

ULUSLARARASI JILSES KONGRESİ

The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences

21-22 Haziran
ANKARA

TAM METİN KİTABI

CONFERENCE PROCEEDINGS

www.jilsescongress.com

ULUSLARARASI JİLSES KONGRESİ TAM METİN KİTABI

ISBN: 978-605-7736-02-4

Yayın Editörü

Muhammet Özcan

Kapak Tasarımı

Bülent Polat

Erişime Açıldığı Tarih

04.10.2019

Asos Yayınevi

1.baskı

Adres: Çaydağra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No: 67/2-4/MERKEZ/ELAZIĞ

Telefon: 0532 643 75 23

Mail Adresi: asos@asosyayinlari.com

Web: www.asosyayinlari.com

Instagram: <https://www.instagram.com/asosyayinevi/>

Facebook: <https://www.facebook.com/asosyayinevi/>

Twitter: <https://twitter.com/Asosyayinevi>

Kongre Onursal Başkanı - Honorary President of the Congress

Uluslararası Balkan Üniversitesi Rektörü - Rector of International Balkan University
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

Kongre Düzenleme Kurulu Başkanı - Chairman of the Congress

Prof. Dr. Ahmet KARA

Kongre Düzenleme Kurulu - Congress Organizing Committee

Doç. Dr. Fatih ALKAYIŞ

Dr. Öğretim Üyesi Özgür KARATAŞ

Dr. Öğretim Üyesi Murat ZENGİN

Öğr. Gör. Uğur KARATAŞ

Arş. Gör. Tuğrul Gökmen ŞAHİN

Uzm. Nevruz TAŞDEMİR

Bilim Kurulu - Scientific Committee

Prof. Dr. Abdullah Korkmaz

Prof. Dr. Ahmet Yatkın

Prof. Dr. Ali Aksoy

Prof. Dr. Alişir Doniyorov

Prof. Dr. Angel Iglesias

Prof. Dr. Ayşe Dudu Kuşçu

Prof. Dr. Bahir Selçuk

Prof. Dr. Behçet Oral

Prof. Dr. Burhan Akpınar

Prof. Dr. Cihan Piyadeoğlu

Prof. Dr. Constantin Marius Profiroiu

Prof. Dr. Çetin Semerci

Prof. Dr. Dean Smart

Prof. Dr. Gülsel Sev

Prof. Dr. Hilary Cooper

Prof. Dr. İsmail Aytaç

Prof. Dr. Jale Tosun

Prof. Dr. Kamil Kaya

Prof. Dr. Mehmet Karagöz

Prof. Dr. Mehmet Taşpınar

Prof. Dr. Mehmet Güven

Prof. Dr. Mehmet Gürol

Prof. Dr. Metin Özkul

Prof. Dr. Nassira Hedjerassi

Prof. Dr. Orhan Yazıcı

Prof. Dr. Penelope Harnet

Prof. Dr. Riccardo Mussari

İnönü Üniversitesi

İnönü Üniversitesi

İnönü Üniversitesi

Taşkent Üniversitesi

Spain / Spanish National Research Council

Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi

Fırat Üniversitesi

Dicle Üniversitesi

Harran Üniversitesi

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Romania / University Of Economic Studies

Bartın Üniversitesi

England / University of the West of England

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

England / University of Cumbria

Fırat Üniversitesi

Germany / Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg

İstanbul Gelişim Üniversitesi

İnönü Üniversitesi

Gazi Üniversitesi

Gazi Üniversitesi

Yıldız Teknik Üniversitesi

Süleyman Demirel Üniversitesi

France / Universite de Reims Champagne – Ardenne

İnönü Üniversitesi

England / University of the West of England

Italy / Università Dı Siena 1240

Prof. Dr. Rüstü Yeşil
Prof. Dr. Semra Güven
Prof. Dr. Taner Tatar
Prof. Dr. Tofiq Necefli
Prof. Dr. Yücel Gelişli
Prof. Dr. Yüksel Savucu
Prof. Dr. Yüksel GÖĞEBAKAN
Doç. Dr. Aysun Gürol
Doç. Dr. Cihat Aydoğmuşoğlu
Doç. Dr. Eyüp İzci
Doç. Dr. Kasım Karaman
Doç. Dr. Mehmet Özdemir
Doç. Dr. Mehmet Güllü
Doç. Nazmi Özerol
Doç. Dr. Şenel Elaldı
Doç. Dr. Sebahattin Deniz
Doç. Dr. Serkan Hacıcaferoğlu
Doç. Dr. Veli Batdı
Doç. Dr. Yasin Doğan
Doç. Dr. Güneş Şahin
Doç. Dr. Tülay Metin
Doç. Dr. Şahla Nuruzâde
Dr. Öğr. Üyesi Adem Yelmen
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Kılıç
Dr. Öğr. Üyesi Bahadır Köksalan
Dr. Öğr. Üyesi Bahar Öcal Apaydın
Dr. Öğr. Üyesi Burak Gani Erol
Dr. Öğr. Üyesi Demet Demiralp Şenol
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp Kul
Dr. Öğr. Üyesi Hikmet Zelyurt
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Şan
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet İlkım
Dr. Öğr. Üyesi Mert Kozan
Dr. Öğr. Üyesi Mesut Kınacı
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Solmaz
Dr. Öğr. Üyesi Sevim Aşıroğlu
Dr. Öğr. Üyesi Şahin Kılıç
Dr. Ali Mıynat
Dr. Hüseyin Polat
Dr. Bağdagul Musa
Dr. Haneen Abudayeh
Dr. Maamache Salaheddine

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
Gazi Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Gazi Üniversitesi
Fırat Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
Yıldız Teknik Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
Erciyes Üniversitesi
Selçuk Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
Cumhuriyet Üniversitesi
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Pamukkale Üniversitesi
Van Yüzüncüyıl Üniversitesi
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bakü Devlet Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
Trakya Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Munzur Üniversitesi
Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
Maltepe Üniversitesi
Trakya Üniversitesi
Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi
Gazi Üniversitesi
Jordan / University of Jordan
Jordan / University of Jordan
Algeria

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE'DE KADIN GİRİŞİMCİLER VE SORUNLARI: GAZİANTEP İLİ ÖRNEĞİ	3
PROF. DR. ŞÜKRÜ HALUK AKALIN'IN SUNDUĞU "KELİMELERİN DÜNYASINA YOLCULUK" ADLI PROGRAMDA GEÇEN BAZI ATASÖZLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER	31
BALIKESİR VE ALMAN SEYYAH ANDREAS DAVID MORDTMANN	42
SPİNOZA'DA ETİK VE ETKİN YAŞAM	52
LİSE SPOR TIRMANIŞ TAKIMLARINDAKİ SPORCULARIN DURUMLUK VE SÜREKLİ KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ.....	59
878 NUMARALI ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE ANKARALI KADINLARIN GİYİM-KUŞAM KÜLTÜRÜ.....	66
TÜRKİYE'DE ERKEK SPORCU SAYILARININ İNCELENMESİ	73
MİYAZAKİ EVRENİ VE SONSUZLUĞUN SINIRLARI	79
ÖĞRETMEN ADAYLARININ DİJİTAL OKURYAZARLIK KAVRAMINA İLİŞKİN BİLİŞSEL YAPILARININ KELİME İLİŞKİLENDİRME TESTİ İLE BELİRLENMESİ	95
SOSYAL MEDYA, AGNOLOTOLOJİ ve KÜLTÜR İLİŞKİSİ	119
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ KARAR PİŞMANLIKLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	130
ORTAÖĞRETİM KURUMLARININ YER SEÇİMİNİN BELİRLENMESİ: ETİMESGUT (ANKARA) ÖRNEĞİ	137
TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİ AÇISINDAN ENGELLİ KADINLAR	163
SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA ÖRGÜTSEL SESSİZLİK.....	176
BALKAN GÖÇÜNE ROMANCI GÖZÜYLE BAKMAK: YEDİNCİ BAYRAK	189
TÜRKİYE'DE HALK EĞİTİMİ VE HALK EĞİTİMİ MERKEZLERİNDEKİ EĞİTİMLERLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ	202
TEKERLEKLİ SANDALYE BASKETBOLCULARI İLE NORMAL BASKETBOLCULARIN BENLİK SAYGISI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	221
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SPORDA ZİHİNSEL DAYANIKLIKLARININ İNCELENMESİ (BAYBURT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)	229
GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ ÇALIŞANLARININ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)	239
TAKIM SPORLARI BRANŞLARINDA OKUL SPORLARI MÜSABAKALARINA KATILIMLARIN İNCELENMESİ (2014-2018 YILLARI ARASI)	248
TÜRKİYE'DE KADIN SPORCU SAYILARININ İNCELENMESİ.....	259

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SİGARA BAĞIMLILIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	266
SPOR YAPAN LİSELİ ÖĞRENCİLERİN YAŞAM BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ (MERSİN İL ÖRNEĞİ)	279
İŞLETMELERİN PERFORMANS ÖLÇÜLMESİNDE NAKİT AKIM ORANLARI: BORSA İSTANBUL 100 ENDEKSİ ÇİMENTO SEKTÖRÜ İNCELEMESİ (2016-2018).....	291
HİZMET KALİTESİ BOYUTU OLARAK “BİLGİLENDİRME”	309
HAYDAR ERGÜLEN ŞİİRİNDE HALK EDEBİYATI ÖRNEKLERİ.....	327
TÜRK ÜNİVERSİTELERİNDEKİ AHISKALI ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK DAYANIKLIK DÜZEYLERİNİN BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	354
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İHRACATINDA DIŞ ÇEVRE FAKTÖRLERİNİN FİRMA PERFORMANSINA ETKİLERİ VE KAHRAMANMARAŞ TEKSTİL SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	372
SPORCULARIN ALGILADIKLARI ÖRGÜTSEL STRES İLE ROL BELİRSİZLİĞİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ	382

TÜRKİYE'DE KADIN GİRİŞİMCİLER VE SORUNLARI: GAZİANTEP İLİ ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Şebnem ASLAN

Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü

Araştırma Görevlisi Seda UYAR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü,

Yüksek Lisans Öğrencisi Eda BOZKURT

Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Öz

Günümüzde gelişen teknoloji ve endüstrileşme ile birlikte her geçen gün çalışma hayatına katılan kadın sayısında hızla artış görülmektedir. Bu artışa nazaran ülkemizde halen kadınlarımızın iş sahibi olmalarını engelleyen birçok sorun halledilmeyi beklemektedir. Türkiye’de kadının çalışma yaşamında karşı karşıya bulunduğu sorunların temelinde, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısındaki bazı aksaklıklar yatmaktadır. Bu aksaklıkların giderilmesiyle kadınların çalışma hayatında daha verimli olacağı kaçınılmazdır. Bununla birlikte var olan kadın girişimci potansiyeli de teşvik edilmiş olunacaktır. Bu çalışmada Türkiye’de kadının yeri, kadın girişimci tanımı, profili ve kadın girişimcilerin sorunların ele alınan örneklem ile ortaya konulması amaçlanmaktadır. Ayrıca elde edilen sonuçlar kapsamında da bazı öneriler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Girişim, Kadın Girişimciliği, Ticaret.

WOMEN ENTREPRENEURS IN TURKEY AND THEIR PROBLEMS: AN EXAMPLE OF THE PROVINCE OF GAZİANTEP

Abstract

Today, there is an ever increasing number of women joining business life thanks to the developing technology and industrialization. In comparison to that increase, there are still many unsolved problems in our country preventing our women from having a job. In Turkey, the problems faced by women in business life arise from some inconveniences in the economic, social and cultural structure of society. Women will inevitably become more productive in business life once these inconveniences are removed. In addition to this, the available potential of women entrepreneurs will also be promoted. In this study, it is aimed to reveal the place of women in Turkey, definition and profile of women entrepreneurship

and problems of women entrepreneurs with the sample embraced. Besides, some suggestions will be stressed within the scope of the results acquired.

Key Words: Woman, Enterprise, Women Entrepreneurship, Trade.

Giriş

Gelişmişlik ve büyümenin girişimcilik ile arasında pozitif bir ilişkinin olduğu düşünüldüğünde (Şahin, 2006, s. 288) küreselleşme ile birlikte küçük bir köy olarak algılanan dünya ve özellikle iş dünyası girişimciliğe ve girişimciye olan ihtiyacı daha artırmıştır. Bununla birlikte üretim ve hizmet süreçlerindeki çeşitlilik de bu konunun tüm boyutlarıyla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Girişimci birey, içinde yaşadığı toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinden etkilenmekte ve bunları etkilemektedir. Girişimcilik yeteneklerinin oluşması ve gelişmesi kişilerin bazı engelleri aşmaları ve bazı destekler almaları ile mümkün görülmektedir. Hele ki karşı tarafta söz konusu olan kadın girişimci ise daha hassas ve etkili çözümler gerekmektedir. Kadına toplum içerisinde biçilen ve kabul görmüş roller, kadına karşı cins tarafından konulan engeller, kadının hem cinsinin koyduğu engeller (Zhang ve diğ., 2009, s. 94; Yordanova, 2011, s. 289; Gorji ve Rahimian, 2011, s. 33) kadın girişimcinin iş yaşamına yenik başlamasına neden olmaktadır.

Ülkemizde girişimciliğin ekonomik ve teknolojik boyutu irdelenirken buna nazaran sosyal ve kültürel boyutunun eksik kaldığı düşünülmektedir. Buradan hareketle çalışma, iş yaşamında girişimcilik faaliyetinde bulunan kadınların yaşadıkları sorunlar, bu çerçevede kadın girişimcileri destekleyen politika ve programların ön plana çıkartılması ve kullanılmayan potansiyelin etkin hale getirilmesi ile yeni iş sahaları oluşturulması adına kadın girişimcilik faaliyetlerinin teşvik edilmesi üzerine yapılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak, girişimcilik ve kadın girişimciliği konusu teorik olarak ele alınmıştır. Araştırma kısmında ise Gaziantep'te girişimcilik faaliyetinde bulunan kadın girişimcilerle yüz yüze görüşme tekniği uygulanarak, şehirdeki kadın girişimcilerin mevcut durumu, girişimleri için almış oldukları politika ve programlar, karşılaştıkları sorunlar ile bunların nasıl aşılabacağına dair bilgiler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Girişimcilik ve Girişimci

Girişimcilik gerekli olan güç ve zamanı tedarik ederek söz konusu riskleri de üstlenerek kar amacı ile katma değer yaratma süreci şeklinde tanımlanmaktadır (Morris, 1998: 22). Bir diğer ifade ile de risk ve belirsizlik koşulları içerisinde kazanç elde edebilme amacıyla ekonomik organizasyon kurma eylemi olarak tanımlanmaktadır (Dollinger, 2008, s. 3). Değer yaratmak olarak da ifade edilen girişimcilik kısaca üretim faktörlerinin yönetilmesi ve geliştirilmesi olarak da bilinmektedir (Churchill, 1992, s. 11). Doğan ve arkadaşlarına göre de (Doğan, ve diğ., 2010, s. 6) ödülle tatmin karşılığında, finansal, psikolojik, sosyal riskleri üstlenerek farklı değerlerde mal ve hizmet üretme süreci olarak tanımlanmaktadır.

Girişimci ise, "kendi bilgi ve yetenekleri ile birlikte emek, sermaye ve doğal kaynakları bir araya getirerek bir ekonomik faaliyeti gerçekleştirmeye girişen ve bunun sonucunda da başarı ya da başarısızlık şeklinde bir riski üstlenmeye hazır olan kimse" şeklinde tanımlanmaktadır (Uluyol, 2011, s. 2-3). Girişimcilik eylemini gerçekleştiren, ekonomideki kaynakların etkin dağılımını sağlayan, dengeyi sağlayan ve ekonomik büyümeyi canlandıran kişi olarak ifade edilmektedir (Spencer ve diğ., 2008, s. 10).

Girişimciliğin başkalarına liderlik edebilme, kendi projelerini ve fikirlerini uygulayabilme (Kahyalar, 2014, s. 22), başarı hazzını yaşayabilme, toplum içerisinde saygın bir konuma sahip olabilme, ekonomik bağımsızlık (Doğan ve diğ., 2010, s. 19) ve bunun gibi sayılabilecek birçok avantajı bulunmaktadır. Ayrıca kişiden kişiye ve sektöre göre değişiklik göstermekle birlikte girişimciliğin bazı dezavantajları da söz konusu olmaktadır. Girişimciliğin getirdiği sorumluluk yükü ve sorumluluk duygusu ile gelen yüksek risk (Kahyalar, 2014, s. 25), özel yaşamından taviz verilmesi (Arıkan, 2002, s. 48), süreç içerisinde karşılaşması muhtemel olan bürokratik zorluklar (Doğan ve diğ., 2010, s. 20) belli başlı dezavantajlardan sayılabilmektedir.

Kadın Girişimciliği Kavramı

Kadın girişimci, bireysel veya başkaları ile işbirliği içerisinde ekonomik bağımsızlık elde edebilmek için bir kuruluş kurup işleterek başkalarına iş olanakları üretebilen kadın şeklinde tanımlanmaktadır (Keskin, 2014: 73). Kadın girişimciliği, emek, sermaye, doğa gibi üretim faktörlerini birleştirerek bir üretim süreci oluşturma şeklinde de ifade edilmektedir (Doğan ve diğ., 2010, s. 12).

Kadın girişimci oranı erkek girişimci oranına nazaran az olsa da ekonomik değer üretmede de kilit rol oynamaktadır (Rao ve diğ., 2013, s. 136). Başarma ihtiyacı, risk alabilme özelliği ve bağımsız hareket etme isteği kadın girişimcilerin taşıdıkları ortak özellikler olarak görülmektedir (Arıkan, 2002, s. 219). Girişimci kadın olmak, kadına çalışma biçimlerine kıyasla daha fazla özerklik, özgür hareket etme ve bağımsızlık imkanı sağlamakla birlikte, kısa ve uzun vadeli planlar yapma, kaynakları optimum kullanma, insanlar arası ilişkileri yönetebilme, iş deneyimlerini verimli kullanma alanlarında beceri kazanmasını sağlamaktır (Apak ve diğ., 2010, s. 46).

Endüstri sektöründe kumanda pozisyonuna getirilmesi risk olarak görülen kadınlar özel sektörde de tepe yönetimi dışında olan insan kaynakları, şirket iletişimi, halkla ilişkiler ve pazarlama alanlarında yalnızca kurmay pozisyonlarda çalıştırılmaktadır (TİSK, 1999, s. 30). Güzellik salonları, hemşirelik okulları ve kadın elbiseleri, çocuk giyimi veya eşyası satan iş yerleri dünya genelinde daha sıklıkla kadınlar tarafından işletilmektedir (Gürol, 2000, s. 225). Erkeklere kıyasla dezavantajlı grubu oluşturan kadınları (Keskin, 2014, s. 74), girişimciliğe iten en önemli faktör gelir olsa da, sektöre ilgi, istek, mücadele ruhu, pazar fırsatı yakalamak gibi nedenler de sıralanabilmektedir (Arat, 1993, s. 28).

Geleneksel düşünce ile kadına biçilen rollere rağmen özellikle de sanayileşmeyle beraber çalışma yaşamında ekonomik bağımsızlığını kazanarak özgür, güçlü, bilinçli ilerlemesiyle, kendi işinin sahibi olmayı isteyen kadın girişimciler ortaya çıkmıştır (Bedük, 2005, s. 110).

Kadın Girişimcilerin Temel Sorunları

Kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlar erkek girişimcilerin karşı karşıya oldukları sorunların çoğuna paralel olmakla beraber, kadınların erkeklerde olmayan bir takım ek kısıtlamaları da söz konusu olmaktadır (Başbakanlık, 2000, s. 83). Bu kısıtlamaların başında sosyal ve kültürel ortamdan kaynaklanan nedenler gelmektedir. Özellikle toplum içerisinde kadınlara duygusallık, her zaman akılcı olamama, çok yönlü düşünememe, insancıl hareket etme, pasiflik gibi atıflarda bulunmaktadır (Bedük, 2005, s. 113). Türk toplumunun ataerkil yapısının olması (Keskin, 2014: 88), cinsiyette fırsat eşitliğinin olmaması (ILO, 2012, s. 27), kadın yaşamının sadece ev ile sınırlandırılması da (Bedük, 2005, s. 114) kadının iş yaşamında karşılaşılabileceği muhtemel sorunlar olarak görülmektedir.

Geleneksel yapıdan kaynaklanan sorunların sonucu olarak kadınların eğitim açısından da geri seviyede oldukları yadsınamaz bir gerçektir (Arat, 1993, s. 210). Buna nazaran kadınların eğitim seviyeleri ile işgücüne katılımları arasında da doğru orantı bulunmaktadır (Bedük, 2005, s. 108). Erkek egemen iş dünyasında ancak eğitim seviyesinin yükselmesiyle kadınlar kendilerine çalışma alanı açabilmektedir (Gürol, 2000, s. 324).

Kadınların girişimcilikte karşılaştıkları bir başka engel de bir işi başlatmak için gerekli olan para ve kaynaklara ulaşım zorluğudur (Ascher, 2012, s. 109). Ayrıca toplumsal cinsiyet temelli işbölümü bağlamında kadının ev işleri, bakım hizmetleri gibi ev merkezli sorumluluklarının olması da girişimcilikte engel teşkil edebilmektedir (TÜSİAD ve KAGİDER, 2008, s. 157).

Örgüt içerisinde kadınlara kariyerlerinde eşit fırsatlar sunmayan bir kültürün hâkim olması (Karcıoğlu ve Leblebici: 2014, s. 6), teşvik edici bir ücret sisteminin olmayışı (TİSK, 1999, s. 24; Çakır, 2008, s. 34), kadına yönelik şiddet ve cinsel tacize maruz kalmaları da kadınların iş gücüne katılmalarını olumsuz etkilemektedir.

Yöntem

Bu araştırmada, Gaziantep ilinde faaliyet gösteren kadın girişimcileri, kadın girişimcilerin sorunları ve çözüm önerilerinin neler olduğu yönündeki görüş ve önerileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada Gaziantep ilinde, farklı sektörlerde faaliyet gösteren 9 kadın girişimciye ulaşılmış ve belirlenen amaç doğrultusunda 13 soru sorulmuştur. Örneklem seçiminde olasılıklı olmayan yöntemlerden biri olan gönüllülerin katılımından oluşan yöntemle başvurulmuştur. Görüşme tekniği, araştırmacı ile araştırmanın öznesi konumunda yer alan kişi arasında geçen kontrollü ve amaçlı sözel iletişim biçimi olarak tanımlanmaktadır (Patton, 1990). Söz konusu teknik ile amaçlanan hedef kişiye (kişilere) araştırma konusu ile ilgili sorular yönelterek hedef kişinin (kişilerin) öznel düşünce ve duygularını sistemli olarak öğrenmek, anlamak ve tanımlamaktır (Kvale, 1996).

Araştırmada kullanılan sorular ulusal ve uluslararası literatürün taranmasıyla elde edilen soru havuzundan (Thompson, 1999; Mueller ve Thomas, 2001; Thornbery, 2001) seçilmiştir.

Bulgular

SORU 1: Girişimci olmaya karar verdiğiniz dönemden görüşmemize başlayacak olursak, sizi girişimci olmaya iten faktörler nelerdir? Hangi alanda girişimcilik faaliyetinizi yürütmektesiniz?

Katılımcı 1. F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Yaşadığımız coğrafyada girişimcilik sanırım genetiğimizde de var, elbette bir kadın olarak gelişen ve değişen dünyada kadınların ekonomiden ve iş hayatından uzak durması pek de mümkün görünmemekte, ancak bunun da sınırları var. Özellikle Gaziantep için genelde kadınlar ofis işlerinin yürütüldüğü sektörlerde çalışmakta, ben de sanırım bu sebeplerden ötürü danışmanlık ve eğitim hizmetleri faaliyetleri gösteren bir şirket kurdum.”

Katılımcı 2.A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “En büyük faktörlerden birisi ayakkabıcılık üzerine özel bir firmada çalışmam ve burada kazandığım deneyimle bu işi kendimin yapabileceğine inanmam. Hayatta sizin için önemli ve risk oluşturan durumlarda karar vermek gerçekten zor. Şu da bir gerçek ki başarmak için risk almak şart. Ben de risk alarak ve iyi bir planlama yaparak bu işe girdim.”

Katılımcı 3.A. Ö., Yesemek Turizm: “Turizm sektöründeyim. En çok sevdiğim alan olduğu için dikkatimi çekti ve tanıdıklarım vasıtası ile bu girişimde bulundum. Karayolu ve hava yolu ulaşımı üzerine iki şirketin turizm acenteliğini de yapıyoruz.”

Katılımcı 4.A. A., Karteks Tekstil: “Öncelikle kafamda kurduğum ve bir an önce uygulamaya koymak istediğim hedeflerim oldu beni girişimciliğe iten. Moda tasarım alanında girişimcilik faaliyetini yerine getirmekteyim.”

Katılımcı 5.J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Bir bayan için güzellik önemlidir kendim gibi başkalarının da güzel olmasına katkıda bulunmak ve emeğin karşılığını alabilmek fikri beni bu işe yönlendirdi. Güzellik merkezi üzerine bir iş yerim var ve bu alanda en iyisi olmaya çalışıyorum.”

Katılımcı 6.N. K., MNK Gıda: “Ev yemekleri yapma konusundaki yeteneklerimin farkına vardım ve neden bunu sadece ev eksenli olarak düşünüyorum ki diye kendimi sorguladım. O zamandan itibaren girişim fikri oluşmaya başladı bende. Şu an yöresel yemekler, pasta, börek vb. alanda üretim yaptığım bir sektörün içerisindeyim.”

Katılımcı 7.S. D., Minik Kalpler Kreş: “Çocukları çok seviyorum. Onlarla vakit geçirmek bana göre çok eğlenceli. Ayrıca çocuklar bizim geleceğimiz. Onları ne kadar eğitimi, kültürlü ve çağdaş düzeyde yetiştirirsek o kadar geleceğimizi yüksek boyutlara taşıyız. Buna dayanarak benim çalışmalarım çocukların gelişimi, eğitimi ve öğretimi ile alakalı alanları kapsamakta ve girişimlerim de bunu temel almaktadır”

Katılımcı 8.E. E., Safir Otel: “Ben özel bir otelde yöneticiyim. Daha önce Ahmet Aslansoy’ dan bir iş tecrübem var. Girişimci olmak kariyer hedeflerim doğrultusunda içimden gelen bir istektir, engellenemez.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “Ben ayakkabıcılık sektöründe çalışıyorum. Aile mesleği ayakkabıcılık üzerine olduğundan küçüklüğümde beri bu işin içindeyim. Bilmediğim bir alanda girişimcilik yapmaktansa bildiğim sektöre yönelmem gerektiğini, çok daha rahat ve öz güvenli hareket edebileceğimi düşündüğümde dolayı çalışmalarımı bu alanda yoğunlaştırdım.”

SORU 2: Girişimcilik, müteşebbisliği üstlenmek, bu potansiyeli kendinde görmekten ziyade belirli kişilik özelliklerine de sahip olmayı gerektirir. Sizce kadın girişimcilerde bulunması gereken özellikler nelerdir?

Katılımcı 1. F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Girişimcilik hayal edip çok düşünen değil hayal ettiğini deneyen insanlardır bu da cesaret ve beceri ile ilgilidir. Bunun en temelinde tabi ki kişilik özellikleri var. Ama öte yandan alınan eğitimler ve çevrenizde gördüğünüz rol modellerin de etkisi oluyor, girişimciliğin aslında çok da cinsiyeti olmamalı diye düşünüyorum ama biz bazı şeyleri henüz kabullenmeye başladığımız için kadınların iş hayatında elbette erkek girişimcilere göre işleri daha zor, hele de anne ise sorumluluklarınız daha da artıyor.”

Katılımcı 2. A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “Potansiyel elbette önemli fakat daha öncesinde yapılacak iş konusunda belli bir birikim olmalı. Kişilik özellikleri olarak ise öncelikli olarak ne istediğini bilmek ve etrafa aldırış etmeden yapabileceğine inanmak gerekir. Olumsuzluklar karşısında ısrarcı davranarak engelleri geçebilecek yapıda olunmalı ve tabi ki ileri görüşlü olmak gerekir.”

Katılımcı 3. A. Ö., Yesemek Turizm: “Ben girişimcilik ruhumu renkli yaşantımdan ve farkındalık yaratmak isteyişimden alıyorum. Bana göre kadın girişimciler de bu özelliklere sahip olmaları ve yapacakları işi severek isteyerek yapmaları gerekir.”

Katılımcı 4. A. A., Karteks Tekstil: Girişimciliği üstlenecek kadınlar; her zaman ne istediğini iyi bilmeli, hedeflerinden şaşmamalı ve kararlı olmalıdır.

Katılımcı 5. J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Ben kendi adıma bahsedecek olursam başarıyı ailemden görüp öğrendiğim; ticari işletme yönetim tekniklerine ve bu iş için kurduğum hayallere borçluyum. Bence bulunması gereken özellikler, hırslı olmalı ve kendilerine hedefler koymalıdır. Bir de inançlı ve hayal kurma özelliğine sahip olmalılar.”

Katılımcı 6. N. K., MNK Gıda: “Girişimci olabilmek için kararlı olmak, kendine inanmak, azimli olmak ve öğrenmeye açık olmak gerekir.”

Katılımcı 7. S. D., Minik Kalpler Kreş: “Sevecen, kararlı, kibar, tuttuğunu koparan ve asla yılmayan bir kişilik ruhuna sahip olan kişiler girişimciliği üstlenebilir.”

Katılımcı 8. E. E., Safir Otel: “Kendi açımdan; ben girişimciliğimi ağır bir inatçılığım borçluyum. Ayrıca araştırmacı bir yapıda oluşumun da bunda büyük bir etkisi var.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “Bence korkak olunmamalı ve unutulmamalı ki küçük kayıplar verilmeden büyük başarılar elde edilemez. Bana göre kadın girişimciler kararlı ve çok istekli olmalı, istedikten sonra her şeyin üstesinden gelinebilir.”

SORU 3: Kültürel yapımızın ataerkil olmasından kaynaklanan kadın-erkek eşitsizliği, toplumsal cinsiyet rolleri ve stereotiplere dayalı engellerin girişimciliğe etkileri nelerdir sizce?

Katılımcı 1. F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Benim çok kullandığım bir kavram var "Anadolu kadını" diye aslında çok geniş anlamı var bu kavramın, tarihe baktığınızda Anadolu kadınlarının ailede ne kadar fazla söz sahibi olduğunu görüyoruz. Belki resimde öne çıkmamalarından ötürü hep farklı algılanmış. İş hayatında bu denge biraz daha farklı; iş hayatı gerek erkek gerekse kadınlar için kolay bir süreç değil ancak erkeklerin hegemonyasında olduğundan ötürü kurallar erkeklere uygun konulmuş ve siz de aynı kurallarda iş yapıyorsunuz. İşte bu noktada kadın girişimci olmanın zorlukları başlıyor. Ne zaman ki kuralları eşitleyecek sayıya geliriz o zaman sadece iş hayatının zorlukları kalır başarmamız gereken.”

Katılımcı 2. A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “Tabi ki bu eşitsizliği her alanda hissediyorsunuz, bulunduğunuz yöre özelliklerine göre ayrımcılığın düzeyi de değişiyor. Bu engeller en başta psikolojik olarak sizi etkiliyor, çevreden gelen olumsuz "kadın ne anlar bu işten evde çocuklarına baksın" gibi eleştiriler karşınıza çıkabiliyor. Böyle durumlar sizin karar verme ve isteme mekanizmanızı yavaşlatabiliyor.”

Katılımcı 3. A. Ö., Yesemek Turizm: “Benim görüşüm kadın ve erkek hayatın her alanında eşittir. Kültür yapımız her ne kadar kadını iş yaşamından uzak tutmaya çalışsa da bu olguyu kırabiliriz. Erkekler üstündür gibi bir anlayışla veya kadına sadece evde duran bir obje gibi bakan insanlar karşınıza çıktıkça sizin girişimci yönünüz körelebilir. Bu sizi olumsuz yönde etkileyebilir.”

Katılımcı 4. A. A., Karteks Tekstil: “Kültürel algı yöreden yöreye değişir elbette. Ama genel anlamda kadın ve erkek karşılaştırılması yapıldığında toplumda daha çok erkek ön planda tutulur. Bunda en temel etken erkek baskın aile yapısına dayanan bir kökenden gelişimimizdir ve bu tutum hala çoğu kesimde karşımıza çıkmaktadır. Bu da kadınlar açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Yalnız benim her zaman net hedeflerim olup; sadece bunlara odaklandığımdan bu engellere takılmadım. Aksine bunların bana güç verdiğine inandım.”

Katılımcı 5. J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Bana göre kadın erkek hayatta eşittir. Sadece belirli sektörler vardır ki, kadınların çalışmasına uygun olmayabilir. Yani ağır sayılabilecek işlerden bahsediyorum, kadınlar daha narin varlıklar olduğu için bazı işler zor gelebilir. Tabii aynı durum erkekler için de söz konusudur.”

Katılımcı 6. N. K., MNK Gıda: “Toplumsal temelli cinsiyet ayrımcılığı girişimciliğin önünü kesmektedir. Bu engellerin ortadan kalkması için bilinçaltına yerleşmiş olan her işin öncüsü erkektir

algısı değiştirilmelidir. Bu yüzden kadın ikinci plana atılır. Kadın manevi desteği alamadığı için bu durumlarda başarısız olur.”

Katılımcı 7.S. D., Minik Kalpler Kreş: “Kurduğum işten dolayı benim muhatabım genellikle kadınlardır. Çünkü bizim toplumumuzda maalesef çocuğun bakımından, eğitiminden tutun da ahlakına kadar kadınların sorumlu olduğu anlayışı vardır. Bundan ötürü çalışan kadınlar için iki kat daha fazla sorumluluk söz konusudur. Kendi işimde karşılaştığım kadarıyla; anneleri (kadınlar) çoğunlukla yakından tanırken; babalarını (erkekler) dahi tanımadığımız çocuklarımız var. Bu da toplum anlayışımızda kadınların erkeklerden fazla çocuk sorumluluğunu üstlendiğinin bir göstergesidir.”

Katılımcı 8.E. E., Safir Otel: “Ataerkil bir yapıya sahibiz Gaziantep için özellikle, evet burası bir gerçek mahalle baskısı ve çalışan kadına kötü gözle bakma gibi durumlar eski dönemlerde yaygındı fakat günümüzde kız çocuklarımız da sosyal yönden ve eğitim açısından oldukça özgürdürler. Eskisi kadar baskı altında değiller ve engellere karşı gösterebilecekleri direnç daha fazladır.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “İş hayatında kadın erkek eşitsizliğinin olduğunu düşünmüyorum. Aynı işin üstesinden kadın da erkek de gelebiliyorsa sorun nedir ki? Çalışılan alana göre farklılıklar olabilir belki ama çağımızda kadınlar da kendilerini iş dünyasında kabul ettirdiler ve bu ayrımı en aza indirdiler.”

SORU 4: Sizin de bildiğiniz gibi kadın girişimcinin motivasyonu, işine olan bağlılığı girişiminin en önemli kaynağıdır. Kadın girişimci olarak sizi girişiminizde motive eden etkenler nelerdir?

Katılımcı 1.F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Bir kere şu bir gerçek ki kadınlar işlerini daha düzgün ve titiz yapıyorlar yani iş sadakati daha yüksek ancak bu titizlik abartıldığında erkekler bir kaç adım daha öne geçiyor iş hayatında girişimci iseniz hızlı düşünmek ve hızlı karar alabilmek çok önemli, motivasyon insanın yaptığı işi sevmesiyle başlıyor ardından saygı görmek ve başarı bunu besliyor ama temelinde yapacağınız işi sevmeniz. İşim gereği mevzuat, kanun, yönetmeliklerle iç içeyim çoğu insana sıkıcı geliyor ama şöyle bir bakıyorum ben ilkokul 5. sınıftayken anayasayı okur ve ezberlerdim şanslıyım çünkü sevdiğim işi yapıyorum.”

Katılımcı 2.A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “Mecburiyetlerimizin varlığı bizi çalışmaya itse de beni asıl motive eden kendi ayaklarımızın üzerinde durduğumuzu görmek ve kendi işinizi yapmak.”

Katılımcı 3.A. Ö., Yesemek Turizm: “En başta işime bağlılığım ve işimi çok sevmem. Sosyal olarak kendimi geliştirme isteğim ve sosyal yaşantımda tek düze olmak istemeyişim beni motive ediyor.”

Katılımcı 4.A. A., Karteks Tekstil: “Ailemin ve çevremın her zaman bana başaracağını hissettirmesi, kararlarımı saygı duyması ve beni kararlarım doğrultusunda güdülemesi benim en önemli motivasyon kaynağımdır.”

Katılımcı 5.J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Beni her anlamda motive eden en büyük etken ailemdir. Yaptığım işe karşı en ufak bir ön yargıları yok bu da beni çok memnun ediyor. Çalışma ortamımdaki sıcaklık ve emeğimizin karşılığını alabilmemizi de beni motive eden etkenler arasında sayabilirim.”

Katılımcı 6.N. K., MNK Gıda: “Beni motive eden aslında “kadın eksik etektir”, düşüncesi oldu. Oysa burada atlanılan çok önemli bir nokta var. Kadın isterse evinde de işinde de çok başarılı olabilir. Tabi önemli olan bunu istemek ve bir an önce bu yolda kolları sıvamaktır.”

Katılımcı 7.S. D., Minik Kalpler Kreş: “Öyle anlar geliyor ki; bazen içinden çıkamayacağımız bir hal alıyor işlerimiz. Stres ve baskı altında hissediyoruz kendimizi ve sırtımızı yaslayabileceğimiz bir dayanak arıyoruz. O anlarda gözümü her açtığımda eşimi ve çocuklarımı görüyorum yanımda; eşim ve çocuklarım benim en büyük motivasyon kaynağım.”

Katılımcı 8. E. E., Safir Otel: “İşimi seviyorum ve işime karşı duyduğum bu sevgi beni daha da hırslandırıyor, böylelikle işime daha sıkı tutunmamı sağlıyor. İşimde ilerleyebilmem toplumda olan saygınlığımı ve refah düzeyimi artırıyor beni motive eden önemli etkenler bunlar.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “Eşim ve çocuklarımın varlığı beni desteklemeleri bende tüm engelleri aşabileceğim hissi uyandırıyor. İşimde sürekli başarıya aç olmam da beni olumlu yönde motive ediyor.”

SORU 5: Kadın girişimciliğin giderek artış gösterdiği günümüzde, rekabetçi ortamlar zorlukları da beraberinde getiriyor. Siz bir kadın girişimci olarak hangi zorluklar ve engellerle mücadele etmek mecburiyetinde kalıyorsunuz?

Katılımcı 1.F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Kadın girişimcilerin en büyük problemleri seksist yaklaşımlar yani sizin cinsiyetinizle değer veren ya da kabul etmeyen anlayışa sahip insanlarla iş yapıyorsunuz, oysa paranın dili rengi ve cinsiyeti olmaz daha doğrusu olmamalı tabi bunda hem cinslerimizin de etkisi yok değil. Rekabet koşullarında her şey mubahtır anlayışı hiç bir zaman doğru olmayan ve geçici başarılar kazandıran bir anlayış. Eğer iş dünyasında başarılı olmak ve kabul görmek istiyorsanız yaptığınız işi çok iyi yapmalı ve kendi etik değerlerinizi yaratmalısınız. Mücadele hayatın ta kendisi zaten mücadele etmeden elde edilen bir şey var mıdır dünyada bilmiyorum...”

Katılımcı 2.A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “İş dışında evime ayırabildiğim zaman ve çocuklarımın varlığının sorumluluğu beni zorluyor fakat günlük yaşamınızı da iyi planlayarak bu sorunu bir nebze olsun azaltabiliyorsunuz. İş hayatında ise bulunduğum sektör gereği sadece kadınlar arasında değil cinsiyet ayrımı yapmadan bu işteki herkesle rekabet ediyorsunuz. Müşteriler iletişime geçtiği kişinin bayan olduğunu görünce bazen olumsuz bir tavırla yaklaşabiliyorlar işte burada sizin beceriniz ortaya çıkıyor onları bu işi erkeklerden fark olmadan yapabileceğinize inandırmanız gerekiyor.”

Katılımcı 3.A. Ö., Yesemek Turizm: “Kadınlar birbirlerine iş ve rekabet anlamında zarar vermez. Elbette rekabet olur ama herkes kendi alanında başarılı olmaya çalışır ve başarılı olduğunda diğerleri

tarafından takdir görür. Ben bir kadın girişimci olarak hiç zorluk ve engelle mücadele etmek zorunda kalmadım bulunduğum çevre itibari ile bir sorun yaşamadım.”

Katılımcı 4.A. A., Karteks Tekstil: “Erkeklerin egemen olduğu bir ortamda yaşıyoruz. Kadınlar sürekli ezilmekte, kısıtlanmaya ya da birçok konuda saf dışı bırakılmaya çalışılmakta. İşte böyle bir toplumun içerisinde çalışmalarımızı gerçekleştiren biz girişimci kadınlar bu sorunlarla mücadele ederken; hafızalara kazınmış bu tabuyu yıkmaya yolunda da adımlar atmış oluyoruz.”

Katılımcı 5. J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Son dönemlerde kadınların dış görünüşlerine ve güzelliklerine daha fazla önem vermesi ile birlikte güzellik merkezleri sayısında artış gözlenmekte dolayısıyla bu beraberinde rekabeti de getirmekte. Sektör olarak sabit müşteri potansiyelinin dışında değişken müşterilerde oluyor. İşte bu değişken müşteri sayısını artırmak bizim büyümemizle doğru orantılı. Bu noktada rekabet yaşayabiliyoruz fakat bunun zorluk olduğunu düşünmüyorum tam tersi kalite ve müşteri memnuniyeti düzeyini artırmaya yardımcı olur. Mesleğim gereği çok sorun yaşadığımı söyleyemem. Girişimde bulunduğunuz ilk dönemler elbette mali açıdan ve işin işleyişi açısından sorunlar yaşıyorsunuz fakat zaman geçtikçe bu sorunların üstesinden gelmeyi öğreniyorsunuz.”

Katılımcı 6. N. K., MNK Gıda: “Girişimcilik hayatım boyunca beni en çok etkileyen engel psikolojik baskıya maruz kalmam olmuştur. Bir işe başlamak istediğimde ve bunu birileri ile paylaşacak olduğumda aldığım tepkiler hemen hemen birbirinin aynısı olmuştur; yapamazsın, edemezsin, çok zor bu yolda başarılı olamazsın ya da devam ettiremezsin... Bunları dinlemedim tabi ki. Sonuçta her şey insanın kendisinde bitiyor. Ben kendime inandım ve bu tür olası her durumla mücadele edebiliyorum.”

Katılımcı 7.S. D., Minik Kalpler Kreş: “Erkeklerle mücadele etmek zordur. Her anlamda kadın girişimci için engel oluşturabilecek bir potansiyeldir. Ancak önemli olan bu gücü karşımıza almak değil; onların gücünü de yanımıza alarak daha hızlı ve sağlam adımlar atmaktır. Diğer türlü olaylar içinden çıkılmaz bir mücadele sürecine dönüşecek ve özellikle kadınlar için sorunlar bir çığ gibi daha da büyüyecektir.”

Katılımcı 8.E. E., Safir Otel: “Bugün bile bazı ortamlara kadınların giremeyeceği düşüncesi var. Bu ortamlarda gerçek şu ki; kadınlar dikkate alınmıyor. İnsanlarla olan karşılıklı iş ilişkilerinde sizi yanlış anlamaya müsait insanlarla karşılaşabiliyorsunuz. Bu gibi zorluklarla mücadele etmek zorunda kalabiliyoruz.”

Katılımcı 9.Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “Başlarda “kadının yeri evidir!” düşüncesini yıkıp iş hayatına atılabilmek için çok mücadeleler verdim. Şimdi artık böyle bir sorunum yok. Çünkü çalışma yaşamındaki atılımlarımı başta ailem olmak üzere tüm karşı çıkan düşüncelere kabul ettirdim ve benimsettim. Yani ilk olarak çevrenizle küçük sorunlar yaşayabiliyorsunuz. Siz bir şeyleri başardıkça onların da size olan bakış açısı değişiyor. Rekabet artık cinsiyet ayrımı yapmaksınız her sektörde var ve bu yüzden gelir gider arasındaki dengeyi iyi kurup rekabetin içerisinde yer almanız şart.”

SORU 6: Ülkemizde kadın girişimcilerin yeterince desteklendiğini düşünüyor musunuz? Siz girişimlerinizde en çok hangi kişi/kurumlardan destek aldınız?

Katılımcı 1.F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Son 10 yıl da kadın girişimciliğe destekler bir hayli arttı, devlet bu anlamda pozitif ayrımcılık yaparak bir çok teşvik ve destek programları uygulamakta en yaygın ve bilinir olanı KOSGEB girişimcilik destekleri. Açıkçası ben işimi kurarken bu tür desteklerden faydalanmadım en büyük desteğim her zaman eşim oldu finansal anlamda ilk kuruluş sermayemi ondan aldım, farklı kurum ve kuruluşlardan destek almadım ama hali hazırda bununla ilgili KOSGEB ve İŞKUR’dan girişimcilik eğitimleri yönünde destek aldım diyebilirim.”

Katılımcı 2.A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “Desteklendiğini düşünmüyorum. Sadece Boğaziçi Garanti Bankası’nın bir desteğine şahit oldum.”

Katılımcı 3.A. Ö., Yesemek Turizm: “Evet siz isterseniz yeterince destek bulabiliyorsunuz. Kurumlar tarafından istenilen şartları yerine getirdiğinizde destek alınabiliyor. Desteğin alınması konusunda tanıtım ve insanların alabilecekleri destek hakkında bilgilendirilmesi yetersiz. Ben girişimlerimde en çok ailem ve KOSGEB bir de İPEKYOLU KALKINMA AJANSI’ndan destek aldım.”

Katılımcı 4.A. A., Karteks Tekstil: “Eskiye nazaran daha iyi bir destekleme mekanizmasının olduğunu söyleyebilirim. Bu alandaki çalışmaların daha sistemli ve geniş kapsamda olacak biçimde düzenlenmesi ile biz kadın girişimcilerin daha da etkin ve verimli çalışma ortamı sağlayabileceğini düşünüyorum. Biz çalışmalarımızı yürütürken KOSGEB, İpek Yolu Kalkınma Ajansı gibi kurumlardan destek alıyoruz.”

Katılımcı 5.J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Evet, bence kadın girişimciler yeterince destekleniyor yeter ki karar verip bu iş için emek harcansın. Örneğin ben kendi salonumu KOSGEB destekleri sayesinde açtım.”

Katılımcı 6.N. K., MNK Gıda: “Kadınlar eski dönemlere göre tabi günümüzde daha fazla destekleniyor. Ben girişimlerim adına daha çok İŞKUR ve KOSGEB ’den destek aldım.”

Katılımcı 7.S. D., Minik Kalpler Kreş: “Hayır, desteklenmiyor. Bu kurumları sayacak olsak sayıca bir elin parmağını geçmez ya da girişimciler tarafından bilinmiyordur çoğu. Bunun sebebi ise geniş çaplı faaliyetlerle adını duyuramamasından ileri gelmektedir bence. Tabi kadınlarımızın bu konuda araştırmacı olmayışı da bu kurumlardan haberdar olamamanın sebepleri arasında gösterilebilir. Benim girişimcilik hayatımda destek aldığım kurum KOSGEB’dir. ”

Katılımcı 8. E. E., Safir Otel: “Destek almak istedikten sonra; KOSGEB, İŞKUR, İPEKYOLU KALKINMA AJANSI... bir çok kurum ya da kuruluştan destek sağlanabiliyor. İşim gereği desteğe ihtiyacım olmadı. Desteğe ihtiyacı olanları bu kurumlara yönlendirmeye çalıştım.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “Evet desteklendiğini düşünüyorum. Meslek edindirme kursları eğitim açısından veya KOSGEB mali ve planlama açısından yardımcı olan projeler yeterli desteği sağlayabiliyor. Ben KOSGEB ve Kadın Girişimciler Derneğinden destek gördüm.”

SORU 7: Kadınlar girişim aşamasında daha çok finansal desteğe erişimde zorluk yaşamaktadırlar. Sizce kadın girişimcilere yönelik özel kredi destek paketleri ve teşvik politikaları ne düzeyde uygulanmaktadır, ülke genelinde yeterli midir?

Katılımcı 1.F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Açıkça finansa erişim konusunda en büyük sıkıntı kadınların fikirlerini projelendirebilmesi. Çünkü öyle bir çağda yaşıyoruz ki doğru bir projenin kaynak bulamaması söz konusu değil ancak bizim verdiğimiz eğitimlere gelen kursiyerlerin iş fikirlerine baktığımız zaman %70'e yakın kadın ev yemekleri yapan bir işletme kurmak istiyor. Neden diye sorduğumuzda en iyi bildiği iş olduğunu ya da genelde çevresinde bunu yapan insanların çok olduğunu belirtiyorlar. Bir de girişimcilerimizin maliyet hesabı konusunda problemleri var; ilk kaynak bütçesini oluştururken sadece yatırım maliyetini çıkarıyorlar. Oysa herhangi bir işletme kurulumundan itibaren anında kara geçmesi mümkün olmadığı gibi en az bir yıllık işletme maliyetini de hesap etmeleri gerekmekte, başta hesap yanlış olunca da problemler hemen başlıyor, doğru fikir ve doğru projeler her türlü kaynak bulabilir devlet destekleri ya da melek yatırımcılar tarafından finanse edilecektir.”

Katılımcı 2.A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “Ben işe başladığım tarihlerde finansal destek için başvuruda bulunduğum yerler oldu fakat fazla destek göremedim. Günümüzde bu imkânlar devlet ve bazı özel kuruluşlar tarafından sağlanıyor olabilir. Fakat prosedür ve ayrıntı çok diye düşünüyorum.”

Katılımcı 3.A. Ö., Yesemek Turizm: “Özellikle kadınlar için kredi desteği yaygınlaştırılmalı. Kamu tarafından KOSGEB gibi oluşumlar sayesinde destek sağlanabiliyor. Fakat özel kurumlar tarafından özel kredi desteği almak zor. Teşvik açısından devlet tarafından karşılıklı ve karşılıksız verilen krediler ile girişimcilik düzeyi artırılmaya çalışılıyor yine de yeterli düzeye ulaştığı söylenemez.”

Katılımcı 4.A. A., Karteks Tekstil: “Girişimimizi hayata geçirebilmek için finansal destek olmazsa olmazlardan biridir. Bu bir tek kadın girişimciler değil tüm girişimciler için değişmez bir gerçektir. Ben kredi kullanmadım. Fakat mutlaka ihtiyaç duyulduğu olmuştur. Bu desteği elde etmeye çalışan arkadaşlarıma da tanık oldum. Ya sistemi iyi bilmediklerinden ya da krediyi elde etme aşamasındaki zorluklardan dolayı pek de olumlu sonuçlar alamadıklarını biliyorum.”

Katılımcı 5.J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Daha önce bu yönde banka kredisi gibi destek kredileri kullanmadım. Teşvik yönünden KOSGEB imkânlarından faydalandım. Bizlere sunulan destek ve teşvik yeterli”

Katılımcı 6.N. K., MNK Gıda: “Bence girişimcilik alanındaki politika ve uygulamalar tam anlamıyla yeterli değil. Soracak olsak belki de henüz birçok kadının bu politika ve uygulamalardan haberi bile yoktur. Bu sebepten bu tür uygulamalar toplum seviyesine ya da en azından kadın girişimcilerin yararlanabileceği seviyeye çekilmelidir.”

Katılımcı 7.S. D., Minik Kalpler Kreş: “Ülkemizde yeterli düzeyde bu tür politikalar uygulanmamaktadır. Kadın girişimciler erkeklere oranla daha fazla desteklenmeli ve teşvik edilmelidir.

Erkekler daha küçük yaşta ticaret bilgisini kabaca da olsa elde edebiliyorken; kadınlar toplumsal kültürün getirdiği baskıdan dolayı bu bilgidan yoksundur. Bir de finansal desteğe erişim aşamasında karşılaştıkları zorluklar buna eklenince yapamayacaklarını düşünüp kendi içine kapanabilirler. Böylelikle girişimcilik alanından vazgeçip, uzaklaşabilirler.”

Katılımcı 8.E. E., Safir Otel: “Tam anlamıyla olmasa da yeterlidir. Bu yönde girişimleri olanlara devlet ve özel bankalar tarafından destek verildiğini biliyorum. Ulaşılabilirlik açısından zor olduğunu düşünüyorum.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “Kredi kullanımına gerek duymadım. Bir aile şirketi olarak işletmemi kurduğum için maddi manevi desteğimi aile ve çevremden sağladım. Bu yüzden dışarıdan finans sağlanabilecek kurum ya da aşamalar hakkında detaylı bilgiye sahip değilim.”

SORU 8: Kadının eğitim desteği ile girişimciliğe yönlendirilmesi ekonomimizin gelişmişlik düzeyini de artıracaktır. Sizin bu konudaki düşünceleriniz nelerdir? Girişimde bulunduğunuz zaman zarfı içerisinde mesleki proje ya da eğitimlere katıldınız mı? Size olan katkılarında biraz bahseder misiniz?

Katılımcı 1.F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Çok yaygın bir slogan var tek kanatlı kuş uçamaz, ülke ekonomisini sadece erkeklerin üzerinden geliştirmeye çalışırsak nüfusun %50 üreten %50 tüketen bir toplum oluşur ki bu durumda gelişmekten söz etmek mümkün olamaz. Sektörümle ilgili yerelde, ulusalda ve uluslararası platformlarda eğitim, kongre, konseylere katılım ve halen de üst düzeyde temsil etmekteyim eğer işinizde sadece günün getirdiklerini yaparsanız bir süre sonra kendi yeriniz de saydığınızı görürsünüz. Aslında girişimcilerin en büyük kozu öngörü ve vizyonlarıdır; yoksa bir işyeri açmak sadece iş sahibi olmanızı sağlar bana göre girişimciliğin devamlılığı gelişmek ve hiç durmadan yenilenerek bir şeyler üretmektir. Katıldığım her toplantıda, eğitimde hem yeni şeyler öğreniyorum hem de sektörümde network ağımlı genişlemekte böylelikle sektörünüzün şekillenmesinde söz sahibi oluyorsunuz.”

Katılımcı 2.A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “Elbette eğitim hayatın her alanında gerekli. Yapılan işlerin daha profesyonel olmasına katkısı olur diye düşünüyorum. Ben bu tür mesleki eğitim veya proje içerisinde bulunmadım çünkü bu iş üzerine çalışıyordum. Bu şekilde eğitimlere katılanlara mutlaka olumlu anlamda etkisi olacaktır.”

Katılımcı 3.A. Ö., Yesemek Turizm: “Katılıyorum. Kadın girişimcilerin daha fazla eğitim ile kendini geliştirmesi ülkemiz için de ihtiyaç duyulan bir eksiklik. Organize olarak ve bilinçli yapılan her girişimin başarıya ulaşma şansı daha fazladır. Ben Gaziantep Kadın Girişimciler Kurulu tarafından düzenlenen bazı eğitimlere katıldım. Bu eğitimler kendimi ve iş yerimi geliştirmemde çok yardımcı oldu.”

Katılımcı 4.A. A., Karteks Tekstil: “Gün geçtikçe girişimciliğe yönelim ve kadın girişimci sayısı daha da artacaktır. Ancak bunlar bir çırpıda oluşamayacağı için belirli bir zamana ihtiyaç vardır. Bu artış doğrudan ekonomimizin gelişmişlik düzeyini pozitif etkileyip ekonomimizi kalkındırmamızı

sağlayacaktır. Bunun için en önemli şartlardan birisi de tabi ki hem birey olarak hem devlet olarak karşılıklı sorumluluklarımızı bilip; elden gelenin fazlasıyla çalışmaktır. Girişimcilik eğitimlerine katıldım. Eğitimin bireye asla zararı olmaz. Muhakkak katkısı olur. Benim almış olduğum eğitimler yeni fikirler edinmemde tetikleyici unsur oldu hep. Bunun yanında eğitim aşamasında tanıştığım kadın girişimcilerle sağladığım etkileşim de fikir alışverişi sağlama açısından faydalı oldu benim için.”

Katılımcı 5. J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Benim düşüncem eğitim düzeyi yükseldikçe yapılan işlerdeki sorumluluk ve gelişme düzeyi de artar. Eğitim hayatın her alanında var. Eğitimlere çok eski dönemlerde katıldım. Şu evrelerde ise seminerler ve ürün tanıtım toplantılarına katılıyorum kesinlikle bir konuda uzmanlaşmak adına eğitimin şart olduğuna inanıyorum.”

Katılımcı 6. N. K., MNK Gıda: “Her zaman kendi alanında eğitim almak kişiyi geliştirir ve insanın daha yüksek seviyelere ulaşmasını sağlar. Ben mesleki eğitimlere katıldım ve aldığım eğitimin bana katkısı ise; daha kararlı, başarılı ve azimli olma yolundaki çabalarımı artırmasıdır.”

Katılımcı 7. S. D., Minik Kalpler Kreş: “Eğitim almak her yaşta ve herkes için kalkınmışlık düzeyimizi artırmamızı sağlayacak kilometre taşlarından birisidir. Ben belirli eğitim evrelerini tamamladım evet fakat mesleki girişimciliğe yönelik eğitim almadım. Her zaman kendimi yetiştirme yolunda yine kendim çabaladım. Proje anlamında kendi düşüncelerimi ve hayallerimi hayata geçirmeye çalıştığım projelerim oldu.”

Katılımcı 8. E. E., Safir Otel: “Gelişiyor, bilinçleniyor ve bu yönde çalışıyoruz. İzlenimlerin doğrultusunda söyleyebilirim ki; bizden sonraki nesil daha sağlam geliyor. Hayatımın her alanında eğitim vazgeçilmezim. Kişisel gelişim ve insan ilişkilerinde nasıl davranılması gerektiği konusunda büyük fayda sağlıyor.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “Kadının eğitimle gelişimini sağlaması bir tek çalışma yaşamına katkı sağlamakla kalmaz; çevresine, eşine ve çocuklarına da yansır. Eğitimli kadın demek eğitimli çocuklar demektir. Eğitimli çocuk ise eğitimli bir gelecek nesli ifade eder. Domino taşı misali birbirini pozitif yönde etkileyen oluşumlar da bugünümüzü ve yarınımızı garanti altına almak demektir.”

SORU 9: Kadın çalışanların, işletme içerisinde girişimsel yetenek ve ilgilerinin fark edilip henüz kariyerlerinin başlarında iken ortaya çıkarılması ve yol gösterilmesi kadın girişimciye ne tür faydalar sağlar? Sizce ülkemizde bu tür yönlendirmeler işletme, kurum ya da kuruluşlar tarafından ne ölçüde uygulanmaktadır?

Katılımcı 1. F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Soru çok güzel ve çok doğru öncelikle teşekkür ediyorum, mevcut sistemin en büyük eksiliği diyebilirim dikkat ederseniz hep girişimcilik eğitimleri ve desteklerinden söz ettik sanki iş kurduğunuz an siz bir girişimcisiniz ve misyonunuzu tamamlamış oluyorsunuz. Oysa girişimcilik bir süreç; bu süreçte desteklere ihtiyaç var. Halen iş yaşamında olan kadınlarımızın eğitim ve danışmanlık

ihtiyaçları var yani aslında mentörlük desteği çok önemli. Bir şekilde iş koçluğu önemli sizden önce bu yoldan geçen birinin size yol göstermesi çok çok önemli bu konuda eksiklikler var. Verilere göre açılan şirketlerin % 65'i 5 yılda kapanmakta yani iş kurmak kadar hatta daha da önemli olan sürdürülebilirliği bu konuda çalışmalar yapılmalı.”

Katılımcı 2.A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “Kariyerinin başında bu durumun ortaya çıkması ve kadının fark edilmesi girişimde bulunması açısından çok faydalı olacaktır. Bu durum fark edildiğinde girişimci o yönde kendine yol çizmeye çalışacaktır ve ne kadar erken başlarsa o kadar yol kat edecektir. Ülkemizde bu yönlendirmeler devlet desteği ile meslek edindirme kursları vb gibi kuruluşlarla sağlanıyor fakat yeterli değildir.”

Katılımcı 3.A. ., Yesemek Turizm: “Günümüzde lkemizde böyle uygulamalara pek rastlanmıyor. Genelde girişimci özelliklere sahip insanlar kendi başlarına bir şeyler ortaya koymaya alışıyor. Henüz işin başında fark edilip yönlendirme yapılabilse verimlilik açısından faydalı olabilir.”

Katılımcı 4.A. A., Karteks Tekstil: “Bence böyle yönlendirmeler yok denecek kadar az lkemizde. Olması gerekir ki; girişimcilik alanına yönelecek kişi bu bağlamda kendini her anlamda daha yolun başında iken eğitir, geliştirir ve belirli bir rota çizer kendine.”

Katılımcı 5.J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Benim alışma alanım bu tür yönlendirmelere uygun bir yapıya sahip değil. Edindiğim izlenimlere göre girişimci özellikler taşıyan insanlar istediklerinde bir çok yerden destek alabiliyorlar. Kurum ve kuruluşlarda uygulanabilirliği tartışılır.”

Katılımcı 6.N. K., MNK Gıda: “Bence mevcut örgüt sistemlerinde bu uygulanmamaktadır. Eğer kendinizi bir yerlere taşımanız gerekiyorsa ki; bu her bireyin arzusudur, kendinizi ispatlamalı, atılımlar yapmalı ve çok çalışmalısınız.”

Katılımcı 7.S. D., Minik Kalpler Kreş: “Her bireyin kendi hayatını en iyi yaşamak için yine sadece kendi hayatına eğildiği şu günde böyle uygulamaları en azından bizim ülkemizde olduğunu sanmıyorum. Başka ülkelerde uygulanıyor olabilir. Fakat bizdeki yaklaşımlar yeteneğe ya da ilgiye dayalı yönlendirmelerden çok uzak. Düşünce tam anlamıyla uygulanacak olsa kadın girişimciler için yaşam koçluğu gibi bir durum ortaya çıkar ki; bu kadınlar için çok önemlidir.”

Katılımcı 8.E. E., Safir Otel: “Yetenekleri fark edilen kişiler terfi alarak o kişiden daha fazla katkı beklemek yoluyla özel şirketlerde uygulanmaya çalışılıyor. Yeteneğin erken fark edilmesi girişim konusunda uzman bireyler yetişmesini sağlar.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “Fazlasıyla yerinde bir yönlendirme olur. Amacını netleştiren kadın girişimci çalışmalarını da asıl hedefine odaklı yapacağından şeffaf, temiz bir çalışma ortaya koyar. Ülkemizde uygulanabilirliği açısından bu tür ynlendirilmelerin yetersiz olduğunu düşünüyorum.”

SORU 10: Eşit iş kanunlarının uygulanması, çalışan kadının haklarının ve sorumluluklarının farkında olmasını sağlamak amacıyla işletmelerin, kurumların ve hükümetin üzerine düşen sorumluluklar nelerdir sizce?

Katılımcı 1.F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Kanunlar eşit ama uygulamada öne çıkan eşitlik olmuyor. Biz de aynı vergi oranlarında vergi veriyoruz, çalışan sigortalarımız her şey eşit ama iş hayatının yazılı olmayan kuralları var. Örneğin; siz ev ve iş hayatınızı birlikte sürdürmek zorundasınız, özellikle aile toplumun temeli ve bu temelin en önemli taşı annelik. Aileyi boşlarsanız topluma zarar vermiş olursunuz. Öte yandan iş hayatında üretmek yine topluma katma değer katıyorsunuz yani her iki tarafta da başarılı olmanız gerekiyor. Sorumluluklarımız böyle iken kendi işletmesini kurmuş ve mücadele eden bir işletme sahibi olarak devletten ya da herhangi bir kurumdan destek aldınız mı dersiniz? Hayır almadım, teşviklerde kredilerde devlet tarafından kadın erkek fark etmeden uygulanmakta. Oysa ben özellikle kendi sosyal güvenlik primlerimde kadınlara indirim uygulanması ya da belediyelerde ve odalarda ruhsatlandırılma aşamasında kadınlara munhasır uygulamalar olmasını isterim. Bu bizi hem motive eder hem de yükümüzü hafifletir. Ayrıca bankaların da sadece kadın işletme portföyüne yönelik uygulamaları olmalı.”

Katılımcı 2.A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “İş kanunun uygulanıp uygulanmadığı denetlenerek ve kadın çalışanlara bilgi verilerek haklarının farkında olmaları sağlanabilir. Kadınların iş yaşamı dışında ev yaşamında da sorumlulukları fazla olduğu için bazı kolaylıklar yapılmalı.”

Katılımcı 3.A. Ö., Yesemek Turizm: “Hak ve sorumluluk konularını ayrı ayrı yorumlayabiliriz. Haklar açısından kadın haklarını bilimsel olarak anlatabilen kurumlara ihtiyaç vardır. Devlet desteği ile bu tür kurumların sayıları artırılarak topluma faydalı olunabilir. Sorumluluklar açısından ise yapılan işe göre üstlenilen bir misyon vardır ve bunu kişi kendisi dışarıdan yönlendirme olmadan farkında olmalı ve ona göre davranmalıdır.”

Katılımcı 4.A. A., Karteks Tekstil: “Birçok kadınıımız henüz haklarının dahi bilincinde olmadığından çalışma hayatından çok uzak noktadır. Bu bilinçlendirme kadın girişimciliğini artırmada büyük rol oynar. Haklarının farkında olmama kadınların sorunlarının temel kaynaklarından birisidir. Erkeklerle eşit konumda bulunmak ve kadın erkek ayrımının azaltılması için seminerler, toplantılar, konferanslar vb. birçok faaliyetin yerine getirilmesinde kurumlar ve hükümete büyük görevler düşmektedir.”

Katılımcı 5.J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Hükümet çerçevesinde düzenlenen yasal derneklerden her türlü yardımı alabiliyoruz. Bizlere verilen haklar ve bu hakları nasıl kullanacağız noktasında bizlere çok yardımcı oluyorlar hiç bir sorumuz cevapsız kalmıyor. Ayrıca esnaf odaları da bu konularda bize büyük destek kaynağıdır. Hükümet bu politikaları daha da genişletip daha fazla insana ulaşabilir.”

Katılımcı 6.N. K., MNK Gıda: “İş hayatında kadın ve erkeğin kanun önünde eşitlenmesi hükümetin kadınlar için oluşturacağı en anlamlı ve gerekli uygulamaların başında gelir. Kurum olarak farkındalığın

sağlanması yine hükümet eliyle gerçekleştirilecek uygulamaların bir uzantısı olacaktır. Bu uygulamalar eğitim, tanıtım ve kurslar şeklinde de sağlanabilir.”

Katılımcı 7.S. D., Minik Kalpler Kreş: “Kadınlara daha fazla hak tanınması gerektiğini savunanlardanım. Kadın erkek ayrımı yapılmamalıdır. Her başarılı erkeğin arkasında başarılı ve güzel bir kadının olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Kadın haklarının çerçevesi ne kadar artırılırsa, özgürlük alanı da o kadar genişler. Hükümet girişimciliğin artırılması için bu alandaki çalışmaları artırmalı ve mevcut çalışmaları revize etmelidir.”

Katılımcı 8. E. E., Safir Otel: “Kadına her alanda ihtiyaç vardır. Bunun toplumumuz tarafından bilinip kabullenmesi gerekmektedir. Devlet ve özel kurumlarda bu bilincin yerleşmesi için eğitim ve seminerler düzenlenmeli. Bu eğitimlere katılımın çok olması sağlanmalı.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “Hükümet kadınlara yönelik sorumluluklarını yerine getirirse; kadınlar daha verimli çalışmaya başlar. Çünkü engelleri aşmaya çalışmak bizim için çalışmalarımızdan feragat etmeyi gerektirmenin yanında zamanımızı da çalmaktadır. Oysa hükümet yükümüzü hafifletse bazı kolaylıklar sağlasa her şey daha da iyi olacaktır.”

SORU 11: Tüm bireylerin sosyalleştiği ilk kurum yani aile ve içinde bulunulan toplumun kültürel yapısının kadın girişimciliği üzerinde etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Siz kendi girişimciliğinizden yola çıkarak olumlu/olumsuz deneyimlerinizden bahsedermisiniz?

Katılımcı 1.F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Toplumun temeli aile demiştik, bu hem erkek hem kadın için önemli. Gaziantep'e baktığınız zaman aile şirketleri ağırlıklı. Çünkü bizler özellikle erkek çocuklarını sahibi olduğumuz işyerlerine daha küçük yaşlarda götürür ve oranın işleyişini tanımasını isteyen bir geleneğe sahip olarak büyütüldük. Benim babam da bu konuda beni etkileyen insanlardan biri olmuştur. Küçükken sırf babamla birlikte işe gidebilmek için erken kalkar giyinir ve kapının yanında beklerdim, babam da mümkün olduğunca beni birlikte götürürdü. Orada işletmeyi gezerdim çalışanlara yardım etmek en büyük keyfimdi. Bir de çay ısmarlamak benim görevim olurdu. O zaman telefonla ısmarlanmazdı ya giderdin ya da bir diafona konuşurdun, tabi her seferinde kendime de gazoz ısmarlardım:) Temeli oralarda aldığımı düşünüyorum. Çocuklarımızın, büyüklerin sohbetlerini dinlemeleri gerektirdiğini düşünüyorum. Çok şey öğreniyorsun ama yeni nesil maalesef deneyim ve birikimleri elektronik ortamlardan edinmekte. Kendi adıma en büyük handikabım benim ailemde hiç çalışan kadın modelinin olmaması hatta kadınların çalışmasını kocasının acziyeti gibi algılayan bir anlayış vardı. Ben ilk çalışma hayatına başladığımda annem çok üzülmüştü. Eşime maddi konuda sorunlarınız mı var da kızım çalışmak istiyor diye sorardı, bunun da topluma bir hizmet ve görev olduğunu benimsememiz gerekiyor.”

Katılımcı 2.A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “Aile destekçi olursa her şey daha kolay olur, her aşama daha kolay ilerlersiniz fakat size destek vermeyen bir aileye sahipseniz işler daha da zorlaşır. İşi ve evinizi bir arada idare edecek gücü bulamayabilirsiniz.”

Katılımcı 3.A. Ö., Yesemek Turizm: “Aile desteği her zaman önemlidir. Aile bireyleri sizin en yakınınızdakilerdir ve karar almanızda doğrudan etkilidir. Ailenizi memnun etmeyecek bir durum olduğunda bazen geri adım atmak zorunda hissedebilirsiniz. Ama bazen tek başına kararlar almamız gerekebilir. Bu iki durum arasında ki ilişkiyi dengelemek sizin iş hayatında başarınızı da doğrudan etkiler.”

Katılımcı 4.A. A., Karteks Tekstil: “Toplumsal kültürel yapısı mutlaka etkilidir. Her ne yönde olursa olsun toplumdaki dışlanmamak ya da toplumda kabul görmek için kendimizi kontrol altında tutmamız kaçınılmaz bir olgudur. Bir şeye adım atmak en başta kendi aileni baz almakla başlıyor. Onların ılımlı yaklaşımı arkanda bir güç oluyor. Ailemden genellikle bu desteği görmüşümdür. Fakat görmediğim zamanlar da oldu. Ben sadece kendime inandım ve hiç durmadan ilerledim.”

Katılımcı 5.J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Ailenin desteği elbette önemlidir, ben bulunduğum sektör dolayısı ile kültürel açıdan bir sorun yaşamadım. Ailemin desteği olmadığı ilk zamanlar da asla yolumdan çevirmedi beni doğru bildiğim yolda ilerledim.”

Katılımcı 6.N. K., MNK Gıda: “Toplum için bireyin önemi ne ise birey için de toplumun önemi odur benim görüşümce. Birey içinde bulunduğu toplumun gelenek göreneğini, örf adetini yansıtacaktır, çoğu zaman çünkü belirli bir zaman sonra farkında olunmasa da asimine olunacaktır. Dolayısıyla bir işletme kurarken ve işletirken de kadın ya da erkek yönetici olsun toplumu dikkate alacaktır. Yoksa o işletmenin ayakta kalma olasılığı çok düşük olacaktır. Aile için de bu böyle fikir alış veriş içinde olmak ve onların onayını almak önemlidir benim için.”

Katılımcı 7. S. D., Minik Kalpler Kreş: “Etkilidir, evet. Aldığım her karar onaylanmasa ben yolumdan dönmedim. Başarı sağladıkça kendime olan güvenim arttı ve ailem tarafından olsun, içinde yer aldığımız toplum tarafından olsun takdir gördüm. Önemli olan bu noktaya ulaşmaktı, başardım ve benim için gurur verici bir duygudur.”

Katılımcı 8.E. E., Safir Otel: “Elbette sadece aile değil çevrenizdeki diğer tanıdığınız insanların etkisi vardır. Çalışmalarımın her aşamasında ailemden hep destek gördüm ve görmeye de devam ediyorum. Bu konuda şanslı olduğumu düşünüyorum ve kendimi yalnız hissetmiyorum.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “Aile olumlu olduğu sürece motivasyon ve manevi desteği tam anlamıyla hissederiz kendimizde ve başarı kaçınılmaz olur. Aile olumsuz bakarken işleri yürütenin yanında onları da memnun etmek için ekstra çaba harcamak zorunda kalırsınız. Bu da sizin ideallerinizi gerçekleştirmenizi geciktirebilir. Kendinizi ailenize ve çevrenize kabul ettirmeniz şart.”

SORU 12: Günümüzde birçok sektörde teknoloji vazgeçilmez bir öge konumundadır, dolayısıyla teknoloji alt yapı girişimler de önem kazanmaktadır. Siz bir kadın girişimci olarak girişim faaliyetlerinizde sosyal medyayı hangi düzeyde kullanmaktasınız? Belirli bir web sayfasına sahip misiniz? Sizin de bildiğiniz gibi pazarlama tüketiciye sadece mal/ürün sunmak değil; aynı zamanda bir

hizmet ya da düşünceyi de arz etmek üzere de kullanılabilir. Web sayfası üzerinden ürün, hizmet veya düşünce anlamında pazarlama yaptığınız oldu mu?

Katılımcı 1.F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Girişimcilik hiç durmadan yenilenerek üretmek demiştim. Evet yani çağı yakalamak zorundasınız, e-ortamda var olmalısınız, marka değeri kazanmalısınız ve bunu bir kere değil sürekli yapmalısınız. Web sitemiz var ancak sürekli güncellenmesi gereken bir süreç. Çünkü orası sizin şirketinizin dünyaya açılan yüzü bu konuda mutlaka uzman desteği almak gerekiyor. Biz hizmet sattığımız için sadece kendi kurumumuzu tanıtıyoruz ama üretici olsaydık bizim için aynı zamanda iyi bir pazar oluştururdu.”

Katılımcı 2.A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “Web sayfamızı oluşturacak alt yapıya henüz ulaşamadık ama gelecek planlarımız içerisinde yer almaktadır. Onun dışında Facebook gibi sosyal paylaşım sitelerinde kendi hesaplarımız üzerinden ürün tanıtımı yaptığımız durumlar oluyor.”

Katılımcı 3.A. Ö., Yesemek Turizm: “Teknolojiyi günlük hayatta her alanda kullanmaya çalışıyorum. Düzenli olarak kullandığım ve sahibi olduğum web sitemiz de var. Turizm sektöründe olduğumuz için web ağırlıklı çalışıyoruz. Yolcular için rezervasyonlar, bilet alım satım işlerini web üzerinden de gerçekleştiriyoruz. İş hayatında web üzerinden yapılan işlemlerde hizmet ve zaman verimliliği açısından olumlu geri dönüşler alıyoruz.”

Katılımcı 4.A. A., Karteks Tekstil: “İletişim ağı öyle ileri bir boyut kazandı ki; bu ağla karşılaşmadığımız alan yok denecek kadar azdır. Bence rekabet üstünlüğü sağlanmak isteniyorsa sosyal medya çok iyi kullanılmalıdır. İşte bu sebepten biz de neredeyse çalışmalarımızın tamamında sosyal medya temelli hareket etmekteyiz. Sektörümüz somut olduğu için pazarlamalarımız da buna yöneliktir. Dolayısıyla düşünce anlamında pazarlama faaliyetimiz pek olmuyor.”

Katılımcı 5.J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “İnternet üzerinde işimi yürütme anlamında pek uğraşım olmadı. Fakat kurumsal olarak bir internet sitem ve facebook hesabım var. Ürün satışı değil de daha çok tanıtım ve iletişim amaçlı kullanıyorum.”

Katılımcı 6.N. K., MNK Gıda: “İşim gereği sosyal medyayı çok ileri düzeyde kullanıyorum. Belirli bir web sayfası kullanıyoruz ve çoğu zaman işlerimizi web adresi üzerinden yürüttüğümüz de oluyor.”

Katılımcı 7.S. D., Minik Kalpler Kreş: “Biz Gaziantep’te bulunan kadın girişimciler sanayi odasına bağlı olarak girişimlerimizi yerine getirmekteyiz. Sanayi Odasınca oluşturulmuş olan; tobbgaziantepkgk.org.tr adresi üzerinden kadın girişimcilerle bağlantı kurmaktayız.”

Katılımcı 8.E. E., Safir Otel: “Takip ettiğimiz internet sitesi var evet www.tobbgaziantepkgk.org.tr. Kendime ait bir internet sitesi olmadı fakat çalıştığım yer dolayısı ile bir internet sitesi var ve oldukça önemli. Otelimizin özellikleri site üzerinden görülebildiği için müşterilerin kafasındaki soru işaretlerini gidermeye yardımcı oluyor ve buradan bizimle iletişime geçebiliyorlar.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “www.tobbgaziantepkgk.org.tr web sitesi kadın

girişimciler olarak bizim buluşma noktamız diyebilirim. Kişisel olarak ürün tanıtımı gibi konularda sosyal paylaşım sitelerinden etkin düzeyde yararlanıyoruz. Bunun dışında özel web sitemiz yok.”

SORU 13: Kadın girişimciler için engel teşkil eden bir diğer durumda örgütsel temelde olup kadının informal iletişim ağlarının dışında tutulmasıdır. Deneyimlerinizden yola çıkarak, kadınların örgütlerde erkeklerin kurmuş oldukları informal iletişim ağlarına ne düzeyde katıldıkları konusundaki görüşleriniz nelerdir? Bu engel sizce nasıl aşılabılır?

Katılımcı 1.F. E., Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığından yetkili iş sağlığı ve güvenliği eğitim, danışmanlık ve hizmetleri: “Bu durum sadece iş hayatında değil siyasi arenada da aynı. Yani kadınların varoluşu sanki biraz da resimde olsunlar gibi gözüküyor. Açıkçası bu konuda gerek iş hayatında gerekse siyasette güçlü kadın örgütlerinin var olmasıyla yol alınacağını düşünüyorum. Öncelikle kadınlar kendi aralarında ağ kurmalı ve birbirine kenetlenerek yine birbirlerini desteklemeli. Yani kadınlar erkeklerden ya da devletten bir şeyler beklemek yerine birlikte hareket ile istedikleri noktalara ulaşmalıdırlar. Bizim için bu konuda çok önemli bir örnek var: "Gaziantep Belediye Başkanı" bu konuya en doğru model olabilir bence. Mücadele ve kendi varlığını kabul ettirmesiyle sadece Gaziantep değil tüm kadınlar için örnek teşkil edecektir. Benim dünya görüşümde sorunlardan şikâyet etmek, sorunların çözümlerini başkalarından beklemek yoktur. Sorunlar her zaman olacaktır ve bunu sadece kendinizin izleyeceği yol çözecektir. Yoksa hep şikâyet edersiniz ve başkalarını suçlarsınız ama iş başarıya gelince de tek başınıza sahiplenirsiniz. Başarısızlıklarımı da başarılarım kadar sahiplenirim bu şekilde dünyanın en büyük serveti olan "tecrübe " denilen servete sahip olabileceğime inanıyorum.”

Katılımcı 2.A. M., Melekoğlu Ayakkabıcılık: “Erkekler arasında iletişim kadın erkek arasındaki iletişime göre daha ileri düzeyde. Bulunduğunuz yerin kültürel özellikleri bakımından kadınların erkeklerle fazla iletişim kurması hoş karşılanmayabilir. En büyük engellerden bir tanesidir. İş yerlerinde kadın ve erkeklerinde sorunsuzca iletişim kurmasını sağlayarak bu engel aşılabılır.”

Katılımcı 3.A. Ö., Yesemek Turizm: “Evet, toplum yapısı olarak erkek ve kadın iletişimi farklı boyutlara taşınsa da hala güçlükler yaşıyoruz. Sosyal yapımız bazen bize engel olsa da gelişmişlik ve eğitim düzeyimiz arttıkça sadece erkeklerin kendi aralarında veya kadınların kendi aralarında iletişime geçmesi engelini aşabiliriz.”

Katılımcı 4.A. A., Karteks Tekstil: “Belirli bir grubun başta yer alıp kendi aralarında kurdukları iletişimde kadının bu ağın dışında tutulması bence en başta etik değildir. Kadınlar bu tür olaylarla oldukça fazla karşı karşıya kalmaktadırlar. “Sen kadınsın aklın ermez!” bu temelli bir düşüncenin yansıması değil midir zaten bu davranışlar toplamı? Bu engeli aşmak için sessiz kalmak yerine yapılabilecekler nelerdir? Öncelikle bunların üzerinde durulması gerekir. Toplum denilince akla gelen sadece erkek değildir. Kadının varlığı ve toplum için önemi azımsanmayacak kadar büyüktür. Milletçe yükselmek yol kat etmek istiyorsak eğer; kadınımla erkeğimizle, yaşlımızla gencimizle, büyüğümüzle küçüğümüzle hep birlikte adım atmalıyız elbette...”

Katılımcı 5.J. H., Jinest Güzellik Merkezi: “Açıkçası işim gereği erkek örgütleriyle iletişim halinde bulunmak ihtiyacı hissetmedim. Farklı alanlarda aynı cinsiyette insanlar arasındaki iletişim daha fazla olabilir. Ben de işim gereği kadınların kurduğu iletişim ağlarını kullanıyorum.”

Katılımcı 6.N. K., MNK Gıda: “Bu konu hakkında açıkçası pek fikrim yok.”

Katılımcı 7.S. D., Minik Kalpler Kreş: “İnformel iletişim ağı derken formal olmayan ya da yasal olmayan bir iletişim ağından bahsediyorsunuz sanırım. Böyle bir iletişim ağı örgütlerde kendiliğinden ortaya çıkar ve artık gelenekselleşmiştir desek yeridir. Hele bir de bu iletişim ağının tepesinde erkekler var ve kadın dışlanmaya çalışılıyorsa bu kesinlikle kabul edilebilir bir davranış değildir. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan kadın eğer toplumda ya da örgütte saygın bir yer edinmişse ve önemli başarıların altına imza atmışsa; erkeklerin bu davranışları kısıtlanmış olacaktır. Bu durumda kadın girişimci üstlendiği işi en iyi biçimde icra edebilecek vasıflarla kendini donatmalıdır.”

Katılımcı 8.E. E., Safir Otel: “Her iş yerinde olduğu gibi aynı cinsiyetler arasında gruplaşmalar olabiliyor. İnsanların düşünce yapısını ve karşı cinse bakış açısını değiştirerek bu sorun çözülebilir.”

Katılımcı 9. Ayakkabıcılık Sektöründen kadın girişimci: “Günümüzde bu şekilde bir ayrım olduğunu düşünmüyorum. Artık bilgiye ulaşmak ve kadın erkek ayrımı yapmadan bilgiyi paylaşmak daha kolaydır. Kadın örgütleri eskiye nazaran daha kuvvetli ve sesleri daha çok duyuluyor, diledikleri kişilerle diledikleri iletişim ağlarına katılabiliyorlar.”

Sonuç

Toplumsal yapımızdaki hızlı değişim her alanda olduğu çalışma alanında da kadınlara kendilerini bu camiada gösterme imkânı sağlamış ve kadın ekonomik yönden daha aktif hale gelmiştir.

Ülkemizde iş gücü piyasasına girişi engelleyen cinsiyete dayalı ayrımcılık en fazla kadın girişimcileri etkilemekte ve olumsuz sonuçlarla birlikte çoğu sorunu da beraberinde getirmektedir. Kadın girişimciler sosyo-kültürel, finansal, örgütsel sorunlar ve eğitim gibi birçok engelle karşı karşıya kalmaktadır. Yapılan bu çalışmada girişimci kadınların yaşadıkları bu sorunlar ele alınmaya çalışılmıştır.

Katılımcılara ilk olarak kendilerini girişimciliğe iten faktörler sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya yönelik yanıtları; kadınların çoğunluğunun ofis işlerini yürütmesinden yola çıkılması, kazanılan deneyim, sevilen alanda girişimcilik yapılmak istenmesi, hayali kurulan iş fikrinin uygulanmak istenmesi, kariyer hedefleri, geleneksel bir aile mesleğinin olması şeklinde olmuştur. Türkiye genelinde yapılan araştırmaya göre aile işletmesinin devam ettirilmesi Gaziantep, Denizli ve Çorum’da diğer illere oranla daha fazla olduğu gerekçedir (Başbakanlık, 2000, s. 48). Doğan ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmaya göre (2010, s. 12), kadınları girişimciliğe iten başlıca faktörler, bir iş fikri/hayalini olan bir gerçekleştirme amacı, kadınların başarıma ihtiyacı, bağımsız çalışmak istemeleri, geçim zorluğu, yanlış tutum ve davranışlar nedeniyle bazı iş kollarında erkeklere istihdamda öncelik verilmesidir. Bu faktörlerin de katılımcılarımız üzerinde etkisi bulunmaktadır.

İkinci olarak katılımcılara kadın girişimcilerde bulunması gereken kişisel özelliklerin neler olduğu sorulmuştur. Alınan yanıtlar ise; cesaret, beceri, eğitim, çevrede örnek alınan rol modellerin etkisi, engellere direnmek, farkındalık yaratmak, kararlı olmak, hayal kurabilmek, öğrenmeye açık, inançlı, sevecen ve kibar olmaktır. Literatürde başarılı girişimcilerin sorumluluk, sebat ve enerjiyi içeren çalışma gücü, yaratıcı ve analitik düşünebilme, insan ilişkileri yeteneği, yazılı ve sözlü haberleşme yeteneği, teknik bilgiye sahip olma olmak üzere beş özelliğinden bahsedilmektedir (Tekin, 1998, s. 9). Katılımcılar da hemen hemen aynı özellikler üzerinde durmuşlardır.

Katılımcılara üçüncü soruda toplumsal yapı temelli kadın-erkek ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı engellerin girişimciliğe etkileri sorulmuştur. İş süreçlerinin erkeklerin hâkimiyetinde olmasından dolayı kuralların erkeklere göre düzenlenmesinin kadınlar için engel teşkil ettiği, yaşanan yöreye göre ayrımcılık düzeyinin değiştiği, kadına sadece evde bulunması gereken bir varlık gibi yaklaşılmamasının girişimciliği körelttiği, belirli sektörlerin kadınların çalışmasına uygun olmayışı, iş sahasında cinsiyet ayrımcılığına etki eden bilinçaltı ve ön yargıların kadın girişimciliği önündeki engelleri artırdığıdır. Ülkemizde kadın erkek eşitliği yasal zeminde büyük ölçüde sağlansa da sosyo-kültürel yapımızın getirmiş olduğu ayrımcılığın önüne tamamen geçilememektedir. Katılımcılarımız da bu ayrımcılığın farkında olarak bu ayrımcılığın girişimlerini ne yönde olumsuz etkilediğini dile getirmişlerdir.

Dördüncü soru olarak katılımcılara girişimlerinde kendilerini neyin motive ettiği sorulmuştur. Katılımcılar ise işini sevmenin, kendi ayakları üzerinde durduğunu görebilmenin, işlerine olan bağlılıklarının, aile ve çevrelerinden sağladıkları desteğin, kadına yönelik yanlış yargıların yıkılması isteğinin kendilerini girişim alanlarında motive ettiğini belirtmişlerdir. Bazı kadın girişimciler iş sahibi olmanın kendi hayatlarına kattığı kişisel tatmine önem verirken, bazıları için bilgi ve becerilerini ortaya koymanın en iyi yolu iş kurmak olmaktadır (Keskin, 2014, s. 76).

Katılımcılara yöneltilen beşinci soruda, kadın girişimciler olarak hangi engellerle mücadele ettikleri sorulmuştur. Katılımcıların bu konudaki görüşleri ise, iş yaşamında kadınlara cinsiyet temelli yaklaşımlar, ev ve iş yükünün kadında toplanmasının vermiş olduğu zorluklar, erkek çoğunlukta olan iş sahalarında kadınların dışlanması, mali açıdan yaşanan zorluklar, psikolojik baskılar, kadının çalışmasına karşı olan ön yargılar şeklinde sıralanmaktadır. Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de, kadınlar, genel olarak girişimcilerin karşılaştıkları sorunların yanında kadın olmalarından dolayı erkeklerden farklı olarak bir takım problemler yaşamaktadırlar (Bedük, 2005, s. 113). Kadın girişimciliği önündeki sorunlar, geleneksel yargılar sonucu kadının ev dışında çalışmasına olumlu bakılmaması, işverenlerin eleman seçiminde erkeklere öncelik vermesi, hala erkeğin ailenin reisi olduğu düşüncesi, kadınların işiyle aile yaşamını dengede tutabilecek destek hizmetlerinden yoksunluğu şeklindedir (Arat, 1993, s. 208-211).

Soru altıda katılımcılara kadın girişimcilerin ülkemizde yeterince desteklenip desteklenmediği konusundaki düşünceleri ve hangi kurum ya da kuruluşlardan haberdar oldukları sorulmuştur. Yanıt olarak, son on yılda kadın girişimciliğine devlet desteğinin arttığını ve KOSGEB girişimcilik desteklerinden haberdar olduklarını, İŞKUR’dan girişimcilik alanında eğitim aldıklarını, İpekyolu

Kalkınma Ajansından destek aldıklarını; bazı katılımcılar ise kadın girişimciliğinin desteklenmediğini ya da yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Ülkemizde çoğu kurumlar girişimcilere destek sağlamaktadır. Bu kurumlardan bazıları desteklerini maddi olarak verirken; bazı kurumlar da girişimci adaylarını eğiterek destek sağlamaktadır. Bunlara örnek olarak, belediyeler tarafından açılan meslek edindirme kursları, sivil toplum kuruluşlarınca yapılan girişimcilik kursları verilebilir (Doğan diğ., 2010, s. 91). TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), TESK (Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu), MEKSA (Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı), TOSYÖV(Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı), İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) kadın istihdamını artırmakta etkin olabilecek kurumlardır (TÜSİAD ve KAGİDER, 2008: 205; Apak ve diğ., 2010, s. 219). Katılımcılardan alınan sonuçlara bakıldığında hükümet tarafından sağlanan girişimcilik desteklerinden KOSGEB ve İŞKUR dışındaki destek programları hakkında detaylıca bilgi sahibi olunmadığı görülmektedir.

Katılımcılara yöneltilen yedinci soruda da altıncı soruya benzer nitelikte olarak; finansal desteğe erişim noktasında zorluk yaşayıp yaşamadıkları sorulup, teşvik politikalarını ülkemiz açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcılar, düşünülen projeleri hayata geçirecek finansal destek bulunamamasından, bir işi kurma esnasında yaşanan finansal destek sorunundan, finansal desteklerde prosedür ve ayrıntı fazlalığından, yeterli finansal desteğin sağlanmadığından ve kadın girişimcilerin destek almadaki tecrübe eksikliğinden söz etmişlerdir. Kadınların girişimleri için ihtiyaç duydukları sermayeyi elde etmekte birçok güçlüklerle karşılaştıkları yapılan çeşitli araştırmaların sonuçları da doğrulanmıştır (Gürol, 2000, s. 232). Toksöz'e göre (2007, s. 152) meslek örgütleri, sivil toplum kuruluşları, kadın girişimcilik faaliyetlerinin yürütülmesinde kuruluşlar arası haberleşme, deneyim aktarımı ve işbirliğine dayalı örgütlenme modeline ihtiyaç duyulmaktadır.

Sekizinci soruda, eğitimin girişimciliğe olan katkısı ve katılımcıların mesleki proje ya da eğitime katılma durumları araştırılmıştır. Katılımcıları bu konudaki düşünceleri; eğitimin girişimcilik üzerinde büyük rolünün olduğu, girişimciyi geliştirdiği, işlerin profesyonel anlamda yürütülmesine katkı sağladığı, başarılı bir girişimin gelişmeye dolayısıyla eğitime her alanda ihtiyaç olduğu, girişimcilikte yeni fikirler edinilmesini tetiklediği, girişimcinin daha kararlı, azimli ve başarılı olmasını sağlayacağı, eğitim sayesinde kişisel gelişim ve insan ilişkileri konusunda büyük faydalar edinileceği yönündedir. Katılımcılar ayrıca çeşitli eğitim, seminer ve projelere de katıldıklarını açıklamışlardır. Literatürde girişimcilik eğitimlerinde girişimciliğin desteklenmesi ve başarılı olması amacıyla girişimcilik zihniyetinin, bilincinin ve becerilerinin kazandırılması savunulmaktadır (Bozkurt, 2011, s. 22). Kadınları girişimciliğe teşvik edecek bilgi ve becerileri genel ve mesleki alanda verilen eğitimler kazandıracaktır. Kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe iş piyasasına katılma oranları artacağından (Bedük, 2005, s. 108) kadınlarımıza erkeklerle eşit şartlarda temel eğitim sunma imkânı sağlanmalıdır (Durukan ve Müftüoğlu, 2004, s. 41).

Katılımcılara dokuzuncu soruda girişimsel yetenek ve tecrübelerinin henüz yolun başında fark edilmesinin ne gibi faydalar sağlayacağını; günümüzde hangi kurum veya kuruluşların bu tür bir eğilimde oldukları sorulmuştur. Sonuç olarak, bu alanda sistemimizde çok büyük eksiklikler olduğu, meslek edindirme ve devlet destekli kuruluşlarda çok nadir de olsa uygulandığı, yerinde ve anlamlı bir yönlendirme olacağı fakat ülkemizde uygulanmadığı yönünde yanıtlar alınmıştır.

İlerleme şansları olmayan kariyer yollarına yönlendirilen kadınların yöneticilik kariyerleri baştan ölü doğmaktadır. Yatay ve dikey ilerleme olasılıkları çok az olan kadınlar genellikle kariyer platosuna girerek kariyerlerini aynı pozisyonda sürdürmektedirler. Böylece kadınları engelleyen şeffaf tavanlar ve şeffaf duvarlar oluşmaktadır (TİSK, 1999, s. 30). Katılımcıların da belirttiği gibi baştan müdahale olumlu sonuçlar doğuracak olsa da ülkemizde bu tarz uygulamalar pek yaygın değildir.

Onuncu soruda eşit iş kanunları uygulaması, çalışan kadının hakları ve sorumluluklarının farkına varması noktasında katılımcıların hükümet çalışmalarından beklentilerini yorumlamaları istenmiştir. Yanıt olarak, kanunlar eşit olsa da bunların iş ortamında uygulamaya dökülmesiyle farklılıklar ortaya çıktığına, kanunların eşitliği sağlaması adına hükümet denetiminin artırılmasına, girişimci kadınların hakları ve sorumlulukları noktasında bilinçlendirilmesine, kadın erkek eşitsizliğinin hukuki anlamda en aza indirilmesi için hükümet bünyesinde seminer, konferans ve toplantıların düzenlenmesine ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Girişimciler genellikle teknik yöne ağırlık verdiği için mevzuatla ilgili bilgileri ihmal etmektedir (Doğan ve diğ., 2010, s. 115). İstihdamda fırsat eşitliği, kadın/ erkek çalışanların değişen isteklerine cevap verebilecek hükümet programları ile desteklenmeli ve iş koşullarının kadınlar açısından yeniden düzenlenmelidir (Arat, 1993, s. 220).

Kadın girişimciliği üzerinde aile ve toplumun kültürel yapısının etkisinin ne düzeyde olduğu; bununla ilgili katılımcıların tecrübelerini paylaşmaları on birinci soruda istenmiştir. Katılımcılar; toplumun hatta ailenin kadınların çalışmasını yadırgadığını ancak aile desteği alındığında girişimcilik alanında önemli adımlar atılabileceğini, toplumun gelenek ve göreneklerinin kadın girişimciliği üzerinde belirleyici faktör olduğunu, aile ve çevreden takdir görmenin girişimciliğin önünü açtığını dile getirmişlerdir. Erkek egemen örgüt kültürlerinde kadın yöneticiler bazı görevlere uygun bulunmamakta, daha az değer görmekte ve kendilerini kanıtlamaları için fırsat verilmemektedir. Bu durumların hepsi kadınların kariyer gelişimini engelleyen birer cam tavan olmaktadır (Karcıoğlu ve Leblebici, 2014, s. 6). Toplum içerisinde kadın adına kabul görmüş bu modellerden sıyrılmak zor olsa da günümüzde gelinecek noktaların olumlu sonuç verdiğini göstermektedir (Bedük, 2005, s. 116).

Kadın girişimlere on ikinci soruda teknolojiyi girişim faaliyetlerinde ne ölçüde kullandıkları sorulmuştur. Yanıt olarak ise şirketlerini dünyaya açan teknoloji araçlarının sürekli değişim için kullanılması gerektiğini, web üzerinden gerçekleştirdikleri işlemlerin hizmet ve zaman açısından verimli olduğunu, çoğu işlerini sosyal medya üzerinden yürüttüklerini, bazı web adresleri üzerinden (tobbgaziantepkgk.org.tr) girişimcilerle bağlantı kurduklarını ve bu yolla kafalarındaki soru işaretlerini açıklığa kavuşturduklarını vurgulamışlardır. Ülkemizin ekonomik ve sosyal refahını artırmak için özel sektör kuruluşlarının araştırma-teknoloji geliştirme, yenilikçilik yeteneği ile rekabet gücünü

yükseltmek, sanayi kuruluşlarının kendi aralarında proje temelli teknolojilere kaynak ayrılmasını özendirecek programların varlığı önemli görülmektedir (Apak ve diğ., 2010, s. 231). Son olarak katılımcılardan erkeklerin örgütlerde kurmuş oldukları informal iletişim ağlarının dışında tutulmaları durumunu deneyimlerinden yola çıkarak belirtmeleri istenmiştir. Sonuç olarak, bu tür sorunların örgütlerde fazlasıyla yaşanıldığı fakat kadınların kendi çabaları ile bunu aşabilecekleri, bu konuda kamudaki üst düzey kadın yöneticilerin önemli bir model olduğu, eğitim ve tecrübelerle bu iletişim ağlarının dışında tutulmanın önlenilebileceği, bu davranışın etik olmadığı ve bunu önlemek için kadın girişimcilerin en iyi şekilde kendilerini donatmaları gerektiği, kadınlara yönelik bakış açısının değiştirilerek bu sorunun çözüme kavuşturulacağı üzerinde durulmuştur. Karcıoğlu ve Leblebici (2014, s. 6), örgütlerde hangi projelerin ilgi gördüğünü veya göremediğini, hangi mevkilerin boş olduğunu ve potansiyel adayların kimler olduğunu öğrenebilmenin ancak şebekeye katılmakla mümkün olduğunu savunmaktadır. Genel olarak katılımcıların görüşleri de literatürle benzer özellikler taşımaktadır.

Çalışmamız sadece Gaziantep ilindeki kadın girişimcileri kapsamaktadır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre, Gaziantep'teki kadın girişimcilerin sorunları genel anlamda kadın girişimcilerin yaşadığı sorunlarla paralellik göstermekte olup, sosyo-kültürel yapının meydana getirdiği sorunların diğer sorunlara kıyasla da ön plana çıktığı gözlenmiştir. Kadın girişimciler sosyal ve kültürel ortamın olumsuz etkilerinden, kadının belirli kalıplar içerisinde düşünülmesiyle maruz kaldıkları psikolojik baskılardan, finans sağlamada yaşadıkları sıkıntılardan, teşvik politikalarının yetersizliğinden ya da erişimindeki zorluklardan, özel hayatları ile çalışma hayatları arasındaki rol ikileminden bahsetmişlerdir. Bunun yanında ekonomik özgürlüklerini sağlamak ve toplumda yer edinmek, hedefledikleri seviyeye ulaşmak için mücadeleci tavırlarından da ödün vermediklerini vurgulamışlardır. İş hayatı ve ailesi arasında ikileme düşen girişimci kadınların bu sorunlarını aşmada avantaj olarak kullanabilecekleri özerk olma ve esnek çalışma saatlerinden bahsedilebilir. Böylelikle denge kurma amaçlı bir fırsat sağlanmış olacaktır.

Kadın istihdamının niteliksel ve niceliksel açıdan artırılması için hükümet destekli çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte kadın girişimcilere finansal teşvik alanında kolaylıkların sağlanması, erişimde karşılaşılan bürokratik engellerin en aza indirilmesi, kadın girişimcilerin desteklendiği kültürel ortamın oluşturulması, girişimcilik alanındaki eğitime yönelik yatırımın artırılması kadının ekonomik büyümedeki rolünü artıracaktır. Ayrıca farklı özelliklere sahip olan kadın ve erkek girişimciler farklılıkların etkin yönetimiyle uyum içinde bir arada çalışmalı ve birbirlerinin eksi yanları tamamlayarak ekonomiye katkıda bulunmalıdırlar (Aslan, 2013, s. 49).

Kaynakça

Apak S, Taşçıyan H, ve Aksoy M, (2010). Girişimcilik ve Sermaye Tedarik Yöntemleri, İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.

Arat N, (1993). Türkiye'de Kadın Girişimcilik, Ankara: TES-AR Yayınları.

Arıkan S, 2002. Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, Birinci Basım, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ascher J, (2012). Female Entrepreneurship – An Appropriate Response to Gender Discrimination, Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation (JEMI), http://jemi.edu.pl/uploadedFiles/file/JEMI_2012_Vol_8_Articles/JEMI_2012_Vol_8_Issue_4_Article_7.pdf adresinden erişildi. (ET: 10.2.2016)

Aslan, Ş. (2013). Geçmişten Günümüze Liderlik Kuramları Sağlık Yönetimi Bakış Açısıyla, Konya: Eğitim Kitabevi.

Bedük A, (2005). Türkiye'de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Erişim tarihi, 16 Aralık 2015. Erişim adresi, dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000067975/5000063039.

Bozkurt, Ç. Ö, (2011). Dünyada ve Türkiye'de Girişimcilik Eğitimi: Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler, Birinci Basım, Ankara: Detay Yayıncılık.

Çakır Ö, (2008). Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi31/003%20ozlem%20cakir.pdf> adresinden erişildi. (ET: 07. 11. 2015)

Churchill, N.C. (2004). Researc issuess in Entrepreneurship. Boston.

Doğan S, Altın H, ve Başar E, (2010). Meslek Yüksekokulları İçin Girişimcilik, Birinci Basım, Ankara: Nobel Yayınları.

Dollinger, M.J. (2008). Entrepreneurship (Fifth Edition). New York: McGraw-Hill/Irwin.

Durukan T, ve Müftüoğlu T, (2004). Girişimcilik ve Kobiler, Fersa Matbaacılık, Ankara: Gazi Kitabevi.

Gorji, M.B., ve Rahimian, P. (2011), "The Study of Barriers to Entrepreneurship in Men and Women Australian", Journal of Busissand Management Research, 1(9), s.31-36.

Gürol M A, (2000). Türkiye'de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi: Fırsatlar, Sorunlar, Beklentiler ve Öneriler, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayını.

ILO, 2012. Global employment trends for women. International Labaour Organization- Geneva.

Kahyalar V, (2014). Başarılı Bir İşletme İçin Yeni Girişimcilik, Birinci Basım, Erguvan Yayınları, 2014.

Karcıoğlu, F., ve Leblebici, Y. (2014). Kadın yöneticilerde kariyer engelleri: "cam tavan sendromu" üzerine bir uygulama. Atatürk University Journal of Economics & Administrative Sciences, 28(4).

Keskin S, (2014). Türkiye'de Kadın Girişimcilerin Durumu, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, http://gkd.comu.edu.tr/images/form/dosya/dosya_981759.pdf. Adresinden erişildi. (ET:16.12.2015)

Kvale, S. (1995). Social Construction of Validity. Qualitative Inquiry, 1(1),19-40.

- Morris, M.H. (1998). Entrepreneurial Intensity Sustainable Advantages for Individuals, Organizations and Societies. Westport: Quorum Books.
- Mueller, S., ve Thomas, A. S. (2001). Culture and Entrepreneurial Potential: A Nine Country Study of Locus of Control and Innovativeness. Florida International University, Miami, National Academy of Management, Journal of Business Venturing, 16(1), 51-75.
- Patton, O. M. (1990). Qualitative Evaluation and Research Methods. London: Sage Pub.
- Rao, V., Venkatachalm, A., ve Joshi, H.G. (2013). A Study on Entrepreneurial Characteristics and Success of Women Entrepreneurs Operating Fashion and Apparel Business. Asian Journal of Management Sciences and Education, 2(2), 136-147.
- Spencer, A.S, Kirchoff, B. A. ve White, C. (2008). Entrepreneurship, Innovation and Wealth Distribution The Essence of Creative Destruction, international Small Business Journal, 26(1). 9-26.
- Şahin, E. (2006). Kadın Girişimcilik ve Konya İlinde Kadın Girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı.
- Tekin M, (1998). Kendi İşini Kurma ve İşletme, Konya: Nadir Kitap.
- Thompson, J. J.:(1999). The World of The Entrepreneur-a newperspective. Journal of Workplace Learning- CounsellingToday, 11(6), 209-224.
- Thornberry, N. (2001). Corporate Entrepreneurship: Antidoteor Oxymoron? European Management Journal,19(5), s.526-533.
- TİSK, (1999). Çalışma yaşamında kadın ve kariyer. Türkiye’de Kadın İşgücü Seminerleri I-II, s.31. Bursa.
- Toksöz G, (2007). Women’s Employment Situation In Turkey, International Labour Office, Ankara.
- TÜSİAD, KAGİDER, (2008). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, Graphis Matbaa, İstanbul, Erişim tarihi, 18 Aralık 2015. Erişim adresi, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shard/file/KADINRAPOR.pdf.
- Uluyol O, (2011). Finansal Girişim Boyutuyla Türkiye’de Girişimcilik, Birinci Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yordanova, I.D.,(2011). The Effects of Gender on Entrepreneurship in Bulgaria: An Empirical Stud. International Journal of Management, 2(1), 289-305.
- Zhang, Z., vd. (2009). The Genetic Basis of Entrepreneurship: Effects of Gender and Personality. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 110, 93-107.

PROF. DR. ŞÜKRÜ HALUK AKALIN'IN SUNDUĞU “KELİMELERİN DÜNYASINA YOLCULUK” ADLI PROGRAMDA GEÇEN BAZI ATASÖZLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Doç. Dr. M. Fatih ALKAYIŞ

İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Öz

Atasözleri, Türk Dil Kurumunca hazırlanan Türkçe Sözlük'te (s.140) şöyle tanımlanmaktadır: “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel”. Yapımcılığını Ferruh BAKIR'ın, konu anlatımını Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN'ın üstlendiği “Kelimelerin Dünyasına Yolculuk” adlı program TRT Radyo 1'de, 2013 yılında, haftalık olarak yayın hayatına girmiştir. Akalın, her bir yayında belli bir sözcüğü ele almış, onu Eski Türkçeden günümüze getirmiş, yapı ve anlam özelliklerine göre incelemiştir. Kelimelerin yapı özelliklerini anlattıktan sonra, bu kelimeyle kurulan birleşik sözler, deyimler ve atasözlerine yer vermiştir. Genellikle konu anlatımının sonunda verilen atasözleri, ele alınan kelimenin akılda kalıcılığının sağlanması adına, âdeta birer pekiştireç niteliğindedir. Programda işlenen kelimeler, burada kullanılan ilgi çekici atasözleri sayesinde, kolay kolay unutulmamakta ve konunun akılda tutulmasında birer teşvik unsuru hâlini almaktadır. Bunu “anne” kelimesi üzerinde örneklendirebiliriz:

Ana aşısı, tandır başı.

Anaya asi gelen onmaz.

Anasız çocuk, kanatsız kuş gibidir.

Analı oğlak gökte oynar, anasız oğlak yerde oynar.

Anahtar Kelimeler: Kelimelerin Dünyasına Yolculuk, Atasözleri, Değerlendirme.

THE EVALUATIONS ON THE SOME PROVERBS IN THE PROGRAM “KELİMELERİN DÜNYASINA YOLCULUK” OFFERED BY PROF. DR. ŞÜKRÜ HALUK AKALIN

Abstract

The proverbs are defined as “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel” in the Turkish Dictionary (p.140) by TDK. The program “Kelimelerin Dünyasına Yolculuk” produced by Ferruh BAKIR and offered by Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN was started broadcasting at TRT Radyo 1, in 2013, weekly. Akalın handled one word for each program by the way of bringing it from the Old Turkish to now, as examined it about morphological and semantic. After he told the features of the words he gave the unified words, the expressions and the proverbs founded by this word. The proverbs given at the end of the program are almost as reinforcement for retention in mind of the word. The words told in the program are not forgotten easily and are promoted for keeping in mind thanks to the interesting proverbs used in the program. We can exemplify it on the word “anne (mother)”:

Ana aşı, tandır başı.

Anaya asi gelen onmaz.

Anasız çocuk, kanatsız kuş gibidir.

Analı oğlak gökte oynar, anasız oğlak yerde oynar.

Key Words: The Program “Kelimelerin Dünyasına Yolculuk”, Proverbs, Evaluations.

Giriş

Atalarımızın tecrübelerini yansıtarak ürettikleri özlü sözler olan atasözleri hakkında bazı kitaplarda çeşitli tanımlar yer almaktadır. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

“Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel” (Türkçe Sözlük, 2005: 140).

“Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özlü sözler” (Aksoy, 1993: 37).

“Uzun deneme ve gözlemlere dayanan düşüncelerden doğan, kesin hükümler içeren, bilgece bir tavırla öğüt verir ve yol gösterir nitelikte olan, yüzyıllar boyu sözlü geleneğin içinde beslenerek halk tarafından benimsenmiş bulunan ve de halkın ortak değer yargılarını taşıyan kalıplaşmış özlü sözlerdir” (Parlatır, 2007: 2).

Yapımcılığını Ferruh BAKIR'ın, konu anlatımını Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN'ın üstlendiği “Kelimelerin Dünyasına Yolculuk” adlı program TRT Radyo 1’de, 2013 yılında, haftalık olarak, 16.05-16.30 saatleri arasında yayın hayatına girmiştir¹. Akalın, her bir yayında belli bir sözcüğü ele almış, onu Eski Türkçeden günümüze getirmiş, yapı ve anlam özelliklerine göre incelemiştir. Kelimelerin yapı özelliklerini anlattıktan sonra, bu kelimeyle kurulan birleşik sözler, deyimler ve atasözlerine yer vermiştir.

Programda Ele Alınan Kelimeler ve Bunlar İçin Verilen Atasözleri²

Anne

- Ana aşı, tandır başı. (lezzetli olduğundan)
- Anaya asi gelen onmaz.
- Anasız çocuk, kanatsız kuş gibidir.
- Analı oğlak gökte oynar, anasız oğlak yerde oynar. (merhamet, ilgi)
- Ana ile kız, helva ile koz (gibidir).
- Ana, kızına taht kurmuş; baht kuramamış.
- Ana çeker zahmeti, baba alır rahmeti.

Bayram

- Her gecen kadir, her günün bayram olsun.
- Ayı görmeden bayram etme.
- Deliye her gün bayram.
- El atına binen ya düğün günü iner ya bayram günü.
- Düğünde bayramda dilber seven, aldanır.

Ev

- İnsanın evi gibisi yok.
- Dağ dağ üstüne olur, ev ev üstüne olmaz.
- Ev alma, komşu al.

¹ Bu cümledeki bilgilere “diksiyondersi.com” adresinden ulaşılmıştır. Söz konusu sitede ise, bu bilgiler için trt.net.tr adresine gönderme yapılmıştır. Erişim tarihi: 11.07.2019.

² Bu makalede/tam metinde geçen kelimeler, Kelimelerin Dünyasına Yolculuk adlı programda ele alınan bütün kavramların hepsini değil, sadece bir kısmını karşılamaktadır.

- Evdeki hesap çarşıya uymaz.
- Var evi kerem evi, yok evi verem (elem) evi.

Yıl (Sene)

- Yedi senelik sirke, yemeyende bulunur.
- Kaplumbağayı suya yollamışlar, senesinde gelmiş.
- Ay var yılı besler, yıl var ayı beslemez.
- Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın.
- Olmadık yılın yağmuru harman vakti yağarmış.
- Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.

Ay Adları

- Martta sürmez, eylülde ekmezsen sabanı bırak.
- Kasımdan on gün evvel ek, on gün sonra ekme.
- Ekim on, git tarlaya kon.

Sağlık

- Sağlam baş, yastık istemez.

Dil

- Dilin kemiği yok
- Dilin cirmi küçük, cürmü büyük. (cirim: hacim; cürüm: kabahat)
- Erdem başı tıl. (Erdemin başı dildir), Kutadgu Bilig'den.

Süt

- Cansız koyundan süt sağılmaz.
- Çiğ süt kaymak tutmaz.
- Çobanın gönlü olursa tekeden süt çıkarır.
- Süt veren ineğin memesi kesilmez.
- Kediye süt inanılmaz.
- Sütle giren huy canla çıkar.
- Sütten ağzı yanan, yoğurdu üfleyerek yer.

- Tilkiden süt istemişler, yüzüme bak da süt um demiş. (olmayacak bir iş)

Toprak

- Altın, toprağın yüzündedir. (ekip biçme, kazanç)
- Toprağın verdiği padişah veremez.
- Toprağı işleyen, ekmeği dişler.
- Ağacı besleyen toprak, toprağı besleyen yaprak.
- İneğin sarısı, toprağın karası.
- Söz toprak gibidir, eştikçe artar.

At

- Kuş kanatın, er atın (Divanu Lugati't-Türk)

(Kuş kanadıyla, insan atıyla hedefe ulaşır)

- At at oluncaya kadar, sahibi mat olur.
- At, sahibine göre kişner.
- At binenin, kılıç kuşananın.
- At olur, meydan olmaz; meydan olur, at olmaz.
- At ölür, itlere bayram olur.
- Atına bakan, ardına bakmaz.
- Bahşış atın dişine bakılmaz.

Kar

- Kuzda kar eksümez, koyda yağ eksümez.

(Kuzeyde kar eksik olmaz, koyunda yağ eksik olmaz.)

- Güneşe (sıcağa) kar dayanmaz.
- Abdala kar yağıyor demişler, titremeye hazırım demiş. (zaten bir şeyi yok, fakir)
- Kar yılı, var yılı.
- Kara yaslanma kar erir, ere yaslanma er ölür.
- Baktın kar havası, eve gel kör olası.

Emek

- Emek, eginde kalmaz. (DLT'den), (eğin: omuz)

(Sıkıntının sonunda rahatlık vardır.)

- Emeksiz yemek olmaz.
- Ver emeği, ye yemeği.
- Emeksiz dernek (düğün, toplantı) olmaz.
- Sağdıç emeği hiçedir. (Karşılığı olmayan çaba)
- El emeği teşekkürle ödenmez.

Deniz

- Deniz bal olmuş, fukara kaşık bulamamış.
- Deniz yanında kuyu kazılmaz.
- Deniz dalgasız olmaz, gönül sevdasız olmaz.
- Denize düşen yılana sarılır.
- Fare düşmekle deniz murdar olmaz.

Ağaç

- Ağaç yaşken eğilir.
- Ağaç, yaprağıyla (dalıyla) gürlür.
- Ağaca balta vurmuşlar, sapı bedenimden (benden) demiş.
- Ağaca dayanma kurur, insana dayanma ölür.
- Ağacın kurdu içinde olur.
- Ağacı kurt, insanı dert bitirir.
- Ağaç ne kadar uzasa göğe ermez.
- Meyve veren ağaç taşlanır.
- Meyveli ağaç herkesin gözüne diken olur.
- Yemişsiz ağaca taş atmazlar.
- Her ağacın meyvesi olmaz.
- Ağaç, kökünden yıkılır. (temel bozulunca)

- Çubukken çıt demeyen, ağaçken küt demez.
- Ağaçtan maşa olmaz.
- Balta değmedik ağaç olmaz.
- Aklına geleni işleme, her ağacı taşlama.

Kış

- Kimin yaşı altmış tüketse saçış,

Tatış bardı andın, yayı boldı kış

(Kutadgu Bilig)

(Kimin yaşı altmış ise onun yazı gitti, hayatı kışa döndü)

- Ateş başı, kış gününün lalezarıdır.
- Ateş, kış gününün meyvesidir.
- Benzeye benzeye yaz, benzeye benzeye kış olur.
- Dağ başına kış gelir, insanın başına iş gelir.
- Zürefanın düşkünü, beyaz giyer kış günü.

(Zürefa: Zarifler)

- Kışın adı yamandır, malı kuraktır.
- İşini kış tut da, yaz çıkarsa bahtına.
- Yaz kapısı, kış kapısı. (Birbirini izler)
- Yazın gölge kovan, kışın karı ovar.
- Yazın gölge hoş, kışın çuval boş.

Yurt

- Yad elde beylik sürmeden, yurttan züğürt gezme yeğdir.
- Yurdun otlusundan, kutlusu yeğdir.

(verimlidense, huzurlusu daha iyidir)

- Göçülen yurdun kadri, konulan yurttan bilinir.

Çocuk

- Kuş balası kusunçık, ıt balası ohşancık. (Divanu Lugati't-Türk)

(Kuş yavrusu ilkin tiksindirir, köpek yavrusu da sevimli gelir; daha sonra değişir)

- Çocuğun bulunduğu yerde dedikodu olmaz.
- Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez.
- Çocuk düşse kalka büyür.
- Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay.

Komşu

- Komşu hakkı, Tanrı hakkı.
- Ev alma, komşu al.
- Kötü komşu, insanı ev sahibi edermiş.
- Komşu ekmeği, komşuya borçtur.
- Komşudaki koyu aşın 7 eve faydası var.
- Komşu komşunun külüne muhtaçtır.
- Komşuda pişer, bize de düşer.
- Komşu küser, rızkını keser.
- Hayırlı komşu, akrabadan iyidir.
- - Anan atan kim?
- Yakın komşum.
- Komşudan gelen öğün olmaz, o da vaktinde gelmez.
- Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.
- Kurt, komşusunu yemez.
- Komşu iti, komşuya ürümez.

Aç

- Aaç ne yimes tok ne times. (Divanu Lugati't-Türk)

(Aç ne yemez, tok ne demez.)

- Tok, açın hâinden anlamaz.
- Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez.
- Aç ile dost olayım diyen, peşin karnını doyursun.

- Açla eceli gelen dolaşır (dost olur).
- Aç köpek fırın deler.
- Aç ayı oynamaz.
- Acıkmış, kudurmuştan beterdir.
- Aç tavuk, kendisini buğday ambarında sanır. (hayalini kurar)
- Hayvanın aç, insanın toku kudurur.
- Açın torbasında ekmek durmaz.
- Aç varılır da açık varılmaz.
- Açın karnı doyar, gözü doymaz.
- Açın kursağına çörek dayanmaz.
- Açın uykusu gelmez.
- Yılanın soktuğu uyumuş, acıkan uyumamış.
- Aça dokuz yorgan örtmüşler, yine uyuyamamış.
- Acından kimse ölmemiş.
- Acından ölmüş yok, tokundan ölmüş çok.
- Acıkan doymam, susayan kanmam sanır.
- Aça kuru ekmek, bal helvası gibi gelir.
- Aç at yol almaz, aç it av almaz.
- Aç domuz darıdan çıkmaz.
- Aç, elini kora sokar.
- Aç, kılıca sarılır.
- Aç karın, boş beyin.
- Aç karın katık istemez.
- Aç olana acı soğan, baklava.

Sevgi

- Taygan yügürgenni tilkü sewmez. (Divanu Lugati't-Türk)
- (Tilki, iyi koşan av köpeğini sevmez.)

- Kiçigde katıglansa ulgadı sewünür. (Divanu Lugati't-Türk)

(Küçükülüğünde çalışan, büyüyünce sevinir.)

- Sev beni, seveyim seni.
- Kişi, sevdiğine sitem eder.
- Kasap, sevdiği postu yerden yere çarpar.
- Kuş, sevdiği çalıya konarmış.
- İnsan, sevdiğini çok söyler.
- İnsanı sevdiren huyu, bıçağı kestiren suyu.
- İnsanın nazı sevdiğine geçer.
- Güllü seven, dikenine katlanır.
- Güzeli herkes sever.
- Gönül kimi severse güzel odur.
- Dut kurusuyla yar sevilmez.
- Ben şahımı buraya kadar seviyorum.

Kadın/Hanım

- Gökyüzünde düğün var deseler, kadınlar göğe merdiven kurmaya kalkar.
- Yuvayı dişi kuş yapar.

Densiz

- Densize borçlanma; ya düğünde ister ya bayramda.
- Densiz deve kuyruğu, deh demeden sallanır.
- Dişsize lapa, densize sopa.

Arkadaş

- Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim.
- Adam kardeşinden değil, arkadaşından belli olur.
- Akılsızla arkadaş, boşboğazla yoldaş olma.
- Ekmeği evden al, arkadaşını yoldan al.
- İyi arkadaş, kardeşten ileridir.

- İyi arkadaş, uzun yolu kısaltırmış.
- Arkadaş değil, arka taşım. (arkadaştan ziyade, zarar veren)

Sonuç

Kelimelerin Dünyasına Yolculuk adlı programda çok sayıda konu (sözcük) işlenmiş ve bu çalışmada yer verilen atasözü sayısının çok daha üzerinde atasözü kullanılmıştır. Atasözlerinin, programın can kulağıyla dinlenmesinde önemli bir yeri olduğu görülmüştür. Bu atasözleri, Türk dilinin güzelliğini, anlam dünyasının derinliğini önemli ölçüde ortaya koymuştur.

Bu çalışmada “anne, bayram, ev, yıl (sene), ay adları, sağlık, dil, süt, toprak, at, kar, emek, deniz, ağaç, kış, yurt, çocuk, komşu, aç, sevgi, kadın/hanım, densiz, arkadaş” konularıyla ilgili çeşitli atasözleri sıralanmıştır. Bu atasözlerinin veriliş amacı, konuların sağlam biçimde anlaşılmasını sağlamaktır. Çünkü atasözleri, anlam yüklü ifadeler olup, örnek olarak gösterildikleri konuların/durumların zihinlerde eksiksiz olarak anlaşılmasını sağlar.

Kelimelerin Dünyasına Yolculuk adlı radyo programı, Türk dilinin ses, yapı, kelime ve cümle bilgisi konularında çok faydalı bilgiler sunmuştur. Özellikle de burada verilen atasözleri, konunun anlaşılması adına büyük önem taşımaktadır. Bu bilgiler, Türkoloji ilmiyle uğraşan bütün insanların faydalanması gereken konulardır. Ben de bu bilgileri, kaynak belirterek, gerektiğinde derslerimde işliyorum. Hatta, Dilbilimi derslerinde çoğunlukla bu programdan çıkardığım ders notlarını anlatıyorum.

Programda, genellikle konu anlatımlarının sonunda verilen atasözleri, ele alınan kelimenin akılda kalıcılığının sağlanması adına, âdeta birer pekiştirici niteliğindedir. Burada işlenen kelimeler, kullanılan ilgi çekici atasözleri sayesinde, kolay kolay unutulmamakta ve konular akılda kalmaktadır. Bu programı hazırlayan TRT ekibine ve verdiği bilgilerle bizleri aydınlatan Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN Hocamıza teşekkürü bir borç biliriz.

Kaynakça

AKSOY Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1, İnkılâp Yayınları, İstanbul – 1993.

PARLATIR İsmail, ATASÖZLERİ, Yargı Yayınevi, Ankara – 2007.

TÜRKÇE SÖZLÜK, TDK Yayınları, Ankara – 2005.

TRT Radyo 1, Kelimelerin Dünyasına Yolculuk Programı, 2013.

diksiyondersi.com

www.google.com

BALIKESİR VE ALMAN SEYYAH ANDREAS DAVID MORDTMANN

Doç. Dr. Zübeyir Bütüner

Bozok Üniversitesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Öz

Seyahatnameler, bir seyyahın gezip gördüğü belli bir coğrafi alana ve tarihsel döneme dair izlenimlerini ve topladığı bilgileri metne aktardığı yazılardır. Seyahatname, sefername ve anı kitapları, bir coğrafyanın, bir ülkenin veya bir şehrin tanınmasında önemli yer tutan önemli tarihsel kaynaklardır. Bu eserleri kaleme alanlar, gezip gördükleri yerleri, gerek tarihî ve kültürel açıdan gerekse sosyolojik açıdan kendi bakış açılarıyla görerek izlenimlerini aktarırlar.

Bazı tarihçilerin seyyah olmaları ve bir tarihçi tarafsızlığında seyahatlerini kaleme almış olmaları bu seyahatnamelerin değerlerini daha da artırmaktadır. 19. Yüzyılda Alman Seyyahlar'dan Andreas David Mordtmann (A. D. Mordtmann) Osmanlı Devletini dolaşmış ve gezilerini “Anadolu” adlı seyahatnamesinde toplamış, Osmanlı toplumunu ve medeniyetini, ekonomisini açıklamıştır. A. D. Mordtmann Türkçe bilen ve münevver bir bakış açısına sahip birisi olarak “Anadolu” adlı seyahatnamesinde yazdıkları önyargılı olsa da, göz ardı edilemeyecek değerli bilgiler vermektedir.

Bu çalışma da A. D. Mordtmann'ın “Anadolu” Seyahatnamesi'nin “Balıkesir’e Gezi” (Reise in Mysia) bölümünden Balıkesir hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Osmanlı Devleti, Seyyah, A. D. Mordtmann, Balıkesir

GERMAN TRAVELLER ANDREAS DAVID MORDTMANN AND KAPPADOKIEN

Abstract

Travelogues, to a certain geographical area where the pilgrim see over a historical period and that the information it collects impressions and articles which are quoted in the text. Travels, books and memories of times, but, a geography are important historical sources holds an important place in the recognition of a country or a city. These works convey the impressions of the residents, the places they visit and the places they see, both historically and culturally, from a sociological point of view.

The fact that some historians are travelers, and that they have received a stay in a historian's impartiality, are further enhancing the values of these travel destinations. A.D. Mordtmann from the German Travels in the 19th Century traveled to the Ottoman Empire and did not escape from looking at the trips

"Anatolian" in his travels, but looking at Ottoman society and civilization with prejudice despite being intellectual and cultural. A. D. Mordtmann, who speaks Turkish and who has an intellectual point of view, has given valuable information that can not be ignored, even if he or she is prejudiced in the travels "Anatolia".

In this study, A.D. Mordtmann's "Anatolian" Travelogue "Travel to Mysia(Reise in Mysia) section will give information about Balıkesir.

Key Words: Anatolia, Balıkesir, Little Asia, A. D. Mordtmann, Ottoman Empire, Traveller

Giriş

Araştırmada A. D. Mordtmann ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Doğrudan A. D Mordtmannın kitabı ve yazılmış kaynakların yanı sıra 19. Yüzyılda Balıkesiri ziyaret eden gezginlerin seyahatnameleri taranmış ve önemli bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca, yine döneme ait önemli bilgiler içermesi bakımından, çeşitli kaynakların içinde yer alan ya da tek başına yayımlanmış, eserler değerlendirilerek ortaya konmuştur.

Anadolu'yu gezen, gören ve seyahatnameler yazan birçok seyyahlar çıkmıştır. Fakat 19. Yüzyılda ve 1850'den 1859'a kadar çeşitli yönlerden Anadolu'yu gezen, araştıran ve altıyüz sayfalık Almanca bir eser yazan A. D. Mordtmann'ın eseri önemli bir kaynak teşkil etmektedir.(Mordtmann, A. D. Anatolien, Skizzen Und Reisebriefe Aus Kleinasien 1850-1859). Çalışkan ve yetenekli ve çalışkan bir bilgin olan yazar Anadolu'yu ikinci bir vatan olarak kabul etmiş ve Anadolu'da kalmıştır. Mordtmann'ın eseri, Anadolu'nun yüz yıl boyunca aldığı mesafeyi, ilmî anlayış, içtimaî bünye değişiklikleri ve teknik ilerlemeler bakımından kıyaslamaya esas olması dolayısıyla da önemlidir. "Anadolu" (Anatolien) kitabının başında yazarın özgeçmişi ile matbu kitap ve makalelerinin isimlerinin toplandığı bir bölüm bulunmaktadır. Anadolu'nun kuzey yarısını baştanbaşa dolaşan yazar gezi izlenimlerini Kuzeybatı Anadolu, Doğu Karadeniz-Kapadokya arası, Güney Marmara, Kuzeydoğu Anadolu, Bursa-Çanakkale, Bursa-Karadeniz başlıkları altında kitabında toplamaktadır. Son bölümünde A. D.Mordtmann'ın kendisi gibi seyyah olan arkadaşı Heinrich Barth ile beraber Trabzon-Üsküdar arasındaki yaptığı gezileri anlatılmaktadır.

Andreas David Mordtmann Kişiliği

A. D. Mordtmann 1811 'de Hamburg'da doğdu. Johanneums isimli meşhur bir okulda öğrenime başladı ve burada klasik dillerdeki yeteneğiyle dikkat çekti. 1829 yılında babasının ölümü üzerine bir ilkokulda yardımcı öğretmen oldu ve bir süre özel dersler verdi. Daha sonra Kuzey Alman Konfederasyonu'na bağlı Hamburg Federe Devleti diplomatlarından Karl Sievenking'in yardımı ile önce Hamburg Senatosu'nda, 1840'ta Hamburg Şehir Kütüphanesi'nde görev aldı. Burada, birçok Avrupa dilinin yanında Arapça'yı da çok iyi bildiğinden coğrafyacı Karl Ritter'in tavsiyesiyle İstahri'nin Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-memâlik'inin J. H. Möller tarafından tıpkıbasımı yapılan (Gotha 1839) muhtasar bir nüshasını 1Das Buch der Länder (Ülkeler kitabı) başlığıyla Almanca'ya tercüme etti (Hamburg 1845).

Çok başarılı bulunan bu çeviriyi doktora çalışması sayan Kiel Üniversitesi Felsefe Fakültesi kendisine doktor unvanı verdi. Aynı yıl diplomat Sievenking'in gayretleriyle İstanbul konsolosluğuna tayin edildi ve Prusya'nın öncülüğünde Almanya'da birliği sağlamasına kadar bu görevini sürdürdü. 1860'ta yeni kurulan Ticaret Mahkemesi'nde hâkimlik yapmaya başlayarak Osmanlı Devleti'nin hizmetine girdi. 1872-1873 yıllarında İstanbul'da yayımlanan Alman taraftarı Phare du Bosphore (Boğaz feneri) gazetesinin yayın müdürlüğünü ve başyazarlığını yaptı. 1877'de Maarif Nâzırı Münif Paşa tarafından Mekteb-i Mülkiyye'nin coğrafya hocalığına tayin edilinceye kadar herhangi bir görev almayarak kendisini ilmî ve edebî çalışmalara verdi. 31 Aralık 1879 tarihinde geçirdiği bir kalp krizi sonucu İstanbul'da öldü ve Feriköy Protestan Mezarlığı'na gömüldü. Mordtmann, başta Deutsche Morgenländische Gesellschaft (Alman Şark Topluluğu) ve Royal Asiatic Society (Kraliyet Asya Topluluğu) olmak üzere çok sayıda uluslararası ilmî dernek ve akademinin üyesiydi.

A.D. Mordtman Ve Balıkesir Gezisi

Mordtmann'ın 1850-1859 yıllarını kapsayan anıları ve gezileri dağınık bir halde bulunan çalışmaları 1925 yılında Franz Babinger tarafından derlenip düzenlenerek Hannover'de yayınlanmıştır. Mordtmann bu anılarında 1850'de Balıkesir'e geldiği anlaşılmaktadır.

“XIX. Yüzyıl Osmanlı tarih yazımında yabancı seyahatnameler önemli bir kaynak olarak göze çarpmaktadır. Özellikle yüzyılın ortalarından itibaren gittikçe artan oranda Batılı seyyahların Anadolu'ya yaptıkları ziyaretler ve seyahat notları bazı noktalardaki ciddi eksiklerine rağmen toplum hayatı ile ilgili ilginç anekdot ve detaylar içermektedirler.” “Konumuza bağlı olarak, yabancı seyyahların Osmanlı köylüsünün karakteri hakkındaki görüşleri, şehir ve kasabalarda yaşayan halktan farklıdır. Osmanlı köylüsünün basit bir şekilde ciddi ve dürüst olduğu, inanılmaz bir tevekkül ile devlete ve Allah'ın takdirine bağlı oldukları ve dedelerinden kalan toprağa olan tutkulu bağlılıkları genel anlamda yabancı seyyahların notları arasındadır. Aynı köy yaşantısını paylaşan Hristiyan köylü ile karşılaştırıldığında, haftalık dans ve eğlence zamanları ya da yıl içerisindeki festivaller gibi eğlenceye ayrılan zamanın çok az olduğu gözlemlenmektedir. Düğünler hariç sadece türkü ve mani söylemek şeklinde yapılan ve periyodik olmayan eğlencelerin dışında günlük hayatın monoton olduğu vurgulanmaktadır.” (Özdemir, Bülent, Arslan, İsmail, 2013, p. 21-32)

“Yabancı seyahatnamelerin eksik ve hatta yanlış bilgiler içerdiğini söyleyebilir. Bu eksiklik çok farklı nedenlerden kaynaklanabilir. Başlıca, ziyaret ettikleri yerde çok kısa süre kalmaları, gelmeden kafalarında okuduklarıyla doğru orantılı bir şablon bulundurmaları, dil bilmemeleri, daha çok Hristiyan din adamları ya da zenginlerin evlerinde ikamet etmeleri gibi nedenler yazdıklarını etkilemektedir”.

“XIX. yüzyılda değişik amaçlarla Anadolu'yu dolaşan seyyahlardan bazıları köylerden de geçmişler ve buralara ait izlenimlerini eserlerinde yazmışlardır. 1852 yılında Kepsut'tan Balat (Dursunbey)'e giden Alman seyyah Andreas David Mordtmann köylülerin çoğunun afyon üretiminden geçimlerini sağlamakta olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca 3 Mayıs'ta Balat (Dursunbey)'a ulaşan seyyah, bu çevrede büyük miktarda sakamonya üretildiğinden, birinci kalitede afyon yetiştirildiğinden bahsetmekte;

bunlardan başka palamut ve yıllık yaklaşık 100 kantar kökboyasının yetiştirilen diğer önemli ürünler olduğunu kaydetmektedir.” (Özdemir, Bülent, Arslan, İsmail, 2013, p. 21-32)

A. D. Mordtmann’ın gezdiği şehirlerden birisi de Balıkesir idi. Şehrin ne zaman kurulduğu bilinmemekle birlikte Osmanlı idarî teşkilâtında Anadolu eyaletine bağlı olan bu sancak varlığını yüzyıllarca sürdürmüştür. Karesi sancağının sınırları hemen hemen bugünkü Balıkesir vilâyeti sınırlarına tekabül etmekteydi. 1590’lardan sonra sancak Balıkesir, Bigadiç, Sındırgı, Baş Gelenbe, Kemer-Edremit (Burhaniye), Ayazment (Altınova), Edremit, Kozak, İvrindi, Manyas, Fırt (Susurluk) kazalarını içine alıyordu. 1785’ten sonra Ayvalık da kaza yapılarak Balıkesir sancağına bağlandı. 1841’de eyalet teşkilâtında yapılan değişikliklerle Karesi Hüdavendigâr vilâyetinin bir sancağı haline getirildi. 1844’ten sonra Balya, Soma ve Gönen Bergama’ya, Balıkesir de Manisa’ya bağlandı. Ertesi yıl Karesi sancağı Manisa ile birlikte bir vilâyet halinde teşkilâtlandırılmışsa da bir süre sonra tekrar Hüdavendigâr vilâyeti sancakları arasına dâhil edilmiştir. 1295 (1878) tarihli Hüdavendigâr vilâyeti salnamesinden anlaşıldığına göre merkez livaya İvrindi, Balya, Kepsut, Fırt, Giresun (Savaştepe) nahiyeleri ile Ayvalık, Erdek, Edremit, Bigadiç, Kemer-Edremit ve Soma kazaları bağlıydı. 1880’de Biga’nın ilhakı ile Karesi vilâyeti oluşmuş ve bu durum 1888’de vilâyetin ilga edilip tekrar Hüdâvendigâr’a bağlanmasına kadar sürmüştür. Karesi sancağı 1909’da müstakil mutasarrıflık olmuş, 1924’te bütün mutasarrıflıklar gibi vilâyet haline getirilmiş, 1926’da ise Balıkesir vilâyeti adını almıştır.(Alıntı, <https://islamansiklopedisi.org.tr/balikesir>)

Tanzimat’tan sonra konargöçer aşiretlerin iskânı için tedbirler alınırken Karesi sancağında bulunan bazı aşiretlerin de iskânı planlandı. Bu arada bölgede bulunan Yeni İl, Rişvan, Reyhanlı ve Afşar gibi aşiretler birer müstakil muhassılık haline getirildi. 1858-1864 yılları arasında ise Balıkesir bölgesinde bulunan Akçakoyunlu, Burhanlı, Câferli, Çepni, Hardal, Karakeçili, Kılaz, Kubaş, Söğütlü, Yayıcı (Yağcı), Bedir gibi aşiretler iskân edilerek bunlardan kırka yakın köy teşkil edildi.

XVII ve XVIII. yüzyıllara ait belgelere göre Balıkesir civarında bulunan madenlerin işletildiği anlaşılmaktadır. Balya’da bulunan simli kurşun madeninin gümüşü ayrılarak Darphâne-i Âmir’e (Darphane) gönderiliyor, kurşun kısmından da top yuvarlağı dökülüyordu. Madenin kömür ihtiyacı ise Gönen’den temin ediliyordu. Yine belgelerden tesbit edildiğine göre Bigadiç’te de simli kurşun madeni bulunuyor ve işletiliyordu. Diğer taraftan Susurluk’ta çıkan borasit madeni de faaliyetliydi. Marmara adasında bulunan mermer yataklarından ise bol miktarda faydalanılıyor ve gemilerle İstanbul’a sevk ediliyordu. Yöre bakır, kömür, krom, manganez gibi madenler bakımından da zengindi. XIX. yüzyıl sonlarında Ayvalık’ta yılda 2.5 milyon kilo tuz istihsal edilen bir tuzla (memleha) bulunuyordu. (Alıntı, <https://islamansiklopedisi.org.tr/balikesir>)

Balıkesir köylerinde; “kahvehaneler, köy odaları, cami ve cami odaların önemli kamusal alanlar olduğu görülmektedir. Köylerde çok yakın akrabaların yaygın bir şekilde aynı mahallede birlikte yaşıyor olması, yakın akrabaların evlerinin bulunduğu bu arazilerin yıllar öncesinde kardeşler ya da diğer akrabalar arasında miras yoluyla bölünerek bugünkü haline geldiğine işaret etmektedir. Bu yüzyılda Balıkesir köylerinin kendi içlerinde canlı bir köy hayatının var olduğu anlaşılmaktadır. Sıradan

köylülerinin gündelik hayatının belgelere yansımaması ve satır aralarında geçmesine rağmen; bu çalışmada köylülerin topluluk olarak bir kültür oluşturdıklarına dikkat çekilmeye çalışılmıştır.”(Bülent ÖZDEMİR/ İsmail ARSLAN, March 2013 p. 21-32 ,)

İktisadi alanda Balıkesir’de dericilik ve dokuma sanayii -özellikle abâcılık- çok gelişmişti. XVI. yüzyılın başlarında şehirde bir bozahâne, bir şem ‘hane ve bazı değirmenlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Hayvancılığın ileri gitmiş olmasından dolayı elde edilen yapıtaşı ve tiftik XIX. yüzyılda Avrupa’ya ihraç ediliyordu. Kaymak ise İstanbul’a sevk edilen önemli bir gıda idi. Ayvalık ve Edremit bölgesinde sabun imalatı ile zeytinyağı üretimi büyük gelişme kaydetmişti. Orman işletmeciliği her devirde önemini korumuştur. 1950 yılından itibaren şehirde dokuma fabrikası ile çimento fabrikası kuruldu. İş sahalarının açılmasıyla beraber nüfusta da büyük artışlar oldu. Daha sonraki yıllarda ise birçok sanayi dalında büyük gelişmeler görüldü.(Alıntı, <https://islamansiklopedisi.org.tr/balikesir>)

“Balıkesir’den önce Edindshik (Edincik) daha öncede Aidindshik (Aydıncık) olarak adlandırılmış olabilir, en azından hala bu şekilde yazılmış ancak Edindshik genel olarak konuşulur. Köyde, 150’si Ermenilerin, geri kalanları da Türklerin yaşadığı yaklaşık 600 ev bulunuyor. Mekânın ana geçim kaynağı yağ tarlaları, ancak ev için kullanılan, ihtiyaç duyulandan daha fazla yağ üretmiyordu”.(A.D. Mordtmann, 1925, S. 196)

Edincik’ten “14 Eylül Perşembe günü saat 7 yerine 9’da kalktık, çünkü atlar için yapılan pazarlıklar zamanı boşa harcadı. At sahiplerinin talepleri terbiyesizleşmeye başladı ve yolculuğumuzun asıl amacı Lampsacus’tan (Lâpseki’den) sonra, ticareti dışlamamaktı. Böylece, hangi yönde merkezden uzaklaşmamız, bizim fazla önem vermediğimiz için, Balıkesir üzerinden Bergama’ya gitmeye karar verdik ve atlar Manisa ve Balıkesir’e yönlendirildi. Çok geçmeden, Balıkesir kelimesini, talepler çok çirkin olduğundan, daha fazla kullanmamıştık”. (A.D. Mordtmann, 1925, S.197)

Mordtmann Balıkesir’e geldiğinde gezileri için gerekli atları almak ve ticaret yapmak için burada pazarlık yapıyor ve anlatıyor; “sebebinin anladım ve tüccar olmadığımızdan ve Balıkesir’de ölçüm işlemi olmadığını, bu yüzden Balıkesir’e ulaşıp ulaşmamamızın önemli olmadığını, belirttim. Bir zorunluluk etkisi altında olmadığımızı inancı sonucunda insanlara daha erişilebilir kıldı ve ticaret gerçekleşti”. Sonunda ticareti gerçekleştirilmiş ve fakat görüşmeler pek olumlu geçmemiş olacak ki, “Atlar geldiler, ama sadece adaletli gökyüzü, hangi atlar! yaralı, topal, kör; bu arada ne yapılmalıydı? Diğerleri teşvik edilmezdi, eğer fiyatı on katını ödemek istesek bile olmadı. İhtiyacımız olan dört at, birçoğu Balıkesir’de bir sonraki fuarda harcanmış para ile alışveriş yapmak ve Edincik’te tekrar pazarlık yapmak için, bize eşlik eden en az beş kişiye aitti. Her şey bittiğinde, pazarlık tekrar arttı, ama adamlar Manisa’ya gitmek istemiyorlardı; ancak onlara, günün yolculuğumuzun gideceği yer olarak Manisa’yı açıkça ifade ettiğimizi ve Balıkesir’e giden düz yolun 2 ya da 4 ya da 10 saat olması bizim için farketmez; fiyatı yapmışlardı ve biz de vermiş olurduk.”(Mordtmann, A.D. 1925, S. 197)

Mordtmann Balıkesir’e vardığında İsmail Ağa adında bir Derebey’de misafir kaldığını “Derebey’de misafir “başlığında şöyle anlatmakta;” Balıkesir gece ulaşabildik ve günümüzün yürüyüşü zaten oldukça

zordu, Sürücü'nün bir arkadaşı olan Dudar Çiftliği'nde bilinen bir İsmail Ağa Konak'ında yatmaya karar verildi. Saat 4'te yoldan bir toprak yoldan, dah çok bir keçi yoluna benzeyen bir patıkaya yola yöneldik, ancak Sürücü'nün güvencesine göre evin yakın olmasına rağmen, fakat görülebilecek bir insan evinden işaret yoktu.” “Her zaman keçi yolunda, her zaman Konak'a bakarak yukarı aşağı indik, ama boşuna, nihayet, saat 4: 30'da, evin çatısını gördüm ve zaten çökmüş bu kadar alçaltılmış evin önünde duruyorduk, onun önünde durmadan görülmezdi.” (Mordtmann, A.D. 1925, S.205)

Bu evi de Mordtmann şöyle açıklıyor;”Daha çok ünlü bir Alman Meierhof'u görüntüsünde, demek ki çok yönlü giriş, solda ve sağda ahır, çalışanlar için yatak odası, arkasında ancak diğer binalardan gökyüzü yüksekliğinde bir duvarla ayrılmış harem- hepsi bir tuğla yapı. Evin önünde nazık bir tepe üzerinde, yaklaşık bir düzine göçebe çadırı var.” (Mordtmann, A.D. 1925, S.205)

“Bütün bunlar bana, ev sahibinin evine girdiğimiz izlenimini verdi, bizden başka çok sayıda misafirin olduğu gerçeğiyle güçlenen bir inanç, Derebey'in misafirperverliğini rededilemezdi. İsmail Ağa'nın evine girdik ve ellili yaşlarında bir çubuk ile meşguldü, ancak Fes ve dış görünüşü ile her bakımdan bugünkü sisteme uygundu. Solunda, bazı yazımlarla ile uğraşan bir yazıcı oturuyordu, sağında sert bıyıklı vahşi bir figür, bir sucukcu gibi kıvrılmış kollu, nargile içiyordu. Yazıcı bize yer açmak, kahve ve pipo almak, süpürmek, kısıcası, bir memur olarak hizmetçi gibi görünüyordu. İsmail Ağa, Balıkesir vilayetindeki tüm Yörüklerin (göçebelerin) baş veya başyargıcı olduğunu ilan etti, böylece göçebeler evinin önünde bir tür bekçi oluşturdular”. (Mordtmann, A.D. 1925, S.205)

Misafir olduğu Derebeyi İsmail Ağayı kısaca anlatmaktadır; “İstanbul'u hiçbir zaman İslam'ın aksine (İslam'ın doluluğu) adlandırmadı, iyi ve seçilmiş bir Türkçe konuştu ve bu adı her zaman kesin bir vurgu ile telaffuz etti, Tanzimat'a beden ve ruhla ve bazı başlangıç sorularına hazırlanmış gibiydi, Ona hitap ettiğimde, büyük bir ustalıkla nasıl atlatılacağını biliyordu. Fakat Derebey (Talfurst-Ayan) her yere baktı ve kendini alışılmış gözle gizleyemedi. Kısıcası, yeni sistemle barış yapmış gibi görünen, ancak barışa tam olarak güvenmeyen ve bu nedenle arka kapıdan ayrılan eski bir Tal Prensi olduğu sonucuna vardım; evinin gizli ve neredeyse yetersiz konumu, her yerde hüküm süren kasıtlı araziler, Yörüklerin Muhafızları, her şey şüphelerimi doğruladı. (Mordtmann, A.D. 1925, S.206)

Biz kalmamızda, ev sahibimiz zaten oradaydı, Başlı Bozuk* zaten bir sucuk üreticisi gibi ortaya çıktı. Gerçek bir Derebey olarak, İsmail Ağa'nın kahvaltı yapmadan gelmesine izin vermedi ve pişman olmak için hiçbir nedenimiz yoktu. Bir önceki akşam yemeğinin İstanbul Efendi'sinin eteğindeki bir kahvaltı olması, bir Anadolu Derebeyine benziyordu: Bal, krema ve ekmekle kavun, ama her biri en seçici damakların sergilemediği kadar lezzetliydi. Sonra başka bir kahve izledi ve saat 7^{1/2} sonra Dudar Çiftliği'nden ayrıldık.”(Mordtmann, A. D. 1925, S. 209)

“Yolculuğumuzun ilk yarısı, bizi ağaçsız tepelere ve dağlara götürdü, ancak yaylaların çokluğu en büyük hayranlığımızı uyandırdı ve bölge görünüşte çok verimli; daha sonra Balıkesir'in kalkerli ovasına ulaştık ve bir saat önce Ütsch Pungar (üç Pınar köyünü) köyünü geçtikten sonra saat 11: 00'de son şehre

vardık”.(Mordtmann, A. D. 1925, S. 209)
*Osmanlı Devleti’nde savaş sırasında asıl orduya katılan gönüllü askerler için kullanılan bir tabir.

Mordtmann Balıkesir Fuar’ından bahis etmekte ve Balıkesir’in kültürel ve iktisadi gelişmesini izah etmekte ve şöyle devam etmekte; ”Balıkesir Fuarı (genellikle 5 Eylül’de başlar ve bir ay sürer) henüz başlamamıştı, bu yüzden halen yapım aşamasında olan yeni bir Han’da yeterince yer bulduk. Kasaba, Balıkesir ovasını çevreleyen bir tepenin eteğinde; Kentin ortasından küçük bir nehir akıyor ve üzerinde 3 ya da 4 köprü bulunuyor. Şehirde 18 irili ufaklı cami var ve ev sayısı 3000 gibi veriliyor, ki bu belki biraz fazla. Yunanlılar, Ermeniler ve Yahudiler çok fazla. Çarşı büyük ve iyi haldedir, ancak tüm eşyalar Konstantinopolis'teki (İstanbul) kadar pahalıdır. Mekânın ana anlamı, Smyrna, Edremit ve Brusa'dan tüccarlar tarafından ziyaret edilen yıllık sonbahar fuarıdır. Balıkesir kendi ürünlerinde fakirdir; Sadece saç-kıl- dokumacılığını, yani atölyelerde at kılından işlenmiş çuvallar (Harar ve Heibe-heybe- denilen) gördük. İşler hala çok ilkel ve biri onları normal fiyatlarla satmanın nasıl mümkün olduğunu anlamıyor”.(Mordtmann, A. D. 1925, S. 209)

Mordtmann devamla; ”Burada bazı ipek fabrikaları da var. Aksi takdirde Balıkesir meraklı gezginlere çok az şey sunar; Eski eserler mevcut değildir; yerin adı İlaXac'a Kataapeia'dan (Palaia Kaisareia, eski Kayseri) gelmiş olabilir; ancak Ptolemy'nin Sezarı Bithynia'da bulunur ve kimse Bithynia'nın sınırlarını Abrettan'a (*Abrette*ne, yaklaşık olarak Simav Çayının Balıkesir Merkez bölgesine verilen addır) genişletemez. 1337'den beri Osmanlı İmparatorluğu'na aittir ve Türk ulema tarihinde önemli bir rol oynamaktadır. Osmanlı tarihinin bonzolojik bölümleriyle ilgilenenler burada bir miktar verim bulabilirler, ancak buna karşı alınamaz bir isteksizlik duyuyorum ve bu yüzden butikler, reçeller, Türbeler, Medreseler, vb. en azından değil. Şehrin dışında, modern bir harabe, tek katlı, büyüklükte ve tamamlanmamış bir yapı görebilirsiniz; 1849'da başladı ve bir büyük kumaş fabrikası olacaktı; Ancak zemin katı tamamlandığında, bilinmeyen sebeplerden dolayı çalışma durduruldu ve bu nedenle coşkulu reformlar ve uygarlık döneminden bu yana diğer bazı projelerin bir sembolü olarak kaldı. Buna karşılık, yeni bir cami ve medrese yalnızca aynı zamanda şehirde inşa edilmekle kalmıyor, aynı zamanda uzun zamandan beri dolu ve tam faaliyet gösteriyor”. (Mordtmann, A. D. 1925, S. 210)

Mordtmann balya madenlerinin de çıkarıldığını ifade etmektedir. 1864 Vilayet Nizamnâmesi'nin yayınlanmasına kadar Hüdavendigar Eyaletinin Karesi livasına bağlı bir kaza olan Balya, vilayet sisteminde yapılan düzenlemeyle birlikte 1864–1874 yılları arasında Edremit kazasının, bu tarihten sonra da Balıkesir'in merkez nahiyesi olmuştur. 1899 yılında kaymakam atanmasıyla Karesi'nin vilayet olduğu dönemde ve tekrar sancak olduğu dönemde aynı konumunu sürdürmüştür. 1900'de ise Balya, üçüncü sınıf kaza yapılmıştır. Bu tarihten on yıl sonra da ikinci sınıf kaza statüsüne yükseltilmiştir. Uzun bir zaman dilimi içerisinde nahiye statüsünde yönetilen Balya, zengin maden kaynakları sebebiyle hızla geliştiği ve kaza konumuna yükseldiği anlaşılmaktadır.

Mordtmann Balya'ya gelişini, ”Bizim tırmanmamızdan sonra hemen aşağıya indik ve saat 10^{1/2} de atla devam ettik ve tam 1200 Al Demirci (kırmızı Demirci, Ali Demirci) de idik, bir minareli camisi olan

büyük bir köy idi. Al Demirci ilçenin esas yeri veya Balya Madenin yeri, 42 Müslüman ve 2 Rum ihtiva ediyor.” (Mordtmann, A. 1925, 320) şeklinde anlatılmaktadır.

Daha sonra yolumuza devam ederek, “Saat 2^{1/2} de tekrar kalktık ve önce uzun bir dereye, Kara Dere Suyuna geldik. Kara Dere Suyu Mendura (Bandırma) Dağından çıkmaktadır ve Avşar ve Al Demircinin önünden akarak Manyas Gölüne dökülüyor. Biz nehri geçtikten sonra yüksek bir dağa tırmandık, sonra tekrar Balya Madenine kadar iyi bir yola girdik. Kara Dere Suyun’dan buraya kadar bitki örtüsü tamamen meşe ağaçlarıyla kaplıydı.”(Mordtmann, A. 1925, S. 320)

“19. Yüzyıla kadar olan Osmanlı arşiv belgelerinde Kocagümüş köyü olarak geçen günümüz Balya şehir merkezi, bu dönemde Alidemirci nahiyesine bağlı bir köy konumundadır. Kocagümüş köyüne Balya denilmeye başlanması da, burada çıkarılan madenler üzerindeki Fransız etkisinin bir sonucu olduğu kaynaklarda ileri sürülmektedir.5 19. Yüzyıla gelinceye kadar işletilmeye devam eden Kocagümüş madenlerinin zaman içinde artan önemi sebebiyle 1807 yıllarında Alidemirci nahiyesi, Kocagümüş köyüne taşınmıştır. 1839–1849 yılları arasındaki on yıllık dönemde “Balya Maden İşletmeleri” ile birlikte Balya, yabancı sermayenin de iş yaptığı bir kazadır. Buna göre buradaki maden işletme imtiyazları 1868’de Almanlara, 1878’de ise 99 yıllığına Fransızlara verilmiştir. 1892 yılında “Balya Karaydın İşletmeleri”nin kurulmasıyla birlikte Balya, tarihinde belki de en hareketli dönemlerini yaşamaya başlamıştır”. (Mordtmann, A. D. 1925, S. 210, ÖZEY, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/3063>)

Karesi Müstakil Sancağı, 1339 (1923) tarihinde de son mülki teşkilat gereğince bütün sancaklarla birlikte vilayet yapıldı; adı da "Balıkesir Vilayeti" oldu. Balya Maden hala bugün iki farklı yerden oluşur, her türlü şartlarda bile, bunlar birbirinden dere yatağıyla ayrılırlar. Bir kanadında yaklaşık 25 ev, diğer tarafında aynı sayı da ev bulunur, yarısında Müslümanlar oturur, diğer yarısında ise Rumlar, herkesinin camii ve imamı, Rumların Kilisesi ve Papazı var, herkes 5000 kuruş vergi öder, Rumlar 2000 kuruş vergi öderler, ne var ki Türk topluluğu Yunanlılardan daha müreffeh idiler.... Söylemem gerekir ki çelişkili olmayan bazı kaynakların hepsi bir veya birden fazla çift yeri belirtiyorlar, bugün Balya Maden demekti. ” (Mordtmann, A. 1925, S. 321)

Mordtmann Biz, Yunanlı din adamları yanında kaldık, bunların evleri Avusturyalı Madenciler tarafından altı yıl önce inşa edilmişti. Bu Avusturyalılar Maden Ocağında bir yıl çalışırlardı, daha sonra burayı yerlilere bırakıyorlardı, çünkü onlar çok az katkı da bulunuyorlardı. ”(Mordtmann, A. 1925, 321) yabancıların da bulunduğunu ve zamanla burayı terk ettiklerini dile getiriyor.

Yolculuğumuzun ilk yarısı bizi ağaçsız tepelere ve dağlara götürdü, ancak yayların bolluğu en büyük hayranlığımızı uyandırdı ve bölge görünüşte çok verimli geçti; daha sonra Balıkesir’i’n kalkerli ovasına ulaştık ve bir saat önce Ütsch Pungar (üçpınar köy) köyünü geçtikten sonra saat 11:00’de son şehir vardık. (Mordtmann, A.D. 1925, S. 209)

Burada bazı ipek fabrikaları da var. Aksi takdirde Balıkesir meraklı gezginlere çok az şey sunar; Eski eserler mevcut değildir; yerin adı IlaXac’a Kataapeia’dan* gelmiş olabilir; ancak Ptolemy’nin Sezarı

Bithynia'da bulunur ve kimse Bithynia'nın sınırlarını Abrettan'a genişletemez. 1337'den beri Osmanlı İmparatorluğu'na aittir ve Türk ulema tarihinde önemli bir rol oynamaktadır. Osmanlı tarihinin bonzolojik bölümleriyle ilgilenenler burada bir miktar verim bulabilirler, ancak buna karşı alınamaz bir isteksizlik duyuyorum ve bu yüzden butikler, reçeller, Türbesler, Medreseler, vb. en azından değil. Şehrin dışında, modern bir harabe, tek katlı, büyüklükte ve tamamlanmamış bir yapı görebilirsiniz; 1849'da başladı ve bir emperyal kumaş fabrikası olacaktı; Ancak zemin katı tamamlandığında, bilinmeyen sebeplerden dolayı çalışma durduruldu ve bu nedenle coşkulu reformlar ve uygarlık döneminden bu yana diğer bazı projelerin bir sembolü olarak kaldı. Buna karşılık, yeni bir cami ve medrese yalnızca aynı zamanda şehirde inşa edilmekle kalmıyor, aynı zamanda uzun zamandan beri dolu ve tam faaliyet gösteriyor. (Mordtmann, A. D. 1925, S. 210)

17 Eylül Pazar günü Sabah saat 71/4'te ayrıldık ve öğleden sonra saat 40: 00'da Kiressun (Giresun) köyüne ulaştık.

Sonuç

Sonuç olarak yabancı seyyahların tuttıkları seyahat notları, her ne kadar kişisel olarak kaleme alınmış olsalar da, Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik yapısını, Kültürü, Medeniyeti ve Tarihi açısından kaynak oluşturmaktadır. Seyyahlar eserlerinde siyasî olaylardan ekonomik yapıya, dini inançlardan gündelik hayata, tarihî eserlerden etnik gruplara kadar hemen her konuya değinerek okuyuculara bilgilermektedir. Bu eserler ne kadar çok değerlendirilirse geçmişimiz o kadar aydınlanacaktır. Avrupa'da çeşitli dillere tercüme edilen ve sayıları binlerle ifade edilen seyahatname türü eserleri bırakın okumayı isimlerini dahi bilmiyoruz.

Kaynakça

Mordtmann, A. D. Anatolien (1925). Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859, A. D. Mordtmann'ın, Anadolu, Küçük Asya'dan Betimlemeleri (Çizimleri) ve Gezi Mektupları 1850-1859), Eingeleitet und Mit Anmerkungen Versehen Von Franz Babinger (Franz Babinger'in takdim ve sunumu ile), Hannover ve A. D. Mordtmann, İstanbul ve Yeni Osmanlılar, Pera Yayıncılık, İstanbul 1999, S. III-V.

ARSLAN, İsmail, (2010), TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E BİR MADEN ŞEHİRİ: BALYA (1839-1923), S.43,

http://www.jasstudies.com/Makaleler/1874245364_%C4%B0smail%20Arslan_41-54.pdf

BALIKESİR, <https://islamansiklopedisi.org.tr/balikesir>

Görgün,Hilal,(2005)A.D.Mordtmann, <http://www.diyantislamansiklopedisi.com/mordtmann-andreas-david/>, yıl: 2005, cilt: 30, s. 286-287

Kartal, Emre Can, Antropoloji Tarihinin Unutulan İsmi: Andreas David Mordtmann, <https://evrimagaci.org/antropoloji-tarihinin-unutulan-ismi-andreas-david-mordtmann-536>

Kurak, Kemal,(2004), Osmanlı'yı Seyyahlardan Okumak, Tarih ve Düşünce, S. 49, Mayıs S. 34-42, ve <http://kemalkurak.blogspot.com/2015/04/osmanly-seyyahlardan-okumak.html>

Mordtmann, A. D. (1958). “Yüzelli Sene Evvelki Anadolu”, Çev: M. Şevki Yazman, Yeni Tarih Dergisi, Ocak 1958, S.13.

Mordtmann, A. D. (1999). İstanbul ve Yeni Osmanlılar, (çeviren. Gertraude Songu Haberman), Pera Yayıncılık, İstanbul. <http://www.hist.net/kieser/mak2/Mordtmann1877.html>.
<http://cumhuriyetforum.org/forum/index.php?showtopic=19008>,

Osmanlı Seyahatnameleri, (27 Ekim 2006), <https://www.gezenbilir.com/konu/osmanli-seyahatnameleri.1159/>

Özdemir, Bülent, Arslan, İsmail, (2013), 'Orda Bir Köy Var Uzakta', 19. Yüzyıl Osmanlı Köy Toplumunda Sosyo-Kültürel İlişkiler Ve Değişim: Balıkesir Örneği, https://www.jasstudies.com/Makaleler/265162305_02Arslan%C4%B0smail-vd_S-21-32.pdf, Volume 6 Issue 3, p. 21-32, March 2013,
https://arastirmax.com/tr/system/files/dergiler/79201/makaleler/6/3/arastirmx_79201_6_pp_21-32.pdf

ÖZEY, Ramazan, (2003), HÜDÂVENDİGÂR VİLAYETİ, KARESİ VE BİGA MUTASARRIFLIKLARI, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/3063>

Özhan Öztürk, (2018), Torul (Ardasa, Messo Khaldeon, Beş Kilise) Tarihi, ozhanozturk.com/2018/01/14/torul-tarihi/

Simşek, Celalettin, Gündüz, Orhan, Elçi, Alper, Terkedilmiş Balya (BALIKESİR) Pb-Zn Maden Atıklarının Ağır Metal ve Doğal Radyoaktivite İçeriği ve Çevre Kalitesi Açısından Değerlendirilmesi ,<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/195381>

SPİNOZA'DA ETİK VE ETKİN YAŞAM

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gül ÇIVGIN

Bartın Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Öz

Spinoza'da etik, kişinin özgürleşmesini, kendisi olabilmesini, kendisini yetkin bir varlık kılabilmesini sağlayan asli bir işleve sahiptir. Belirlenmiş bir doğanın parçası olan insanın aynı zamanda özgür, erdemli, mutlu, yetkin ve bilge bir kişi olabilmesinin yolu, aklın kılavuzluğunda etkin bir yaşam sürmesiyle mümkündür ki, etik ve değerli bir yaşam da bundan başka bir şey değildir. Böyle bir yaşam, kişiyi cehaletten, esaretten kurtarıp, kişinin kendisi ve yaşamı üzerinde egemen olmasını, yaşamının yönünü kendisinin tayin etmesini sağlayan yegâne yoldur. Bu, her şeyden önce bilgi sahibi olmayı, özellikle de “kendini bil”meyi; bu bilgiye uygun eylemeyi, yaşamayı gerektirmektedir. İnsanın kendisini bilmesi, kendi tutkuları, arzuları, istekleri, beklentilerinin farkında olması ise yaşam için gerekli olan tek gücü, etkin olma gücünü insana verdiği gibi, sürekli olarak etkileşim içinde bulunan, aktif ve dinamik bir yaşamı da insana sunmaktadır. Bu nedenle, Spinoza dikkatimizi sürekli bir şekilde, fiili olarak var olan şeylerden etkilenen, karşılaşmalar içinde bulunan bir insan ve yaşam anlayışına çekmektedir. İşte, bu çalışmada, Spinoza'nın metafiziği üzerine yükselen etik görüşü ekseninde, insanın nasıl yaşaması gerektiği problemine yanıt verilmeye çalışılacaktır. Böylelikle, insanın bir yandan tutkularını, özlemlerini, kaygılarını, arzularını, duygularını aklın denetimi altında tutmasının sonuçları ele alınacak, diğer yandan da kendi eylemelerinin nedenini bilmesinin yaşamındaki, diğer insanlarla ilişkilerdeki yeri ve önemi sergilenmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Spinoza, Etik, Yaşam, Özgürlük.

&

Spinoza, ünlü eseri *Ethica: Geometrik Yöntemle Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Ahlak*'a, Tanrı ya da Doğa'ya ilişkin ayrıntılı bir metafizik temellendirmeye başlamış, bu zeminde doğal dünyada insanın yerinin ne olduğunu ve nasıl yaşaması gerektiğini belirlemeye çalışmıştır. Bu bakımdan *Ethica*, aslen ahlaki bir yaşama yönelik bir soruşturma niteliği taşımaktadır. Spinoza, tanrısal doğanın bir parçası olan insanın her bir varlıkta görülen var kalma, varlığını sürdürme çabası uyarınca, nasıl etkilere bulunduğu ve başka etkilere nasıl maruz kaldığını göstererek onu, herhangi bir norma ya da ahlak yasasına değil, doğrudan aklın kılavuzluğunda ve doğaya uygun bir tür etiğe, yaşama etiğine davet etmektedir.

Spinoza'nın düşünce sisteminde, doğada var olan tüm tekil şeyler, Tanrı'nın sıfatlarını kesin ve belirli şekillerde ifade eden tarzlardır. Tanrısal kudretin ya da özün kesin ve belirli ifadeleri olan bu tarzlar, tanrısal zorunluluğa tabi olarak varolurlar. “Her şeyin Tanrıda olması ya da her şeyin Tanrıdan çıkması

Tanrının zorunluluk içeren doğasının gereğidir”, buna karşı tarzların varoluşu zorunluluk içermese de “Tanrının zorunlu doğasının içsel birer parçasıdır” (Cılız & Aşkın, 2016: 243). Aynı zamanda bu tarzlar, zaman ve mekânda varolan tekil ve sonlu şeyler olarak diğer tekil ve sonlu şeylerle nedensel ilişki içindedirler. Doğada varolan her tekil şey, başka bir şeyi etkiler ya da ondan etkilenir, böylece kendisi dışındaki bu şey tarafından varolmaya ve eylemeye belirlenir. Spinoza, bu hususu, “doğada olası hiçbir şey yoktur; tersine, her şey tanrısal doğanın zorunluluğu sonucunda, belli bir şekilde varolmaya ve bir eyleme belirlenmiştir” diyerek ifade eder (Spinoza, 2011: EI, XXIX Ö).

Bununla birlikte Spinoza’ya göre, şeyler nasıl ki belli bir biçimde varolmaya ve eylemeye belirlenmişlerse onların yok oluşları da dış bir nedenin belirlenimi altındadır; zira bir şey kendi doğasında varoluşuna engel oluşturabilecek, varoluşunu ortadan kaldıracak hiçbir şey barındırmaz. Bu, doğada varolan her şeyin, kendileri tarafından varolmaya ve bir eyleme belirlendiği diğer şeylerin varoluşuna rağmen kendi varoluşunu sürdürmekte ısrarlı olduğunu göstermektedir. Nitekim “doğada hiçbir şey yoktur ki, bir başkası ondan daha güçlü ve daha cesur olmasın. Varolan her şey ne olursa olsun onu yok edebilecek kadar güçlüsü de vardır” (Spinoza, 2011: EIV, Ak). Bir kez daha vurgulamak gerekirse bir şeyin kendisi olabilmesi, varlığını koruyup sürdürebilmesi ancak dış nedenlere karşı olarak ve onlara rağmen sürdürülen bir çaba ya da ısrarla mümkün olmak zorundadır. İşte Spinoza, söz konusu çabaya, şeylerin kendi varlıklarını koruma ve sürdürme ısrarına, *conatus* adını vermektedir (Spinoza, 2011: EIII, VI. Ö).

Doğadaki her tekil şey gibi doğanın bir parçası olan her insan da tüm dış etkilere rağmen kendi bireysel varoluşunu sürdürme ve koruma çabası içinde olan bir varlıktır. Bu çaba, zihin ile beden varlığı olan insanda zihne ilişkin olduğunda “irade/istenç”, zihin ile bedenin birlikteliğine ilişkin olduğunda “iştah/itki” adını almaktadır. Ancak her ikisi de insanın özünün ya da var kalma çabasının ifadeleridir (Spinoza, 2011: EIII, IX. Ö). Spinoza, her insanın kendi varlığını sürdürmesini ve korumasını sağlayacak şeylere iştah duyduğunu ancak bunun her zaman farkında olmadığını ileri sürer. İştah duymanın farkındalığına, “arzu” denir. İştah, zihin ile bedenin belirlenmiş yönü, irade ise zihnin belirlenmiş hâlidir. Spinoza’ya göre, mutlak ya da özgür irade diye bir şey yoktur; aksine zihin şunu ya da bunu istemeye bir neden tarafından zorunlu olarak belirlenmiştir (Spinoza, 2011: EII, XLVIII. Ö). Bu açıklamalar dikkate alındığında insanın kendi doğası gereği hem bedensel hem de zihinsel olarak kendi varlığını koruma ve sürdürme çabasında olduğu ve bu çabaya katkı sağlayacak her tür şeye iştah ve arzu duyduğu açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla insanın varolma çabası ya da var kalma ısrarı, aynı zamanda bir yaşama arzusu olarak da karşımıza çıkmaktadır (Balanuye, 2016: 133).

Yaşama arzusu olarak varlıkta kalma ve varlığını sürdürme çabası, insanın etkin ya da edilgin bir varlık olup olmadığı, etkin ya da edilgin bir yaşam sürüp sürmediğiyle doğrudan ilgilidir. Nitekim bedenin etkide bulunma gücünü arttıran ya da azaltan ve bu gücün artmasına yardımcı ya da engel olan tüm hâller, varlıkta kalma çabası ve gücünü de azaltan ya da artıran belirlenimlerdir. Spinoza, bedenin etkide bulunma gücünü arttıran ya da azaltan ve bu gücün artmasına yardımcı ya da engel olan hâller ve bu hâllerin fikirlerine, “duygu” adını vermektedir (Spinoza, 2011: EIII, III T). İnsan, bu hâllerin ya da

duygulanımların upuygun nedeni olduğunda duygu bir “eyleyiş/eyleme” hâline, tersi durumda ise bir “tutku”ya karşılık gelmektedir. Bu bağlamda etkiye maruz kalan bireyin sırf kendisiyle açıklanabilen ve açık ve seçik algılanabilen “eylem”leri ile bir başka şeyle açıklanabilen, etkiye açık “tutku”ları iki tür duygulanış türünü oluşturmaktadır. Spinoza, etkisi sırf kendisiyle açık ve seçik algılanabilen nedeni, upuygun neden; etkisi sırf kendisiyle açık ve seçik algılanamayan nedeni ise upuygun olmayan ya da kısmi neden olarak açıklar. Başka bir deyişle upuygun neden, kendisinin neden olduğu sonucun ya da etkinin salt kendisiyle kavranabilmesine, upuygun olmayan ise bunun tersine karşılık gelir. Bu eksende, ona göre, etkin olmak, bir şeyin upuygun nedeni olmak yani bir şeyin kendi doğamızdan kaynaklanmasını; edilgin olmak ise etkiye maruz kalmak yani bir şeyin kısmi nedeni olduğumuzu ifade eder (Spinoza, 2011: EIII, Def). İnsan, sürekli karşılaşmalar ve etkilenişler içinde yaşayan bir varlık olduğundan kimi zaman etkin kimi zaman edilgin bir varlıktır; ancak upuygun bilgilere sahip olduğunda etkin olabilir; bu, onu eylem yöneltmek *conatusunu* arttırabilir. Buna karşılık upuygun olmayan, bulanık, rastgele fikirlere sahip olduğunda ise edilgindir; etkilere karşı açık ve korunmasızdır; tümüyle tutkularının esiridir.

O hâlde, insan ne kadar etkin bir varlık olursa varolma ve varlıkta kalma gücü de o ölçüde artacak ve kendi eyleme gücünü yükseltecek şeylere arzu duyacak böylece de yetkin bir varlık olacaktır. Buna karşılık ne kadar tutkularının esiri olursa dış etkenlerin belirlenimi altında kalacak bu nedenle de güçsüz, aciz bir insan olacaktır. Bununla birlikte Spinoza, *conatusumuzdaki* bir artışa karşılık gelen ve eyleme gücümüzü arttıran duyguya ‘sevinç’, *conatusumuzdaki* azalışa karşılık gelen duyguya ise ‘keder’ ismini verir. Upuygun fikirlere sahip olan bir insan etkindir, sevinçlidir. Keder, hem bedenimizin eyleyiş gücünü ve yetkinliğini hem de zihnin kavrayış gücünü azaltan, insanın upuygun olmayan, rastlantısal fikirlere tabi olmasının neticesinde ortaya çıkan bir duygudur. Bunun anlamı, upuygun olmayan bulanık fikirlere sahip olduğunda zihnin edilgin ve kederli olduğudur. “Ama iki durum arasındaki büyük fark şudur: Kederde, *conatus* olarak gücümüz, bütünüyle acı veren izi kuşatmaya ve onun nedeni olan nesneyi savuşturmaya ya da yok etmeye yarar. Gücümüz hareketsizleştirilmiştir ve tepki vermekten fazlasını yapamaz. Buna karşılık sevinçte, gücümüz genişleme halindedir, başkasının gücüyle bileşmekte ve sevilen nesneyle birleşmektedir. (...) Sevincin eyleme gücümüzü arttırdığı, kederin ise azalttığı söylenecektir. *Conatus* da sevinç duyma, eyleme gücünü arttırma, sevincin nedeni olan şeyi ve bu nedeni koruyup destekleyen şeyi imgeleme ve bulma çabasıdır; ayrıca kederi uzaklaştırma ve kederin nedenini yok eden şeyi imgelem ve bulma çabasıdır” (Deleuze, 2011: 76).

Spinoza, diğer tüm duyguları bu üç duygudan, arzu, keder ve sevinçten türetmektedir. Kısaca keder, nasıl ki edilgin bir duygudur ve eyleme gücünü azaltırsa kederden türeyen diğer duygular eyleme gücünü azaltırlar. Sevinç ve arzu ise etkin duygulardır, eyleme gücünü arttırırlar. Sevinç kaynaklı diğer duygular da insanı etkin kılar. Bu nedenledir ki sevinç ve sevinçten türeyen diğer tür duygular, zihnin varlıkta kalmadaki çabasına, direncine karşılık gelirler. Her ne kadar insanın duyguları üzerinde doğrudan mutlak bir gücü, kontrolü olmasa da doğru bilgiyle ve varoluş gücünü zayıflatan belirlenimlerin nedenlerinin bilgisine sahip olmakla insan elinden geldiğince onlardan kurtulmaya, eyleme gücünü

arttırmaya, yaşama arzusunu ve *conatus*unu yükseltmeye yönelebilir. Önemli olan duyguların farkında olmak, onları upuygun bir bilgiyle ve nedensellikte kavrayabilmektir.

Genel olarak ifade etmek gerekirse Spinoza’da esaret ya da kölelik sadece dışsal belirlenimlerin etkisi altında kalmayı değil, insanın kendi içsel durumunu yani onun güç eksikliğini, tutkuları ve eğilimlerinin nedenlerinin bilgisinde yoksun olmasını ve kendi eyleme gücündeki azalışa işaret eder. İnsanın kendi duygulanışlarını yönetmedeki güçsüzlüğü yani keder barındıran her tür şey köleliktir; eyleme gücünü ve *conatus*u yok eder. Bu bakımdan da despotluğa ve baskıya hizmet etmektedir ki, iktidarlarını başkalarının kederi üzerine kuranlar toplumu en kolay şekilde yönetebilenlerdir (Kalaycı, 2015: 246). Ancak insanlar doğaları gereği tutuları, istekleri olan varlıklar da olsalar, tutkularının belirleyiciliğinde değil, aklın kılavuzluğunda yaşayarak yaşamlarına yön de verebilirler. Bu ise insanın neyi, neden yaptığının farkında olması ve yaşamını bu bilgi üzerine inşa etmesiyle mümkündür. Örneğin, insanların aslında doğanın zorunluluğuna tabii olarak davrandıklarını anlayan birisi, kendisini inciten bir kişiye karşı duyduğu nefreti daha kolay yenecektir. Dahası insanların aynı doğada olduklarını ve ortak bir iyiye sahip olduklarını kavrayan bir kişi, başkasının kötülüğünü istemenin, nefret etmenin akıl dışı olduğunu görecektir ve buna son verecektir. Nitekim nefret, karışık, yetersiz upuygun olmayan bilgilerin yönettiği kişilerin sahip olduğu bir duygudur. Oysa tüm insanların Tanrıyla ilişkisini anlayan bir insan, hiçbir insandan nefret duymayacak ve kimseye kötülük beslemeyecektir (Copleston, 2013: 48). Spinoza bu husus şu sözlerle açıklar: “ Zira bize göre tutkuları ortadan kaldırmanın yolu, çoğunlukla söylendiği gibi, Tanrı’nın bilgisine ve dolayısıyla sevgisine ulaşmadan önce onları bastırmak değildir. (...) Tersine, söylediğimiz her şeyden de anlaşılacağı üzere, tutkuların ortadan kaldırılmasına neden olacak tek şey, Tanrı’nın bilgisidir” (Spinoza, 2015: 149).

Görüldüğü üzere insanı esaretten kurtaracak özgürleşmesini sağlayacak tek çıkış yolu, aklın kılavuzluğunda bir yaşam hüküm sürmekten ve Tanrı’nın bilgisini edinmekten geçmektedir. Gerçekten de Nadler’in vurguladığı gibi, “mutluluk ve esenliğimiz, tutkuların ve genelde peşinde olduğumuz geçici eşyanın kölesi olmakta ya da adı din olarak geçen batıl inançlara düşüncesizce bağlılıkta değil, ussal bir yaşaranda bulunabilirdi” (Nadler, 2013: 325). Nitekim Spinoza’ya göre akıl doğaya aykırı olan hiçbir şeyi talep etmez. Herkesin kendisini sevmesi, kendisine yararı olanı araması, kendisini gerçek anlamda daha mükemmel seviyeye eriştirecek olan her şeyi arzulaması ve herkesin kayıtsız şartsız kendi varlığını elinden geldiğince korumaya çabalaması, aklın tek talebidir (Spinoza, 2011: EIV, XVIII. Not). Bu açıdan bakıldığında akla uygun hareket eden insan, aynı zamanda kendi varlığını koruma gücüne de sahip olan insandır. İnsanın bizzat kendini koruma çabasından kaynaklanan, kendi yararını gözetmesi ise erdemli olmaktan başka bir şey değildir. “Herkes kendisine yararlı olanı aradığı ölçüde, yani kendi varlığını korumaya çabaladığı ve bunu başarabildiği ölçüde erdemle donanır; buna karşın kendisine yararlı olanı, yani kendi varlığını korumayı reddettiği ölçüde erdemini yitirir” (Spinoza, 2011: EIV, XX Ö). Erdem, insanın kendi gücü olduğu için insanın kendi varlığını korumaya harcadığı çabayla tanımlanır. Yani insan kendi varlığını korumaya çabaladığında ve bunu başarabildiğinde erdemli olur. Bu anlamda, aklın yönetiminde yaşamak ile erdemli olmak bir ve aynı şeydir. Zira erdemli olmak sadece

aklın kılavuzluğunda hareket etmek, buna göre yaşamak ve varlığımızı sürdürmek demektir. Dolayısıyla bu üç eylem aslen aynı şeydir ve kendi yararımızı gözetmekten kaynaklanır (Spinoza, 2011: EIV, XXIV Ö).

Bununla birlikte Spinoza'nın vurguladığı yaşam, bireyin sadece kendisini ilgilendirmemekte aynı zamanda başka insanlarla bir arada yaşayabilmesinin mümkün tek yolu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Zira kendisi için iyi olanı isteyen bir insan, başkaları için de aynı şeyi isteyeceğinden başkasını, ötekisini de gözetip koruyacak taleplerde bulunacaktır. İnsanın kendi varlığını korumak için aklın kılavuzluğunda bir yaşam sürdürmesi, onu diğer insanlarla ortak bir yaşam etrafında birleştirmekte böylece kendi varlığını diğerleriyle beraber korumak için ortak bir çaba sarf etmesini sağlamaktadır. Doğada hiçbir şey insana insandan daha yararlı değildir. Zira insan, insana ayna olur ve bu aynada kendisini görür ve bilir (Zelyüt, 2010: 74). Akli kendisine yol gösterici olarak alan herkes, ortak bir noktada buluşup erdem için ortak bir yarar için çaba harcayabilir. Ortak yaşamın mümkün olması, ortak bir fikir ve eylem birliğine sahip insanların bir aradalığına bağlı olduğundan Spinoza'nın öğretisi, insanı gerek kendisiyle gerek başka insanlarla gerekse diğer tüm şeylerle birlik ve bütünlük içinde birlikte düşünmeye ve yaşamaya hazırlamaktadır. Dolayısıyla politik yaşamın temelinde de insanın sadece kendisi için değil, başkalarında varlığını koruma ve sürdürmelerini istemek, buna dönük olarak eylemesi vardır. Bu bağlamda Spinoza'nın etiği, yurttaşların nasıl yönetilip yönlendirilmesi gerektiğini gösteren politik bir düzene de işaret etmektedir.

Ayrıca Spinoza için böyle bir yaşamda insanın erişebileceği “en üstün iyi, Tanrı bilgisidir ve en üstün erdemi de Tanrı'yı bilmektir” (Spinoza, EIV. XXVIII Ö). Bunun yolu, insanın kendisini bilmesinden geçer. Akli kendisine kılavuz eden insan, kendisini, başka şeyleri bir olarak gören, kendini bilerek her şeyi bilen insandır. Zira her şey, Tanrı'da olduğundan kendini bilen insan, Tanrı'yı da Tanrı'da olanı da bilen insandır. Bu ise insanı, yaşamda mutlu ve kutlu kılmaktadır. Kutluluk, Tanrı bilgisi ve sevgisidir. İnsan ancak bu sevgiyle, Tanrı'nın sonsuzluğunu ve kudretini sezebilir. Bir kez daha vurgulamak gerekirse insan için en yüksek iyi, Tanrı bilgisidir ki, bu bilgi Tanrı sevgisine yöneltir. Bu sevgi, edilgin değil, etkin ve zihinseldir; adeta kişinin ilahi doğanın bir parçası olduğunu hissetmesine karşılık gelir. Spinoza bu durumu şöyle vurgular: “Öyleyse yaşamımızda anlama yetimizi, yani aklımızı elimizden geldiğince mükemmel kılmak bizim için her şeyden daha faydalıdır. Hatta en büyük insani mutluluk, yani kutluluk bundan ibarettir. Gerçekten de mutluluk, Tanrı'yı sezgisel olarak bilmekten doğan ruh huzurundan başka bir şey değildir. Aklımızı mükemmel kılmaksa, Tanrı'yı ve Tanrı'nın sıfatlarını ve onun doğasının zorunluluğundan kaynaklanan edimlerini anlamaktan başka bir şey değildir. Öyleyse aklın kılavuzluğunda hareket eden insanın nihai hedefi, yani bütün diğer arzularını denetim altına almasına yarayan en büyük arzusu hem kendisini hem de düşünce ufkuna düşen her şeyi yeterince kavramasına yol açacak arzusudur” (Spinoza, 2011: EIV, LXXIII. Ö, 4. Ana başlık). Evreni bütünlüğü içinde kavramak, “sonsuzluğun ufku altında” idrak etmek, aslen Tanrı'yı bilmek demektir.

Netice itibarıyla Spinoza'nın düşünce sisteminde, insanın yetkin bir varlık olabilmesi yaşam boyunca sürecek olan bir süreci imlemektedir. Zira insan, sürekli olarak etkileşim ve karşılaşmalar içinde olan ve

yaşayanını bunlara göre şekillendirip belirleyen bir varlıktır. Sürekli olarak etkileşim ve karşılaşmalar içinde olan insanın, bunların nedenlerinin bilgisine sahip olup olmadığı ve yaşamını bunlara göre ne ölçüde belirleyip belirlemediği yetkinleşmenin temel ölçütüdür. Spinoza, bu ölçütü, insanın şeylere dair upuygun olmayan, karışık ve rastlantısal bilgisinden şeylerin özüne dair upuygun ve kesin bilgiye ulaşılabilmesi zeminde belirlemektedir. İnsanın sahip olduğu bilgi düzeyi, onun yetkin, özgür bir varlık olup olmadığının düzeyini de göstermektedir. Bu bağlamda Spinoza’da sanıya, rastlantıya dayalı bilgidен Tanrı’ya ve şeylerin upuygun bilgisine kadar uzanan tüm bilme basamakları aynı zaman da insanın nasıl ve ne ölçüde yetkinleştiğinin, özgürleştiğinin mertebeleri olarak da karşımıza çıkmaktadır. Nasıl yaşamız gerektiği sorusunun cevabı doğrudan doğruya neyi, nasıl ve ne ölçüde bildiğimizle, ne kadar yetkin bir varlık olup olmadığımızla, duygulanışlar karşısında neyi, nasıl başarabildiğimizle ilişkili olmak durumundadır. İnsanın kendi yaşamının efendisi olması ancak kendi gücünü, *conatus*unu merkeze almasını sağlayan bir yaşam biçimiyle mümkündür. Dolayısıyla Spinozacı etik, hem bireysel hem de toplumsal olarak akli rehber edinen kişiler için yetkinleşmeyi sağlayan ve en yüksek iyiye, mutluluğa, kutluluğa ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Bu nedenle onun etik anlayışı salt teorik değil, tam aksine akla, yaşama ve eyleme dönük, dinamik bir etiktir; farklı yaşama, eyleme imkânlarını insana sunan her defasında kişiyi çaba harcamaya iten bir etiktir. Kural koyucu, dayatıcı ya da zorlayıcı bir etik değil, anbean ekilenimler ve karşılaşmalar içinde olan insanın, her an yaşam karşısındaki duygu ve düşünceleriyle beliren, canlı ve dinamik bir praksis imkânını gözler önüne seren bir yaşama etiğidir. Bu nedenle Spinoza, kişilerin ne yapması ya da yapmamasını buyuran ahlaki ilkeler ortaya koymamaktadır. Değişen ve dönüşen yaşamda, sürekli değişen ve dönüşen iyiler ve kötülerin, daha doğrusu insanın iyi ve kötü olarak yargılamaların varolduğuna, oysa salt iyi ve kötü diye bir şeyin olmadığına dikkat çekmektedir. Zira sadece Tanrı ya da doğa ve onun sonsuz etkilenişleri vardır. İnsan, var olan diğer her şey gibi Tanrı’nın sonsuz tezahürlerinden başka bir şey olmadığı için onu varolan herhangi bir şeyden ayrı kılan ya da ona üstünlük sağlayan hiçbir şey, herhangi bir özellik yoktur. Ancak insan kendisini, diğer varolanlarla etkileşim ve karşılaşmalar içinde olduğunun bilgisine sahip olarak ve *conatus*unu bunlar karşısında her zaman canlı tutarak farklılaştırabilir. Bu ise insanı özgür, erdemli kılan, ancak hem zor hem de süreklilik arz etmediğinden yaşam boyunca sürdürülmesi gerek bir çabayı göze almayı gerektirir. Bu nedenle Spinozacı etik tam bir yaşam etiğidir.

Kaynakça

- Balanuye, Çetin. (2016). *Spinoza*. Fikrin Mimarları, İstanbul: Say Yayınları.
- Cılız, Feyruze & Aşkın, Zehragül. (2016). “Farabi ve Spinoza’da Bir ve Çok İlişkisi”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, sayı: 21, ISSN 1306-9535, ss. 231-248.
- Copleston, Frederick. (2013). *Spinoza*. çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Deleuze, Gilles. (2011). *Pratik Felsefe*. çev. Ulus Baker & Alber Nahum, İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Kalaycı, Nazire. (2015). “Spinoza’nın Ethica’sı Bağlamında Mizahın Politik İşlevi”. *Spinoza ile Karşılaşmalar*. der. Güçlü Ateşoğlu & Eylem Canarslan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 238-254.

Nadler, Steven.(2013). *Spinoza Bir Yaşam*. çev. Anıl Duman & Murat Başekim, İstanbul: İletişim Yayınları.

Spinoza, Benedictus (2015). *Tanrı, İnsan ve İnsanın Esenliği Üstüne Kısa İnceleme: İki Bölümde Etik veya Ahlak Bilimi*. çev. Emine Ayhan, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Spinoza, Benedictus. (2011). *Ethica Geometrik Yöntemle Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Ahlak*. çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Zelyüt, Solmaz. (2010). *Spinoza*. Ankara: Dost Kitapevi.

LİSE SPOR TIRMANIŞ TAKIMLARINDAKİ SPORCULARIN DURUMLUK VE SÜREKLİ KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Faruk AKÇINAR

İnönü Üniversitesi

Huriye AYDIN

Öz

Bu çalışmanın amacı, liselerin spor tırmanış takımlarında bulunan sporcularının durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesidir. Araştırma yöntemi olarak genel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Spor Genel Müdürlüğü 2018-2019 Eğitim öğretim yılı, Okul Spor Faaliyetleri kapsamında, Malatya, İnönü Üniversitesi spor salonu, spor tırmanış duvarında düzenlenmiş olan, Türkiye spor tırmanış branşı gençler kategorisi Türkiye birinciliği yarışmasına katılmış 285 sporcu içerisinden, rastgele seçim yöntemi ile seçilen 88'i kadın ve 132'si erkek olmak üzere toplam 220 gönüllü sporcudan oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak, sporcuların kaygı düzeylerini ölçmek için, Spielberger ve ark.(1970) tarafından geliştirilen ve Öner ve Le compte (1983) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır.

Araştırmada Kolmogorov-Smirnov normallik sınamasına göre ikili karşılaştırmalar için bağımsız gruplar T-Testi, çoklu karşılaştırmalar için ise ANNOVA kullanılmıştır. Testlerde anlamlılık düzeyi olarak 0,05 seçilmiştir. Araştırma bulgularında, yarışmaya katılan sporcuların yaş, ailelerinin aylık gelir düzeylerine ve velilerinin eğitim durumlarına göre kaygı puanları arasında istatistiksel anlamda fark bulunamamıştır ($p>0,05$). Bunun yanı sıra kadın ve erkek sporcular arasında durumluk kaygı puanları açısından anlamlı bir fark olmamasına rağmen, sürekli kaygı puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Bu durumun Cinsiyet ve sürekli kaygı düzeylerindeki kız öğrenciler aleyhine ortaya çıkan bu farkın; kız çocukların toplumsal olarak gelecekle ilgili kendileri konumlandıkları yer ve ruhsal olarak duygusal olmaları kaygı ve endişelerinin daha yüksek olması ve yaklaşan üniversite sınavı ile ilgili olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, liselerde spor tırmanış yapan sporcuların kaygı düzeylerinin, yaş, ailelerinin gelir düzeyinden ve ailelerin eğitim seviyesinden etkilenmediği, bununla beraber kadın sporcuların erkek sporculara göre kaygılarının daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Durumluk Kaygı, Sürekli Kaygı, Spor Tırmanış, Lise

Giriş

Tırmanmak, yürümek veya koşmak gibi en temel insan hareketlerinden bir tanesidir. İnsan ayağa kalkıp yürümeden önce bile tırmanabilir bir diğer deyiş ile tırmanma bir içgüdüdür. Günümüzde

ise tırmanma zihinsel ve bedensel gelişimi desteklemek için yapılan bir spor dalı haline gelmiştir. Spor Tırmanışa olan ilgi ve sporcu sayısının son yıllarda artmasının bir nedeni de spor amaçlı olduğu kadar rekreatif amaçlı da yapılmasıdır [1]. Spor tırmanış aynı zamanda son 15-20 yıl içerisinde popülaritesi hızla artmakta olan, rekreatif olduğu kadar fiziksel rekabet de içeren olimpiik bir spor dalıdır [2].

Spor tırmanış branşı IFSC (Uluslar Arası Spor Tırmanış Federasyonu) 'ye bağlıdır. Üç farklı disiplinde (lider, kısa kaya, hız) yarışmaları düzenlenmektedir. IFSC, 27 Ocak 2007'de Frankfurt'ta 27 Federasyon'un katılımıyla kurulmuştur ve günümüzde beş kıtada kendisine bağlı toplam 90 üye federasyona sahiptir. IFSC Spor Tırmanışın vizyonunu belirlemekte ve ilgili tüm uluslararası organizasyonları düzenlemektedir [3].

Uluslararası Olimpiyat Komitesi, 2014 yılı Aralık ayında Olimpik Ajanda 2020 adı altında oyunlarla ilgili yaptığı yeni düzenlemeler ile Spor Tırmanış 2020 Tokyo Olimpiyatlarına dahil etmiştir [4]. Spor Tırmanış branşı Türkiye'de 29 Mart 2018' de okul sporları bünyesine katıldı. [5].

Kaygı günlük yaşamda olduğu kadar sporun da içerisinde yer alan ve iyi yönetilemediği takdirde başarıyı olumsuz etkileyecek önemli bir unsurdur. Yapılan literatür taramalarında spor tırmanışta kaygı yönetiminin, elit sporcuların sahip olduğu kilit becerilerden olduğu belirtilmektedir [6]. Bu nedenle sporcularda kaygı ölçümlerini içeren çalışmalar yapılması ve bu doğrultuda sporculara kaygı yönetimine yönelik çözümlerin ve çalışma yöntemlerinin oluşturulması önem arz etmektedir.

Kaygı, insanın içsel veya çevresel baskılardan kaynaklı yaşadığı anlık ya da sürekli endişe durumu olarak tanımlanabilir. Ayrıca kaygı, tehdit karşısında ortaya çıkan, çok karmaşık duygusal ve motivasyonel durum ve süreçleri içeren bir konsepttir. Spielberger kaygıyı durumluk ve sürekli olmak üzere iki şekilde açıklamıştır. Durumluk kaygı bireyin belirli şartlar altında ve belirli bir zamanda kendini nasıl hissettiğini ölçmeyi amaçlar. Sürekli kaygı ise bireyin içerisinde bulunduğu şartlardan ve zamandan bağımsız olarak, bireyin hissettiği genel kaygıyı ölçmeyi amaçlar [7].

Materyal ve Yöntem Araştırma Grubu

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak genel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Spor Genel Müdürlüğü 2018-2019 Eğitim öğretim yılı, Okul Spor Faaliyetleri kapsamında, Malatya, İnönü Üniversitesi spor salonu, spor tırmanış duvarında düzenlenmiş olan, Türkiye spor tırmanış branşı gençler kategorisi Türkiye birinciliği yarışmasına katılmış 285 sporcu içerisinde, rastgele seçim yöntemi ile seçilen 88'i kadın ve 132'si erkek olmak üzere toplam 220 gönüllü sporcudan oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Katılımcılarla ilgili demografik bilgi edinmek amacı ile araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Anketi” ve Spielberger’in “Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Anketi

Kişisel bilgi anketinde, sporcularla ilgili bilgi edinmek amacı ile sporcunun yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, anne – baba eğitim durumu ve ailenin aylık toplam geliri ile ilgili 5 adet soru bulunmaktadır.

Durumluk – Sürekli Kaygı Envanteri

Çalışmada sporcuların kaygı düzeylerini ölçmek amacı ile Spielberger ve ark.(1970) tarafından geliştirilen ve Öner ve Le compte (1983) tarafından Türkçe’ye uyarlanan Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. 14 yaş ve üzeri bireylere uygulanabilen bu envanter her biri 20 maddelik iki ayrı ölçekten oluşur. Bunlardan ilki Durumluk Kaygı Ölçeği diğeri ise Sürekli Kaygı Ölçeğidir. Bu iki ölçek de bireyler veya gruplara, eş zamanlı olarak veya ayrı zamanlarda uygulanabilir. Aynı zamanda bu ölçekler kaygı ile ilgili yapılacak çalışmalardan önce veya sonra uygulanabilir. Her iki ölçeğin sorularına verilecek olan cevaplar 4 şıktan oluşur ve katılımcının bu 4 seçenekten birini seçmesi beklenir. Ölçeklerin güvenilirliğinin artırılması amacı ile her iki ölçekte de doğrudan ve tersine çevrilmiş ifadelere yer verilir. Durumluk kaygı ölçeğinde 10 adet (1,2,5,8,10,11,15,16,19,20. maddeler), sürekli kaygı ölçeğinde ise 7 adet (21,26,27,30,33,36,39. Maddeler) olmak üzere toplam 17 tane tersine çevrilmiş ifade yer alır. Ölçeklerin değerlendirilmesinde kullanılan puanlama sistemi 20 ile 80 puan arasında değişiklik gösterir. Her iki ölçek için de puan ile kaygı seviyesi doğru orantılı olarak değişir.

Verilerin Analizi

Araştırmada Kolmogorov-Smirnov normallik sınamasına göre durumluk kaygı için asymp.Sig.(2-tailed) **0,056** bulunmuştur. Sürekli kaygı için ise asymp.Sig.(2-tailed) **0,200** bulunmuştur. Bu sonuçlara göre ikili karşılaştırmalar için (cinsiyete göre) bağımsız gruplar T-Testi, çoklu karşılaştırmalar için (anne-baba eğitim durumu, toplam aylık aile geliri) ise ANNOVA kullanılmıştır. Testlerde anlamlılık düzeyi olarak **0,05** seçilmiştir.

Bulgular

Normallik Sınaması

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test			
		Durumluk Kaygı	Sürekli kaygı
N		220	220
Normal Parameters ^{a,b}	X	39,0182	43,0091
	ss	10,61674	8,53755

Most Extreme Differences	Absolute	0,084	0,064
	Positive	0,084	0,051
	Negative	-0,050	-0,064
Test Statistic		0,084	0,064
Asymp. Sig. (2-tailed)		0,056	0,200

Tablo 1: Lise Spor Tırmanış Takım Sporcularının Cinsiyetlerine Göre Yarışma Öncesi Kaygı Durum Tablosu

	Cinsiyet	N	X	ss	T	p
Durumluk Kaygı	Erkek	132	37,89	10,12	-1,366	0,175
	Kadın	88	40,70	11,21		
Sürekli Kaygı	Erkek	132	41,53	8,48	-2,267	0,025*
	Kadın	88	45,22	8,22		

*p<0,05

Tablo 2: Lise Spor Tırmanış Takım Sporcularının Annelerinin Eğitim Durumlarına Göre Yarışma Öncesi Kaygı Durum Tablosu

		N	Mean	Std. Deviation	ANOVA	
					F	p
Durumluk Kaygı	okur yazar	8	40,0000	15,29706	0,990	0,416
	ilkokul	92	40,6087	10,02991		
	ortaokul	46	39,4348	11,10211		
	lise	50	37,9200	10,81249		

	üniversite	24	34,0833	9,96775		
	Total	220	39,0182	10,61674		
Sürekli Kaygı	okur yazar	8	47,5000	6,80686	2,259	0,068
	ilkokul	92	45,3261	7,03027		
	ortaokul	46	41,0000	8,82146		
	lise	50	41,6400	8,67890		
	üniversite	24	39,3333	11,41238		
	Total	220	43,0091	8,53755		

Tablo 3: Lise Spor Tırmanış Takım Sporcularının Babalarının Eğitim Durumlarına Göre Yarışma Öncesi Kaygı Durum Tablosu

		N	Mean	Std. Deviation	ANOVA	
					F	p
Durumluk Kaygı	okur yazar	8	45,0000	10,09950	1,252	,294
	ilkokul	62	40,8065	9,02005		
	ortaokul	46	39,2174	11,26118		
	lise	66	38,8182	11,99076		
	üniversite	38	34,9474	9,39547		
	Total	220	39,0182	10,61674		
Sürekli Kaygı	okur yazar	8	49,7500	10,11187	1,769	,141
	ilkokul	62	44,6129	7,56165		

	ortaokul	46	43,0000	8,56526		
	lise	66	42,7273	8,57056		
	üniversite	38	39,4737	8,99610		
	Total	220	43,0091	8,53755		

Tablo 4: Lise Spor Tırmanış Takım Sporcularının Ailelerinin Aylık Gelir Durumlarına Göre Yarışma Öncesi Kaygı Durum Tablosu

		N	X	ss	ANOVA	
					F	p
Durumluk Kaygı	100-1500 tl arası	36	38,8889	11,95525	1,926	,111
	1501-2000 tl arası	34	34,0588	6,79587		
	2001-2500 tl arası	40	43,4000	9,31552		
	2501-3000 tl arası	34	40,2353	7,75830		
	3000 tl den fazla	76	38,4474	12,37412		
	Total	220	39,0182	10,61674		
Sürekli Kaygı	100-1500 tl arası	36	39,7778	10,20124	1,517	,203
	1501-2000 tl arası	34	42,5882	6,50057		
	2001-2500 tl arası	40	46,2500	8,45966		
	2501-3000 tl arası	34	44,1765	7,08198		
	3000 tl den fazla	76	42,5000	8,85850		
	Total	220	43,0091	8,53755		

Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonucunda, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4 incelendiğinde yarışmaya katılan sporcuların ailelerinin aylık gelir düzeylerine ve velilerinin eğitim durumlarına göre kaygı puanları arasında istatistiksel anlamda fark bulunamamıştır ($p>0,05$). Bunun yanı sıra Tablo1'den anlaşılaçağı üzere, kadın ve erkek sporcular arasında durumluk kaygı puanları açısından anlamlı bir fark gözlenmemiştir, ancak sürekli kaygı puanları değerlendirildiğinde anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Cinsiyet ve sürekli kaygı düzeylerindeki kız öğrenciler aleyhine ortaya çıkan bu farkın; kız çocuklarının toplumsal olarak gelecekle ilgili kendilerini konumlandıkları yer, ruhsal olarak duygusal olmaları, kaygı ve endişelerinin daha yüksek olması ve yaklaşan üniversite sınavı ile ilgili olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, liselerde Spor Tırmanış yapan sporcuların kaygı düzeylerinin, ailelerinin gelir düzeyinden ve ailelerin eğitim seviyesinden etkilenmediğı, bununla beraber kadın sporcuların erkek sporculara göre sürekli kaygılarının daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Elde edilen bu sonuçlar literatürdeki çalışmalar ile paralellik göstermektedir [8,9].

Kaynakça

- Sibella, F. , Frosio, I. , Schena, F. , Borghese, NA. (2007) 3D analysis of the body center of mass in rock climbing. Hum Mov Sci , 26(6):841-52.
- A,W, Sheel.(2004) Psychology of sport rock climbing, br j sports med , 38:355-359.
- IFSC. International Federation of Sport Climbing. (2018): <http://www.ifscclimbing.org/index.php/about-ifsc/what-is-the-ifsc/key-figures/> (Erişim Tarihi: 10.11.2018)
- IOC Olimpik Ajanda 2020 düzenlemeleri.
- TDF. Türkiye Dağcılık Federasyonu. (2018) : <https://www.tdf.gov.tr/13674/spor-tirmanis-okul-sporlari-bunyesine-katildi/> (Erişim tarihi:13.07.2019)
- (Hodgson, CI. ve ark. Br J Sports Med. Jul 43(7):531-5.
- Öner, N. , Le Compte, A. (1983). Süreksiz durumluk sürekli kaygı envanteri el kitabı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Akçınar, F. , Arı, M. (2019); okul takımında oynayan lise öğrencilerinin sınav kaygı düzeyleri ve sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesi (s.73-89). Ankara: Akademişien kitap evi.
- Akçınar, F. , Eroğlu, B. (2019); spor yapma durumlarına göre ortaokul öğrencilerinin sınav kaygı ve sürekli kaygı durumlarının incelenmesi(s.195-211). Ankara: Akademişien kitap evi

878 NUMARALI ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE ANKARALI KADINLARIN GİYİM-KUŞAM KÜLTÜRÜ

Dr. Öğr. Üyesi Hanife ALACA

Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Öz

Toplumsal tarih araştırmalarında en önemli kaynaklardan biri hiç şüphesiz ki şer'îyye sicilleridir. Şer'îyye sicilleri içerisinde yer alan tereke kayıtları, ölen kişinin geride bıraktığı malları gösteren belgelerdir. Tereke kayıtlarında bulunan bilgiler o döneme ait ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan önemlidirler.

Bu çalışmada, 1799-1800 yılları arasında Ankara'da kadın-giyim kuşamı incelenecektir. Şer'îyye sicilleri içerisinde yer alan tereke kayıtlarından hareketle 18. yüzyılın ikinci yarısında Ankara'da kadın giyim kuşamı ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bu çalışmamızın temel kaynağını 878 Numaralı Ankara Şer'îyye sicilinde yer alan tereke kayıtları oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şer'îyye Sicili, Ankara, Tereke Defterleri, Giyim-kuşam.

Abstract

One of the most important sources of social history research is undoubtedly the Şer'îyye Sicilleri. Land registry records in the Şer'îyye Sicilleri are documents that show the goods left behind by the deceased. The information contained in the Terek records are important for the economic, social and cultural aspects of that period.

In this study, women's clothing will be examined between 1799-1800 in Ankara. In the second half of the 18th century, women's clothing in Ankara will be discussed in detail, based on the land registry records in the Şer'îyye Sicilleri.

The main source of this study is the land Şer'îyye Sicilleri in the Ankara Şer'îyye registry number 878.

Key Words: Şer'îyye Sicili, Ankara, Tereke Defterleri, Clothing.

Giriş

Şer'îyye sicili, Osmanlı Devleti'nde mahkemelerde alınan karaların tutulduğu defterlerdir. Kadı ve naib tarafından tutulan bu defterler, kadı sicilleri, mahkeme kayıtları, kadı divanı, sicilat-ı

şer'iyeye gibi adlarla anılmakta ve çeşitli türden belgeleri içermektedir. (Uğur 2005;406). Şer'iyeye sicilleri, Osmanlı aile hayatı, ekonomi, hukuk ve gibi birçok alanda önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Tereke kayıtları, bilindiği üzere, ölen kişilerin geride bıraktığı eşya ve mallardır. Bu kayıtları kadılar tutmakta ise de zamanla bu görev kassam denilen memurlara bırakılmıştır. (Uğur 2005;406). Miras kayıtlarını gösteren terekeler belli sıraya göre düzenlenirdi. Ölen kişinin hemen ardından mal varlığı tespit edilir, bu mallardan ölen kişinin cenaze masrafları karşılanır, ölen kişinin borçları ödenir, daha sonra vasiyetler yerine getirilir ve geriye kalan mallar mirasçılar arasında paylaştırılırdı. (Uğur 2005;406). Eğer ölen kişinin mirasçısı yoksa miras beytûlmâle kalır. Üzerinde çalıştığımız 878 Numaralı Şer'iyye Sicilinde bununla ilgili birçok kayıt bulunmaktadır. Bunlardan biri Diyarbakır şehrinde Ankara'ya gelip, Kederzade Hanı'nda misafir iken ölen ve adı tespit edilemeyen kişinin malının baytûlmâle kaldığı ait kayıttır. (AŞS, 878, v.37-62-63)

Terekelerde Müslümanların yanında gayrimüslim ile ilgili kayıtlarda mevcuttur. Ancak şer'iyeye sicillerinde gayrimüslim tereke kayıtlarına rastlanmayabilir. Bunun nedeni ise gayrimüslim reayanın kendi miras meselelerini, ruhani temsilcileri vasıtasıyla çözmelerinde kaynaklanmaktadır. (Tezcan 2017;163).

Bu çalışmamızda kullanılan 878 numaralı Ankara Şer'iyeye Sicili, 1799-1800 yıllarına ait kayıtları içermektedir. Bu defter toplam 123 varaktan oluşmaktadır. Defterde toplam 63 tereke kaydı bulunmaktadır. Bunlardan kadınlara ait terekeler tespit edilip, incelenerek Ankara kadının giyim-kuşam kültürü hakkında bilgi elde edildi.

Kıyafetler

İç Giyim, Elbise ve Sokak Kıyafetleri

Kadınların iç giyim olarak kullandıkları eşyaların başında entari yer almaktadır. Entari, genellikle tek parça olarak kullanılan uzun elbiselerdir. Hafif ve sade kumaşlardan entariler etek boyu ayak bileklerine kadar uzanan ve uzun kollu giysilerdir. (Görünür 2006;61) Entari, basma gibi ince kumaşlardan yapılan elbise olup, en önemli özelliği, kadınların dışarda giydikleri kıyafetlere göre oldukça renkli ve süslü olmasıdır. (Mutaf 2015;291). Entari, hem kadınların ev içerisinde kullandıkları hem de yataken giydikleri eşyalardandır. (Oğuz 2001;109).

Entariler genellikle siyah beyaz ve yeşil renkte olmaktadır. 1799-1800 yılına ait Ankara tereke kayıtlarında toplam 25 adet entari bulunmaktadır. Bu kayıtlardan anlaşıldığı üzere, zengin kadınların entarilerinin çok renkli ve çeşitli olduğu görülmektedir. Çiçekli, Mahmudiye telli, Şam alacası, beyaz, suzanî, bez entari gibi entarilerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Üzerinde inceleme yaptığımız tereke kayıtlarında en çok entari, Odabaşı Karyesi'nde fevt olan Zeynep binti Abdullah'a ait olup, Zeynep Hanım'ın Şam alacası, çiçekli, suzanî gibi entarilerin olduğu anlaşılmaktadır. (AŞS, 878, v.42). Genel olarak entari, şalvar, gömlek ve don gibi eşyalar ile birlikte yazılmıştır. Bakkalcı Mahallesi sakinlerinden Hevan? Hanım'a ait 2 adet çiçekli

entarinin 15 kuruş olduğu gör÷lmektedir. (AŞS, 878, v.72). Kayabaşı Mahallesi sakinlerinden Fatma binti Ahmed' ait 2 adet köhne entarinin fiyatı ise 1,5 kuruştur. Gör÷ldüğü üzere entari aynı dönem içerisinde entarinin çeşit ve durumuna göre farklı fiyatlardadır.

Kadınların iç giyim olarak kullandıkları eşyalardan biri de gömlektir. Ankara'da entariden sonra en çok kullanılan iç giyim kıyafeti gömlektir. Gömlek, çıplak tene giyilen kıyafet olup, kadınlar gömleklerin altına topuklarına kadar inen donlar giyerlerdi. (Gürtuna 1997;40). Tereke kayıtlarında genel olarak, gömleklerin kumaş türleri belirtilmezdi. Üzerinde durmuş olduğumuz Ankara tereke kayıtlarında 6 adet gömlek bulunmaktadır ve gömlekler genellikle kumaş türü veya kullanım şekline göre kaydedilmiştir. Kayıtlarda, Abdullah kızı Zeynep'in bez gömlek (AŞS, 878, v.42), Magar kızı Marem'in 2 keten gömlek (AŞS, 878, v.33) ve yine es-Seyid Mehmed kızı Ayşe'nin keten gömlek ve müsta'mel gömlek olmak üzere 2 gömlek (AŞS, 878, v.34) ve Mehmed kızı Fatma'nın müsta'mel hamam gömleği (AŞS, 878, v.49.) kullandığı gör÷lmektedir. Gömlek de kadınların kullandıkları şalvar ve entari gibi eşyalarla birlikte kaydedildiği için fiyatı tam olarak bilinmemektedir.

Tereke kayıtlarından rastladığımız uçkur ise, donların belden bağlanmasını sağlayan şeydir. Bir diğer uçkur ise iç donu veya şalvar gibi şeyleri belden vücuda tam oturacak şekilde saran, beli iyice sıkın kemerler, kuşak adı ile anılırdı. (Gürtuna 2002; 916). Ankara'da en çok Şam alacası, Bağdad kuşağı ve basma kuşak kullanıldığı gör÷lmektedir. Abdullah kızı hâce Zeynep'e ait iki adet altın kuşak bulunmakta ve değeri 100 kuruştur.(AŞS, 878, v.42).

Bir diğer iç giyim kıyafeti ise dondur. Kayıtlarda fazla rastlamadığımız don, kalitesine ve kumaşlarına göre farklı fiyatlardadır.

Ankaralı kadınların az tercih ettiğı şalvar, belden aşağıya giyilen, bol ağı ve geniş giysidir. İncelediğimiz terekede 6 adet şalvar bulunmaktadır. Bunlardan Magar kızı Marem'in ait 2 adet müsta'mel çiçekli ve alaca şalvar bulunmakta olup, değeri 10 kuruştur. (AŞS, 878, v.33). Diğer taraftan kumaş cinsi veya rengi yazılmamış olan, Şerife Ayşe binti es-Seyid Mehmed'e ait 2 adet, Hâce Zeynep binti Abdullah'a ait 1 adet ve Şerife Fatma binti Mehmed'e ait 1 adet şalvar bulunmaktadır.

Zıbın bir diğer adı ile içlik, kışın elbise altına giyilen, kolsuz pamuklu yeleğın adı olup, eskiden kış aylarında kaftan altına mutlaka giyilen bir giysidir. (Koçu 1969;251). Ankara'ya ait 878 numaralı şer'iyye sicilinde zıbın kelimesine rastlamadık, bu sicilde içlik olarak kaydedilmiştir. Sicillerde içlik, entari ile birlikte kaydedilmiştir. Bu sicillerde toplam iki adet içlik olup, Ankara'da Boryacı Mahallesi sakinlerinden olan Şerife Ayşe binti es-Seyid Mehmed'in 1 adet ve Şerife Fatma binti Mehmed'e ait bir adet köhne içlik bulunmaktadır. Bunlar entari ile birlikte kaydedilmiş olup, değeri hakkında bilgi elde edemiyoruz.

Kürk, terekelerde en çok rastladığımız sokak kıyafetlerindendir. Kürk, soğuktan korunmak için hayvan postlarından yapılmış basit elbise iken, zaman içerisinde ihtiyaç olmaktan çıkıp, lüks giyim elbisesi haline gelmiştir. (Karaca, 2002;568)Tüyleri yumuşak ve güzel hayvanların, giyimde kullanmak üzere, özel bir şekilde hazırlanmış postları ve postlara kaplanan kumaşlarla

yapılmış üst elbisesidir. (Koçu, 1969;164). Bu postlara kaplanan kumaşlar genel olarak, atlas, kadife, çuha, sof, şal, şali ve seraser gibi kumaşların kullanıldığı görülmektedir. XVII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde vaşak, samur, kakum, zerdeva, sincap, sansar, tilki, tavşan, çakal, kuzu ve kedi kürkleri görülmekte ve bunlardan en değerlisi Sibirya gri sincabı, vaşak, zerdava ve kakum idi. (Karaca, 2002;568).

Terekelerde kadınlara ait 13 kürk bulunmaktadır. Bunlardan Marem binti Magar, Boryacı Mahallesi'nde ikâmet eden Şerife Ayşe binti es-Seyid Mehmed ve Odabaşı Karyesi'nde Hâce Zeynep binti Abdullah Osmanlı döneminde kullanılan en değerli kürklere sahip olduğu görülmektedir. Marem Hanım'a ait değeri 25 kuruş olan sincap kürk ve değeri 60 kuruş olan kakum kürk, Şerife Ayşe Hanım'a ait değeri 70 kuruş olan kakum kürk, Odabaşı Karyesi'nde Hâce Zeynep binti Abdullah'a ait değeri 40 kuruş kakum kürk bulunmaktadır.

Yine incelenen kayıtlarda, Marem Hanım'a ait köhne çiçekli sincap kürk, Şerife Fatma Hanım'a ait köhne cebe ve sagir kürk, Hevan Kadın Hanım'a ait nâfe cebe kürk, sincap cebe kürk, sagir kürk ve Fatma Hanım'a ait nâfe cebe kürk mevcuttur.

Üzerinde çalıştığımız sicilde kadınların dış giyim olarak kullandığı diğer bir kıyafet, sicilde "lebad" olarak geçen yağmurluktur. Yağmurluk, yağmurlu havalarda giyilen, üstlük kaputun, muşambaya verilen addır. (Koçu, 1969;238-239). Abdullah kızı Hacı Zeynep'in 1 adet lebad yani yağmurluğa sahip olduğu görülmektedir. Yalnız, yorgan, boğça, bez asdar ve seccade gibi eşyalarla birlikte toplam değeri verildiği 20 kuruş olarak verildiği için, lebadın ne kadar değerde olduğu tahmin edilememektedir.

Yemeni ve dülbend kadınların başları için kullandıkları eşyalardır. Üzerine süs motifler basılmış, kadınların başına bağladıkları eşyalardır. (Koçu, 1969;246). Üzerinde çalıştığımız sicilde en fazla yemeni Marem binti Magar'a ait olup, 21 adet elvan yemeni yani çeşitli renkte ve muhtelif görüştü yemeni bulunmaktadır. Bunların değeri 21 kuruştur. Dülbend ise sadece Abdullah kızı Zeynep'te bulunmakta ve üstlük gibi eşyalarla birlikte yazıldığı için değeri hakkında da bir bilgi elde edemiyoruz.

Ankara kadınlarının nadir olarak kullanmış olduğu diğer bir eşya da başlıktır. Kayıtlarda başlık, "çuha başlık" olarak kaydedilmiştir. Yani, başlığın kumaş cinsi belirtilmiştir. Bilindiği üzere, çuha yünlü kumaşlara verilen addır. Kayıtlarda, başlık ve don birlikte kaydedilmiş olup, toplam değerleri 2 kuruştur. (AŞS, 878, v.203.).

Bunların dışında, dış kıyafeti olarak tanımladığımız ayakkabı tereke kayıtlarında "başmak" olarak kaydedilmiştir. Önceleri deriden yapılmış üstü açık ayakkabılara başmak adı verilirken daha sonra bu ad pabuca da verilmeye başlamıştır. (Pakalın, 1983;167). Başmak, diğer ayakkabı çeşitleri içerisinde önemli bir yere sahip olup, özellikle kadınlar tarafından tercih edilen bir ayakkabıdır. (Pakalın, 1983;167). Ankaralı kadınların ayakkabının yanı sıra pabuç ve terlik giydikleri görülmektedir. Marem binti Magar'ın başmak, terlik ve pabucu sahip olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. (AŞS, 878, v.33). Bunlar kayıtlarda câr (çarşaf), başmak, terlik ve pabuç birlikte kaydedilmiş ve toplam değerleri 10 kuruş olarak kaydedilmiştir. (AŞS, 878, v.34).

Ziynet Eşyaları

Ziynet, süs anlamına gelip, kadınların altın, gümüş gibi takı olarak kullandıkları eşyalardır. Elimizdeki kayıtlarda ziynet eşyası olarak en çok küpe, yüzük ve bilezik karşımıza çıkmaktadır. Kadınların eskiden beri ziynet eşyalarına önem verdiği şer'iyye sicillerinde karşımıza çıkmaktadır. Ankaralı kadınlar altın bilezik, inci küpe, incili gerdanlık, taşlı küpe, altın yüzük, altın istifan gibi ziynet eşyaları kullanmışlardır.

İncelenen dönemde bileziklere sadece kadınların bir kısmında rastlanmıştır. Bunlardan Marem binti Magar'a ait 19 miskal ağırlığında 1 çift altın bileziğe rastlanmış ve değeri 152 kuruş olarak kaydedilmiştir. (AŞS, 878, v.33). Miskal, mücevher, altın ve gümüş gibi değerli eşyaların tartılmasında kullanılan ve bugünkü ölçüye göre dört buçuk grama denk gelen ağırlıktır.³ İncelediğimiz dönemde bileziğe sahip olan bir diğer tereke sahibi Şerife Ayşe binti es-Seyid Mehmed'dir. Şerife Hanım'ın 150 kuruş değerinde çift altın bileziğinin olduğu görülmektedir. (AŞS, 878, v.34)

Yüzük ise bu dönemde karşımıza çıkan kadınların en çok kullandığı ziynet eşyasıdır. Ankaralı kadınların kullandığı yüzüklerin oldukça farklı nitelik ve özellikte olduğu görülmektedir. Döneminde en fazla çeşit yüzüğe sahip olan kişi Hâce Zeynep binti Abdullah'tır. Hâce Zeynep Hanım'a ait değeri 20 kuruş olan birer adet altın, yakut ve zümrüt yüzüğe sahip olduğu tereke kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Küpe, yüzükten sonra en çok tercih edilen ziynet eşyası olup, bu dönemde altın, zümrüt, inci ve yeşil taş küpeye rastlanmıştır. Marem binti Magar'ın 35 kuruş değerinde bir adet çift incili küpe ve değeri 3 kuruş olan bir adet çift yeşil taşlı küpe, Şerife Ayşe binti es-Seyid Mehmed'e ait değeri 15 kuruş olan bir çift altın küpe, Hevan Kadın binti el-Hac Turon? ait 35 kuruş değerinde bir adet çift zümrüt küpe tereke kayıtlarında yer almıştır.

Bu dönem tereke kayıtlarında yalnızca Marem binti Magar'da rastladığımız istifan, kadınların başlarına taktıkları eşyadır. Marem Hanım'ın 120 kuruş değerinde incili istifana sahip olduğu görülmektedir. (AŞS, 878, v.33). Yine kayıtlarda Marem Hanım'a 4 miskal ağırlığında değeri 50 kuruş olan incili gerdanlık bulunmaktadır. (AŞS, 878, v.33).

Sonuç

878 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicilinde kadınların iç giyim, elbise, sokak kıyafetleri ve ziynet eşyalarının çeşitli ve farklı olduğu görülmektedir. Özellikle zengin kadınların ev kıyafeti olarak süslü ve gösterişli kıyafetleri tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Terekelerde en çok rastlanılan sokak kıyafeti kürktür. Osmanlı'nın en değerli kürkleri arasında olan kürklere Ankaralı kadınların sahip olduğunu görüyoruz. Ankaralı kadınlar iç giyim olarak entari ve gömleği kullandıkları kayıtlarda görülmektedir. Bilindiği üzere, kıyafet sadece bir

ihtiyacın giderilmesi değil aynı zamanda sosyal statüyü gösteren bir araçtır. Zengin kadınların terekelerinde yer alan mücevherleri arasında bilezik, yüzük ve küpelerin oldukça pahalı olduğu görülmektedir. Kadınlar daha çok altın tercih ettikleri, küpe ve yüzüklerin ise inci ve zümrüt taşlı olduğu kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Kaynakça

I- Arşiv Kaynakları

Ankara Şer'iyye Sicili Nr. 878.

II- Araştırma Eserler

GÖRÜNÜR, Lale, ÖGEL, Semra, “Osmanlı kaftanları ile entarilerinin farkları ve kullanışları”, *İTÜ Dergisi Sosyal Bilimler*, c.III , sayı 1, Aralık 2006, s.59.-68.

GÜRTUNA, Sevgi, “Osmanlı Kadın Giysisi”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997.

GÜRTUNA, Sevgi, “Klasik Dönemde Osmanlı Kadınının Giyim Tarzı”, *Türkler*, c.XI, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002, s.909-920.

KARACA, Filiz “Kürk”, *DİA*, c. 26, s.568-570.

KOÇU, Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yay., 1969.

MUTAF, Abdülmecit, “İnanç-Statü-Tarz Üçleminde Osmanlı Kadınlarının Giyim-Kuşam Kültürü ve Sosyal Hayattaki Fonksiyonelliği: 17. Yüzyıl Edremit Örneği”, *BÜİFD*, c.1, sayı 2, Aralık 2015, s.283-299.

OĞUZ, Gülser, “61 Numaralı Edirne Şer'iye Siciline Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların Giyim Kuşam Kültürü”, *Milli Folklor Dergisi*, 23/92, 2011, s. 106-116.

ÖZCAN, Tahsin, “Muhallefât”, *DİA*, c.30, İstanbul 2005, s.406-407.

KURUŞSistemi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 2003, sayı 7, s.124-139.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c.I, MEB yay., İstanbul 1983.

TEZCAN, Betül, “1854-1859 Yıllarına Ait Tereke Kayıtlarında Antalya’da Çok Eşlilik ve Çocuk Sayısı”, *Antalya Kitabı Selçukludan Cumhuriyet’e Sosyal Bilimlerde Antalya 1*, Palet Yay., Antalya 2018, s.163.

UĞUR, Yunus, “Şer'iyye Siciller, *DİA*, c.39, İstanbul 2010, s.8-11.

TÜRKİYE'DE ERKEK SPORCU SAYILARININ İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Özgür KARATAŞ

İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

Mustafa Levent BİÇER

İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Ercan ÇAKAY

İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki erkek sporcu sayılarının incelenmesidir. Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2018 yılı verilerine göre Türkiye'nin erkek nüfusu 41 milyon 139 bin 980 kişi'dir. Buna göre toplam nüfusun %50,2'sini erkekler oluşturmuştur. 2019 yılı nisan ayı itibarı ile Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü verilerine göre Ülkemizdeki erkek lisanslı sporcu sayısı 3.335.170 kişi olduğu, en fazla lisanslı erkek sporcuların Marmara bölgesinde en az lisanslı erkek sporcuların ise Doğu Anadolu Bölgesinde olduğu, erkek sporcuların en fazla aktif katılım gösterdiği branşlar arasında satranç, izcilik ve teakwondo'nun ilk sıralarda yer aldığı ,erkek sporcuların en az aktif katılım gösterdiği branşlar ise e-spor, kızak ve buz pateni'nin olduğu, faal erkek sporcu sayılarının kadın sporculardan fazla olduğu spor branşları ise satranç, izcilik, basketbol, güreş, Kick Boks olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Sporcu, Erkek Sporcu

1.Giriş

Spor, insanın salt bedenini değil, bütünlüğünü eğitmek için gerekli bir araç ve eylemdir. Diğer bir ifade ile sporun; eylem yetkisi, kendine güveni sağlama, sorumluluk alma, yaratıcı olma, performans, oyun, macera, sağlık ve zindelik ile toplumsal özellikleri geliştirme amacıyla yapıldığı söylenebilir (Grössing, 1991).

Spor, dünyada ve ülkemizde milyonlarca insanın aktif olarak katılım sağladığı veya seyirci olarak pasif katılım sağladığı bir faaliyet alanıdır. Kimileri sağlıklı olmak amacıyla aktif olarak spor yaparken kimileri de rekreatif bir faaliyet olarak katılım sağlamaktadır. İnsanlar stres atmak, başarılı olmak, mutlu olmak, sosyalleşmek içinde olsa sporun içerisinde yer almakta ve sporu bir araç olarak kullanmaktadırlar (Karataş, Biçer ve Yücel, 2018).

Biçer (2014)'e göre, spor günümüzde sporu yapan ve spora katılmayı sağlayan insanlar tarafından değişik boyutta üç ana grupta yapılmaktadır;

1. Rekreatif Olarak Yapılan Spor ve/veya Amatörlük: Bireylerin sağlıklı olmak, fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal fayda sağlamak üzere yaptıkları spor ve çalışmaları kapsamaktadır.
2. Elit Düzeyde Yapılan Spor ve Profesyonellik: Sporlu belirli bir kariyer olarak seçen ve belirli bir maddi kazanç elde etmek üzere sportif yarışmalarda yer alan sporcu, teknik adam ve ilgili kişi ve kurumları kapsamaktadır.
3. Yarı Profesyonel Olarak Yapılan Spor: Futbol, Tenis, NBA Basketbol Ligi, Profesyonel Boks, Amerikan Futbolu ve bazı spor dalları dışındaki sporlar; belirli ulusal, uluslararası federasyonların ve kuruluşların belirlediği ilke ve amaçlar doğrultusunda amatör kurallar altında yapılmaktadır.

Türkiye’de sporla ilgili her türlü uygulamalar Spor İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı’na bağlı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü (GSGM) tarafından yürütülmektedir (Koca ve Bulgu, 2005). Bu araştırmanın amacı, Türkiye’deki erkek sporcu sayılarının incelenmesidir. Böylece erkek sporcuların spordaki yeri daha iyi anlaşılabilir.

2. Materyal ve Metot

Bu çalışmada tarama (betimsel) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın evreni Türkiye’deki erkek sporcular oluştururken, örnekleme 25.04.2019 tarihi itibarıyla Gençlik ve Spor Bakanlığı sisteminde kayıtlı 3.335.170 lisanslı erkek sporcu oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak doküman analizi yapılmıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığı sistemi taranmıştır.

3. Bulgular

Tablo 1. Türkiye Geneli Coğrafi Bölgelere Göre Lisanslı ve Faal Erkek Sporcu Sayıları

TÜRKİYE’NİN COĞRAFİ BÖLGELERİ	LİSANSLI ERKEK SPORCU SAYISI	TOPLAM LİSANSLI ERKEK SPORCU SAYISINA ORANI	FAAL ERKEK SPORCU SAYISI	TOPLAM FAAL ERKEK SPORCU SAYISINA ORANI
Akdeniz Bölgesi	441.165	%13.22	97.082	%14.37
Doğu Anadolu Bölgesi	285.010	%8.54	50.121	%7.42
Ege Bölgesi	393.166	%11.78	73.169	%10.83
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	315.783	%9.46	53.906	%7.98
İç Anadolu Bölgesi	580.261	%17.39	114.068	%16.88
Karadeniz Bölgesi	409.666	%12.28	72.257	%10.69
Marmara Bölgesi	910.119	%27.28	214.863	%31.80

GENEL TOPLAM	3.335.170	%99.95	675.466	%99.97

Tablo 2. Türkiye Geneli Coğrafi Bölgelere Göre Faal Erkek Sporcu Sayılarının Lisanslı Erkek Sporcu Sayılarına Oranı

TÜRKİYE’NİN COĞRAFİ BÖLGELERİ	LİSANSLI ERKEK SPORCU SAYISI	FAAL ERKEK SPORCU SAYISI	FAAL ERKEK SPORCU SAYISININ LİSANSLI ERKEK SPORCU SAYISINA ORANI
Akdeniz Bölgesi	441.165	97.082	%22.00
Doğu Anadolu Bölgesi	285.010	50.121	%17.58
Ege Bölgesi	393.166	73.169	%18.61
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	315.783	53.906	%17.07
İç Anadolu Bölgesi	580.261	114.068	%19.65
Karadeniz Bölgesi	409.666	72.257	%17.63
Marmara Bölgesi	910.119	214.863	%23.60

Tablo 3. Erkek Sporcuların En Fazla Aktif Katılım Gösterdiği 15 Spor Branşı

SIRA NO	SPOR DALLARI	FAAL ERKEK SPORCU SAYISI	TOPLAM FAAL ERKEK SPORCU SAYISINA ORANI
1	Satranç	148.333	%21.96
2	İzcilik	66.820	%9.89
3	Taekwondo	57.582	%8.52
4	Basketbol	38.825	%5.74
5	Kick Boks	36.319	%5.37

6	Güreş	26.318	%3.89
7	Karate	25.593	%3.78
8	Yüzme	19.114	%2.82
9	Atletizm	18.964	%2.80
10	Wushu Kung-Fu	16.719	%2.47
11	Voleybol	16.440	%2.43
12	Boks	15.713	%2.32
13	Tenis	14.252	%2.10
14	Muay Thai	13.097	%1.93
15	Judo	12.783	%1.89
GENEL TOPLAM		526.872	%77.91

Tablo 4. Erkek Sporcuların En Az Aktif Katılım Gösterdiği 15 Spor Branşı

SIRA NO	SPOR DALLARI	FAAL ERKEK SPORCU SAYISI
1	E-Spor	133
2	Kızak	156
3	Buz Pateni	306
4	Curling	361
5	Kaykay	415
6	Golf	460
7	Kano	481
8	Modern Pentatlon	566

9	Kürek	692
10	Binicilik	696
11	Dans Sporları	1.136
12	Hava Sporları	1.146
13	Buz Hokeyi	1.166
14	Otomobil Sporları	1.270
15	Gelişmekte Olan Spor	1.342
GENEL TOPLAM		10.326

Tablo 5. Faal Erkek Sporcu Sayılarının Kadın Sporculardan Fazla Olduğu Spor Branşları

SPOR DALLARI	FAAL ERKEK SPORCU SAYISI	FAAL KADIN SPORCU SAYISI	TOPLAM SPORCU SAYISI	ERKEK SPORCULARIN TOPLAM SPORCU SAYISINA ORANI
Güreş	26.318	1.707	28.025	%93.90
Basketbol	38.825	9.437	48.262	%80.44
Kick Boks	36.319	13.972	50.291	%72.21
İzcilik	66.820	30.687	97.507	%68.52
Satranç	148.333	80.208	228.541	%64.90

4. Tartışma ve Sonuç

Türkiye'nin nüfusu 82.003.882, erkek sayısı 41.139.980 olarak belirlenmiştir ve erkek nüfus toplam nüfusun %50.17'lik dilimini oluşturmaktadır (TÜİK, 2018). Gençlik ve Spor Bakanlığı sisteminde kayıtlı verilerde lisanslı erkek sporcu sayısının 3.335.170 kişi olduğu belirlenmiştir. TÜİK verileriyle kıyaslandığında lisanslı erkek sporcu sayısının toplam erkek nüfusunun sadece %8'lik kısmını oluşturduğu görülmektedir.

Almanya, 40.341.000 erkek nüfusuna sahip ve erkek sporcu sayısı 15.689.900'dür. Fransa, 30.549.000 erkek nüfusuna sahip ve erkek sporcu sayısı 9.101.152'dir. Avustralya, 11.093.000 erkek nüfusuna sahip ve erkek sporcu sayısı 2.761.300'dür (Yüce ve Sunay, 2013).

En fazla Lisanslı erkek sporcu Marmara Bölgesi'nde bulunurken en az lisanslı erkek sporcu ise Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'deki lisanslı erkek sporcuların en fazla aktif katılım gösterdiği branşlara bakıldığında çoğunluğun dövüş sporları olduğu görülürken, en az aktif katılım gösterdiği branşlarda ise çoğunluğu kış sporlarının oluşturduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ülkemizde lisanslı olarak potansiyel spor yapma nüfusunun oldukça fazla olduğu fakat bu potansiyeli oluşturan bireylerin lisanslı spora katılımlarının çok düşük düzeyde olduğu saptanmıştır. Ülkemizde halkın spora olan ilgisi her geçen yıl hızla artmasına rağmen elde edilen veriler bazı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında, spora aktif katılımın çok düşük seviyede olduğu görülmektedir (Yüce ve Sunay, 2013).

Kaynakça

- Biçer, T. (2014). Sporda Toplam Kalite Yönetimi ve Futbol Uygulamaları. Beyaz Yayınları, İstanbul.
- Grössing, S. (1991). Beden-Spor-Hareket. 1. Eğitim Kurumlarında Beden Eğitimi ve Spor Sempozyumu (19-21 Aralık, İzmir) Bildiri Kitabı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Okul İçi Beden Eğitimi Spor ve İzcilik Dairesi Başkanlığı, 47-54.
- Karataş, Ö. Biçer, M.L. Yücel, A.S. (2018). Taraftarların Saldırgan Davranışlar Sergilemesinde Gazete Manşetlerinin Etkisi. 4. Uluslararası Farklı Şiddet Boyutları ve Toplumsal Algı Kongresi, 10-11 Aralık, Hampton By Hilton Otel, İstanbul.
- Koca, C. Bulgu, N. (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet: Genel bir bakış. Toplum ve Bilim, 103, 163-184.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). <http://www.tuik.gov.tr> Erişim Tarihi:19.06.2019
- Yüce, A. Sunay, H. (2013). Türk Sporuna İlişkin Nicel Gelişimin Dönemsel Olarak İncelenmesi ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması. Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spormetre Dergisi, 11(2), 95-103.

MİYAZAKİ EVRENİ VE SONSUZLUĞUN SINIRLARI

Dr. Öğr. Üyesi Özlem TEKDEMİR DÖKEROĞLU

Karatay Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü

Öz

Japon animasyon ve manga sanatçısı, ressam ve yönetmen Miyazaki için pek çok sıfat kullanılabilir ama en uygunu, onu öykü anlatıcısı olarak tanımlamak olacaktır. Sıradan şeylerin içindeki sihiri gören ve onları zamansız bir evren içinde görselleştiren bir öykü anlatıcısı. Elli yılı aşkın süredir animasyon film yapan ve bu alanda kütleleşmiş bir isim haline gelen Miyazaki ve filmografisi üzerine bir değerlendirme niteliğinde olan bu araştırma, bir taraftan görsel olarak Miyazaki filmlerini çözümleyi, diğer yandan üretim pratiği ve günlük yaşantısından ilham almayı sağlayacak bir özgü bir metin oluşturmayı amaçlamaktadır. Oldukça karmaşık bir çalışma düzeni olmasına rağmen, uzun yıllardır belli rutinelere sadık kalarak devamlılığını sağladığı çalışma pratiği sayesinde, pek çok filme yönetmen, yapımcı veya senarist olarak imza atar. Günümüz teknolojisini kullanmayı reddederek yaptığı animasyon filmlerle yarattığı her yeni evrende, kendi özgün sembolizmasını ısrarla devam ettirir. Her filminde, kullandığı metaforlar ve takıntı halinde yinelediği belli başlı konularla, derin bir hayat görüşü ve içten bir sadeliğin izini sürer. Dünyanın kelimelerle anlatılacak kadar basit olmadığını söyleyen Miyazaki, yaptığı filmlerde, yeni evrenlerle buluşmamızı sağlayan bir düş elçisi gibidir.

Anahtar Kelimeler: Miyazaki, animasyon, manga, film, yönetmen, Japon.

THE UNIVERSE OF MİYAZAKİ AND BOUNDARIES OF ETERNITY

Abstract

Many adjectives can be used for Japanese manga artist, painter and director Miyazaki, but the most appropriate thing is to define him as a storyteller. A storyteller who sees magic within ordinary things and visualizes them in an untimely universe. This research, which is an evaluation on Miyazaki and his filmography, which has been making animation films for more than fifty years and has become a cult name in this field, aims to create a unique text that will visually analyze the films of Miyazaki, on the other hand to provide inspiration from production practice and daily life. Although he has a very complex working order, he has been working as a director or screenwriter for many films for many years. In every new universe he creates with his animated films that he refuses to use today's technology, he persistently continues his original symbolism. In each of his films, he traces a deep vision of life and a sincere simplicity with his metaphors and

obsessive themes. Miyazaki, who said that the world is not simple enough to be told by words, is like a messenger who allows us to meet new universes in his films.

Key Words: Miyazaki, animation, manga, film, director, Japan.

Giriş

Elli yıldan fazla süredir animasyon dünyasında yönetmen, yapımcı, animasyon ve manga sanatçısı olarak üretimini sürdüren Hayao Miyazaki'nin hayalleri ve çalışma tutkusu ile şekillendirdiği kariyeri bugün, doğduğu ve işlerini ürettiği Japonya'nın sınırlarını çoktan aşarak dünyaya yayılmış, onu alanında bir fenomen ve idol haline getirmiştir.

Yaptığı filmlerde yarattığı her evrende, kendine özgü bir görselliğin peşinden giden Miyazaki, kendini yiminci yüzyıl insanı olarak tanımlar. Yirmi birinci yüzyıla işi olmadığını açıkça ifade eden sanatçı, filmlerini de bu düşüncesini doğrularcasına yirminci yüzyıl animasyon tekniklerini kullanarak hazırlar. Filmleri için hazırladığı her kareyi, tek tek elde çizen ve boyayan Miyazaki, hikayenin her aşamasına ancak bu şekilde hakim olabileceğini söyler. 'Karakterlerin ancak niyetini çezebilirsin, kaderlerini kendileri belirler' diyen sanatçı, çalışmaya hiç bir zaman sonu belli bir senaryo ile başlamaz. Senaryo süreç içinde kendi çizdiği story boardlar yardımıyla şekillenir. Bu durumda kimse, bitmeden filmin sonu ile ilgili bir fikir sahibi olamaz. Kontrolcü ve takıntılı bir yapısı olan Miyazaki'nin derin ve duyarlı ayrıntılarla donatılmış filmleri, mükemmelliyetçi karakterinin bir yansıması gibidir. Metaforlarla kurduğu her yeni evrende yarattığı kahramanlar, kendi ideolojisinin ve yaşama bakışının bir yansımasıdır.

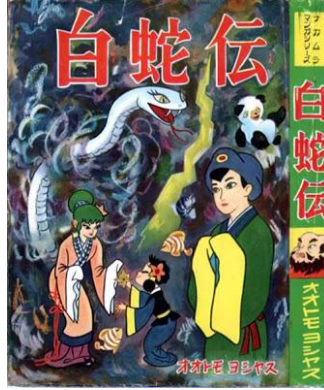
Miyazaki, yaşamı boyunca yaptığı onlarca manga, anime, animasyon filmle adeta bir düş evrenin yaratmış ve dünyadaki pek çok insan Miyazaki'nin yarattığı bu evrenin çekim alanında bulmuştur kendini.

1. Hayatı Üzerine Bir Kaç Söz

Animasyon alanında dünyanın en önemli sanatçılarından kabul edilen Miyazaki Hayao, 5 Ocak 1941'de modern başkent Tokyo'da doğdu. Japonya için zor ve karmaşık zamanlardı; İkinci Dünya Savaşı'nın uzun yılları ülkeyi harabeye çevirmiş ve açlıkla baş başa bırakmıştı. Japonya'nın 1945'teki yenilgisinin ardından, ülke ABD tarafından işgal edilmiş ve sonradan dünyanın en önde gelen ekonomik güçlerinden birine dönüşecek olsa da savaş sonrası ilk yıllar özellikle ağır geçmişti. Üç kardeşi, anne ve babasıyla büyüyen Miyazaki'nin annesi oğullarına her şeyi sorgulamayı öğreten bir özgür düşünce tutkunuydu. Ancak Annesinin hastalanması ve bu hastalığın uzun sürmesi sonucunda aile en iyi tıbbi tedaviyi bulabilmek amacıyla ülkeyi baştan sona dolaşmak zorunda kaldı (Odell-Le Blanc, 2011, s.14). Annesinin sekiz yıl süren omurilik veremi hastalığı ile mücadele etmesi Miyazaki'yi oldukça etkiledi. Bu nedenle, filmlerinde işlediği hasta anne imgesi, çoğunlukla çocukluğunda yaşadığı bu zor yılların betimlemelerini içerir.

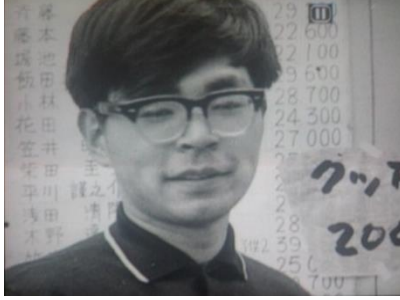
Dört erkek kardeşin ikincisi olan ve babasıyla birlikte amcasının savaş uçakları için parça üreten fabrikasında çalışan Miyazaki'nin uçan makinelerle olan sevgisi de burada başladı. Gördüklerini çizmenin yanı sıra yeni uçan makine formları da kurguladı. Bu kökler, sonradan onu yalnızca animasyon filmleri için değil, uzman model uçak dergileri için de uçan makineler tasarlamaya itecekti. Miyazaki savaş sonrası büyüyen pek çok kişi gibi sanatçı Tezuka Osamu tarafından geliştirilen Japon çizgi romanı mangadan etkilendiği dönemde çizim yeteneğini makinelerden insanlara doğru geliştirdi (Odell-Le Blanc, 2011, s.14-15).

Lise döneminde dünyanın ilk renkli uzun metraj filmi Hakuajaden'i (Beyaz Yılan Hikayesi) izlediğinde, filmde öyle etkilenir ki hayatının geri kalanını çizerek geçirmeye karar verir (Resim 1). Bu kararla hayallerinin peşinden giden Miyazaki, üniversite sonrası hemen bir animasyon şirketinde işe başlar.

Resim 1: Hakuajaden, Beyaz Yılan Hikayesi, 1958

Siyaset bilimi ve ekonomi üzerine eğitim aldığı Gakushuin Üniversitesi'nde marksist düşünceden etkilenir. Sonrasında bu yaşam görüşü yaptığı filmlerin konularında ve yarattığı karakterlerin kişilik yapılarında kendini gösterecektir. Üniversiteyi bitirdikten sonra Toei adlı animasyon şirketinde animatör olarak çalışmaya başlar. Ortağı ve yol arkadaşı Isao Takahata ile tanışması da oradaki işçi sendikası eylemlerinde olur (Resim 2-3). Bu iki idealist fakat çok farklı karakterde iki genç, 1965'te ilk defa bir uzun metraj filmde birlikte çalışırlar. Başlangıçta Otsuka Yasuo ve Isao Takahata'nın birlikte başladıkları Güneşin Prensi Horus adlı filme dahil olan Miyazaki, böylece kariyerine ilk ciddi adımını atmış olur. Ancak sanıldığı gibi parlak bir başlangıç olmaz bu. Takahata'nın ilk uzun etraj filmi ve yönetmenliği, Miyazaki'nin de tasarımcısı olduğu film, gişede hayal kırıklığı ile sonuçlanır. Bunun üzerine Takahata ve Miyazaki filmde çalışan ekiple birlikte Toei'den ayrılır. İkili farklı işlerde çalışsa da bu süreçte birliktelikleri devam eder. Gün geçtikçe yayılan ünleri sayesinde yeni film ve tv serisi teklifleri alırlar.

Resim 2: Hayao Miyazaki

Resim 3: Isaho Takahata

Miyazaki bu süreçte Lupin III: Casle Of Caglistro (Caglistro Kalesi) adlı aksiyon komedi dalındaki tv serisinin yönetmenliğini üstelenir ve “Nausica of the Valley of The Wind” (Rüzgarlı Vadi) adlı animasyonun çizimlerine başlar. Filmin yapımı içinse Takahata’nın kapısını çalar. İçlerinde Joe Hisaishi ve Suziki Toshio’nun da olduğu projeye dahil diğer kişiler, ileride Stüdyo Ghibli’nin tasarım ve iletim standartlarında önemli rol oynayacaktı. Rüzgarlı Vadi, sınırsız bir ticari ve sanatsal başarı etmesiyle, filmi finanse eden şirket, sanatçıların ve yönetmenlerin çekimlere katılabilecekleri, ifade özgürlüğünün ticari kaygıların ötesinde bir itici güç olacağı bir animasyon stüdyosuna destek vermeyi kabul eder. Buna göre; tüm eserler Japonya’da üretilecek ve stüdyo çalışanları sanatçı olarak kabul edilecekti. Böylece Takahata, Suziki ve Miyazaki, Stüdyo Ghibli’yi kurar. (Odell-Le Blanc, 2011, s.16).

Resim 4: Heidi, Nippon Animation, Fuji Tv, 1974.

Ülkemizde çok iyi tanınan ancak kimin yaptığı çok bilinmeyen Heidi adlı tv serisi de Ghibli öncesi Miyazaki ve Takahata işlerindenedir. İsviçreli yazar Jonathan Spyri tarafından yazılan Heidi, Alpler’deki Kız adlı kitap, dünyada ilk defa Japonya’da, 1974 yılında Takahata senaristliğinde televizyona uyarlanır. Çizimleri Miyazaki’ye ait olan bu animasyon Fuji Tv yapımcılığında Ocak ayından başlayarak Aralık’a kadar elli iki bölüm olacak şekilde yayınlanır. Tv için hazırlanması nedeniyle yalın çizgiler kullanılarak tasarlanan seri, Takahata’nın incelikli senaryosu ve Miyazaki’nin sonraki filmlerinde imzası haline gelecek çocuk figürleri üzerindeki duyarlı dokunuşları sayesinde bir kült haline gelir. TRT tarafından ilk olarak 1976-1977 yıllarında

yayınlanan seri günümüzde dahi güncelliğini koruyan ve severek izlenen animasyon serilerinden biri olarak izlenmeye devam etmektedir (Resim 4).

2. Stüdyo Ghibli

Miyazaki'ye sorulduğunda 'bir uçaktan öylesine aldığım bir isim işte' dediği Ghibli adının öylesine konulmuş olması, elbette Miyazaki gibi her şeyi anlam üzerlerine kuran birinden beklenemezdi. Arapça Akdeniz Rüzgarı anlamına gelen 'sirocco'dan dönüşen Ghibli adı İtalyanların Sahra Çölü'nde II. Dünya Savaşı' da kullandıkları savaş uçaklarına verdikleri isimden gelir. Uçan makinelere hayranlık duyan Miyazaki'nin Ghibli ismini buradan bulduğu düşünülmektedir.

Rüzgarlı Vadi'nin başarısı ardından ulaşılan finansal özgürlük sayesinde ve hayallerinin sınırlanmasından hoşlanmayan iki hayalperestin öncülüğünde 1985 Haziran ayında kurulan Studio Ghibli bugün, dünyanın en önemli ve prestijli animasyon şirketlerinden biridir. Stüdyo, Japonya dışında yayınlanan filmleri için "no-edits" (düzenleme olmaksızın) kuralını getirmiş ve bu konuda oldukça katı bir tutum sergileyerek bunu tüm yabancı yayın şirketlerine kabul ettirmiştir. Yarattığı evrensel dil sayesinde dünyanın her yerinden insanları, anlattığı hikayelerde birleştiren bu stüdyo sanatsal özgürlüklerin sınırlanmadığı bir evren yaratarak, üretimlerini özgürce yapan bir düş fabrikası gibi çalışır.

Resim 5: Stüdyo Ghibli Logosu

1988 yapımı My Naighbour Totoro, Komşum Totoro yayınlandığı yıl çok ciddi bir gişe başarısına sahip olamasa da sonrasında yakaladığı başarıyla stüdyonun ve Miyazaki'nin en çok bilinen filmlerinden olur. Öyle ki Totoro, Stüdyo Ghibli'nin logosu yapılır (Resim 5).

Her ne kadar bugün klasik olarak görülseler de stüdyonun ilk filmleri, Laputa: Castle in the Sky (Laputa: Gökteki Kale, 1986) ve birlikte gösterime giren "Grave of the Fireflies" (Ateşböceklerinin Mezarı, 1988) filmleri o dönemde hit olamadılar. Stüdyo ancak Kiki's Delivery Service (Küçük Cadı Kiki, 1989) filminin ardından kayda değer kazançlar elde etmeye başladı. Bununla birlikte My Naighbour Totoro'nun (Komşum Totoro, 1988) kazandığı gecikmiş başarının ardından gerçekleşen satışlarla elde edilen gelirin yanı sıra bir dizi başarılı film çekilmesi stüdyoyu daha rahat bir konuma taşıdı (Odell-Le Blanc, 2011, s.17). 2002 yılında Oscar alan "Spirited Away" Ruhların Kaçışı'ysa aynı zamanda Berlin Film Festivali'nde de Altın Ayı alarak bir ilke imza attı (Resim 6). Japonya'da zaten sevgi ve büyük bir saygı gören Miyazaki'nin dünyada da tanınmasını ve geniş kitlelere ulaşmasını sağlayan bu animasyon, aynı zamanda

Stüdyo Ghibli'nin de alanında zirveye yerleşmesine vesile oldu. 2001 Ekim'inde Tokyo'da stüdyoya ait filmlerin ve hiç bir gösterilmeyen kısa Ghibli filmlerinin de yayınlandığı Ghibli Müzesi açıldı. Stüdyonun yarattığı karakterlerin sergilerine de ev sahipliği yapan müze, stüdyonun ruhunu yansıtan ve binlerce insanın ziyaret ettiği önemli bir mekan olarak varlığını sürdürmektedir.

Resim 6: “Spirited Away” Ruhların Kaçışı, 2002.

Stüdyo Ghibli filmlerinin büyük kısmı biçim, içerik ya da ton açısından birbirinden farklı olsa da bütünlüklü bir dünya görüşünü aktaracak ana temalara ve motiflere sahiptir. Animasyonlar, bu ortak öğeleri ve genel anlamda ayırt edici bir estetiği taşıyor olsalar da, kendi yönetmenlerinin karakteristiklerini ve ilgi alanlarını da yansıtır (Odell - Le Blanc, 2011, s.18).

3. Bir Hayao Miyazaki Filmi Nedir ?

Miyazaki Hayao filmi tüm olasılıklara açık bir evrende, sınırsız hayal gücünün ürünü olan bir sanat yapıtını deneyimlemek olarak özetlenebilir. Disiplinli bir çalışma ve özgür bir ruh birbirine tezat kavramlar gibi görünse de Miyazaki filmleri, tam olarak bu ikisinin birleşiminden oluşan tutkunun sonucudur.

3.1. Çocukların Dünyasına Dahil Olabilmektir

Belli başlı temalar çerçevesinde her seferinde yeniden ve özgün bir öykü anlatan Miyazaki filmlerinde, onun imzası haline gelmiş ana temalar bulunur. Hikaye anlatma tutkusunun ürünü olan bu çok katmanlı filmlerin temel bileşenlerinden biri, neredeyse tüm öykülerinde kullandığı çocuk figürleridir. Başrol ya da mutlaka ana karakterlerden biri olan çocuk oyuncular, naif, heyecanlı, meraklı ve sağduyulu yapılarıyla Miyazaki filmlerinin dokunaklı ve duyarlı alt yapısının oluşmasını sağlar.

Birçok açıdan Miyazaki filmlerindeki çocuklar her şeyi olası kılabilen birer özgür ruh, birer özgürleştirici güçtür. Ana karakterin çocuk olması, çocukların filmle bağ kurmasını, yetişkinlerinse unuttukları çocukluk anılarını hatırlamasını sağlar. Çocuklar yetişkinlerden farklı bakış açılarına sahip varlıklar olarak, büyüklerin göremediklerini görür bazen içinde olunan

karmaşık durumları bakış açılarıyla sadeleştirirler. Kaotik ve neşeli halleri ilham vericidir. Üzücü durumlarla baş etmenin yollarını bulur, yetişkinlerin göremediği güzellikleri ya da yaşamın içindeki sihri görebilirler. Tıpkı Komşum Totoro filminde iki kız kardeşin yaşadıkları zorluklara karşın, orman ruhlarını görmeleri ve annelerinin hastalığı süresince bu yaratıklarla kurdukları dostluk gibi (Resim 7) .

Resim 7: My Neighbour Totoro, Komşum Totoro, 1988.

Miyazaki filmlerinde, olay ve durumlara, yetişkinlerin yol açtığı sorunlara, çocukların gözüyle bakılarak ego, açgözlülük, şiddet, hırs gibi kötücül kavramların yıkıcı etkileri açıkça ortaya koyulur. Ruhların Kaçışı'nda anne ve babasına söz geçiremeyen Chihiro, aç gözlülükleri nedeniyle birer domuza dönüşmelerine engel olamamıştır. Onları kurtarmak için çalışmak zorunda kaldığı yer, ruhların temizlenmek için geldiği bir tür banyodur. Burada karşılaştığı “No-face” Yüzsüz adındaki yaratık tarafından defalarca sınanan Chihiro, her seferinde tok gözlülüğüyle sınavı geçmeyi başarır (Resim 8).

Resim 8: “Spirited Away” Ruhların Kaçışı, 2002.

Çocukların dürüstlüğü ve naifliğini filmlerinde kullanmayı seven Miyazaki, Düşlerin ve Deliliğin Krallığı adlı 2013 yapımı belgeselde, filmlerini çocuklar için yapmadığını ancak onlardan çok

etkilendiğini söyler ve ekler “çocuklar hayata devam etmemi sağlıyor, özel bir çocuktan bahsetmiyorum, genel olarak tüm çocuklar..” Günlük rutini içinde hergün, stüdyosuna giderken önünden geçtiği anaokulundaki çocuklara el sallamak da olan Miyazaki, çocukların saflığını, şaşkın ve yalın hallerin sevdiğini, bundan büyük bir zevk ve ilham aldığını her seferinde dile getirir (Resim 9).

Resim 9: Ponyo, Küçük Deniz Kızı Ponyo, 2008.

3.2. Doğanın Ruhunu Kavrayabilmektir

Sıkı bir çevreci, nükleer enerji karşıtı ve aktivist de olan Miyazaki, filmlerinde çevreci temaları sıkça kullanır. Doğa verilen zarar, politik ve ekonomik hırsalarla duyarsızca tahrip edilen doğa filmlerinin ana temalarından biridir. Filmlerinde genellikle antropomorfik şekilde canlandırılan yaratıklarla temsil edilen doğa, bazen acı çeker halde, bazen de cömertliğini sunar şekilde betimlenir. Doğaya olan sevgisini filmlerinde kullandığı birbirinden etkileyici peyzajlarla da vurgulayan Miyazaki, doğa denilen şeyin tüm canlıları kapsayan etkileşimli bir organizma olduğu gerçeğini pek çok filmde vurgular.

Miyazaki'nin Japonca'da ruhlar ve yaratıklar için kullanılan genel bir ifade olan Mononoke adından ilham alarak ürettiği, 1997 yapımı Prenses Mononoke, bir doğa hikayesidir. Bu filmde, çevreyi acımasızca tahrip eden ve kaynaklarını duyarsızca tüketen insanlara karşı, doğanın verdiği mücadele anlatılır. Doğanın ruhu olarak düşünülebilecek antropomorfik karakterlerin koruduğu ormanı, masalsı bir evrende yaratarak ele alan Miyazaki, bu filmde zamansız bir doğa sevgisinin masalını anlatır (Resim 10).

Resim 10: Prenses Mononoke, 1997.

Komşum Totoro’da da doğayla uyum içinde yaşamının ödülünü almak üzerine sahneler vardır. Filmin küçük kahramanı Mia ve ablasının ektikleri tohumlar için doğya verdikleri emek ve gösterdikleri sabır sonucu Totoro tarafından büyütülmesini anlatan bu sahne, Miyazaki’nin yazdığı ve resimlediği bu masalın en etkileyici ve coşkulu sahnelerindendir (Resim 11). Filmin ana karakteri Totoro ise hikayede, ormanın ve doğanın insanbiçimci bir betimlemesi olarak hayat bulur.

Resim 11: My Neighbour Totoro, Komşum Totoro, 1988.

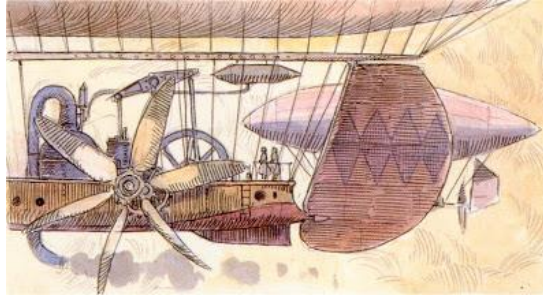
3.3. Uçan Şeylerle İlgili Hayal Kurabilmektir

Uçan şeyler üzerine çocukluğundan gelen derin bir tutkusu olan Miyazaki, filmlerinde bu tür imgeler üzerine yaratıcılığını göstermekten zevk alır. Bu konuda hayal gücü oldukça sınırsız olan sanatçı, bisikletlerden başlayarak, otobüse dönüşen kedilere kadar her şeyi uçurabilme yetisine sahiptir. Belki özgürlük duygusunun metaforik anlamda dile getirilişi olarak hayat bulan, belki de geçmişinden getirdiği anılarla özdeşleşen bu tutkusu filmlerinde, uçaklar, zeplinler, savaş

makineleri gibi fütürüstik öğlere dönüşür. Endüstrileşme karşıtı bir insan olarak yarattığı bu mekanik dünya, Miyazaki'nin karakterinin ne kadar karmaşık olduğunun da bir göstergesidir.

Uçuş tutkusunun merkezde olduğu bu filmlerin çoğunda, yarattığı uçan makineleri bir mucit gibi tasarlayan Miyazaki, öncesinde onlarla ilgili bir çok eskiz çizer. “Laputa in the Sky” Gökteki Kale için çizilen bu bir dizi eskizde, Da Vinci'nin makinler üzerine yaptığı desenlere benzer bir tat hissedilir (Resim 12-13-14). Miyazaki'nin yazıp yönettiği ve içinde ajanlar korsanlar, uçan gemiler ve savaş uçakları olan film, gökteki bir adanın adı olan efsanevi kralık Laputa'yı arayan iki çocuğun hikayesini anlatır.

Resim 12: “Laputa in the Sky” Gökteki Kale için yaptığı eskizlerden, 1986.

Resim 13: “Laputa in the Sky” Gökteki Kale için yaptığı eskizlerden 1986.

Resim 14: “Laputa in the Sky” Gökteki Kale için yaptığı eskizlerden, 1986.

Miyazaki’nin ilk defa bir filmimde ağladım dediği, 2013 yapımı filmi “The Wind Rises” Rüzgar Yükseliyor, ilk yerli Japon uçağı olan ve daha sonra İkinci Dünya Savaşı’nda kullanılan, Mitsubishi A6M Zero adlı uçağı tasarlayan Jiro Horikoshi’nin hikayesini anlatır. Filmde gerçek temelli kurgusal bir hikaye yaratan Miyazaki, filmin yapım sürecinin hikayesini de kapsayan Düşlerin ve Deliliğin Krallığı adlı belgeselde, filmle kurduğu duygusal bağı saklamaz. Savaş karşıtı bir insan olarak anlattığı bu hikaye, Miyazaki’nin kendi içinde yaşadığı çatışmaları da yansıtmaları açısından filmografisinde önemli bir yere sahiptir. Filmin baş kahramanı Jiro’nun hikayesini, İkinci Dünya Savaşı sırasında “Miyazaki Airplane” adında savaş uçakları için parça üreten bir fabrikası olan babasıyla özdeşleştiren Miyazaki, filmi çoğunlukla kendi çocukluk anılarıyla şekillendirir (Resim 15).

Resim 15: “The Wind Rises” Rüzgar Yükseliyor, 2013.

Yakın Japon tarihinin en yıkıcı olaylarından olan, Hiroşima ve Nagazaki’ye atılan atom bombasıyla trajediye dönüşen İkinci Dünya Savaşı’ dönemini anlatan film, savaşın başlamasına neden olan Pearl Harbor saldırısını yapan uçakların tasarım sürecini, sadece uçan makineler

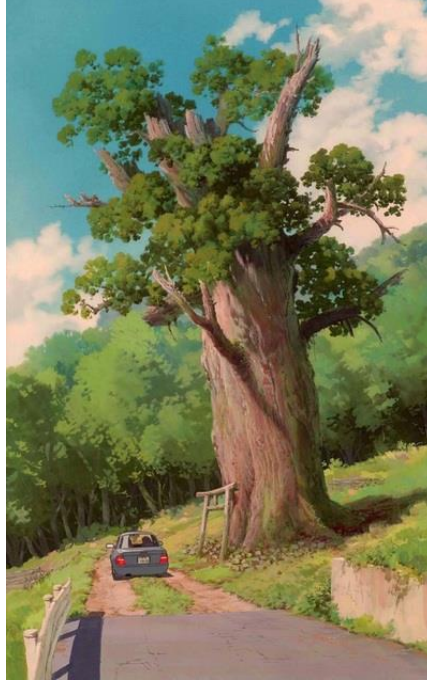
tasarlamak isteyen bir adamın tutkusu üzerinden hikayeleştirerek görsel ve duygusal bir şölene dönüştürür.

3.4. Japon Tarihini ve Kültürünü Anlamaktır

Köklü bir kültür altyapısına sahip olan Japon halkının, geleneklerine ve değerlerine bağlılığını filmlerindeki sembolik öğlerle her fırsatta vurgulayan Miyazaki, içinde yaşadığı kültüre bağlılığını ve sevgisini göstermek konusunda oldukça cömert davranır. Filmlerinde çokça Japon yerel inancı Şinto'ya ve ikinci önemli inanç sistemi Budizme ait atıflara yer veren Miyazaki, bu gelenekleri Japon kültürünün kadim birer ögesi olarak filmlerinde kullanmaktan hoşlanır. Tapınaklara saygı göstermek, adaklar adamak gibi gelenekler ve Japon mitolojisindeki yaratık çeşitliliği Miyazaki'nin filmlerinde yer verdiği ve yinelediği temalarındandır. Filmlerin akışında, sahne geçişlerinde, sıradan doğa görüntileri içine serpiştirilen geleneksel öğler, sembolik anlamı güçlendiren alt yapılarıyla Miyazaki filmlerinin metoforik yapısını ve özgün evrenini orataya koyan detaylardır.

Ruhların Kaçışı filmi bu konuda oldukça zengin kültürel öğlerle donatılmıştır. Örneğin filmdeki kullanılan banyo ya da kaplıca daha çok tanrıların dinlenmek ve sıcak surda rahatlayarak, arınmak için kullandığı bir yerdir. Şinto inancında su, ölümü yeniden doğuşu ve olasılıkları temsil eder. Filmde şinto inancına ait pek çok tanrı figürü bulunur. kötülüğe karşı koruyan bir tılsım görevi de görür. Filmde ağacın doğal rengine dönmüş olarak görülen eski torii, yollarını kaybeden Chihiro ve ailesinin gerçek dünya ve tanrısal olan arasında bir sınırdan geçtiği izlenimini yaratır.

Filmde kullanılan dikkat çekici kültürel öğlerden biri de, filmin başlarında görünen yol kenarına bırakılmış izlenimi veren eski bir Torii'dir (Resim 16). Torii adlı bu Şinto kökenli yapı, tanrıya ait bir kapı, bir tür geçit ve dua yeridir. Genellikle kırmızı renkte olan Torii'ler birini kötülüklerden korumak için yapılmış kültürel ve dini alt yapı öğeleridir.

Resim 16: “Spireted Away”, Ruhların Kaçışı’ndan bir sahne, 2002.

Yine Ruhların Kaçışı filminde Chihiro’nun yanında görülen bu heykel, hem Şinto hem de Budist inançlarda bulunan tipik sembollerdendir. Jizo adı verilen bu heykeller yol kenarlarında bulunur ve genelde çocukların koruyucusu olarak kabul edilir. Filmin bu sahnesinde Chihiro’yu daha ileri gitmemesi konusunda uyarmak için yerleştirilmiş sembolik bir anlamı içeren bu heykel, Miyazaki’nin kültürel kökleri ile bağının tipik göstergelerindendir (Resim 17).

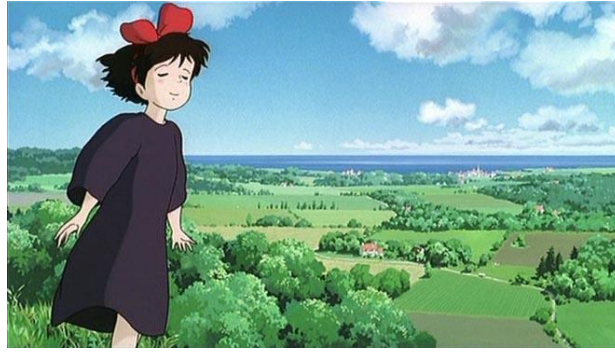
Resim 17: “Spireted Away”, Ruhların Kaçışı’ndan bir sahne, 2002.

3.5. Kendi Ruhunu Keşfetmek, Sonsuzluğun Sınırlarını Hayal Etmektir.

Miyazaki her filminde içindeki dünyayı keşfetmemiz için ruhunu bize açar. Sanatçı olarak ortaya koyduğu her çizim, her renk ve leke, her karakter Miyazaki’nin ruhunun bir parçasını taşır.

Filmleriyle, dünyayı bazen bir çocuğun gözünden görmemizi, bazen de varlığını unuttuğumuz doğanın ruhundan dinlememizi sağlar. Miyazaki, akılcı girdaba kapılıp unuttuğumuz duygularımıza yüzleşmemize, ruhani olanla bağımızı yeniden kurmamıza ve fantastik dünyalara dalmak için hayal gücümüze yeniden inanmamıza aracı olacak filmler yapar. Bir Miyazaki filmi seyredip genellikle afallamış olarak çıkmamızın sebebi budur. Ayrıntılar ve duyarlılıklarla kurguladığı dünyalarda gezinmemize izin verir. Fantastik yaratıklar, yaratıcı uçan makineler, çocuk naifliği, doğanın sihri ve duygusal öğlerle örülmüş bu evren, içimizde olan, farkına varmadığımız dünyaları keşfetmemize, sonsuzluğun sınırlarını görebilmek için cesaretle derin bir nefes almamıza açılan bir kapıdır.

Resim 18: “Kiki’s Delivery Service” Küçük Cadı Kiki, 1989.

Sonuç

Kariyeri Stüdyo Ghibli ile birlikte büyüüp ilerleyen Miyazaki 1985’te Isao Takahata ve yapımcıları olan Suzuki Toshio ile birlikte kurdukları bu düş merkezinde otuz beş yıla yakın bir süredir animasyon çizerek, senaryo yazarak, filmleri yöneterek durmak dinlenmek bilmeden çalışmakta. Çalışmaya ve filmlere olan tutkusu her şeyin üzerinde olan Miyazaki’nin yaşamını anlamlı kılmak olarak gördüğü bu iş, tüm hücrelerinde hissederek ve yirmi dört saat boyunca yemek yemek, sigara içmek, uyumak ve aksatmadan yaptığı günlük rutinler dışında düşündüğü tek şey. Bunu bir iş olarak görmeyen, bir yaşama şekli olarak hayatını anlamlı kılan bir eğlenceye dönüştüren Miyazaki, dünyayı onun gözünden görmemizi sağlayan bir düş elçisidir.

Bunca insanı etkilemesi, dünya çapında tanınması, ödüller alması gibi durumlar üzerinde çok düşünmeyen Miyazaki, bu yönüyle mütavazı kişiliğini yaşam disiplinine de yansıtır. Günlük rutinleri içinde çalışanlarının katılmasının zorunlu olduğu gökyüzüne bakma saati de bulunan stüdyoda, sabah on birde işe başlayıp, akşam dokuzda paydos ederek yalın yaşamına devam eder (Resim 19).

Düşlerin ve Deliliğin Krallığı belgeselinde kendisine neden animasyon yaptığı ile ilgili sorulan soruya stüdyosunun penceresinden görünen manzaraya bakarak şu cevabı verir;

“Sarmaşıkların üzerinde ki evi görüyor musun? Bu çatıdan öbürüne atlarsan o mavi ve yeşil duvara çarparsın. Ardından boruya tırmanıp, üzerinden zıplarsın. Tekrar çatıya koşarak geçersin. Sonra nereye atlarsın? Bunları bir animasyonda yapabilirsin. Eğer elektrik tellerinde

gezinebiliyorsan öbür tarafı da görebilirsin. Yukarıdan baktığınızda birçok şey size kendini gösterir. Belki beton bir duvar boyunca yarışsınız. Birden bire bu sıkıcı şehriniz de büyümlü bir film ortaya çıkar. Bu şekilde hayal görmek eğlenceli değil mi? Hayallerin ötesinde bir yerlere gidebilirmişsin gibi geliyor. Belki de gidebilirsiniz...”

Resim 19: Miyazaki Stüdyo Ghibli’de gökyüzüne bakma saatinde, 2013.

Kaynakça

Le Blanc, M. – Odell C. (2011). Stüdyo Ghibli, Hayao Miyazaki ve Isao Takahata Filmleri, Çev: Barış Baysal, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.

McCarthy, H. (1999). Hayao Miyazaki Master of Animation, Stone Bridge Press, Berkley/California.

Miyazaki, H. (1997). Daydream Note, Studio Ghibli Library, Tokyo /Japonya.

Osmond, A. (2014). Ruhların Kaçışı, Çev: Hakkı Doğan Dalay, Alfa Yayıncılık, İstanbul.

İnternet Kaynakları

<https://www.japantimes.co.jp/culture/2014/08/02/books/book-reviews/deeper-look-hayao-miyazakis-nature>

<https://japonsinemasi.com/duslerin-ve-deliligin-kralligi-i-hayao-miyazaki/>

<https://spiritedawayreligion.weebly.com/symbols.html>

<http://www.trbelgeselizle.com/duslerin-ve-cilginligin-kralligi/>

<https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/en/ondemand/program/video/10yearshayaomiyazaki/?type=tv>
Episode&

<https://www.sinemalar.com/film/230387/yume-to-kyoki-no-okoku>

<http://ghiblicon.blogspot.com/2009/05/castle-in-sky-miyazakis-imageboards.html>

ÖĞRETMEN ADAYLARININ DİJİTAL OKURYAZARLIK KAVRAMINA İLİŞKİN BİLİŞSEL YAPILARININ KELİME İLİŞKİLENDİRME TESTİ İLE BELİRLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Sevda KOÇ AKRAN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimler Bölümü

Öz

Bu araştırmada, öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık kavramına ilişkin bilişsel yapıları kelime ilişkilendirme testi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Durum desenin kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunu, Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 1., 2., 3., 4. sınıf öğretmen adayları oluşturmaktadır. Öğretmen adayları araştırma kapsamına alınırken; çalışmaya gönüllü katılmak istemesi, araştırmacının çalışma grubuna kolay ulaşabilirliği ve dijital okuryazarlık kavramına ilişkin bir dersin olması gibi kriterler dikkate alınmış, amaçlı çalışma grubu seçimindeki problemler en aza indirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, bağımsız kelime ilişkilendirme testi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Kelime ilişkilendirme testinde katılımcıların “dijital okuryazarlık” kavramıyla ilgili bilişsel yapıları ele alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda ise, öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık kavramıyla ilgili düşüncelerini, yazı çemberinin aşamalarını dikkate alarak yazmaları istenmiştir. Araştırmada, öğretmen adaylarının görüşlerini belirttiği yazı çemberinden daha sonra doküman analiz yöntemi kullanılarak alıntılar yapılmıştır. Veri toplama araçlarından elde edilen veriler, içerik analiz yöntemine tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının bilişsel yapılarında dijital okuryazarlık kavramıyla ilgili; yaşam boyu öğrenme, yaratıcı düşünme, dijital okuryazarlığın değerlendirme süreci, öğrenme ortamı, yetiştirilen öğrenci profili gibi konuların olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Okuryazarlık, Dijital Okuryazarlık, Öğretmen Adayı.

DETERMINATION OF COGNITIVE STRUCTURES OF TEACHER CANDIDATES RELATED TO DIGITAL LITERACY CONCEPT WITH WORD ASSOCIATION TEST

Abstract

In this study, it was tried to determine the cognitive structures of teacher candidates regarding the concept of digital literacy by using word correlation test. The study group of the study using the situation pattern is composed of the first, second, third, and fourth grade teacher candidates studying at Siirt University Faculty of Education. While teacher candidates were included in the

research; criteria such as willingness to participate voluntarily in the study, easy accessibility of the researcher to the study group and having a course about the concept of digital literacy were taken into consideration and problems in the selection of purposeful working groups were tried to be minimized. Independent word association test and semi-structured interview form were used as data collection tool. In the word association test, the cognitive structures of the participants related to digital literacy concept were discussed. In the semi-structured interview form, teacher candidates were asked to write their thoughts about the concept of digital literacy by considering the stages of the writing circle. In the research, quotations were made from the writing circle which the teacher candidates stated their opinions by using document analysis method. The data obtained from the data collection tools were subjected to content analysis method. As a result of the research, it was seen that there are subjects such as lifelong learning, creative thinking, evaluation process of digital literacy, learning environment, educated student profile in the cognitive structures of teacher candidates related to the concept of digital literacy.

Key Words: Education, Literacy, Digital Literacy, Teacher Candidate.

Giriş

Okuryazarlık, İngilizcede “literacy” sözcüğünün dilimizdeki karşılığıdır. Bireyin dört temel dil becerisi arasında yer alan okuma ve yazma faaliyetlerini anlaması, algılaması ve bilişsel yapısında anlamlandığı bilgiyi günlük yaşamında kullanmasıdır (Aşıcı, 2009; Coşkun, Cumaoglu ve Seçkin 2013). Günümüzde bu tanıma birçok araştırmacı kullanmaktadır. Fakat geçmişten günümüze değişen toplumsal koşullar ve ihtiyaçlar okuryazarlık kavramının farklı şekillerde ele alındığını göstermektedir. Örneğin, ilk defa 1950 yılında kullanılan okuryazarlık kavramı, alfabe okuryazarlığı ile eş değer tutulmuş ve okuryazarlığın tanımı okuma ve yazma becerileri ile sınırlandırılmıştır. Yani okur-yazar olan bir bireyin, günlük yaşama uyum sağlaması ve yaşamını devam ettirmesi için kısa cümleleri okuması ve yazması beklenmiştir. 1962 yılına gelindiğinde, bireyin yanı sıra toplumunda beklentileri de göz önünde tutulmuş ve bu önemi vurgulamak amacıyla UNESCO bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda okur-yazarlık, bireyin kendi gelişiminin yanı sıra toplumun gelişimine de katkıda bulunma ve okuma-yazma, basit hesap yapma becerisine sahip olma olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, 1962 yılında bireyin bu becerileri göstermesi için de en az *ilkokul mezunu* olması gerekmektedir (Güneş, 1997).

1975 yılına gelindiğinde, Persepolis’te düzenlenen, Uluslararası Okuma-Yazma sempozyumunda okur-yazarlığa farklı bir bakış açısı kazandırılmıştır. Sempozyumda, özellikle okur-yazarlıkla bireyin bir bütün olarak gelişimine ve hürriyetinin göz önünde tutulmasına dikkat çekilmiştir. 1976’da ise, Nairobi’de toplanan UNESCO Genel Konferansı’nın 19.Oturumunda kabul edilen “Yetişkin Eğitiminin Gelişmesine İlişkin Tavsiye Kararın’da okuryazarlığın sadece okuma-yazma becerileri ile sınırlı olmadığı gerçeği üzerinde durulmuştur. Konferansta okuryazarlığın, bireyin kendini tanımasına, potansiyelinin farkında olmasına, toplumun gelişimi için üretici olunmasına, sağlık, ev yönetimi konusunda hazırbulunuşluğunun bulunmasına, karşılaşılan

problemleri anlamasına ve hür hareket etmesine katkı sağladığı görülmüştür. Bu anlayış, 1980 yılında da devam etmiş ve okur-yazarlığın artırılması için bu dönemde köklü değişikliklere gidilmiştir. Bunlardan biri *ilkokulların* yaygınlaştırılmasıdır. İlkokulların yaygınlaştırılması ve her bireyin eğitim hakkından yararlanması konuları 1990 yılına kadar devam etmiştir (Güneş, 1997).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin baş döndürücü bir şekilde ilerleme gösterdiği günümüzde ise, okuryazarlık kavramının daha da önemli bir hal aldığı görülmektedir (Kurudayıoğlu ve Tüzel, 2010). Çünkü teknolojik araçlar yaşamımızın her alanında aktif kullanılmakta, aile, birey ve toplum profili değişmekte ve eğitim anlayışında farklı yaklaşım ve modellerin kullanılmaktadır. Bütün bu değişimler berberinde okur-yazarlığın tanımının içeriğini genişletmekte ve yeni okuryazarlık türlerinin (örneğin bu gün bilgisayar, bilimsel, bilgi, medya, çevre, ekonomi, eleştirel, görsel, kültür, matematik, politika, sinema, teknoloji, televizyon, tüketici gibi) ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerinin hızla ilerleme gösterdiği günümüzde belirtilen okuryazarlık türlerine aynı zamanda yenileri de eklenmektedir (Önal, 2010). Bunlardan biri “Digital Literacy” kavramının Türkçe karşılığı olan “Dijital Okuryazarlık”tır.

Dijital Okuryazarlık, enformatik toplumların en önemli iletişim araçları arasında yer alan bilgisayarla bireyin bilgileri farklı kaynaklardan araştırması, elde edilen bilgileri gerçek yaşam alanlarında kullanması (Martin, 2008) ve değerlendirmesi becerisidir. İlk defa 1997 yılında Paul Gilster’in paylaştığı olduğu bu beceriyle birey, dijital teknolojileri kullanmakta, karşılaştığı problemlere çözümler üretmekte, bilgileri analiz etmektedir (Sangül, 2013). Dijital okuryazarlık becerisi aynı zamanda, bireyin bir araştırma yaparken etik değerleri göz önünde tutmasına, en iyi ve en doğru bilgiyi nerede bulacağını bilmesine ve paylaşımcı bir ruh ile bilgilerini başkalarına aktarmasına katkı sağlamaktadır (Hague ve Payton, 2010). Bu katkıyı sağlamada öğretmenin önemli rolü göz ardı edilmemelidir. Çünkü öğretmen aileden sonra bireyin en yakındaki kişidir, onu gözlemleyen, onun büyüdüğüne tanıklık eden, hedeflerine, ilgilerine, sevinçlerine katkı sağlayan eğitim mimarıdır (Usta ve Karakuş, 2016). Başka bir deyişle öğretmen, eğitim sisteminin amaçlarını gerçekleştirmede vazgeçilmez öğedir. Sınıf yönetimini sağlayan, nesilleri geleceğe hazırlayan, öğretim faaliyetlerini organize eden, toplumsal katılımcı olan, bireye velilik yapan, ülke kalkınmasına katkıda bulunan, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde bilgi ve deneyimle rehber olan kişidir (Özden, 1999). Birey ve toplumun ilerlemesine bu kadar önemli katkılar sağlayan öğretmenin bu sebeple, iyi yetiştirilmesi, kendisini geliştirmesi, çağın gerektirdiği bilgi ve donanımlarla mesleğini en iyi şekilde icra etmesi gerekmektedir. Öğretmen ne kadar “öğreten” ise bir o kadar da “öğrenen” kişi olduğu unutulmamalıdır. Temel eğitimden yükseköğretime kadar bütün süreçte hem öğreten hem de öğrenen olmalıdır. Özellikle öğretmen adayı iken, iyi bir öğretmen modelini kendisi için belirlemelidir. Yani “gelecekteki öğretmenlik rolünü” öğretmen adayı iken üstlenmelidir (Yeşil ve Şahan, 2015). Kısaca öğretmen adayı iken, sürekli araştırmalı, sorgulamalı, eleştirmeli, kendine güvenmeli, olaylara çok yönlü bakmalı, problem çözebilmeli ve 21.yüzyıl becerileri arasında önemi her geçen gün vurgulanan “okuryazarlık” becerisine sahip olmalıdır.

Günümüzde her geçen gün önemi artan “okuryazarlık” konusunda önemli projelerin ve uygulamaların olduğu görülmektedir. Bunlardan biri “Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm Projesi”dir. Proje kapsamına Ağrı İbrahim Çeçen, Bayburt, Bingöl, Iğdır, Munzur, Muş Alparslan, Siirt ve Şırnak gibi sekiz pilot üniversite alınmıştır. Sekiz pilot üniversitenin ilk olarak ders programlarına “Dijital Okur-Yazarlık” eklenmiş ve 2018-2019 Bahar döneminde 40 bin öğrenciye dijital okuryazarlık dersi verilmiştir. Bu dersin içeriğinde, "internet teknolojileri", "taşınabilir teknolojiler", "sosyal ağlar", "teknoloji, toplum ve insan", "bilişim etiği", "teknoloji ve hayat boyu öğrenme", "bulut bilişim", “geleceğin teknolojileri” gibi konular yer almıştır. Öğrenciler bu konulara Anadolu Üniversitesinin hazırlamış olduğu e-kampüs uygulamasıyla ulaşmışlardır. Anadolu Üniversitesinin e-kampüs üzerinden öğrencilere sunmuş olduğu bu eğitimde amaç, öğrencilere dijital ortamda ders vermek, öğrencilerin farklı öğrenme ortamlarını görmesini sağlamak, öğretim elemana “öğretim tasarımcısı” sorumluluğunu vermektir (YÖK, 2019).

Görüldüğü üzere, Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm Projesi, öğrenci merkezli bir eğitim anlayışla, Türk yükseköğretiminin 2023 çağdaş paradigmasına uygun, ulusal değerlerini kaybetmeden evrensel ölçütlerde rekabet edebilir bir yapıya kavuşturmayı hedeflemektedir (YÖK, 2019). Bütün bu hedeflerini toplum ve birey yararını göz önünde tutarak gerçekleştirmektedir. İşte dijital okuryazarlık, hem bu günün Z kuşaklarına hem de Z kuşaklarının yetiştireceği alfa kuşaklarına teknolojik alt yapıyı kullanma, teknolojik gelişmeleri takip etme, teknolojik gelişmelerde toplumlar arası işbirliği sağlama da olanak sunan bir ders olarak görülmektedir. Sekiz pilot üniversitede uygulama alanı bulan bu dersin gelecekte diğer üniversitelerin programlarında da yer alması hedeflenmektedir. Dijital çağa uyum sağlayan bireylerin yetiştirilmesini hedefleyen bu dersle ilgili buna karşın çok az çalışmanın olduğu görülmektedir. Bu yönüyle çalışmanın alan yazıya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle, geleceğin doktorunu, mühendisini, hemşiresini, hukukçusunu vs. yetiştiren öğretmen adaylarının teknolojik çağda bu derse yönelik bilişsel yapılarındaki görüşleri araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

2018–2019 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde gerçekleştirilen bu çalışmada, nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması, bir olguyu bulunduğu doğal gerçek yaşam çerçevesi içinde belirleyen, ‘nasıl’ ve ‘niçin’ sorularını temel alan (Yıldırım ve Şimşek 2011), bu sorular çerçevesinde durumları derinlemesine inceleyen bir araştırma yöntemidir (Cohen ve Manion, 1997; Patton, 1990; Kuş, 2003). Bu çalışmada da, öğretmen adaylarının “dijital okuryazarlık” konusundaki bilişsel yapıları nitel araştırma yöntemiyle tespit edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesinin 1., 2., 3., 4. sınıflarında öğrenim gören 100 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmaya, 1.sınıftan 30, 2. sınıftan 20, 3. sınıftan 24 ve 4.sınıftan 26 öğretmen adayı gönüllü katılım göstermiştir (Bakınız: Tablo 1).

Tablo 1.

Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

BÖLÜM	SINIF				CİNSİYET	
	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Kız	Erkek
Temel Eğitim	9	6	6	8	48	52
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi	7	8	9	6		
Matematik ve Fen Bilimler Eğitimi	8	6	9	8		
Bilgisayar ve öğretim teknolojileri	6	0	0	2		
TOPLAM	30	20	24	24		

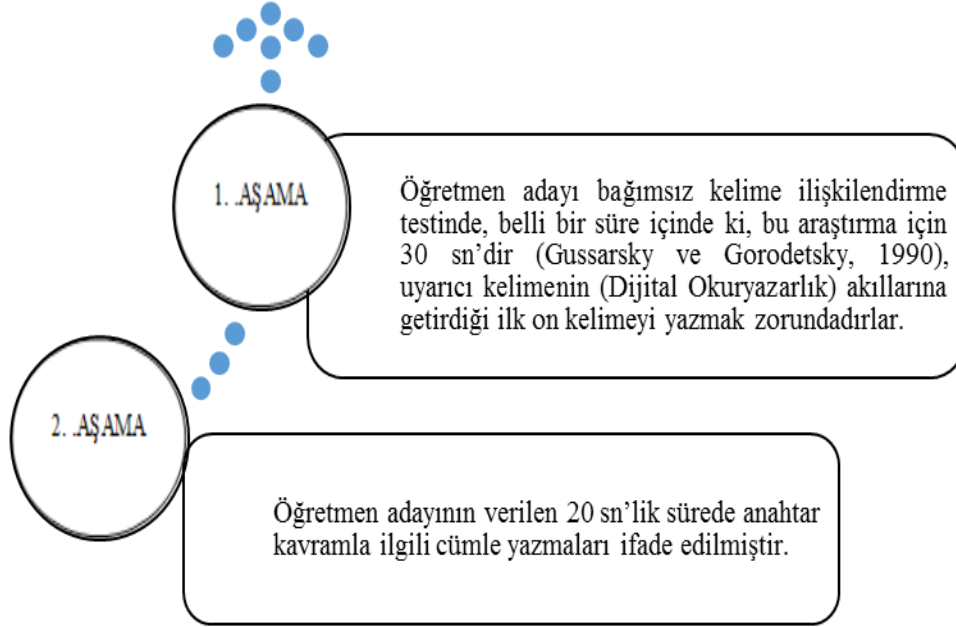
Tablo 1’de görüldüğü üzere, birinci sınıftan 30, ikinci sınıftan 20, üçüncü sınıftan 24 ve dördüncü sınıftan 24 öğretmen adayı araştırmaya katılım göstermiştir. Öğretmen adaylarından 48’i kız, 52’si erkektir.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak; bağımsız kelime ilişkilendirme testi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veri toplama araçlarıyla, katılımcıların “dijital okuryazarlık” kavramıyla ilgili kavramsal yapıları detaylı olarak ele alınmıştır. Belirtilen ölçme araçlarının uygulanması sırasında öğretmen adaylarına gerekli süre verilmiş ve anlamakta zorluk çektikleri noktalar araştırmacı tarafından açıklanmıştır. Aşağıda bu ölçme araçları hakkında bilgiler verilmektedir;

Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testi, bireylerin bilişsel yapısındaki kavramlara yönelik bilgi ağını çözümleyen, uzun dönemli hafızasında bulunan kavramlar arasındaki ilişkilerin yeterli olup olmadığını tespit etmek amacıyla kullanılan (Bahar ve Özatl, 2003; Hovardas ve Korfiatis, 2006) ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalışan en eski ve yaygın tekniklerdendir. Bu tekniğin son yıllarda Fen ve Sosyal Bilimlerde çok kullanıldığı görülmektedir (Torkar ve Bajd, 2006; Nakiboğlu, 2008; Çiftçi, 2009; Ercan ve Taşdere, 2010; Özatl ve Bahar, 2010; Aydın ve Taşar, 2010; Köseoğlu ve Bayir, 2011; Ekici ve Kurt, 2014).

Bağımsız kelime ilişkilendirme testi Şekil 1’de görüldüğü üzere, iki aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 1. Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testinin Aşamaları (Nartgün, 2006; Ercan ve Taşdere, 2010; Ekici ve Kurt, 2014).

Bağımsız kelime ilişkilendirme testinin ilk aşamasında, öğretmen adayına “dijital okuryazarlık” kavramı uyarıcı kelime olarak sorulmuştur. Daha sonra 30 sn içinde, öğretmen adayından dijital okuryazarlık kavramı ile ilgili aklına gelen on kelimeyi alt alta yazması istenmiştir. Anahtar kavramın bu şekilde alt alta yazılmasının temel sebebi zincirleme cevap riskini önlemektir.

UYARICI KELİME: DİJİTAL OKURYAZARLIK

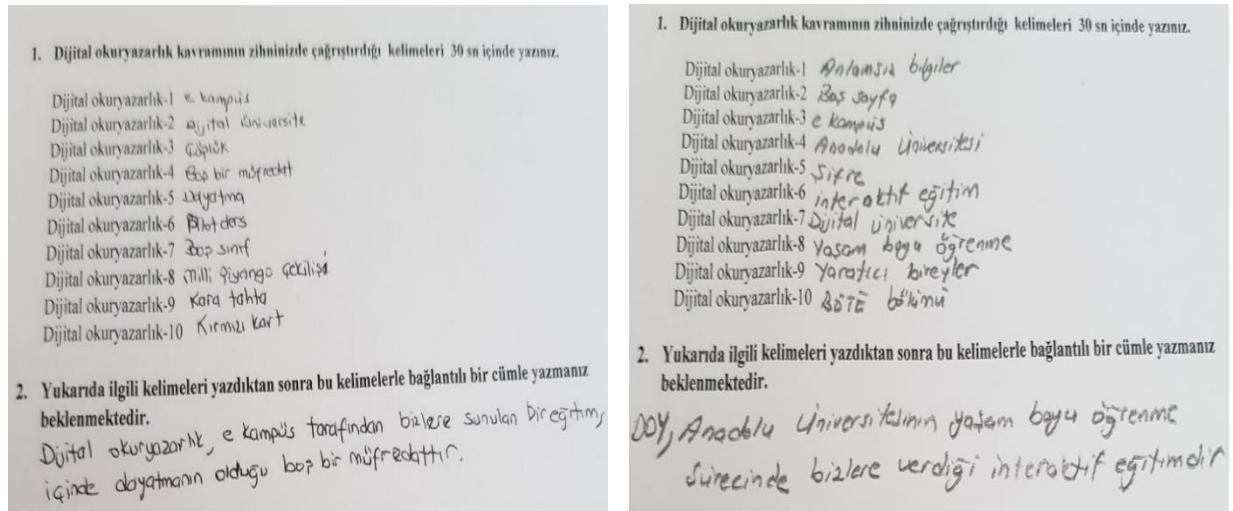
- Dijital Okuryazarlık -1.....
- Dijital Okuryazarlık-2 .....
- Dijital Okuryazarlık-3 .....
- Dijital Okuryazarlık -4.....
- Dijital Okuryazarlık -5.....
- Dijital Okuryazarlık -6.....
- Dijital Okuryazarlık -7.....
- Dijital Okuryazarlık -8.....
- Dijital Okuryazarlık -9.....

Dijital Okuryazarlık -10.....

İlgili Cümle.....

İkinci aşamada, öğretmen adayından 20 saniyelik süre içerisinde anahtar kavramlarla ilgili cümle yazmaları istenmiştir. Burada özellikle ilgili cümle tek bir cevap kelimeye göre daha kompleks ve üst düzey yapıda olacağından, cümlelerin bilimsel olup olmaması, farklı nitelikte kavram yanlışları içerip içermemesi gibi durumlar değerlendirme sürecini etkiyeceği göz önünde tutulmuştur. (Nartgün, 2006; Ercan ve Taşdere, 2010; Ekici ve Kurt, 2014).

Resim 1’de Ö₄₆ ve Ö₅₄ kodlu öğretmen adaylarının bağımsız kelime ilişkilendirme testine verdikleri cevaplardan örnekler sunulmuştur.

1. Dijital okuryazarlık kavramının zihninizde çağrıştırdığı kelimeleri 30 sn içinde yazınız.

Dijital okuryazarlık-1 e-kampüs
Dijital okuryazarlık-2 dijital üniversite
Dijital okuryazarlık-3 e-kampüs
Dijital okuryazarlık-4 e-kampüs
Dijital okuryazarlık-5 dijital üniversite
Dijital okuryazarlık-6 dijital ders
Dijital okuryazarlık-7 dijital sınıf
Dijital okuryazarlık-8 dijital öğrenme
Dijital okuryazarlık-9 dijital öğrenme
Dijital okuryazarlık-10 dijital öğrenme

2. Yukarıda ilgili kelimeleri yazdıktan sonra bu kelimelerle bağlantılı bir cümle yazmanız beklenmektedir.

Dijital okuryazarlık, e-kampüs tarafından bizlere sunulan bir eğitimdir. Dijital okuryazarlığın olduğu bir müfredattır.

1. Dijital okuryazarlık kavramının zihninizde çağrıştırdığı kelimeleri 30 sn içinde yazınız.

Dijital okuryazarlık-1 Anlamıza bilgiler
Dijital okuryazarlık-2 Bas sayfa
Dijital okuryazarlık-3 e-kampüs
Dijital okuryazarlık-4 Anadolu Üniversitesi
Dijital okuryazarlık-5 Sifre
Dijital okuryazarlık-6 interaktif eğitim
Dijital okuryazarlık-7 Dijital üniversite
Dijital okuryazarlık-8 Yaşam boyu öğrenme
Dijital okuryazarlık-9 Yaratıcı bireyler
Dijital okuryazarlık-10 BÖTE bölümü

2. Yukarıda ilgili kelimeleri yazdıktan sonra bu kelimelerle bağlantılı bir cümle yazmanız beklenmektedir.

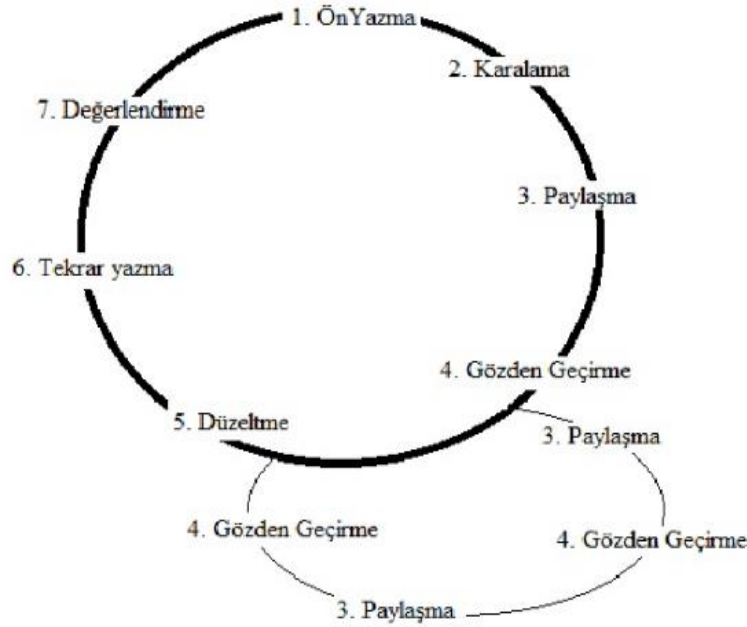
ÖÖY, Anadolu Üniversitesinin yaşam boyu öğrenme sürecinde bizlere verdiği interaktif eğitimidir.

Resim 1. Ö₄₆ ve Ö₅₄ kodlu Öğretmen Adaylarına Ait Cevap Kağıdı

Yarı yapılandırılmış görüşme formu; araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Görüşme formu geliştirilirken, formunda yer alan soruların araştırmanın amacına uygun olmasına dikkat edilmiştir. Soruları uygunluğu konusunda eğitim programları alanında dört, Türkçe öğretmenliği bölümünde bir, ölçme ve değerlendirme alanında bir uzmanın görüşlerine başvurulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütler doğrultusunda formun son hali gönüllük esasına göre belirlenmiş 30 katılımcıya uygulanmıştır.

Görüşme formu 30 katılımcıya uygulanırken, bazı noktalar göz önünde tutulmuştur. İlk olarak katılımcılara, kuantum öğrenme tekniklerinden biri olan “yazı çemberi” ve aşamaları hakkında araştırmacı tarafından açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra öğretmen adayından dijital okuryazarlık kavramıyla ilgili düşüncelerini görüşme formunda yer alan çemberin ön yazma,

karalama, paylaşma, gözden geçirme, düzeltme, tekrardan yazma ve değerlendirme olmak üzere yedi aşamasına (Bkz: Şekil 2) yazması istenmiştir.

Şekil 2. Kuantum Öğrenme Yazı Çemberi (Ayvaz Tuncel, 2007: 289).

Ön yazma aşamasında; katılımcılar dijital okuryazarlıkla ilgili akıllarına gelen bütün bilgileri yazmışlardır. Bu aşamanın en önemli özelliği kavramın yazımı ile ilgili bir sınırlamanın olmamasıdır. Böylelikle katılımcı ön yazma aşamasında, bilişsel yapısındaki bütün bilgilerden yararlanmakta ve bu bilgileri rastgele yazabilmektedir.

Karalama aşamasında; katılımcılardan dijital okuryazarlık kavramıyla ilgili düşüncelerini açık, net ve anlaşılır bir şekilde yazması istenmiştir. Bu aşama ön yazma aşamasının aksine konunun ana çerçevesini daha da belirginleştirmektedir.

Paylaşma aşamasında; katılımcılar yazdıkları düşüncelerini arkadaşları ile paylaşmıştır. *Gözden geçirme* aşamasında, katılımcı arkadaşlarından, araştırmacıdan gelen geri bildirimlerle gerekli düzeltmeleri yapmıştır. *Düzeltilme* aşamasında katılımcı zihinsel yapısındaki bilgileri ve yakın çevresinden almış olduğu dönütleri dikkate alarak, son düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Bu düzeltmeler sonucunda katılımcı, dijital okuryazarlık kavramı ile ilgili düşüncelerini tekrardan çembere yazmıştır. En son aşama ise *değerlendirmedir*. Bu aşamada dijital okuryazarlık kavramı ile ilgili elde edilen bilgiler, düşünceler 30 katılımcı tarafından ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Araştırmada ayrıca doküman analiz yöntemine başvurulmuştur. Doküman analizinde katılımcıların yazı çemberine yazdıkları düşüncelerinden alıntılar yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada, bağımsız kelime ilişkilendirme testi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu için içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, herhangi bir metinde geçen karakterlerden sonuçlar çıkarmayı, derinlemesine yorumlar yapmayı sağlayan, bu yorumlardan hareketle çeşitli temalara ulaşmayı amaçlayan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırmada da içerik analiziyle öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık kavramı konusunda belirttikleri kavramlar ve cümleler, birbirine benzeyen veriler ve belirli kategoriler çerçevesinde bir araya getirilerek düzenlenmiştir.

Araştırmada içerik analizi yapılırken, öğretmen adaylarının kâğıtları incelenmiş, araştırma yönergesine uygun olmayan kâğıtlar elenmiş, tekrardan kâğıtlar derlenmiş, öğrenci kâğıtları 1’den 100’e kadar numaralandırılmış, daha sonra cevaplar doğrultusunda kategoriler oluşturulmuş ve bu kategorilerin dağılımları belirlenmiş, güvenirlik-geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Bütün bu aşamalarda

kelime sayısı, cevap sayısı ve anlamsal ilişki tekniğinin kullanıldığı bağımsız kelime ilişkilendirme testinde aynı anlamla cevaplandırılan kelimeler en sık tekrar edilen kelimeler altında sınıflandırılmıştır. Daha sonra her kategorideki kelimelerin frekansları hesaplanmış, ilişkisiz olan kelimeler ve bir kez tekrarlanan kelimeler değerlendirmeye alınmamıştır. Bu değerlendirmeler sonucu dijital okuryazarlık ile ilgili öğretmen adaylarının ifadelerinden alıntı yapılmış ve bu alıntılarda öğretmen adayları için Ö₁, Ö₂,.....Ö₁₀₀ kodları kullanılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Araştırmanın güvenirliğini sağlamak için kategoriler altında yer alan kodların söz konusu belirlenmiş kategorileri temsil edip etmediğine bakılmıştır. Bu konuda üç uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Görüşler sonucunda, üç uzmanın kodlamış olduğu verilerle kategori listesinin son hali verilmiştir. Üç araştırmacının birbirinden bağımsız olarak kullandıkları kodların tutarlılığı “Görüş birliği” ya da “Görüş ayrılığı” şeklinde işaretlemeler yapılarak belirlenmiştir. Görüşlerine başvuru alan araştırmacıların öğretmen adaylarının açıklamaları için aynı kodu kullandıkları durumlar görüş birliği, farklı kodu kullandıkları durumlar ise görüş ayrılığı olarak kabul edilmiştir. Bir araştırmacı tarafından çelişkiye düşülen bölümlerde diğer iki araştırmacının görüşüne başvurulmuş ve görüşler doğrultusunda kodlama yapılmıştır. Bu şekilde yapılan veri analizinin güvenirliği; $[Görüş\ birliği / (Görüş\ birliği + Görüş\ ayrılığı) \times 100]$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenirlik $47 / (47+3) = .94$ olarak hesaplanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, bağımsız kelime ilişkilendirme testiyle elde edilen bulgulara, görüşme formunda kullanılan yazı çemberi aşamalarına ve bu aşamalardan yapılan alıntılara yer verilmiştir.

Araştırmada bağımsız kelime ilişkilendirme testi kullanarak elde edilen verilerin analizinde toplam 6 kategori oluşturulmuştur. Elde edilen kategoriler ve bu kategorilerde dikkate alınan

kelimeler listelenmiştir. Kelimler listelenirken bir kez tekrarlanan kelimelerin olup olmadığı araştırmacı tarafından kontrol edilmiştir. Torkar ve Bajd, (2006) ve Ekici ve Kurt (2014)'un belirttiği gibi eğer birer kez tekrarlanan kelimeler var ise ve bu kelimeler anlamlı değilse diğer kelimelerle ilişkilendirilmemektedir. Araştırmada da belirtilen kelimelerden % 5,44 (38 kelime) kategorilere dahil edilmemiştir. Bu kelimeler araştırmanın niteliği yönünden Tablo 2'den çıkarılmış, ancak her kategorinin sonunda ilgili yorumlar bölümünde belirtilmiştir. Bu işlemden sonra dijital okuryazarlık kavramıyla ilişkili geriye kalan toplam 660 kelime toplam 47 farklı kelime olarak 6 kategoriye bölünmüştür. Toplam 698 cevap kelime elde edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2.

Öğretmen Adaylarının “Dijital Okuryazarlık” Kavramıyla İlgili Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testiyle Elde Edilen Bilişsel Yapılarının Kategorilere Göre Dağılımı

Kategoriler	Kavramlar ve Frekansları	Toplam Frekanslar
1. Dijital Okuryazarlığın Eğitim anlayışı	E kampüs (46)	387
	Boş bir levha (19)	
	Dayatma (44)	
	Boş bir müfredat (50)	
	Anadolu Üniversitesi (49)	
	Boş sayfa (8)	
	Anlamsız bilgiler (17)	
	Bilgisayar (9)	
	İnteraktif eğitim (12)	
	Beyaz sayfa (4)	
	Özel sayfa (3)	
	Geleneksel eğitime tepki (2)	
	Dijital Üniversite (11)	

	Çöplük (30)	36
	Rehbersiz bir tur (3)	
	Eş zamanlı sınav (2)	
	Ezber bilgi (2)	
	Hayalet (2)	
	Şifre (2)	
	BÖTE bölümü (13)	
	İp yumağı (15)	
	Labirent (11)	
	Bulmaca (24)	
	Karmaşık problem (6)	
	Mühendislik Fakültesi (3)	
2. Dijital Okuryazarlık Zorunlu Bir Ders	Kredisiz sistem (8)	
	Amaçsız kazanım (5)	
	Tek yönlü öğretim (8)	
	Pilot Ders (15)	

Tablo 2'nin Devamı

Kategoriler	Kavramlar ve Frekansları	Toplam Frekanslar
3. Dijital Okuryazarlığın Amacı	Yaşam boyu öğrenme (30)	83
	Medya okur-yazarlığı (24)	
	Sosyal ağları (20)	

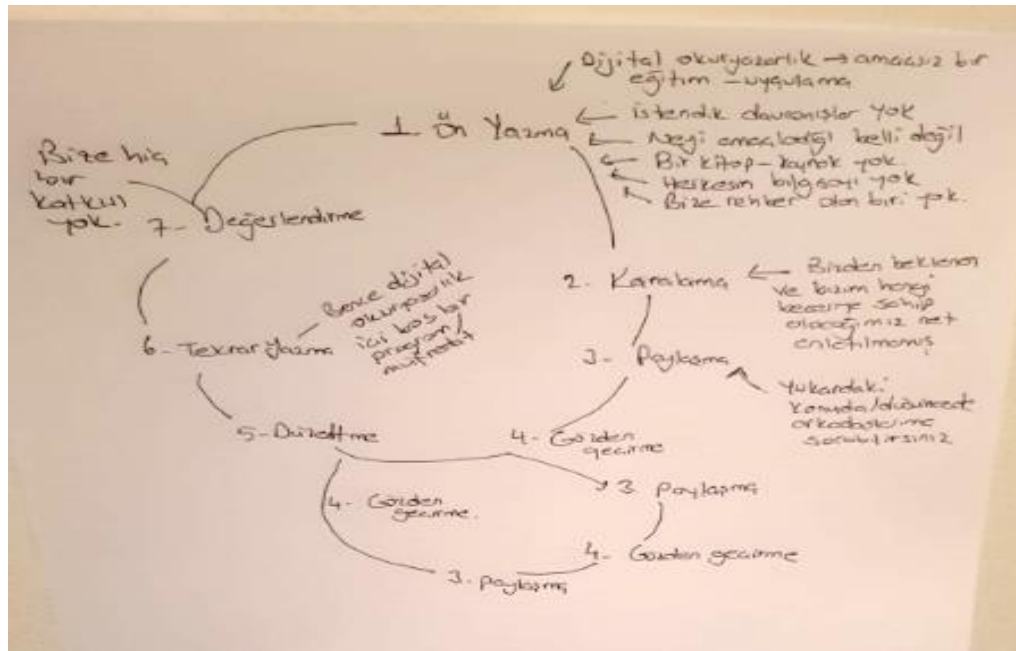
	Geleceğin Teknolojileri (9)	
4. Dijital Okuryazarlığın Değerlendirme Ölçütleri	Milli piyango çekilişi (45)	66
	Kırmızı kart (14)	
	Nesi var tekniği (3)	
	Ağrı dağı (4)	
5. Dijital Okuryazarlığın Öğrenme Ortamı	Boş sınıf (45)	65
	Kara tahta (3)	
	Trafik kazası (8)	
	Verimsiz arazi (5)	
	Çöl (4)	
6. Dijital Okuryazarlığın Öğrenci Profillerine Yansımaları	Yaratıcı bireyler (7)	23
	Sorgulamayan bireyler (5)	
	Problem çözen bireyler (4)	
	Etkili iletişim kuran bireyler (5)	
	Öğrenmeyi öğrenemeyen bireyler (2)	
TOPLAM	47	660

Tablo 2’de görüldüğü üzere, verilerin analizi sonucu toplam altı kategori elde edilmiştir. Bu kategorilerden birincisi ve en yoğun cevapladıkları dijital okuryazarlığın “eğitim anlayışı” dır (f=387). Bu kategoride katılımcıların çoğunluğu *boş bir müfredat* kavramına odaklandığı söylenebilir. Ayrıca katılımcıların bu kategoride yazdıkları fakat 1 kez tekrar edildiği için bu kategoriye dahil edilmeyen kelimeler ise; *disiplinsiz sınıf, sürü, okulsuz toplum, karne, Bill Gates, Whatsapp, uyuyan öğrenciler, sınıfsız öğretmen, anlatım yöntemi, tek yönlü iletişim, çatısız okul, boş kasa, tutsak öğrenci, istemsiz davranış, dijital kitap, benzeşim tekniği, sunuş yoluyla öğretim stratejisi, dedektif, mercek, deney, laboratuvar, işlem zaman çizelgesi, sanayi toplumu, pasif öğrenci, uzaktan kumanda* olarak tespit edilmiştir.

Dijital okuryazarlığın eğitim anlayışı kategorisinde yer alan “boş bir müfredat” kavramına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerinden bazı alıntılar aşağıda yer almaktadır.

- (1) ...bu kavramın bir türlü içini dolduramadım. Bana eğitim anlayışını sorsanız ben bunun boş bir müfredat dersim. Çünkü ne kazandırıyor belli değil. (Ö₃)
- (2) ...çok gereksiz bilgiler var..içinde ne olduğu bize ne kazandırdığı belli değil. (Ö₉)
- (3) ...hangi konuyu anladın dersiniz hiçbir şey...(Ö₁₃)
- (4) Adeta gereksiz kavramların bir arada yer aldığı boş bir müfredat. (Ö₂₅)
- (5) Şimdi bu uygulamadan ne anladınız dersiniz beynim bomboş. Niye bize bu eğitim verildi anlamadım. Hiçbir şey kazanmadım ve beceri haline getirmedi. (Ö₃₇)
- (6) Dört yıl boyunca aldığım ne boş eğitim anlayışı dijital okuryazarlık. Bunun müfredatını kim hazırladı bilmiyorum ama çok boş. (Ö₄₀)
- (7) ...bu kadar zorlandığımı ve yıprandığımı hatırlamıyorum adeta işkence...ne öğrendin ne öğrenmedim belli değil. (Ö₅₈)

Öğretmen adayları ile yapılan görüşmeler, yukardaki düşünceleri destekler niteliktedir. Öğretmen adaylarından Ö₈ dijital okuryazarlık kavramı ile ilgili düşüncelerini kuantum öğrenme tekniklerinden biri olan yazı çemberini kullanarak şu şekilde ifade etmiştir:

Resim 2. Ö₈'ün Yazı Çemberine Kullanarak Dijital Okuryazarlık Kavramına Yönelik Düşünceler

Ö₈ kodlu öğretmen adayı ön yazma aşamasında, dijital okuryazarlığın belirli bir hedefi olmayan, kaynağı ve dayanağı bulunmayan bir kitap, bireyde neyi kazandırmaya çalıştığı konusunda belirsizliklerin yer aldığı bir eğitim anlayışına benzetmektedir. Bu aşamadan sonra karalama aşamasına geçilmiştir. Karalama, ön yazma aşamasının aksine düşüncelerin net bir şekilde ifade edildiği aşamadır. Karalama aşamasında öğretmen adayı, dijital okuryazarlığı bilgi ve becerilerin plansız ve programsız bir şekilde bireye kazandırıldığı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamayı daha sonra öğretmen adayı arkadaşları ve öğretim elemanı/elemanları ile paylaşmış, paylaşımlar sonucunda bir takım düzeltmelere gidilmiştir. Düzeltmeleri öğretmen adayı yaparken, özellikle “amaçsız, rehbersiz, plansız ve programsız” gibi anahtar kavramlarını göz önünde bulundurmıştır.

Düzeltilme aşamasından sonra öğretmen adayı tekrar yazma aşamasına geçmiştir. Bu aşamada belirtilen anahtar kavramları dikkate alarak dijital okuryazarlık kavramını “boş bir müfredat” kavramı ile ilişkilendirmiş ve açıklamıştır. Son olarak değerlendirme aşamasına geçen öğretmen adayı, bu aşamada dijital okuryazarlığın bilgi ve beceri yönünden kendilerine bir katkı sağlamayacağını ifade etmiştir.

Tablo 2’de görülen ikinci kategori “dijital okuryazarlık zorunlu bir ders” olmasıdır (f=36). Bu kategoride katılımcıların çoğunluğu *pilot ders* kavramına odaklandığı söylenebilir. Ayrıca katılımcıların bu kategoride yazdıkları fakat 1 kez tekrar edildiği için bu kategoriye dahil edilmeyen kelimeler ise; *hedefsiz ders*, *sanayi toplumu dersi*, *kaynağı olmayan ders*, *zorunlu ders* olarak tespit edilmiştir.

Dijital okuryazarlık zorunlu bir ders kategorisinde yer alan “pilot ders” kavramına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerinden bazı alıntılar aşağıda yer almaktadır.

- (8) Son yıllarda birçok üniversitede bu kavramın kullanıldığını biliyorum. (Ö₇)
- (9) Farklı üniversitelerde okuyan arkadaşlarım bizim gibi bir ders olarak bu dönem dijital okuryazarlığı alıyorlar. (Ö₁₀)
- (10) Biz bu dönem aldığımız bir derstir. (Ö₁₁)
- (11) Bu kavram şuan bilgi çağının önemli kavramı olduğunu biliyorum. Bu kavramın daha anlaşılır olması içinde bizlere ders olarak verilmektedir. Ama zorunlu...(Ö₄₆)
- (12) Günümüz eğitim anlayışın dikkate aldığı ve bizde de bir beceri olarak geliştirmeye çalıştığı bir kavramdır. Bu kavram bu dönem bize zorunlu olarak verildi. (Ö₅₁)
- (13) Bizle bu dönem zorla verilen ve birçok üniversitede uygulanan bir ders. (Ö₆₅)
- (14) Planı-programı olmayan bir dersin içinde geçen bir kavram ilk olarak bu dönem bu kavramı bir dersin başlığında gördüm. (Ö₈₆)

Tablo 2’de üçüncü kategori “dijital okuryazarlığın amacı” olduğu görülmektedir (f=83). Bu kategoride katılımcıların çoğunluğu *yaşam boyu öğrenme kavramına* odaklandığı söylenebilir. Ayrıca katılımcıların bu kategoride yazdıkları fakat 1 kez tekrar edildiği için bu kategoriye dâhil edilmeyen kelimeler ise; *sonsuzluk*, *uzun ince bir yol*, *uçurum* olarak tespit edilmiştir.

Dijital okuryazarlığın amacı kategorisinde yer alan “yaşam boyu öğrenme” kavramına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerinden bazı alıntılar aşağıda yer almaktadır.

- (15) Dijital okuryazarlık kavramını ders olarak aldım. Bence yaşam boyu öğrenme sürecinde karşımıza çıkacak bir kavram (Ö₃₅)
- (16) .....beşikten mezara devam eden bir süreç...(Ö₄₃)
- (17) İnsan ömrü teknoloji ile iç içe devam etmekte. Yeni teknolojiler ortaya çıkmakta. Bu bütün yaşamımızda böyle devam edecektir. (Ö₅₄)
- (18) Dünyaya geldiğimiz an itibariyle teknoloji ile tanışıyoruz. Bazen bir aile bireyimizin elinde bazen bir öğretmenimizin elinde...ömür boyu bu süreçtir...(Ö₁₀₀)

Tablo 2’de dördüncü kategori “dijital okuryazarlığın değerlendirme ölçütleri” olduğu görülmektedir (f=66). Bu kategoride katılımcıların çoğunluğu *milli piyango çekilişi kavramına* odaklandığı söylenebilir. Ayrıca katılımcıların bu kategoride yazdıkları fakat 1 kez tekrar edildiği için bu kategoriye dahil edilmeyen kelimeler ise; *çarkıfelek ve nesi var tekniği* olarak tespit edilmiştir.

Dijital okuryazarlığın değerlendirme ölçütlerinde yer alan “milli piyango çekilişi” kavramına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerinden bazı alıntılar aşağıda yer almaktadır.

....dijital okuryazarlık dersinden aldığım notu dört senedir hiçbir dersten almamıştım. Sonucuma itiraz ettim...(Ö₆)

- (19) ...hani milli piyangodan çekiliş yaparlar şansına bir sayı çıkar...bu dersten aldığım not aynı milli piyango çekilişine benziyor. (Ö₁₇)
- (20) ...acaba bu dersin değerlendirmesi nasıl yapılıyor...ben aldığım notu kabul etmiyorum. (Ö₃₀)
- (21) ...Zaten sınavda soruları anlamıyorum...anlamak içinde günü birlik çalışıyorum...notlar bir açıklanıyor...şaşıp kalıyorum...(Ö₃₉)
- (22) Bu dersin vizesinden çok yüksek bir not aldım..çok sevindim. Nasıl aldım bilmiyorum. (Ö₉₈)

Tablo 2’de beşinci kategori “dijital okuryazarlığın öğrenme ortamı” olduğu görülmektedir (f=65). Bu kategoride katılımcıların çoğunluğu *boş sınıf* kavramına odaklandığı söylenebilir. Ayrıca katılımcıların bu kategoride yazdıkları fakat 1 kez tekrar edildiği için bu kategoriye dahil edilmeyen kelimeler ise; *beyaz sayfa ve boş kutu* olarak tespit edilmiştir.

Dijital okuryazarlığın öğrenme ortamlarında yer alan “boş sınıf” kavramına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerinden bazı alıntılar aşağıda yer almaktadır.

- (23) ...keşke bu dersi bize bir hoca anlatsaydı...dijital ortamda ders görmek çok kötü...hani sınıfa girersin tek başına kalırsın ya bu derste benim için öyle...(Ö₂₄)
- (24) Dijital okuryazarlık sabahın erken saatinde başlayan bir ders gibi...sabah ilk derse kimse yetişemez ve bir tek sen sınıfta olursun...(Ö₄₆)

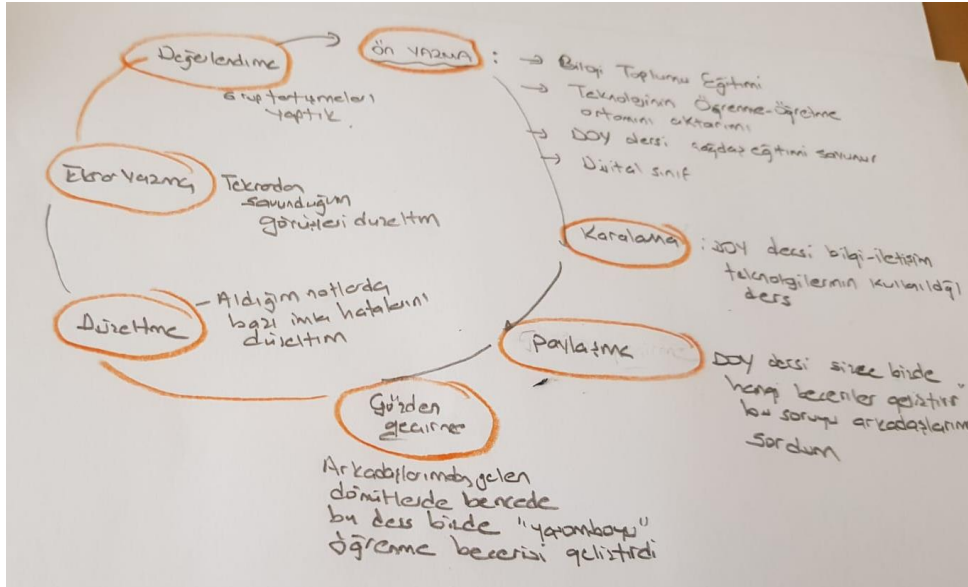
- (25) ...herkesin bilgisayarı yok...bu ders bilgisayardan takip ediliyor. Adeta hiçbir şeyin bize sunulmadığı sınıf ortamı gibi.. (Ö₆₉)

Tablo 2’de altıncı kategori “dijital okuryazarlığın öğrenci profiline yansımaları” olduğu görülmektedir (f=23). Bu kategoride katılımcıların çoğunluğu *yaratıcı bireyler kavramına* odaklandığı söylenebilir. Ayrıca katılımcıların bu kategoride yazdıkları fakat 1 kez tekrar edildiği için bu kategoriye dâhil edilmeyen kelimeler ise; *düşünen birey ve keşfeden olarak* tespit edilmiştir.

Dijital okuryazarlığın öğrenci profiline yansımalarında yer alan “yaratıcı bireyler” kavramına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerinden bazı alıntılar aşağıda yer almaktadır.

- (26) Bilgi ve iletişim teknoloji, dijital ortamlar benim yaratıcı fikirler ortaya koymamı sağladı. (Ö₁)
- (27) ...bazı derslerimiz uygulamalıydı. Dijital okuryazarlık dersinde öğrendiğim bazı modeller vardı onu oralarda kullandım. (Ö₁₀)
- (28) Öğretmenlik uygulaması dersinde, dijital okuryazarlık dersinde duyduğum bir uygulamayı sınıfta kullandım ve çok beğenildi. Çok orijinal fikirdi.. (Ö₂₅)
- (29) ...Bu derste öğrendiğim bilgiler bende yeni düşüncelerin ortaya çıkmasını sağladı...Çünkü dijital çağdayız...bu çağ bilgi toplumu çağı...pasif öğrenci çağa uyum sağlamamaktadır (Ö₂₈)

Ö₂₈ kodlu öğretmen adayı dijital okuryazarlık kavramına ilişkin görüşlerini yazı çemberine şu şekilde ifade etmiştir:

Resim 3. Ö₂₈’in Yazı Çemberine Kullanarak Dijital Okuryazarlık Kavramına Yönelik Düşünceler

Ö₂₈ kodlu öğretmen adayı dijital okuryazarlık kavramını, yazı çemberinin ön yazma aşamasında bilgi toplumu eğitim anlayışıyla, çağdaş eğitim ilişkilendirerek açıklamıştır. Karalama aşamasında, bilgi iletişim teknolojisi kavramına vurgu yaparak ifade etmiştir. Elde etmiş olduğu bilgiyi tartışma yöntemini kullanarak arkadaşlarıyla paylaşmıştır. Tartışma ortamında elde edilen bilgiler diğer öğretmen adayları ve Ö₂₈ kodlu öğretmen adayı tarafından tekrardan gözden geçirilmiştir. Ö₂₈ kodlu öğretmen adayı daha sonra düşüncelerini bir kâğıda not almış ve imla, dil ve yazım hatalarını düzeltmiştir. Bütün bu süreçlerden sonra dijital okuryazarlık kavram hakkında genel düşüncelerinin yer aldığı notlar almıştır.

Tablo 3.

Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Kavramına İlişkin Görüşlerinin Betimsel Analiz Sonuçları

		Tema	Kodlama		Kodlama Yoğunluğu	
			f	%	f	%
Dijital Okuryazarlık Kavramına İlişkin Görüşleri	Ön Yazma Aşaması	12	40	15	42,86	
	Paylaşma Aşaması	10	33,33	10	28,57	
	Değerlendirme Aşaması	8	26,67	10	28,57	
	TOPLAM	30	100	117	100	

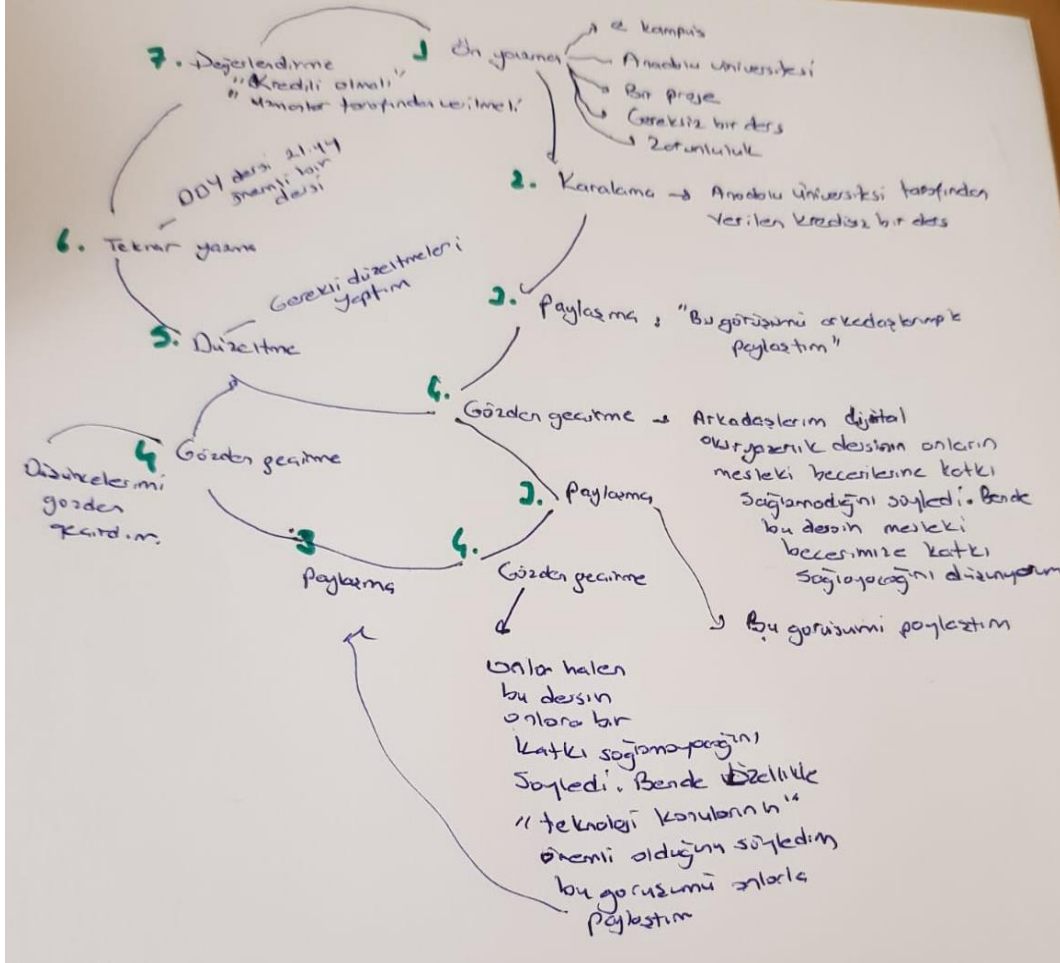
Tablo 3’de öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık kavramına ilişkin görüşlerin betimsel analiz sonuçları bulunmaktadır. 30 katılımcıyla yapılan görüşmelerde ön yazma basamağı aşamasında [hazırbulunuşluk (f=5), ilk algı (f=4), eski bilgiler (f=4), farkındalık (2)] şeklinde alt temalar yer almaktadır. Paylaşma aşaması temasının [sınıf arkadaşları (f=4), öğretim elemanları (f=3), yurt arkadaşları (3)]; değerlendirme aşaması temasının ise [olaya bütüncül yaklaşma (f=3), eleme yapma (f=2), analiz yapma (f=2), yorumlama (f=2), eski-yeni bilgileri ilişkilendirme (f=1)] alt temalarından oluştuğu görülmektedir. Buradan hareketle, öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık kavramı ile ilgili hazırbulunuşlarının olduğu (örn.31-32-33-34-35), süreç boyunca elde ettikleri bilgileri sınıf arkadaşlarıyla paylaştıkları (örn.36-37-38-39) ve genel bir değerlendirme yaparak (örn. 40-41-42) bu sürece bütüncül yaklaştığı söylenebilir. Öğretmen adaylarının bu alt temalara ilişkin görüşlerinden bazı alıntılar aşağıda verilmiştir

(30) Daha önce bu kavramı duymuştum.. (Ö₁₇)

- (31) Ders olarak duygumun bu kavrama karşı ön bilgilerim bulunmaktadır. (Ö₂₂)
- (32) ...hazırbulunuşluk düzeyin var...(Ö₃₅)
- (33) ...yabancı olduğumun bir kavram değil.. (Ö₄₁)
- (34) Bu dönem en çok duyduğum kavramdır diyebilirim. (Ö₄₈)
- (35) Yazı çemberi tekniğini kullanarak bilgilerimi arkadaşlarımla paylaştım. (Ö₅₀)
- (36) Benim her zaman bir grubum var onlarla paylaştım. (Ö₅₄)
- (37) Tartışma grubundaki arkadaşlarımla paylaştım...(Ö₆₀)
- (38) ...Sınıf arkadaşlarımla paylaştım ...onların çok katkısı oldu...(Ö₆₁)
- (39) Dijital okuryazarlık kavramını yazı çemberi tekniği ile ele aldığımda sonuçta elde ettiğim bilgileri bir bütün olarak gördüm.. (Ö₆₃)
- (40) Gestalt psikolojisi mantığı ile ulaştığım bilgileri değerlendirdim. (Ö₆₅)
- (41) Bilgileri parça-bütün ilişkisiyle değerlendirdim. (Ö₆₇)

Ö₆₇ kodlu öğretmen adayı dijital okuryazarlık kavramına ilişkin görüşlerini yazı çemberine şu şekilde ifade etmiştir:

Resim 4. Ö₆₇'nin Yazı Çemberine Kullanarak Dijital Okuryazarlık Kavramına Yönelik Düşünceler

Ö₆₇ kodlu öğretmen adayı ön yazma aşamasında dijital okuryazarlık kavramıyla ilgili hazır bulunuşluklarında bulunan bilgileri yazdıkları görülmüştür. Ö₆₇ kodlu öğretmen adayının bilişsel yapısında dijital okuryazarlık kavramıyla ilgili yer alan kavramlar şunlardır: e-kampüs, Anadolu Üniversitesi, gereksiz bir ders ve bu dönem alınması gerekli bir ders. Karalama aşamasına gelindiğinde öğretmen adayının bu kavramla ilgili daha net ifadeler yazdığı söylenebilir. Burada öğretmen adayı dijital okuryazarlığın Anadolu üniversitesi tarafından kendilerine çeşitli videolarla, bilgilendirici ek kaynaklarla verilen bir hizmet olduğunu ifade etmiştir. Bu bilgilerini arkadaşları ile paylaşmıştır. Arkadaşlarından gelen eleştiri ve öneriler doğrultusunda bilgilerini tekrardan gözden geçirmiş ve gerekli gördüğü noktalarda düzeltmeler yapmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada elde edilen altı kategoriden ilki “Dijital Okuryazarlığın Eğitim anlayışı”dır. Bu kategoride, öğretmen adayı dijital okuryazarlık kavramını “boş bir müfredat” ile ilişkilendirerek açıklamıştır. Bilindiği üzere *müfredat*, formal eğitimin uygulandığı okullarda, konuların öğretilmesi, bu konuların hangi sırayla verileceği, konuya ne kadar zaman ayrılacağı hakkında bilgi veren bir eğitim planıdır. Bu planda, her dersin içerikleri ayrıntılı verilmekte, plan-program çerçevesinde bu içerikler öğrencilere belirli zaman dilimlerinde aktarılmaktadır. Öğretmen adayları boş müfredat kavramını dijital okuryazarlık kavramı ile ilişkilendirirken, bu açıklamaların aksini ifade ettikleri görülmüştür. Yani boş müfredat kavramı ile dersin hedeflerinin ve dersin içeriğinin olmamasına ya da içerikleri arasında bağlantıların kurulmamasına vurgu yapmışlardır. Başka bir deyişle, öğretmen adaylarının bilişsel yapılarında dijital okuryazarlık kavramı *bir boşluk, anlamsızlık, ilişkisiz bilgilerin varlığı* şeklinde yer aldığı söylenebilir.

Dijital okuryazarlık kavramının öğretmen adaylarında bırakmış olduğu bu olumsuz etkinin temelinde 2018-2019 yılında almış oldukları *dijital okuryazarlık dersi* gelmektedir. Çünkü öğretmen adayları bu dersi alırken, öğrenme-öğretme faaliyetlerinden, dersin değerlendirme sürecine kadarki aşamalarında birçok problemle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Dersin yeni bir uygulama olması, yükseköğretim programlarına yeni eklenmesi, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının ders içerikleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması, öğrenciler için uygun öğrenme ortamları ve materyallerinin bulunmaması karşılaşılan problemlerin çıkış nedeni olarak gösterilmektedir. Oysaki dijital okuryazarlık dersi; bireyin sosyalleşmesini, dijital ortamlardaki kaynakların kullanmasını, elde ettiği bilgilerle dış dünyaya karşı farkındalığının artmasını sağlamaktadır (Churchill, Oakley ve Churchill, 2008).

Dijital dünyada bireyin uyumuna, kendisini ifade etmesine, dijital araçları kullanmasına önemli katkılar sağlayan dijital okuryazarlık dersi, geleceğin dijital bireylerin yetişmesine ve dijital becerilerin kullanıldığı mesleklerin ortaya çıkmasına neden olacağı düşünülmektedir. Yeşildal’a (2018) göre günümüz yeni nesilleri küçük yaştan itibaren teknolojik araçlarla tanışmaktadır. Facebook, Instagram ve Twitter gibi Web 2.0 uygulamalarla geniş bir insan topluluğuna ulaşmaktadır. Bu uygulama ortamlarından kazandığı davranışları, bilgileri yaşam boyu öğrenmesinde kullanmaktadır. Olumlu-olumsuz çıktılarla yaşamına aktardığı bu bilgi ve davranışlar onun mesleki becerisine, aile yaşamına ve toplumdaki yaşam koşullarına etki etmektedir. Dijitalleşen çağ ve toplumda her birey bir döngün halkası olarak bir birini bu koşullar çerçevesinde etkilemektedir. Bu etki okul içi-dışı ortamlarda, ailenin yaşam alanında kendisini göstermektedir. Ortam ne kadar bireye çok uyarıcı sunarsa, bireyin öğrenmeye karşı istek ve ilgisi o kadar artacaktır. Bu çalışmada görüldüğü üzere dijital okuryazarlık eğitimi bir ders olarak öğretmen adaylarına dijital ortamda sunulmaktadır. Dijital ortamda sunulması, bireyin birçok bilgiye kısa sürede ulaşmasına ve bilgileri tekrar tekrar izlemesine, dinlemesine, tekrar etmesine katkı sağlamaktadır. Fakat çalışmada Anadolu Üniversitesinin öğretmen adaylarına sunmuş olduğu bu imkândan yeterince yararlanamadıkları görülmüştür. Bunun sebebini öğretmen adayları; kendilerine ait bilgisayarlarının olmaması, problem yaşadıkları alanlarda ve konularda kendilerini bilgilendiren bir uzmanın bulunmaması ve en önemlisi de değerlendirme sürecinin sağlıklı yürütülmemesi şeklinde ifade etmektedir. Oysaki geleceğin öğretmenleri olan öğretmen

adaylarının iyi bir donanımla mezun olması, üst düzey becerilerini kullanması, günümüz ve gelecekteki dijital nesillere istendik davranışları kazandırması beklenmektedir.

Öğretmen adaylarına göre, dijital okuryazarlık becerisine sahip bireyler, yaratıcı düşüncelerini kullanmaktadır. Hague ve Payton'un (2010) belirttiği gibi dijital okuryazarlık berisine sahip bir birey; bilgilere nasıl ulaşacağını bilmekte, ulaşılan kaynaklardan hangisinin önemli olduğuna karar vermekte ve karşılaştıkları problemlere nasıl yaratıcı çözümler üreteceğini düşünmektedir. Öğretmen adayları Hague ve Payton'un (2010) belirttiği bu düşünceleri savunduğu ve bu konudaki düşüncelerini yazı çemberine ayrıntılı bir şekilde aktardığı görülmüştür. Bilindiği üzere yazı çemberi ön yazma, karalama, paylaşma, gözden geçirme, düzeltme, tekrardan yazma ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır. Öğretmen adayları ön yazma aşamasında dijital okuryazarlık kavramıyla ilgili hazır bulunuşluklarının olduğu, paylaşma aşamasında öğrenme sürecinde edindikleri bilgi ve becerileri arkadaşlarıyla paylaştıkları ve değerlendirme aşamasında bu bilgilerini analiz, sentez ve bütüncül bir yaklaşımla yorumladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Koç Akran ve Aşıroğlu'na (2018) göre yazı çemberi bireyde bilgi alış verişini sağlamakta, bireyin iletişim sürecini etkili kullanmasında yardımcı olmakta ve birey öğrenme-öğretme sürecine açık katılım göstermektedir. Geleneksel eğitimin aksine bu tür çağdaş yaklaşım uygulamaları bireyin öğrenme sürecine aktif katılımını sağlamaktadır. Bireyin yaratıcı düşünmesine, olaylara eleştirel yaklaşmasına, okuryazar olmasına, bilgi-iletişim teknolojilerini kullanmasına yardımcı olmaktadır (Demirci, 2007; Ay, 2010).

Sonuç olarak; temel eğitimden yükseköğretime kadarki bütün süreçlerde bireyin teknolojiyi kullanması, paylaşması ve üst düzey becerilere sahip olması amaçlanmaktadır. Bu gün bu amaç doğrultusunda FATİH projesi kapsamında bireylere dijital okuryazarlık becerisi kazandırılmaya çalışılmakta, okullarda Medya Okuryazarlığı dersi seçmeli ders olarak verilmektedir. Yükseköğretimde de pilot sekiz üniversiteye yine dijital okuryazarlık dersi "zorunlu ders" olarak verilmektedir Son yıllarda dijital okuryazarlık dersinin bu kadar önemli olması Avrupa Birliği için hazırlanmış Dijital Okuryazarlık raporunda şu şekilde ifade edilmektedir: dijital ortamlar öğrencilerin üretkenliğini, orijinal fikirler ortaya koymasını yani yaratıcılıklarını geliştirmektedir (Hamutoğlu, Güngören, Kaya Uyanık ve Gür Erdoğan, 2017). Başka bir deyişle, dijital okuryazar becerisi yeni veya gelişmekte olan teknolojilere bireyin uyum sağlamasını kolaylaştırmakta, bireyin "Dijital Okuma Kültürü"ne sahip olmasını sağlamakta (MEB, 2018) ve kendini bir çok yönden geliştirmektedir. Kendini geliştiren birey yaşam boyu öğrenme sürecinde hem öğrenmekte hem de öğretmektedir (Ng, 2012).

Öneriler

Dijital okuryazarlık kavramının farklı fakültelerde öğrenim gören öğrenciler tarafından nasıl tanımlandığına ilişkin nitel çalışmalar yapılabilir.

Dijital okuryazarlık becerisine sahip bireylerin profilleri, öğrenme tercihleri hakkında karma çalışmalar yapılabilir.

Dijital okuryazarlık becerisinin yaşam boyu öğrenme sürecinde, bireye kazandıracağı üst düzey beceriler hakkında karma çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

AŞICI, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-17-makale-1.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Ay, Y.(2010). *Kuantum öğrenme modeline dayalı fen ve teknoloji eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin akademik başarı, derse yönelik tutum ve kendi kendine öğrenme becerileri üzerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Aydın, F. & Taşar, M. F. (2010). An Investigation of Pre-Service Science Teachers' Cognitive Structures and Ideas about the Nature of Technology. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(4), 209-221.

Ayvaz Tuncel, Z. (2011). Kuantum öğrenme modeli. Ö. Demirel (Ed.). *Eğitimde yeni yönelimler içinde*. Ankara: Pegem Akademi.

Bahar, M. & Özatlı, N.S. (2003). *Kelime iletişim test yöntemi ile lise 1. sınıf öğrencilerinin canlıların temel bileşenleri konusundaki bilişsel yapılarının araştırılması*. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5 (1), 75- 85.

Churchill, N., & Ping, L.Ç., & Oakley, G., & Churchill, D. (2008). *Digital storytelling and digital literacy learning. International Conference on Information Communication Technologies in Education, Island*. Retrieved from https://www.academia.edu/2818859/Digital_storytelling_and_digital_literacy_learning

Cohen, L., & Manion, L. (1997). *Research methods in education*. London: Routledge.

Coşkun, Y. D., Cumaoğlu, G. K., & Seçkin H. (2013). Bilgisayar öğretmen adaylarının bilişim alanıyla ilgili okuryazarlık kavramlarına yönelik görüşleri. *Internatioanal Journal Of Human Sciences*, 10(1), 1259-1272.

Çiftçi, S. (2009). Kelime çağrışımlarının cinsiyet değişkenine göre gösterdiği temel nitelikler üzerine bir deneme. *Turkish Studies*, 4(3), 633-654.

Demirci, C. (2007) Fen bilgisi öğretiminde yaratıcılığın erişimi ve tutuma etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 65-75.

Ercan, F., Tasdere, A., & Ercan, N. (2010). Observation of cognitive structure and conceptual changes through word associations tests. *Journal of Turkish Science Education*, 7(2), 138-154.

Ekici, G.&Kurta, E. (2014). Öğretmen adaylarının “AIDS” kavramı Konusundaki Bilişsel Yapıları: Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testi Örneği. *TSA / YIL*: 18 S: 3, Aralık 2014.

Gussarsky, E., & Gorodetsky, M. (1990). On the concept “Chemical equilibrium: the associative framework. *Journal of Research in Science Teaching*, 27 (3), 197- 204.

- Güneş, F. (1997). *Okuma-yazma öğretimi ve beyin teknolojisi*. Ankara: Ocak Yayınları
- Hague, C., & Payton, S. (2010). *Digital literacy across the curriculum*. Futurelab.
- Hamutoğlu, N.B., Güngören, Ö.C., Kaya Uyanık, G. & Gür Erdoğan, D. (2017). Dijital Okuryazarlık Ölçeği: Türkçe 'Ye Uyarlama Çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 1 (18), 408- 429
- Hovardas, T., & Korfiatis, K.J. (2006). Word Associations as a Tool for Assessing Conceptual Change in Science Education. *Learning and Instruction*, 16, 416- 432.
- Koç Akran, S.& Aşıroğlu, S. (2018). Yazı çemberi tekniğinin yaratıcı düşünme becerisine etkisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(10):35-48.
- Köseoglu, F., & Bayir, E. (2011). Examining cognitive structures of chemistry teacher candidates about gravimetric analysis through word association test method. *Trakya University Educational Faculty Journal*, 1(1), 107-125.
- Kurudayıoğlu, M.& Tüzel, S. (2010). 21. yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *TÜBAR-XXVIII-/2010:283-298*.
- Kuş, E. (2003). *Nitel-nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Martin, A. (2008). Digital Literacy and the "Digital Society". Lankshare, C. & Knobel, M. (Eds.). (2008). *Digital Literacies* (pp.151-176). Newyork: Peter Lang Publishing.
- MEB(2018). Öğrencilerin dijital okuma kültürü. (Erişim Tarihi:16.07.2019)
https://yegitek.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_11/06102914_serpil.pdf
- Miles, M, B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Nakiboğlu, C. (2008).Using word associations for assessing nonmajor science students' knowledge structure before and after general chemistry instructions: *The case of atomic structure*. *Chemical Educational Research Practice*, 9, 309-322.
- Nartgün, Z. (2006). Fen ve Teknoloji Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme. Bahar, M. (Ed), *Fen ve Teknoloji Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy?. *Computers & Education*, 59(3), 1065-1078.
- Önal, İ. (2010). Tarihsel Değişim Sürecinde Yaşam Boyu Öğrenme ve Okuryazarlık: *Türkiye Deneyimi. Bilgi Dünyası*, 11(1):101-121.
- Özden, Y. (1999). *Eğitimde Dönüşüm Eğitimde Yeni Değerler*.Ankara: Pegem A Yayınları.
- Özatlı, N. S. & Bahar, M. (2010).Öğrencilerin boşaltım sistemi konusundaki bilişsel yapılarının yeni teknikler ile ortaya konulması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 10 (2), 9-26
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. USA: Sage.

- Sangül, M. (2013). *Bilişim teknolojileri ve yazılım*. http://hasanozbay.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/04/07/354054/dosyalar/2019_bilisimteknolojileri.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Torkar, G., & Bajd, B. (2006). Trainee teachers' ideas about endangered birds. *Journal of Biological Education*, 41(1), 5-8.
- Usta, E.M.& Karakuş, M. (2016). Pedagojik okuryazarlık ölçeğinin geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1): 133-146.
- Yeşil, R. & Şahan, E. (2015). Öğretmen adaylarının Türk Eğitim Sisteminin en önemli sorun, neden ve çözüm yollarına ilişkin algıları. *Ahi Evran Ünv. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 16 (3):123-143.
- Yeşildal, M. (2018). *Yetişkin bireylerde dijital okuryazarlık ve sağlık okuryazarlığı arasındaki ilişki: Konya örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Soysal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YÖK (2019). *YÖK Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm Tanıtım toplantısı* https://basin.yok.gov.tr/.../2019/113_univ_dijital_okuryazarlik_dersi.pdf (Erişim Tarihi:15.07.2019)

SOSYAL MEDYA, AGNOLOTOLOJİ ve KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Öğr. Gör. Türkan AYDOĞAN

İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı

Öz

Sosyal medya eğitim ,ekonomi, kültür gibi konularda yeni anlayışlar benimseme konusunda kararsız kalırken , eskiye bağlı kalarak yeni anlayışının yayılma çabası toplum yapısı içerisinde bilgiye ulaşmaya çalışan bireyleri , teknoloji ve bilgi boğulması yaşayacağı sosyal medya alanına doğru yönlendirmektedir. Sosyal medya ,serbest olan özgürlüğü ile gerçeklik algısından uzaklaşan kesimi , görsel medya ile algı yönetimi ve algı pekiştirme yöntemiyle tepkisizlik ve agnotoloji etkisi ile kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Gelişen ve değişen şartlar bilgi ile kültür yaratırken ,kitlelerin beklenen davranışları göstermesi için manipüle edilmesi ve yanıltılması söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, İkna , Medya, Davranış Etkisi, Tutum, Agnotoloji

SOCIAL MEDIA, AGNOLOTOLOGY and CULTURE RELATIONSHIP.

Abstract

Social media on issues such as education, economy, culture, adopt new insights remain undecided, while adhering to the past effort to spread a sense of community within the new structure of individuals trying to get to information, technology and knowledge of drowning to the social media space to live. Social media, diverging from the perception of reality with the release of freedom segment, Visual Media's perception-management and perception with reinforcement method with the tepkisizlik and agnotoloji aims to control the effect. Evolving and changing circumstances when creating a culture of information, showing the expected behaviors of the masses can be manipulated to be misleading.

Key Words: Social Media, Persuasion , Media, Behavioral Impact, Attitude, Agnotology

Giriş

Bilgi ve bilgi arayışı bireyleri yönlendiren temel özelliklerden birisidir. Peki o halde doğru bilgi nerede gizlidir.

Bilim ve insan günbegün değişmekte ve şekillenmektedir. Merak ve yeni olanın peşinden gitme dürtüsü ,olgular, kurallar, doğruların yeniden isimlendirilmesine neden olmaktadır. Öyle ki bilinen anlamlar değişmekte, doğru bilinen ve şahit olunan gerçekliğini yitirmektedir. Ve yine o zaman doğru nerede sorusu ön plana çıkmaktadır.

İletişimin temeli kaynaktan gelen bilgilerin kanallar aracılığı ile hedef kitleye aktarılması olarak kodlanmaktadır. Mesaj temelli yaklaşım modellerinde hedefe uygun davranış oluşturulması düşünülen bilgiler ,bireylerin sosyal hayatlarını etkilemek adına verilmektedir. Sosyal medya ve iletişim araçları ile sayısız mesaja maruz kalan zihin , doğru ve yanlış terimlerini bulmakta zorlanacak ,kanaat oluşturma imkansız hale gelecektir.

Sosyal iletişim araçları hızlı bilgi yayılımı, hızlı davranış etkileri oluşturma istekleri doğrultusunda, tüm bireyleri ortak bir noktada etkilemesi düşünülen mesajları ardı ardına vermektedir. Bilgiye kolay ulaşım sağlanması sorgulanma derecesini azaltmaktadır. Gelişen teknoloji unsurları bilgiyi kullanma oranımızı azaltmaktadır. Sorulması gereken vurgu , bilgi gizli mi ; yoksa kasıtlı olarak gizleniyor mu?

“Agnotoloji” bu noktada ön plana çıkmaktadır. Bilgisizliğin ne olduğunu araştıran bilim dalı “doğru nedir” , “bilgi cehaleti artırıyor mu”, “dürüst yalancılar” gibi başlıca soruların sorulması ile bilim dalını irdeliyor.

Bilgisizliğin ne olduğunu araştıran bilim dalı . platon bilgiyi kanıtlanmış gerçek inanç olarak tanımlar. Bilgi kavramının karşısında tanısızlık (agnosia) vardır. 2005 yılında Agnotoloji konusunda yapılan bir konferansta bu kavram “ göz ardı etmenin kültürel üretimi” olarak tanımlandı. Bunu bilgisizliğin kültürel üretimi , cehaletin kültürel üretimi diye de çeşitlendirmek mümkün. Kavramı bilim dünyasına kazandıran Stanford Üniversitesi bilim tarihçisi Robert N. Proctor.

Bilgi etki ve tepki yaratabilmek adına sosyal ağlardan iletilmektedir. Ancak detay noktada verilen bilginin kullanım amacının , bireysel özgür düşünce güdümünde bırakılmamasıdır. Bilginin hızlı aktif kullanılıyor olması, davranış oluşumcuları tarafından kontrol dışına çıkılmasına olanak sağlayacağı için tercih edilmemektedir. O halde bilgi paylaşımı noktasında bireyin bilgiye ulaşımı özgür iradenin kullanılması ile engellenmelidir. Cehalet yayma biliminin temel ögesi budur.

Teknoloji ilerledikçe , cehaletin yayılması bilim dalının temelini oluşturmaktadır.

Bilgiye ulaşımı engelleyemiyorsan şüphe uyandır...

İletişim araçları ve sosyal medya toplumun yansıması niteliğini taşımaktadır. Mecralarda verilen mesajlar toplumsal algı boyutunda “ genel tepkisizlik” duygusunu yaratarak , bireye kendi gerçekliğinin doğru olduğu algısını aşılarmaktadır. “Naif Gerçeklik “ anlayışında ; Herkesin dünyayı olduğu haliyle algılayanın kendisi olduğu inancı nedeni ile çıkmaza girdiğini savunur.

Bu çalışmada “Ekme Modeli” ve “Naif Gerçeklik”, “Agnotoloji” yaklaşımları ile sosyal medya etkisinde olan bireylerin nasıl yönlendirildikleri, sanal dünyanın nasıl gerçekmiş gibi empoze edildiği, gerçekliğin nasıl gizlendiği, ve bireylerin “dürüst yalancılar olarak tabir edilen sosyal

medya yaşam ve etki mesajlarına bu denli bağlı olması ,teknoloji araçlarının bilgi yerine eğlence sosyalleşme kanallrını sürekli ön plana alması ile söz konusu olmaktadır. Tutum ve davranışlarımızın kökeni çerçevesinde algı oluşturmada nasıl başarılı oldukları üzerinde eğilerek çalışma detaylandırılacaktır. Ortak karar davranışları oluşturulurken , tepkisiz kalınma dürtüsü nasıl sağlanır ve “mı” lı özendirilme hayatlarının bireyleri ne derecede Ekme Modeline mahkum kıldığı diğer bir işlenecek bölümümüzü oluşturmaktadır.

Bilgisizliğin Ne Olduğunu Biliyor Muyuz?

İnsanın bilgiye ulaşma süreci , öğrenme evreleri ve kapasiteleri hakkında pek çok çalışma yapılmış ve teoriler üretilmiştir. Öğrenme aşamalarında bireyler davranışsal tepkiler göstermektedir.

Bilişsel psikoloji ,insan davranışını kişinin yalnızca çevresindeki uyaranlara tepki vermesi olarak göremeyip, kişiyi çevresinden gelen uyaranları değerlendiren ,seçen , bilgi toplayan , topladığı bilgiyi işleyen ve bilgi ağına göre tepkiler geliştiren , sosyal ve fiziki dünyadaki etkileşim ağına bir parçası olarak ele almaktadır.(Markus Zajanc,1985;akt.Paker 1994)

Davranış ve davranış etkilerini oluştururken öğrenme süreçlerinde bilgi ve bilgi ağlarının sağlanması önem taşımaktadır. Zihin öğrenme unsurlarında ,çevreden görmüş olduğu etkilerle yönelir. Bireyin beklentileri , fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik unsurları , geçmiş deneyimleri ,davranışsal etkiden sonra gelecek olan bilişsel işlemleri etkilemektedir.

Biliş bireyin kendi iç koşulları ve içinde yaşadığı fiziksel ve toplumsal çevreye ilişkin olarak işlediği bir bilgi inanç yada düşünce olarak tanımlanabilir. (Dönmez 1994)

Zihin vaka durumlarında tıpkı bir kurguyu izlemiş gibi kendisine yerleştirilmiş olan kurgular eşliğinde hareket eder.

“sabahları kahve içmemiz gerektiği”(Dinç Tutar)

“şekersiz içilen kahvenin karakter özelliklerini yansıttığı vb gibi zihinlerimize yerleştirilmiş etkiler tamamen kitle iletişim araçları ve sosyal medyanın başarısıdır. Sosyal medya öncelikle mesaj bombardımanları içerisinde dikkat çekilmesi gereken noktaya bireyleri onların yaşam tarzlarını ele alarak ilgilerini, çekmekle başlar, ardından verilecek olan kanıtlanabilir bilgiler ışığında verilen mesajlarla hedef zihin farkında bile olmadan , beklenen davranış değişikliği içerisine sürüklenmiştir. Sabahları kahve içmeden uyanmadığına kendini ikna etmeye başlar.

Bilimin kimi zaman bilinçli olarak çarpıtıldığı , bilginin yanlış kullanıldığı , öğretildiği Agnotoloji bilimi tarafından ortaya konulan bir gerçektir. Bilim ve iletişim teknolojilerinin avuç içine sığdırılabilir hale gelmesi , kolay ulaşılır olması ,vazgeçilir olmayı ve görmezden gelme duygularını ön plana çıkaran dürtüleri deşifre etmektedir. Bilginin ekranda olması , büyük dünyayı göz önüne sererken,bilgi dezenformasyonu , yanlış bilgi yığılması , zamanından önce bilgi paylaşımı ,ulaşımı gibi tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Büyük dünyanın etki çemberine girmeyi engelleyebilmek , bilginin nasıl kullanılacağını öğreteceği platformları ön plana çıkarmaktadır.

Eğitim ve toplumu şekillendirme ,toplum bilimi ,akılcılık ve agnotoloji arasında gidip gelmektedir. Sosyal medya agnotoloji etkisi ile bilimde , eğitimde , kültürde, siyasette , ticarete bilgi fazlalığı paylaşımı ile kafa karıştırarak bilinçli yönlendirme yapar.

Görsel medya umursamaz ve tepkisizlik İlkesi ile mesaj yoğunluğu içerisine aldığı kitleyi bu kültürel yapı içerisinde eğiterek , teknolojiyi etkin kullanan bilgi sahibi kişiler olduklarına inandırıyor. Öyle ki ekme kuramının da etkisi ile birey sosyal medya araçlarını en fazla kullanan, en fazla paylaşımı yapan , kendini en bilgili , en sosyal olan zannediyor.

Agnotoloji kavramı şu şekilde ifade ediliyor. 2005 Proctor ve Schiebigner ;Üç Bilge Maymun : Görmedim ,Duymadım ,Bilmiyorum simgesi ile kültür oluşturduğunu ifade ediyor.

Sosyal medyanın özendirme yaklaşımı esaslı “Miş’li “ yaşam tarzı , Gerbner’ in éEkme Modeli” ile aktarılmıştır. Gerbner bireylerin sanal dünyayı gerçeklik algısı içerisinde oluşturduğunu söyler , sosyal medya ve kitle iletişim araçlarının yönetmiş olduğu bu hikayelere inanma derecemiz bu nedenle fazladır.

Sosyal yapı içerisindeki bilgiler , olay kurgusuna göre değişkenlik gösterebilir.

*Bilgi sağlar

*Bilgi akışını sağlar

*Yaşam Tarzı sunar

* Davranış oluşturur.

* Davranış değişikliği yaratır

* Beklenti oluşturur.

*Deneyimlerden beslenir

* Sorgulamayı, bireyin kendisini sorgulamasını sağlar

* Düşünmeye zorlar

* Harekete Geçirir

*Ortak hareket edilmesini sağlar. Buda en önemli etkilerinden biridir.

Agnotoloji, Kuşku Tüccarları

Menfaatler doğrultusunda gerçeklik algısının gizlenmesi bilim dalının temel ögesini oluşturmaktadır. Yaklaşım menfaat gereği bilgiyi gizleme üzerine kurulmuştur. Yanıltma uzmanlık alanında sosyal medya ve kitle iletişim araçlarını kullanarak taraflar yaratılır.

“Sizi Kandıracağım” ama bu sorun teşkil etmeyecek; çünkü bunu hedef kitlenin gözü önünde yapacağım algısı hakimdir.

Bir olay örgüsüne ne kadar çok kişi şahit olursa tepki verme oranı o derece de azalacaktır. “ Naif Gerçeklik “ algısı ,görülen ve bilinen bir olayda izleyen sayısının fazla olmasının , bireysel

sorumluluk duygusunun bir diğer kişiye atıldığını ifade etmektedir. Gürültü ortamında fısıltının dikkat çekmesi gibi,

1979 yılında sigara şirketlerinin gizlemiş oldukları talimatlar ortaya çıkar, Brown ve Williamson'ın "Sigara ve Sağlık Önerileri" yazıda satın alma kararlarını etkilemek için, bu firmaların bazı gerçekleri gizlediği ortaya çıkar.

"Sigara Kansere Neden Olur mu" şüphesi ile kampanyalar faaliyete geçer. Stanford Üniversitesi bilim tarihçisi Robert Procter , şirket çalışanlarının sigara firmalarına yönelik açtığı davaları baz alarak araştırmalarına başlar. Veriler ışığında sağlık örgütlerinin 1958 ,1963 yıllarında sigaranın zararları ve bağımlılık dereceleri ile ilgili olumsuz verileri gün yüzüne çıkardığı tespit edilmiştir.

Gizlilik Esastır

Proctor ,firmaların gerçekliği gizlemek istediklerini ve kanıtlanmış olan bilgilerin öğrenilmemesi için halkla ilişkiler firmaları kurduğunu ortaya koymuştur.

Bilinçlenen hedef kitle sorgulama noktasında olayları dava noktasına taşıyınca firmalar geri adım atmış " Sigara sağlığa zararlıda olabilir, yararlıda olabilir" anlayışı ile , bireyleri olumlu şekilde etkileyebilmek adına , çok sevdiğiniz bir şeyi de sürekli tüketirseniz ,oda zararlı olabilir. Dolayısı ile zarar görmek kişinin kendi özgür iradesindedir diyerek savunma gerçekleştirmişlerdir.

Proctor, tüm bu bilgiler ışığında daha kasıtlı olarak bilgisizliğin yayıldığını öngörmüştür. Agnotoloji terimini ,Neoklasik Yunanca da "bilgisizlik"ve"ontoloji" (varlık) kavramlarından esinlenerek ,kuşku yaratma dürtüsü ile ,söylenemeyen doğru bilgilerin , bireylerin kendi çabaları ile ortaya çıkabileceğini savunan Agnotoloji kavramını bilim dünyasına kazandırmıştır.

Esan alınan söylem;

"Gerçekleri Söyleyemiyorsan Şüphe Yarat"

Bilim dünyasına bütün firmalarının gerçeklik algısını gizlemesi ile katılan bilim dalı , günümüzde sosyal medya ve kitle iletişim araçlarının da etkisi ile, oluşturulan davranış temalarını ,beklenen doğrultuda tutmaya yaramaktadır. İletişimin ,bilgiyi ortaya çıkarma ve yayma misyonunu ,tıpkı "Agnotoloji" teriminde olduğu gibi şüphe unsurları yayarak ,gizil şekilde ilerlemektedir. Laswel , düz iletişim modelinde belirli bir kaynaktan kanallar aracılığı ile hedef kitleye ulaşan bilgi, gürültü ve geri bildirim unsurlarından yoksun olarak akışı sağlamaktaydı. McLuhan , iletişimin eğlence unsurlarını da içermesi gerektiğini ifade etti. Gerbner "Ekme Modeli" ile gerçeklik algısının , geri bildirim unsurlarını da ele alarak "Mış'lı" hayat dediğimiz, sanal dünyanın gerçeklik algısı ile iç içe olmasının birey zihin yapısını etkilediğini savunmaktadır.

Ekme modeli yaklaşımı ile birey sanal dünyada kendisine sunulan verilerin gerçek olduğuna inanmaktadır. Sosyal medya dünya yaklaşımı, teknoloji unsuru ile sunmuş olduğu paylaşım ağlarını yaratmış olduğu kültürel yaşam tarzlarını insanların kabulüne sunar.

Bireyler sosyal dünya içerisindeki bu yaşamları özendirilen hayat çerçevesinde ele aldıkları için hiç sorgulamadan kabul etmektedirler.

Agnotoloji terimi , bilgsizliğin bilinçli olarak yayıldığını savunur.

Sosyal Medya ,Serbest Özgürlük mü?

Etki noktası oluşturulmadan önce algıyı yönlendirecek olanların güven duygusunu yaratması gerekmektedir. Sosyal medya içerisinde yoğun mesajlara maruz kalan beyin ,gerçeklik algısını bir süre sonra kaybedecek, tepki göstermesi gereken noktaları bile normal karşılayacaktır.

Normalleştirme süreci için, öncelikle güven duygusunun aşılması gerekmektedir. Ardından hedef kitlenin nelerden etkilendiği tespit edilirse ve bu noktalarda fazlaca bilgi verilmesi kişinin sorgulamasını etkileyecektir. Çok fazla şiddet haberlerinin olması, kaos ortamının sürekli vurgulanması bir süre sonra zihin tarafından normalleştirilecektir.

Cehalet biliminin kasıtlı olarak yayılması anlamına gelen Agnotoloji terimi “bilgiye hızlı ve kolay erişimin, bilgili olduğu anlamına gelmediğini savunur”

Gelişen ve değişen yapı içerisinde, sanal veriler çerçevesinde bulunan bilgilerin, hedef kitle tarafından sorgulanması istenmemektedir. Kişisel bilgisayarlar niteliğinde olan cep telefonlarımız, bilgi ulaşımı noktası yerine, kodlama tekniğini kullanan bu kişiler tarafından, sosyal paylaşım araçları olarak kullanılmaktadır. Sorgulanma olmaması adına bireyin kendisine olan güven duygusu artırılır. Sosyal medya içerisinde yalnızlaştırıldığının farkında olmayan birey, sanal ortam da var olan iletişim araçları ile bilgi paylaşımında bulunduğu kişileri gerçek zannetmektedir.

Justin Kruger ve David Dunning “Cehalet , gerçek bilginin aksine bireyin kendine olan güvenini artırır” söylemini ifade etmişlerdir.

Etkileme aşamalarında , bireyler din , dil , kültür, siyaset, spor ve cinsellik alanlarında daha çok bilgiye dayalı konuşmayı tercih ederler. Bu konu başlıklarında mutlaka kaynağı olmasa bile herkesin bir fikri olmaktadır.

Kasıtlı olarak bilgiye ulaşmanın engellendiğini savunan Agnotoloji bilgisizliğin mutlaka dengeli bir biçimde yayılması gerektiğini savunmaktadır. Yani karşıt olan görüşlerin eşit sayıda ve eşit mesajlarda olması gerekmektedir.

Agnotolojinin etkili olabilmesi için, bilginin çıkış kaynağının güçlü olması gerekmektedir. Birey güçlü olduğunu düşündüğü kişileri sorgulamaz, dediklerini doğru kabul eder. İnsani olgulardan çıkan bu veri, bilim dalı içinde uygulanmaktadır. Bilginin hiçbir zaman gizli olmadığı, bir dakikalık kısa süreler içerisinde bilgiye “eğer istersek” ulaşabileceğimiz ifade edilir.

Anlamak ve görmek üzerine kurulu olan yapı en fazla sosyal medyadan etkilenmektedir. Sosyal paylaşım ağlarından mesaj bombardımanına maruz kaldığımız düşünülürse, gelen bilgilerin hangisinin gerekli olduğu, hangi bilginin gerçekliği yansıttığı belirlenemeyebilir.

Agnotoloji, kasıtlı olarak bilgisizliğin yayılması noktasında öncelikle karmaşa yaratılmalıdır. Korku unsuru bireysel karar almayı etkiler, aidiyet duygusu ile hareket etmeye odaklı birey, grupsal faaliyetlere yönelir, sosyal medya paylaşımlarında taklit edilen davranış şekillerinin temeli de budur. Yani “mış’ lı” hayat.

Görsel Medya Tepkisizliği

Büyük etkiler, en hızlı iletişim ağıının kullanılması ile sağlanır. Çünkü bu mecrada verilen tepkiler çift yönlü ve bireysel tecrübelerle dayanmaktadır. Zihin, kendi yaşamış olduğu deneyimleri yaşayanlardan daha fazla etkilenir. Bilginin yayılması noktasında etki boyutunu artırmak için yöresel dil ve ifadelerin sosyal medyada kullanılması, samimi davranış özelliklerin bölgesel ve hedef kitle gruplarına (A,B,C,D,E, F Hedef Kitle) göre , davranış değişikliğinin yapılmasının nedenleri bunlardır.

İnternet bireysel davranış oluşturulması noktasında en etkili iletişim ağıdır. Güvenlik unsurlarının artırılmış olması, sosyal yaşam ve deneyimlere uygun platformların fazla olması, yine aynı mecrada bulunan bilgi ağlarına zaman ayrılma sürelerini kısıtlamaktadır.

Tek yön odaklı mecra izlenimi günümüz teknoloji şartlarında azalmaktadır. Sosyal medya kullanıcıları, tek mesaja maruz kalmamaktadır. Sosyal medya içerisinde gezinirken aynı zamanda televizyon izleyebilmekte, yazılı ve görsel iletişimi aynı anda kullanırken kitle iletişim araçlarında sevdiği bir programı izleyebilmekte , aynı anda maillerini kontrol ederken sosyal medya ağlarını da takip edip beğenilerini bırakabilmektedir.

Yoğun mesaj bombardımanı bu noktada hedef kitleye nasıl davranması gerektiği ile ilgili de komutlar vermektedir. Birey subliminal olarak almış olduğu kodların farkında değildir.

Kodlamalar doğru bilgiye ulaşmasını engelleyecek unsurdur. Gündem oluşturma tarzında ilerleyen davranış oluşturunlar, facebook da neler yapmamız gerektiğini, instagramda daha iyi nasıl hikayeler anlatabileceğimizi twitter üstünden hangi dili kullanarak mesajımızı bırakacağımızı bizlere öğretmektedir.

Sosyal medya unsurlarının birbiri ile olan gizil paylaşımları, Agnotoloji etkisinde olan bireyi yönlendirmektedir. Twitter üzerinden paylaşılan kısıtlı mesajlar, bireyin daha rahat ve uzun süreli paylaşım yapabileceği mecralara yönlendirerek mesajlarını şekillendirmektedir.

Görsel etkilerle davranışımız şekillendirilmiştir. Nasıl üzüleceğimiz, nasıl sevineceğimiz, olaylara vermiş olduğumuz tepkiler, daha önceden maruz kaldığımız bu mecralar sayesinde çoktan belirlenmiştir. Küresel yapı içerisinde ekonomik kaygılar ile fazla sayıda olduğu için , Pazar arayışına girilen pırlanta , kutsal yemin ahidine bağlanarak , bireysel yaşam içerisine “meta” olarak yerleştirilmiştir. Gerçeklik algısı , görsel unsurlar ile bastırıldığı için , tepkisizlik algısı bu noktada bireyleri esir almıştır.

Toplumsal yapı içerisinde her bireyin bir görevi bir kimliği mevcuttur. Medya verilecek olan tepkileri daha önceden belirlediği için,birey kendisine biçilen role uygun olarak davranmaktan başka bir seçenek bulamamaktadır.

Agnotoloji sosyal medya aracılığı ile etki boyutunu artırmaktadır. Öyle ki birey bu sanal dünya içerisinde kendisi gibi düşünmeyen kişileri bilgisiz, kendini yeterli görmektedir. Kendisinin içerisinde bulunduğu sanal dünya yapısı içerisindeki gruplara dahil olmayanlara karşı savunma duygusu bile oluşturabilir. Algı farklı olanı dışlama şeklinde hareket eder.

“mış’lı” yaşam koşullarında ,diğer yaşam tarzlarına saygılı olduğunu, herkesin düşünce yapılarının farklı olabileceğini savunurken fiili olarak bunu hayatında gerçekteştirmek. Sosyal dünyanın etki boyutunun bu derecede fazla olması , bu mecranın kişilere sağlamış olduğu , hayali, yaşam koşullarıdır. Özendirilen tarz sosyal medyada gerçekteştirilir.

Sonuç

İkna, daha önce yaşamışlığı olan kişilerin vurgusu sayesinde oluşur. Sosyal çevremizden birinin bir davranış ile ilgili olarak bizi kendi deneyimleri çerçevesinde yönlendiriyor olması o davranışı gerçekteştirmeye yaklaştırır.

Beklenen doğrultuda davranış değişikliğini gerçekteştirebilmek için, bireylerin yaşadıkları yeri ve dünyayı nasıl yorumladıkları (kötü dünya sendromu) noktası önemlidir. Bireyin var olduğu toplumsal yapının refah düzeyi ve derecesi kişinin dünyayı pozitif / negatif görmesini sağlayacaktır.

Etki boyutunda; karmaşa, kaos ve negatif yaklaşımlar içerisinde olan birey etkilenmeye en müsait konumda olanlardır.

İnsanların sosyal dünyayı yorumlama biçimleri bu denli önemli olduğundan, sosyal psikologlar bu yorumların kökenlerine özellikle önem verirler. Örneğin insanlar çevrelerini yorumlarken çoğunlukla kendilerini en olumlu ışıkta gösteren bir yaklaşımı mı benimserler. (Aranson,s.33)

Lee Ross’un naif gerçeklilik olarak adlandırdığı özel bir yorumlama türü bulunur. Herkesin dünyayı olduğu haliyle algılayanın kendisi olduğu inancı nedeniyle çıkmaza girmektedir. (Ross 2004; Ehrlinger, Gilavich & Ross 2005; Aranson s. 34)

Kaynakça

Aydoğan ,Filiz (2011) , Küresel Medya, İstanbul, Beta Yayınları

Finlayson, James,(2007),Habernas, Ankara,Dost Yayınları

Yelkenli ,Aylin, (2006), Yalan Söylememek Mümkün Mü!,İstanbul, Yakamoz Yayınları

Guiraud, Pierre, (1994), Göstergebilim, (Çev. Prof. Dr.Mehmet Yalçın)Ankara, İmge Yayınları

Kara, Özgen, Tolga,(2012),Sosyal Medya, İstanbul,Beta Yayınları

Hogan, Kevin ,(2007), Gizli İkna Taktikleri, (Çev.Taner Gezer) ,İstanbul, Yakamoz Yayınları

Baudrillard, J. (2010). Tüketim Toplumu. (Çev. Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Dağtaş, B. (2003). Reklâmı Okumak. Ankara: Ütopya Yayınları

Aranson, Wilson, Akert, 2012. Sosyal Psikoloji .İstanbul, Kaktüs Yayınları

Gezgin, Efe İralı, Yeni Medya Analizleri, Eğitim Yayınları

Packart V. 2007 . Çaktırmadan İkna, Mediacat

Darıcı S. 2015, Subliminal İşgal , Destek Yayınları

Okay Ayla, Aydemir,2005 ,Halkla İlişkiler Kavram Strateji ve Uygulamaları, Der Yayınları

Postman N. 1999 , Televizyon Öldüren Cazibe, Ayrıntı Yayınları

Göksel Ahmet, Gültekin Bilgehan, 2008, Medya Analizleri, Nobel Yayınları

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ KARAR PİŞMANLIKLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Buğra Çağatay SAVAŞ

İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Özgür KARATAŞ

İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Öz

Bu çalışmanın amacı İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin mesleki karar pişmanlıklarını çeşitli değişkenlere göre incelemektir. Çalışmaya 2018-2019 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerden 301 erkek, 146 bayan olmak üzere toplam 447 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada, Kişisel Bilgi Formu ile Brehaut ve ark. (2003) tarafından geliştirilen, Türkçeye uyarlaması Erdurcan ve Kırdök (2017) tarafından yapılan Mesleki Karar Pişmanlığı Ölçeği (MKPÖ) kullanılmıştır. Mesleki Karar Pişmanlığı Ölçeği'ne ait cronbach alpha katsayısı 0,94 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin mesleki karar pişmanlıklarının cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermezken ($p>0,05$), yaş, bölüm, sınıf ve lisanslı spor yapma değişkenlerine göre farklılık gösterdiği ($p<0,05$) tespit edilmiştir. Yaş ve sınıf arttıkça mesleki karar pişmanlık düzeyinin de arttığı, bölüm değişkeni bakımından; Beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümünde mesleki karar pişmanlığının düşük diğer bölümlerde ise yüksek olduğu tespit edilmiştir. Lisanslı spor yapmayanların mesleki karar pişmanlıklarının halen lisanslı sporcu olanlar ve daha önce lisanslı spor yapmış olanlardan daha yüksek seviyede olduğu bulunmuştur. Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin mesleki karar pişmanlıklarının önlenmesi/ortadan kaldırılması için; öğrencilerin özellikle üniversite ve bölüm tercihi yapmaya başladıkları lise dönemlerinde meslekler konusunda bilgilendirilmesine yönelik tedbirlerin eğitim kurumları tarafından müşterek çalışmalarla yapılması düşünülebilir. Tercihini yapmış ve eğitimlerine devam eden ancak daha fazla pişmanlık duyulduğu düşünülen bölümlerde okuyan öğrencilere, müteakip dönemlerde pişmanlıklarını azaltmaya yönelik olarak yapılabilecekler konusunda bilgilendirici ve yönlendirici yardımların eğitim kademesi tarafından yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Pişmanlık, mesleki karar verme, karar pişmanlığı.

Giriş

Brehaut ve ark. (2003) karar pişmanlığını, arzu edileni vermeyen ve hayal kırıklığı yaşatan bir kararın sonucu olarak tanımlamaktadırlar. Zeelenberg ve Pieters (2007)'e göre olumsuz bir

sonucun daha iyi olduğu düşünölen alternatiflerle karşılaştırıldığında, sonuçtan duyulan üzüntüdür. Pişmanlık, şü anki durumumuzun daha iyi olacağını hayal ederken ya da hayal ederken yaşadığımız duygudur; Kararın olumsuz bir değerdirmesini işaret eden geriye dönük bir duygudur. Sebepleri ve mevcut durumu geri almak için güçlü dileklerle ilgili net bir kendini suçlama duygusuyla birleştğinde tatsız bir duygudur.

Meslek seçimi ve kariyer yönelimi bireyin tamamlaması gereken yaşam görevlerindendir. Bu görev üniversite öncesi dönemde ve üniversitede kısmen tamamlanmakta ancak yaşam boyu devam etmektedir (Erdurcan ve Kırdök, 2017: 1140-1150). Meslek seçim kararı verilirken, kişiler farklı istek ve beklentileri göz önünde bulundurarak karar vermektedir. Bu karara bağılı olarak istek ve beklentilerin karşılanmaması durumu pişmanlığı da beraberinde getirmektedir. Öğrencilerin Üniversitelerde bir programı seçmesi bir meslek seçimi olarak görölebilir. Bu seçim, mesleğe ilişkin memnuniyet ya da pişmanlık sonucunu doğurmaktadır. Üniversiteye girişte çeşitli nedenlerle yapılan yanlış bölüm tercihi, memnuniyetsizliklere neden olabilmektedir (Yeşilyaprak, 2012: 97-118). Meslek, sadece para kazanmak için değil ayrıca yetenekleri kullanma, kendini gerçekleştirme ve geliştirme aracı olarak görölmelidir. Meslek seçimi bireyin yaşamında en önemli dönüm noktalarından birisidir (Sarıkaya ve Khorshid, 2009: 393-423).

Bölümü kendi isteğı ile seçen öğrencilerin; daha iyi motive olduğı, öğrendiğı bilgi ve becerileri daha iyi kullandığı, mesleki çalışmalara daha çok katıldığı, kariyer açısından umutlu olduğı ve mesleğinin gelecekte vazgeçilmez bir meslek olarak yerini alacağını düşünölmektedir (Ocakçı ve Bilgin, 2011: 40-46).

Yöntem

Araştırmada betimsel yöntemlerden biri olan genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, 2018-2019 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Faköltesinde öğrenim görmekte olan öğrenciler, örneklemini ise bu öğrencilerden araştırmaya gönüllü olarak katılan 301 erkek ve 146 bayan öğrenci olmak üzere toplam 447 öğrenci oluşturmuştur.

Çalışmada veri toplama aracı olarak, Brehaut ve ark. (2003) tarafından geliştirilen Kariyer Karar Verme Ölçeğinin Türkçeye uyarlaması Erdurcan ve Kırdök (2017) tarafından gerçekleştirilmiş olan Mesleki Karar Pişmanlık ölçeğı ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. 5 madde ve tek faktör olan ölçekte hesaplanan puandaki yükselme, karar pişmanlığındaki artışı göstermektedir. Çalışmada ölçeğın Cronbach Alpha güvenirlik katsayı 0.94, KMO değeri ise 0.88 olarak ölçölmüştür.

Çalışmada elde edilen bulgular değerdendirilirken, istatistiksel analizler için “SPSS-24 (IBM, New York) paket programı” kullanılmıştır. Çalışma verilerinin çözümlenmesinde frekans, aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde gibi betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır. Parametrik testlerden bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü ANOVA testleri kullanılmıştır. İstatistikî analizlerde anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak seçilmiştir.

Bulgular

Tablo 1. Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre Mesleki Karar Pışmanlığı Ölçeği puanlarının karşılaştırılması

Ölçek	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Mesleki Karar Pışmanlığı Ölçeği	Erkek	301	2,973	1,182	-,649	,517
	Kadın	146	3,046	,968		

Tablo 1’de cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin Mesleki Karar Pışmanlığı puanları gösterilmiştir. Buna göre erkek ve kadın öğrencilerin puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>.05$).

Tablo 2. Öğrencilerin yaş değişkenine göre Mesleki Karar Pışmanlığı Ölçeği puanlarının karşılaştırılması

Ölçek	Değişken	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Post Hoc Testi	
							Gruplar	p
Mesleki Karar Pışmanlığı Ölçeği	18-20	135	1,943	,796	171,676	,000	Tukey	
	21-23	131	2,861	1,046			(4)>(3)	.019.000.000
	24-26 yaş (3)	107	3,743	,305			(4)>(2)	
	27 yaş ve üstü (4)	74	4,081	,520			(4)>(1)	
							(3)>(2)	
							(3)>(1)	.000
	Toplam	447	2,997	1,116			(2)>(1)	.000

Tablo 2’de yaş değişkenine göre öğrencilerin Mesleki Karar Pışmanlığı puanları gösterilmiştir. Yaş değişkeninin mesleki karar pışmanlığı üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu görülmektedir ($p<.05$). Farkın hangi yaşlar arasında olduğunu anlamak için (dağılımın homojen olduğu görülmüş) uygulanan post hoc testi sonucunda en düşük puanın 18-20 yaş grubunda, en yüksek puanın ise 27 yaş ve üstü grupta olduğu görülmüştür. En yüksek puan 4’üncü sınıflardadır. Genel olarak yaş arttıkça mesleki karar pışmanlığının da arttığı söylenebilir.

Tablo 3. Öğrencilerin sınıf değişkenine göre Mesleki Karar Pışmanlığı Ölçeği puanlarının karşılaştırılması

Ölçek	Değişken	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Post Hoc Testi	
							Gruplar	p
Mesleki Karar Pışmanlığı Ölçeği	1'inci Sınıf	169	2,400	1,012	51,275	,000	Tukey	
	2'nci Sınıf	81	2,822	,993			(4)>(3)	.019.000.0
	3'üncü Sınıf	117	3,367	,805			(4)>(2)	00
	4'üncü Sınıf	80	3,895	1,044			(4)>(1)	.000
							(3)>(2)	.000
							(3)>(1)	.000
	Toplam	447	2,997	1,116			(2)>(1)	

Öğrencilerin sınıf değişkenine göre mesleki karar pışmanlık ölçeği puanlarının karşılaştırılması Tablo 3'te verilmiştir. Sınıf değişkeninin mesleki karar pışmanlığı üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu görülmektedir ($p<.05$). Farkın hangi sınıflar arasında olduğunu anlamak için (dağılımın homojen olduğu görülmüş) uygulanan post hoc testi sonucunda en düşük puanın 1'inci sınıflarda en yüksek puanın ise 4'üncü sınıflarda olduğu görülmüştür. Genel olarak sınıf yükseldikçe mesleki karar pışmanlığının da arttığı söylenebilir. En yüksek puan 4'üncü sınıflardadır.

Tablo 4. Öğrencilerin bölüm değişkenine göre Mesleki Karar Pışmanlığı Ölçeği puanlarının karşılaştırılması

Ölçek	Değişken	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Post Hoc Testi	
							Gruplar	p
Mesleki Karar Pışmanlığı Ölçeği	SY	114	3,922	,479	1618,0	,000	Tukey	
	BESÖ	156	1,548	,262			(4)<(3)	.000.000.0
	AE	119	3,759	,279			(4)>(2)	00
	EESE	58	3,510	,100			(4)<(1)	.000

				(3)>(2)	.001
Toplam	447	2,997	1,116	(3)<(1)	.000
				(2)<(1)	

Tablo 4’de bölüm değişkenine göre öğrencilerin Mesleki Karar Pışmanlığı puanları gösterilmiştir. Bölüm değişkeninin mesleki karar pışmanlığı üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu görülmektedir ($p<.05$). Farkın hangi bölümler arasında olduğunu anlamak için (dağılımın homojen olduğu görülmüş) uygulanan post hoc testi sonucunda en düşük puanın BESÖ grubunda, en yüksek puanın ise SY grubunda olduğu görülmüştür. BESÖ bölümü hariç olmak üzere diğer bölümlerde mesleki karar pışmanlığının yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Öğrencilerin lisanslı spor yapıp yapmama değişkenine göre Mesleki Karar Pışmanlığı Ölçeği puanlarının karşılaştırılması

Ölçek	Değişken	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Post Hoc Testi	
							Gruplar	p
Mesleki Karar Pışmanlığı Ölçeği	Lisanslı	95	2,58 5	1,15 7	31,722	,000	Tukey	
	Daha Önce Lisanslı	280	2,91 9	1,03 9				
	Lisanslı değil	72	3,84 4	,913			(3)>(2)	.000
							(3)>(1)	.000
							(2)>(1)	.020
	Toplam	447	2,99 7	1,11 6				

Tablo 5’de lisanslı spor yapıp yapmama değişkenine göre öğrencilerin Mesleki Karar Pışmanlığı puanları gösterilmiştir. Lisanslı spor yapıp yapmama değişkeninin mesleki karar pışmanlığı üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu görülmektedir ($p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için (dağılımın homojen olduğu görülmüş) uygulanan post hoc testi sonucunda en düşük puanın “halen lisanslı spor yapanlar grubunda” en yüksek puanın ise “lisanslı spor yapmayanlar grubunda” olduğu görülmüştür. Lisanslı spor yapmayanların mesleki karar pışmanlıklarının halen lisanslı sporcu olanlar ve daha önce lisanslı spor yapmış olanlardan daha yüksek seviyede olduğu söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre Mesleki Karar Pışmanlığı puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). Öğrencilerin yaş değişkenine göre, mesleki karar pışmanlığı puanları arasında anlamlı bir fark olduğu gözlenmiştir ($p<0,05$). Genel olarak yaş arttıkça mesleki karar pışmanlığının da arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin bölüm değişkenine göre, mesleki karar pışmanlığı puanları arasında anlamlı bir fark olduğu gözlenmiştir ($p<0,05$). Bölüm değişkeni bakımından BESÖ bölümü hariç olmak üzere diğer bölümlerde mesleki karar pışmanlığının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin sınıf değişkenine göre, mesleki karar pışmanlığı puanları arasında anlamlı bir fark olduğu gözlenmiştir ($p<0,05$). Öğrencilerin sınıf düzeyi değişkenine göre farklılık gösterdiği, üst sınıflara doğru yükseldikçe mesleki karar pışmanlık düzeyinin de arttığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin lisanslı spor yapıp yapmama değişkenine göre, mesleki karar pışmanlığı puanları arasında anlamlı bir fark olduğu gözlenmiştir ($p<0,05$). Lisanslı spor yapmayan öğrencilerin mesleki karar pışmanlıklarının halen lisanslı sporcu olanlar ve daha önce lisanslı spor yapmış olanlardan daha yüksek seviyede olduğu bulunmuştur.

Sonuç olarak; bireyler yükseköğretime, bir alanda bilgi sahibi olma isteği ve daha da önemlisi bir meslek sahibi olmak için girmektedir. Bu bakımdan, bir yükseköğretim programının seçilmesi aynı zamanda bir mesleğin seçilmesi anlamına da gelmektedir. Üniversiteye yeni giren öğrencilere gelecekte sahip olacakları mesleki kariyerleri için düzenli olarak bilgi verilmesi önem taşımaktadır.

Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin mesleki karar pışmanlıklarının önlenmesi/ortadan kaldırılması için;

-Öğrencilerin özellikle üniversite ve bölüm tercihi yapmaya başladıkları lise dönemlerinde meslekler konusunda bilgilendirilmesine yönelik tedbirlerin eğitim kurumları tarafından müşterek çalışmalarla yapılması.

-Tercihini yapmış ve eğitimlerine devam eden ancak daha fazla pışmanlık duyulduğu düşünülen bölümlerde okuyan öğrencilere, müteakip dönemlerde pışmanlıklarını azaltmaya yönelik olarak yapılabilecekler konusunda bilgilendirici ve yönlendirici yardımların eğitim kademesi tarafından yapılması.

-Öğrencilerin lisans eğitimlerinden sonra mesleklerini yapmaları ile ilgili muhtemel engellerin kaldırılması konusunda yapılacak çalışmaların mesleki karar pışmanlıklarının ortadan kaldırabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Brehaut, J. C., O'Connor, A. M., Wood, T. J., Hack, T. F., Siminoff, L., Gordon, E., vd., (2003), Validation of a decision regret scale, *Medical Decision Making*, 23 (4), 281-292.

Erdurcan, S. ve Kırdök, O., (2017), Mesleki karar pışmanlığı ölçeği: adaptasyon, geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 1140-1150.

Ocakçı, A. F. ve Bilgin, Z., (2011), Ebelik öğrencilerinde mesleki güdülenme, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14 (3), 40-46.

Sarıkaya, T. ve Khorshid, L., (2009), Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 393-423.

Yeşilyaprak, B., (2012), Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığında paradigma değişimi ve Türkiye açısından sonuçlar: Geçmişten geleceğe yönelik bir değerlendirme, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (1), 97-118.

Zeelenberg, M. ve Pieters, R., (2007), A theory of regret regulation 1.0, *Journal of Consumer Psychology*, 17 (1) 3-18.

ORTAÖĞRETİM KURUMLARININ YER SEÇİMİNİN BELİRLENMESİ: ETİMESGUT (ANKARA) ÖRNEĞİ

Mehmet Emin YAKUT

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öz

Etimesgut'un günümüzde üzerinde iskân ettiği ve genişlediği sahanın doğal çevre özellikleri tüm şehrsel yaşamı etkilemekte ve şehirdeki her türlü beşeri faaliyetlere yön vermektedir. Nüfusun sahaya dağılışı, yerleşme dokusu, şehirdeki yatay ve dikey yapılaşma eğilimleri, ekonomik faaliyetler ve ulaşım ağı özellikleri bilinmeden projeler sağlıklı bir şekilde ortaya konamamaktadır. Eğitim kurumlarının kurulduğu alanların doğal ve beşeri özellikleri farklılık gösterdiği için yer seçiminde bu özellikler göz önüne alınmalıdır. Nüfus ve yerleşme özelliklerine göre bir planlama yapılmalı ve buna uygun yer seçimi yapılmalıdır.

Bu çalışmanın amacı, Etimesgut ilçesi sınırları içinde eğim, bakı, yükselti ve jeomorfoloji özelliklerinin ortaöğretim kurumları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Etimesgut ilçesindeki ortaöğretim kurumlarının yer seçimini belirlemek ve bununla ilgili çıkan sonuçlara göre önerilerde bulunmak amacıyla bildiri çalışması yapılmıştır.

Bu çalışmada, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile Etimesgut İlçesi'ne ait Sayısal Yükseklik Modeli (SYM) üzerinden jeomorfolojinin temel parametrelerinden eğim, bakı, yükseklik ile yerleşmeler arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Etimesgut İlçesinde bulunan 24 ortaöğretim kurumunun bulunduğu konumların eğim, bakı, yükselti ve jeomorfoloji özellikleri Mapinfo17pro (16 Bit) yazılımında bulunan "Cell Values to Points" fonksiyonu kullanılarak belirlenmiştir. Bu özellikler kendi içerisinde sınıflandırılarak haritalandırılmıştır. Etimesgut İlçesinde fiziki coğrafya şartları ile ortaöğretim kurumlarının yer seçimi ve yükselti, eğim ve bakı özellikleri ile doğal afet riskleri arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Etimesgut, Jeomorfoloji, Yerleşme Alanı Secimi, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS).

Abstract

The natural environmental characteristics of the area that Etimesgut is inhabiting and enlarging today affect all urban life and direct all kinds of human activities in the city. Projects cannot be put forward in a healthy way without the distribution of the population on the site, settlement pattern, horizontal and vertical construction tendencies in the city, economic activities and transportation network characteristics. Since the natural and human characteristics of the areas where educational institutions are established vary, these characteristics should be taken into consideration when choosing a location. A planning should be made according to the population and settlement characteristics and the appropriate site selection should be made.

The aim of this study is to determine the effects of slope, aspect, elevation and geomorphology characteristics on secondary education institutions within the borders of Etimesgut district. In order to determine the choice of place of secondary education institutions in Etimesgut district and to make recommendations according to the results of this study, a declaration was made.

In this study, the relationship between slope, aspect, elevation and settlements, which is one of the basic parameters of geomorphology, is evaluated via Geographic Information Systems (GIS) and Digital Elevation Model (SYM) of Etimesgut District. The slope, aspect, elevation and geomorphology characteristics of the locations of 24 secondary schools in Etimesgut District were determined using the "Cell Values to Points" function in Mapinfo17pro (16 Bit) software. These features are classified and mapped within themselves. It is seen that there is a close relationship between physical geography conditions and location selection and elevation, slope and aspect characteristics of secondary education institutions and natural disaster risks in Etimesgut District.

Key Words: Etimesgut, Geomorphology, Site Selection, Geographical Information Systems (GIS).

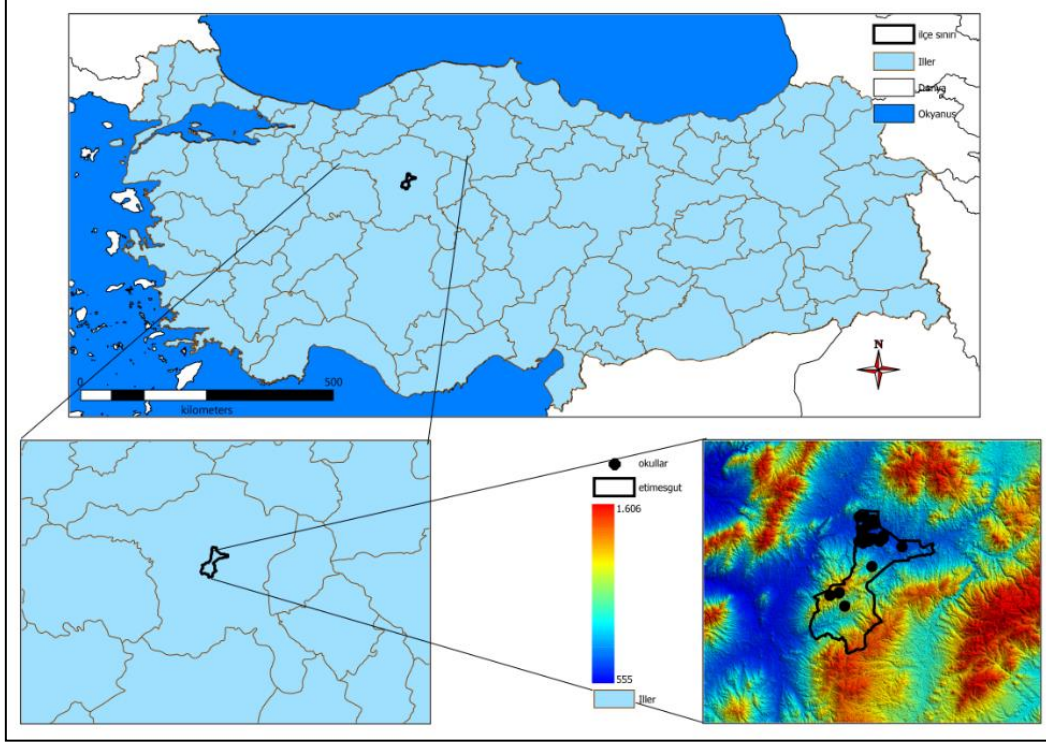
Giriş

Yerleşme alanlarının planlanması ve büyüme doğrultusu, ulaşım hatlarının şekillenmesi, yolun eğim derecesi, altyapı unsurlarının inşası, sosyal bölgelerin oluşma kalıpları, resmi ve özel binaların konumu ile sit ve situasyon topoğrafyadan etkilenmektedir (Uğur ve Aliağaoğlu, 2010: 99). Yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesinde doğal şartlar önemli rol oynamaktadırlar. Dolayısıyla yerleşmelerin en küçük birimini oluşturan binaların yer seçimi ve inşasında da bu özellikler belirleyici olmaktadır. Türkiye’de yükselti ve eğim arttıkça yerleşme sayısında ve dolayısıyla nüfus miktarında da azalma görülmektedir. Buna bağlı olarak eğitim kurumlarının sayısında da azalma görülmektedir.

Türkiye’deki yerleşmelerin birçoğunun yer seçiminde doğal şartların etkili olduğu bilinmektedir (Taş ve Yakar, 2009: 146). Bu doğal şartlar içerisinde yerleşmelerin kuruluşunu ve gelişmesini en fazla etkileyen doğal faktör topoğrafyadır. Arızalı ve yüksek bir topoğrafyaya sahip olan ülkemizde arazinin derin vadilerle yarılması, yüksek eğimli orojenik kuşaklarda kısa mesafeler içerisinde yükselti şartlarının değişmesi gibi nedenlerle yerleşmelerin dağılışı büyük ölçüde düzensizdir (Özdemir ve Karadoğan, 1996: 272). Buna bağlı olarak Türkiye’de nüfus ve yerleşmelerin dağılışı topoğrafik koşullar ve eğim değerleri ile yakından ilgilidir. Bununla birlikte Türkiye’de iklim başta olmak üzere bütün coğrafi olaylar ve ekonomik faaliyetlerin tamamı yükseltinin etkisi altındadır (Tanoğlu, 1947: 39).

İç Anadolu Bölgesi’nin Yukarı Sakarya Bölümü’nde yer alan Etimesgut İlçesi, farklı yükselti kademelerinde uzanış gösteren plato alanları ve tektonik ovaları ile birlikte kısmen engebeli ve arızalı bir topoğrafik görünüme sahiptir (Harita 1-2). Çalışma sahasından Ankara Çayı’nın geçmesi ilçede, doğal ve beşeri coğrafya unsurlarının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Topoğrafik koşulların en belirgin yansıması ise yerleşme ve nüfusun dağılış düzeni üzerinde olmuştur (Esen ve Avcı, 2017: 377). Etimesgut İlçesi’nde topografik koşullara bağlı olarak ortaöğretim kurumlarının konumları, sayısı ve eğitim ortamı farklılaşmaktadır.

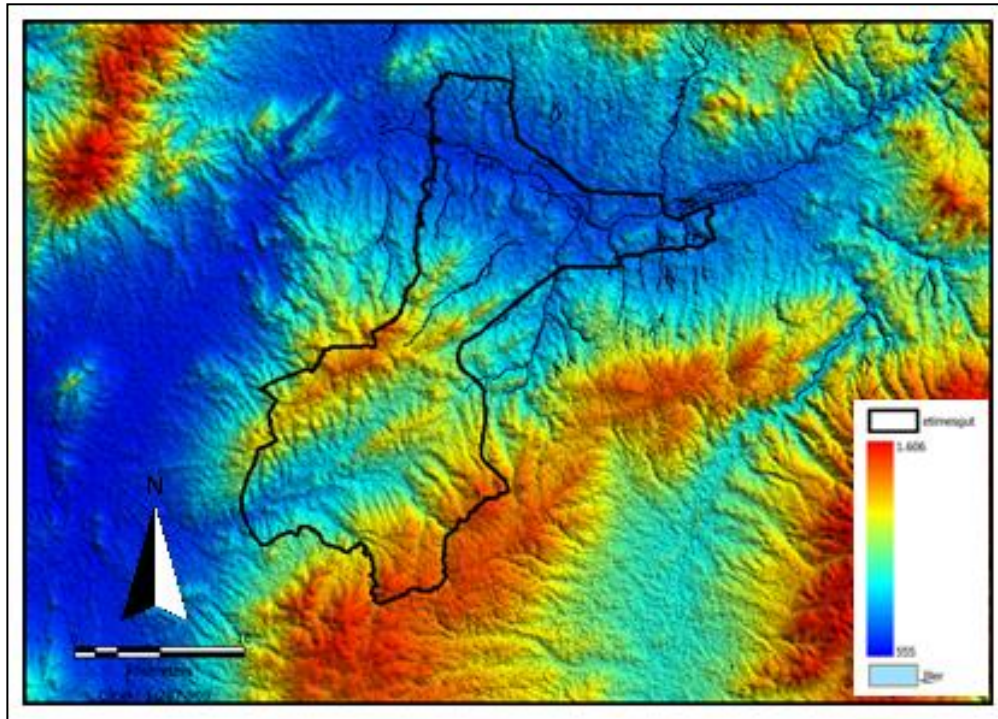
Harita 1: Etimesgut İlçesinin Lokasyon Haritası.

Coğrafya, insan ve doğal ortam etkileşimini nedensellik, karşılaştırma ve dağılış ilkelerini kullanarak araştıran ve sonuçlarını sentez olarak ortaya koyan bir bilimdir (Elibüyük, 1995: 23). İnsan ve doğal ortam arasındaki etkileşim sahalarından biri de eğitim alanında ortaya çıkmaktadır. Bu durum "Eğitim Coğrafyası" nı gündeme getirmiştir. Eğitim Coğrafyası insanla doğal ortam arasındaki eğitim öğretim konusunu, coğrafyanın dağılış, karşılaştırma ve nedensellik prensiplerine göre ele alıp sonuçlarını sentezler halinde sunar. Kısaca eğitim kurumlarının kuruluş yerlerinin doğal ve beşeri özelliklerine göre ortaya konmasını amaçlamaktadır (Özdal, 2010: 6).

Eğitim fonksiyonu, şehrin hizmet üretiminde, büyümesinde ve sınırlarının genişlemesinde etkin olan temel fonksiyonlardandır. Eğitim fonksiyonu şehrin gelişmesine hâkim olan, yön veren ve adeta şehri yaşatan bir işleve sahip olmakla beraber şehri yakın ve uzak olan alanlara bağlayan bir niteliğe de sahiptir. Şehrin önemli bir hizmet ihtiyacının karşılanması, şehrin morfolojisini ve dokusunu etkilediğinden, eğitim fonksiyonu şehri şekillendiren ve dönüştüren bir işleve de sahiptir (Özdal, 2010: 1).

Arazinin sahip olduğu jeomorfolojik özellikler yerleşmelerin olduğu kadar bina ve tesislerin yer seçiminde belirleyici olmaktadır. Bu çalışmada jeomorfolojinin temel parametrelerinden yükselti, eğim ve bakı özelliklerinin Etimesgut İlçesindeki ortaöğretim kurumlarının yer seçimindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sanayi devrimi sonrasında dünyada nüfus dağılışı şehirler lehine değiştiğinden sanayi, ticaret ve ulaşım fonksiyonlarında önemli değişimler meydana gelmiştir. Jeolojik ve jeomorfolojik açıdan yerleşime uygun olmayan sahalarda çok sayıda yerleşme kurulmuş ve gelişmiştir. Dolayısıyla bu sahalarda çok sayıda eğitim kurumu da inşa edilmiştir. Bazen plansız gelişen yerleşmelerden kaynaklanan bu durum günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte doğal çevre koşullarından bağımsız olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte eğitim kurumlarının dağılışı gösterdiği sahaların topoğrafik şartlardan tamamen bağımsız geliştiği söylenemez.

Harita 2: Etimesgut İlçesinin Fiziki Haritası.

Etimesgut'un günümüzde üzerinde iskân edildiği yerleşmenin genişlediği sahanın özellikleri, tüm şehrsel yaşamı etkilemekte, her türlü doğal ve beşeri çevre özelliklerini yapısal olarak dönüştürmektedir. Nüfusun dağılışı, yerleşme dokusu, dikey ve yatay kentleşme eğilimleri, ekonomik faaliyetler ve ulaşım ağı gibi temel beşeri faaliyetler ile iklim, yer şekilleri, su kaynakları ve bitki örtüsü gibi doğal çevre özellikleri bilinmeden projelerin sağlıklı biçimde ortaya konamayacağı bilinen bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır (Özdal, 2010: II-III).

Etimesgut'un eğitim fonksiyonunu oluşturacak alanlar belirlenirken, beşeri faktörlerin yanında, eğitim kurumlarının yer seçiminin doğal çevre özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Şehir planlaması açısından gerekli planlamalar yapılmalı ve buna uygun yer seçimi, eğitim fonksiyonu açısından değerlendirilmelidir.

Amaç ve Yöntem

Etimesgut ilçesindeki ortaöğretim kurumlarının kuruldukları sahanın yükselti basamaklarına, eğim değerlerine, bakı (yön) durumuna, yer aldıkları jeomorfolojik birimlere (dağ, tepe, yamaç, vadi, plato, akarsu sekisi vb.) dağılımı, iklim özelliklerine, çevrenin nüfus özelliklerine ve yerleşme özelliklerine göre sınıflandırılması yapılmıştır. Böylece gelecekte yapılması planlanan eğitim kurumlarının kuruluş yeri seçiminde yol göstermek bu çalışmamızdaki temel amaç olacaktır. Bu çalışmanın yapılmasındaki bir diğer amaç da Etimesgut şehrindeki eğitim faaliyetinin coğrafi şartlarla olan etkileşimini ve insan-mekân etkileşiminin farklı bir boyutunu ortaya çıkarmaktır. Ayrıca Etimesgut İlçesi ile ilgili şimdiye kadar bir çalışma yapılmaması nedeniyle burada oluşan boşluğu doldurmak ve Etimesgut ile ilgili bilimsel çalışmalara küçük bir katkı yapmak hedeflenmiştir.

Araştırmada ilk önce çeşitli kütüphanelerden literatür taraması yapılmış, konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar, yayınlar ve ilgili coğrafya dergileri incelenmiştir. Çalışma konusu ile veri toplanabilecek kurumlar tespit edilmiştir. Etimesgut İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt verileri, Etimesgut Meteoroloji verileri, çeşitli coğrafya dergileri yayınları ve YÖK tez merkezi verilerinden faydalanılmıştır.

Projeye temel harita olan imar ve ulaşım planı Etimesgut Belediyesi İmar Müdürlüğünden ve Google maps haritalarından temin edilmiştir. Ayrıca internetten birçok siteden toplanan veriler sentezlenerek kullanılmıştır. Sistemli bir şekilde düzenlenen veriler, birçok kaynaktan alınan bilgiler, şehir içi arazi kullanımı ve eğitim kurumlarının şehir içerisindeki dağılımı ile ilgili gözlemler coğrafyanın dağılışı, karşılaştırma ve nedensellik ilkelerine uygun bir şekilde düzenlenerek bu çalışma ortaya çıkarılmıştır.

Etimesgut İlçesine ait topoğrafya, eğim ve bakı durumunu gösteren haritalar üzerinde ilçede bulunan orta öğretim kurumlarının yerleri tek tek tespit edilerek harita üzerinde işaretlenmiştir. Daha sonra ilgili haritalar sırasıyla yorumlanmış ve eğitim kurumlarının sınıflandırılması

yapılmıştır. Konu ile ilgili çeşitli tablo ve grafikler çizilmiş, eğitim kurumlarına ait fotoğraflar eklenmiştir. Bütün bu çalışmaların sonunda Etimesgut ilçesindeki 24 adet ortaöğretim kurumlarının yükselti basamaklarına göre dağılımı, eğitim derecelerine göre gruplandırılması, bakı (yön) durumlarının tespit edilmesi gibi doğal unsurların yanında nüfus ve yerleşme gibi beşeri unsurlarda ortaya konmuş benzer ve farklı yönleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Yükselti Basamaklarına Göre Ortaöğretim Kurumlarının Sınıflandırılması

Araştırma sahasında yapılan incelemelere göre ilçemizde mevcut 24 ortaöğretim kurumunun 650-850 m. yükselti aralığında yoğunlaştığı görülmüştür. Bu saha araştırma sahasının en alçak yükselti değerlerine sahip Ankara Çayı ve kollarının yatak sahasına denk düşmektedir (Harita 3). Adı geçen yükselti kademesinde 16 okul bulunmaktadır (Tablo 1 ve Grafik 1). Akarsu yataklarının sel ve taşkın riski göz önüne alındığında Etimesgut ilçesindeki ortaöğretim kurumlarında sel ve taşkın riskinin bulunduğu gözlenmiştir. Ayrıca alüvyal toprakların birikme sahasına karşılık gelen bu sahalarda yumuşak zemin özelliğine sahip olduğundan jeolojik açıdan da riskli alanları oluşturmaktadır. 2015 yılında eğitim-öğretime başlayan Özkent Akbilek Fen Lisesi Ankara Çayı'nın kıyısında inşa edilmişken Eryaman Şehit Ertan Akgül Anadolu Lisesi Göksu Gölet'inden gelen ve Ankara Çayı'na bağlanan dere yatağı üzerinde yer almıştır. Nitekim okul yöneticileri ile yapılan görüşmelerde okulun zemin katındaki toplantı salonu ile okulun spor salonunun zaman zaman su altında kaldığı ifade edilmiştir. Bu sahada taban suyu seviyesi yüksek olduğundan zaman zaman bu tür durumlar yaşanmaktadır. (Foto 1 ve 2).

Araştırma sahasında 950 metre ve daha yukarı kademelerde sadece dört eğitim kurumu yer almaktadır. Bu kurumlar Turkuaz ve Yaprıcak TOKİ konutlarının yerleşkesinde yer almaktadırlar. Faruk Nafiz Çamlıbel ve Sezai Karakoç Anadolu Liseleri ile Şehit Kara Pilot Tahsin Barutçu MTAL ve Adnan Menderes AİHL arazinin engebeli olmasına bağlı olarak en yüksek kademelerde yer almaktadırlar. 850-950 m. Yükselti kademesinde 4 eğitim kurumu yer almaktadırlar ve bu kurumlar Eryaman ve Bağlıca semtlerine karşılık gelmektedir (Harita 3).

Foto 1: Ankara Çayı Kıyısında Özkent Akbilek Fen Lisesi

Foto 2: Göksu Mahallesiinde Yer Alan Eryaman Şehit Ertan Akgül Anadolu Lisesi. Okul Dere Yatağı Üzerinde İnşa edilmiştir

Tablo 1: Etimesgut İlçesindeki Ortaöğretim Kurumlarının Yükselti Basamaklarına Göre sınıflandırılması

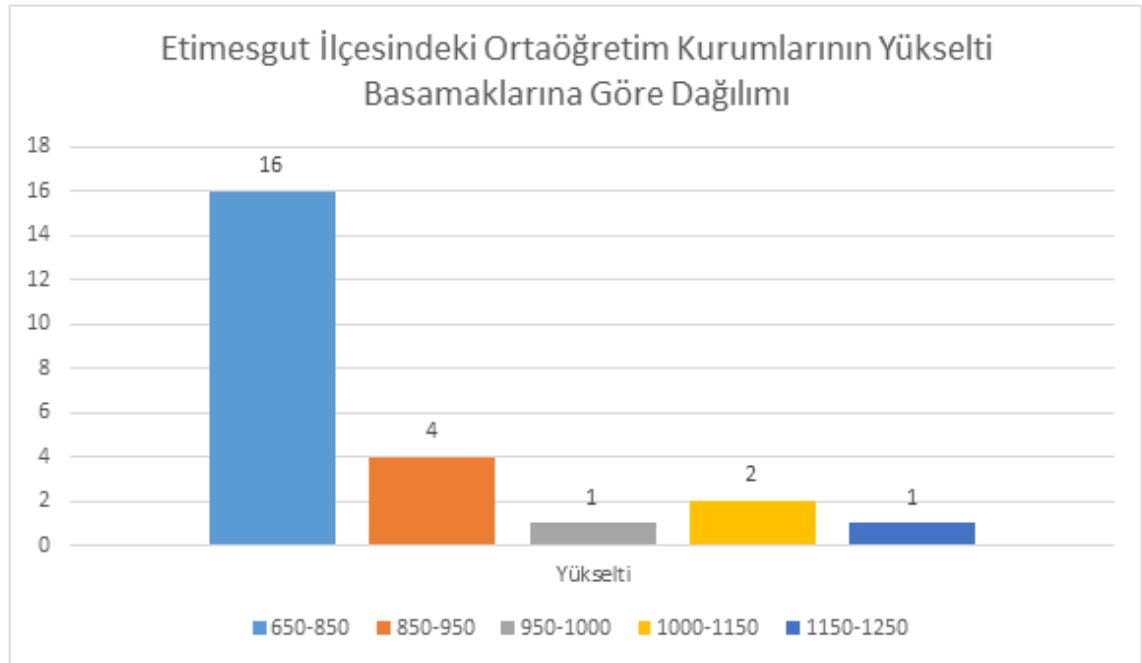

	650-850	850-950	950-1000	1000-1150	1150-1250
1	Elvanköy İMKB MTAL	Cezeri Yeşil Teknoloji MTAL	Faruk Nafiz Çamlıbel AL	Sezai Karakoç AL	Adnan Menderes AİHL
2	Eryaman Şehit Ertan Akgül AL	Şehit Kalender Özdemir AİHL		Şehit Kara Pilot Tahsin Barutçu MTAL	
3	Fatma Hacı Hüseyin Akgül MTAL	Şehit Okan Koç AİHL			
4	Hayriye Ethem Turhanlı MTAL	Ufuk Arslan AL			
5	Mehmetçik AL				
6	Mustafa Kemal MTAL				
7	Nene Hatun AİHL				
8	Özkent Akbilek Fen Lisesi				
9	Satı Kadın MTAL				

10	Şehit Aytekin Kuru AL				
11	Şehit Hasan Gülhan MTAL				
12	Şehit Kaymakam Muhammed Fatih Safitürk AİHL				
13	Şehit Oğuzhan Yaşar AL				
14	Şehit Ömer Halisdemir AL				
15	Şehit Salih Helvacı MTAL				
16	Şehit Velit Bektaş AL				

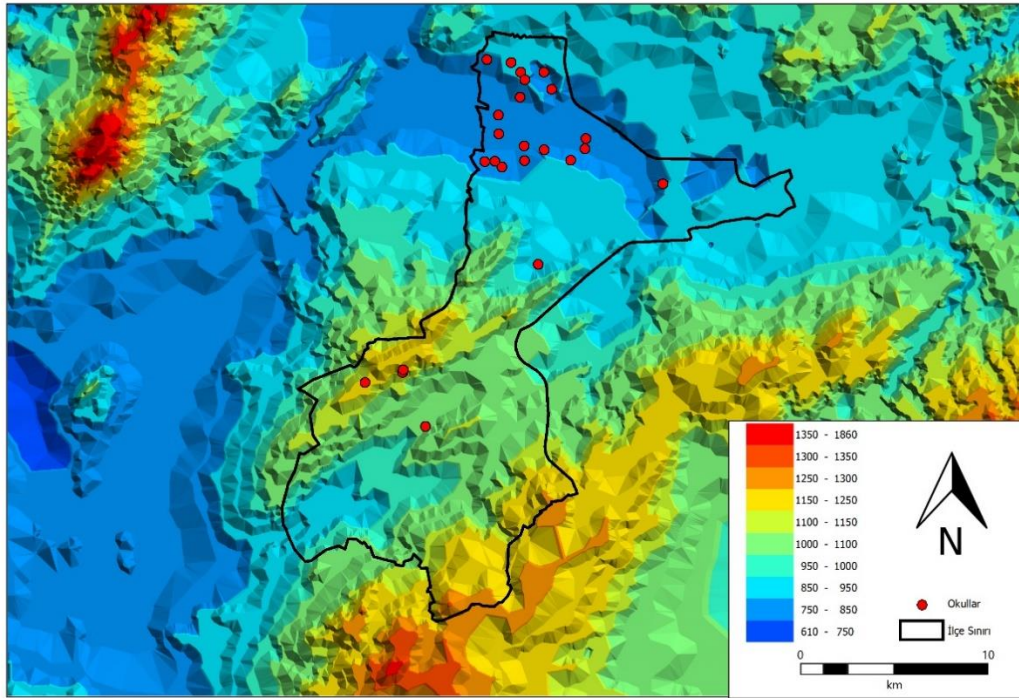
Grafik 1: Etimesgut İlçesindeki Ortaöğretim Kurumlarının Yükselti Basamaklarına Göre sınıflandırılması.

Eğim Durumuna Göre Ortaöğretim Kurumlarının Sınıflandırılması

Eğim, bir yerleşmenin ya da bir binanın kurulduğu yer açısından oldukça önemli bir etkidir. Zira, eğimin fazla olduğu yerler bazı riskler taşımaktadır. Bu tür alanlar için ilk akla gelebilecek durum heyelan riskidir. Yumuşak zemin özelliklerinin olduğu alanlarda eğimin de etkisiyle toprak kütlesi altındaki tabakalarla birlikte kaymaktadır. Tedbir alınmadığında can ve mal kaybına sebep olmaktadır. Yüksek eğimli alanlarda yapılacak inşaat ve altyapı maliyetleri de fazla olmaktadır. Bu nedenle eğitim kurumlarının yer seçimi belirlenirken eğim derecesinin düşük olduğu alanlar tercih edilmelidir. Bunun dışında özellikle kış mevsiminde eğimin yüksek olduğu alanlarda buzlanma nedeniyle trafik aksamakta ve bazen kazalar yaşanmaktadır.

Harita 3: Etimesgut İlçesindeki Ortaöğretim Kurumlarının Yükselti Basamaklarına Göre Sınıflandırılması

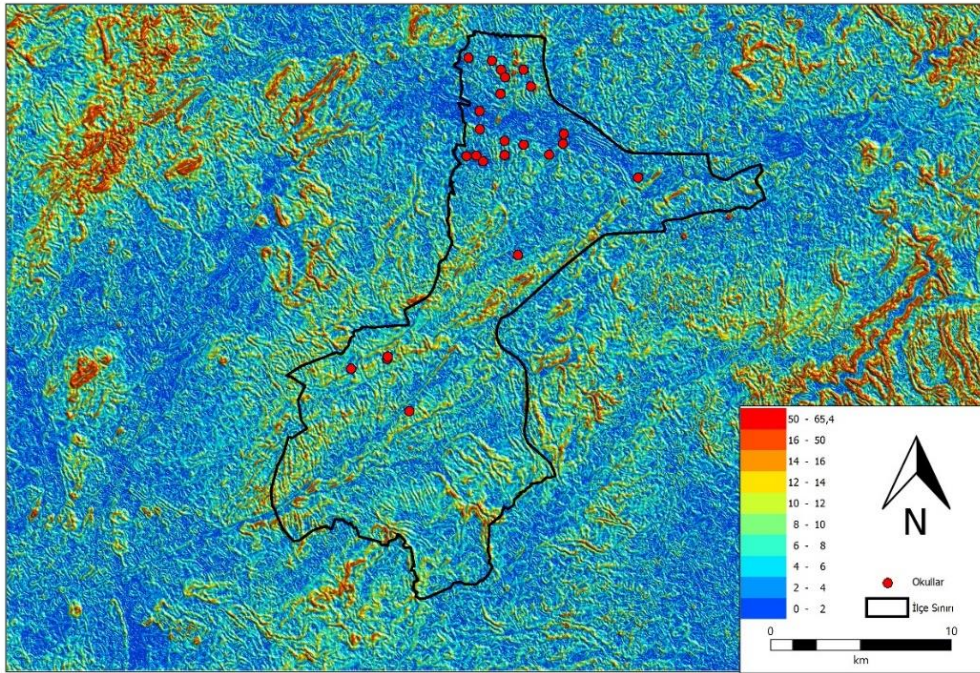

Genel anlamda 5° ve üstünde eğim değerine sahip alanlar yüksek eğimli olarak kabul edilmektedirler. Etimesgut ilçesinde 5° ve altında eğim değerine sahip 11 eğitim kurumu bulunurken 13 eğitim kurumu bu değerın üzerinde eğime sahiptir. Özellikle 8° ve üstü değerlere sahip 3 okul bulunmaktadır. Yaprıcak TOKİ'deki Adnan Menderes AİHL, Elvankent'teki

Hayriye-Ethem Turhanlı MTAL ve Turkuaz TOKİ'deki Faruk Nafiz Çamlıbel AL en yüksek eğitim değerlerine sahip eğitim kurumları olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Tablo 2 ve Grafik 2).

Harita 4'teki eğitim haritası incelendiğinde Eskişehir Yolu üzerinde yer alan Turkuaz ve Yaprıcık TOKİ sahasındaki kurumların en yüksek eğitim değerlerine sahip olduğu, bunu Eryaman semtindeki okulların takip ettiği görülmektedir (Foto 3 ve 4).

Harita 4: Etimesgut İlçesindeki Ortaöğretim Kurumlarının Eğitim Durumuna Göre Sınıflandırılması

Tablo 2: Etimesgut İlçesindeki Ortaöğretim Kurumlarının Eğitim Durumuna Göre sınıflandırılması (%)

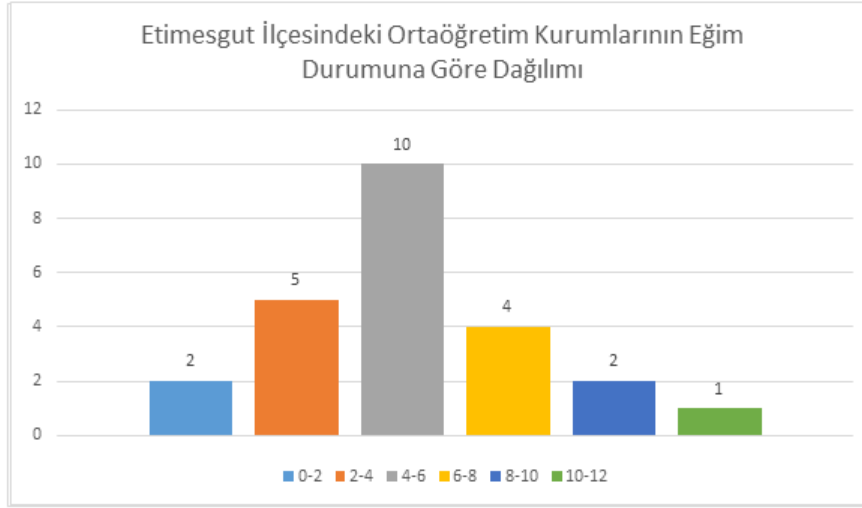
	0-2	2-4	4-6	6-8	8-10	10-12
1	Eryaman Şehit Ertan Akgül AL	Fatma Hacı Hüseyin Akgül MTAL	Cezeri Yeşil Teknoloji MTAL	Nene Hatun AİHL	Adnan Menderes AİHL	Faruk Nafiz Çamlıbel AL
2	Mehmetçik AL	Özkent Akbilek Fen Lisesi	Elvanköy İMKB MTAL	Şehit Aytekin Kuru AL	Hayriye Ethem Turhanlı MTAL	
3		Şehit Hasan Gülhan MTAL	Mustafa Kemal MTAL	Şehit Kalender Özdemir AİHL		
4		Şehit Okan Koç AİHL	Satı Kadın MTAL	Ufuk Arslan AL		
5		Şehit Ömer Halisdemir AL	Sezai Karakoç AL			
6			Şehit Kara Pilot Tahsin Barutçu MTAL			
7			Şehit Kaymakam Muhammed Fatih Safitürk AİHL			

8			Şehit Oğuzhan Yaşar AL			
9			Şehit Salih Helvacı MTAL			
10			Şehit Velit Bektaş AL			

Grafik 2: Etimesgut İlçesindeki Ortaöğretim Kurumlarının Eğitim Durumuna Göre sınıflandırılması

Foto 3: Yapracık Mahallesi'ndeki Şehit Kara Pilot Tahsin Barutçu MTAL ve Çevresi Yüksek Eğimli Bir Sahada İnşa edilmiştir.

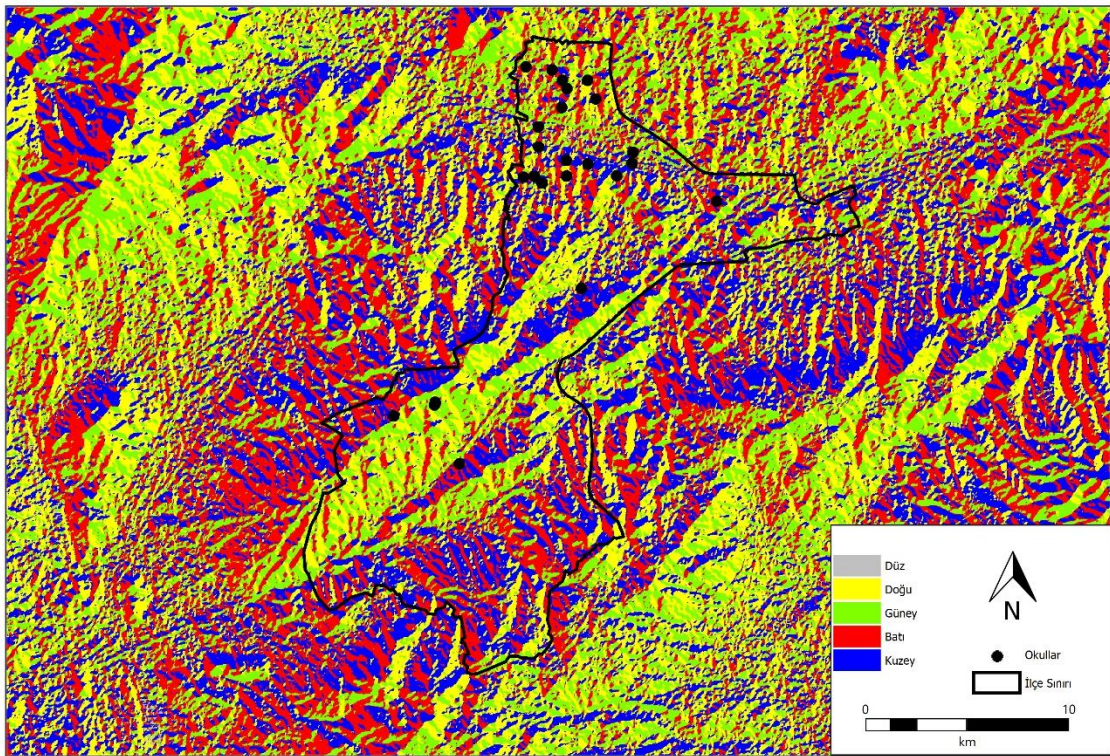
Foto 4: Yapracık Mahallesinde Yüksek Eğimli Araziler Üzerinde Yapılaşma Gerçekleşmektedir.

Bakı Durumuna Göre Ortaöğretim Kurumlarının Sınıflandırılması

İlçemizdeki eğitim kurumlarının bakı durumu incelendiğinde 24 eğitim kurumunun 10 ‘u güney cepheye bakarken, 6’sı kuzeye, 4’er eğitim kurumu da doğu ve batı cephelere bakmaktadırlar. Eğitim kurumlarının bakı durumu aydınlanma ve ısınma durumunu doğrudan etkilemektedir. Yeterli miktarda güneş ışığını alan mekânlar aydınlanma açısından uygun bir ortam oluşturmaktadır. Ortam ışığının yetersiz olduğu mekânlar daha loş olacağından eğitim ortamı bundan olumsuz yönde etkilenmektedir. Özellikle kuzey cepheye bakan mekânlar yeterli güneş ışığı alamadıklarından hem yeterli aydınlanma olmamakta, hem de ısınma ile ilgili problemler yaşanmaktadır (Tablo 3 ve Grafik 3). Harita 5’te Etimesgut İlçesi’nin bakı durumu görülmektedir.

Doğu ve batı yönüne bakan yerler ise, günün bir kısmında güneş ışığı alabilmektedirler. Doğuya bakan yerler sabah-öğle arasında, batıya bakan yerler de öğle-akşam arasında güneşlenmektedirler. Faruk Nafiz Çamlıbel AL, Sezai Karakoç AL, Şehit Kalender Özdemir

AIHL, Şehit Kaymakam Muhammed Safitürk AIHL, Ömer Halisdemir AL ve Şehit Salih Helvacı MTAL kuzeye bakan eğitim kurumlarıdır (Foto 5 ve 6).

Harita 5: Etimesgut İlçesindeki Ortaöğretim Kurumlarının Bakı Durumuna Göre Sınıflandırılması

Foto 5: Aşağı Yurtçu Mahallesiindeki Faruk Nafiz Çamlıbel Anadolu Lisesi Kuzey Yönüne Bakan Arazide İnşa Edilmiştir. Bu yüzden Binanın Girişi Batı Yönüne Bakacak Şekilde İnşa Edilmiştir.

Tablo 3: Etimesgut İlçesindeki Ortaöğretim Kurumlarının Bakı Durumuna Göre sınıflandırılması

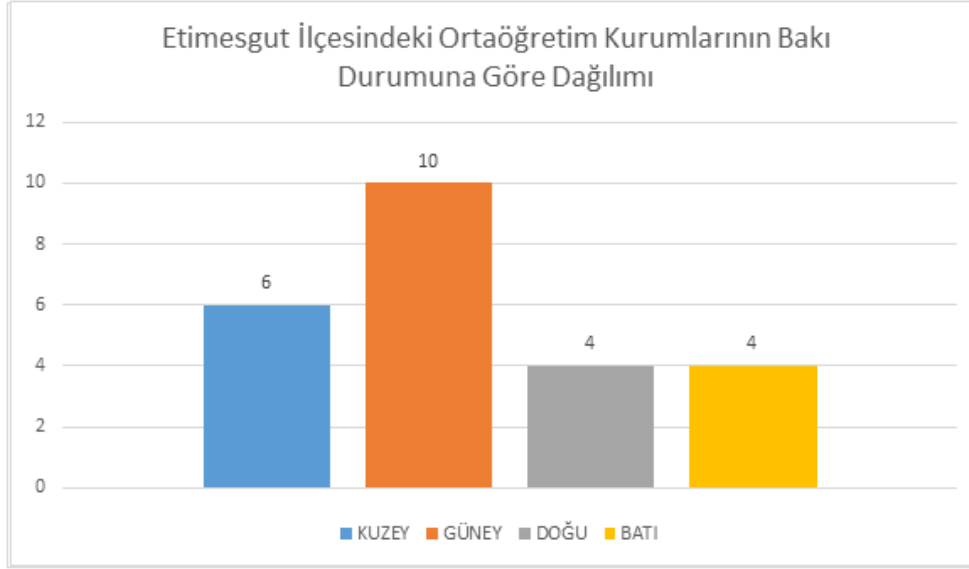
	KUZEY	GÜNEY	DOĞU	BATI
1	Faruk Nafiz Çamlıbel AL	Adnan Menderes AİHL	Hayriye Ethem Turhanlı MTAL	Fatma Hacı Hüseyin Akgül MTAL
2	Sezai Karakoç AL	Cezeri Yeşil Teknoloji MTAL	Nene Hatun AİHL	Mehmetçik AL
3	Şehit Kalender Özdemir AİHL	Elvanköy İMKB MTAL	Satı Kadın MTAL	Şehit Hasan Gülhan MTAL
4	Şehit Kaymakam Muhammed Fatih Safitürk AİHL	Eryaman Şehit Ertan Akgül AL	Şehit Aytekin Kuru AL	Şehit Velit Bektaş AL
5	Şehit Ömer Halisdemir AL	Mustafa Kemal MTAL		
6	Şehit Salih Helvacı MTAL	Özkent Akbilek Fen Lisesi		
7		Şehit Kara Pilot Tahsin Barutçu MTAL		
8		Şehit Oğuzhan Yaşar AL		

9		Şehit Okan Koç AİHL		
10		Ufuk Arslan AL		

Grafik 3: Etimesgut İlçesindeki Ortaöğretim Kurumlarının Bakı Durumuna Göre sınıflandırılması

Foto 6: Aşağı Yurtçu Mahallesi'nde Sezai Karakoç AL. Kuzeye Bakan Arazide İnşa Edilmiştir. Burada Hem Yükseltinin Fazla Olması Hem de Bakının Kuzeyde Olmasından Isınma İle İlgili Sorunlar Yaşanmaktadır.

Sonuç

Tablo 4: Etimesgut İlçesi'nde Eğitim, Yükselti ve Bakı Durumuna Göre Okul Sayıları

YÜKSELTİ	OKUL SAYISI	EĞİTİM	OKUL SAYISI	BAKİ	OKUL SAYISI
650-850	16	0-2	2	KUZEY	6
850-950	4	2-4	5	GÜNEY	10
950-1000	1	4-6	10	DOĞU	4
1000-1150	2	6-8	4	BATI	4
1150-1250	1	8-10	2		
		10-12	1		

Yerleşim alanlarının kuruluş yeri doğal faktörlerden oldukça fazla etkilenmektedir. Özellikle topoğrafya şartları bu konuda belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla yerleşmelerin en küçük yapı birimi olan binalar da bu koşullardan etkilenmektedir. Eğitim kurumları yerleşmelerde inşa edilen binaların başında gelmektedir.

Topoğrafyanın temel parametrelerinden olan yükselti, eğitim ve bakı faktörleri yerleşmeleri ve bina yapımını doğrudan ilgilendirmektedir. Bu faktörler değiştikçe doğal ortam şartları değiştiğinden bunlar göz önünde bulundurulmalıdır. Eğitim kurumları, eğitim faaliyetlerinin yoğun olarak icra edildiği mekânlardır. Dolayısıyla eğitim ortamının uygun ortamlarda yapılması önem arz etmektedir. Okulun inşa edildiği zeminin özellikleri, topoğrafya şartları, eğitim durumu, bakı yönü gibi faktörler eğitim ortamını etkilemektedir.

Etimesgut ilçesine ait 24 adet ortaöğretim kurumlarının yükselti basamaklarına göre dağılımı, eğitim derecelerine göre gruplandırılması, bakı (yön) durumlarının tespit edilmesi gibi doğal unsurlarının yanında nüfus ve yerleşme gibi beşeri unsurlarda ortaya konmuş, benzer ve farklı yönleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Buna göre bazı eğitim kurumlarının düşük yükselti kademelerinde yer aldığı bu alanların sel ve taşkın riski altında bulunduğu, eğitim değeri yüksek alanlarda yer alan eğitim kurumlarında heyelan ve kış mevsiminde buzlanma nedeniyle ulaşımda sorunlar yaşanabileceği, özellikle kuzey cepheye bakan kurumlarda aydınlanma ve ısınma ile ilgili problemler yaşanacağı düşünülmüştür.

Tablo 4 incelendiğinde görüldüğü gibi Etimesgut İlçesi'ndeki ortaöğretim kurumlarının 16'sı (%66,6) 650-850 m. yükselti kademesinde yer almaktadır. Bu aralık Ankara Çayı ve yan kollarının konumlandığı alana karşılık gelmektedir. Bu alanlardaki eğitim kurumları sel ve taşkın riski altında bulunmaktadır. Ayrıca zemin özellikleri yapı inşasına uygun görülmemektedir. Eğitim değerleri incelendiğinde Etimesgut İlçesi'nin genelde orta derece eğimli arazilere sahip olduğu görülmektedir. Araştırma sahasının güneybatısında yer alan Yaprıcık ve Turkuaz TOKİ yapılaşma alanları yüksek eğimli değerlere sahiptir. Araştırma sahasında yer alan 24 ortaöğretim kurumunun 10 tanesi güney cepheye bakarken, 6 tanesi kuzeye, 4'er tanesi de doğu ve batı yönüne

bakmaktadır. Kuzey yarım kürede yer alan ülkemizde güney bakı yönünde yer alan sahalar daha fazla güneş ışığı aldığından ısınma ve aydınlanma açısından daha elverişli ortam sağlamaktadır. Kuzey yönü ise daha az güneş ışığı aldığından ısınma ve aydınlanma açısından bazı sorunlara neden olmaktadır.

Kaynakça

- Aliağaoğlu, A., Uğur, A. (2010). Şehir Coğrafyası, Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Atasoy, A., Özşahin, E. (2013). Yükseltiye Bağlı Olarak Nüfus Değişir mi? Hatay Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 6 (26), s. 92-108.
- Avcı, V. (2017). Bingöl İli'nde Nüfus Ve Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 7 (13), S. 201-222.
- Doğanay, H. (2014). Türkiye Beşeri Coğrafyası, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Elibüyük, M. (1995). Matematik Coğrafya, Ekol Yayınevi, Ankara.
- Esen, F., Avcı, V., (2017), Tunceli İli'nde Topoğrafik Faktörlere Göre (Yükselti, eğim, Bakı) Yerleşmelerin ve Nüfusun Dağılımı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 51, s.376-389, Samsun.
- Özdal, B. (2010). Elazığ şehri'nin eğitim fonksiyonu. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Özdemir, M. A. (1996). Türkiye'de Büyük Yerleşme Alanlarının Seçiminde Jeomorfolojik Esaslar, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 8 (2) S. 209-222.
- Özdemir, M. A., Karadoğan, S. (1996). Türkiye'de İl Merkezlerinin Coğrafi Mekânla İlişkileri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 8 (2), s. 271-291.
- Özdemir, M.A., Yılmaz Kafalı, F., Gür, E., Bozyurt, O., (2016). Dinar İlçesinde Yerleşmelerin Yer Seçiminde Jeomorfolojik Etkenler, 4. Uluslararası Coğrafya Sempozyumu (GEOMED 2016), 23-26 Mayıs 2016, s.446-455, Antalya.
- Özşahin E. (2010). Antakya'da (Hatay) Yer Seçiminin Jeomorfolojik Özellikler Ve Doğal Risk Açısından Değerlendirilmesi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 13 (23), S. 1-16.
- Özşahin E. (2014). Cbs Kullanılarak Şehir Ve Jeomorfoloji Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Tekirdağ Şehri Örneği, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 6, S. 93-122
- Tanoğlu, A. (1947). Türkiye'nin İrtifa Kuşakları, Türk Coğrafya Dergisi, 9-10, s. 37-63.
- Taş, B., Yakar, M. (2009). Afyonkarahisar İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı, Coğrafi Bilimler Dergisi, S. 7 (2), s. 145-161.
- Türkan, O. (2016). Çankırı İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı, International Geography Symposium, 13-14 October 2016. Ankara.

Yalcınlar,İ., (1976), Türkiye'de bazı şehirlerin kuruluş ve gelişmelerinde jeomorfolojik temeller;
Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 17, 53-66.

TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİ AÇISINDAN ENGELLİ KADINLAR

Prof.Dr. Hacer TOR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Öz

Engellilik, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun 2015 yılı raporunda "Kırılgan Nüfus Grupları" olarak belirtilirken, "kişilerin yetkinliklerini ve seçeneklerini tüketen olasılıklar" şeklinde de tanımlanabilmektedir. Bugün dünya nüfusunun kabaca %15'ini oluşturan 1 milyar kişiyi, Türkiye nüfusunun ise %12'sini ifade eden 8.5 milyon bireyin pek çok farklı engel grubuna ayrıldığı bir toplumsal grubu ifade etmektedir. Kadınlar, kendilerine toplumsal cinsiyet olgusunun vermiş olduğu rol ve sorumlulukları engelli olmalarına bağlı olarak yerine getirememeleri nedeniyle toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaktadır. Cinsiyet nedeniyle ayrımcılığa uğrayan kadın engeli ile birlikte çifte ayrımcılığa uğramaktadır. Engelli kadınların sosyal durumu ülkeden ülkeye ve bireysel koşullara göre değişmekle birlikte engelli kadınların toplum ve aile tarafından engelli kadın olarak daha az desteklenme, eğitim rehabilitasyon vb. hizmetlere ulaşmakta daha fazla zorluk çekme, ekonomik yönden daha fazla bağımlı olma ve "sınırlı eğitim alan, mesleki eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamayan, olumsuz bakış açısı gibi kadın ve engelli olmanın dezavantajı ile engellilere karşı olan olumsuz tutum ve davranışlar bir araya geldiğinde engelli kadının yaşadığı sorunlar büyümekte ve karmaşılaşmaktadır. "Cinsiyet ayrımcılığı ve engellilere yönelik ayrımcılığın getirdiği ikili baskı, engelli kadınları son derece marjinal bir konuma itmektedir". Hayatın her alanında, eğitim, istihdam, kadına yüklenen roller, fiziksel bütünlük, güzellik beklentileri, vb. nedenlerle engelli kadın birden fazla sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Engelli kadınlar, yoğunluğu ve çeşitliliği farklı da olsa engel türlerine, bulundukları sosyal kültürel ortamlarına göre değişik şekillerde ayrımcı uygulamalar, istismar, taciz ve hak ihlalleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Engelli kadınlar ayrımcılığa maruz kalmaları nedeniyle toplumsal yaşamdan uzaklaşmış ve kendileri dışındaki bireylere bağımlı hale gelmişlerdir. Literatür incelendiğinde engelli kadınların yaşamış oldukları sorunları konu edinen araştırmaların sayısının yeterli olmadığı görülmektedir. Bu nedenle derleme niteliğinde olan bu çalışma toplumsal cinsiyet bağlamında engelli kadınların sorunlarını incelemek amacıyla planlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelli kadın, toplumsal cinsiyet

Giriş

Engellilik konusunun geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. Engellilik ve engelin tanımlanması ve kavramsallaştırılmasının tarihi milattan önce 45-50 bin yıl öncesine kadar uzanmaktadır. İnsanlık

tarihi kadar eski olan engellilik konusu çeşitli uygarlıklarda farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiş ve toplumsal düzeyde üzerinde durulmuştur. Örneğin eski Mısır'da ders kitaplarında görme engelli ve bedensel engelli kişilerin toplumda kabul edilmesi ve ötekileştirilmemesi konusunda bilgilere yer verildiği görülmektedir (Erdoğan, 2017). Diğer taraftan Eski Mısır'da, Eski Yunan'da Mezopotamya'da, Roma'da ve Osmanlı'da tarihsel gelişim içerisinde incelendiğinde toplumların engellilere yaklaşımında bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Altıncı yüzyılda Atina'da önce savaşta yaralanıp engelli olan vatandaşlara maaş bağlandığı daha sonra da bu kuralın tüm engelli vatandaşlara uygulandığı, Roma'da engelli vatandaşlar için yaşam evleri yapıldığına ilişkin bilgilere rastlanmaktadır. Fakat orta çağda engellilere yönelik olumsuz düşünce ve görüşlere rastlanmaktadır. Örneğin; ortaçağda yeni doğan engelli bebeklerin uğursuz sayıldığı ve şeytanın ortadan kaldırıldığı gerekçesiyle öldürüldüğü ve engelli insanların toplumdan izole edildiği ötekileştirildiği durumların yaşandığına tarihte rastlanmaktadır (Kocaömer, 2012). Osmanlı'da ise engellilerin toplumsal yaşamda dışlanmadığını ve korunması ve kollanması gereken bireyler olarak bakılmış engelli ve çalışamayacak durumda olan kişilere maddi yardımlar yapılmış ve mağdur olmamaları sağlanmıştır (Albayrak, 2014). Günümüzde engellilik durumu önemli bir toplumsal bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Öyle ki, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) raporlarına göre dünya nüfusunun ortalama %10'u engelli bireylerden oluşmaktadır. UNESCO'nun verilerine göre okul çağında olup da okula gitmeyen dünyadaki çocuk nüfusunun %35'i engelli bireylerden oluşmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün verilerine göre, birçok dünya ülkesinde engelli bireylerin %80'i işsiz durumdadır (Erdoğan, 2017). 2002 yılında Türkiye'de yapılan Özürlüler Araştırmasına göre; nüfusun %12.29' u engelli bireylerden oluşmaktadır ve 2010 yılında yapılan Türkiye'de özürlülerin sorun ve beklentilerinin araştırıldığı çalışmada engellilerin % 41.4'ünü üreme çağındaki kadınlardan oluşmaktadır (Başgöl & Oskay, 2015)

Gerek doğuştan gerek sakatlanma nedeniyle engelli olan bireyler toplumsal bağlamda pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunlar, istihdam edilememe, eğitime erişimlerinde kısıtlılık, sağlık hizmetlerinden yeteri kadar yararlanamama, toplumsal ayrımcılığa maruz kalma, mimari engeller nedeniyle hizmet ve etkinliklere ulaşamama gibi durumlardır (Timur, Ege & Bakış, 2006). Son yıllarda engelliler açısından dikkat çeken bir konu toplumsal cinsiyet farklılıklarıdır. Engelli kadın ve erkeklerin toplumsal yaşamda cinsiyet rolleri ile ilgili görevleri yerine getirmede başarısız olacaklarının düşünülmesi toplumda bir sorun olarak görülürken, engelli olmanın norm dışı olarak kabul edilmesinin getirdiği bir takım sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır (Duman Altuntaş & Doğanay, 2017). Fakat toplumda kadınlar cinsiyet ayrımcılığına bağlı olarak bir çok sorun yaşarken, hem de bunun üzerinde bir de engellilik durumu eklenince kadınlar, kendilerine toplumsal cinsiyet olgusunun vermiş olduğu rol ve sorumlulukları engelli olmalarına bağlı olarak yerine getirememeleri nedeniyle toplumsal cinsiyet ayrımcılığına daha fazla maruz kalmaktadır (Karataş, 2002). Kadın ve engelli olmanın dezavantajı ile engellilere karşı olan olumsuz tutum ve davranışlar bir araya geldiğinde engelli kadının yaşadığı sorunlar büyümekte ve karmaşılaşmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı ve engellilere yönelik ayrımcılığın getirdiği

ikili baskı, engelli kadınları son derece marjinal bir konuma itmektedir (Begum, 1992). Hayatın her alanında, eğitim, istihdam, kadına yüklenen roller, fiziksel bütünlük, güzellik beklentileri, vb. nedenlerle engelli kadın birden fazla sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Engelli kadınlar, yoğunluğu ve çeşitliliği farklı da olsa engel türlerine, bulundukları sosyal kültürel ortamlarına göre değişik şekillerde ayrımcı uygulamalar, istismar, taciz ve hak ihlalleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu çalışmada konuya açıklık getirmesi açısından öncelikle engellilik kavramı, engellilik modelleri, toplumsal cinsiyet ve engelli kadınların sorunları toplumsal cinsiyet açısından ele alınacaktır.

Engellilik Kavramı

Engellilik, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun 2015 yılı raporunda "Kırılgan Nüfus Grupları" olarak belirtilirken, "kişilerin yetkinliklerini ve seçeneklerini tüketen olasılıklar" şeklinde de tanımlanabilmektedir. Bugün dünya nüfusunun kabaca %15'ini oluşturan 1 milyar kişiyi, Türkiye nüfusunun ise %12'sini ifade eden 8.5 milyon bireyin pek çok farklı engel grubuna ayrıldığı bir toplumsal gruba ifade etmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2016).

Toplumdan topluma engellilik kavramı üzerine yapılan tanımlamalar değişkenlik göstermekte ve bu nedenle engellilik kavramının net bir tanımı yapılamamaktadır. Engellilik kavramı ile ilgili yapılmış olan bazı tanımlar yapılmış olsa da toplumsal, hukuki ve politik faktörlerin etkisiyle engellilik kavramı ile ilgili tam tanım mevcut değildir Burada uluslararası boyutta kuruluşların ve yasalara göre yapılmış olan birkaç tanıma yer verilecektir.

-Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göre engellilik "kişisel ve sosyal yaşantısında kendi kendine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki, kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar" şeklinde tanımlanmıştır (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Ek 3447 Sakat Kişilerin Hakları Bildirgesi'nin 1. Maddesi).

-Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise engelliliği "diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler" şeklinde tanımlamıştır (Engellilerin Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı Hakkındaki Sözleşmesinin 1. Maddesi). Dünya Sağlık Örgütü ise engelliliği, "bir yetersizlik veya özür nedeniyle yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirememesi hali" olarak tanımlamaktadır (Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti, 2011).

Türkiye'de ise Aile, Çalışma Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü engelliliği; "doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamının gereklerine uyamayan kişiler" olarak tanımlamaktadır (Türkiye Özürlüler Araştırması 2002).

5378 Sayılı Özürlüler (Engelliler) Kanunu (2005)’nda ise engellilik, “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi “özürlü” olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda bahsedilen uluslararası kuruluşlar ve hukuksal metinlerin engellilik tanımlamalarına bakıldığında engelliğin bir noksanlık sonucu olduğu, bu noksanlık sonucunda da bireyin kendisinden beklenen rol ve sorumlulukları yerine getiremediği, bu nedenle de engelli olarak tanımlandığı görülmektedir.

Engellilik kavramı engelliliği farklı boyutlarını öne çıkararak açıklarken bu kavrama ilişkin olarak Sosyal Kimlik Söylemi, Etiketleme Söylemi ve Sosyal İnşa Söylemleri artık günümüzde önem kazanmaya başlamıştır. Bu söylemlerin kısaca üzerinde durmak fayda vardır.

Sosyal Kimlik Söylemi: engellilik kavramını sosyal kimlik söylemi içinde açıklama ve tanımlama çabası engellilik kavramının dönüşümüne yol açmıştır. Buna göre bu dönüşüm, sakatlıktan (biyo-fiziksel bozukluktan) engelliliğe doğru olan bir süreci kapsar ve bu dönüşüm sayesinde ‘engelli olmamanın cazibesinden’ ‘engelli olmanın normalliliğine’ doğru bir değişim gerçekleşmiştir (Burcu, 2015) Bu değişim ve dönüşüm sayesinde engellilik kavramına yönelik yapılan tanımlamalar da bireyi aşağılayan ve bireyi ayırıştırıcı bir nitelikten bireyi normalleştirici bir niteliğe doğru değişim ve dönüşüm sağlamıştır.

Etiketleme Söylemi: Engelliler geçmişten günümüze “korku” ve “ön yargılarla” mücadele ettikleri yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Barton’a göre (1998) engelli bireyler, tarih boyunca üç temel etiketleme süreci yaşamışlardır: Birincisi; engelli bireyler toplum tarafından “ tehdit edici” olarak etiketlenmiş ve bu nedenle kurumsal bazı tedbirlerin alınmasını içermektedir. İkincisi; engelli bireylerin “bir yük” olarak algılanmasından kaynaklı olarak toplumdan ayıklanması için önlemler alınmasını ön plana çıkarmaktadır. Üçüncüsü ise; engelli bireylerin toplumda “acı” olarak etiketlenmesi söz konusudur (Akt. Burcu, 2006).

Sosyal İnşa Söylemi ; Bu söyleme göre engelliliğin yaratılmasında hakim çevre etkilidir. Hakim çevrenin çıkarları ve ilgileri her zaman ön planda olduğu için toplumda engelli bireylere karşı bir ayrımcılık oluşmaktadır. Engelli bireyler de bu söylem içerisinde toplumda hakim olan güç ile sürekli mücadele haline girmekte ve toplumda kendilerine olan bu baskıyı reddetmek olarak açıklamaktadır (Burcu, 2015).

Günümüzde üzerinde durulan ve önem verilen bir durum olan engellilik farklı yaklaşımlarla da açıklanmakta ve engelli sorunları üzerine gerek tıbbi açıdan gerekse sosyal modeller önem kazanmaya başlamıştır.

Tıbbi (Medikal Model): 1800'lü yıllarda ortaya çıkan tıp ve rehabilitasyon alanındaki gelişmelerle oluşan tıbbi model, engelliliğin bireyin kendisinde ve nesnel koşullara bağlı olduğunu benimseyerek sorun ve tedavinin kişinin kendisinde başlayıp kendisinde bittiğini üzerinde durmaktadır. Bickenbach'a göre (1993) bu modelle ilgili en yaygın inanış eksikliğin, yetersizliğin, anormallığın ya da tıbbi sorunun bireyin kendisinde bulunduğu anlayışı ağır basmaktadır (Akt. Burcu, 2015). Tıbbi model; engellilerin bozukluk olarak algılanan fiziksel yetersizliklerini "düzeltme", "rehabilite etme", "iyileştirme"ye dönük verilen hizmetlerden oluşmaktadır (Okur & Erdugan Erbil, 2010). Medikal model, engelli bireylerin eksik olduklarını ifade etmekte ve farklı insanların da toplumda var olabileceği gerçeğini göz ardı etmektedir (Özgökçeler & Alper, 2010). Bu nedenle tıbbi ya da medikal model, engelliliği 'sakatlık' 'bozukluk' gibi kavramlar ile eşdeğer kılmaktadır. Ayrıca bu modele göre engellilik bireyler için kişisel bir kusur ve trajedidir (Burcu, 2015).

Sosyal Model: 1970-1980'li yıllara gelindiğinde medikal modelin yerine yeni bir modele ihtiyaç duyulmuştur. Bu model değişikliğinin en büyük nedeni medikal modelin engelli bireyin toplumda var olabileceği gerçeğini göz ardı etmesidir. Değişim sonrasında ortaya çıkan bu yeni model, engellinin toplumda var olması gereken hakları konusunda çözümler üreteceği düşünülen sosyal model olarak adlandırılmıştır (Özgökçeler & Alper 2010). Sosyal model, engellilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri ve başka bir insana bağımlı olmadan yaşayabilmeleri için gerekli olan istihdam, barınma, eğitim gibi hakları olduğu üzerinde durmakta ve engelliliğin kabul edilmesi gereken bir durum olması üzerinde durmaktadır (Karadağ, 2018). Buradaki en önemli nokta, engelliliğin toplum tarafından inşa edildiği ve engelli bireylerin toplumda var olması gerektiğidir.

Görüldüğü üzere; engelliliğe yönelik oluşturulan modellerden tıbbi model, engelliliğin bireyden kaynaklandığını ve çözümün de bireyde olacağı fikrini savunurken sosyal model ise engelliliğin toplumdan kaynaklandığını ve çözümünün de toplum tarafından olacağı fikrini savunmaktadır (Oğuz, 2015). Bu modeller ile birlikte oluşan engelliliğin sosyolojik bakış açısı, iki farklı modelin de savunulması gerektiği fikrini benimsemektedir. Çünkü bireyin tıbbi olarak engelinin göz ardı edilerek sadece toplumsal baskı ile engellerin olduğu anlayışı eksik kalmaktadır. Önemli olan engelliliğin normalleştirilerek tıbbi tedavisinin yapılması ve toplum tarafından ikincil bir engellenme durumunun oluşturulmamasıdır.

Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Kadının tarihi; her zaman eşitsizlikler üzerine kurulan bir tarih olarak kabul edilmiştir. Antik Yunan döneminden günümüze kadar her dönemde kadın, eşitsizliğe maruz kalmış ve toplumsal olarak dışlanmıştır. Aristo'ya göre kadın ve erkek her alanda birbirinden farklıdır. Ona göre erkek, doğuştan yönetim becerisine sahiptir ve karısını bir devlet adamı gibi çocuklarını da bir kral gibi yönetir. Her ne kadar devlet yönetiminde yönetilen ve yönetenin yer değiştirmesi söz konusu olsa da erkek ile kadın arasındaki yöneten-yönetilen ilişkisinde yer değiştirme söz konusu değildir. Ona göre bir erkek, en cesur kadından daha cesur olamıyorsa korkak olarak kabul edilmelidir. Erkeğin ev idaresi kadınınkinden farklıdır; erkeğin görevi getirmek iken kadını görevi ise korumak olmuştur

(Timurturkan, 2009). Aristo'nun bu düşüncesinde de belirtildiği üzere toplum içinde kadın ve erkek bireylere yüklenen roller her zaman farklı olmuştur. Bu farklılıklar “Toplumsal Cinsiyet” kavramının bir sonucudur.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkekler için toplumsal olarak oluşturulmuş roller ve öğrenilmiş davranış ve beklentilere işaret etmek için kullanılan bir kavramdır (Ecevit, 2003). Cinsiyet kavramı ise kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkları ifade etmektedir. Simone de Beauvoir, “İkinci Cins” adlı eserinde toplumsal cinsiyet ile cinsiyet arasındaki farklılıktan bahsetmiş ve “Kadın olarak doğulmaz, kadın olunur.” diyerek kadın ve erkek arasındaki farklılığın biyolojik olarak açıklanamayacağını bu farklılığın toplumsal olduğunu ifade etmiştir (Timurturkan, 2009). Toplumsal cinsiyet ile kadınlık kimliği ve erkeklik kimliği anlam kazanmıştır.

Toplumsal cinsiyet, kültürel ve toplumsal olarak kurulur. Erkek ve kadın bireylerin toplumdaki yerleri, rolleri ve statüleri toplumsal cinsiyet tarafından belirlenir. Burada önemli olan nokta bireylere toplumsal olarak yüklenen roller ve görevlerdir. Çünkü bu rol ve görevler, kadın ve erkek bireylerin toplumsal olarak farklılaşmasına ve ayrılmasına neden olmaktadır. Kadın ve erkeklerin sosyalizasyon sürecinde bireylere toplumsal olarak bazı roller ve görevler verilir. Bu rol ve görevler “Toplumsal Cinsiyet Roller” dir. Toplum, bireylere kadın veya erkek olma durumlarına uygun olarak roller verir. Örneğin; yeni doğan bir kız çocuğuna pembe kıyafetler alınması o toplumda kadın ve erkeklerin doğuştan itibaren ayrıldığını gösterir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal olarak birçok farklı bileşen tarafından oluşmuştur. Bu bileşenlerden en önemlisi ailedir. Çünkü toplumsal cinsiyete yönelik ilk adım, bireyin içinde doğduğu ve geliştiği aile ile atılmaktadır. Geleneksel cinsiyet rolleri ilk olarak aile içerisinde öğrenilir (Güdücü, 2018). Kadının eve bağlılık ve annelik, erkeğin ise eve ve evde bulunan diğer kişilere hakim olma anlayışı aile içinde kazanılır (Ersöz, 1999). Kadınların karşı karşıya olduğu toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, bazı toplumlarda henüz kız bebek doğmadan anne babanın sırf kız çocuk olması nedeniyle kürtaj kararı alması şeklinde ortaya çıkmıştır.

Toplumsal cinsiyetin bir başka bileşeni ise eğitim alanıdır. Okul, her zaman ve her toplumda bireyin kamusal alana ilk çıkış yeri olarak görülmüş ve bireyin birçok kavramı tanımaya başladığı yer olarak kabul edilmiştir. Okul ile birlikte bireyler, aileleri tarafından kendilerine atfedilen rolleri yerine getirmeye ve yeni toplumsal cinsiyet rolleri öğrenmeye başlayacaklardır. Ayrıca Türkiye gibi geleneksel toplumlarda aile ilişkilerinde kız çocuklarının okutulmadığı, eğitim haklarının ellerinden alındığı bir gerçektir. Çoğu toplumda öncelikle erkek çocuklarını okula göndermek ve kız çocukları çalıştırmak için evde tutmak, olağan olarak görülmüştür (Özateş, 2007). Yapılan araştırmalarda dünyada erginlerin dörtte üçü okur-yazar değildir ve bu oranın üçte ikisini kadınlar oluşturmuştur (Tanili, 2006).

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bir başka bileşeni ise akran grubudur. Birey, özellikle büyüyüp yetiştiği akran grubundan her dönemde etkilenmiş ve bu akran grubunun etkisi altında kalmıştır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin keskinleşmesinde bireyin akranları ve arkadaşlarının büyük bir etkisi olmuştur. Örnek vermek gerekirse erkek çocuklar, özellikle fiziksel güç gerektiren ve rekabet içeren sporları ve oyunları tercih ederken kız çocukları ise fiziksel güçten ziyade güzelliklerini sergiledikleri oyunları tercih ederler. Buna bağlı olarak bir erkek birey, fiziksel güçten yoksun ise veya fiziksel güç gerektiren oyunlara katılmıyorsa toplumsal olarak dışlanmaya maruz kalır. Aynı şekilde bir kız çocuğu fiziksel güç gerektiren bir spora yöneliyorsa “Erkek Oyunu”na katılmış olur ve toplumsal olarak kendi akran grubundan dışlanma yaşar.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının diğer bir bileşeni ise kitle iletişim araçlarıdır. Özellikle televizyon programlarında, dizilerde veya kitaplarda erkek bireyler daima maceracı, güçlü ve zeki iken kadınlar daha çok edilgen ve ev işleriyle ilgilenen bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ve buna benzer durumlar nedeniyle toplumsal cinsiyet rolleri meşrulaştırılır ve bireyler tarafından benimsenmesi öngörülür.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının son bileşeni ise dindir. Hemen hemen bütün dinlerde ataerkillik ön plana çıkmıştır. Örneğin Hristiyanlıkta felsefeciler ve ilahiyatçılar, Tanrının kadın ve erkek şeklinde bir cinsiyetinin olmadığını kabul etmekle birlikte İsa Mesih’in erkek oluşu nedeniyle erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğunu kabul etmektedir (Güdücü, 2018). Yahudilikte ise kadınlar ile erkeklerin rolleri arasında kesin sınırlar çizilmiş, kadınlar dinsel konulardan uzak tutulmuş, karar verici mercii olarak her zaman erkekler görülmüştür (Toker, 2013). İslamiyet’te ise kadın konusunda hoşgörü anlayışı benimsense de yanlış uygulamalar nedeniyle kimi toplumlar kadınlar her zaman ikincil konumda olmuştur (Güdücü, 2018).

Görüldüğü üzere toplumsal cinsiyet, her dönemde ve her bileşende kadınlar üzerinde bir baskı unsuru haline gelmiştir. Özellikle kadınlardan beklenen toplumsal cinsiyet rollerinin çeşitli nedenlerle yerine getirilemediği durumlarda kadınlar toplumsal yaşamdan soyutlanmaktadır. Tüm bileşenlerde olduğu gibi kadınlar, toplumun her alanında ikincil bir konumda bulunmaktadır. Bu durum, kadınların bir başka kişiye bağlı olarak yaşamalarına neden olmakta ve kadını “kendi kendine yetemeyen” bireyler haline getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında kadınlar ile engelli bireylerin yaşamış oldukları sorun alanlarının benzediği görülmektedir. Engelli bireyler de kendilerinden beklenen rollerin yerine getirilememelerinden kaynaklı olarak ayrımcılığa maruz kalmakta ve ikincil bir konuma itilmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken unsur, engelli kadınların yaşamış oldukları ayrımcılığın ve eşitsizliğin boyutudur. Çünkü engelli kadınlar, diğer kadınlara ve bireylere göre bir kat daha eşitsizliğe maruz kalmaktadır. Toplumsal cinsiyetin getirmiş olduğu roller ve görevlerin yerine getirilememesi nedeniyle engelli kadınlar hemen hemen her toplumda görülmeyen ve ikincil bir konumda olan bireyler olarak nitelendirilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet ve Engelli Kadın

Ataerkil sistem içinde kadınlardan beklenen çeşitli roller bulunmaktadır. Bunlar: annelik rolü, eşlik rolü, ev kadınlığı rolü, akrabalık rolü, mesleki rol, topluluk rolü ve bireylik rolüdür (Özdemir, 2010).

Bu temel rollerin engelli kadınlar tarafından yerine getirilememesi nedeniyle toplum tarafından engelli kadınlar ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu noktada toplum, aynı şekilde engelli erkekten de babalık rolü, aileyi geçindirme rolü gibi çeşitli rollerin yerine getirilmesini beklemektedir. Ancak hiç şüphesiz toplum tarafından engelli kadınlar, her zaman daha fazla ayrımcılığa maruz kalmakta ve toplumsal olarak daha fazla soyutlanma yaşamaktadır. Engelli kadınlar ile ilgili olarak yapılan araştırmalardan biri olan Lonsdale (1990)'ın "*Women and Disability*" adlı çalışmasında engelli kadınların yaşadıkları sorunlar ve bunların hangi alanlarda yoğunlaştıkları üzerinde durulmuş ve engelli kadınların engelli erkeklere göre daha mağdur durumda oldukları ve kadın engellilerin toplumsal yaşamda daha fazla ayrımcılığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır (Burcu, 2015).

Engelli kadınların sorunlarına odaklanan Wendell (1989) ise hem kadın hem engelli olmayı, özellikle engelli kadına uygulanan toplumsal baskının, bedene uygulanan kültürel baskıyla bağlantılı olması üzerinden değerlendirmiş ve engelli bireyler ile kadınların ortak noktasının iki grubun da "öteki" olarak görülmesi olduğunu belirtmiştir (Burcu, 2015).

Görüldüğü üzere sınırlı literatür araştırmalarında ortak nokta engelli ve kadın olma durumunun bir araya gelmesi ile sorunun daha da derinleştiği ve kadının toplumsal olarak baskı ve şiddete maruz kalma durumunun artış gösterdiği şeklindedir. Özellikle engelli kadınların sosyal olarak kodlanmış cinsel özellikleri, üreme temelli rolü ile eğitim ve çocuk yetiştirme rolünün reddedilişi, bedensel ve fiziksel olarak çekici bulunmayışı ile birlikte cinsel yönden reddedilişi toplumsal anlamda engelli kadınlara yönelik baskı ve şiddeti artıran temel unsurlardan olmuştur. Özellikle kitle iletişim araçlarında 'normal beden' veya 'istenilen beden' vurgularının yapılması ile birlikte engelli kadınlara yönelik baskı ve şiddet pekiştirilmekte ve engelli kadınlar sosyal olarak izole edilmektedir.

Yapılan tüm çalışmalarda engelli kadının 'kadın' olarak görülmediği açıktır. Toplumda her dönem ikincil planda olan kadının engelli olmasıyla birlikte kadın kimliğine ek olarak engelli kimliği de oluşmuş ve toplum tarafından kadından beklenen rollerin yerine getirilememesinden kaynaklanan ayrımcılık ile birlikte engelli kadınlar toplumdan izole bir konuma gelmişlerdir. Günümüzde birçok engelli kadının ev içerisinde olması ve kültürel/toplumsal hayata katılmamasının en büyük nedeni bu durumdur.

Engelli türleri içerisinde ise bir başka engele sahip olan kadının daha fazla ayrımcılığa maruz kaldığını söylemek pek mümkün değildir. Çünkü engelli kadına yönelik ayrımcılık, tüm engellilik türlerini kapsamaktadır. Örneğin; fiziksel engeli bulunan bir kadın ile zihinsel engeli bulunan bir kadının toplumsal olarak ayrımcılığa maruz kalması kaçınılmazdır. Çünkü toplumun kadından beklediği rolleri her iki grup da yerine getiremeyecek ve bu nedenle toplumsal olarak ayrımcılığa maruz kalacaktır. Buz ve Karabulut'un yapmış olduğu bir araştırmada (2015) ortopedik engelli kadınların özellikle eş seçimi anlamında aile ve toplum tarafından baskı altında oldukları ayrıca herhangi bir işte çalışmaları anlamında ise yine eş, aile ve toplum tarafından baskıya maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu araştırmada özellikle ortopedik engelli kadınlara özgü en temel sorunun çevresel düzenlemelerden kaynaklandığı sonucu ortaya çıkmıştır. Çevresel düzenlemelerin

sayısal olarak azlığı ve nitelik olarak kalitesizliği nedeniyle ortopedik engelli kadınlar, günlerinin büyük bir kısmını ev içerisinde geçirmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet anlamında baskı ve şiddete maruz kalan engelli kadınlar, toplumsal yaşamda izole olmaktadır. Engelliler, sosyal hayata katılım konusunda zorlanan ve sosyal dışlanmaya maruz kalan dezavantajlı bir gruptur. Engellilik ve yoksulluk genellikle birlikte var olmaktadır. Engellilik, yoksulluğun hem gerekçesi hem de sonucudur. Yoksul ailelerde, engele sebep olan faktörlerin görülme ihtimali daha fazla olduğu gibi engellinin veya engelliye bakmakla yükümlü olan kişinin işsiz olma ihtimali de yüksektir. Dolayısıyla engellinin eğitim, sağlık hizmetleri, iyileştirme ve meslekî eğitim imkânlarından yararlanma şansı azalmaktadır (Bıçkıcı & Özgökçeler, 2010). Bu durum engelli bireyleri toplumsal hayatın dışında iterek sosyal dışlanmaya maruz bırakmaktadır (Genç & Çat, 2013).

Engellilere yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması için engelli Engelli bireylerin hakları olduğu ve engellilerinde insan onuruna yakışır bir hayat sürdürmeleri, temel insan haklarından eşit şekilde yararlanmaları, topluma tam ve etkin katılımlarının önündeki engelleri kaldırmak ve uygun tedbirlerin alınması amacı ile gerek uluslararası düzeyde gerekse ulusal mevzuatımızda bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 Sayılı Kanun ve Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi hemen akla gelen en önemli düzenlemelerdir. Bu sözleşme ve kanun en önemli insan hakları belgeleridir. Sözleşmede temel insan hakları, özgürlükleri ve ilkelerini engellilik temelinde yeniden yorumlamış, taraf devletlerin almaları gereken tedbirlerin yanı sıra yükümlülüklerinin de çerçevesini çizmiştir. Türkiye bu sözleşmenin tarafıdır ve anayasanın 90. maddesi uyarınca ulusal mevzuatta kanun hükmündedir. Sözleşme ile koruma altına alınan hak ve özgürlükler; yaşam hakkı, risk durumlarında ve insani bakımdan acil durumlar, yasa önünde eşit tanınma, adalete erişim, kişi özgürlüğü ve güvenliği, işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalmama, sömürü şiddet veya istismara maruz kalmama, kişi bütünlüğünün korunması, seyahat özgürlüğü ve uyrukluk, bağımsız yaşayabilme ve topluma dâhil olma, kişisel hareketlilik, düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilgiye erişim, özel hayata saygı, hane ve aile hayatına saygı, eğitim, sağlık ve rehabilitasyon, çalışma ve istihdam, yeterli yaşam standardı ve sosyal koruma, siyasal, toplumsal ve kültürel yaşama katılım, dinlenme, boş zaman aktiviteleri ve spor faaliyetlerine katılım hakkı olarak sıralanabilir. Görüldüğü gibi, engellilerle ilgili hayatın her alanındaki akla gelebilecek her türlü faaliyet, sözleşme kapsamında düzenlenmiştir. Bu sözleşmede aynı zamanda Engelli Kadınların Haklarından bahseden ilk uluslararası metin olması özelliğini taşımaktadır. Sözleşmede engelli kadınların ve kız çocuklarının, engelli nüfus içerisinde daha dezavantajlı bir konumda olduğunun altı çizilmiştir. Sözleşmenin 3. maddesinde kadın ve erkek eşitliğine vurgu yapıldıktan sonra, 6. maddesinde de sadece engelli kadınlara yönelik bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre taraf devletlerin, engelli kadınların ve kız çocuklarının uğradıkları çok yönlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve insan hak ve özgürlüklerinden eşit yararlanmaları bakımından, almaları gereken tedbirler düzenlenmiştir (Şenyurt vd. 2016).

Engelli kadınların hem engelliliğe dayalı hem de toplumdaki cinsiyetçi yaklaşımlar nedeni ile iki kat risk altında oldukları gözlenmektedir. Engelli kadınların engelli kadın olmaktan dolayı haklarından mahrum kaldıkları, şiddete uğradıkları bilinmektedir. Çünkü engelli kadınlar, tüm kadınların yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerinin üstüne, bir de engelli olmaktan kaynaklanan sorunları yaşamaktadırlar; engelli kadınlar toplum içerisinde damgalanmakta, dışlanmakta ve ötekileştirilmektedir (Karataş & Gökçearsan Çifci, 2010).

Sonuç

Engellilik, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun 2015 yılı raporunda "Kırılgan Nüfus Grupları" olarak belirtilirken, "kişilerin yetkinliklerini ve seçeneklerini tüketen olasılıklar" şeklinde de tanımlanabilmektedir. Bugün dünya nüfusunun kabaca %15'ini oluşturan 1 milyar kişiyi, Türkiye nüfusunun ise %12'sini ifade eden 8.5 milyon bireyin pek çok farklı engel grubuna ayrıldığı bir toplumsal grubu ifade etmektedir. Kadınlar, kendilerine toplumsal cinsiyet olgusunun vermiş olduğu rol ve sorumlulukları engelli olmalarına bağlı olarak yerine getirememeleri nedeniyle toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaktadır. Cinsiyet nedeniyle ayrımcılığa uğrayan kadın engeli ile birlikte çifte ayrımcılığa uğramaktadır. Engelli kadınların sosyal durumu ülkeden ülkeye ve bireysel koşullara göre değişmekle birlikte engelli kadınların toplum ve aile tarafından engelli kadın olarak daha az desteklenme, eğitim rehabilitasyon vb. hizmetlere ulaşmakta daha fazla zorluk çekme, ekonomik yönden daha fazla bağımlı olma ve "sınırlı eğitim alan, mesleki eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamayan, olumsuz bakış açısı gibi kadın ve engelli olmanın dezavantajı ile engellilere karşı olan olumsuz tutum ve davranışlar bir araya geldiğinde engelli kadının yaşadığı sorunlar büyümekte ve karmaşılaşmaktadır. "Cinsiyet ayrımcılığı ve engellilere yönelik ayrımcılığın getirdiği ikili baskı, engelli kadınları son derece marjinal bir konuma itmektedir". Hayatın her alanında, eğitim, istihdam, kadına yüklenen roller, fiziksel bütünlük, güzellik beklentileri, vb. nedenlerle engelli kadın birden fazla sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Engelli kadınlar, yoğunluğu ve çeşitliliği farklı da olsa engel türlerine, bulundukları sosyal kültürel ortamlarına göre değişik şekillerde ayrımcı uygulamalar, istismar, taciz ve hak ihlalleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Öneriler

- Engelli kadınların mevcut durumlarının incelenerek sorunlarına insan hakları çerçevesinde çözümler üretilmeli,
- Engelli kadınlara yönelik her türlü ayrımcılıkla mücadele edilmeli,
- Karar mekanizmalarında engelli kadınlara görev verilmeli,
- Engelli kadınların toplumda görünür kılınması sağlanmalı,
- Engelli kadınların toplumsal bağlamda seslerini duyurabilmeleri için bir araya gelmelerini sağlayacak gönüllü kuruluşlar kurulmalı ve desteklenmeli,

- Kitle iletişim araçlarında engellilerin toplumla bütünleşebilmelerini sağlayacak programlara yer verilmeli,
- Engelli kadınların başta eğitim, istihdam ve sağlık gibi temel insan haklarına kolay ulaşabilmeleri ve daha kolay ve yaşanabilir hayat koşulları sağlanmalı,
- Ders kitaplarında engelli farkındalığının oluşturulmasına yönelik konulara yer verilmeli,
- Engellilere ve engelli kadınların sorunları hakkında toplumda farkındalık uyandırmalı ve bu amaçla etkinlikler düzenlenmelidir.

Kaynakça

Albayrak, H.(2014). Tarih Boyunca Engelliler ve Eğitimleri. *Eğitime Bakış: Eğitim Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi*,31(10), 51-60.

Başgöl, Ş. & Oskay, Ü. (2015). Fiziksel Engelliliğin Gebelik ve Annelik Üzerine Etkisi. *F.N. Hemşirelik Dergisi*, 23 (1), 88-95.

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. Kabul Tarihi: 27.5.2009. Sayı. 2009/15137.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. Kabul Tarihi: 10.12.1948. Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 27.05.1949. Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 7217.

Begum, N. (1992). Engelli Kadınla ve Feminist Gündem. *Feminist Review*, 40, 70-84.

Burcu, E.(2006). Özürlülük Kimliği ve Etiketlemenin Kişisel ve Sosyal Söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 61-83.

Burcu, E. (2015). *Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Buz, S. & Karabulut, A. (2015). Ortopedik Engelli Kadınlar: Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Bir Çalışma. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (4), 25-45.

Duman Altıntaş, N. ve Doğanay, G.(2017). Toplumsal Dışlanma Pratikleri Üzerinden Trabzon'da Engelli Kadınlar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20,(2).1-48.

Dünya Sağlık Örgütü (2011). Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti. (<http://eyh.aile.gov.tr/data/5480490c369dc57170df34bd/Dunya%20Engellilik%20Raporu%20Yoneticisi%20Ozeti.pdf>). Erişim Tarihi: 12.10.2018.

Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çatışabilir?. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4), 83-88.

Engellilerin Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı Hakkındaki Sözleşmesi. Kabul Tarihi: 01.06.1983. Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 10.07.1999. Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 23751.

- Erdoğan, O. (2017/1). İnsan Hakları Bağlamında Engelli Kadınların Sosyo-Ekonomik Sorunları Trabzon İli Örneği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6(6).14:89-114.
- Ersöz Günindi, A. (1999). *Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti, Tutum, Davranışlar ve Eşler Arası Sorumluluk Paylaşımı (Kamuda Çalışan Yönetici Kadınlar Örneği)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Genç, Y. & Çat, G. (2013). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 8(1). 363-393.
- Güdücü, B. (2018). Biyolojik Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet. D. Şenol ve H. E. Kaya (Editörler). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Birinci Baskı. İstanbul. Lisans Yayıncılık, s. 14-34.
- Karadağ, Z. (2018). *Kırsal Alanda Yaşayan Engelli Kadınların Toplumsal Hayata Katılımında Toplumsal Cinsiyete Bağlı Etkiler – Muş İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Karataş, K. (2002). “Özürlülere Yönelik Ayrımcılık ve Ayrımcılıkla Savaşım.” *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (1), 1-10.
- Karataş, K. & Çiftçi Gökçearslan, E. (2016). Türkiye’de Engelli Kadın Olmak : Deneyim ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13). 147- 153.
- Kocaömer, Y. (2008). Engelliler Tarihi, <https://www.engelsizerisim.com/detay/engelliler-tarihi/sayfasından-erişilmiştir>.
- Kurnaz Özdemir, D. (2012).Ortopedik Engelli Kadınların Sorun ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma : Tuzla İlçesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23 (1),67-81.
- Oğuz, A. (2015). “Engelli Bireylerde Bir Sosyal Baskı Aracı Olarak Damga: Gizli Ajan.” *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 3-11.
- Okur, N. & Erdugan Erbil, F.(2010). Sosyal Haklar ve Özürlüler Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/okur.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Özateş, Ö. S. (2007). “Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı Nedeniyle Temel Eğitimden Kopan Kız Çocukları Sorunu.” *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18 (2), 77-87.
- Özgökçeler, S. & Alper, Y. (2010). “Özürlüler Kanununun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi.” *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 1, 28-42.
- Şenyurt Akdağ, A., Tanay Akşaç ,G., Temur Şimşekcan, N.,& Kara, Ö. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Engelli Kadın El Kitabı*. Ankara: Engelli Kadın Derneği Yayını.
- Tanili, S. (1998). *Yaratıcı Aklın Sentezi* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Adam Yayınları.

Timur,S., Ege, E., & Bakış, E. (2006).Engelli Kadınların Üreme Sağlığı Sorunları ve Etkileyen Faktörler. *C. Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 10(1).51-58.

Timurturkan, M. (2009). Cinsiyet Eşitsizliği Sorunu. N. Adak (Editör). *Sosyal Problemler Sosyolojisi Dünya 'dan ve Türkiye 'den Örnekler*, Birinci Baskı. Ankara: Siyasal Yayınları, 135-162.

Toker, İ. (2013). Toplumsal Cinsiyet ve Din. N. Akyüz ve İ. Çapçioğlu (Editörler). *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Birinci Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 607-623.

Türkiye Özürlüler Araştırması. (2002). Özürlüler İdaresi Başkanlığı – TÜBİTAK – Devlet İstatistik Enstitüsü.

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA ÖRGÜTSEL SESSİZLİK

Prof. Dr. Şebnem ASLAN

Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü

Arş. Gör. Melek YAĞCI ÖZEN

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü

Öz

Çalışanların işleri ve örgütlerini geliştirmeye ilgili bilgi, fikir ve düşüncelerini kasıtlı olarak esirgemesi olarak nitelendirilen örgütsel sessizlik, tıpkı diğer örgütlerde olduğu gibi sağlık hizmeti sunan kurumlarda da örgütsel gelişim ve değişimin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Hatta diğer örgütlerden farklı olarak insan yaşamını etkileyebilecek düzeydeki hataların çalışanlar tarafından ortaya çıkarılmamasıyla geri dönüşü olmayan sonuçlar doğurabilecektir. Bu bağlamda sağlık çalışanlarının sessizliği, sessizliğin nedenleri, sessizliği ortadan kaldırabilmek için yapılması gerekenler üzerinde durulması gerekmektedir. Bu çalışmada, sağlık çalışanlarının sessizliği konusuna açıklık getirmek amacıyla Web of Science veri tabanı ile Ulakbim TR Dizin veri tabanında yer alan çalışmaların içerik analizi yöntemiyle incelenmesi amaçlanmıştır. İlgili veri tabanlarında “Örgütsel Sessizlik” ile “Organizational Silence” başlıklarını içeren çalışmalar taranmış, bu çalışmalardan örneklem grubu sağlık çalışanlarından oluşan çalışmalar ise bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Yapılan taramada her iki veri tabanında örgütsel sessizliği konu alan toplam 105 çalışmaya ulaşılmış olup, bu çalışmalardan 17’sinin örneklem grubunun sağlık çalışanlarından oluştuğu görülmüştür. İncelenen çalışmalardan 2’sinin her iki veri tabanında da taranmasından dolayı bu çalışmada incelenen toplam çalışma sayısı 15 olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ses, Sessizlik, Örgütsel Sessizlik, Sağlık Çalışanları

Giriş

Günümüzdeki yoğun rekabet ortamı ve müşteri beklentilerinin fazlalaşmasıyla birlikte, örgütlerin böylesi bir ortamda başarılı olabilmeleri hiç şüphesiz sahip olduğu insan kaynağına bağlıdır. Bu noktada insan kaynağının örgütü geliştirecek nitelikteki bilgi, fikir, düşünce, öneri ve örgütle ilgili gördüğü olumsuzlukları örgütleriyle paylaşımları büyük önem arz etmektedir (Eriguc vd. 2014, s. 150; Nikmaram vd. 2012, s. 1271). Ancak çalışanlar bir takım sebeplerle konuşmak yerine susmayı tercih etmektedirler (Akbarian vd. 2015, s. 179; Beheshtifar vd. 2012, s. 275). Bu durum örgütsel değişim ve gelişimin önündeki önemli bir engeldir (Kalay, Oğrak ve Nişancı, 2014, s. 128). İnsan

kaynağının bu şekilde işlerini ve örgütlerini geliştirmeyeyle ilgili bilgi, fikir ve düşüncelerini kasıtlı olarak esirgemesi literatürde örgütsel sessizlik olarak isimlendirilmektedir (Alparslan ve Kayalar, 2012, s. 137; Aktaş ve Şimşek, 2015, s. 209).

Örgütsel Sessizlik

Sessizlik, Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlükte “*ortalıkta gürültü olmama durumu, sükût*” olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr). Sessizliğin bu şekilde tanımlanması olumlu bir çağrışım oluşturmaktadır. Benzer şekilde “Söz gümüşse sükût altındır” şeklindeki atasözünde de sessizliğin olumlu bir yönü olduğuna değinilmektedir (Beheshtifar vd. 2012, s. 276). Peki, atasözünde de değinildiği gibi sükût yani sessizlik gerçekten altın mıdır? Sessizliğe yönelik yapılan ilk tanımlamalar sessizliğin alçakgönüllülük, saygı, edep gibi birçok kavramla ilişkilendirilebilen, bu bağlamda da olumlu çağrışımlar oluşturan bir kavram olduğu yönündedir (Liu, Wu ve Ma, 2009, s. 1647). Sessizliğin ve dolayısıyla da örgütlerde sessizliğin bu şekilde bir kabullenışı içerdiği, örgütler için olumsuz bir durum teşkil etmediği düşünülerek ilk zamanlarda yapılan araştırmalara konu yapılmamıştır (Çakıcı, 2007, s. 159). Ancak özellikle de son yıllarda sessizliğin bir kabullenışten ziyade içerisinde derin anlamlar barındırdığı, sessiz kalma davranışının itaat olarak değil de bir tepki olduğu düşüncesinin yaygınlaşmasıyla birlikte konuya duyulan ilgi de artmaya başlamıştır (Ünlü, Hamedoğlu ve Yaman, 2015, s. 143; Nartgün ve Kartal, 2013, s. 50; Özdemir ve Uğur, 2013, s. 258).

Özellikle de örgüt içerisindeki çalışanların sessiz kalması sadece bir konuşmamayı, kabullenışı içermemekte aynı zamanda çalışanın orada bulunmaması, duymaması ve olanları göz ardı etmesini de içerebilmektedir (Nikmaram vd. 2012, s. 1272). Bir örgütün çalışanlarının örgütsel konular üzerinde sessiz kalması ve bu davranışın kolektif bir hal almasıyla örgütsel sessizlik oluşmaktadır (Beheshtifar vd. 2012, s. 276). Örgütsel sessizliğin bu şekilde hem bir kabulleniş hem de bir reddedişi içinde barındırması, aynı zamanda da soyut bir kavram ve ölçümünün zor olması dolayısıyla literatürde bulunan çalışma sayısı sınırlı kalmaktadır (Aktaş ve Şimşek, 2015, s. 206).

Literatürde örgütsel sessizlik ile doğrudan ilişkilendirilebilecek iki temel kavramsal çalışma bulunmaktadır. Bunlardan biri Morrison ve Milliken (2000)’e diğeri ise Pinder ve Harlos (2001)’e aittir (Turgut ve Akbolat, 2017, s. 360). Morrison ve Milliken (2000) çalışmalarında örgütsel sessizliği, çalışanların örgütle ilgili görüş ve önerilerini ya da gördüğü problemleri saklamasıyla ortaya çıkan kolektif bir fenomen olarak tanımlamışlardır. Pinder ve Harlos (2001) ise örgütsel sessizliği, örgütün içinde bulunduğu durumları değiştirme arzusu yaratmayan, bu durumları değiştirebilme yeteneğine sahip bulunan kişilere herhangi bir öneri veya şikâyetle bulunmamayı içeren iletişim biçimi olarak tanımlamışlardır.

Çalışanların bu şekilde örgütü geliştirmeyeyle ilgili fikir, öneri ve düşüncelerini açıklamamasıyla ortaya çıkan örgütsel sessizliğin örgütler için oldukça tehlikeli olduğu varsayılmaktadır (Morrison ve Milliken, 2000, s. 707). Çünkü sessiz çalışanlar işlerine karşı, yöneticilerine karşı, yaptıkları işin

kalitesine karşı ve toplamda ise tüm örgüte karşı kayıtsız hale gelmektedirler(Nikmaram vd. 2012, s. 1272).

Çalışanların sessiz kalmalarıyla ilgili dünya çapında önemli ve bilinen bir örnek Enron vakasıdır. Enron çalışanları şirketin kötü gidişatının farkında olduklarını ancak bu durumu üstleriyle paylaşmaktan çekindiklerini belirtmişlerdir. O dönemin şirket başkan yardımcısı ise açıklamasında şirkette göz korkutma kültürünün hâkim olduğunu, dolayısıyla şirketle ilgili fark edilenlerin çalışanlar tarafından dile getirilemediğinden bahsetmiştir(Milliken, Morrison ve Hewlin, 2003, s. 1454).

Çalışanların neden sessiz kaldıkları konusunda Enron vakasında da görüldüğü üzere göz korkutma kültürü ve bunun yanında birden fazla faktör etkili olabilmektedir. Çalışanlar etik dışı uygulamaları, cezalandırılmaktan korktukları için, diğer çalışanlar arasında var olan uyumu bozmaktan çekindikleri veya muhalif biri olarak görünmek istemedikleri için ya da örgütte yer alan iklim bu şekilde gerektirdiği için susmayı tercih edebilmektedirler(Morrison ve Milliken, 2003, s. 1353). Bunun yanında çalışanların işlerini kaybetme korkuları da sessiz kalmalarındaki önemli bir etken olarak bilinmektedir(Alparslan ve Kayalar, 2012, s. 138).Çalışanlar genellikle konuşmalarını özellikle de örgüte yönelik problemleri duymak istemeyen yöneticilerin hâkim olduğu örgüt hiyerarşisi bağlamında gerçekleştirirler(Milliken ve Morrison, 2003, s. 1563).Oysaki sorunlar hakkında konuşmak, örgütler için herhangi bir risk teşkil etmezken, sorunları ve problemleri görmezden gelerek susmayı tercih etmek hem bireyler hem de örgütler için olumsuz bir takım çıktılara sebep olabilecektir(Milliken ve Morrison, 2003, s. 1563).Sessiz kalan çalışanlarda zaman içinde iş tatminlerinin azaldığı, işten ayrılma niyetlerinin arttığı ve çaresizlik duygusu ile baş başa kaldıkları görülmektedir(Milliken ve Morrison, 2003, s. 1563). Buna ilave olarak sessizliğin çalışanlar arasında strese ve sinizme neden olacağı da belirtilmektedir(Vakola ve Bouradas, 2005, s. 444).

Sağlık Çalışanlarında Örgütsel Sessizlik

Çalışanların işleri ve örgütlerini geliştirmeye ilgili bilgi, fikir ve düşüncelerini kasıtlı olarak esirgemesi olarak nitelendirilen örgütsel sessizlik, tıpkı diğer örgütlerde olduğu gibi sağlık hizmeti sunan kurumlarda da örgütsel gelişim ve değişimin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir(Uslu ve Aktaş, 2017, s. 143). Hatta diğer örgütlerden farklı olarak insan yaşamını etkileyebilecek düzeydeki hataların çalışanlar tarafından ortaya çıkarılmamasıyla geri dönüşü olmayan sonuçlar doğurabilecektir(Turgut ve Akbolat, 2017, s. 362).

Ayrıca sağlık kurumları arasındaki yoğun fonksiyonel bağımlılık birden fazla meslek grubunun ortak çalışmalarıyla hizmet gerçekleştirebilmelerini mümkün kılmaktadır. Yoğun fonksiyonel bağımlılığın yanında Maxfield vd. (2005), çalışanlar arasındaki destek eksikliği, takım çalışmasının gereği gibi yerine getirilememesi, hiyerarşik yönetim yapısının hâkim olması gibi nedenlerle sağlık çalışanlarının sessiz kaldıklarını belirtmişlerdir(Bayın, Yeşilaydın ve Esatoğlu, 2015, s. 252). Sağlık kurumlarında ortaya çıkan örgütsel sessizliğin ise geri dönüşü mümkün olmayan olayların

yaşanmasına sebebiyet vereceği de aşikârdır.(Eriguc vd. 2014, s. 151; Bayın, Yeşilaydın ve Esatoğlu, 2015, s. 251; Henriksen ve Dayton, 2006, s. 1540). Söz konusunun insan hayatı olması dolayısıyla sağlık kurumlarında ve çalışanlarında örgütsel sessizliğe daha çok önem verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada sağlık çalışanlarında örgütsel sessizliği inceleyen çalışmalar incelenerek, sağlık çalışanlarının sessizliği noktasında üzerinde en çok değinilen konulara yer verilmesi, konu hakkında genel bir çerçeve oluşturulması planlanmaktadır.

Yöntem

Çalışmada sağlık çalışanlarında örgütsel sessizliği ve örgütsel sessizlikle ilişkilendirilen konuları incelemek amacıyla 24.04.2019 tarihinde Web of Science veri tabanı ile TR Dizin veri tabanında yer alan “Örgütsel Sessizlik/ Organizational Silence” kelimelerini içeren çalışmalar içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, bu çalışmalardan örneklem grubunun sağlık çalışanlarından oluştuğu çalışmalar ise bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Yapılan taramada Web of Science veri tabanında başlıklarında “Organizational Silence” kelimesini içeren toplamda 62 sonuca ulaşılmış olup, bu sonuçlardan 11 tanesinin örneklem grubunun sağlık çalışanlarından oluştuğu görülmüştür. TR Dizin veri tabanında ise “Örgütsel Sessizlik” kelimesini içeren toplamda 43 sonuca ulaşılmış olup, bu sonuçlardan 6 tanesinin örneklem grubunun sağlık çalışanlarından oluştuğu görülmüştür. Bu bağlamda bu çalışmada incelenen toplam çalışma sayısı 2 çalışmanın her iki dizinde de taranmasından dolayı 15’dir.

Bulgular

Tablo 1: Ulakbim TR Dizinde Yer Alan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yayın Yılı	Makale Sayısı
2013	1
2014	2
2015	1
2016	-
2017	2
2018	-
2019	-
Toplam	6

Tablo 1de de görüleceği üzere, Ulakbim TR Dizin veri tabanında yer alan ve örneklem grubu sağlık çalışanlarından oluşan çalışma sayısı 6'dır. 2014 ve 2017 yıllarında yayınlanan makale sayısı 2 olup, ilgili yıllar yayınlanan makale sayısının en yüksek olduğu yılları göstermektedir.

Tablo 2: Web of Science Veri Tabanında Yer Alan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yayın Yılı	Makale Sayısı
2006	1
2007	-
2008	-
2009	-
2010	-
2011	-

2012	-
2013	2
2014	-
2015	-
2016	3
2017	3
2018	2
2019	-
Toplam	11

Tablo 2’den görüleceği üzere Web of Science veri tabanında yer alan çalışmaların sayısı 11’dir. 2016 ve 2017 yıllarında yayınlanan makale sayısı 3 olup, ilgili yıllar yayınlanan makale sayısının en yüksek olduğu yılları göstermektedir.

Tablo 1 ve Tablo 2’de yer alan çalışmalardan, iki çalışmanın her iki veritabanında da taranmasından dolayı bu makalede incelenen çalışma sayısı belirtildiği gibi 15’dir.

Tablo 3: İncelenen Çalışmaların Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	Sayı
Nicel	12
Nitel	3
Toplam	15

Tablo 3’de de görüleceği üzere bu çalışmada incelenen 15 makaleden 12 nicel araştırma yöntemlerinden faydalanmış olup, 3 çalışmada değerlendirme, yorum ve kavramsal açıdan bir çalışmayı içeren nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır.

Tablo 4: İncelenen Çalışmalarda Örgütsel Sessizlik ile İlişkilendirilen Konular

Konular

Örgütsel Vatandaşlık-Örgütsel Özdeşleşme

Turgut ve Akbolat (2017), sağlık çalışanlarının örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel sessizlik düzeylerini belirlemek ve aralarındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmada örgütsel özdeşleşme ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki tespit etmişlerdir. Örgütsel sessizlik ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında ise anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

İşten Ayrılma Niyeti-İş Güvençesi Memnuniyeti- İş Güvençesi Endeksi

Uslu ve Aktaş (2017), bireylerin işten ayrılma niyetleri ile örgütsel sessizlik etkileşiminde iş güvençesi memnuniyeti ve iş güvençesi endeksinin aracılık etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında sessizlik ile işten ayrılma niyeti etkileşiminde iş güvençesi memnuniyetinin kısmî aracılık etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Algılanan Bireysel Performans-Örgüt Kültürü

Aktaş ve Şimşek (2014), örgütsel sessizlik ile algılanan bireysel performans, örgüt kültürü ve demografik değişkenler arasındaki etkileşimi sorgulamak amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, algılanan bireysel performansın kabullenici sessizlik ile negatif, ilişkisel sessizlik ile pozitif ilişkili olduğu, bununla birlikte savunmacı sessizlik ile ilişkili olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Savunmacı sessizliğin algılanan klan ve adhokrasi kültürüyle negatif ilişkili, kabullenici ve savunmacı sessizliğin ile algılanan hiyerarşi kültürü ile pozitif ilişkili olduğu ulaştıkları bir diğer sonuçtur.

Demografik Faktörler- Sessizlik Nedenleri

Bayın vd. (2015), hemşirelerin örgüt içinde sessiz kalma nedenlerini belirlemek, bu nedenlerin hemşirelerin tanımlayıcı özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında hemşirelerin en çok yönetsel ve örgütsel nedenlerden dolayı sessiz kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Yaş, kurumda çalışma yılı ve görev yerinin de sessizliği etkileyen önemli değişkenler olduğu belirtilmiştir.

Örgütsel Sessizlik Neden ve Sonuçları

Erigüç vd. (2014), araştırmalarında hemşirelerin en çok sessiz kalma nedenlerinin yöneticilerinin “sözde ilgileniyor gözükmeleri” olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışan Performansı

Tayfun ve Çatır (2013), örgütsel sessizlik ve performans arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, kabul edilen sessizlik, savunma amaçlı sessizlik ve savunma amaçlı seslilikle performans arasında negatif yönlü, örgüt yararına sessizlik ile örgüt yararına seslilik arasında ise pozitif yönlü ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Örgütsel Vatandaşlık

Çınar vd. (2013), gerçekleştirdikleri araştırmalarında kadınların örgütsel sessizlik seviyelerinin erkeklerin örgütsel sessizlik seviyesinden yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, araştırmada örgütsel sessizlik ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında negatif yönde bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Örgütsel Bağlılık

Deniz vd. (2013), örgütsel sessizlik ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, çalışan sessizliği ile duygusal bağlılık arasında anlamlı

Örgütsel Sinizm-İşten Ayrılma Niyeti

ve negatif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Çaylak ve Altuntaş (2017), araştırmalarında örgütsel sessizlik ile sinizmin çalışanların işten ayrılma niyetleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Nepotizm-Öz Yeterlilik

Çalık ve Naktiyok (2018), çalışanların nepotizm algılarının örgütsel sessizliğe etkisinde öz yeterlilik algılarının rolünü incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, çalışanların nepotizm algılarının kabullenici, korunmacı ve korumacı sessizlik davranışlarını artırıcı etkisinin olduğu belirlenmiştir. Çalışanların öz yeterlilik algılarının ise kabullenici, korunmacı ve korumacı sessizlik davranışlarını azaltıcı bir etki yaptığı sonucuna ulaşmışlardır.

İşyerinde dışlanma-Örgütsel Kimlik

Gkorezis vd. (2016), örgütsel kimlik yoluyla iş yerindeki dışlanmanın çalışan sessizliği ile hasta güvenliği üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında işyerinde dışlanmanın hemşirelerin hasta güvenliğine karşı olan sessizliğini etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca işyeri dışlanmasının örgüt kimliği ile çalışan sessizliğini etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Hasta Güvenliği

Henriksen ve Dayton (2006), nicel bir araştırma içermeyen çalışmalarında hasta güvenliğine tehdit olarak hizmet edebilecek örgütsel sessizliğe katkıda bulunan faktörlere odaklanmışlardır.

Örgütsel Güvenliği	Öğrenme-Whistleblowing-Hasta	Jones (2016), nicel bir araştırma içermeyen çalışmasında sağlık çalışanlarının hasta güvenliğine yönelik tehditlere tanık olmalarının kaçınılmaz olduğunu, çalışanların bu tür olayları ve diğer başka görüşlerini nasıl ifade edeceklerine yönelik bir öğrenme kültürünün önemine dikkat çekmektedir.
Örgütsel Değişim		McMillan (2016), makalesinde hızlı ve sürekli değişimlerin yaşandığı ve bu değişimlerin çalışanların bilgi birikimi ile deneyimlerinden kaynaklanmadığı durumlarda gerçekleri konuşma kapasitelerini incelemektedir.
İş-Aile Çatışması-Sosyal Destek Algısı		Polat vd. (2018), çalışmalarında hemşirelerin iş-aile çatışmasına örgütsel sessizlik ve algıladıkları sosyal desteğin etkisini saptamayı amaçlamışlardır. Araştırma sonunda iş aile çatışması ile örgütsel sessizlik arasında pozitif yönlü, sosyal destek algısı ile örgütsel sessizlik arasında ise negatif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç

Günümüzdeki yoğun rekabet ortamı ve müşteri beklentilerinin farklılaşmasıyla örgütlerin sahip oldukları insan kaynağının örgüte olan katkılarını maksimum hale getirmesi, örgütlerin değişim ve yenilikler karşısında başarılı olmaları için adeta bir gereklilik haline gelmiştir(Nikmaram vd. 2012). Ancak örgütün en önemli kaynağı olarak nitelendirilebilecek çalışanları çeşitli nedenlerle örgütü geliştirecek bilgi, düşünce ve önerilerini paylaşmamayı tercih ederek sessiz kalmaktadırlar(Morrison ve Milliken, 2000). Çalışanların bu şekilde sessiz kalması hem çalışanın kendisi, hem yaptığı iş hem de örgüt için olumsuz bir takım sonuçlara sebebiyet verecektir. Özellikle de söz konusunun insan hayatı olduğu sağlık kurumlarında ve sağlık çalışanlarında sessizliğin bu noktada önemi göz ardı edilemez(Turgut ve Akbolat, 2017).

Sağlık çalışanlarında sessizlikle ilişkilendirilen konuları incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada sessizliğin çeşitli örgütsel davranış konularıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bunların başında örgütsel vatandaşlık ve örgütsel bağlılık kavramları ön plana çıkmış olup, örgütsel

vatandaşlık ve bağlılık kavramlarının örgütsel sessizlikle negatif yönde ilişkili olduğu belirtilmektedir(Turgut ve Akbolat, 2017; Çınar, Karcıoğlu ve Alioğulları, 2013; Deniz, Noyan ve Ertoşun, 2013). Sağlık çalışanlarında sessizliği inceleyen çalışmaların üzerinde durdukları bir diğer önemli konu ise hasta güvenliğidir. Sağlık çalışanlarının hasta güvenliği noktasında sessiz kalması tıbbi hatalara sebebiyet vererek hem hastaları hem de örgütü olumsuz etkiyebilecektir(Bayın, Yeşilaydın ve Esatoğlu, 2015; Jones, 2016; Henriksen ve Dayton, 2006).

Bu şekildeki olumsuz sonuçları bertaraf edebilmek için sağlık çalışanlarının gördükleri olumsuz uygulamaları, maruz kaldıkları etik dışı konuları rahatlıkla konuşabilecekleri bir örgüt ikliminin yaratılması bu noktada oldukça önemlidir(Polat vd. 2018, s. 196). Çalışanların gördükleri hataları ya da örgütü geliştirecek nitelikteki fikir ve önerilerini örgütle paylaşabilmelerini sağlamada ise özellikle örgütün üst yönetimine önemli görevler düşmektedir.

Kaynakça

- Akbarian, A. vd. (2015). Review organizational silence factors. *Journal of Scientific Research and Development*, 2 (1), 178-181.
- Aktaş, H. ve Şimşek, E. (2015). Bireylerin Örgütsel Sessizlik Tutumlarında İş Doyumu ve Duygusal Tükenmişlik Algılarının Rolü. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11 (24), 205-230.
- Aktaş, H. ve Şimşek, E. (2014). Örgütsel Sessizlik ile Algılanan Bireysel Performans, Örgüt Kültürü ve Demografik Değişkenler Arasındaki Etkileşim. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 28, 24-52.
- Alparslan, A. M. ve Kayalar, M. (2012). Örgütsel Sessizlik: Sessizlik Davranışları ve Örgütsel ve Bireysel Etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (6), 136-147.
- Bayın, G., Yeşilaydın, G. ve Esatoğlu, A. E. (2015). Hemşirelerde Örgütsel Sessizlik Nedenlerinin Belirlenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 248-266.
- Beheshtifar, M., Borhani, H. ve Nekoie.Moghadam, M. (2012). Destructive Role of Employee Silence in Organizational Success. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 2 (11), 275-282.
- C.Pinder, C. ve Harlos, K. P. (2001). Employee Silence: Quiescence and Acquiescence as Responses to Perceived Injustice. *Research in Personnel and Human Resources Management*, 20, 331-369.
- Çakıcı, A. (2007). Örgütsel Sessizlik:Sessizliğin Teorik Temelleri ve Dinamikleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 145-162.
- Çalık, A. ve Naktiyok, A. (2018). Nepotizmin Örgütsel Sessizliğe Etkisinde Öz Yeterlilik Algısının Rolü: Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 18 (3), 343-351.

Çaylak, E. ve Altuntaş, S. (2017). Organizational Silence Among Nurses: The Impact on Organizational Cynicism and Intention to Leave Work. *The Journal of Nursing Research*, 25 (2), 90-98.

Çınar, O., Karcioğlu, F. ve Alioğulları, Z. D. (2013). The relationship between organizational silence and organizational citizenship behavior: a survey study in the province of Erzurum, Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 99, 314-321.

Deniz, N., Noyan, A. ve Ertosun, Ö. G. (2013). The Relationship between Employee Silence and Organizational Commitment in a Private Healthcare Company. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 99, 691-700.

Eriguc, G. vd. (2014). Organizational Silence among Nurses: A Study of Structural Equation Modeling. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 4 (1), 150-162.

Gkorezis, P., Panagiotou, M. ve Theodorou, M. (2016). Workplace ostracism and employee silence in nursing: the mediating role of organizational identification. *The Journal of Advanced Nursing*, 2381-2388.

Henriksen, K. ve Dayton, E. (2006). Organizational Silence and Hidden Threats to Patient Safety. *Health Research and Educational Trust*, 41 (4), 1539-1554.

Jones, A. (2016). The Role of Employee Whistleblowing and Raising Concerns in an Organizational Learning Culture – Elusive and Laudable? Comment on “Cultures of Silence and Cultures of Voice: The Role of Whistleblowing in Healthcare Organisations”. *International journal of health policy and management*, 5 (1), 67-69.

Kalay, F., Oğrak, A. ve Nışancı, Z. N. (2014). Mobing, Örgütsel Sessizlik ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Örnek Bir Uygulama. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 127-143.

Liu, D., Wu, J. ve Ma, J.-C. (2009). Organizational Silence: A Survey on Employees Working in a Telecommunication Company. *International Conference on Computers & Industrial Engineering* (s. 1647-1651). IEEE.

McMillan, K. (2016). Politics of change: the discourses that inform organizational change and their capacity to silence. *Nursing Inquiry*, 23 (3), 223-231.

Milliken, F. J. ve Morrison, E. W. (2003). Shades of Silence: Emerging Themes and Future Directions for Research on Silence in Organizations. *Journal of Management Studies*, 40 (6), 1563-1568.

Milliken, F. J., Morrison, E. W. ve Hewlin, P. F. (2003). An Exploratory Study of Employee Silence: Issues that Employees Don't Communicate Upward and Why. *Journal of Management Studies*, 1453-1476.

Morrison, E. W. ve Milliken, F. J. (2000). Organisational Silence: A Barrier to Change and Development in a Pluralistic World. *Academy of Management Review*, 25 (4), 706-725.

Morrison, E. W. ve Milliken, F. J. (2003). Speaking Up, Remaining Silent: The Dynamics of Voice and Silence in Organizations. *Journal of Management Studies*, 40 (6), 1353-1358.

Nartgün, Ş. S. ve Kartal, V. (2013). Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Sessizlik Hakkındaki Görüşleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 47-67.

Nikmaram, S. vd. (2012). Study on Relationship Between Organizational Silence and Commitment in Iran. *World Applied Sciences Journal*, 17 (10), 1271-1277.

Özdemir, L. ve Uğur, S. S. (2013). Çalışanların "Örgütsel Ses ve Sessizlik" Algılamalarının Demografik Nitelikler Açısından Değerlendirilmesi: Kamu ve Özel Sektörde Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27 (1), 257-281.

Polat, Ş. vd. (2018). Bir üniversite hastanesindeki hemşirelerde iş-aile çatışması ile örgütsel sessizlik ve sosyal destek algısı arasındaki ilişkiler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 9 (3), 195-204.

Tayfun, A. ve Çatır, O. (2013). Örgütsel Sessizlik ve Çalışanların Performansları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5 (3), 114-134.

Turgut, M. ve Akbolat, M. (2017). Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, Örgütsel Özdeşleşme ve Örgütsel Sessizlik İlişkisine Yönelik Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20 (3), 357-384.

Uslu, S. ve Aktaş, H. (2017). İşten Ayrılma Niyeti ile Örgütsel Sessizlik Etkileşiminde İş Güvencesi Memnuniyeti ve İş Güvencesi Endeksinin Aracı Rolü: Özel Bir Hastane Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (1), 141-160.

Ünlü, Y., Hamedoğlu, M. A. ve Yaman, E. (2015). Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Algıları ve Örgütsel Sessizlik Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Sakarya University Journal of Education*, 5 (2), 140-157.

Vakola, M. ve Bouradas, D. (2005). Antecedents and consequences of organisational silence: an empirical investigation. *Employee Relations*, 27 (5), 441-458.

BALKAN GÖÇÜNE ROMANCI GÖZÜYLE BAKMAK: YEDİNCİ BAYRAK

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN

Van YYÜ, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Burcu TÜTAK

Van YYÜ, Edebiyat Fakültesi

Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde karşı karşıya kalınan en önemli hadiselerden biri şüphesiz Balkan Savaşları'dır. Bu savaşlar esnasında ve sonrasında çok büyük toprak kayıpları yaşayan Osmanlı Devleti, yaklaşık beş asır hüküm sürdüğü Balkan coğrafyasından geri çekilmek durumunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu çekilişi tarihi imkânsız acı ve trajedilerin yaşanmasına sebebiyet vermiş, yüz binlerce kişi yüz yıllar boyunca yurt bildikleri topraklardan göç etmek zorunda kalmıştır. Bu trajedi zamanla sanat ve edebiyatın da konuları arasına girmiştir. Bilhassa bu trajediyi yaşayan aileden yazarlar, romanlarında bu hususa zaman zaman yer vermişlerdir. Ayla Kutlu da bu meselelere hassasiyetle eğilen yazarlarımızdan biridir. *Yedinci Bayrak*'ta bu göçü ve savaş atmosferini siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihsel boyutları ile kurgusal bir düzleme taşımıştır. Kutlu, göçün katlanılmaz çilesini ve vatan topraklarını terk etmenin acısını, öldürülme korkusuyla birlikte yaşayan Balkan halklarının umutsuz yolculuğunu romanın merkezine yerleştirdiği bir aile aracılığıyla gözler önüne serer. Biz bu çalışmamızda *Yedinci Bayrak* romanından hareketle Balkanlarda başlayan göçün trajik öyküsünü tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Ayla Kutlu, *Yedinci Bayrak*, göç, zorunlu göç, Balkan göçü.

Giriş

Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti ve o coğrafyada yaşayan halklar için oldukça ağır sonuçlar doğurmuş siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal, kültürel ve tarihsel anlamda önemli kırılmaların yaşanmasına sebebiyet vermiş tarihi bir olaydır. Bu hadisenin ortaya çıkardığı bütün sonuçlardan sadece demografik hareketler bile başlı başına büyük etkilere yol açabilecek çaptadır. Bu savaşla birlikte başlayan ve son dönem insanlık tarihinin önemli tehcir hareketleri arasında sayılan Balkan göçü, yaklaşık iki yüz yıl süren ve hem Balkan ülkelerinde hem de Türkiye'de demografik yapının değişime uğramasına neden olan bir süreçtir. Bu hususta farklı kaynaklarda farklı rakamlar telaffuz edilmekle birlikte "dönemin Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyyesi Müdürü Hamdi Bey'in Meclis-i Ayan'da verdiği bilgiye göre, 93 Harbi ve sonrasında Türkiye'ye gelenlerin sayısı 854.870, Meşrutiyet ve Balkan Harbi sonrası gelenlerin ise 450.000 olduğu belirtilmektedir. Göç etmek üzere topraklarından ayrılanların ancak 812 bin kadarının hayatta kalabildiği ve Türkiye'ye ulaşabildiği

anlaşılmaktadır. Buna göre 632.408 kişinin hayatını kaybettiği hesap edilmektedir” (Ağanoğlu, 2001: 94-95).1911 yılı nüfus sayımına göre nüfusun%51’i Müslüman olan Balkan coğrafyasında yüz binlerce kilometre karelik toprak kayıpları yaşanırken elden çıkan Osmanlı topraklarındaki Müslüman nüfusun %27’si can vermiştir. (Yıldırım, 2012: 84)

Osmanlı Devleti’nin yaklaşık beş asır hüküm sürdüğü Balkan coğrafyasından geri çekilmek durumunda kalması devletin dağılma sürecinde karşı karşıya kaldığı en önemli hadiselerden biri olarak kabul edilmektedir. Devlet-i Âliyye’nin bu çekilişi tarifi imkânsız acı ve trajedilerin yaşanmasına neden olmuş, yüz binlerce kişi yüz yıllar boyunca yurt bildikleri topraklardan göç etmek zorunda kalmıştır. *Yedinci Bayrak*’ta binlerce hayata mal olan bu geri çekilişi ele alan Kutlu, Balkan göçünü siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihsel boyutları ile kurgusal bir düzleme taşımıştır. Esasen Kutlu *Yedinci Bayrak* adlı romanından önce de göç konusunu derinlemesine incelemiş farklı tarih veya coğrafyalarda yaşanan göç hadiselerine roman (Bir Göçmen Kuştı O ve Emir Bey’in Kızları adlı romanlarında olduğu gibi) ve öykülerinde yer vermiştir.

Kutlu göçün katlanılmaz çilesini ve vatan topraklarını terk etmenin acısını, öldürülme korkusuyla birlikte yaşayan Balkan halklarının umutsuz yolculuğunu romanın merkezine yerleştirdiği bir aile aracılığıyla gözler önüne serer. Balkan göçünün yaşanmasına neden olan etkenler, Kutlu’nun bu bağlamda üzerinde özellikle durduğu hususların başında gelmektedir. İncelememizde göçü sürecini üç ana başlıkta değerlendireceğiz: Balkan Göçünün Sebepleri; Vatan Toprağından Anavatana Göç Durakları; Göç ve Trajedi... Ancak bunlara geçmeden önce de romanı genel hatlarıyla tanımının faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Roman “Saraybosna”, “Şar Dağı’nın İnce Yeli Üsküp”, “Vidin ve Ötesi”, “Elveda Üsküp”, “Üsküp’te Karışık Günler”, “Selanik”, “Yine Yol Göründü Garip Serime”, “Vatan Toprağında”, “Yeni Toprak, Yeni Bayrak”, “İzmir’in Bayrakları” olmak üzere on bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde romanın asli karakteri Hasret’in anne ve babasıyla Milyačka Nehri’nin kıyısında ev ve değirmen arasında geçen çocukluk yılları ele alınmıştır. Yaşamın bütün gerçekliğinden uzak, babasının kanatlarının altında geçirdiği bu yıllar, Hasret’in bütün yaşamı boyunca geçirdiği en güzel yıllardır. Sonraki süreçte babasının değirmendeki işlerde kendisine yardımcı olması için işe aldığı Ali Sabir ile evlenen Hasret iki çocuğuyla (Sacide ve Alemdar) kızını telli duvaklı gelin edeceğini ve bütün yaşamını torunları ile huzur içerisinde anne ve babasının mezarının bulunduğu topraklarda geçireceğini düşünür. Ne var ki Hasret evleneli 14 yıl olmasına karşın yaşadığı yerin atmosferinde olumlu hiçbir düzelme olmamıştır. Eskiden babasından işittiklerini artık kocasından duymaktadır. Hasret’in on üç-on dört yaşına kadar habersiz kaldığı ve hâlâ da yüz yüze gelip koşullarını anlamayı başaramadığı dış dünya, Hasret’in yaşama dair bütün beklentilerini alt üst eder. Nitekim Hasret, geriye kalan bütün yaşamında göç etmek zorunda kalır.

Yurtsuzluk, yoksulluk, kimsesizlik, tekinsizlik, hastalık ve ölüm korkusunun gölgesinde, anavatana kavuşma arzusunun anlatıldığı romanda oldukça geniş bir zaman dilimi ele alınır. Hasret’in çocukluk yıllarından başlayarak altmış yaşını geçtiği bir sürece yayılan olay örgüsü, oldukça geniş bir coğrafya

(Saraybosna'dan Üsküp'e, Üsküp'ten Selanik'e, Selanik'ten Edirne'ye, Edirne'den İstanbul'a, İstanbul'dan İzmir'e ve oradan da Salihli'ye) yayılmıştır. Göç hadisesinin geniş bir zaman dilimi ve coğrafyada anlatılmasına karşın kişi kadrosu sınırlı olduğu görülmektedir. Kişi kadrosunun sınırlı tutulmasının (Hasret, Hasret'in kocası (Ali Sabir), iki çocuğu (Sacide, Alemdar), üç torunu) Kutlu'nun kişilerden ziyade 'Balkan göçü' gerçeğini ortaya koyma isteğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

1) Balkan Göçünün Sebepleri

Yedinci Bayrak'ta Balkan göçünün dört temel sebebi ileri sürülür: iç karışıklık, huzursuzluk, çatışma ve nihayetinde savaş. Temel sebep Balkan toprakları üzerinde büyük emelleri olan İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletlerin iç karışıklık çıkartmak, bu bölgede yaşayan halkların arasına nifak tohumu ekmek için hiçbir fırsatı kaçırmamalarıdır. Kutlu romanda büyük devletlerin Balkanlardaki rolüne dikkat çekerken *"Herkes düşman, yalnızca kendi çıkarına dost olan büyük devletler... Rumeli Türkünün başının bire bir belası olan ülkeler. Onların yüzünden Balkanlar büyük bir mezarlığa dönüşmüştü."*⁴ (s.280) deyişi dikkate değerdir. Ayrıca yazarın Balkanlarda önemli bir etki alanı sahip olduğunu düşündüğü Rusya'ya ve Rusların ırkdaşları olan Sırlara ayrı bir yer verdiği görülmektedir. Bu düşüncelerini *"Kan dökücü Slavlar..! Sıkışmış oldukları dünyaları içinde duydukları hıncı Osmanlı'ya yönelterek ona bedel ödetmek istiyorlardı. Ülkenin sahibi Osmanlı değilmiş gibi, her gün olay çıkarıyor, nerede yaşıyorlarsa orada huzuru yok ediyorlardı."* (s. 51) olarak özetleyen Kutlu, Balkanlarda yaşanan iç karışıklıklarda bu iki ulusun etkili faaliyetlerde bulunduğu işaret etmektedir.

Yazarın Balkanlarda yaşanan göçe değinirken üzerinde durduğu ikinci husus, Osmanlı Devleti'nin bozulan yönetim anlayışı ve yönetimde görülen aksaklıklardır. Bilindiği üzere tarihsel süreçte Balkan coğrafyası Osmanlı İmparatorluğuna 62 sadrazam (Şimşek, 2002: 221) vermiştir. Buna rağmen bu coğrafyada yönetim zaafının ortaya çıkmasının şaşırtıcı olduğunu düşünen Kutlu'ya göre ufak tefek çözümler bekleyen hadiseler zaman içerisinde gerekli müdahalelerin yapılmamasından ötürü büyümüş ve tamiri mümkün olmayan sonuçlar doğurmuştur:

Rumeli halkında sahipsizlik, korku ve tedirginlikle yaşama duygusu son yüzyıl içinde iyice yaygınlaşmıştı. Yaşamları rastlantılara bağlıydı. Her an savaş, baskın, yangın, kavga çıkabiliyor, halk kendini sahipsiz hissediyordu. İstanbul, buraların insanından değil, toprağından yana dertleniyordu. Halkla arasına koyduğu eşraf, âyan, mütevellî, nakip, öşürcü ile işleri kendi yönünden daha kolay yürüttüğünü sanıyordu. Oysa yapılan, ihmalleri, haksızlıkları biriktirmekten ibaretti. Çözümü halk istiyor, devlet duymazdan, görmezden, umursamazdan geliyordu.(s.345)

⁴ İncelemede şu baskıdan yararlanılmıştır: Ayla Kutlu, *Yedinci Bayrak*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara.

Kutlu'ya göre nüfusunun üçte ikisinin Müslüman olduğu Arnavutluk'un Osmanlı himayesinden ayrılmak istemesinin temel sebebi Bab-ı Âli'nin Arnavutluk halkını koruyacak tedbirleri hayata geçirmemesidir:

Arnavutlar, Osmanlı'nın kısmetinin önünde sonunda Avrupa'dan kesilmesi için sonuna kadar çalışılacağını anladıklarında, buralarda yapayalnız ve himayesiz kalacaklarını fark ettiler. Varlıklarını sürdürebilmek için çeşitli çareler düşündüler. Ülkenin üçte ikisi Müslümandı çünkü. O günler geldiğinde kendilerine hayat hakkı tanınmayacaktı. Çeşitli çözümleri elden geçirdiler: Aslında Osmanlı himayesini reddetmiyorlardı. Bir çare olarak Arnavutluk'un akılcı bir ıslahatla dört vilayet yerine tek bir eyalet olarak eğitim, maliye ve yönetim sorunlarının çözülmesini istediler. Böylece Bab-ı Âli'den gelen her yardımın halkın kalkınmasına, bilinçlenmesine ve eğitimin yükseltilmesine harcanabileceğini hesaplamışlardı. Osmanlı'ya samimi olarak bağlılardı, bundan kuşku duymak abes. Ama yönetimde, eğitimde, topraklarının korunması konusunda önemli iyileştirmeler ancak bu yolla gerçekleşebilirdi. Kulak arkası ettik. Arnavut o zaman komşu ülkelerle bağımsız devlet kurma yolunda durum yoklaması yaptı. (s.238)

Kutlu'nun göçün nedeni olarak gördüğü bir diğer husus, Rumeli toprakları üstünde tarihsel hak sahibi oldukları inancındaki ulusların tarihsel düşlerini gerçekleştirmek istemeleridir. “Kanla sulanarak sahip olunmuş Rumeli toprakları üstünde tarihsel hak sahibi oldukları inancında olanlar, eski Osmanlı reayasıydı. [Slav Katolikleri (Karadağ), Slav Ortodoksları (Sırplar), Bulgar Slavları (Ortodoks), Rum Ortodokslar (Yunanlılar)... Ve yirminci yüzyılın başından beri isyanlarını sıklaştırıp yayan Kuzey Arnavutluk Hristiyanları (Katolik ve Ortodoks)] Batılı ülkelerden aldıkları sonsuz desteğe güvenen bu ulusların tek emelleri “Osmanlı'nın yüzlerce yıl süren hâkimiyetini sona erdirmek ve Türkleri Rumeli'nden atmaktır.” (s.326-327)

Kutlu'nun göçün nedeni olarak gördüğü diğer husus ise eğitim ve iktisat temellidir. Yazara göre Balkan coğrafyasında Müslim ve Gayr-i Müslim ayrımı yapan Osmanlı Devleti eğitim ve iktisat konusunda büyük yanlışlıklar yapmıştır. Ticaret ve zanaat, ağırlıklı olarak gayrimüslimlerin elindedir. Toprakların fatihi olan halk tarımla uğraşmaktadır. İlk zamanlar toprakların sahibi olan Müslüman halk ırgat durumuna düşmüştür. Yoksul yaşam giderek kesin bir kader olarak onları aşağı çeker. Tarımda her şey beş bin yıl öncesindeki yöntemlerle yapılırken düşük verim, aşırı kayıp yüzünden halk gitgide yoksullaşmaktadır. Osmanlı'nın ihtiyaçları olarak gösterilen parlıtlar silinmiş, altından hızla paslanan teneke görünmüştür. (s.71)

Müslümanlar, çağın ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir eğitim anlayışı ile eğitim görürken Gayr-i Müslimler kendi asri okullarında hem iyi bir Batılı eğitim almakta hem de ulus bilincini yükseltecek faaliyetlere girişmektedirler:

Bulgar tarihini, kültürünü, toplumsal yapısını, ideallerini okullarında okutuyorlardı. Zamanın gerektirdiği teknik ve fen okulları yoluyla yetişmiş kuşakların birikimlerini büyütüyorlardı. Toplumsal bilinci yükseltilecek genç ve eğitilmiş Bulgarlar bağlı oldukları Osmanlı ile

karşılaştırılamayacak kadar uyanmıştı artık. Yükselen bu ulus giderek gelişmiş toplumlar tarafından daha koruyucu bir yaklaşımla kabul görüyordu. (s. 173)

2) Vatan Toprağından Anavatana: Göç Durakları

Romana konu olan bir ailenin mecburi göçü, ilk vatan toprağı olan Saraybosna'dan başlayarak Üsküp'e, oradan Selanik'e ve daha sonra sırayla Edirne, İstanbul ve İzmir'e kadar uzanan oldukça zahmetli ve meşakkatli bir yolculuğu kapsar.

a) Saraybosna

Saraybosna eser kişileri için basit, sıradan bir kara parçası olmaktan çok daha fazlasıdır. Koskoca bir imparatorluğun yaklaşık beş asır boyunca kök saldığı topraklarda yeşeren her yaşam, asırlar boyunca süregelen tarihsel ve kültürel birikimin tortularını taşımaktadır. Her anne ve baba kutsal bir emanet gibi gördükleri bu değerleri çocuklarına aktarmayı görev bilmişlerdir. Nitekim romanın asli kişisi Hasret de bütün yaşamı boyunca babasının “işte bu... Vatan, farkında olduğumuz şeylerin toplamı. Bir toprak parçası değil yalnızca. Sahiplendiğimiz, üstündeki canlı cansız her şeyle, karnında sakladıklarıyla bizi var eden cennet!..” (s.11) şeklindeki sözlerini zihninde bir emanet gibi taşır. Ne var ki bütün bu sözlerin sarf edildiğı Saraybosna'nın Avusturya tarafından işgal edilmesi ile binlerce kadın, erkek, çocuk anavatan toprağına erişmek umuduyla Kutlu'nun “bu acı ve hüznün dolu, hastalık başlangıcı gibi gelen baş dönmesinin ardından gitgide bedenlerini ve ince yerlerini titreten anılara dalıp onarı delik deşik eden bir yolculuk” (s.71) olarak nitelediğı zorunlu yolculuğa girişirler.

b) Üsküp

Hasret ve ailesi gibi Bosna'dan göç edenlerden hayatta kalmayı başaranların ilk durağı Üsküp'tür. Kutlu Üsküp'ün Osmanlı tuğunun Rumeli'de ilk dalgalandığı şehirlerden biri olduğuna dikkat çekerken yaptığı tasvirlerde akıllara Yahya Kemal'in Üsküp ile ilgili kaleme aldığı şiir gelmektedir.

Üsküp ki Yıldırım Bayazıd Han diyârıdır,

Evlâd-ı Fâtihân'a onun yâdigârıdır.

Firûze kubbelerle bizim şehrimizdi o;

Yalnız bizimdi, çehre ve rûhiyle biz'di o.

Üsküp ki Şar-dağ'ında devâmıydı Bursa'nın

Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın.

(...)

Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duydum için için.

Kalbimde bir hayâli kalıp kaybolan şehir!
Ayrılmanın bıraktığı hicran derindedir!

Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene,
Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene. (*Kendi Gök kubbe*imiz, s. 77)

Yahya Kemal’in doğup büyüdüğü ve İstanbul’a gelene kadar yaşamını sürdürdüğü bu şehir, şairin şiire ilk adımlarını atmasını sağlamış, zengin bir edebiyat kültürü edinmesinde rol oynamıştır. Dağılmakta olan bir cihan imparatorluğunun kaotik ortamında, Hristiyan unsurların, Müslüman-Türklerle yönelik sinsi ve kanlı olaylarını duyarak veya yaşayarak yetişen şair, doğup büyüdüğü toprakların elden çıkmasının ve bir daha oralara dönememenin acısını yüreğinde hissetmiş; Üsküp’teki hayatını hep özlemiş, tarihe tanıklık eden dağları, nehirleri, ovaları aşarak fetihleri anlatan, Rumeli insanının efsaneleşmiş aşklarından söz eden Balkan türkülleri hep kulağında kalmıştır. Yahya Kemal, şehri fetheden, kuran ve geliştiren sultanların adlarıyla anılan camileri, türbeleri, şehri savunan cengaverleri, eğitim kurumları, tekke ve medreseleri, efsaneleri, çarşılarıyla Üsküp’ün tam bir Türk şehri olduğunu her fırsatta yinelemiştir. (Işıksalan, 2015: 1) Kutlu da şehrin tarihsel önemine değinirken şehir halkının Bursa ahalisi kadar Müslüman ve Osmanlı olmasından gurur duyulduğuna işaret eder. Ne var ki Balkanlardaki gelişmelere bağlı olarak “*Osmanlı’nın yıldızı zayıflamış ve aşağılara inmiştir. Vezir zeametleri dağılmış, üretim alanları küçülmüş, sayısız tımar sahibi el elde, baş başta kalmıştır.*” (s. 82)

Bosna vilayetinin elden çıkmasının ardından, birçok yerleşim yerinden göç kabileleri Üsküp’e gelip açıklık yerlere yığılmışlardır. Göçe koyulan her kabile; yokluk, acılar ve hastalıklarla gelirken çoğu barınamamaktadır. Daha ötelere gitmeyi göze aldıklarında yeniden yola koyulmaktadırlar. Üstelik şehirde, nüfusun neredeyse yarısı, Osmanlı nüfusunun canına susamıştır. Çeteler, komitacılar, günden güne çeşitlenmekte, çoğalmakta, zalimleşmekte, yol kesip, insan boğazlayıp kendi çaplarına göre imparatorluğu kurtçuklar gibi kemirmektedirler. (s.84-85)

Bütün Rumeli’de olduğu gibi Üsküp’ün de atmosferi tedirginlik verecek derecede gergindir. Zira kanları damarlarında öfkeli ve deli akan, ırklarının yüceliğine ve haksızlığa uğramışlığına inanan Arnavutlar, Üsküp’ü ansızın ele geçirir. Bu hadiselerin yaşandığı esnada aile reisinin (Ali Sabir)

kızlarına musallat olan bir Arnavut serseri tarafından öldürülmesi ailenin göç yolunda verdiği ilk kayıptır. Acı kaybına rağmen ailenin bütün sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalan Hasret, kocasının “*Osmanlı tuğunun altını vatan bilin. Onun dalgalanmadığı yerde yaşamak size haramdır.*” (s.246) şeklindeki vasiyetini yerine getirmek amacıyla kocasının mezarına ikinci bir tas su dökmeden çocuklarını da yanına alarak bir gece ansızın Selanik’e göç eder.

c) Selanik

Manastır’da bir müddet bekleyen aile, uzunca bir süre Selanik’te kalır. Öyle ki çocukları evlenen, üç torunu olan Hasret bu topraklara gömüleceğini düşünür. Ancak payitahtta işler hiç de iyi gitmemektedir. Dört tarafı kuşatılan, birçok cephede savaş vermekte olan Osmanlı Devlet’i yönetim açısından da büyük sorunlar yaşamaktadır. İsyanlar, çeteler, baskınlar, hırsızlıklar, kaçakçılıklar, yağmalamalar, basiretsizlikler, yoksulluklar... Hepsi vak’a-i âdiyeden görülen adaletsizlikler sıradan insanların canını, malını, geleceğini karartırken yeni oluşan yönetim hiçbir şeyi değiştirememiştir. (s.323) Bu olumsuzlukların yanında çıkan büyük çaplı isyanlar ve II. Abdülhamit’in Selanik’ten kaçırıldığı iddiaları üzerine iç karışıklığın çıktığı Selanik’ten de göç edilir. Burada Kutlu’nun romanın merkezine yerleştirdiği aile ile takip ettiği göç yolunun tarihsel bir gerçekliğe işaret ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim Balkan göçü esnasında göçmenlerin sadece İstanbul’a akın etmedikleri bilinmektedir. Balkanlardan İstanbul’a uzanan göç yolunda sığınmacıların toplandığı en önemli merkezlerden biri de Selanik’tir. Amerikalıların oluşturduğu, Carnegie Komisyonu, İkinci Balkan Savaşı içinde Selanik’e geldiği sırada bu kente gelen göçmen sayısını 135.000 olarak saptamıştır. Kasım 1912’den Mart 1914’e kadar hiç kesilmeden Makedonya ve Bulgaristan’ın çeşitli yerlerinden Selanik’e gelen ve çeşitli vapur kumpanyalarıyla Osmanlı şehirlerine gönderilen muhacirlerin McCarthy tarafından 243.807 kişi olarak gösterilmektedir. (McCarthy, 1998; akt. Bilecen, 2012: 62)

ç) Edirne

Selanik’ten sonraki göç durağı Edirne’dir. Bosna’dan başlayarak gittikçe daha da geriye çekilmek zorunda kalan göçmenlerin bitmek bilmeyen bu yolculuğu, bir fırtınaya benzetilmiştir. Şiddetli bir rüzgârın önüne katılan on binlerce kişi oradan oraya savrulmaktadır:

“*Göç tüm büyük fırtınalar gibi küçük dalgalar halinde başlayıp, daha sonraları onlarca yol bulup rüzgâr gibi, doğuya doğru fırtına gibi yükseldi. Dağların, ormanların, ovaların, suların ardında bekleyen Dersaadet’e kadar uzan insan dalgaları giderek büyüyordu. Osmanlı bu kadar büyük yenilgi yaşamış mıydı, yahut bir başka ülke?..*” (s.339)

Yol boyunca karşılaşılan her türlü hastalık, sefalet ve yokluğa rağmen imparatorluğa başkentlik yapmış Edirne’ye ulaşmak göç edenler için kurtuluş anlamını taşır. Bu nedenle yorgun ve bitkin düşmelerine, açlıktan kırılmalarına rağmen karşı karşıya kalınan her engel büyük bir gayretle aşılmıştır. Ancak Edirne’ye yaklaştıklarında karşılaştıkları tablo, bütün umutlarının kırılmasına neden olur. Nitekim ikinci başkent olan Edirne akıl almaz bir felaket olarak Bulgar kuşatmasını

yaşarken açlıktan kırılmaktadır. (s.327) Edirne'ye giremeyen göçmenler çaresiz, bütün ümitleri yok olmuş bir şekilde İstanbul'un yolunu tutarlar.

Edirne'nin işgal edilmesi konusunu ele alırken kapsamlı bir değerlendirme yapan Kutlu, Balkanlarda yaşanan büyük trajedinin boyutlarını yeniden gözler önüne serer:

Rumeli'nde sürmekte olan bu çok cepheli savaşların özelliği, çok masraf yapmış ama onları güce dönüştürmekte hataları olan yılgın bir savaş gücünün iflas etmesiydi. Orduyu yenileştirip güçlendirmek için harcanan onca çabaya karşın, moral değerlerden yoksun ve teknoloji kullanımında başarısız savaş gücü en büyük yenilgilerden birini yaşatıyordu. Halk, yurt bildiği yerden kopuyor, kuvvetler arasındaki iletişimsizlik planların uygulanmasını engelliyor, asker korkuyor, komutanlar şehirler harap olmasın diye savaşmadan teslim oluyorlardı. İmparatorluğun çökmesi artık kader sayılmaktaydı. Dağılan, kaçan, aç ve çıplak kalan askerin ardında bıraktığı vatan topraklarının genişliği inanılmayacak kadar büyüktü. Üzüntü ve yoksunluk insanın ruhunu yoruyordu. Geri çekilen askeri birlikler sürekli dağılıyor, dağılanlar toplanabilir bir güç olmaktan çıkıyordu. Şehirler açtı, asker açtı, göçmenler açtı... Kar, yağmur, soğuk Rumeli'ni kasıp kavurmaktaydı. Göçenlerle kaçanlar karmakarışık bir kalabalık oluşturuyor, köylüler onların yaklaşmasına izin vermiyorlardı. İçlerinde giysileri olmayanlar, yaralılar, kol, bacak, göz, çene yitirmiş olanlar vardı. (s.340-341)

d) İstanbul

Bilindiği üzere oldukça zor şartlar altında İstanbul'a ulaşmayı başaran göçmenlerin büyük bir bölümü kadın, çocuk ve yaşlılardan oluşmaktadır. Binlerce kişilik kabileler halinde akın akın İstanbul'a gelen göçmen sayısının yüz binleri bulmasıyla birlikte yiyecek, içecek ve barınma sorunu baş göstermiştir. Bir kısmı liman, cami ve medreselere yönlendirilen göçmenlerin çok büyük bir bölümü açıkta kalmış açlık, salgın hastalık ve yorgunluktan yaşamını yitirmiştir. Rumeli'den İstanbul'a göç edenlerin bu durumlarını aktaran Andonyan oldukça dikkat çekici tespitlerde bulunmuştur:

“Sirkeci'de, Üsküdar'da, Haydarpaşa'da ve genellikle İstanbul'un bütün büyük meydanlarında, ardi arkası kesilmeyen manda arabalarının geçidi korkunç sefalet manzaraları sergiliyordu. Çokları, Özellikle kadın ve çocuklar, belediyenin çöp arabalarına doluşmuşlardı. Göçmenlere tahsis edilen ekmekler de aynı çöp arabalarıyla taşınıyordu. Alt yüzü aşkın yıldan beri Avrupa toprağında yerleşmiş bu Türk nesli, cihangir atalarının altı yüzyıl önce Asya'dan Avrupa'ya geçerken taşıdıkları aynı kıyafeti, aynı zihniyeti taşıyarak, aynı arabalarla geçtiler İstanbul'a, oradan da Asya'ya. Üzüntüyle kaydetmek gerek ki, göçmenlerin sefaleti karşısında İstanbullu zengin Müslümanlar genellikle tam bir kayıtsızlık gösterdiler. Onlar daha sonra, savaşta yaralanan ve koleraya yakalanan yahut da açlıktan erimiş, bitkin, neredeyse ölüm derecesine varmış Osmanlı askerlerinin yürekler acısı sefalet ve ıstırapı karşısında da kayıtsız kaldılar.” (Andonyan, 2002:467)

Kutlu da Balkan göçmenlerinin İstanbul’da karşı karşıya kaldıkları bu duruma kurgusal düzlemde dikkat çeker:

Başlarını sokacak bir dam yoktu. Hayatlarına bir düzen verememiş onlarca aileyle birlikte cami duvarlarının dibinde eğleşiyor, değerli bir şeyleri varsa tek koruma yöntemi olarak geceleri onların üstüne yatmaktan başka çare bulamıyordu göçmenler. Hasret’in de Alemdar’ın da koruyacakları bir şeyleri yoktu. Herkes çok sinirliydi. Kendilerini ‘Haneberduşlar’ diye adlandırıyorlar, zaman zaman ilişkiler yumuşasa bile hırsızlık, kavga, bitmek tükenmek bilmiyordu. İstanbul halkı savaş artıklarının neden olduğu rahatsızlıklardan bıkmış usanmıştı. Şehirde ne temizlik, ne sükûnet, ne de rahat kalmıştı.(s.370)

Kutlu, Balkanlardan gelenlerin İstanbul halkı tarafından “döküntü ve ardıl” (s. 361) olarak nitelendiğine, ötekileştirildiklerine ve hastalık kaynağı olarak görüldükleri için yurttaş olarak değil tiksinti verici birer varlık olarak karşılandıklarına işaret eder.

e) İzmir

Balkan göçmenlerinin İstanbul’daki durumunu huzursuzluk ve iç karışıklığa yol açınca gerek bu duruma bir çözüm bulmak gerekse de sınır dışında kalan yurttaşların Anadolu’da güvenli yerlere alınması amacıyla devrin yöneticileri bazı tedbirler almıştır. Bu bağlamda 30 Ocak 1923 yılında Lozan Konferansı’nda Türkiye ve Yunanistan arasında ‘Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol’ü imzalanmıştır. “Devlet İstatistik Enstitüsü’nün verilerine göre, mübadele kararının sonucu olarak 1923 ile 1927 yılları arasında Yunanistan’dan Türkiye’ye 456.720 Müslüman gelmiş ve çoğunluğu Ekim 1923’te kurulan Mübadele İskân ve İmar Vekâleti tarafından önceden belirlenmiş olan köy ve şehirlere yerleştirilmiştir” (Goularas, 2012: 131). Roman kişilerinin İzmir’e göç etmeleri de bu hadise üzerine gerçekleşmiştir. Dâhiliye Nezareti ve İskân dairesine çağrılan aileye Selanik’teki mülklerine karşılık İzmir’de yer tahsis edildiğini ve on beş gün içerisinde o yere gitmeleri gerektiğini belirten resmi bir belge verilir:

“Bosna Vilayeti halkından Ali Sabir oğlu Hasret’ten doğma Alemdar Ağaya, Selanik Vilayet Merkezinde Yunan hükümet kuvvetlerince el konulan iki oda ile müştemilattan müteşekkil hane karşılığı olarak, Saruhan Sancağı, Salihli Kazasına mücavir bölgede, terk edilmiş iki gözlü bir Rum evi ile çevresinde on altı dönüm toprağı kullanım hakkı tanınmıştır.” (s.372)

Ailenin mübadeleye tabi tutulması, aile için belirsizlik, çaresizlik ve yurtsuzluğun bir anlamda sona ermesi anlamını taşımaktadır. Bunun yanında bu yer değişikliği, ana yurda kavuşma isteği ile İstanbul’a vardıkları zaman umduğunu bulamayan ailenin gerçek Anadolu misafirperverliğini görmelerini de sağlar. Nitekim her ne kadar başlarını sokabilecekleri bir dam sağlanmış olsa da göç yolunda yıllar geçiren mübadillerin sahip oldukları hiçbir şey kalmamıştır. Bu nedenle yerleşilecek yerlerde mübadillerin bütün ihtiyaçları köylüler tarafından karşılanır.

3) Göç ve Trajedi

Romanda göç ile ilgili ifadeler çoğunlukla romanın başkışısı Hasret aracılığı ile verilmektedir. Bunların çoğu da göçün insan hayatında derin acılar yarattığı ve göç gerçeğinin gerçek bir trajediye dönüştüğüdür. Hasret göçün ne olduğunu ilk defa ana ocağı Saraybosna'dan ayrıldığı an hisseder. Yurtsuz kalmanın, sahip olduğu her şeyi yitirmenin verdiği duygu karmaşasına karşılık ne yapacağını bilmeyen Hasret ilkin içini dolduran ağlama isteğiyle dünyada yapayalnız kaldığını düşünür. Çünkü bu gibi şeylerin olduğu dünya başka bir yerdir. Bu, insanın içini oyan büyük bir yalnızlıktır. Göç yoluna düşmenin çok ağrı veren bir hastalığa tutulmaktan farkı yoktur. (s.77) Bosna'dan ayrıldıktan sonra hiç bilmediği bir yeri yeniden vatan olarak benimsemenin zorluğunu yaşayan Hasret, tam manasıyla arada kaldığı için zihinsel bir bulanıklık yaşar:

Öyle bir geçiş ânyıdı ki bu, iki şehir birbirinin içindeymiş de kendisi, birinden ayrılıp öbürüne ulaşmamış, arada bekliyormuş gibi bir masalsı tedirginliği yaşıyordu. Demek göçmen olmak, yaşadığın yerden kopamamakla, yaşayacağın yeri tanıyamamaktan oluşan zihin bulanıklığıydı. Bütün o çileli yolculuk sırasında Hasret'in kafası hep böyle çalışmış; köyler, yollar, ormanlar birbirine girmişti. (s.80)

Bosna'dan ayrılıp Üsküp'e yerleşmelerinin üzerinden bir süre geçmesine karşın Hasret, anılar ile gerçekliğin üst üste bindiği, birbirine karıştığı bir ruh hali içerisine girer. Yazarın 'göçmen akli' olarak nitelediği bu durum, Hasret'in üstesinden gelemediği bir durumdur:

İki buçuk ay önce yaşayarak öğrendiği o 'göçmen akli' denen 'mekânların karışıp tekleşmesi ve birbirlerinden ayıramama hali' sık sık başına geliyordu. Belleğinde, yalnızca dalgın ve durgun bir anı yumağı vardı. Eskiye ve yeniye ayıramıyordu. Zaman zaman uyanık da olsa kendini çocuk, babasını sağ sanıyordu. (s.89)

Bu nedenle Hasret her sabah, yatağından kalkmadan "Allahım, insanın evini, işini yok eden, gücünü yutan, ümitlerini tuzla buz eden göçü bana bir daha yaşatma!" (s.86) diyerek dua eder. Zira Hasret, "göçmen olmayı düşünmekle göçmenliği yaşamak arasındaki baş döndürücü farkı" (s.98) yaşayarak öğrenmiştir. Bütün bunlar yaşanırken göçün neden olduğu acı ve yıkımlar telafisi mümkün olmayan bir seviyeye ulaşmıştır.

"Zorunlu göç isteyerek yapılan göç ile kıyaslandığında, insanın sosyal uyum, hayat beklentileri, kişinin dünya üzerine olan temel varsayımları gibi yaşamsal kavramlarını çok daha derinden etkiler. Bir diğer deyişle, zorunlu göç hem sebepleri, hem de sonuçları açısından isteyerek yapılan göçten ve siyasi mülteci olmaktan çok farklıdır" (Aker vd., 2002: 99).

Bu bağlamda romanda ele alınan Balkan göçü de hiç umulmadık bir anda başladığı ve yüz binlerce kişinin yerinden edilmesine neden olduğundan gerek göç esnasında gerekse de göç sonrasında beraberinde büyük acı ve yıkım getirmiş, sayısız kayıp ve ölümlere neden olmuştur. Kutlu bu hususu,

çoğunlukla odağa aldığı aile etrafında işlemişse de dış çevrede yaşanan acı ve yıkımlara da yer vermiştir.

Göç yüzünden ailenin yaşadığı ilk kayıp aile reisinin (Ali Rıza) katledilmesidir. Sonraki süreçte Selanik'te bulundukları esnada kolera yüzünden ailenin iki bireyi daha hayatını kaybeder. Bütün bu kayıplar yaşanırken aile sahip olduğu bütün mal varlığını yitirdiğinden oldukça yoksullaşır. Bu öylesine bir yoksulluktur ki üzerlerine giyebilecekleri düzgün kıyafetleri olmadığından, içlikleri tamamen yamalı olduğundan aile bireylerinden Sabire'nin evliliğine sadece bir kişi (Alemdar) gidebilir. Hasret içerisinde bulundukları yoksulluğu ve bu duruma düşme olma nedenini açıklarken göç gerçeğine de temas eder:

“Aile arasında hiç önemli olmasa da, işe yabancılar karıştı mı, biçimsel gösterilerin anlamı olduğu bir gerçektir. Ondan daha gerçek olan şey ise, yoksulluktur. İki büyük göç, yakılan işyeri, ellerinde kalan dayalı döşeli haliyle yok pahasına satılan küçük eski bir ev. Bu günlerde ele geçen para gündün güne azalmakta. Yoksa Alemdar ağır ustalık işinin üstüne haftanın iki gecesini tekçilik yaparak uykusuz geçirecek yaşta mıydı?” (s.291)

Bosna'dan başlayarak İzmir'e kadar uzanan göçü ele alırken göçün sebep olduğu yıkımı dile getiren Kutlu, yaşananları çarpıcı bir şekilde dile getirir:

Sağlarında sollarında hayvan ölüleri, oku kırılmış kağnılar, haldır huldur yapılip çatılmış, ancak buraya kadar dayanabilmiş olan el arabaları. Ölmek için yatmış, dünyayla ilgisini kesmiş yaralı ve unutulmuş askerler, pislik, açlık, yorgunluk ve belki de ekili tarlalardan geçilerek yenice oluşmuş olan kestirme göç yolları... Geçtikleri yerler de, geçecekleri yollar da çamur deryası. Tren yolu uzaktan gözlenmekte. Ne yaklaşabiliyor, ne uzaklaşma göze alınabiliyor. (s.332)

Romanın diğer bir bölümünde göç esnasında yaşanması muhtemel kimi hadiselerle değinen Kutlu, göçe iştirak edenlerin yaşadıkları zorlukları, verdikleri kayıpları dile getirmiştir:

Yollarda küçük çocuklar kayboluyordu. Onları bulabilmek için, geçtiği yollar tersine aşmaya çalışan gözü yaşlı anneler, eşini, nişanlısını bulmaya çalışan gençler, organlarını yitirmiş, yardım dileyen yaralı askerler, hasta askerler, zihinsel dengelerini yitirmiş askerler... Askerlik çağını çoktan geçirmiş, yakınlarından uzak, belki terk edilmiş dedeler, bütün o yorucu, ürkütücü yollar boyunca bir zamanlar ezbere bildikleri Kur'an'dan ayetler okuyan yaşlı erkekler, genç kızlarını, gelinlerini çirkin ve zavallı görünsünler diye saklayan aileler, erkek çocuklar, sırtlarında ya yük ya da kardeş taşıyan kız çocukları, yemsiz, uykusuz olarak üvendirelerle sürekli rahatsız edilen öküzler, mandalar, gıcır gıcır gıcırdayan kağnıların bitip tükenmez yakınmaları... (s.352)

Sonuç

Kutlu, Yedinci Bayrak adlı eserinde Balkan coğrafyasında beş asrı aşkın süredir yaşayan yüz binlerce insanın hayatını geri döndürülemez şekilde etkileyen Balkan göçünü, odağa aldığı bir aile aracılığıyla birçok boyutuyla ele almaktadır. Bu hususta yazar öncelikle göçün yaşanmasına sebep olan siyasi,

askeri, ekonomik, toplumsal, kültürel ve tarihsel gelişmelere kurgusal bir düzlemde dikkat çekmektedir. Buna göre göçün sebeplerine yer verirken Kutlu'nun üzerinde özellikle durduğu husus göçün gerçekleştiği yüzyılda gerek Osmanlı Devleti'nde gerekse de bölge uluslarında gerçekleşen tarihi ve toplumsal gelişmelerdir. Romanda göçe sebep olan gelişmeler sıralanırken Osmanlı yönetiminde görülen aksaklık ve yozlaşma, eğitim ve mali yapıdaki bozukluklar, Balkan uluslarının tarihsel düşlerini gerçekleştirme istekleri ve Balkan toprakları üzerinde emelleri olan İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletlerin iç karışıklık çıkartma gayretleri üzerinde özellikle durulmuştur.

Romanda Balkan göçü Saraybosna'dan başlayarak Üsküp'e, oradan Selanik'e ve daha sonra sırayla Edirne, İstanbul ve İzmir'e uzanan düzlemde ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'ni her geçen gün daha geriye çekilirken geride kalan yüz binlerce Müslüman yurttaş Nemçe, Hırvat, Arnavut, Sırp, Bulgar ve Yunanlılardan canını, namusunu ve malını korumak amacıyla yüz yıllardır yurt bildikleri topraklardan akın akın çekilirken tarifi mümkün olmayan acılar çekmiş, binlercesi çeteler; binlercesi de açlık, yokluk, kolera ve tifüsten yaşamını yitirmiştir. Kutlu her ne kadar bu acı tecrübeye merkeze aldığı aile aracılığıyla dikkat çekmişse de Balkan coğrafyasında göçe maruz kalan bütün halkların hatıralarına yeniden ayna tutulmuş, Balkan göçüne ilişkin hafızalarda kalanlar yeniden tazelenmiştir.

Kaynakça

- Ağanoğlu, H. Yıldırım (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- Aker, Tamer – vd., (2002). Zorunlu İç Göç: Ruhsal ve Toplumsal Sonuçları, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, S.3, s.97-103.
- Andonyan, Aram (2002). *Balkan Savaşı* (Çev: Zaven Biberyan), Aras Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul.
- Beyatlı, Yahya Kemal (2003). *Kendi Gökkubbemiz*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bilecen, Tuncay (2012). Balkan Savaşı Sonrasında Ortaya Çıkan Göç Hareketleri ve Muhacirlere Yapılan Sosyo-Ekonomik Yardımlar. *Balkan Savaşlarının 100. Yılında Büyük Göç ve Muhaceret Edebiyatı. TYB Akademi*. Yıl 2, S.6, s. 59-73.
- Goularas, Gökçe Bayındır (2012). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması. *Alternatif Politika*. C. 4, S. 2, s.129-146.
- İşıksalan, Sevim Nilay (2015). Yahya Kemal'in Ahmet Âgâh'lı Yılları ve Üsküp, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.2, S.1, s.1-24.
- Kutlu, Ayla (2016). *Yedinci Bayrak*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Şimşek, Halil (2002). *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Yıldırım, Sefa (2012). Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 16, s. 75-92.

TÜRKİYE'DE HALK EĞİTİMİ VE HALK EĞİTİMİ MERKEZLERİNDEKİ EĞİTİMLERLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Zeynep MERİÇ ÖZGÜR

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Prof. Dr. Semra GÜVEN

**Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve
Öğretim Anabilim Dalı**

Öz

Bu çalışmada; Türkiye’de 1988-2017 yılları arasında “Halk Eğitimi ve Halk Eğitimi Merkezlerindeki Eğitimler” üzerine yapılan araştırmalara ilişkin bir içerik analizi yapılması amaçlanmıştır. Çalışmaların yayın yılı, yayın türü, araştırma yöntemi, araştırma konusu, araştırma alanı, örneklem türü, örneklem belirleme yöntemi, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemi açısından içerik analizi yapılmıştır. Çalışmada konuyla ilgili olarak 52 yüksek lisans tezi ve 10 doktora tezi olmak üzere toplam 62 araştırmaya ulaşılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre araştırmacıların halk eğitimi merkezlerinde yer alan “mesleki ve teknik kurslar” ile “genel kurslar” program alanlarından daha çok “genel kurslar” program alanlarında çalıştıkları belirlenmiştir. Araştırmalarda daha çok nitel araştırma yöntemleri olmak üzere nicel araştırma yöntemleri de yaygın olarak kullanılmıştır. Veri toplama araçları bakımından en çok “görüşme formu” ve “tutum, ilgi, algı” ölçekleri kullanılmıştır. Kullanılan istatistiksel testlerden “t testi” ve “ANOVA” gibi fark testlerine dayalı veri analiz tekniklerinin yanında nitel yöntemlerin kullanıldığı araştırmalarda NVIVO ve içerik analizi gibi veri analizi yöntemleri kullanılmıştır. Örneklem seçimi açısından “basit seçkisiz örnekleme” ile “amaçsal örnekleme” yöntemleri daha fazla kullanılırken daha çok “kursiyer” olmak üzere “eğitici” örneklemleriyle de çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk Eğitimi, Halk Eğitimi Merkezi, İçerik Analizi.

THE CONTENT ANALYSIS OF POST GRADUATE THESES ON PUBLIC EDUCATION AND TRAININGS AT PUBLIC EDUCATION CENTERS IN TURKEY

Abstract

In this study, it is intended to conduct a content analysis related to the researches on "Trainings in Public Education Centers and Public Education " in 1988-2017 in Turkey. Content analysis was conducted in terms of publication year, publication type, research method, research topic, research

area, sample type, sample determination method, data collection tools and data analysis method. In this study, a total of 62 researches including 52 master's dissertations and 10 doctoral dissertations related to the topic were found. According to the results of the study, it was determined that the researchers studied on “general courses” program areas rather than “vocational and technical courses” areas in public education centers. Quantitative research methods being mostly qualitative research method have also been widely used in research. “Interview form” and “attitude, interest, perception” scales were mostly used in terms of data collection tools. Data analysis techniques such as NVIVO and content analysis were used in the researches using data analysis techniques based on difference tests such as “t test” and “ANOVA”. In terms of sample selection, “simple random sampling” and “purposive sampling” methods were mostly used and mainly “trainer” samplings being “trainee” were used.

Key Words: Public Education, Public Education Center, Content Analysis.

Giriş

“Halk Eğitimi” kavramı, Türkiye’de son yıllarda giderek önem kazanan “Hayat Boyu Öğrenme” kavramı kapsamında değerlendirilmektedir. Hayat boyu öğrenme son dönemlerde popülaritesi artmış bir kavram olsa da insanların yaşamları süresince öğrenmeye devam ettiği görüşü yeni değildir. Bu ilginin en önemli nedeni iş yaşamında, kişiler arası ilişkilerde, bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişikliklerdir. Değişiklikler o kadar hızlı olmaktadır ki, bireylerin hızla değişen dünyaya uyum sağlayabilmeleri için okullarda kazandıkları bilgileri sürekli yenilemeleri gerekmektedir. Değişen ve gelişen dünya düzeninde bireylerin gençliklerinde öğrendiklerini yaşamlarının sonuna kadar kullanabilmeleri mümkün görünmemektedir (Knowles, 1996). Tüm gelişmelerle birlikte bireylerin sürekli kendilerini yenilemeleri ve bu anlamda gelişen ve değişen dünyaya ayak uydurabilmeleri için yaygın eğitim kapsamında halka hizmet veren kurumlar halk eğitimi merkezleridir ve Türkiye’de hayat boyu öğrenmeye hizmet eden temel kurumlar olarak ifade edilebilir. Türkiye’de yaygın eğitim faaliyetlerinin en büyük sunucusu ve en geniş teşkilat ağına sahip kurumları olan halk eğitimi merkezleri (HEM) 1953 yılında faaliyete başlamıştır ve eğitim faaliyeti yapma ve eğitim faaliyetinin yapılmasını sağlama/destekleme gibi iki ana görevi bulunmaktadır. HEM’ler Millî Eğitim Bakanlığı tarafından il ve ilçelerde açılmakta Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak hizmet vermektedir. Halk eğitimi merkezlerinin görev alanı kapsamında olan çalışmalar:

- Toplumun değişen eğitim ihtiyaçlarını karşılamak,
- Yaşam boyu eğitim anlayışıyla eşit fırsatlar oluşturmak,
- Bireylerin değişen toplumsal ve ekonomik rollere uyumunu desteklemek,
- Bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda iş öncesi veya iş başında eğitimler düzenlemek,
- Çocuk, genç ve yetişkin bireylerin ekonomik verimliliklerini arttıracak bilgi ve beceriler kazandırmak,

- Bireylerin örgün eğitim yoluyla edinemediği ya da yeterince elde edemediği imkânlardan yararlanmasını sağlamak,
- Çocuğun kişilik gelişiminde ve eğitiminde önemli bir rolü olan aileyi bilgilendirerek güçlendirmek,
- Toplumda katılımcı, paylaşımcı bir demokrasi kültürünün yerleşmesi için bireyi hakları ve sorumlulukları konusunda güçlendirecek programlar sunmak,
- Diğer resmî ve özel kurum ve kuruluşlar ile gönüllü kuruluşların halka açık düzenledikleri yaygın eğitim amaçlı etkinlikleri koordine etmek şeklindedir.

HEM'ler yapı itibarıyla Türkiye'ye özgü kuruluşlardır. Bu kurumlar aynı zamanda örgün eğitim fırsatını kaçırmış olanlar için ikinci şans okulları olup Millî Eğitim Bakanlığı'nın mobil gücü olarak karşımıza çıkmaktadır (Özkorkmaz, 2016). HEM'ler dinamik yapısıyla çok hızlı organizasyon kabiliyetine sahip kuruluşlardır. Yaygın eğitim konusunda ileri düzeyde bilgili ve deneyimli personele ve yerleşim biriminin özelliği ne olursa olsun, her alanda ihtiyaç duyulan mesleki, sosyal, kültürel, sanatsal, sportif amaçlı eğitim faaliyetini en hızlı ve en kısa sürede düzenleyebilme refleksine sahiptir. İşbirliği, koordinasyon ve kendine özgü kurumsal kültürü oluşturmuştur (Yıldırım, 2009). Halk eğitimi merkezlerinde eğitim alan kursiyerlerin hayat boyu öğrenme becerilerine sahip olmaları ve bu kursiyerlerin çevrelerinde bulunan her yaştaki bireye örnek olabilmeleri, halk eğitimi merkezlerinde bu becerilerin kursiyerlere kazandırılmasıyla mümkün olabilecektir. Dolayısıyla halk eğitimi merkezlerinde çalışan yönetici ve eğitimcilerin hayat boyu öğrenmeye ilişkin olumlu tutum ve davranışlarıyla kursiyerlere model olmaları önem arz etmektedir. Kuruluşunun, Türkiye'de eğitim yönetimi alanında yeni arayışların başladığı yıllara rastlaması halk eğitimi merkezlerinin yönetiminde çağdaş eğitim yönetimi anlayışının yer alma zorunluluğunu getirmiştir. Zira Türk eğitim sistemi içerisinde tamamlayıcı rol üstlenen halk eğitim merkezlerinin gerçekten etkili ve verimli olmaları, çağdaş yönetim anlayışına uygun biçimde yönetilmeleri ile mümkündür (Yıldırım, 2009).

Formal eğitimin iki türü olan ve örgün ve yaygın eğitim olarak da adlandırılan okul eğitimi programları ile yetişkin eğitimi programları arasında belirgin farklar vardır. Okul eğitimi programları; genellikle ilk, orta ve yüksek gibi aşamalı biçimde sıralanmakta ve bu eğitime katılım öğrencilerin yaşına ve bilgi birikimine dayalı olmaktadır. Yetişkin eğitiminde ise programlar hem hiyerarşik olarak sıralanmakta hem de birbirinden farklı yaş ve bilgi birikimine sahip yetişkinlerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yürütülmektedir. Dolayısıyla, yetişkin eğitimi programlarını gruplandırmak oldukça zordur. Lowe, yetişkin eğitimi programlarını kişisel ihtiyaçlara göre şu şekilde sınıflamaktadır (Aksoy, 2013): a. Tamamlayıcı eğitim programları, b. Mesleki ve teknik yeterlilik için eğitim programları, c. Sağlık, refah ve aile hayatı için tasarlanan programlar, d. Yurttaşlık eğitimi için eğitim programları, e. Özdoym eğitimi için eğitim programları. Türkiye'de hayat boyu öğrenme merkezlerinin uyguladığı yaygın eğitim programları genel programlar ve

mesleki eğitim programları şeklinde tasnif edilmektedir. Kurs türleri ise kişisel gelişim, sosyal-kültürel, mesleki ve teknik, sanatsal ve sportif alanlarda açılır (MEB, 2018).

Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü e-yaygın siteminde Haziran 2019 itibariyle 3476 kurs programı bulunmaktadır. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ndeki program geliştirme uzmanları tarafından hazırlanan yaygın eğitim programları, halk eğitimi merkezlerinde açılan eğitimlerde temel başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır. Literatür incelendiğinde halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili çeşitli çalışmalara rastlanmakla birlikte halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili araştırmaların içerik analizine yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. İçerik analizinde belli bir alandaki araştırmalar bir bütün olarak ele alınmakta ve sonraki çalışmalara kaynaklık etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili hazırlanmış lisansüstü tezlerinin içerik analiziyle incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan bu çalışmayla bu alanda yapılan çalışmaların eğilimini belirlemek, bu konuda çalışma yapacak araştırmacılara ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlere dair bir perspektif sunmak amaçlanmaktadır. Bu çalışma kapsamında Türkiye'de 1988-2017 yılları arasında "Halk Eğitimi ve Halk Eğitimi Merkezlerindeki Eğitimler" üzerine yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1- Türkiye'de halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin türlerinin dağılımı nasıldır?
- 2- Türkiye'de halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- 3- Türkiye'de halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
- 4- Türkiye'de halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerde hangi yöntemler yaygın olarak kullanılmıştır?
- 5- Türkiye'de halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerde hangi veri toplama araçları yaygın olarak kullanılmıştır?
- 6- Türkiye'de halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerde çalışma grubu ve/veya örneklem belirleme yöntemleri nelerdir?
- 7- Türkiye'de halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerde çalışma grubu ve/veya örneklem sayısı nasıl dağılım göstermektedir?
- 8- Türkiye'de halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerde yaygın olarak kullanılan veri analiz yöntemleri hangileridir?

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma türünde olup çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarda bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği, sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır. Bir mesajın belli özelliklerinin objektif ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir

tekniktir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2014). Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan içerik analizi, yazılı metinlerin bazı özelliklerini sayısal olarak belirten bir analiz yöntemi olup materyalin nitel analizi ve istatistiksel sonuçları arasında köprü görevi görmektedir (Bauer, 2003). Araştırmanın örneklemini 1988–2017 yılları arasında halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili hazırlanan YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından ve üniversitelerin erişime açık veri tabanlarından ulaşılmış olan 62 tez oluşturmaktadır. Bu tezlerden 10’u doktora 52’si yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak bu çalışmanın araştırmacıları tarafından geliştirilen “Tez İnceleme Formu” kullanılmıştır. Formun geliştirilme aşamasında eğitim bilimleri alanında iki öğretim üyesinden uzman görüşü alınmıştır. Formda çalışmanın yayın türü, yayın yılı, araştırmanın yapıldığı üniversite, araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları, örneklem/çalışma grubu belirleme yöntemleri, örneklem/çalışma grubunda yer alan kişi sayısına ilişkin bilgiler, araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları ve kullanılan veri analizi yöntemleri yer almaktadır. Araştırma konusuna ilişkin verilerin toplanması aşamasında doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Betimsel doküman (içerik) analizi yöntemi ile nicel ve nitel araştırmalar incelenip alandaki genel eğilimler belirlenmektedir (Çalık ve Sözbilir, 2014). Araştırmanın verileri bu çalışmanın yazarları olan iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak ayrı ayrı kodlanmış ve daha sonra bu kodlamalar bir araya getirilerek kodlamalarda iç tutarlılık sağlanmıştır. Araştırma sonunda elde edilen verilerin istatistiksel analizinde SPSS 22.0 paket programından faydalanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak tablolar şeklinde verilmiş ve yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Araştırmaların Yayın Türüne Göre Dağılımı

Halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan çalışmaların yayın türüne göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaların Yayın Türü Açısından Dağılımı

Yayın Türü	f	%
Doktora Tezi	10	16,13

Yüksek Lisans Tezi	52	83,87
Toplam	62	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi 1988-2017 yılları arasında on (%16,13) adet doktora tezi, elli iki (%83,87) adet yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Araştırmaların Yayın Yılına Göre Dağılımı

Halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan çalışmaların yayın yılına göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaların Yayın Yılına Göre Dağılımı

Yayın Yılı	f	%
1988	3	4,83
1993	2	3,23
1995	2	3,23
1996	3	4,83
1997	1	1,61
1998	1	1,61
1999	2	3,23
2003	2	3,23
2004	1	1,61
2005	1	1,61
2006	2	3,23
2007	3	4,83

2008	4	6,46
2009	1	1,61
2010	4	6,46
2011	2	3,23
2012	4	6,46
2013	2	3,23
2014	9	14,52
2015	3	4,83
2016	5	8,06
2017	5	8,06
TOPLAM	62	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi 1988, 1996, 2007 ve 2015 yıllarında üçer (%4,83) araştırma; 1993, 1995, 1999, 2003, 2006, 2011 yıllarında ikişer (%3,23) araştırma; 1997, 1998, 2004, 2005, 2009 yıllarında birer (%1,61) araştırma; 2008, 2012 yıllarında dörder (%6,46) araştırma, 2016, 2017 yıllarında beşer (% 8,06) araştırma ve 2014 yılında ise dokuz (%14,52) araştırma yapıldığı görülmektedir.

Araştırmaların Üniversitelere Göre Dağılımı

Halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan çalışmaların üniversitelere göre dağılımı Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Araştırmanın Yapıldığı Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversiteler	f	%
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	1	1,61
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	1,61
Anadolu Üniversitesi	1	1,61

Ankara Üniversitesi	20	32,26
Bartın Üniversitesi	2	3,23
Boğaziçi Üniversitesi	1	1,61
Çukurova Üniversitesi	1	1,61
Gazi Üniversitesi	11	17,74
Gaziantep Üniversitesi	1	1,61
İnönü Üniversitesi	1	1,61
İstanbul Aydın Üniversitesi	1	1,61
Kırıkkale Üniversitesi	1	1,61
Maltepe Üniversitesi	1	1,61
Marmara Üniversitesi	8	12,90
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	1	1,61
Okan Üniversitesi	2	3,23
Pamukkale Üniversitesi	1	1,61
Sakarya Üniversitesi	3	4,83
Toros Üniversitesi	1	1,61
Yeditepe Üniversitesi	2	3,23
Yıldız Teknik Üniversitesi	1	1,61
TOPLAM	62	100

Tablo 3’de görüldüğü halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan lisansüstü tezlerin yirmisi (%32,26) Ankara Üniversitesi’nde, on biri (%17,74) Gazi Üniversitesi’nde, sekizi (%12,90) Marmara Üniversitesi’nde, üçü (4,83) Sakarya Üniversitesi’nde,

her birinde iki tez (%3,23) olacak şekilde altısı Bartın Üniversitesi, Okan Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesinde ve geri kalanı ise her üniversitede bir tane (%1,61) olmak üzere Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Toros Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi bünyesinde hazırlanmıştır.

Araştırmaların Yöntemlere Göre Dağılımı

Halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan çalışmaların çalışmada kullanılan yönteme göre dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaların Yönteme Göre Dağılımı

Yöntem	f	%
Karma	9	14,52
Nicel	34	54,83
Nitel	19	30,65
TOPLAM	62	100

Tablo 4’de görüldüğü gibi halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan lisansüstü tezlerin dokuzu (%14,13) karma yöntem, otuz dördü (%54,83) nicel yöntem ve on dokuzu (%30,65) ise nitel yöntem desenleri kullanılarak hazırlanmıştır.

Araştırmaların Çalışma Grubu/Örneklem Belirleme Yöntemlerine Göre Dağılımı

Halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan çalışmaların çalışma grubu/örneklem belirleme yöntemlerine göre dağılımı Tablo 6’ da verilmiştir.

Tablo 5. Araştırmaların Çalışma Grubu/Örneklem Belirleme Yöntemlerine Göre Dağılımı

Çalışma Grubu/Örneklem Belirleme Yöntemi	f	%
Amaçsal Örneklem	21	33,87
Basit Seçkisiz Örneklem	17	27,41
Tabakalı Örneklem	1	1,61
Uygun Örneklem	9	14,52
Diğer	14	22,59
TOPLAM	62	100

Tablo 5’te görüldüğü gibi halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan lisansüstü tezlerin çalışma grubu veya örneklemelerinden yirmi biri (%33,87) amaçsal örneklem, on yedisi (%27,41) basit seçkisiz örneklem, dokuzu (%14,59) uygun örneklem, biri (%1,61) tabakalı örneklem yöntemleri kullanılarak belirlenmiştir. Kalan on dördü (%22,59) ise çalışma grubu veya örneklem alınmadan yapılan çalışmalardır.

Araştırmaların alışma Grubundaki Kişi/Örneklem Sayısına Göre Dağılımları

Halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan çalışmaların çalışma grubundaki kişi/örneklem sayısına göre dağılımı Tablo 6’ da verilmiştir.

Tablo 6. Araştırmaların Çalışma Grubundaki Kişi/Örneklem Sayısına Göre Dağılımı

Çalışma Grubu Kişisi/Örneklem Sayısı	f	%
0-20	3	4,83
20-50	5	8,06
50-100	2	3,23
100-200	15	24,2
200-500	13	20,97
500-1000	7	11,29
1000 +	3	4,83
Örneklem alınmadan yapılan araştırmalar	14	22,59
TOPLAM	62	100

Tablo 7’de görüldüğü gibi halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili çalışma grubu/örnekleme 0-20 kişiden oluşan üç (%4,83), 20-50 kişiden oluşan beş (%8,06), 50-100 kişiden oluşan 2 (%3,23), 100-200 kişiden oluşan on beş (%24,2), 200-500 kişiden oluşan on üç (%20,97), 500-1000 kişiden oluşan 7 (%11,29), bin ve binin üzerinde kişiden oluşan üç (%4,83) araştırma vardır. Ayrıca herhangi bir örneklem veya çalışma grubu oluşturmada yapılan on dört (%22,59) araştırma bulunmaktadır.

Araştırmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Dağılımı

Halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarına göre dağılımı Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Araştırmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Dağılımı

Veri Toplama Araçları	f	%
Anket	36	58,06

Doküman İnceleme	7	11,29
Görüşme	8	12,90
Gözlem	1	1,61
Tarama	10	16,13
TOPLAM	62	100

Tablo 7’de görüldüğü gibi halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarından otuz altısı (%58,06) anket, onu (%16,13) tarama, sekizi (%12,90) görüşme, yedisi (%11,29) doküman inceleme ve bir tanesi de (%1,61) gözlemdir.

Araştırmalarda Kullanılan Veri Analizi Yöntemlerinin Dağılımı

Halk eğitimi ve Halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan çalışmalarda kullanılan veri analizi yöntemlerine göre dağılımı Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Araştırmalarda Kullanılan Veri Analizi Yöntemlerinin Dağılımı

Veri Analizi Yöntemleri	f	%
Betimsel Analiz	6	9,68
Fenomenolojik Analiz	1	1,61
İçerik Analizi	11	17,74
Frekans ve yüzde, Standart Sapma	36	58,06
Sınıflandırma	8	12,90
TOPLAM	62	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimlerle ilgili yapılan çalışmalarda verileri analiz etmek için kullanılan yöntemlerden otuz altısı (%58,06) nicel analiz yöntemlerinden sıklıkla kullanılan frekans yüzde ve standart sapma, on biri (%17,74) içerik analizi, sekizi (%12,90) sınıflandırma, altısı (%9,68) betimsel analiz ve biri de (%1,61) fenomenolojik analizdir.

Sonuç Ve Öneriler

Bu çalışmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Araştırma kapsamında incelenen halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimleri inceleyen tezlerden on tanesinin doktora, elli ikisinin ise yüksek lisans tezi olduğu görülmüştür.
- İncelenen araştırmaların yayın yıllarına bakıldığında bu konuda ulaşılan ilk tez 1988 yılına aittir. 2017 yılına kadar çeşitli sayılarda araştırmaların yapıldığı ve en fazla araştırmanın 2014 yılında yapıldığı görülmüştür.
- Halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerini ele alan çalışmaların yirmi bir farklı üniversitede yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu alanda en çok çalışmanın Ankara ve Gazi Üniversitelerinde yapıldığı görülmüştür.
- İncelenen araştırmaların yarısından fazlasının nicel yöntemlerle yapıldığı görülmüştür. Bundan sonra halk eğitimi ve halk eğitimi merkezlerindeki eğitimler üzerine çalışacak araştırmacılara nitel veya karma yöntem desenleri kullanarak çalışmalarını yapılandırmaları önerilebilir.
- Araştırmaların yöntemine göre en çok amaçsal örneklemin kullanıldığı ve alınan örneklem sayısının 100-500 arasında yoğunlaştığı görülmüştür. İncelenen araştırmaların yarısından fazlası anket tekniği ile verilerini toplamışken gözlem tekniğini kullanarak veri toplayan yalnızca bir çalışmaya rastlanmıştır. Eğitimin sosyal bir bilim olduğu düşünüldüğünde bundan sonra halk eğitimi üzerine çalışacak araştırmacıların gözlem tekniğini de kullanmaları önerilebilir.
- Araştırmalar veri analizi yöntemleri açısından ele alındığında araştırmada seçilen yöntem ve veri toplama araçları doğrultusunda araştırmaların yarıdan fazlasında frekans, yüzde, standart sapma değerlerinin ortaya konulduğu görülmüştür.

Kaynakça

Aksoy, M. (2013). Kavram olarak hayat boyu öğrenme ve hayat boyu öğrenmenin Avrupa Birliği serüveni. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 64, 23-48.

Bauer, M. W. (2003). Classical content analysis: A review. In M. W. Bauer & G. Gaskell (Eds). *Qualitative researching with text, image and sound* (131-151). London: Sage Publication.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39 (174). 33-38.

Knowles, M. (1996). Yetişkin öğrenenler: göz ardı edilen bir kesim (S. Ayhan, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

MEB (2018). Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü 2017 Yılı İzleme ve Değerlendirme Raporu. Millî Eğitim Bakanlığı. Ankara.

Özkorkmaz, M. A. (2016). Türkiye’de halk eğitim merkezi müdürlerinin yaşam boyu öğrenme yeterlik algıları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yıldırım, M. (2009). Yaygın eğitim ve halk eğitimi merkezleri. Ankara:Gazi Kitabevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (5. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Araştırmada İncelenen Lisansüstü Tezlerin Listesi

- 1- Acar, B. S. (2014). *Kırsal Kalkınma Bağlamında İpek Böceği Yetiştiriciliği Kursu (Muğla İli Köyceğiz İlçe Halk Eğitimi Merkezi Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 2- Ağın, E. (2008). *Alternatif Medya ve Halk Eğitimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 3- Akbaş, V. (2008). *Halk Eğitimi Merkezlerinde Eğitici Personel Adaylarının Seçim Süreci ve Seçim Sonrası Eğitici Personelin İş Doyum Düzeyleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 4- Akın, G. (2004). *İstanbul Halk Eğitimi Merkezlerinde Verilen Yabancı Dil (İngilizce) Eğitiminin Etkililiğinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 5- Akyol, A. (1999). *Yaygın Mesleki Eğitim Projesi Hakkında Proje Kapsamındaki Halk Eğitimi Merkezi Yönetici ve Öğretmenlerinin Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 6- Ata, E. (2016). *Başkent Halk Eğitimi Merkezi'ndeki Mesleki Kurslara Yetişkinlerin Katılım Örüntüleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 7- Aydınlık, M. (2010). *Halk Eğitiminin Gerekliliği Açısından Mevcut Durum ve Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Halk Eğitimine Katkısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- 8- Bahat, İ. (2013). *Halk Eğitimi Merkezi Yöneticilerinin Hayat Boyu Öğrenme Algısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 9- Coşkun, A. (2012). *Halk Eğitimi Merkezlerinde Açılan Kurslara Katılan Yetişkinlerin Beklentilerinin ve Memnuniyetlerinin Değerlendirilmesi (Tuzla Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- 10- Demirci Sezer, B. (1987). *Halk eğitimi açısından trafik eğitimi*, Kısıtlı Tez, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 11- Doğan, N. (2017). *Türkiye'de Halk Eğitimi Merkezlerinde Açılan Yabancı Dil Kursları ve Kursiyerlerine İlişkin Bir Çözümleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 12- Dolanbay, T. (2014). *Hayat Boyu Öğrenme Sürecinde Halk Eğitimi Merkezlerinin Yaşadığı Yönetsel Sorunlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.

- 13- Dur Ercan, F. (2007). *Halk Eğitimi Merkezlerinde El Nakışı Kurs Programına İlişkin Hazırlanan Antep İşi Öğretim Programının Etkililiğinin Saptanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 14- Dursun, Ö. (2013). *Halk Eğitimi Merkezlerine Devam Eden Yetişkinlerin Sosyal Ağları Kullanırken Yaşadıkları Teknoloji Engelleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- 15- Düzçay Durgut N.(2005). *Ankara İli Halk Eğitimi Merkezlerinde Üretilen Kilimlerin Niteliği ve Kilim Dokuma Programlarının Yeterliliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 16- Elüstü, A. (2007). *Yetişkinlerin Eğitim İhtiyaçları Ve Halk Eğitimi İle ilgili Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 17- Gezer, M. (2012). *Demokrat Parti İktidarının Halk Eğitimi Politikaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- 18- Güner, A. (2018). *Öğretmenlerin Kültürler Arası Duyarlılık Düzeyleri İle Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişki: Halk Eğitimi Merkezi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 19- Gürgeç, O. (2010). *Halk Eğitimi Merkezlerince Yürütülen Yetişkinler Okuma-Yazma Öğretimi ve Temel Eğitim Programının Etkililiğinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 20- Karabacak Aşır, S. (2011). *Mamak Halk Eğitimi Merkezinde Açılan Kurslara Katılan Kadınların Eğitime Katılma ve Terk Nedenleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 21- Kaya, B. (2008), *Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- 22- Kıran, İ. (2008), *Yaşam Boyu Eğitimin Sağlanmasında Halk Eğitimi Merkezlerinin Değerlendirilmesi: Yüreğir Halk Eğitimi Merkezi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 23- Kömüroğlu, M. (2016). *Ağrı İli Taşlıçay İlçesi Halıcılığı Ve Halk Eğitimi Merkezi Halıcılık Kurs Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, Ankara.
- 24- Kurada, F. (2003). *Halk Eğitimi Merkezlerinde Uygulanan Cilt Bakımı-Makyaj Kursu Eğitim Programı Hakkındaki Katılımcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi Ankara İli Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 25- Mat Sarıdoğan, İ. (2003). *Halk Eğitimi Merkezlerinde Uygulanan Kuaförlük Meslek Dalı, Saç Bakımı ve Yapımı Kursu Eğitim Programı Hakkındaki Katılımcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- 26- Miser, R. (1993), “Halk eğitimi yöntemi olarak toplum kalkınmasının GAP örneğine uygulanabilmesinin koşulları”, Kısıtlı Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 27- Odabaşı, B. (1998). *Gap Bölgesi Halk Eğitimi Merkezlerinin Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyinin Belirlenmesi ve Programların Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- 28- Önal, R. (2014). *Halk Eğitimi Çalışanlarında Örgütsel Güven ve Mesleki Motivasyon Düzeyinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 29- Öner, A. (2014). *Hayat Boyu Eğitimin Sağlanmasında Halk Eğitimi Merkezlerinin Değerlendirilmesi: Yenişehir Halk Eğitimi Merkezi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- 30- Özcan, A. (2006). *İl ve İlçe Halk Eğitimi Planlama ve İşbirliği Kurullarının İşlevselliği (Kırıkkale İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- 31- Özengi, M. (2017). *Halk Eğitimi Merkezlerinin Kursiyer Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Amasra Halk Eğitimi Merkezi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- 32- Özkulak, H. (2017). *Cumhuriyet’ten Günümüze Halk Eğitim Merkezlerinin Gelişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- 33- Özüstün Kırıl, A. (2016), *Yetişkin Öğrenenlerin Güdüsel Yönelimleri (Karaman İli Merkez İlçe Halk Eğitimi Merkezi Kursları Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 34- Paşu, N. (2007). *Halk Eğitimi Merkezlerindeki Takı Tasarımı Dersinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 35- Seçilmiş Demircioğlu, A. (1996). *Halk Eğitimi Merkezlerindeki Halkla İlişkiler Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 36- Mesut, Ş. (1993), *Türkiye’de Halk Eğitimi Etkinliklerinin Eşgüdümlemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 37- Tekkeşin, N. (2012). *Sivil Toplum Örgütleri İle Çevre ve Orman Bakanlığı’nın Düzenlediği Çevre İçin Halk Eğitimi Etkinlikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 38- Temiz, M. (2009). *Halk Eğitimi Merkezlerinde Görevli Mesleki Teknik ve Sosyal-Kültürel Kursları Öğretmenlerinin Öz Yeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- 39- Tezcan, F. (2012). *Halk Eğitimi Merkezi Kurslarına Katılan Yetişkin Öğrenenlerin Gündüsel Yönelimleri (Muğla İli Merkez İlçe Halk Eğitimi Merkezi Kursları Örneği)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 40- Turgut, E. (1998). *Halkevleri ve Halk Eğitimi (1932-1950)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 41- Ulukaya, Ü. (2015). *Halkevlerinin Halk Eğitimindeki Etkin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- 42- Ürkmez, E. (1996). *Halk Eğitimi Merkezlerinde Uygulanan Temel Giyim Kursu Eğitim Programı Hakkındaki Katılımcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- 43- Yancar, M. (2014). *Halk Eğitimi Merkezlerinde Düzenlenen Mesleki ve Teknik Kurslara Devam Eden Yetişkinlerin Bu Kursları Tercih Etme Nedenleri ve Kursa İlişkin Beklentileri (Menemen Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- 44- Yetimova, S. (2010). *Tanzimat Döneminde Osmanlılarda Halk Eğitimi Çalışmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- 45- Yılmaz, L. (2010). *Halk Eğitimi Merkezi Yöneticilerinin Dönüşümcü Liderlik Özellikleri (İstanbul İli Anadolu Yakası Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- 46- Durukan, D. (1995). *Halk Eğitimi Merkezine Devam Eden Yetişkinlerin Tüketici Eğitimine Olan İhtiyaçları (Çankaya ve Mamak Halk Eğitimi Merkezleri Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 47- Yıldırım, B. (1996). *Halk Eğitiminde Denetimin Etkililiği (Zonguldak İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- 48- Saygın, Ö. (1999). *Halk Eğitimi Merkezlerinde Boş Zaman Değerlendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 49- Lebriz Yüksel, F. (2006). *An Investigation of Publicity Activities of People's Education Centers in İstanbul*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- 50- Keser, F. (2005). *A Descriptive Analysis of Decision Making Process in Public Education Centers in İstanbul*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- 51- Miser, R. (1987). *Halk Eğitimi Kurs Programlarının Nicel Yapısı- Çeşitleri, Yaygınlıkları, Katılanlar*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 52- Tekin, M. (1988). *Ankara İlinde Yetişkinleri Örgün Yetişkin eğitimi Programlarına Katılmaya Gündüleyen Etmenler ve Yetişkinlerin Katılmada Karşılaştıkları Güçlükler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- 53- Ayhan, S. (1988). *Halk Eğitiminde Katılma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 54- Acun, H. (2015). *Halk Eğitim Merkezi Kurslarına Katılan Kursiyerlerin Beklentileri ve Memnuniyet Düzeyleri (Kastamonu İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- 55- Pehlivan, Z. (1995). [Bir Mesleki Teknik Halk Eğitimi Etkinliği Olarak Antrenör Eğitim Kursları](#), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 56- Atıcı, R. T. (2008). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim Tartışmaları Işığında İlköğretim ve Halk Eğitimi Alanındaki Modernleşme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 57- Bağcı, Ş. E. (2014). *Yetişkin Eğitimi ve Eşitlik: Türkiye'de Yetişkin Eğitimi Uygulamalarının Anlam ve Beklentiler, Materyaller, Bütçe, Katılma, Mekân ve Zaman Bakımından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 58- Atıcı, R.T. (2008). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim Tartışmaları Işığında İlköğretim ve Halk Eğitimi Alanındaki Modernleşme (1923-1933)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 59- Miser, R. (1993). *Halk Eğitimi Kurs Programlarının Nicel Yapısı-Çeşitleri, Yaygınlıkları, Katılanlar*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 60- Güneş, F. (1988). *Halk Eğitimcilerin Yetiştirilmesi ve İstihdamı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 61- Komşu, U. C. (2014). *Türkiye'de Kent Sorunları ve Yetişkin Eğitimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 62- Tez, E. (2014). *Halk eğitim merkezleri nakış kurslarına ve tercih nedenlerine ilişkin kursiyer görüşleri: Ankara ili örneği*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

TEKERLEKLİ SANDALYE BASKETBOLCULARI İLE NORMAL BASKETBOLCULARIN BENLİK SAYGISI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Hülya Bingöl

İnönü Üniversitesi

Nadiye Pamuk

İnönü Üniversitesi

Selen Uğur

İnönü Üniversitesi

Öz

Bu araştırma tekerlekli sandalye basketbolcuları ile normal basketbolcuların benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu 10 tekerlekli sandalye basketbolcu, 10 normal basketbolcu olmak üzere toplam 20 basketbolcu oluşturmaktadır. Basketbolcuların benlik saygısı düzeyleri Rosenberg Benlik saygısı ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde ‘ Mann Whitney U Testi’ ve ‘Kruskal Wallis Testi ‘SPSS.22.0 istatistik programı kullanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda tekerlekli sandalye basketbolcuları ile normal basketbolcuların benlik saygısı ve spor yapma yılı ile benlik saygısı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Araştırma sonucuna göre sporun engelli bireylerin benlik saygısı üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tekerlekli Sandalye Basketbolu, Benlik Saygısı

Giriş

Sporun insan sağlığı üzerindeki olumlu etkileri yadsınamaz bir gerçektir. Yapılan bilimsel araştırmalar ile sporun vücut yağ yüzdesini azalttığı ,kemik mineral yoğunluğunu arttırdığı ve madde bağımlılığını azalttığı bulunmuştur .Bunlara ek olarak obezite ,yüksek tansiyon ve benzer kronik hastalıkların tedavilerine paralel yapılan egzersizlerin olumlu etkileri olduğu bilinmektedir. İleriki yaşlarda oluşabilecek kemik erimesi gibi hatalıkların önlenmesinde etkilidir. Tüm bu fizyolojik etkilerinin yanında insan psikolojisi üzerinde de olumlu etkileri vardır; stresi azaltır, iyi ruh hali geliştirir, egzersiz sonrasında sakinleştirir, dikkat ve motivasyonu artırır, özgüven ve benlik saygısı geliştirir.(5)

Benlik saygısı; özgüven, benlik değeri, kendini kabul gibi duyguların bütünsel ifadesidir, benlik kavramındaki bilgilerin öz değerlendirmesidir. Decay ve Kenny(1995)’e göre benlik saygısı

motivasyonel kaynağın gücüdür .Benlik saygısı özeleştirici ve bireyin kendini olumlu değerlendirmesi üzerinde yoğunlaşır. Olumlu değerlendirme kavramının anlamı kendini zayıf ve güçlü yönleriyle kabul etmek, zayıf yönlerini güçlendirmektir. Düşük benlik saygısına sahip kişilerin kendine güveni zayıftır, bu kişiler başkalarına bağımlıdır, utangaçtır, araştırmacı değildirler ve yaratıcılıkları düşüktür. Endişeli, karamsar, gelecek hakkında umutsuz, başarısızlık eğilimi gösteren, sinirli, kendini değersiz ve yetersiz hissetme benlik saygısı düşük kişilerin özelliklerindendir. Olumlu benlik saygısına sahip kişiler; mutlu, sağlıklı, üretken, başarılı olmak için daha çok çaba gösteren, zorluklar karşısında daha azimli ve belirli uyku düzeni olan kişilerdir.(7)

Havighurst'e göre olumlu benlik gelişimi son çocukluk döneminde(6-12 yaş) oluşmaya başlar. Çocuk bu dönemde kendine ve başkalarına karşı olumlu ilişkiler geliştirir. Kendine has vicdan ve ahlak sistemi oluşturur. Ergenlik döneminde kimlik bunalımı yaşar ve bu kimlik bunalımını olumlu bir şekilde atlarsa kendine has bir kimlik edinir, bu yüzden son çocukluk ve ergenlik dönemi olumlu benlik saygısı için kritik dönemlerdir.(8)Bu dönemde yapılan sporun da çocukların benlik saygısı üzerinde bedensel ruhsal ve sosyal yönden olumlu etkileri vardır. Solokun (1990) yaptığı bir araştırmaya göre aktif spor yapan bireylerin sedanterlere göre öz saygıları daha yüksek çıkmıştır. Smith (1979) küçük lig beyzbolunun oyuncuların öz saygılarını olumlu etkilediğini belirtmiştir. Cherry (1991) 'nin yaptığı araştırmaya göre öz saygıyı etkileyen 4 faktör bulunmaktadır; arkadaşlardan gelen sosyal destek, çocuğun babası tarafından takdir edilmesi, takım sporlarında yer alma, hareketlerinde bağımsız olma (9). Basketbol, futbol, voleybol gibi takım sporuyla uğraşan sporcular kısıtlanmalar karşısında daha sakin, benliğini koruyan ve çözüm odaklı davranmaktadır (10). Yapılan araştırmalara göre basketbol ve tekerlekli sandalye basketbolunun benlik saygısı, esenlik algısı ve yaşam doyumu üzerinde olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir (12).

Basketbol,1892 yılında Amerika'nın Springfield eyaletinde doğmuştur Kısa süre içerisinde Amerika'nın dört bir yanına yayılmış St. Louis Olimpiyat Oyunları'nda gayri resmi olarak yer almış,1936 oyunlarında ise resmi olarak yer almıştır. Ülkemizde ilk kez Robert koleji'nde oynanmıştır. Galatasaray Lisesi beden eğitimi öğretmeni Ahmet Robenson da bu maçı izleyip etkilenecek öğrencilerine öğretmiş ve ilk kurallı maç Robenson öğretmenin kaptanlığında Türk takımı ile Amerikalılar arasında yapılmıştır. Ülkemizde kulüp bazında faaliyet gösteren ilk takım Fenerbahçe'dir. Lig müsabakaları ise İstanbul Basketbol Bölgesi takımının kurulmasıyla bu takım öncülüğünde başlamıştır (5).

Basketbol 28*15 m ölçülerindeki bir sahada 5'er kişilik iki takımla oynanır. Her takımın 7 yedek oyuncu bulundurma hakkı vardır yani takımlar sahaya toplam 12 oyuncu ile çıkabilir.Oyun10' ar dakikalık 4 periyottan oluşur, toplam oyun süresi 40 dakikadır. Takımların oyuncu değiştirme hakkı sınırsızdır (6).

Spor benlik saygısı açısından normal bireyleri olduğu kadar engelli bireyleri de etkilemektedir. Alfred Adler benlik saygısı gelişiminde önemli istenmeyen durumlardan bahsetmiştir; bunlardan

bir tanesi organ yetersizliği, bir diğeri ise böyle bir bir yetersizliği olan bireyin aile ve arkadaşları gibi sosyal çevresi tarafından kabul edilmeyip, desteklenmemesidir (11).

Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yetilerini farklı derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gerekliliklerini tam olarak karşılayamayan bireyler engelli olarak tanımlanmaktadır(1). Türkiye’de sık görülen engelli grupları şunlardır: Bedensel engelliler, Görme engelliler, İşitme engelliler, Dil ve Konuşma engelliler, Zihinsel engelliler, Otistik engelliler (Otizm), Süreğen hastalar(2)

Engelli bireylerde sporun tedavi amacıyla kullanılması 2.Dünya savaşı sonrasında başlamıştır. Savaş gazilerini tedavi ve rehabilite etmek için sporun kullanılması fikrine Stoke Mandeville Hastesinde nörocerrah olan Dr.Ludwing Guttman öncülük etmiştir. Okçuluk, bowling, masa tenisi ve TS polo gibi dallarda ilk çalışmalar başlatılmıştır. TS basketbolu ilk defa 1945 yılında Corana Deniz Üssü’nde oynanmıştır. Türkiye’de ise engelliler için spor faaliyetleri 1990’dan itibaren faaliyet göstermeye başlamıştır (3).

Tekerlekli sandalye basketbolu, tekerlekli sandalyeyle beşer kişilik iki takım halinde, oynanır. Tekerlekli sandalye basketbolu 2x20 dakikalık iki devre ya da 4x12 dakikalık 4 devre şeklinde oynanır. Devre arası istirahat 10 veya 15 dakikadır. Ayakta oynanan basketbol oyunu için geçerli olan kuralların hepsi tekerlekli sandalye basketbolu için de geçerlidir. Özel durumlar ve tekerlekli sandalyenin saha içindeki durumu ile ilgili hususlar, Uluslararası Tekerlekli Sandalye Basketbol Federasyonu (IWBF)’in hazırladığı kurallar kitabında belirtildiğinin aynısıdır (4).

Bu çalışmanın amacı tekerlekli sandalye basketbolcuları ile normal basketbolcuların benlik saygısı düzeylerini karşılaştırmaktır.

Yöntem

Araştırma da veri toplama aracı olarak Rosenberg Benlik saygısı ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek tekerlekli sandalye basketbolcuları ile normal basketbolculara uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde ‘ Mann Whitney U Testi’ ve ‘Kruskal Wallis Testi ‘SPSS.22.0 istatistik programı kullanılmıştır.

Bulgular

Elde edilen bulgular tablolar haline dönüştürülerek konu daha net ve anlaşılır şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	,724
Bartlett's Test of Approx. Chi-Square Sphericity	150,632
Df	45
Sig.	,000

$p < 0.05$

Bu çalışmanın geçerliliğini incelemek için KMO ve Bartlett testi yapılmıştır. Test sonucuna göre $p < 0.05$ ten küçük olduğu için anlamlı ve geçerli bir çalışmadır. Test sonucuna göre istatistiki işlem yapılabilir.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,908	10

Bu çalışmanın güvenilirliğini incelemek için Cronbach's Alpha testi yapılmıştır. Test sonucuna göre Alpha = 90 olduğunu için geçerli bir güvenilirlik düzeyine sahip olduğu söylenebilir.

Tests of Normality

Shapiro-Wilk		
Statistic	df	Sig.
,744	20	,000
,744	20	,000
,800	20	,001
,637	20	,000

,784	20	,001
,744	20	,000
,744	20	,000
,869	20	,011
,737	20	,000
,804	20	,001

Testin normal dağılım gösterip göstermediğini incelemek için normallik testi yapılmıştır. Veri sayısı 50 den az olduğu için shapiro wilk testi uygulanmıştır. $P < 0.05$ küçük olduğu için normal dağılım göstermiyor ve nonparametrik testler uygulanmıştır.

Mann-Whitney Test

Ranks

	Sporcutürü	N	Mean Rank	Sum of Ranks		Ortalama
Ortalama	engelli	10	10,25	102,50	Mann-WhitneyU	47,500
	normal	10	10,75	107,50	Wilcoxon W	102,500
	Total				Z	-,189
		20			Asymp. Sig. (2-tailed)	,850
					Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,853 ^b

$p < 0.05$

Sporcu türü ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelemek için mann whitney u testi yapılmıştır. Test sonucuna göre sporcu türü ile benlik saygısı ortalaması arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Kruskal-Wallis Test

Ranks

	sporyapmayılı	N	Mean Rank		ortalama
ortalama	2-5 yıl arası spor yapıyor	1	1,00	Chi-Square	3,929
	6-10 yıl arası spor yapıyor	15	10,23	df	2
	11-15 yıl arası spor yapıyor	4	13,88	Asymp. Sig.	,140
	Total	20			

$p < 0.05$

Spor yapma yılı ile benlik saygısı ortalaması arasındaki ilişkiyi incelemek için kruskal- Wallis testi yapılmıştır. Test sonucuna göre benlik saygısı ortalaması ile spor yapma yılı arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Bunun sebebi olarak örneklem grubunun spor yapma yıllarının birbirine çok yakın olması varsayılmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Yapılan araştırmaların birçoğu sporun fiziksel etkinlikler ve psikososyal sağlık üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermiştir. Spor bireyin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimini destekler. Ayrıca olumlu benlik algısı, benlik saygısı ve liderlik özelliklerinin gelişimi üzerine olumlu etkileri vardır.(13)

Bu araştırmanın sonuçlarına göre tekerlekli sandalye basketbolcuları ile normal basketbolcuların spor yapma yılı arttıkça benlik saygısı artmıştır. Ancak tekerlekli sandalye basketbolcuları ile normal basketbolcuların benlik saygısını karşılaştırdığımızda ikisi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bunun sebebi olarak sporun bütün bireylerde olduğu gibi engelli bireylerde de görülen benlik saygısı ve öz güven gibi faktörleri yükseltici etkisidir.

Çuhadaroğlu F. (1989) yaptıkları araştırmada Schefer ve Pcoffer (1989)'da, tekerlekli sandalye yarışmalarına katılan özürlü sporcuların benlik saygılarının arttığını bulmuştur. 1990 'da büyük

Schmill ve arkadaşları, özürlü sporcuların sporcu olmayanlara göre daha yüksek benlik saygısına sahip olduklarını 52 belirlemişlerdir. 1989 yılında Ebbeck (1995), çocuklarda benlik kavramının fiziksel aktivite ile artırılabilirliğini bulmuşlardır (16).

Kızmaz (14), yaptığı araştırmasında sporcunun spor yapma yılı arttıkça, sosyal olgunluk ve sosyal beceri yönünün başkalarını haklarını tanıyan, kendine güven duyan, başkalarına zarar vermekten kaçınma özelliklerinin geliştiğini belirtmektedir. tüm bu araştırma sonuçlarına baktığımızda spor yapma yılı arttıkça benlik saygısının artması bizim çalışmamızı destekler niteliktedir.

Karakoç (15), yaptığı çalışmada Egzersiz yapmanın beden imgesi memnuniyeti ve benlik saygısına etkisini ortaya koymak adına yapılan araştırmalar çerçevesinde araştırmacılar; benlik saygısı, vücut imgesi memnuniyeti ve egzersiz arasında dolaylı yoldan bir ilişki olabileceğini belirtmiştir. Fakat bunu desteklemeyen araştırmalar da vardır.

Bowker, Gadbols ve Cornock (2003) lise öğrencileriyle yapılan bir araştırmada egzersizle global benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını belirtmişlerdir (17). Ancak bizim çalışmamıza göre egzersiz ve benlik saygısı arasında olumlu bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

Tiggerman ve Willason (2000) yaptıkları bir araştırmada egzersiz ve benlik saygısının erkekler için pozitif kızlar için ise negatif bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Yani buradan da anlaşılacağı gibi” egzersiz ve benlik saygısı cinsiyet faktörü ile ilişkilidir. (18).

Bu araştırmanın daha çok desteklenmesi için çalışmaya cinsiyet faktörü eklenebilir ve araştırma daha çok sporcuyla yapılabilir.

Kaynakça

1. Akınoğlu, B. ve Arkadaşları (2016) Paralimpik Okçuların ve Tekerlekli Sandalye Basketbol Oyuncularının Care Stabilizasyon Verilerinin Karşılaştırılması. Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi. 1(3).21-27.
2. Besiri, A. Yoksulluk Ekseninde Engellilerin Karşılaştırılması. TBB Dergisi. 83.353-374.
3. Üstünkaya, Ö. TS Kullananlarda Basketbol Oynamanın Omuz Ağrısı, Fonksiyonel Kapasite ve Yaşam Kalitesine Etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, FTR Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
4. Üniver, T. B. (2015) TS Basketbol Oyuncularında Omuz Bölgesine Uygulanan Kinerio Tape Bantlamanın Kas Kuvvetine Etkisi. Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antrenörlük Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
5. Günay, M. Beden Eğitimi Öğretmenliği Konu Anlatımlı Soru Bankası, Gazi Kitapevi (2019).
6. www.beycan.net/1229/basketbolun-kurallari-kisaca.html. (erişim tarihi: 8 Mayıs 2015)

- 7.Uyanık Balat G. Akman, B.(2004) Farklı Sosyoekonomik Düzeydeki Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 14(2)175-183.Elazığ
- 8.Pegem Akademi, Gelişim Psikolojisi konu Anlatımlı Ders Kitabı,(2018).
- 9.Korkmaz, M. H. (2007) Yaz Spor Okulları ile Çocukların Benlik Saygısı Arasındaki İlişki. Eğitim Fakültesi Dergisi.xx(1)49-65.
- 10.Certel, Z. Ziya, B. (2012) Takım Sporunu Yapan Sporcularda Benlik Saygısı ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İlişkisinin İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi.14(2).157-164.
- 11.Korkmaz, M. (1996) Yetişkin Örneklem İçin Bir Benlik Saygısı Ölçeğinin Güvenilirlik ve Geçerlik Çalışması. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,İzmir.
- 12.Özen, G. Doğan, H. Konar, N.(2016) TS Basketbolcularının Esenlik Algısı ve Yaşam Doyum Düzeylerinin İncelenmesi. Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi.1(2).
- 13.Karakaya, I. Coşkun, A. Ağaoğlu, B. (2006) Yüzücülerin Depresyon, Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi. Anadolu Psikiyatri Dergisi .7:162-166
- 14.Kızmaz, M. 2004.Bireysel ve Takım Sporunu Yapan Sporcuların Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- 15.Karakoç, Ö. (2010) İşitme Engelli Milli Sporcular ile Spor Yapmayan İşitme Engellilerin Benlik Saygısı Düzeylerinin Araştırılması. Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Elazığ.
- 16.Çuhadaroglu F. (1989). Üniversite Gençliğinde Kimlik Bocalamaları. Üniversite Gençliğinde Uyum Sorunları Sempozyumu Bilimsel Çalışmaları. Bilkent Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Araştırma Merkezi. Ankara.
- 17.Bowker A. Gadbois S. and Cornock B.(2003). Sports Participation and Self Esteem: Variations as a Function of Gender and Gender Role Orientation. Sex Roles,; Champaign, IL: Human Kinetics 1–7, 44–55, 66–88, 148.U.S.A.
- 18.Tiggeman M and Williamson S. (2000). The Effect of Exercise on Body Satisfaction and Self-Esteem as a Function of Gender and Age. Sex Roles,; 119-127.

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SPORDA ZİHİNSEL DAYANIKLIKLARININ İNCELENMESİ (BAYBURT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Dr. Öğretim Üyesi Özgür KARATAŞ

İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü

Araştırmacı Savaş EREL

Bayburt Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü

Öğr.Gör Bülent TATLISU

Bayburt Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Antrenörlük Eğitimi Bölümü

Öz

Bu çalışmanın amacı, Bayburt Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin sporda zihinsel dayanıklılıklarının bazı değişkenlere göre incelenmesidir. Araştırmaya 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Bayburt Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda öğrenim gören, 81 kadın ve 178 erkek olmak üzere toplam 259 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada zihinsel dayanıklılık seviyesini belirlemek amacıyla Sheard ve ark. (2009) tarafından geliştirilen “Sporda Zihinsel Dayanıklılık Envanteri” kullanılmıştır. Ölçeğin güvenirlik sonuçları Güven faktöründe 0.72, Devamlılık faktöründe 0.79 ve Kontrol faktöründe 0.69 olarak bulunmuştur. Verilerin analizinde frekans, aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde gibi betimsel istatistikler ve Independent Student T ile ANOVA (TUKEY) testleri kullanılmıştır. İstatistikî analizlerde anlamlılık düzeyi $p>0.05$ olarak seçilmiştir. Öğrencilerin sporda zihinsel dayanıklılıkları güven faktöründe erkekler ile kadınlar, babası üniversite mezunu olanlar ile babası ilkököl ve ortaokul mezunu olanlar arasında anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0.05$), Yaş, Aile Gelir Durumu, Anne Eğitim Durumu, Spor Türü ve Spor Yapma Düzeyi değişkenlerinde ise zihinsel dayanıklılık faktörlerinin hiçbirinde gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı ($p>0.05$) tespit edilmiştir. Bu araştırma, cinsiyet ve baba eğitim düzeyinin zihinsel dayanıklılık faktörlerinden güven faktörü üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi, Spor, Zihinsel Dayanıklılık

Giriş

Beden eğitimi ve spor bireylerin çok yönlü gelişimini sağlayabilen; fiziki, bilişsel, duygusal ve sosyal olarak gelişimlerinde oldukça önemli rolü olan bir olgu, bir disiplini oluşturmaktadır. Bu çok

yönlülüğün gelişiminde sağlamış olduğu katkılar sebebiyle beden eğitimi; eğitimde ve öğretimde hedeflenenlerinin bütünüyle gerçekleştirebildiği neredeyse tek alan olma niteliğindedir (Gülüm, 2008).

Beden eğitimi ve spor; bireylerin bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimlerini sağlayan; bilgi, beceri ve liderlik gibi yeteneklerini geliştiren ve toplumsallaştıran, mücadeleci, azimli ve kararlı olma gibi kişilik özelliklerini geliştiren ve sorunlarından uzaklaştırarak stres atmalarını sağlayan bir bilimdir (Harmandar, 2004).

Spor ise, toplumsal alanda kişilerin, psikolojik, zihinsel ve fiziksel alanda gelişimi sağlayan sosyal faaliyet alanıdır. Spor ile ilgilenen insanların en önemli sebeplerinden birisi hoş gözükmeye ve bu durumdan hoşnut olma algısı içerisinde bulunmaktadır. Spor, bireylerin hem ruhsal gelişimini sağlar hem de ruhsal gelişimini sağlarken bireyin kendisine güven duygusu kazanmasına katkıda bulunur. Aynı zamanda spor bireylerin psikolojik yönden hayata hazırlanmasını sağlayan en etkili faktördür. Spor bu yönüyle insanların psiko-sosyal toplumsal ve bireysel olarak denge kurmasına da katkı sağlar (Yalçın, 2009).

Spor tek ya da toplulukla yapılan, kendine has kuralları olan genelinde bir yarışmaya dayanan bedensel ve zihinsel gelişimi sağlayan eğitici ve eğlendirici bir etkinliktir. Spor, belli kurallar çerçevesinde araçlı ya da araçsız, bireysel ya da toplu olarak boş zaman aktivitesi kapsamında yaptığı sosyalleştirici, topluluğu bütünleştirici ruh ve fiziksel özellikleri geliştiren rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgudur (Kılıcıgil, 1985).

Son zamanlarda spor psikologlarının üzerinde durdukları konulardan bir tanesi olan zihinsel dayanıklılık sporcular ve antrenörler için özellikle müsabaka dönemlerinde büyük önem taşımaktadır (Crust, 2008; Jones ve Parker, 2013; Jones ve ark., 2007; Sheard, 2013).

Genel olarak bir başarı veya uyum sağlama süreci olarak tanımlanan zihinsel dayanıklılık (Hunter, 2001), stresin olumsuz etkilerini azaltan ve uyumluluğu destekleyen bir faktör olarak görülmektedir (Jacelon, 1997). Bunun yanı sıra, zihinsel dayanıklılığı, zor yaşamsal deneyimler karşısında kişinin kendisini toparlama gücü (Garmezy, 1991) veya değişimin ya da felâketlerin üstesinden gelme yeteneği olarak da tanımlamak mümkündür (Wagnild ve Young, 1993).

Zamanla toplum içinde sporun yaygın olarak uygulanması, spor alanlarında zihinsel dayanıklılığın keşfedilmesine ve uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Sporda zihinsel dayanıklılık çalışmalarına Loehr'in öncülük ettiği düşünülmektedir (Crust, 2007; Mack ve Ragan, 2008; Gucciardi, 2011; Drees ve Mack, 2012; Gucciardi ve ark., 2012; Diment, 2014; Amato-Henderson ve ark., 2014; Knust ve ark., 2014). Loehr sporcularda dayanıklılığı: fiziksel dayanıklılık, zihinsel dayanıklılık ve duygusal dayanıklılık olmak üzere 3 bölüme ayırmıştır. Loehr'in dayanıklılığı ayırmada kullandığı zihinsel dayanıklılık kavramıyla birlikte sporda bu kavram daha popüler hale gelmiştir. Loehr zihinsel dayanıklılığı, yarışma, anında mücadeleye devam ederken ideal performansı sürdürülebilme yeterliliği olarak ifade etmiştir (Mack ve Ragan, 2008).

Spor yapan bireylerin zihinsel dayanıklılıklarının önemi aşırıdır. Bu nedenle araştırmamız, beden eğitimi ve spor öğrencilerinin çeşitli değişkenlere göre sporda zihinsel dayanıklılıklarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirildi.

Materyal ve Metod

Araştırma Grubu:

Araştırmaya 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Bayburt Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda öğrenim gören, 81 kadın ve 178 erkek olmak üzere toplam 259 öğrenci gönüllü olarak katıldı.

Veri Toplama Aracı:

Araştırmada zihinsel dayanıklılık seviyesini belirlemek amacıyla Sheard ve ark. (2009) tarafından geliştirilen “Sporda Zihinsel Dayanıklılık Envanteri” (Sport Mental Toughness Questionnaire-SMTQ-14) kullanıldı (Sheard ve ark., 2009). Ölçek üç alt boyuttan (Güven, Devamlılık ve Kontrol) oluşmaktadır ve 4’lü likert tipindedir. Ölçeğin güvenirlik sonuçları Güven faktöründe 0.72, Devamlılık faktöründe 0.79 ve Kontrol faktöründe 0.69 olarak bulundu.

İstatistiksel Analiz:

Elde edilen veriler SPSS 22.0 for WINDOWS paket programında analiz edildi. Tanımlayıcı istatistikler yapıldıktan sonra veri setinin dağılımı için normallik analizleri yapıldı ve dağılımın normal olduğu tespit edildi. Bu nedenle ikili grup karşılaştırmalarında Independent Student T testi çoklu grup karşılaştırmalarında ise Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile birlikte TUKEY testleri uygulandı. Sonuçlar .05 anlamlılık değerinde yorumlandı.

Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre zihinsel dayanıklılık faktörlerinin karşılaştırılması

Faktör	Cinsiyet	N	X	ss	T	P
Güven	Kadın	81	17.5062	2.50561	-3.593	.000*
	Erkek	178	18.8146	2.80726		
Bağlılık	Kadın	81	11.6296	2.24413	1.527	.128
	Erkek	178	11.1348	2.49153		
Kontrol	Kadın	81	12.0247	1.86397	-1.821	.070

Erkek 178 12.5449 2.24255

*p<.05

Tablo 1 incelendiğinde, cinsiyetlerine göre katılımcıların zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında, güven faktörü değerlerinin erkeklerin kadınlardan anlamlı derecede yüksek olduğu, diğer faktörlerde ise anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların yaş değişkenine göre zihinsel dayanıklılık faktörlerinin karşılaştırılması

Faktör	Yaş	N	X	ss	T	P
Güven	19-22 yıl	231	18,3074	2,71484	-1.636	.103
	23-26 yıl	28	19,2143	3,20136		
Bağlılık	19-22 yıl	231	11,2641	2,42710	-.436	.628
	23-26 yıl	28	11,5000	2,42670		
Kontrol	19-22 yıl	231	12,4026	2,17251	.439	.661
	23-26 yıl	28	12,2143	1,89262		

Tablo 2 incelendiğinde, yaşlarına göre katılımcıların zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında hiçbir faktörde gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların aile gelir değişkenine göre zihinsel dayanıklılık faktörlerinin karşılaştırılması

Faktör	Aile Geliri	N	X	ss	F	p
Güven	2020 TL ve altı	130	18.2462	2.57315	.445	.721
	2021-4040 TL	92	18.4891	3.11499		
	4041-6060 TL	21	18.9524	3.05739		
	6061 TL ve üzeri	16	18.5000	1.96638		
Bağlılık	2020 TL ve altı	130	11.2077	2.40702	.597	.618
	2021-4040 TL	92	11.3696	2.61743		

	4041-6060 TL	21	10.9524	2.31249		
	6061 TL ve üzeri	16	11.9375	1.34009		
	2020 TL ve altı	130	12.1846	2.21966		
	2021-4040 TL	92	12.6630	2.00152		
Kontrol					.926	.429
	4041-6060 TL	21	12.2857	2.34825		
	6061 TL ve üzeri	16	12.5000	2.00000		

Tablo 3 incelendiğinde, aile gelir düzeylerine göre katılımcıların zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında hiçbir faktörde gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların anne eğitim düzeyi değişkenine göre zihinsel dayanıklılık faktörlerinin karşılaştırılması

Faktör	Anne Eğitim Düzeyi	N	X	ss	F	p
	İlkokul	149	18.3432	2.74956		
	Ortaokul	50	18.8600	2.37341		
Güven	Lise	31	18.3871	3.34343	1.127	.339
	Üniversite	29	17.1111	3.25747		
	İlkokul	149	11.3550	2.48411		
	Ortaokul	50	11.3000	2.56547		
Bağlılık	Lise	31	11.0000	2.20605	.230	.876
	Üniversite	29	11.0000	.86603		
	İlkokul	149	12.3905	2.13004		
Kontrol	Ortaokul	50	12.4600	2.03249	.182	.909

Lise	31	12.3548	2.40206
Üniversite	29	11.8889	2.31541

Tablo 4 incelendiğinde, anne eğitim düzeylerine göre katılımcıların zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında hiçbir faktörde gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların baba eğitim düzeyi değişkenine göre zihinsel dayanıklılık faktörlerinin karşılaştırılması

Faktör	Baba Eğitim Düzeyi	N	X	ss	F	p	TUKEY
Güven	İlkokul (a)	108	18.0926	2.70526	3.399	.018*	a-d (.009)
	Ortaokul (b)	84	18.3095	2.83683			
	Lise (c)	44	18.4773	2.67189			b-d (.032)
	Üniversite (d)	23	20.0870	2.67842			
Bağlılık	İlkokul	108	11.1019	2.28338	1.134	.336	-
	Ortaokul	84	11.6548	2.61365			
	Lise	44	11.2955	2.48324			
	Üniversite	23	10.8261	2.18782			
Kontrol	İlkokul	108	12.1667	2.10251	1.254	.291	-
	Ortaokul	84	12.4762	2.18139			
	Lise	44	12.3636	2.32370			
	Üniversite	23	13.0870	1.72977			

Tablo 5 incelendiğinde, baba eğitim düzeylerine göre katılımcıların zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında, güven faktörü değerlerinin babası üniversite mezunu olanların babası ilkokul ve ortaokul mezunu olanlardan anlamlı derecede yüksek olduğu, diğer faktörlerde ise anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların spor türü değişkenine göre zihinsel dayanıklılık faktörlerinin karşılaştırılması

Faktör	Spor Türü	N	X	ss	t	P
Güven	Bireysel Spor	76	18.4868	2.69564	.303	.762
	Takım Sportu	183	18.3716	2.81941		
Bağlılık	Bireysel Spor	76	11.2500	2.26936	-.169	.866
	Takım Sportu	183	11.3060	2.49049		
Kontrol	Bireysel Spor	76	12.6053	2.28665	1.080	.281
	Takım Sportu	183	12.2896	2.07768		

Tablo 6 incelendiğinde, spor türü değişkenine göre katılımcıların zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında hiçbir faktörde gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Tablo 7. Katılımcıların spor yapma düzeyi değişkenine göre zihinsel dayanıklılık faktörlerinin karşılaştırılması

Faktör	Spor Yapma Düzeyi	N	X	ss	F	P
Güven	Okul Takımı	76	18.6053	2.52496	1.440	.239
	Amatör	162	18.2099	2.87942		
	Milli Takım	21	19.1905	2.80391		
Bağlılık	Okul Takımı	76	11.4342	2.40741	1.493	.227
	Amatör	162	11.3333	2.44695		
	Milli Takım	21	10.4286	2.22646		
Kontrol	Okul Takımı	76	12.6579	1.71699	1.659	.192
	Amatör	162	12.1975	2.28100		

Milli Takım 21 12.8095 2.33707

Tablo 7 incelendiğinde, spor yapma düzeylerine göre katılımcıların zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında hiçbir faktörde gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Beden eğitimi ve spor öğrencilerinin sporda zihinsel dayanıklılık düzeylerini araştırdığımız bu çalışmada, katılımcıların cinsiyetlerine göre zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında, güven faktörü değerlerinin erkeklerin kadınlardan anlamlı derecede yüksek olduğu diğer faktörlerde ise anlamlı bir fark olmadığı bulundu (Tablo 1). Araştırmada yaşlarına göre katılımcıların zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında hiçbir faktörde gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görüldü (Tablo 2). Aile gelir düzeylerine göre katılımcıların zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında hiçbir faktörde gruplar arasında farklılık bulunmadı. (Tablo 3). Baba eğitim düzeylerine göre katılımcıların zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında, güven faktörü değerlerinin babası üniversite mezunu olanların babası ilköğretim ve ortaokul mezunu olanlardan anlamlı derecede yüksek olduğu, diğer faktörlerde ise anlamlı bir fark olmadığı ayrıca anne eğitim düzeylerine göre de hiçbir faktörde gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görüldü (Tablo 4-5). Araştırma sonucunda katılımcıların spor türü değişkenine göre zihinsel dayanıklılıkları değeri arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edildi (Tablo 6). Spor yapma düzeylerine göre katılımcıların zihinsel dayanıklılıkları karşılaştırıldığında hiçbir faktörde gruplar arasında anlamlı bir fark görülmedi (Tablo 7).

Yapılan bu araştırma sonucunda; Erkeklerin güven faktörü değerlerinin kadınlardan anlamlı derecede yüksek olduğu, diğer faktörlerde ise erkekler ile kadınlar arasında bir fark olmadığı, Babası üniversite mezunu olanların babası ilköğretim ve ortaokul mezunu olanlardan güven faktörü değerlerinin anlamlı derecede yüksek olduğu, diğer faktörlerde ise baba eğitim düzeyinin farklılık oluşturmadığı, Yaşlarına, aile gelir düzeylerine, anne eğitim düzeylerine, yaptıkları spor türlerine göre zihinsel dayanıklılık faktörlerinde gruplar arasında anlamlı farklar olmadığı tespit edildi

Kaynakça

Cattell, R. B. (1957) Personality and Motivation Structure and Measurement. New York: Harcourt, Brace and World.

Crust L, (2008) A review and conceptual re-examination of mental toughness: Implications for future researchers. Personality and Individual Differences, 45: 576- 583.

Crust L. (2007) Mental toughness in sport: A review. International Journal of Sport and Exercise Psychology.5(3): 2 70-290.

Diment GM. (2014) Mental toughness in soccer: A behavioral analysis. Journal of Sport Behavior. 57(4): 317-332.

Drees MJ, Mack MG. (2012) An examination of mental toughness over the course of a competitive season. *Journal of Sport Behavior*. 2012;35(4): 377-386.

Garmezy, N. (1991) Resilience and Vulnerability to Adverse Developmental Outcomes Associated with Poverty, *American Behavioral Scientist*, 34: 416-430.

Gucciardi DF, Hanton S, Mallet CJ.(2012) Progressing measurement in mental toughness: A case example of the Mental Toughness Questionnaire 48. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*. 2012;3: 194-214. doi: 10.1037/a0027190.

Gucciardi DF. (2011) Measuring mental toughness in sport: A psychometric examination of the Psychological Performance Inventory-A and its predecessor. *Journal of Personality Assessment*. 94(4): 393-403. doi: 10.1080/00223891.2012.660292.

Gülüm, V. (2008) “Adana İlindeki Beden Eğitimi Öğretmenlerinin İlköğretim Okullarında Uygulanmakta Olan Beden Eğitimi Öğretim Programına Yönelik Görüşlerin Değerlendirilmesi”. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Adana.

Harmandar, Ğ. (2004) Beden Eğitimi Ve Sporda Özel Öğretim Yöntemleri. Nobel Yayın Dağıtım.

Jacelon, C. S. (1997) The Trait and Process of Resilience, *Journal of Advanced Nursing*, 25: 123-129.

Jackson, S., THOMAS, P., MARSH, H., SMETHURST, C. (2001) Relationships Between Flow, Self-Concept Psychological Skills, and Performance. *Journal of Applied Sport Psychology*, 13: 129-153.

Jones, M. I., Parker, J. K. (2013) What is the size of the relationship between global mental toughness and youth experiences? *Personality and Individual Differences*, 54: 519-523.

Kılıçgil E, (1985) Sosyal Çevre-Spor İlişkileri, Bağıran Yayınevi, s.18 Ankara

Knust, S, La Guerre K, Wrisberg C, King C, Berggrun N.(2014) Preliminary evidence for a relationship between mental toughness and quality of life for NCAA Division-I student athletes. *Athletic Insight*. 2014;6(2):173-184. Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/1623317223?accountid=29017>.

Mack MG, Ragan.(2008) BG. Development of the mental, emotional, and bodily toughness inventory in collegiate athletes and nonathletes. *Journal of Athletic Training*.43(2): 125-132.

Maddi SR The story of hardiness: twenty years of theprizing, research, and practice. *Consulting Psychology Journal*. 2002;54(3),173–185.

Wagnild, G. M., Young, H. M. (1993) Development and Psychometric Evaluation of the Resilience Scale, *Journal of Nursing Measurement*, 1(2):165-178.

Yalçın Y, (2009) Spor tatmininin sporcuların stres ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi: antrenör cinsiyetinin rolünü belirlemeye yönelik Antalya ilinde bir uygulama 2009, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri. s.216.

GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ ÇALIŞANLARININ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)

Dr. Öğretim Üyesi Özgür KARATAŞ

İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

Cengiz YİĞİT

Malatya Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü

Öz

Bu çalışmanın amacı, Malatya İli Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesidir.

Araştırmanın evrenini Malatya Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü merkez binasında çalışan 159 personel oluşturmaktadır. Örneklemi ise Malatya Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü merkez binasında çalışan 123 personel oluşturmaktadır.

Bu çalışma araştırma yaklaşımı olarak tanımlanan tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Ölçeğin genel cronbach alpha katsayısı 0.78, her bir alt boyut için ayrı ayrı hesaplanan cronbach alpha katsayısı duygusal tükenme boyutu için 0.89, duyarsızlaşma boyutu için 0.67, kişisel başarı boyutu için 0.72 olarak bulunmuştur. Verilerin analizinde frekans, aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde gibi betimsel istatistikler ve t-testi, gruplar arası farkı belirlemek için Anova ile birlikte post-hoc LSD testleri kullanılmıştır. İstatistiki analizlerde anlamlılık düzeyi $p>0.05$ olarak seçilmiştir.

Malatya Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü çalışanlarının tükenmişlik düzeyleri cinsiyet, yaş değişkenlerine göre duygusal tükenme alt boyutunda, hizmet yılı değişkenlerine göre duygusal tükenme ve kişisel başarı alt boyutunda, eğitim durumu değişkenine göre duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0.05$), medeni durum ve aylık gelir değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0.05$) tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, Spor, Gençlik

Giriş

Gücünü yitirmiş olma, çaba göstermeme durumu (Tdk, 2019), Tükenmişlik, sistem ve şahıs açısından olumsuz sonuçları beraberinde oluşturacağı için önlenmesi gereken bir kaos olarak kabul edilmektedir (Kırılmaz ve ark., 2003).

Tükenmişliğin Nedenleri;

Kişisel ve örgütsel olmak üzere iki grupta ele alınabilir. (Ağaoğlu ve ark.,2004)

Kişisel Nedenler

- Yaş,
- Medeni durum,
- Çocuk sayısı,
- İşe aşırı bağlılık,
- Kişisel beklentiler,
- İsteklendirme,
- Kişilik,
- Performans,
- Kişisel yaşamda karşılaşılan stres,
- İş doyumu,
- İnfomal ilişkiler yürüttüğü bireyler
- Üstlerinden gördüğü destek gibi etmenler

Örgütsel Nedenler

- İşin niteliği,
- Çalışılan iş yeri tipi,
- Çalışma süresi,
- İş yerinin özellikleri,
- İş yükü,
- İş gerilimi,
- Rol belirsizliği,
- Eğitim durumu,
- Karara katılamama,
- Örgüt içi ilişkiler,
- Ekonomik ve toplumsal etmenler

Yöntem

Bu çalışma araştırma yaklaşımı olarak tanımlanan tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın evrenini Malatya Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü merkez binasında çalışan 159 personel oluşturmaktadır. Örneklemini ise Malatya Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü merkez binasında çalışan 123 personel oluşturmaktadır. Verilerin elde edilmesinde Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen ve Ergin (1993) tarafından Türkçe'ye çevrilen Maslach Tükenmişlik Envanteri

kullanılmıştır. Ölçek 5’li likert tipinde 22 maddeden ve 3 boyuttan (duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı) oluşmaktadır.

Bulgular

Tablo 4.1 Cinsiyete Göre Tükenmişlik Alt Boyutlarının T-Testi Sonuçları

Cinsiyet		N	Mean	f	p
Duygusal Tükenme	Erkek	97	21,67	3,31	0,007*
	Kadın	26	24,38		
Duyarsızlaşma	Erkek	97	15,09	0,08	0,76
	Kadın	26	15,61		
Kişisel Başarısızlık Hissi	Erkek	97	29,62	0,18	0,66
	Kadın	26	29,69		

Tablo 4.1 incelendiğinde katılımcıların tükenmişlik ölçeği alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonucunda grup ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. ($p < 0,05$) Kadın Personellerin duygusal tükenme alt boyutunda ortalamaları (24,40) erkek personellerin duygusal tükenme alt boyutunda puan ortalamaları (21,68) bulunmuştur. Bu sonuçlara göre duygusal tükenme alt boyutunda kadın personellerin lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.2 Yaş Gruplarına Göre Tükenmişlik Alt Boyutlarının Anova Testi Sonuçları

ANOVA				LSD	
		Kareler Toplamı	f	p	Grup
Duygusal Tükenme	Gruplar arası	593,14	3,86	,011*	27-32 ile 45 ve üzeri
	Gruplar içi	6085,53			33-38 ile 45 ve üzeri
					p
					0,01
					0,11

	Toplam	6678,68				
Duyarsızlaşma	Gruplar arası	72,68	1,22	,304		
	Gruplar içi	2357,23				
	Toplam	2429,91				
Kişisel Başarısızlık Hissi	Gruplar arası	8,11	,135	,939		
	Gruplar içi	2392,14				
	Toplam	2400,26				

Tablo 4.2 incelendiğinde katılımcıların tükenmişlik ölçeği alt boyutlarının Yaş değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalaması arasında istatistiksel olarak duygusal tükenme alt boyutunda anlamlı bir fark bulunmuştur. ($p < 0,05$) Post-Hock testi olan LSD testi sonucunda; Bütün yaş grupları arasında fark bulunmuştur. Fakat anlamlı farkın olduğu; 45 ve yaş üstü personellerin ortalaması (17,90) 27-32 yaş grubu personellerin ortalaması (24,41) ve 33-38 yaş grubu personellerin ortalaması (22,70) bulunmuştur. Bu sonuçlara göre 45 yaş ve üstü personellerin duygusal tükenme alt boyutunda 27-32 ve 33-38 yaş grubu personellere göre tükenmişlik düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.3 Medeni Duruma Göre Tükenmişlik Alt Boyutlarının T-Testi Sonuçları

	Medeni Durumunuz	N	Mean	f	p
Duygusal Tükenme	Bekar	29	23,06	,080	,778
	Evli	94	21,98		
Duyarsızlaşma	Bekar	29	15,72	,069	,793
	Evli	94	15,04		
Kişisel Başarısızlık Hissi	Bekar	29	31,03	,074	,787
	Evli	94	29,21		

Tablo 4.3 incelendiğinde katılımcıların tükenmişlik ölçeği alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonucunda grup ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 4.4 Eğitim Duruma Göre Tükenmişlik Alt Boyutlarının Anova Testi Sonuçları

		N	Mean	f	p	LSD	
						Grup	p
Duygusal Tükenme	Ortaöğretim	10	20,60	3,57	,009*	Ortaöğretim – lisansüstü	,021*
	Lise	16	17,50			Lise – lisans	,008*
	Ön lisans	15	22,40			Lise - lisansüstü	,001*
	Lisans	74	22,78			Lisans – Lisansüstü	,033*
	Lisans üstü	8	28,50				
	Toplam	123	22,24				
Duyarsızlaşma	Ortaöğretim	10	15,60	2,45	,050*	Lise – Ön lisans	,035*
	Lise	16	12,25			Lise – Lisans	,008*
	Ön lisans	15	15,60			Lise - Lisansüstü	,008*
	Lisans	74	15,47				
	Lisans üstü	8	17,37				
	Toplam	123	15,20				
Kişisel Başarısızlık Hissi	Ortaöğretim	10	28,30	,700	,593		
	Lise	16	28,62				
	Ön lisans	15	30,66				
	Lisans	74	29,87				

	Lisans üstü	8	29,25		
	Toplam	123	29,64		

Tablo 4.4 incelendiğinde katılımcıların tükenmişlik ölçeği alt boyutlarının eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Post-Hock testi olan LSD testi sonucunda; Öğretim düzeyi Lisansüstü olan personellerin duygusal tükenmişlikleri ortaöğretim, lise ve lisans düzeyi öğrenim gören personellere göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Öğretim düzeyi Lise olan personellerin duyarsızlaşma alt boyutunda önlisans, lisans ve lisansüstü öğrenim gören personellere göre daha duyarsızlaşmalarının daha az olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.5 Hizmet Yılına Göre Tükenmişlik Alt Boyutlarının Anova Testi Sonuçları

		N	Mean	f	p	LSD	
						Grup	p
Duygusal Tükenme	1-5	29	21,06	2,61	,039*	6-10 ile 16-21 6-10 ile 21 ve üstü 11-15 ile 16-21 11-15 ile 21 ve üstü	,040*
	6-10	55	23,78				,029*
	11-15	12	25,16				
	16-21	13	19,15				,039*
	21 ve üstü	14	19,00				,032*
	Toplam	123	22,24				
Kişisel Başarısızlık Hissi	1-5	29	31,03	2,57	,041*	1-5 ile 11-15 11-15 ile 21 ve üstü	,008*
	6-10	55	29,30				
	11-15	12	27,00				,015*
	16-21	13	28,69				

	21 ve üstü	14	31,21				
	Toplam	123	29,64				
Duyarsızlaşma	1-5	29	14,62	1,164	,175		
	6-10	55	16,14				
	11-15	12	15,75				
	16-21	13	13,61				
	21 ve üstü	14	13,71				
	Toplam	123	15,20				

Tablo 4.5 incelendiğinde incelendiğinde katılımcıların tükenmişlik ölçeği alt boyutlarının hizmet yılı değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. ($p<0,05$) Post-Hock testi olan LSD testi sonucunda; hizmet yılı ile duygusal tükenme alt boyutu arasında farklar bulunmuştur. Hizmet yılı 21 ve üstü olan personellerin hizmet yılı 6-10 yıl ve 11-15 yıla göre duygusal tükenmeleri daha düşük, hizmet yılı 11-15 olan personellerin duygusal tükenmişlikleri 16-21 ile 21 ve üzeri hizmet yılı olan personellere göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Hizmet yılı ile kişisel başarı alt boyutu arasında farklar bulunmuştur. Bu farklardan anlamlı olarak bulunan sonuçlara göre; Hizmet yılı 1-5 ile 21 ve üstü olan personellerin hizmet yılı 11-15 olan personellere göre kişisel başarıları daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.6 Aylık Gelir Durumuna Göre Tükenmişlik Alt Boyutlarının Anova Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	Mean	f	p
Kişisel Başarısızlık Hissi	Gruplar arası	133,03	33,25	1,731	,148
	Gruplar içi	2267,22	19,21		
	Toplam	2400,26			
Duygusal Tükenme	Gruplar arası	96,99	24,24	,435	,783
	Gruplar içi	6581,68	55,77		
	Toplam	6678,68			
Duyarsızlaşma	Gruplar arası	62,43	15,60	,778	,542
	Gruplar içi	2367,48	20,06		
	Toplam	2429,91			

Tablo 4.6 incelendiğinde katılımcıların tükenmişlik ölçeği alt boyutlarının aylık gelir değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Anova testi sonucunda grup ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. ($p>0,05$)

Sonuç

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre tükenmişlik alt boyutları incelendiğinde kadınlar lehine “duygusal tükenme” alt boyutunda anlamlı fark bulunmuştur.

Katılımcıların yaş değişkenine göre tükenmişlik alt boyutları incelendiğinde “duygusal tükenme” alt boyutunda anlamlı fark bulunmuştur.

Katılımcıların medeni durum değişkenine göre tükenmişlik alt boyutları incelendiğinde her üç alt boyuta göre anlamlı fark bulunmamıştır.

Katılımcıların eğitim durum değişkenine göre tükenmişlik alt boyutları incelendiğinde “duygusal tükenme” ve “duyarsızlaşma” alt boyutlarında anlamlı fark bulunmuştur.

Katılımcıların hizmet yılı değişkenine göre tükenmişlik alt boyutları incelendiğinde “duygusal tükenme” ve kişisel başarısızlık hissi” alt boyutlarında anlamlı fark bulunmuştur.

Katılımcıların aylık gelir durumu değişkenine göre tükenmişlik alt boyutları incelendiğinde her üç alt boyuta göre anlamlı fark bulunmamıştır.

Kaynakça

- 1- Ağaoğlu E. ve Ark. “Araştırma Görevlilerinin Kendi Tükenmişlik Düzeylerinin İlişkin Görüşleri”XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya, 2004
- 2- Ergin C. “Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması”. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Türk Psikologlar Derneği Yayını, 1993, s: 143-154
- 3- Kırılmaz. A.Y., Çelen, Ü., Sarp, N. (2003). İlköğretimde Çalışan Bir Öğretmen Grubunda Tükenmişlik Durumu Araştırması, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara, İlköğretim-Online 2-9
- 1- Maslach C., Jackson S.E. (1981). The Measurement of Experienced Burnout. Journal of Occupational Behavior; 2:99-131
- 2- TDK, <http://sozluk.gov.tr/> (2019).

TAKIM SPORLARI BRANŞLARINDA OKUL SPORLARI MÜSABAKALARINA KATILIMLARIN İNCELENMESİ (2014-2018 YILLARI ARASI)

Dr. Öğretim Üyesi Özgür KARATAŞ

İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü

Araştırmacı Savaş EREL

Bayburt Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü

Araştırmacı Bahar ZEZE

**Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana
Bilim Dalı**

Öz

Bu araştırma, takım sporları branşların da okul sporları müsabakalarına katılan okul ve öğrencilerin 2014-2018 yılları arasındaki katılımlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada tarama (betimsel) yöntemi kullanılmıştır. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nden 2014-2018 yılları arasında okul sporlarına katılımlara ait veriler incelenerek, basketbol, futbol, voleybol ve hentbol branşlarına ait veriler ayrıştırıldı ve yıllara göre dağılımlar, Windows Excel 10 programında grafiksel olarak düzenlenmiştir. Elde edilen veriler incelendiğinde yıllara göre 2014 yılından 2018 yılına doğru takım sporları branşlarına katılan okul sayılarında artışlar olduğu gibi bu branşlara katılan hem erkek hem de kadın sporcuların sayılarının da arttığı, bazı branşlarda erkek ve kadın öğrenci katılımlarında ise sayıların yıllara göre oldukça değişken olduğu tespit edilmiştir. Son beş yıllık süreçte takım sporlarına katılımın yıllara göre artış gösterdiği tespit edilmiştir. Bu branşlardan bazılarında (futbol ve voleybol) erkek öğrenci sayısı çok fazla artış gösterirken kadın öğrenci sayısı artışının erkeklere göre daha az olduğu görülmüştür. Araştırmanın yapıldığı branşlarda cinsiyete göre branşlar arasında farklılığa neden olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu durumun sonuçları toplum genelinde erkeklerin kadınlara göre spora ilgisinin daha yüksek olduğundan kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Buna karşın voleybol branşında ise tam tersi bir artışın olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedenleri arasında voleybolun kadınlar tarafından daha çok tercih edilmesi, bu branşa karşı kadın öğrencilerin ilgilerinin artması, ekonomik ve diğer toplumsal nedenlerden dolayı da kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Okul Sporları, Takım Sporları

Giriş

Spor bireysel ya da takım halinde gerçekleştirilen ve kendine has uygun kuralları, teknikleri olan hem bedensel hem zihinsel faaliyetlerin yer aldığı alandır (İsa 1989). Farklı bir boyutuyla spor; barışçı bir toplumun meydana gelmesinde en önemli rollerden birini oynayan faktördür. Milli düzeyde birleştirici birlik ve beraberliği sağlayıcı sosyal ve toplumsal rollerinin yanı sıra milletler arası düzeyde ülkeleri birbirine yakınlaştıracı ve barışı sağlayıcı görevler üstlenmiştir (Karaküçük 1988).

İnsanın beden ve ruh gelişimini sağlamanın ve iradeyi güçlü kılmanın yanı sıra, grup çalışmasını kolaylaştırmak, karşılıklı dayanışmayı sağlamak, kendine güveni gerçekleştirmek, ferdin toplum üyeliğini kazanması ve sosyalleşmesinde de spor önemli bir faktördür (Spor şurası, 1990).

Zaman içinde bir değişme gösteren spor, 1950'li yıllardan itibaren tüm dünyada takım sporları alanında insanları etkilemiş ve böylece ilgi alanını genişletmiştir. 1980'lerden sonra takım sporlarına olan ilgi daha da artmıştır. Özellikle futbol branşına artan ilgi diğer spor branşlarına da sıçrayarak devam etmektedir (Hancı 2017).

Günümüz dünyasında en büyük spor organizasyonları olimpiyatlar ve dünya futbol şampiyonası olduğu bir gerçektir. Futbol başta olmak üzere basketbol, voleybol, hentbol, gibi spor branşları da son derece önemli bir yer tutmaktadır (Şahan 2007).

Futbol, basketbol, voleybol, hentbol, gibi en az iki ve daha fazla sporcudan meydana gelen, karşılıklı gruplar arasında yapılan spor etkinliklerine takım sporları denir. Genel olarak takım sporlarında taktik önemlidir. Sporcular strateji ve taktik bilincine sahip olmak zorundadırlar. Başarı ve başarısızlık bütün takıma pay edildiğinden dolayı sporcuların sorumlulukları ve ruhsal zorlanmaları daha azdır. Yardımlaşma, takım arkadaşlarını tanıma, onların yarışma esnasında neler yapabileceklerini kestirebilme gibi özellikler önemlidir (Hancı 2017).

Sorumluluk paylaşıldığı için sporcular kendilerini müsabaka içinde duygusal yönden fazla yıpratmazlar. Ekip çalışabilme, işbirliği yapabilme, başarı ve başarısızlığı paylaşabilme gibi özellikler ön plana çıkar (Kat 2009).

Okul sporlarını da kapsayan ders dışı spor etkinlikler öğrencilerin aktif yaşam alışkanlığı kazanmalarında önemli bir motivasyon aracıdır. Standart müfredatın dışında organize ya da organize olmayan, isteğe bağlı sportif oyunlara; ders dışı sportif etkinlikler adını verilmektedir. Bu tür aktiviteler öğrencilerin fiziksel gelişimlerine katkı sağlamalarının yanında onların anti sosyal davranışlar geliştirmelerini engellemekte (Morris, 2003; Harrison and Narayan, 2003), duygusal açıdan iyi olmalarını sağlamakta ve yaşam boyu öğrenme ve spor yapma alışkanlığı kazanmalarına yardımcı olmakta ve çağdaş eğitim sisteminin gereği olan keşfetme süreci takım ruhunun ve sportmenliğin gelişmesine, öz güvenin ve öz düzenlemenin artmasına yardımcı olur (Steptoe ve Butler, 1996).

En hareketli dönemini yaşayan ve sonsuz enerji ile dolu olan okul gençliğinin, boş zamanlarını faydalı bir şekilde geçirecek, enerjilerini olumlu yönde kullanacak, stresini giderecek, kötü alışkanlıklardan korunup bilgi, beceri ve yeteneklerini arttıracak en önemli etkinliklerin başında okul içi ve okul dışında katılabilecekleri sportif faaliyetler gelmektedir. Sportif etkinlikler, bireylerin kendi yetenekleri çerçevesinde düzenli çalışmayı, üstün tekniği, estetiği, yarışmayı gerektiren bir uygulama olduğundan, öğrencinin kişilik görüntüsünü ve uyumunu etkilediği araştırmalarla kanıtlanmıştır (Güneş, 2004).

Bu araştırmanın amacı takım sporları branşlarında Türkiye okul sporları müsabakalarına katılan okul ve öğrencilerin 2014-2018 yılları arasındaki katılımlarını incelemek amacıyla gerçekleştirildi.

Materyal Ve Metod

Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada tarama (betimsel) yöntemi kullanıldı.

Veri Toplama Araçları

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nden araştırma izni alındıktan sonra, 2014-2018 yılları arasında okul sporlarına katılımlara ait veriler Spor Bilgi Sisteminden alındı.

Verilerin Analizi

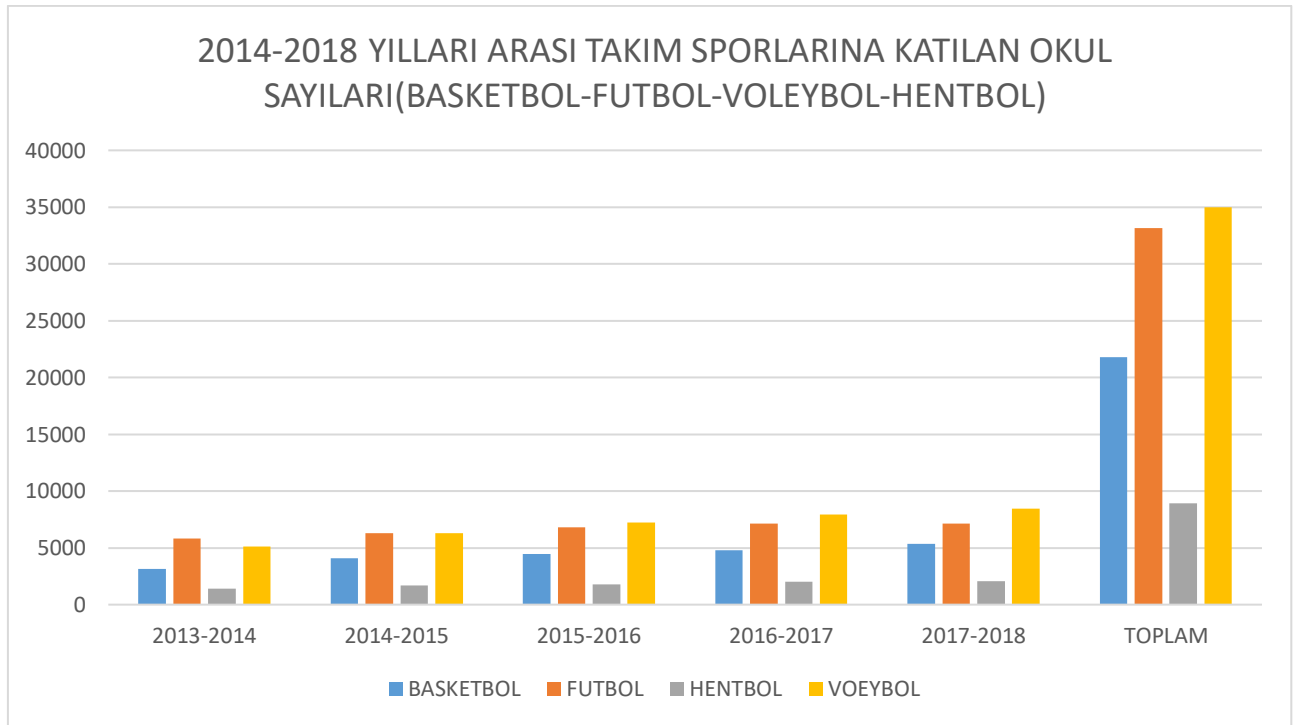
Basketbol, voleybol, futbol ve hentbol branşlarına ait veriler, Windows Excel 10 programında yıllara göre grafiksel olarak düzenlendi.

YILLAR	BASKETBOL	FUTBOL	HENTBOL	VOEYBOL
2014-2015	4066	6296	1693	6285
2015-2016	4472	6809	1771	7209
2016-2017	4786	7129	2014	7928
2017-2018	5345	7127	2055	8437
TOPLAM	21808	33175	8932	34970

Bulgular

Tablo 1. 2014-2018 Yılları Arası Takım Sporlarına Katılan Okul Sayısı (SBS, 2018)

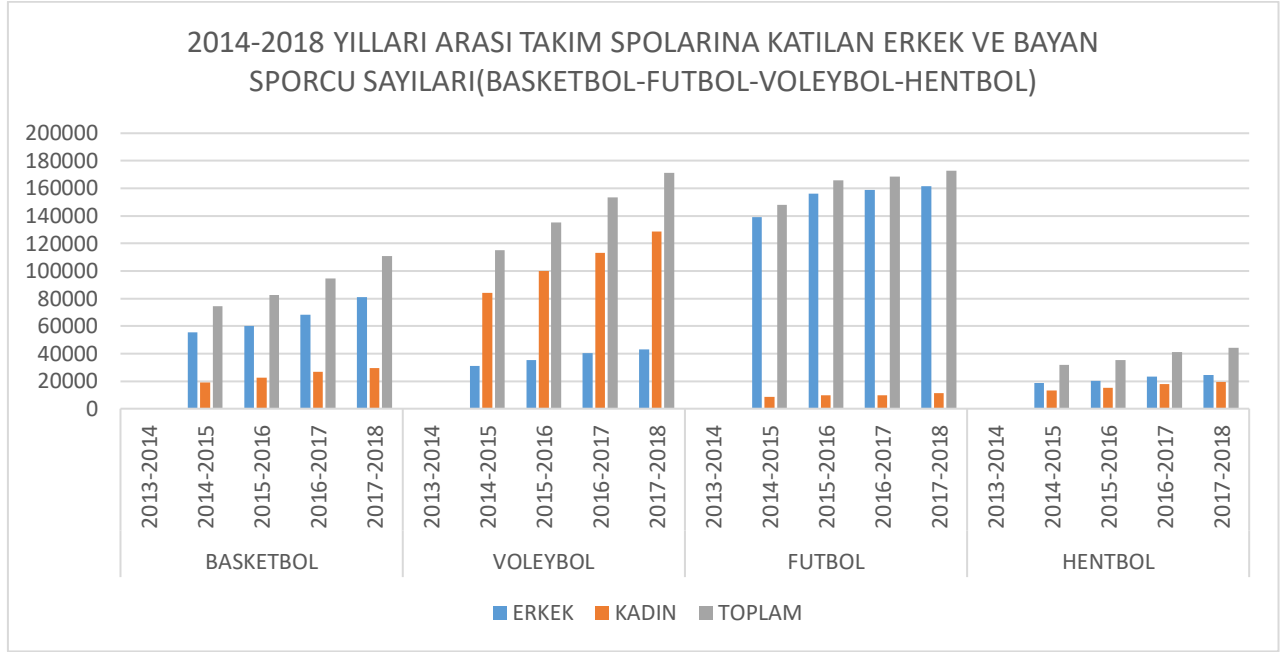

Şekil 1.2014-2018 Yılları Arası Takım Sporlarına Katılan Okul Sayısı(OSBS, 2018)

Tablo 2. 2014-2018 Yılları Arası Takım Sporlarına Katılan Erkek ve Kadın Sporcu Sayısı (OSBS, 2018)

YILLAR	BRANŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
2014-2015	BASKETBOL	55533	18970	74503
2015-2016	BASKETBOL	59982	22440	82422
2016-2017	BASKETBOL	68098	26625	94723
2017-2018	BASKETBOL	81086	29641	110727
2014-2015	VOLEYBOL	31228	84002	115230
2015-2016	VOLEYBOL	35412	99836	135248
2016-2017	VOLEYBOL	40224	113331	153555
2017-2018	VOLEYBOL	42959	128477	171436
2014-2015	FUTBOL	139250	8623	147873
2015-2016	FUTBOL	156094	9726	165935
2016-2017	FUTBOL	158870	9841	168711
2017-2018	FUTBOL	161428	11217	172645
2014-2015	HENTBOL	18771	13047	31818
2015-2016	HENTBOL	20231	15178	35409
2016-2017	HENTBOL	23331	17947	41278
2017-2018	HENTBOL	24615	19570	44185

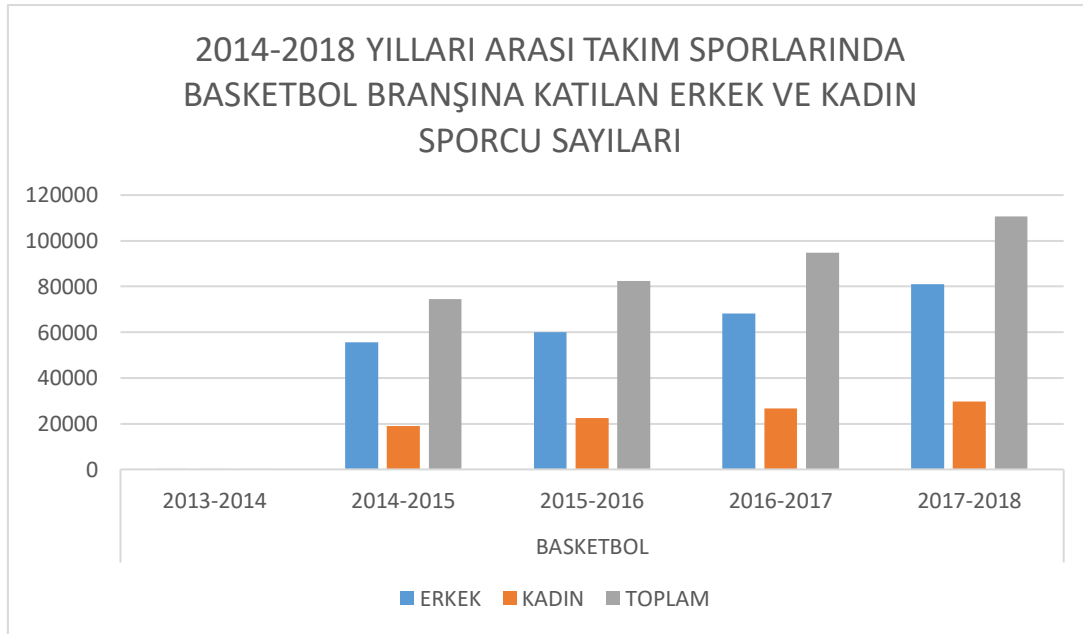

Şekil 2.2014-2018 Yılları Arası Basketbol, Voleybol, Futbol, Hentbol Branşlarına Katılan Erkek ve Kadın Sporcu Sayısı

Branş Adı

	YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
BASKETBOL	2014-2015	55533	18970	74503
	2015-2016	59982	22440	82422
	2016-2017	68098	26625	94723
	2017-2018	81086	29641	110727

Tablo 3. 2014-2018 Yılları Arası Takım Sporlarından Basketbol Branşına Katılan Erkek ve Kadın Sporcu Sayısı (OSBS, 2018)

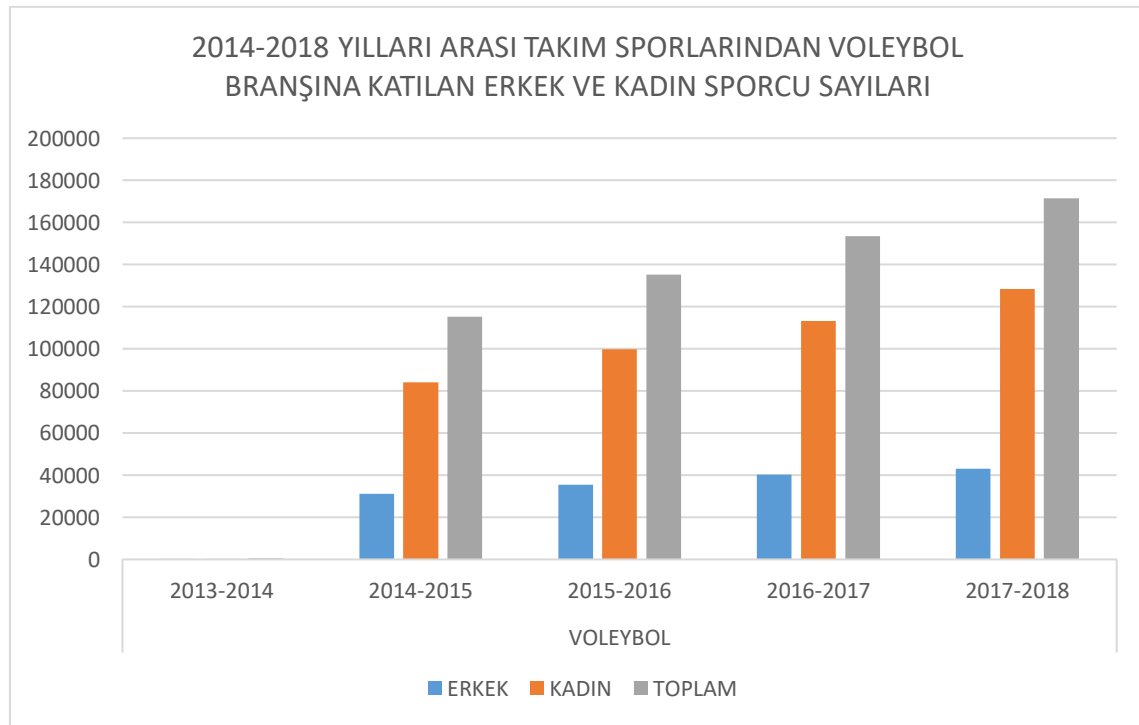

Şekil 3. 2014-2018 Yılları Arası Basketbol Branşına Katılan Erkek ve Kadın Sporcu Sayısı (SBS, 2018)

Tablo 4. 2014-2018 Yılları Arası Takım Sporlarından Voleybol Branşına Katılan Erkek ve Kadın Sporcu Sayısı (OSBS, 2018)

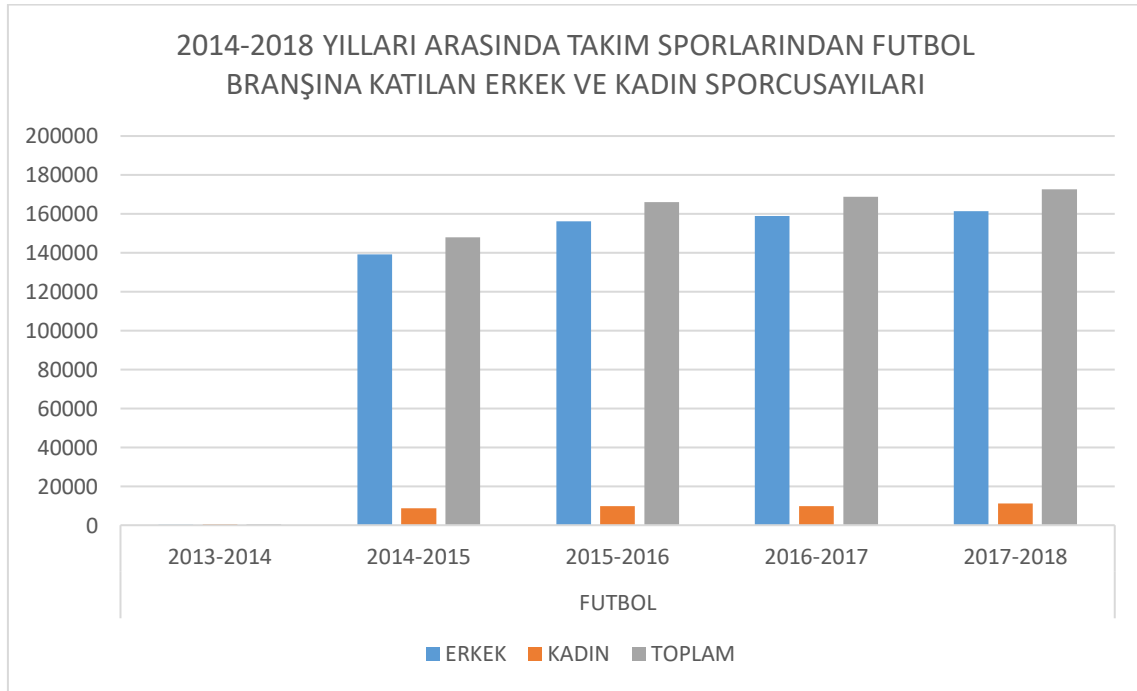
Branş Adı	YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
VOLEYBOL	2014-2015	31228	84002	115230
	2015-2016	35412	99836	135248
	2016-2017	40224	113331	153555
	2017-2018	42959	128477	171436

Şekil 4. 2014-2018 Yılları Arası Voleybol Branşına Katılan Erkek ve Kadın Sporcu Sayısı (OSBS, 2018)

Branş Adı	YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
FUTBOL	2014-2015	139250	8623	147873
	2015-2016	156094	9726	165935
	2016-2017	158870	9841	168711
	2017-2018	161428	11217	172645

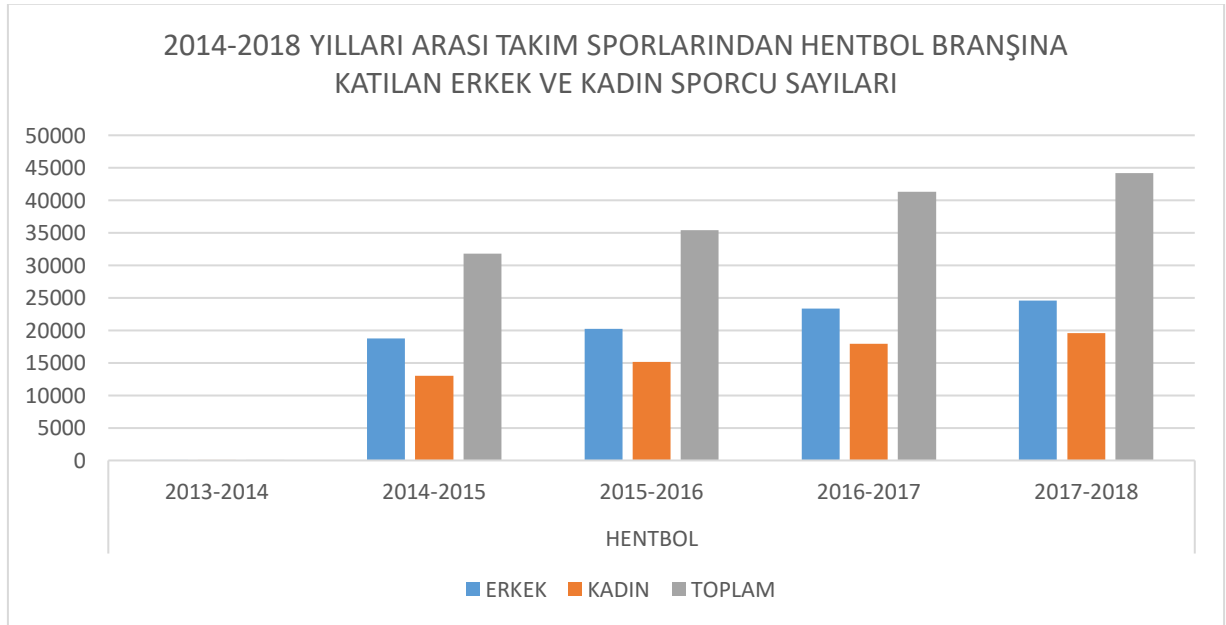
Tablo 5. 2014-2018 Yılları Arası Takım Sporlarından Futbol Branşına Katılan Erkek ve Kadın Sporcu Sayısı (OSBS, 2018)

Şekil 5. 2014-2018 Yılları Arası Futbol Branşına Katılan Erkek ve Kadın Sporcu Sayısı (OSBS, 2018)

Branş Adı	YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
HENTBOL	2014-2015	18771	13047	31818
	2015-2016	20231	15178	35409
	2016-2017	23331	17947	41278
	2017-2018	24615	19570	44185

Tablo 6. 2014-2018 Yılları Arası Takım Sporlarından Hentbol Branşına Katılan Erkek ve Kadın Sporcu Sayısı (OSBS, 2018)

Şekil 6. 2014-2018 Yılları Arası Hentbol Branşına Katılan Erkek ve Kadın Sporcu Sayısı (OSBS, 2018)

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın sonucunda son beş yıllık süreçte takım sporlarına katılımın yıllara göre artış gösterdiği tespit edildi. Bu branşlardan bazılarında (futbol ve voleybol) erkek öğrenci sayısı çok fazla artış gösterirken kadın sayısı artışının erkeklere göre daha az olduğu görüldü. Burada cinsiyetin belirleyici bir unsur olduğu görüldü. Bu durum, araştırmanın yapıldığı branşlarda cinsiyete göre branşlar arasında farklılığa neden olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu durumun sonuçları toplum genelinde erkeklerin kadınlara göre spora ilgisinin daha yüksek olduğundan kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Buna karşın Voleybol branşında ise tam tersi bir artış olduğu tespit edildi. Buna bağlı olarak da tespit edilen artış durumunda voleybolun kadınlar tarafından daha çok tercih edilmesi, okul sayılarının artması, bu branşlara karşı öğrencilerin ilgilerinin artması, ekonomik ve diğer toplumsal nedenlerden dolayı da kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Bireysel ve Takım Sporlarıyla Uğraşan Sporcuların Çeşitli Değişkenlere Göre Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi (2017) Yüksek Lisans Tezi Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Güneş, A. (2004). Okullarda Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi Ankara: Pegem Yayıncılık.

Karaküçük S. Türkiye’de spor yöneticilerinin eğitimi Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt:7 Sayı:1 ss 357-383 Ankara 1988.

Kat, H. (2009). Bireysel Sporcularla Takım Sporcularının Stres Düzeyleri Ve Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.s37.

Morris L, Sallybanks J, Willis K (2003). Sport, physicalactivityandantisocialbehavior in youth Canberra, AustralianInstitute of Criminology.

Savaş İsa Spor Sözlüğü Remzi Kitabevi İstanbul 1989 S.134.

Spor Şurası. (1990). Sporda eğitim ve öğretim komisyonu raporu. Ankara: s.105.

Stephoe, A. ve Butler, N. (1996). Sports participationandemotionalwell-being in adolescents. Lancet, 347, 1789–1792.

Şahan, H. (2007).Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Sürecinde Spor Aktivitelerinin Rolü Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.53-55,58-59

TÜRKİYE’DE KADIN SPORCU SAYILARININ İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Özgür KARATAŞ

İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

Özlem TUNÇALP

İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki kadın sporcu sayılarının incelenmesidir. Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2018 yılı verilerine göre Türkiye’nin kadın nüfusu 40 milyon 863 bin 902 kişi’dir. Buna göre toplam nüfusun % 49,8’ini kadınlar oluşturmuştur. 2019 yılı nisan ayı itibari ile Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü verilerine göre Ülkemizdeki kadın lisanslı sporcu sayısı 1.689.159 kişi olduğu, en fazla lisanslı kadın sporcuların Marmara bölgesinde en az lisanslı kadın sporcuların ise Doğu Anadolu Bölgesinde olduğu, kadın sporcuların en fazla aktif katılım gösterdiği branşlar arasında satranç, teakwondo ve voleybol'un ilk sıralarda yer aldığı, kadın sporcuların en az aktif katılım gösterdiği branşlar arasında e-spor, kızak ve kayak'ın olduğu, faal kadın sporcu sayılarının erkek sporculardan fazla olduğu spor branşları ise binicilik, buz pateni, cimnastik, dans sporları, halk oyunları, voleybol olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Sporcu, Kadın Sporcu

1.Giriş

Spor, uluslararası değerleri içeren kültürel bir olgu ve toplumsal bir eylemdir. Sporun özünü yarışma, rekabet ve performans oluşturur. Sporla insan bireysel ve toplumsal deneyim kazanır, toplumsal öğrenme ve birlikteliğin yanı sıra insanın seçme özgürlüğüne, bağımsızlığını kazanmasına katkıda bulunur(Orta, 2011).

Spor, ferdin doğal çevresini beşeri çevre haline çevirirken elde ettiği kabiliyetleri geliştiren, belirli kurallar altında araçlı veya araçsız, ferdi veya toplu olarak boş zaman faaliyeti kapsamı içinde veya tam zaman olacak şekilde meslekleştirerek yaptığı sosyalleştirici, topluluğu bütünleştirici ruh ve fiziği geliştiren rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgudur (Kılıçgil, 1985).

Son yıllarda dünya genelinde, kadınlar için yeni olanakların oluşması, kadınlar için yeni yasal düzenlemelerin yapılması, kadın hareketinin etkisi ve sağlık ve fiziksel uygunluk (fitness) hareketlerinin artmasıyla birlikte kadınların spora katılımında bir artış olmuştur. Fakat bu artışın her

toplumda ve her kültürde aynı düzeyde olduğunu, her zaman olumlu deneyimleri beraberinde getirdiğini ve bu artışın sürekliliğini koruduğunu söylemek biraz zor (Koca ve Bulgu, 2005). Özellikle Türkiye’de genç kızların ve kadınların spora katılımlarında geçmişe nazaran bir artış olduğunu gözlemleyebiliyorsak da, sporu bırakma oranlarının çok yüksek olduğunu da söylemek gerekiyor (Koca ve Bulgu, 2005). Özellikle Türkiye’de genç kızların ve kadınların spora katılımlarında geçmişe nazaran bir artış olduğunu gözlemleyebiliyorsak da, sporu bırakma oranlarının çok yüksek olduğunu da söylemek gerekiyor (Koca ve Bulgu, 2005). Bu çalışmanın amacı; Türkiye’deki kadın sporcu sayılarının incelenmesidir.

2. Materyal ve Metot

Bu çalışmada tarama (betimsel) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın evreni Türkiye’deki kadın sporcular oluştururken, örnekleme 25.04.2019 tarihi itibarıyla Gençlik ve Spor Bakanlığı sisteminde kayıtlı 1.701.272 lisanslı kadın sporcu oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak doküman analizi yapılmıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığı sistemi taranmıştır (gsb.gov.tr, 2019).

3. Bulgular

Tablo 1. Türkiye Geneli Coğrafi Bölgelere Göre Lisanslı ve Faal Kadın Sporcu Sayıları

TÜRKİYE’NİN COĞRAFİ BÖLGELERİ	LİSANSLI KADIN SPORCU SAYISI	TOPLAM LİSANSLI KADIN SPORCU SAYISINA ORANI	FAAL KADIN SPORCU SAYISI	TOPLAM FAAL KADIN SPORCU SAYISINA ORANI
Akdeniz Bölgesi	225.660	%13.35	21.202	%10.71
Doğu Anadolu Bölgesi	120.894	%7.15	12.086	%6.10
Ege Bölgesi	219.901	%13.01	27.240	%13.76
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	158.374	%9.37	15.590	%7.88
İç Anadolu Bölgesi	301.822	%17.86	37.493	%18.95
Karadeniz Bölgesi	195.184	%11.55	24.816	%12.54

Marmara Bölgesi	467.324	%27.66	59.415	%30.03
GENEL TOPLAM	1.689.159	%99.95	197.842	%99.97

Tablo 2. Türkiye Geneli Coğrafi Bölgelere Göre Faal Kadın Sporcu Sayılarının Lisanslı Kadın Sporcu Sayılarına Oranı

TÜRKİYE’NİN COĞRAFİ BÖLGELERİ	LİSANSLI KADIN SPORCU SAYISI	FAAL KADIN SPORCU SAYISI	FAAL KADIN SPORCU SAYISININ LİSANSLI KADIN SPORCU SAYISINA ORANI
Akdeniz Bölgesi	225.660	21.202	%9.39
Doğu Anadolu Bölgesi	120.894	12.086	%9.99
Ege Bölgesi	219.901	27.240	%12.38
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	158.374	15.590	%9.84
İç Anadolu Bölgesi	301.822	37.493	%12.42
Karadeniz Bölgesi	195.184	24.816	%12.71
Marmara Bölgesi	467.324	59.415	%12.71

Tablo 3. Kadın Sporcuların En Fazla Aktif Katılım Gösterdiği 15 Spor Branşı

SIRA NO	SPOR DALLARI	FAAL KADIN SPORCU SAYISI	TOPLAM FAAL KADIN SPORCU SAYISINA ORANI
1	Satranç	80.208	%24.59
2	Taekwondo	45.211	%13.86
3	Voleybol	43.774	%13.42
4	İzcilik	30.687	%9.40
5	Karate	16.281	%4.99
6	Yüzme	14.969	%4.58
7	Kick Boks	13.972	%4.28
8	Atletizm	12.452	%3.81
9	Tenis	12.444	%3.81
10	Halk Oyunları	11.940	%3.66
11	Jimnastik	10.890	%3.33
12	Basketbol	9.437	%2.89
13	Judo	8.165	%2.50
14	Badminton	7.919	%2.42
15	Wushu-Kung Fu	7.807	%2.39
GENEL TOPLAM		326.156	%99.93

Tablo 4. Kadın Sporcuların En Az Aktif Katılım Gösterdiği 15 Spor Branşı

SIRA NO	SPOR DALLARI	FAAL ERKEK SPORCU SAYISI
1	E-Spor	9
2	Kızak	80
3	Kaykay	96
4	Otomobil Sporları	97
5	Kano	197
6	Golf	230
7	Hava Sporları	235
8	Curling	259
9	Bilardo	302
10	Motosiklet	340
11	Modern Pentatlon	370
12	Bedensel Engelliler Spor	384
13	Kürek	386
14	Buz Hokeyi	412
15	Görme Engelliler Spor	435
GENEL TOPLAM		3.832

Tablo 5. Faal Kadın Sporcu Sayılarının Erkek Sporculardan Fazla Olduğu Spor Branşları

SPOR DALLARI	FAAL KADIN SPORCU SAYISI	FAAL ERKEK SPORCU SAYISI	TOPLAM SPORCU SAYISI	KADIN SPORCULARIN TOPLAM SPORCU SAYISINA ORANI
Buz Pateni	948	306	1.254	%75.60
Voleybol	43.774	16.440	60.214	%72.70
Jimnastik	10.890	5.144	16.034	%67.92
Dans Sporları	2.214	1.136	3.350	%66.09
Binicilik	929	696	1.625	%57.17
Halk Oyunları	11.940	9.246	21.186	%56.36

4.Tartışma ve Sonuç

Türkiye'nin nüfusu 82.003.882, kadın sayısı 40.863.902 olarak belirlenmiştir ve kadın nüfus toplam nüfusun %49,8'lik dilimini oluşturmaktadır (TÜİK, 2018). Gençlik ve Spor Bakanlığı sisteminde kayıtlı verilerde lisanslı kadın sporcu sayısının 1.689.159 kişi olduğu belirlenmiştir. TÜİK verileriyle kıyaslandığında lisanslı kadın sporcu sayısının toplam kadın nüfusunun sadece %4'lük kısmını oluşturduğu görülmektedir.

Kadının toplumda duygusal, fiziksel ve bedensel açıdan zayıf görülmesi, sporun daha çok erkeklikle bağdaştırılması, onun spordaki yerini, erkeklere göre zorlaştırmaktadır. Kadının spor ortamına ilişkin cinsel kimliği, bir bakıma geleneksel ve toplumsal bakış açısıyla algılanmıştır. Son yıllarda çevresel ve toplumsal koşulların değişmesine paralel olarak kadınlarında ilgisi artmıştır (Koca, 2011).

Almanya, 41.962.000 kadın nüfusuna sahip ve kadın sporcu sayısı 9.731.020'dir. Fransa, 32.239.000 kadın nüfusuna sahip ve kadın sporcu sayısı 5.435.711'dir. Avustralya, 11.176.000 kadın nüfusuna sahip ve kadın sporcu sayısı 1.737.700'dür (Yüce ve Sunay, 2013).

Türkiye'deki 60 federasyondan 6'sında lisanslı kadın sporcu sayısı, erkekleri geride bıraktığı bu branşların ise Binicilik, buz pateni, cimnastik, dans sporları, halk oyunları ve voleybol, lisanslı sporcu sayısında kadınların, erkeklere egemen olduğu branşlar olarak dikkati çekmiştir. (aa.com.tr, 2019).

Ülkemizde kadın sporunun erkek sporuna paralel bir şekilde gelişiminin sağlanması için öncelikle spor kültürünün topluma yayılması gerekmektedir. Sporu temel eğitimin vazgeçilmez bir parçası haline getirmek, spor yapmanın her Türk vatandaşının temel bir hakkı olduğunu vurgulamak ve en önemlisi de erkekler için yapılan her türlü spor aktivitesi, organizasyonu, etkinliğini ve yatırımının kadınlar için de yapılması gerekmektedir. Devlet, spor yapmak isteyen vatandaşlarına tüm olanaklarını sağlamalı, sağlıklı nesillerin yetişmesi için onları desteklemeli ve sporda cinsiyet açısından fırsat eşitliği yaratmalıdır (orta, 2017)

Kaynakça

1. Kılıçgil, E. Sosyal Çevre-Spor İlişkileri, Bağiran Yayınevi, Ankara, 1985.
2. Kibar H. Ö. (2019). Türkiye'de lisanslı her 3 sporcudan biri kadın. <https://www.aa.com.tr/tr/spor/turkiyede-lisansli-her-3-sporcudan-biri-kadin/1411590> Erişim Tarihi: 07.06.2019
3. Koca, C. (2011): “Spor Kurumlarının Yönetim Kademelerinde Kadınların Temsili” Hacettepe Üniversitesi, Spor Bilimleri Dergisi, 22(1), 1-12. Ankara.
4. Koca, C. Bulgu, N. (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet: Genel bir bakış. Toplum ve Bilim, 103, 163-184.
5. Orta, L. (2011) ‘Haydi Kızlar Futbola’, Herkes İçin Futbol dergisi, s.10.
6. Orta, L. (2017). Sporda Kadın. <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/265-lale-orta/4097-sports-and-womenspor-ve-kadn.html> Erişim Tarihi: 09.06.2019
7. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). <http://www.tuik.gov.tr> Erişim Tarihi:19.06.2019
8. Yüce, A. Sunay, H. (2013). Türk Sporuna İlişkin Nicel Gelişimin Dönemsel Olarak İncelenmesi ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması. Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spormetre Dergisi, 11(2), 95-103.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SİGARA BAĞIMLILIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Ayşe Eda KINACI

İnönü Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Serkan DÜZ

İnönü Üniversitesi

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerin sigara bağımlılık düzeylerinin incelenmesidir.

Yöntem: Tanımlayıcı tipte olan araştırmanın örneklemi sayısal ve sözel bölümlerde eğitim gören ve rastgele seçilen 110'u kadın, 245'i erkek toplam 355 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Verilerin toplanması için oluşturulan anket formunda sosyodemografik bilgilerin yanında, katılımcıların sigara bağımlılık durumunu belirlemek için fagerström nikotin bağımlılık testine yer verilmiştir.

Bulgular: Katılımcıların %44,8'i 18-21, %55,2'si de 22-25 yaş aralığında olup %52,1'i sözel, %47,9'u da sayısal bölümlerde okumaktadır. Fagerström Nikotin Bağımlılık Testine göre öğrencilerin %56,6'sının hafif, %27,9'unun orta, %15,5'inin de şiddetli derecede nikotin bağımlısı olduğu belirlendi. Katılımcıların sigaraya başlama nedenlerinin %34,4'ünün merak/deneme, %29,1'inin arkadaştan etkilenme, %11,2'sinin psikolojik sorunlar, %9'unun çevresel etkiler, %5,9'unun özentisi, %4,5'inin sınav stresi ve %5,9'unun da büyüdüğünü hissetme, bir gruba ait olma ve ailede sigara içilmesinden kaynaklandığı tespit edildi. Katılımcıların %66,2'sinin ortaokul, %33,8'inin de lise ve üniversitede sigaraya başladıkları, sigara içmeyi sürdürme nedenleri arasında %46,8'inin zevk alma, %27,9'unun ders stresi, %25,3'ünün de sigaranın bağımlılık yapıcı etkisinden kaynaklandığı bildirilmiştir.

Sonuç: Katılımcıların yetiştiği yer, aile tipi, ailede sigara ve alkol kullanma durumu ile sigara içmeyi sürdürme nedenlerinin nikotin bağımlılık düzeyi üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sigara, Bağımlılık, Fagerström

Giriş

Tütün ve tütün ürünleri içerisinde bulunan toksik maddelerin insan sağlığına zararlı etkileri artık herkes tarafından bilinen bir gerçektir (Hodgetts, Broers, Godwin, 2004:12, Tezcan, Yardım, 2003:390). Buna rağmen bu ürünlerin kullanımı son zamanlarda dünyada ve ülkemizde hızla

artmaktadır. Artan tütün ve tütün ürünleri kullanımı halk sağlığının dışında sosyal ve ekonomik alanda da pek çok soruna yol açan küresel bir problemdir (Akçasu, 1985:586, Arı, 1991:9, Sezer, 1985). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün 2015 yılı verilerine göre dünya üzerinde 15 yaş üstü yaklaşık 1,1 milyar insan sigara kullanmakta (WHO, 2018) ve her 10 ölümden birinden sigaranın sorumlu olduğu bilinmektedir (WHO, 2014).

Sigaranın yakılması ile birlikte birçok sağlık sorununa yol açan toksik maddelerin yanında açığa çıkan nikotin bağımlılığı neden olmaktadır. Nikotin beyindeki nikotinik reseptörlere etki ederek dopamin düzeyinde artışa yol açması, sigara kullananların stresle başa çıkılmasını kolaylaştırır. Sigara kullanımının kesilmesi sonucunda sinaptik boşluktaki dopaminin geri çekilmesi bireylerin sigara içme arzusunun tetiklenmesine neden olur. Bu durumun tekrarı ise nikotin bağımlılığı yol açar (Miwa, Freedman, Lester, 2011:20).

Özellikle ergenliğin ilk yıllarında ve üniversiteye geçiş dönemlerinde arkadaş veya sosyal ortamdan etkilenme sonucunda sigaraya yeni başlayanların üniversite yıllarında sigara tüketimlerini daha da arttığı görülmektedir. Bu artışın sebebinin sorunlarla baş etme, rahatlama ya da akademik hayatın getirdiği sorumluluk ve stresten kaynaklandığı ve zamanla bireylerde bağımlılık riski oluşturduğu bilinmektedir. Alkol ve sigara gibi bağımlılık yapıcı maddeler başlangıçta gerginlik, sıkıntı giderici ve kaygı azaltıcı olarak görülürken daha sonraları haz ve mutluluk kaynağı olarak algılanmaktadır (Yeşil, 1986:8). Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, geleceğin yetişkinleri olacak üniversite öğrencilerinin sigara içme alışkanlıkları ile nikotin bağımlılık düzeylerini incelemektir.

Yöntem

Çalışmaya 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde İnönü Üniversitesinde eğitim gören öğrenciler arasından, gönüllülük ilkesine göre rastgele seçilmiş 355 öğrenci katılmıştır. Üniversite öğrencilerinin sigara içme alışkanlıklarını belirlemek amacıyla sigaraya başlama nedenleri, sigara içme sıklıkları, neden ve hangi ortamlarda sigara içtikleri, sigaranın sağlığa zararları ve bırakmaya ilişkin düşüncelerini belirlemeye yönelik sorular ile nikotin bağımlılık düzeylerini belirlemek için Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi kullanıldı.

Veriler IBM SPSS (versiyon 24.0, Armonk, NY, USA) paket programıyla analiz edildi. Araştırma verileri normal dağılım göstermediği için değişkenler arasındaki ilişkiler parametrik olmayan ki-kare testi kullanılarak değerlendirildi. Anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edildi.

Bulgular

Araştırma bulguları incelendiğinde, katılımcıların %31'inin kadın, %69'unun erkek olduğu, %44,8'inin 18-21 yaş, %55,2'sinin de 22-25 yaş aralığında yer aldığı ve %52,1'inin sözel, %47,9'unda sayısal bölümlerde okuduğu görülmektedir (Tablo 1). Katılımcıların %42'sinin şehirde yetiştiği, %49'unun gelir düzeyinin 0-750 TL arasında olduğu, %55,5'inin yurttan, %44,5'inin evde

ailesi veya arkadaşlarıyla yaşadığı ve %57,5'inin çekirdek, %42,5'inin de geniş aile yapısına sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1. Nikotin Bağımlılık Düzeyi ile İlişkili Faktörler

		Nikotin Bağımlılık Düzeyi								
		Hafif		Orta		Şiddetli		Toplam		
		N	%	N	%	N	%	N	%	p
Cinsiyet	Kadın	69	34,3	30	30,3	11	20,0	110	31,0	0,124
	Erkek	132	65,7	69	69,7	44	80,0	245	69,0	
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
Yaş	18-21	87	43,3	49	49,5	23	41,8	159	44,8	0,531
	22-25	114	56,7	50	50,5	32	58,2	196	55,2	
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
Bölüm	Sözel	102	50,7	52	52,5	31	56,4	185	52,1	0,758
	Sayısal	99	49,3	47	47,5	24	43,6	170	47,9	
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
Sınıf	1. ve 2.sınıf	103	51,2	54	54,5	24	43,6	181	51,0	0,428
	3. ve 4.sınıf	98	48,8	45	45,5	31	56,4	174	49,0	
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
Anne Eğitim Düzeyi	İlk-Orta Öğretim	101	50,2	62	62,6	27	49,1	190	53,5	0,100
	Yüksek Öğretim	100	49,8	37	37,4	28	50,9	165	46,5	
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
	İlk-Orta Öğretim	67	33,3	36	36,4	21	38,2	124	34,9	0,752

Baba Eğitim Düzeyi	Yüksek Öğretim	134	66,7	63	63,6	34	61,8	231	65,1	
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
	0-750 TL	107	53,2	50	50,5	17	41,4	174	49,0	
Gelir Düzeyi	751-1500 TL	64	31,8	31	31,3	26	37,9	121	34,1	0,058
	1501 TL ve üzeri	30	14,9	18	18,2	12	20,7	60	16,9	
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
	Köy/Kasaba	60	29,9	53	53,5	16	29,1	129	36,3	
Yetiştigi Yer	İlçe	36	17,9	22	22,2	19	34,5	77	21,7	0,000*
	Şehir/Büyükşehir	105	52,2	24	24,2	20	36,4	149	42,0	
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
	Çekirdek	128	63,7	53	53,5	23	41,8	204	57,5	
Aile Tipi	Geniş	73	36,3	46	46,5	32	58,2	151	42,5	0,010*
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
	Yok	73	36,3	45	45,5	11	20,0	129	36,3	
Ailede Sigara İçme Durumu	Anne/Baba/Kardeş	128	63,7	54	54,5	44	80,0	226	63,7	0,007*
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
Alkol Kullanma Durumu	Düzenli/Ara Sıra	74	36,8	38	38,4	36	65,5	148	41,7	
	Bıraktım/İçmiyorum	127	63,2	61	61,6	19	34,5	207	58,3	0,001*
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
Sigara İçmeyi	Ders Stresi	51	25,4	32	32,3	16	29,1	99	27,9	
	Zevk için	99	49,2	49	49,5	18	37,2	166	46,8	0,037*

Süürdürme Nedeni	Bağımlılık	51	25,4	18	18,2	21	38,2	90	25,3	
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	
Sigarayı Bırakmayı Deneme	Evet	112	55,7	56	56,6	31	56,4	199	56,1	
	Hayır	89	44,3	43	43,4	24	43,6	156	43,9	0,989
	Toplam	201	100	99	100	55	100	355	100	

Katılımcıların %60'ı düzenli sigara içtiğini bildirirken, %46,2'si günde 10 adet veya daha az %17,5'i ise 21 adet ve daha fazla sigara tükettiğini bildirmiştir. Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi sonuçlarına göre katılımcıların %56,6'sının hafif, %27,9'unun orta, %15,5'inin de şiddetli derecede sigara bağımlısı olduğu bulunmuştur.

Sigaraya başlama nedenleri arasında %34,4 ile merak/deneme, %29,1 ile arkadaştan etkilenme ve %11,2 ile de psikolojik sorunlar ilk sıralarda yer almaktadır. Katılımcıların %47'si zevk için, %28,2'i ders stresi, %24,8'i bağımlılık etkisi sebebiyle sigara içmeye devam ettiklerini belirtmiştir.

Katılımcıların %59,7'si sigaranın sağlığa zararlı olduğunu kabul ederken %68,7'si herhangi bir sağlık problemi yaşamadığını, %13,8'i solunum problemleri, %17,5'i de cilt ve saç problemleri, kilo kaybı, gastrit ve diğer problemler yaşadıklarını bildirmiştir.

Sigaranın en çok içildiği ortamın %60,3 ile açık havada olduğu ve öğrencilerin en fazla camı sıkıldığında (%39,2) sigara içtiği saptanmıştır. Ayrıca, sigara içen katılımcıların %41,7'sinin de düzenli veya ara sıra alkol tükettikleri de tespit edilmiştir (Tablo 1).

Katılımcıların Nikotin Bağımlılık Düzeyleri ile yetiştikleri yer, aile tipi, ailede sigara içen birey olması, alkol kullanma durumu ve sigara içmeyi sürdürme nedenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 2. İçilen Sigara Adedi ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki

		İçilen Sigara Adedi								p
		10 ve daha az		11-20 arası		21 ve üzeri		Toplam		
		N	%	N	%	N	%	N	%	
Cinsiyet	Kadın	71	43,3	29	22,5	10	16,1	110	31,0	0,000*
	Erkek	93	56,7	100	77,5	52	83,9	245	69,0	
	Toplam	164	100	129	100	62	100	355	100	
Bölüm	Sözel	95	57,9	58	45,0	32	51,6	185	52,1	0,088
	Sayısal	69	42,1	71	55,0	30	48,4	170	47,9	
	Toplam	164	100	129	100	62	100	355	100	
Sınıf	1. ve 2. sınıf	89	54,3	62	48,1	30	48,4	181	51,0	0,518
	3. ve 4.sınıf	75	45,7	67	51,9	32	51,6	174	49,0	
	Toplam	164	100	129	100	62	100	355	100	
Aile Tipi	Çekirdek	106	64,6	68	52,7	30	48,4	204	57,5	0,035*
	Geniş	58	35,4	61	47,3	32	51,6	151	42,5	
	Toplam	164	100	129	100	62	100	355	100	

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların içtikleri sigara adedi ile cinsiyet ve aile tipi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu.

Tablo 3.Sigarayı Bırakmayı Deneme ve Demografik Değişiklikler Arasındaki İlişki

		Sigarayı Bırakmayı Deneme						
		Evet		Hayır		Toplam		P
		N	%	N	%	N	%	
Cinsiyet	Kadın	69	34,7	41	26,3	110	31,0	0,090
	Erkek	130	65,3	115	73,7	245	69,0	
	Toplam	199	100	156	100	355	100	
Bölüm	Sözel	113	56,8	72	46,2	185	52,1	0,047*
	Sayısal	86	43,2	84	53,8	170	47,9	
	Toplam	199	100	156	100	355	100	
Sınıf	1. ve 2. sınıf	100	50,3	81	51,9	181	51,0	0,754
	3. ve 4.sınıf	99	49,7	75	48,1	174	49,0	
	Toplam	199	100	156	100	355	100	
Aile Tipi	Çekirdek	118	59,3	86	55,1	204	57,5	0,430
	Geniş	81	40,7	70	44,9	151	42,5	
	Toplam	199	100	156	100	355	100	

Tablo 3 incelendiğinde sözel bölümde okuyan öğrencilerin sigarayı bırakmayı diğer bölümdeki öğrencilere göre daha çok denedikleri görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmaya katılan öğrencilerin %34,4'ü merak/deneme, %29,1'i arkadaştan etkilenme, %11,2'si psikolojik sorunlar, %9,0'ı çevresel etkiler, %5,9'u özentisi, %4,5'i sınav stresi, %5,9'u da büyüdüğünü hissetme, bir gruba ait olma ve ailede sigara içen olduğu için sigaraya başladıklarını belirtmişlerdir. Gökgöz ve Koçoğlu sigara içme davranışına neden olan en önemli faktörün ailesel

sorunlar olduğunu bildirilmişken (Gökgöz, Koçoğlu, 2009:33), Göksel vd. ise merak ve özentisi olduğunu bildirmiştir (Göksel, Cirit, Bayındır, 2001:49). Alan yazındaki pek çok çalışmada bu doğrultuda sonuçlar bulunmasına rağmen (Gaete, Del Castello, Cuomo, 1998:259, Flay, Hu, Richardson, 1998:9), Çapık ve Cingil öğrencilerin %46,5'inin sigara kullanmaya arkadaş etkisi ile başladıklarını (Çapık, Cingil, 2013) Ohida vd. de benzer şekilde öğrencilerinin arkadaşlarının %42'sinin sigara içtiğini ve bu durumun sigaraya başlamayı etkileyen faktörlerden olduğunu bildirmiştir (Ohida, Kamal, Takemura, 2001:341).

Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi sonucunda öğrencilerin %56,6'sında hafif, %27,9'unda orta, %15,5'inde de şiddetli derecede nikotin bağımlılığı saptanmıştır. Yapılan bir çalışmada Kocaeli Üniversitesi öğrencilerinin %44,4'ünün sigara içtiği ve %36,2'sinin de bağımlı olduğu saptanmıştır (Boyacı, Çorapçıoğlu, Ilgazlı, Başyigit, Yıldız, 2003:169). Bir başka çalışmada ise Fagerstrom testi sonuçlarına göre sigara içenlerin %35'inin sigara bağımlısı olduğu saptanmıştır (Alaçam, Korkmaz, Efe, Şengül, Şengül, 2015). Ülkemizde yapılan benzer birçok çalışmada oldukça yüksek sigara bağımlılığı oranları tespit edilmiştir (PIAR, 1998, Kocabaş, 1988:9, Çelik, Esen, Yorgancıoğlu, 2000:61).

Sigaraya başlama zamanına bakıldığında öğrencilerin %19,6'sının sigaraya ortaokul ve öncesinde, %46,6'sının lisede, %21,8'inin lise ile üniversite arasında ve %12'sinin de üniversitede başladığı görülmüştür. Effuso vd. sigaraya başlama yaşının yaklaşık 15, Xiang vd. ise 16 olduğunu bildirmiştir (Effuso, Barra, Del Castello, 2002:64, Xiang, Wang, Stallone, 1999:210). Sayan vd. hemşirelerin %43,7'sinin 18 yaş ve öncesinde sigaraya başladıklarını ve %49,8'inin de sigara içmeyi sürdürdüğünü belirlemiştir (Sayan, Tekbaş, Göçgeldi, 2009:9). Ülkemizde yapılan diğer çalışmalarda ise sigaraya başlama yaş ortalamasının 16-19 arasında değiştiği rapor edilmiştir (Aykut, Öztürk, 1989:60, Dağcı, Dinç, Özcan, 1998:607).

Çalışmamızda erkeklerin kadınlardan daha fazla sigara içtiği bulunmuştur. Çalışmamız ile Koca ve Oğuzöncül (Koca, Oğuzöncül, 2015:4)'ün çalışmasının sonuçları benzerlik göstermektedir. Aynı şekilde tıp fakültesi öğrencileriyle yapılan bir çalışmada da erkeklerin sigara içme oranlarının kadınlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur (Yengil, Çevik, Demirkıran, Akkoca, Özler, 2014:1). Başka bir çalışmada ise bulgularımızın aksine kadınların topluma katılım, ekonomik hayattaki etkinlik ve söz sahibi olma oranları arttıkça sigara kullanımlarının da arttığı bildirilmiştir (Clark, Mccann, Rowe, Lazenbatt, 2004:586).

Çalışmamızda ailesinde sigara içen birilerinin olmasının öğrencilerin nikotin bağımlılık düzeylerini etkilediği bulunmuştur. Göksel vd. (Göksel, Cirit, Bayındır, 2001:51) ile Çelik vd'nin (Çelik, Esen, Yorgancıoğlu, Şen, Topçu, 2000:61) çalışmalarında ise öğrencilerin anne ya da babasının sigara içmesi ile öğrencilerin sigara içme alışkanlığı arasında herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Sigara içen ve içmeyen ergenlerin anne, baba ve kardeşlerinin sigara içme durumlarının karşılaştırıldığı başka bir çalışmada da anlamlı bir fark bulunmamıştır (Yavuz, 2018). Ayrıca anne, baba veya kardeşleri sigara içenlerin, içmeyenlere oranla daha fazla sigara içtikleri bildirilmiştir (Uğur, 1994:569).

Çalışmamızın sonucunu destekler nitelikte Portekiz’de yapılmış bir çalışmada ise hem anne hem de babası sigara içen öğrencilerin, anne babası sigara içmeyenlere göre 1.76 kez daha fazla sigara içtiği saptanmıştır (Azevedo, Machado, Barros, 1999:509).

Araştırmaya katılan öğrencilerden %68,7’si herhangi sağlık problemi yaşamadığını belirtirken, %13,8’i solunum problemleri, %5,4’ü baş ağrısı, %3,7’si saç dökülmesi, %3,4’ü kilo kaybı, %2,5’i cilt problemleri, %1,7’si gastrit, %0,8’i de diğer sağlık problemleri yaşadığını belirtmiştir. Benzer bir çalışmada sigara kullanan öğrencilerin %40,3’ünün öksürük, %25,4’ünün nefes darlığı, %20,1’inin de balgam çıkarmaktan şikayet ettiklerini bildirmiştir (Yüksel, Cücen, 2012:169). Boyacı ve ark.’nın (Boyacı ve diğerleri, 2003:169) yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin %94,7’sinin sigaranın özellikle akciğer ve kalp rahatsızlıklarına neden olduğunu, başka bir çalışmada ise öğrenciler sigaranın kardiyovasküler hastalıklara, akciğer kanserine, gırtlak kanserine, serebrovasküler hastalıklara ve KOAH’a neden olduğunu düşündüklerini göstermiştir (Oğuz, Çamcı, Kazan, 2018:332). Üniversite öğrencileriyle yapılan benzer çalışmalarda da öğrencilerin sigaranın kardiyovasküler hastalıklar ve akciğer kanserine sebep olabileceğini düşündüklerini bildirmiştir (Günbatar, Sertoğullarından, Ekin, 2009:29, Talay, Kurt, Tuğ, 2008:171).

Çalışmamıza katılan öğrencilerin %59,7’si sigaranın zararlı, %9,9’u kısmen zararlı, %30,4’ü de zararsız olduğunu belirtmiştir. Pirinçci vd. öğrencilerin %99,9’unun sigaranın sağlığa zararlı etkileri olduğunu (Pirinçci, Erdem, 2003:193) kabul ettiklerini ifade ederken Küçükkavruk’un çalışmasında da bu oran benzer şekilde %98 olarak bulunmuştur (Küçükkavruk, 2002). Başka bir çalışma ise katılımcıların %86,7’sinin sigara içmenin sağlığa zarar verdiğini, %85,3’ünün de ileride zarar vereceğini düşündüklerini bildirmiştir (Yavuz, 2003). Çalışmamızda diğer çalışmalara oranla sigara içmenin zararlı olmadığını düşünenlerin sayısının fazla olmasının gerekçesi olarak aslında sigara içenlerin de tehlikenin farkında olduğunu ancak hem kendi vicdanlarını rahatlatmak hem de içmeye devam etmek için bir neden yaratmak olduğunu düşünmekteyiz.

Öğrencilerin sınıfları ile nikotin bağımlılık düzeyleri incelendiğinde 1. ve 2. sınıflarda okuyan öğrencilerinin nikotin bağımlılık düzeylerinin üst sınıftakilere oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Yapılan başka bir araştırmada ise 3. ve 4. sınıftaki öğrencilerin, 1. ve 2. sınıftakilerinden daha fazla nikotin bağımlısı olduğu fakat aradaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür (Çapık, Cingil, 2013).

Öğrencilerin %46,8’i zevk için sigara kullandığını ifade ederken, %27,9’u ders stresi, %25,3’ü de bağımlılık sebebiyle sigara içmeye devam ettiğini ve %56,1’i de sigarayı bırakmayı düşündüğünü belirtmiştir. Hafif derecede nikotin bağımlılığı olan öğrencilerin %55,7’si sigarayı bırakmayı denemişken, şiddetli derecede nikotin bağımlılığı olanlar da bu oran %56,4’tür. Sezer vd. çalışmasında sigara kullananların %23,5’inin sigarayı bırakmayı düşündüğü, %17,4’ünün bırakma hazırlığında olduğu, %33’ünün de son bir yılda bırakma denemesinde bulunduğunu bildirmiştir (Sezer, Marakoğlu, Sezer, Marakoğlu, 2001:25). Erbaycu vd. de sigara içenlerin %67,5’inin geçmişte en az bir kez sigarayı bırakmayı denediği ve başarısız olduğu, % 74,1’inin de gelecekte sigarayı bırakmayı düşündüğü ortaya çıkarmıştır (Erbaycu, Aksel, Çakan, Özsöz, 2004:6).

Çalışmamızda cinsiyetin sigarayı bırakmayı denemede herhangi bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Yapılan başka bir çalışmada ise kadınların erkeklere göre daha fazla sigarayı bırakmayı denedikleri saptanmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 2012). Çalışkan vd. ise sigara içenlerle yaptığı bir çalışmada son bir yıl içerisinde sigarayı bırakmayı deneyenlerin oranının hem öğrencilerde hem de çalışanlarda %75 civarında olduğunu bildirmiştir (Çalışkan, Çulha, Sarışen, Karpuzoğlu, Tunçbilek, 2005:124).

Çalışmamıza katılan öğrencilerin %39,2'si canı sıkırken, %35,2'si boş zamanlarında, %25,6'sı da stresliyken en çok sigara tükettiklerini söylemiştir. Talay vd. (Talay, Kurt, Tuğ, 2008:171), Berk vd. (Berk, Doğan, Nur, 2007:149), Kara vd. (Kara, Yıldırım-Baş, Açıkalin, 2011) ve Topçu vd. (Topçu, Ünsal, Gazeloğlu, Aktaş, 2014:24) tarafından yapılan çalışmalarda da stresli ortamlarda sigara tüketiminin yüksek olduğunu gösterilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle öğrencilerin boş zamanlarını iyi değerlendiremediklerinden dolayı sigara içmeye yöneldiklerini söyleyebiliriz. Ayrıca, çalışmamızda öğrencilerin %60,3'ü açık havada, %19,7'si dinlenirken, %12,6'sı okulda ve %7,4'ü de evde en çok sigara içtiklerini belirtmişlerdir. Araştırmamıza benzer bir çalışmada öğrencilerin en çok sigara tükettikleri ortamın %41,5 ile açık hava olduğu (Çapık, Cingil, 2013), başka bir çalışmada ise kapalı ortamda daha fazla sigara içildiği ve fagerström nikotin bağımlılık puanlarının da yüksek olduğu saptanmıştır (Sever, 2017). Açık havada daha fazla sigara içilmesinde kapalı ortamlarda sigara içme yasağının etkili olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akçasu A. (1985). Tütünün Tarihçesi. "Sağlık Tarım ve Ekonomi Yönünden Sigara: Dünü, Bugünü ve Yarını", TUBİTAK Yayınları No:586;1-7.Ankara.
- Alaçam H, Korkmaz A, Efe M, Şengül C.B, Şengül C. (2015). Pamukkale Tıp Dergisi doi: 10.5505/ptd.2015. 69077Pamukkale Üniversitesi öğrencilerinde alkol ve sigara bağımlılığı taraması.
- Arı O. (1991). Sigara ve İnsan: Sigara İçmenin Psikolojisi, Form Yayınları,9-14.
- Aykut M, Öztürk Y. (1989). Erciyes Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde okuyan öğrencilerin sigara içme durumu ve bunu etkileyen bazı faktörler. Sağlık Dergisi, 61:60-72.
- Azevedo A, Machado AP, Barros H. (1999). Tobacco smoking among Portuguese high-school students. Bulletin of the World Health Organization, 77(6);509-14.
- Berk, S Doğan, Ö.T.ve Nur, N. (2007). Ağrı-Doğubayazıt'da Lise Öğrencilerinin Sigara İçme Alışkanlıkları ve Sigaraya Karşı Tutumları. C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 29(4):149-155.
- Boyacı H, Çorapçıoğlu A, Ilgazlı A, Başyigit İ, Yıldız F. (2003). Kocaeli Üniversitesi Öğrencilerinin Sigara İçme Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. Solunum Hastalıkları, 14: 169-175.
- Clark E, Mccann, TV, Rowe K, Lazenbatt A. (2004). Cognitive Dissonance and Undergraduate Nursing Students' Knowledge of and Attitudes About Smoking. Journal of Advanced Nursing, 46: 586-594.,

- Çalışkan D, Çulha G, Sarışen Ö, Karpuzoğlu S, Tunçbilek A. (2005). Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrenci ve Çalışanlarının Sigara İçme Durumu ve Etkili Faktörler. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 58:124-31.
- Çapık C, Cingil D. (2013). Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi, 3(2):5561 Hemşirelik Öğrencilerinde Sigara Kullanımı, Nikotin Bağımlılık Düzeyi ve İlişkili Etmenler.
- Çelik P, Esen A, Yorgancıoğlu A, Şen FS, Topçu F. (2000). Manisa ilinde lise öğrencilerinin sigaraya karşı tutumları. Toraks Dergisi, 1(1): 61-6.
- Dağcı T, Dinç G, Özcan C. (1998). Celal Bayar Üniversitesi öğrencilerinin sigara kullanma sıklığı ve kullanımını etkileyen faktörler. Solunum Hastalıkları, 9:607-17.
- Effuso L, Barra D, Del Castello E et al. (2002). Factors influencing the age at which adolescents start smoking. A comparison between a big and a small city. Ital Heart J, 3:64-8.
- Erbaycu E, Aksel N, Çakan A, Özsöz A. (2004). İzmir İlinde Sağlık Çalışanlarının Sigara İçme Alışkanlıkları. Toraks Dergisi, 5:6-12.
- Flay BR, Hu FB, Richardson J. (1998). Psychosocial predictors of different stages of cigarette smoking among high school students. Preventive Medicine, 27: 9-18.
- Gaete G, Del Castello E, Cuomo S, et al. (1998). Familial and friends who smoke: influence on adolescents. G Ital Cardiol, 28: 259-266.
- Gökgöz Ş, Koçoğlu G (2009). Adolesan çağda sigarayla ilgili verilen eğitimin etkileri. Fırat Üniversitesi Dergisi, 14: 033-041.
- Göksel T, Cirit M, Bayındır Ü. (2001). İzmir ili lise öğrencilerinin sigara alışkanlığını etkileyen faktörler. Toraks Dergisi, 2: 49-53.
- Günbatar H, Sertoğullarından B, Ekin S. (2009). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerine uygulanan sigara anket sonuçları. Van Tıp Dergisi, 21(1): 29-33.
- Hodgetts G, Broers T, Godwin M. (2004). Smoking behaviour, knowledge and attitudes among Family Medicine physicians and nurses in Bosnia and Herzegovina. BMC Fam Pract, 11(1):12.
- Kara, S., Yıldırım-Baş, F. Ve Açıkalın, C. (2011). Sigara İçme Davranışları ve Etkili Faktörler: Tıp ve Diş Hekimliği Fakültelerinin ilk ve son sınıf öğrencileri üzerine çalışma. Symrna Tıp Dergisi Araştırma Makalesi.
- Koca B, Oğuzöncül A.F. (2015). İnönü Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara, Alkol, Madde Kullanımı, Madde Kullanımına Etki Eden Etmenler ve Aileden Aldıkları Sosyal Desteğin Etkisi. Kocaeli Tıp Dergisi, 4;2:4-13.
- Kocabaş A. (1988). Orta dereceli okul öğrencilerinde sigara içme alışkanlığı. Ankara Tıp Mecmuası, 41:9-22.

Küçükkavruk E. (2002). Atatürk Sağlık Yüksekokulunda Okuyan Öğrencilerin Sigara İçme Sıklığı ve Bunu Etkileyen Faktörler. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Yüksek lisans Tezi. Kayseri.

Miwa JM, Freedman R, Lester HA. (2011). Neural systems governed by nicotinic acetylcholine receptors: emerging hypotheses. *Neuron*, 70(1):20-33.

Ohida T, Kamal AA, Takemura S, et al. (2001). Smoking behavior and related factors among Japanese nursing students: a cohort study. *Prev Med*, 32: 341-7.

PİAR. (1998). Sigara alışkanlıkları ve sigara ile mücadele kampanyası kamuoyu araştırması raporu.

Pirinçci E, Erdem R. (2003). Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinde sigara kullanım sıklığı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi*, 20:193-201.

Sayan İ, Tekbaş ÖF, Göçgeldi E, et al. (2009). Bir eğitim hastanesinde görev yapan hemşirelerin sigara içme profilinin belirlenmesi. *Genel Tıp Dergisi*, 19: 9-15.

Sever Ü. (2017). Sigara Bağımlılığında Rolü Olan Dopaminerjik Ve Serotonerjik Genlerin Dna Düzeyinde Araştırılması Yüksek Lisans Tezi Tıbbi Biyoloji Anabilim Dalı Tıbbi Biyoloji Programı. İstanbul.

Sezer R.E. (1985). Sigara Sorunu ile Mücadele, Milli Tütün Komitesi Bilimsel Araştırma Alt Komitesi 5.Toplantısında Sunulan Bildiri. 5-7 Kasım, İstanbul.

Sezer R, Marakoğlu K, Sezer H, Marakoğlu İ. (2001). Cumhuriyet Üniversitesi Tıp ve Diş Hekimliği Fakülteleri Öğretim Elemanlarının Sigara Kullanım Durumu ve Sigara ile Bağlantılı Görüşler. *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*. 23:25-36.

Talay F, Kurt B, Tuğ T. (2008). Eğitim fakültesi sınıf öğretmenliği öğrencilerinde sigara içme alışkanlıkları ve ilişkili faktörler. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi*. 56(2): 171-178.

Tezcan S, Yardım N. (2003). Türkiyede çeşitli sağlık kurumlarında doktor, hemşire ve tıp fakültesi öğrencilerinin sigara içme boyutu. *Tuberk Toraks*, 51(4):390-7.

Topçu, B., Ünsal C., Gazeloğlu C.ve Aktaş, S. (2014). Kapalı Mekanlarda Sigara İçme Yasağı ve Üniversite Öğrencilerinin Sigara İçme Alışkanlıkları Üzerine Etkisi. *Int J Basic Clin Med*. 2(1):24-31.

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. (2012). Küresel Yetişkin Tütün Araştırması, (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do%3Fid%3D13142>) (E.T. 30.04.2019).

Uğur M. (1994). Medical Psikoloji 1. Baskı, İstanbul, 569-580.

Yavuz C. (2003). Zonguldak Lise Öğrencilerinin Sigara Kullanım Sıklığını Etkileyen Faktörler. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalında Pulmoner Fizyoterapi Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak.

Yavuz H.A. (2018). Ergenlerde Sigara Bağımlılığı İle Ayrılma Bireyleşme Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yengil E, Çevik C, Demirkıran G, Akkoca AN, Özler GS, Özer C. (2014). Tıp fakültesi öğrencilerinin sigara içme durumu ve sigara ile ilgili tutumları. Konuralp Tıp Dergisi, 6: 1-7.

Yeşil Yaprak, B. (1986). Üniversite Gençlerinin Psikolojik Sorunları Psikoloji Dergisi.5(20): 8-80.

Yüksel S, Cücen Z. (2012). Üniversite Öğrencilerinde Sigara Alışkanlığının Sorgulanması. Turk Toraks Dergisi, 13: 169-73.

Xiang H, Wang Z, Stallone L et al. (1999). Cigarette smoking among medical college students in Wuhan, People's Republic of China. Prev Med, 29:210-5.

WHO (2018). Global report on trends in prevalence of tobacco smoking 2000–2025, second edition. Geneva: World Health Organization.

World Health Organization, Management of Substance Abuse Team (2014).

Global status report on alcohol and health, (http://who.int/iris/bitstream/10665/112736/1/9789240692763_eng.pdf?ua=1) (ET:23.04.2019).

SPOR YAPAN LİSELİ ÖĞRENCİLERİN YAŞAM BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ (MERSİN İL ÖRNEĞİ)

Tahir Volkan ASLAN

Milli Eğitim Bakanlığı

Doç.Dr.Mahmut AÇAK

Malatya İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Tamer KARADEMİR

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Öz

Bu çalışma, liselerde sportif faaliyetlere katılan bireylerin yaşam becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Özellikle de sporun genç bireylerde takım çalışması, hedef belirleme, inisiyatif alma, başkalarına saygı gösterme, zaman yönetimi, bilişsel beceriler, duygusal beceriler, iletişim becerileri, sosyal beceriler, liderlik, problem çözme ve karar verme gibi birçok yaşam becerisini geliştirdiğine dair bulgular bu konuya daha fazla önem verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Metod: Araştırma evrenini, 2018-2019 öğretim yılında, Mersin ili merkez ilçeye bağlı liselerde eğitim gören bireyler oluşturmaktadır. Spor yoluyla elde edilen yaşam becerilerini değerlendirmek amacı ile özgün formu Life Skills Scale for Sport (LSSS) olan ölçek, Cronin ve Allen tarafından 2017 yılında 5'li Likert tip olarak geliştirilmiştir. Ölçek ortaokul, lise ve 21 yaşına kadar olan üniversite öğrencilerine uygulanabilmektedir. Çalışmada Türkçe geçerlik ve güvenirliği Açak ve Düz (2018) tarafından yapılan Sporun Yaşam Becerilerine Etkisi Ölçeği kullanılmıştır. İkili karşılaştırmalar için Mann Whitney U testi ve çoklu karşılaştırmalar için Kruskal Wallis H testlerinden faydalanılmıştır. Çoklu karşılaştırmalarda farkın kaynağını bulmak için non-parametrik veriler için kullanılan Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi olarak $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgular: Araştırma grubunun % 61'i erkek, % 39'u kadındır. Cinsiyet değişkenine göre sosyal beceriler ve duygusal beceriler alt boyutunda kadınlar lehine, yaş değişkenine göre liderlik ve amaç belirleme alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak spor yapan kadın liseli gençlerin sosyal beceriler ve duygusal becerileri açısından erkeklerden daha iyi olduğu ve yaşları daha küçük olanların veya alt sınıflarda okuyanların daha fazla spor yaptıkları, liderlik ve amaç belirleme becerilerinin geliştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Ortaöğretim, Sportif Faaliyetler, Yaşam becerileri,

INVESTIGATING LIFE SKILLS OF HIGH SCHOOL STUDENTS WHO ARE ENGAGED IN SPORTS IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES (MERSİN CITY EXAMPLE)

Abstract

The aim of this study is to investigate the life skills of high school students who participate in sportive activities in terms of various variables. In particular, the findings of the study suggest that sport develops many life skills such as teamwork, goal setting, initiative, respect for others, time management, cognitive skills, emotional skills, communication skills, social skills, leadership, problem solving and decision making in young individuals reveals that much attention needs to be given.

Method: The research population consists of individuals who are educated in high schools of Mersin province in 2018-2019 academic year. The scale was developed by Cronin and Allen in 2017 as a 5-point Likert-type scale .The scale can be applied to middle school, high school and university students up to 21 years of age. The validity and reliability of the Turkish version of the study was performed by Aak and Düz (2018). The Mann Whitney U test for multiple comparisons and Kruscal Wallis H tests were used for multiple comparisons .Mann-Whitney U test was used for non-parametric data to find the source of difference in multiple comparisons. $P < 0.05$ was accepted as the level of significance in the study.

Results: %61 of the research group is male and %39 is female. According to gender variable in the sub-dimension of social and emotional skills in favour of women; according to age variable in the sub-dimensions of leadership and goal setting; it is identified that there is a significant difference.

As a result it is defined that the high school female youth who play sports in terms of social and emotional skills are much beter than the skills of males and the ones who are younger and study at junior grades do more sports and develop their leadership and goal setting skills.

Key Words: Sports, Secondary Education, Sportive Activities, Life skills,

Giriş

Spor kavramı, literatürde farklı amaçlar için yapılan fiziksel aktiviteler olarak tanımlanmakla birlikte karşı tarafa üstün gelmek ve güç sahibi olmak gibi, insanın bilinçaltı duygularını doyurmayı amaç edinen, belirli kurallar çerçevesinde yapılan, sosyalleştirici, bütünleştirici ve rekabete dayanan ruhi, fiziki ve zihni faaliyetler bütünü olarak ifade edilmektedir (Şahin, 2002, Aydemir, 2014).

Hayatın her alanında ihtiyaç duyduğumuz, bireysel veya bireyler arasında öğrenilebilen, geliştirilebilen ve düzeltilebilen fiziksel, bilişsel ve davranışsal yetkinlikler beceri olarak ifade edilirken (Cashmore, 2008; Cornin & Allen, 2015; Danish, Forneris & Wallace, 2005), literatürde önleyici ve koruyucu çalışmalar kapsamında ele alınan yaşam becerileri; günlük yaşamın talep ve zorluklarıyla başa çıkmak için gerekli olan (Hodge & Danish, 1999) ve aynı zamanda bireylerin iş, okul, ev veya mahalle gibi yaşamlarını sürdürdükleri farklı ortamlarda başarılı olmalarını sağlayan (Danish, Forneris, Hodge & Heke, 2004), bireylerin değişim ve gelişim sürecinde varlıklarını etkin bir şekilde devam ettirebilmeleri için gerekli yeterlilikler olarak ifade edilmektedir (Kolburan ve Tosun 2011).

Son 15 yılda da sporda yaşam becerileri öğrenimi çok dikkat çekmiş ve (Gould&Carson,2008; Holt ve ark., 2017) yapılan çalışmalarda spora katılım ile liderlik, amaç belirleme, iletişim, ve duygusal düzenleme gibi yaşam becerilerinin öğrenilmesi arasında bağlantılar kurulmuştur (Johnston, Harwood,&Minniti,2013; Jones&Lavallee,2009). Aynı zamanda yapılan çalışmalarda sportif etkinliklerin bireyin kişilik yapısını geliştirdiğini, beden ve ruh sağlığını iyileştirdiğini ve bireyin olumlu davranışlar geliştirmesinde önemli katkıların olduğu görülmüştür (Akandere vd., 2010; Caterino ve Polak, 1999; Büyükyazı vd., 2003). Sporda başarılı olmak için gereken becerilerin çoğunun diğer yaşam alanlarına transfer edilebilir olduğunu gösteren kanıtlar ortaya konmuş (Catalano, Berglund, Ryan, Lanczak&Hawkins, 2004; Danis ve arkadaşları,2004) ve bu becerilerin problem çözme, zaman yönetimi, amaç belirleme, başarı ve başarısızlıkla başa çıkma ve baskı altında performans gösterme olduğu görülmüştür.

Sosyal temsilcilerin yaşam becerileri transferi sürecindeki rolüne bakıldığında, spor psikolojisi literatüründeki çoğu çalışma koçlara ve transferi teşvik etmek için kullandıkları stratejilere odaklanmıştır (Camire, Trudel&Forneris,2012; Gould,Collins, Laver&Chung,2007; Whitley,Massey&Leonetti,2016). Sosyal yönlelere yakından baktığımızda ise gençlerin spordaki kilit sosyal temsilcilerle (antrenörler, ebeveynler, akranlar gibi) etkileşimlerinin yaşam becerilerinin öğrenilmesinde önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir (Gould&Carson, 2008; Holt ve ark.,2017). Bu noktada anne baba bakış açısı ve öğrencilerle en çok zaman geçiren, onları tanıyan, ihtiyaçlarını bilen ve onların yaşam becerilerini de geliştirmekle sorumlu olan öğretmenlerin tutumu da oldukça önem arz etmektedir.

Ortaöğretim sırasında sosyal bir gruba ait olma ve kimlik bulma arayışının yoğun olduğu dönemlerde gençlerin bu ihtiyaçlarının beden eğitimi ve spor yoluyla faydalı ve sağlıklı bir şekilde

yönlendirilmesi sağlıklı bir toplum oluşturma ve ulusal değerlere bağlı nesiller yetiştirme sürecine katkıda bulunacaktır (İnal, 2003). Bireyin kendi öz yeteneklerine olan inancı ve toplumda sosyalleşme becerilerinin olumlu yansımalar gösterebilecek seviyede olması yaşam becerilerinin temel konusu içerisinde bulunmaktadır. Yaşam becerilerinin çocukluk ve gençlik döneminde kazanılması yetişkinlik dönemi için hazırlık oluşturacak olması konuyu daha da önemli kılmaktadır.

Bu çalışma liselerde sportif faaliyetlere katılan bireylerin yaşam becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Yapılan anket sonuçlarına göre spor yapan öğrencilerin bazı demografik bilgiler ışığında yaşam becerileri araştırılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Evren ve örneklem/Araştırma grubu

Araştırma evrenini, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında, Mersin ili merkez ilçeye bağlı liselerde eğitim gören bireyler oluşturmaktadır. Örneklem gurubu: Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi, Spor Lisesi ve Fen Lisesinde okuyan 305'i erkek, 195 kadın toplam 500 öğrenci oluşturmaktadır.

Ölçme Aracı

Spor yoluyla elde edilen yaşam becerilerini değerlendirmek amacı ile özgün formu Life Skills Scale for Sport (LSSS) olan ölçek, Cronin ve Allen tarafından 2017 yılında 5'li Likert tip olarak geliştirilmiştir (Cronin ve Allen, 2017). Ölçek ortaokul, lise ve 21 yaşına kadar olan üniversite öğrencilerine uygulanabilmektedir. Türkçe geçerlik ve güvenirliği Açak ve Düz (2018) tarafından yapılan ölçek; takım çalışması, amaç belirleme, zaman yönetimi, duygusal beceriler, iletişim, sosyal beceriler ve liderlik olmak üzere 7 alt boyuttan toplam 30 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan her ifade "Hiç katılmıyorum (1)" ile "Tamamen katılıyorum (5)" olmak üzere 5'li Likert skalasında puanlanmaktadır. Ölçekte ters puanlanan herhangi bir ifade bulunmamaktadır.

Veri Analizi

Araştırma sonucu elde edilecek verileri çözümlemek amacıyla İstatistik paket programı (SPSS 22 Versiyon) kullanılmıştır. İstatistiksel analizler yapılmadan önce verilerin normal dağılıp dağılmadığı ve homojen olup olmadığını sınamak için "*Shapiro-Wilks ve Kolmogorov-Smirnov*" normallik analiz testleri yapılmıştır.

Bulgular

Bu çalışmaya yaşları 15 ile 18 yaşları arasında % 61'i Erkek % 39' u kız olmak üzere toplam 500 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların % 22,2'si 15 yaşında, % 38'i 16 yaşında, % 25,8'i 17 yaşında ve % 14'ü 18 yaşında ve 134'ü Anadolu lisesi, 131'i Meslek lisesi, 171'i Spor lisesi ve 64'ü Fen lisesi öğrencisidir. % 46'sı kulüp lisanslı iken, %93,8'i okul takımında sportif etkinliklere devam etmektedir.

Yaş	N	%
15	111	22,2
16	190	38
17	129	25,8
18	70	14
Toplam	500	100
Cinsiyet	N	%
Erkek	305	61
Kadın	195	39
Toplam	500	100
Okul Türü	N	%
Anadolu Lisesi	134	26,8
Meslek Lisesi	131	26,2
Spor Lisesi	171	34,2
Fen Lisesi	64	12,8
Toplam	500	100

Yapılan analizler araştırmanın alt problemleri doğrultusunda aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma grubunun cinsiyet değişkenine göre analiz sonuçları

Cinsiyetiniz		N	$\bar{x}$	SD	Z	P
Zaman yönetimi	Erkek	305	3,83	,66	-,298	,766
	Kadın	195	3,82	,66		
İletişim	Erkek	305	3,80	,71	-1,609	,108
	Kadın	195	3,89	,76		
Liderlik	Erkek	305	3,70	,63	-1,449	,147
	Kadın	195	3,77	,70		
Takım Çalışması	Erkek	305	3,89	,68	-,255	,799
	Kadın	195	3,88	,73		
Sosyal Beceriler	Erkek	305	3,81	,67	-2,429	,015*
	Kadın	195	3,93	,74		
Duygusal Beceriler	Erkek	305	3,58	,76	-2,301	,021*
	Kadın	195	3,74	,79		
Amaç Belirleme	Erkek	305	3,96	,72	-,149	,881
	Kadın	195	3,95	,81		

*p<0.05

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin yaşam becerilerine ilişkin olarak cinsiyetleri açısından sosyal beceriler ve duygusal beceriler alt boyutlarında anlamlı farkların olduğu görülmüştür. Sosyal beceriler alt boyutunda kadın ve erkek öğrenciler arasında puan ortalamalarında farklar görülmüştür ($\bar{x}_{\text{erkek}} = 3,81$ $\bar{x}_{\text{kadın}} = 3,93$). Söz konusu bu farkların anlamlı olup olmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi yapılmıştır ($z = -2,301$, $p < 0,05$). Bu sonuca göre spor yapan kız

öğrencilerin sosyal becerileri erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Duygusal beceriler alt boyutunda kadın ve erkek öğrenciler arasında puan ortalamalarında farklar görülmüş ($\bar{x}_{\text{erkek}}=3,58$ $\bar{x}_{\text{kadın}}=3,74$) ve söz konusu bu farkların anlamlı olup olmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi yapılmıştır ($z=-2.429$, $p<0.05$). Bu sonuca göre spor yapan kız öğrencilerin sosyal becerileri erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Tablo 2. Araştırma grubunun yaş değişkenine göre analiz sonuçları

Alt Boyutlar	Yaş	N	$\bar{x}$	SD	X^2	p	Fark U Test
Zaman yönetimi	a-15	111	3,84	,62	,488	,922	
	b-16	190	3,83	,68			
	c-17	129	3,82	,66			
	d-18	70	3,81	,69			
İletişim	a-15	111	3,81	,66	1,465	,690	
	b-16	190	3,80	,81			
	c-17	129	3,91	,68			
	d-18	70	3,81	,73			
Liderlik	a-15	111	3,80	,68	8,807	,032*	d<a,b,c
	b-16	190	3,73	,69			
	c-17	129	3,77	,57			
	d-18	70	3,50	,67			
Takım Çalışması	a-15	111	3,98	,71	7,643	,054	
	b-16	190	3,88	,70			
	c-17	129	3,92	,62			

	d-18	70	3,68	,78			
Sosyal Beceriler	a-15	111	3,86	,71	2,500	,475	
	b-16	190	3,84	,72			
	c-17	129	3,93	,67			
	d-18	70	3,78	,71			
Duygusal Beceriler	a-15	111	3,73	,72	3,174	,366	
	b-16	190	3,64	,82			
	c-17	129	3,62	,74			
	d-18	70	3,53	,80			
Amaç Belirleme	a-15	111	4,10	,69	19,240	,000*	d<a,b,c
	b-16	190	4,03	,78			
	c-17	129	3,91	,73			
	d-18	70	3,63	,79			

*p<0.05

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin yaşam becerilerine ilişkin olarak yaşları açısından Kruskal Wallis testi yapılmış ve Liderlik ile Amaç Belirleme alt boyutlarında anlamlı farkların olduğu görülmüştür. Liderlik alt boyutunda 15,16,17,18 yaş grubu öğrenciler arasında puan ortalamalarında farklar görülmüştür ($\bar{x}_{15}=3,50$ $\bar{x}_{16}=3,73$ $\bar{x}_{17}=3,77$ $\bar{x}_{18}=3,80$). Söz konusu bu farkların hangi yaş grupları arasında olduğunu bulmak için bütün yaş gruplarının ikili olarak karşılaştırılması için Mann Whitney U testi yapılmıştır. Bu sonuca göre spor yapan 18 yaşındaki öğrencilerin Liderlik özelliklerinin 15,16,17 yaşındaki öğrencilere göre daha geride olduğu sonucuna varılmıştır ($X^2=8.807$ $p<0.05$). Amaç belirleme alt boyutunda 15,16,17,18 yaş grubu öğrenciler arasında puan ortalamalarında farklar görülmüştür ($\bar{x}_{15}=4.10$ $\bar{x}_{16}=4.03$ $\bar{x}_{17}=3.91$ $\bar{x}_{18}=3.63$). Söz konusu bu farkların hangi yaş grupları arasında olduğunu bulmak için bütün yaş gruplarının ikili olarak karşılaştırılması için Mann Whitney U testi yapılmıştır ($X^2=19.240$ $p<0.05$). Bu sonuca göre 18 yaşındaki spor yapan

öğrencilerin Amaç Belirleme özelliklerinin 15,16,17 yaşındaki öğrencilere göre daha geride olduğu sonucuna varılmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma liselerde sportif faaliyetlere katılan bireylerin yaşam becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmamız yaş ile yaşam becerileri alt boyutlarından liderlik ve amaç belirleme özelliklerinde anlamlı bir ilişki ortaya koymuş ve araştırma grubunun yaş değişkenine göre yaşam becerileri alt boyutlarından bahsedilen puan ortalamaları arasında 15, 16 yaş grubundaki öğrencilerin puanlarının 18 yaşındaki öğrencilere göre yüksek çıktığı görülmüştür. 18 yaş grubundaki spor yapan öğrencilerin puan ortalamalarının geride çıkması, sporda amaç belirleme ve liderlik gücü algısında kronolojik yaşı yanı sıra fonksiyonel yaşı da etkin olabileceğini düşündürmektedir.

Cinsiyet değişkenine göre yaşam becerileri alt boyutlarından sosyal ve duygusal beceriler alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu çalışma cinsiyet ile sosyal ve duygusal beceriler arasında ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Spor yapan kız öğrencilerin duygusal ve sosyal becerilerinin daha ileride olması sporun kızlarda yaşam becerilerini pozitif yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Literatürde yer alan bu araştırmanın bulgularını destekleyen birçok çalışmada (Kasatura,1991; Avşar ve Öztürk, 2007; Seven,2008; Kabakçı ve Fidan,2008) kızların erkeklerden daha fazla sosyal beceriye sahip oldukları, daha fazla iletişim becerisi gösterdikleri görülmektedir.

Reynolds ve Ark.'nın (1990), çalışmamızı destekler nitelikteki yaptıkları çalışmada da düzenli fiziksel aktivitenin, yaşam kalitesini, diğer psikolojik değişkenleri olumlu yönde etkilediğini belirterek, egzersizin sosyal yetkinlik beklentisi, stres ve sosyal etkenler üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır. Ryan ve Dzewaltowski (2002), 6. ve 7. Sınıf öğrencilerin bedensel aktivite yoluyla kendilerine olan güvenlerinin arttığı, bedensel aktivitedeki engellerin üstesinden geldikleri, aktif olmak, çevre bulma ve oluşturmada diğer arkadaşlarını teşvik ettiklerini, daha girişken olduklarını saptamışlardır.

Bu çalışmada spor yapan öğrencilerin yaşam becerileri ile spor branşları arasında ilişki bulunmamış olması sporun yaşam becerileri üzerinde etkisinin olabileceği fakat bu becerilerin özelde bireysel veya takım sporu farkından etkilenmediklerini düşündürmektedir.

Yine bu çalışmada 15, 16 yaş grubundaki sporcu öğrencilere göre 18 yaş grubundaki öğrencilerin yaşam becerileri alt boyutlarından amaç belirleme ve liderlik özelliklerinin beklenilenin aksine geride olması, sporda amaç belirleme ve liderlik gücü algısı ve yaş grupları arasındaki ilişkiler incelenirken; spor tecrübesi, yetenek düzeyi ve kronolojik yanı sıra fonksiyonel yaşı da dikkate alınması daha detaylı bilgilere ulaşmaya imkan sağlayabilir. Amaç belirleme ve liderlik özelliklerinin düzeyinin tespit edilmesi aynı zamanda tanımlanması, değerlendirmesinin yapılması kapsamlı bir

şekilde ortaya konursa, bu özelliklerin geliştirilmesi ve devam ettirilmesinde süreklilik sağlanabilir (Kress, 2006)

Sonuç olarak; Okul dönemi ile birlikte gençlerin hem fiziksel hem de psikolojik anlamda karşılaştıkları durumlar karşısında kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi yaşam becerilerinin geliştirilmesi ile mümkün kılınabilecektir. Yaşam becerilerinin çocukluk ve gençlik döneminde kazanılması, aynı zamanda yetişkinlik dönemi için hazırlık oluşturacak olması konuyu daha da önemli kılmaktadır. Özellikle sporun genç bireylerde; takım çalışması, hedef belirleme, inisiyatif alma, başkalarına saygı gösterme, zaman yönetimi, bilişsel beceriler, duygusal beceriler, iletişim becerileri, sosyal beceriler, liderlik, problem çözme ve karar verme gibi birçok yaşam becerisini geliştirdiğine dair bulgular bu konuya daha fazla önem verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Açak, M., Düz, S. (2018). Sporun Yaşam Becerilerine Etkisi Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5(9), 74-86.

Akandere, M., Özyalvaç, N., Duman, S. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumları ile akademik başarı motivasyonlarının incelenmesi (Konya Anadolu Lisesi Örneği) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 24: 1-10.

Avşar, Z. ve Öztürk, K. F. (2007). Beden Eğitimi Ve Spor Bölümü Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi (Uludağ Üniversitesi Örneği). Eğitimde Kuram Ve Uygulama, 3 (2), 197-206

Aydemir, İ. (2014). Spor Genel Müdürlüğünün yürüttüğü okul sporları faaliyetlerinin değerlendirilmesi Bolu örneği. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 85 Sayfa, Bolu.

Büyükyazı G, Saraçoğlu SA, Karadeniz, G, Çamlıyer H, Çamlıyer H. (2003). Sedanterler ile veteran atletlerin çeşitli değişkenlere göre atılganlık düzeylerinin karşılaştırılması. Gazi Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi, 8(4): 13-24.

Camiré, M., Trudel, P., & Forneris, T. (2012). Coaching and transferring life skills: Philosophies and strategies used by model high school coaches. The Sport Psychologist, 26, 243–260.

Camiré, M., & Kendellen, K. (2016). Coaching for positive youth development in high school sport. In N. L. Holt (Ed.). Positive youth development through sport (pp. 126– 136). (2nd ed.). London, UK: Routledge.

Caterino, MC., Polak, ED. (1999). Effects of two types of activity on the performance of second-, third-, and fourth-grade students on a test of concentration. Percept Mot Skills. 89: 245-248.

Cronin, L. D., ve Allen, J. (2017). Development and initial validation of the Life Skills Scale for Sport. [Psychology of Sport and Exercise](#). 28, 105-119.

Danish, S.J., Taylor, T., Hodge, K., & Heke, I. (2004). Enhancing youth development through 27 sport. *World Leisure Journal*, 46, 38-49.

Deniz, M. E. (2002). Üniversite öğrencilerinin karar verme stratejileri ve sosyal beceri düzeylerinin baskın ben durumları ve bazı özlük niteliklerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmesi. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya

Gould, D., & Carson, S. (2008). Life skills development through sport: Current status and future directions. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1, 58-78.

Gould, D., Collins, K., Lauer, L., & Chung, Y. (2007). Coaching life skills through football: A study of award winning high school coaches. *Journal of Applied Sport Psychology*, 19, 16 –37. <https://doi.org/10.1080/10413200601113786>.

Hodge, K., & Danish, S. (1999). Promoting life skills for adolescent males through sport. A.M. Horne, & M.S. Kiselica (Eds.) içinde, *Handbook of counseling boys and adolescent males: A practitioner's guide* (pp. 55-71). Newbury Park, CA: Sage.

Holt, N. L., Neely, K. C., Slater, L. G., Camiré, M., Côté, J., Fraser-Thomas, J., ... Tamminen, K. (2017). A grounded theory of positive youth development through sport based on results from a qualitative meta-study. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 10,1 –49. <https://doi.org/10.1080/1750984X.2016.1180704>

İnal, A. (2003). *Beden eğitimi ve spor bilimi*. Ankara: Nobel.

Johnston, J., Harwood, C., & Minniti, A. M. (2013). Positive youth development in swimming: Clarification and consensus of key psychosocial assets. *Journal of Applied Sport Psychology*, 24, 392–411. <https://doi.org/10.1080/10413200.2012.747571>.

Jones, M. I., & Lavallee, D. (2009). Exploring perceived life skills development and participation in sport. *Qualitative Research in Sport and Exercise*, 1, 36 –50. <https://doi.org/10.1080/19398440802567931>.

Kabakçı, Ö. F. ve Fidan, K. (2008). 6-8. Sınıftaki Öğrencilerin Sosyal- Duygusal Öğrenme Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *Eğitim Ve Bilim Dergisi*, 33(148), 77-86.

Kasatura, İ. (1991). *Okul Başarısından Hayat Başarısına*. İstanbul Altın Kitaplar Yayınevi,

Kolburan, G. ve Tosun, Ü. (2011). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri arasında yaşam becerileri eğitimi yoluyla I. kademe edinilmiş değerleri pekiştiren gelişimsel bir model önerisi.Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Dergisi

Kress, C. A. (2006). ‘Youth leadership and youth development: Connections and questions’, *New Directions for Youth Development*, 2006(109), 45-56.

Matson, J. L., Matson, M. L., & Rivet, T. T. (2007). Social skills treatments with children with autism spectrum disorders. *Behavior Modification*, 31, 682-707.

Reynolds, K.D., Killen, J.D., Bryson, S.W., Maron, D.J., Taylor, J.B., Maccoloy, N., Farguhar, J.W. (1990). Psychosocial Predictors of Physical Activity in Adolescents. *Previous Medicine*, 19(5), 541-551.

Ryan, J.G., Dzewaltowski, D.A. (2002). Comparing the Relationship Between Different Types of Self-Efficacy and Physical Activity in Youth. *Health Education and Behavior*, 29: 491.

Seven, S. (2008). Yedi - Sekiz Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerinin İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2), 151-174.

Şahin, HM. (2002). Beden eğitimi ve sporda temel kavramlar sözlüğü. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Whitley, M. A., Massey, W. V., & Leonetti, N. M. (2016). ‘Greatness (un)channelled’: The role of sport in the life of an elite athlete who overcame multiple developmental risk factors. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 8, 194–212.

İŞLETMELERİN PERFORMANS ÖLÇÜLMESİNDE NAKİT AKIM ORANLARI: BORSA İSTANBUL 100 ENDEKSİ ÇİMENTO SEKTÖRÜ İNCELEMESİ (2016- 2018)

Dr. Öğr. Üyesi Umut Tolga GÜMÜŞ

Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, İşletme Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Durmuş SEZER

Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi

Deniz ALKAN

Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansman

Öz

Artan rekabet ortamında işletmelerin performanslarının ölçülmesi ve değerlendirilmesi hem ulusal hem de uluslararası piyasalardaki konumlarını güçlendirmeleri için önemlidir. Performans değerlendirilmesinde finansal tabloların içinde yer alan finansal durum tablosu (bilanço) ve gelir tablosuna ek olarak nakit akış tablosu da kullanılır. İşletmelerin performans ölçülmesi ve değerlendirilmesi hususunda etkili bir yöntem olan Oran Analizi en çok tercih edilen yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada, Nakit Akış Rasyo Analizi kullanılmıştır. Bu analiz, finansal performans ölçümü amacıyla yararlanılan ve bilanço, gelir tablosu ve nakit akış tablosu verilerinin kullanımıyla elde edilen oranların analiz edilmesi ile işletme yönetiminin yararına sunulmasıdır. Nakit akış rasyo analizi, işletmelerin finansal açıdan ne kadar yeterli ve likidite etkinliğini ne derecede kurabildiğini ölçmek için kullanılan etkili bir araçtır. Bu açıdan çalışmada, Borsa İstanbul'da (BIST) işlem gören ve çimento sektöründe değerlendirilen şirketlerin (16 şirket) 2016- 2017 ve 2018 yılları için finansal tablolarından yararlanılarak nakit akış rasyoları hesaplamaları yapılmış ve rasyolar çıkan sonuçlar doğrultusunda yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Performans Ölçümü, Oran Analizi, Rasyo Oranı

CASH CURRENT RATIO IN THE PERFORMANCE MEASUREMENT OF ENTERPRISES: ISE 100 CEMENT SECTOR REVIEW (2016-2018)

Abstract

Measuring and evaluating the performance of enterprises in an increasingly competitive environment is important for strengthening their position in both national and international markets. In the performance evaluation, in addition to the financial statements (balance sheet) and income statement included in the financial statements, the cash flow statement is also used. Rate Analysis, which is an effective method for measuring and evaluating the performance of enterprises, has been used as the most preferred method. In this study, Cash Flow Ratio Analysis was used. This analysis is the analysis of the ratios obtained by using the balance sheet, income statement and cash flow table data for the purpose of financial performance measurement and presenting it to the benefit of the business management. Cash flow rate analysis is an effective tool to measure the extent to which financials are sufficient and how much liquidity can be established. In this respect, cash flow ratios were calculated by using the financial statements of the companies (16 companies) traded in ISE 100 and evaluated in the cement sector for the years 2016- 2017 and 2018 and the ratios were interpreted in line with the results.

Key Words: Performance Measurement, Ratio Analysis, Ratio Ratio

Giriş

Globalleşen dünyada rekabetin hızla arttığı gerçeği küçümsenemeyecek kadar fazladır. Ülkelerin pazar paylarının da eşit olmadığı düşünüldüğünde şirketlerin hem ulusal hem de uluslararası mecrada konumlarını güçlendirmeleri gerekir. Bu durumda performanslarını iyi hesaplamaları ve değerlendirmeleri gerekir.

Finansal performans analizi, bir firmanın mali ve muhasebesat tablolarından yararlanılarak öncelikle finansal yapı ve faaliyet özelliklerinin bulunması işlemlerinden oluşur. Bu analizde amaç ise firmanın finansal kayıt ve raporlarından işletme yönetiminin verimliliğinin ve performansının belirlenmesi doğrultusundadır (BHUNIA, MUKHUTI, & ROY, 2011). Son zamanlarda bilanço ve gelir tablosunun yanında nakit akış tablosu da işletme performansının değerlendirilmesinde önemli bir araç olarak ortaya çıkmış ve firma likiditesi hakkında

önemli bilgileri ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yönetici pozisyonunda çalışan bireyler, gelecekte iflasa sürükleyecek sorunları zaman içerisinde kontrol edebilecek gereken önlemleri alabilir ve nakit açısından değer yaratabilecek faaliyetlerde devam kararı alabilirler (LAURA, DUMITRU, & RAZVAN).

Bu durumda bakıldığında işletmelerde diğer finansal bilgilerin yanında nakit akış bilgileri de önemli kararların alınmasında büyük önem taşır. Çünkü bilindiği üzere, en karlı görünen işletme bile sürekli nakit eksikliği ile karşı karşıya gelirse ve bununla birlikte borçlarını da ödeyemezse iflası kaçınılmaz olabilir (BAŞAR & AZGIN, 2016). Böyle bir durumda şirketler, karlılığını ve faaliyetlerinin devamlılığını güvence altına almak isterler. Bu durumda ise nakit akışlarının yönetimine ve analizine yönelik akılcı bir yaklaşımın benimsenmesi büyük önem taşır (Mackevicius & SENKUS, 2006).

Bu çalışmada öncelikle Borsa İstanbul çimento sektöründe yer alan şirketler belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen şirketlerin 2016-2018 yıllarında yayınlamış oldukları bilanço, gelir tablosu ve nakit akış tabloları incelenerek gerekli verilere ulaşılmıştır. Hesaplamalar yapılmış ve rasyolar çıkan sonuçlar doğrultusunda yorumlanmıştır.

Literatür Taraması

Rasyo analizi yöntemi ilk defa 1908 yılında Wiliam M. Rosendale tarafından “Credit Department methods” adlı makalesinde yer almıştır. Bu makalede sağlıklı kredi kararlarını verirken likidite oranı olarak adlandırılan cari oran rasyosunun 2,5:1 olmasının uygun olacağını ifade edilmektedir. Rasyo yönteminin düzenli bir biçimde uygulanmaya başlanması 1919 yılına gelindiğinde görülür. Alexander Wall isimli ekonomist rasyolara ilişkin değerlendirmeleri Mart 1919 yılındaki bankacılık dergisinde yayınlarak rasyo yönteminin kullanılmasının bankalara yararlı olacağı önerilmiştir (SARIKAMIŞ, 2007).

Kaderli’ nin 2006 yılında yapmış olduğu İMKB’de İşlem Gören Gıda Sektörü Şirketlerinin Finansal Performansının Ölçülmesi ve Özsermaye Karlılığını Etkileye Faktörlerinin Belirlenmesi isimli çalışmasında gıda sektöründe bulunan firmaların karlılığı ölçülmüştür (KADERLİ, 2006).

Öncü, Çömlekçi ve Erhan 2010 yılındaki çalışmaları havayolu şirketlerinin uygulamış oldukları finansal stratejilerin seçimi , uygulanış yöntemi ve dikkat edilen hususlar

doğrultusunda finansal performansları incelenmiştir (ÖNCÜ, ÇÖMLEKÇİ, & COŞKUN, 2010).

Uygurtürk ve Korkmaz'ın 2012'deki çalışmalarında İMKB'de işlem gören 13 ana metal sanayi işletmesinin 2006-2010 dönemi mali tabloları yardımıyla bu işletmelerin finansal performansları TOPSIS yöntemi ile analiz edilmiştir. Öncelikle işletmelerin finansal oranları hesaplanmış, daha sonra hesaplanan oranlar ile TOPSIS yöntemi ile genel şirket performanslarını gösteren tek bir puanla değerlendirilme yapılmıştır (UYGURTÜRK & KORKMAZ, 2012).

Ömürbek ve Kınay'ın 2013'teki çalışmasında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'ndaki bir şirket ile Frankfurt Menkul Kıymetler Borsası'ndaki bir şirketin 2012 yılı finansal tabloları ve performans tabloları kullanılarak performansları karşılaştırılmıştır (ÖMÜRBEK & KINAY, 2013).

Ecer ve Günay'ın 2014'teki çalışmaları Borsa İstanbul'da İşlem gören Turizm Şirketlerinin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemiyle Ölçülmesi olan temel amacı turizm şirketlerinin finansal performanslarını finansal oranların yardımıyla ölçümlemektir (ECER & GÜNAY, 2014).

Yeşilay'ın 2014 yılında yapmış olduğu çalışma BIST'te işlem gören beyaz eşya şirketlerinin finansal performansları değerlendirilirken oran tekniği kullanılmıştır.

Karadeniz ve diğerlerinin 2016 yılında yaptıkları çalışmada TCMB'sının yayımlamış olduğu sektör oranları ile turizm alt sektörlerinin finansal performansları ölçülmektedir. 32 farklı oran kullanılarak yapılan performans analizinde Gri İlişkisel Analiz yönteminden yararlanılmıştır (KARADENİZ, KOŞAN, GÜNAY, & DALAK, 2016).

Rasyo (Oran) Analizi

Rasyo analizi firmaların düzenli olarak yayınladığı bilanço ve gelir tablosunda yer alan kalemlerin belirli koşullar altında oranlanması sonucunda elde edilen verilerden çıkarılan sonuçlardır. Önemli olan birbiri ile oranlandığında anlamlı sonuçlara ulaştıracak kalemlerin seçilmesidir. Rasyo analizinde beş oran kullanılmaktadır:

- Likidite Oranları
- Finansal Yapı Oranları
- Faaliyet Oranları
- Piyasa Temelli Oranlar

Bahsedilen oranlar arasında çalışmamızda ilk dört orandan faydalanılmıştır. Bu oranlar kullanılarak yapılan analizlerde amaç şirketin likidite durumu, borç ödeme gücünü ve finansal durumunu yıllık bazlarda oraya oymaktır.

A. Likidite Oranları

Likidite oranları, işletmenin kısa vadeli ödeme gücünü ölçmek için hesaplanır. Likidite oranları hesaplanarak, işletmenin ne işletme sermayesinin yeterli olup olmadığı tespit edilmeye çalışılır. Likidite oranlarının yüksek olması, şirketlerin kısa vadeli borçlarını ödemede sorunla karşılaşacağını göstermektedir. Karşılaşılan sorunlar ana kaynağı likidite yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Oranların yüksek olması, dönen varlıklardaki atıllığı ve kar fırsatlarının iyi değerlendirilmediğini ortaya koyar. Likidite oranları üçe ayrılarak incelenir. Bunlar;

- Cari Oran: Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Borçlar

Dönen varlıkların kısa vadeli borçlara oranlanmasıyla bulunur. Normal şartlar altında firmaların kısa vadeli borçlarını ödeme yeteneğini ortaya koyar.

- Asit Test Oranı (Likidite Oranı): (Dönen Varlıklar- Stoklar) / Kısa Vadeli Borçlar

Dönen varlıklar içerisinde en düşük likiditeye sahip olan varlıklar stoklardır. Likidite oranı, dönen varlıklardan stoklar düşüldükten sonra kalan değer kısa vadeli borçlara bölünmesi ile bulunur. Bu oranın genel kabul görmüş standardı 1'dir.

- Hazır Değerler Oranı (Nakit Oranı): Hazır Değerler/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

Nakit oranı, para ve benzeri varlıklarla geçici yatırımların kısa vadeli yabancı kaynaklara bölünmesi ile hesaplanmaktadır. İşletmelerin hem stoklarını elden çıkaramama hem de alacaklarını tahsil edememe gibi çok olağanüstü bir ekonomik sıkıntı durumunda hazır değerleri ile kısa vadeli yabancı kaynaklarının ne kadarının ödeyebileceklerini ortaya koyan bir orandır.

- Karşılama Oranı: Ticari Alacaklar/Ticari Borçlar

Karşılama oranı ise ticari alacakların ticari borçlara oranlanması ile bulunur. (AYDIN, 2007)

B. Kaldıraç (Mali Yapı) Oranları

İşletmelerin mali yapısındaki durumunun yeterli olup olmadığının ölçüldüğü oranlardır. İşletmenin özkaynaklarının yeterli olup olmadığını kaynak yapısı içinde borç ve özkaynakların dengeli olup olmadığını özkaynakların hangi kalemlerine aktarıldığını göstermeye yarar. Başlıca oranlar şunlardır:

- **Finansal Kaldıraç Oranı:** Yabancı Kaynaklar/Aktif (Pasif)Toplam
- **Finansman Oranı:** Yabancı Kaynaklar/Öz Kaynaklar
- **Maddi Duran Varlıkların Öz kaynaklara Oranı:** Maddi Duran Varlıklar/Öz Kaynaklar
- **Öz Kaynakların Aktif Toplama Oranı:** Öz Kaynaklar/Aktif Toplamı
- **Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı:** Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar/Aktif (Pasif) Toplamı
- **Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı:** Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar/Aktif (Pasif) Toplamı

C. Faaliyet Oranları

Faaliyet oranları, işletmenin sahip olduğu ve faaliyetlerini geliştirmede kullandığı varlıkların ne ölçüde etkin kullanıldığını tespit etmekte kullanılır. Bu oranlara çalışma veya verimlilik oaranları da denmektedir. Özellikle dönen varlıklardaki hareketlilik durumunu ortaya koyar.

- **Alacak Devir Hızı (Dönüşüm Çabukluğu):** Net Satışlar/Ticari Alacaklar
- **Ortalama Tahsil Süresi:** 365/Alacak Devir Hızı
- **Borçların Devir Hızı:** Net Satışlar/Ticari Borçlar
- **Ortalama Borç Ödeme Süresi:** 365/Borçların Devir Hızı
- **Stok Devir Hızı:** Satılan Malın Maliyeti/Ortalama Stoklar
- **Dönen Varlık Devir Hızı:** Net Satışlar/Dönen Varlıklar

Oran Adı	Formülü	Amacı	Ölçümü
A. Likidite ya da Borç ödeme- İşletmenin vadesi gelmiş kısa vadeli borç ödeme gücünü ölçer			
Faaliyet Nakit Akış Oranı	Faaliyeti Nakit Akışları/KVB	İşletme faaliyeti nakit akışlarının Kısa Vadeli Borçları karşılama da yeterli olup olmadığını ölçer	%40 veya daha fazla
Nakit Oranı	Mevcut Nakit/KVB	Mevcut nakit miktarı ile ödenebilecek kısa vadeli borç kısmını gösterir.	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu göstergedir.
Nakit Borç Karşılama Oranı	(İşletme Faaliyeti Nakit Akışları-Kâr Payları)/Toplam Borç	İşletme faaliyeti nakit akışlarıyla ödenebilecek borç yüzdesini gösterir	%20 ya da daha fazla
Nakit Faiz Karşılama Oranı	(İşletme faaliyeti Nakit Akışları + Faiz giderleri)/Faiz giderleri	Faiz giderlerini karşılayabilecek gerçek nakdi gösterir	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu göstergedir.
B. Etkinlik ya da Faaliyet Oranları – İşletmenin varlıklarını kullanma yeteneğini ölçer			
Varlıkların Nakit Getirisi	İşletme Faaliyeti Nakit Akışları/Toplam Varlıklar	Toplam Varlıkların Kullanımıyla elde edilen nakit yüzdesini gösterir	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu

			göstergedir,
Duran Varlıkların Nakit Getirisi	İşletme Faaliyeti Nakit Akışları/Toplam Duran Varlıklar	Duran Varlıkların Kullanımıyla elde edilen nakit yüzdesini gösterir	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu göstergedir
Nakdin Yeniden Yatırım Oranı	Duran Varlıklardaki ve Çalışma Sermayesindeki Artış/(Net Kar + Amortisman Giderleri)	Net karın işletmeye nakit olarak yeniden yatırılma derecesini gösterir	%8 %10-
Nakit Devir Hızı	Satışların Maliyeti/Nakit Mevcudu	Bir yıl içinde nakdin dönüş (çevrilme) sayısını gösterir,	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu göstergedir
Nakit Dengesi	(Nakit Mevcudu *365)/Satışların Mevcudu	Nakit geri dönüş gün sayısını gösterir	Ne kadar düşük olursa o kadar iyidir
C. Karlılık oranları- Belirli bir zaman dilimi içerisinde işletmenin başarı ya da başarısızlık derecesini ölçer			
Kazanç/Kar Kalitesi Oranı	İşletme Faaliyeti Nakit Akışları /Net Kar	Net kârın nakit olarak toplanabilirliğini gösterir; Net kârın nakde dönüşme yüzdesini gösterir	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu göstergedir
Satışlardan Elde Edilen Nakdin Satışlara Oranı	(İşletme Faaliyeti Nakit akışları-Kâr Payları)/Toplam Satışlar	Satışların nakit yaratma derecesini gösterir	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu göstergedir
Nakit Akış Marjı	İşletme Faaliyeti Nakit akışları/Toplam Satışlar	Satışların nakde çevrilebilme gücünü gösterir	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu göstergedir
D.Kapsama ya da Kaldıraç Oranları- Uzun Vadeli Yatırımcı ve Kreditorlerin Korunma Derecesini Ölçer			
Nakit Akışlarının Uzun Vadeli Borçlara Oranı	İşletme Faaliyeti Nakit Akışları/Uzun Vadeli Borçlar	Uzun Vadeli borçları ödeyebilmek için mevcut fonların yeterliliğini ölçer	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu göstergedir
Nakit Kar Payı Oranı	İşletme Faaliyeti Nakit Akışları/Kar Payları	İşletme faaliyetlerinden elde edilen nakit ile kâr payını ödeme gücünü ölçer	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu göstergedir
Ortakların Nakit Getiri Oranı	İşletme Faaliyeti Nakit Akışları/Oz kaynaklar	Oz kaynaklara göre işletme faaliyeti nakit akışlarının yüzdesini gösterir	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu göstergedir
Hisse Başı Nakit Akışı	İşletme Faaliyeti Nakit Akışları/Dolaşımdaki hisse sayısı	Hisse senedi başına işletme faaliyetlerinden yaratılan nakdi gösterir	Artış eğilimi göstermesi ve yüksek olması olumlu göstergedir

IBARRA, (2009)

Uygulama

Çalışmada Borsa İstanbul'da çimento sektöründe yer alan 16 şirketin değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çalışmada öncelikle Borsa İstanbul çimento sektöründe yer alan şirketler belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen şirketlerin 2016-2018 yıllarında yayınlamış oldukları bilanço, gelir tablosu ve nakit akış tabloları incelenerek gerekli verilere ulaşılmıştır. Hesaplamalar yapılmış ve rasyolar çıkan sonuçlar doğrultusunda yorumlanmıştır.

SIRA NO	FİRMA ADI	BİST 100 ENDEKS KOD ADI
1	Adana Çimento Sanayii T.A.Ş.	ADANA
2	Afyon Çimento Sanayi T.A.Ş.	AFYON
3	Akçansa Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.	AKCNS
4	Aslan Çimento A.Ş.	ASLAN
5	Baştaş Başkent Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.	BASCM
6	Batıçim Batı Anadolu Çimento Sanayii A.Ş.	BTCIM
7	Batısöke Söke Çimento Sanayii T.A.Ş.	BSOKE
8	Bolu Çimento Sanayii A.Ş.	BOLUC
9	Bursa Çimento Fabrikası A.Ş.	BUCIM
10	Çimentaş İzmir Çimento Fabrikası T.A.Ş.	CMENT
11	Çimsa Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.	CIMSA

12	Göлтаş Göller Bölgesi Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.	GOLTS
13	Konya Çimento Sanayii A.Ş.	KONYA
14	Mardin Çimento Sanayii A.Ş.	MRDİN
15	Nuh Çimento Sanayi A.Ş.	NUHCM
16	Ünye Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.	UNYEC

2016-2018 yılları arasında hesaplanan nakit akış rasyoları şu şekildedir.

2016	Cari Oran	Asit-Test Oranı	Stok Devir Hızı	Alacak Devir Hızı	Özsermaye Devir Hızı	Faaliyet Kar Marjı	Net Kar Marjı	Aktif Karlılı ığı	Özsermaye Karlılı ığı	Borç-Özsermaye Oranı
ADANA	3,61 957 4	2,724 86918 2	- 3,468 62627 8	2,580 85769	1,142 20658 2	0,267 43628 2	0,341 00921 4	0,139 93874 9	0,389 50296 9	0,463 95179 4
AFYON	0,14 804 2	0,112 43753 6	- 6,438 90807 5	7,733 14741 3	0,347 90094 6	- 0,005 51047 4	0,157 87941 9	0,016 29745 5	0,054 92639 9	2,370 24388 1
AKCNS	1,21 985 9	0,917 36903 6	- 6,554 20454 9	7,671 91319 2	1,190 31366 7	0,222 35525 8	0,195 99122 3	0,155 35757	0,233 29103 1	0,501 63929 4

ASLAN	1,08 529 1	0,883 14389 5	- 4,886 85850 7	1,938 31652 7	1,065 70882	0,284 99551 3	0,175 05926	0,102 47100 4	0,186 56219 7	0,820 63403
BASCM	1,67 076 4	1,206 79998 9	- 5,878 61821 7	8,397 65078 2	0,947 40017 3	0,160 36229 2	0,127 33580 1	0,092 56888	0,120 63796	0,303 22371
BTCIM	1,32 433 3	1,133 46485 1	- 8,161 26948 3	6,575 72928 2	0,976 94222 2	0,160 89503 5	0,012 40678 6	0,004 88363 1	0,012 12071 3	1,481 90595 7
BSOKE	1,05 704 3	0,821 59800 2	- 4,155 14599 8	15,29 70011 7	0,550 45526	0,204 02954 1	- 0,144 43211 7	- 0,026 33928 9	- 0,079 50341 8	2,018 43448 4
BOLUC	1,50 530 2	1,123 29877 6	- 4,974 87251 5	5,601 02385	1,060 53074	0,337 73484 3	0,235 10388 6	0,166 58280 9	0,249 33489 8	0,496 76247 8
BUCIM	2,60 233 9	1,893 89741 9	- 4,632 24406	3,347 02602 7	1,441 37506 6	0,153 02357 8	0,107 32575 7	0,107 36645 7	0,154 69666 9	0,440 82867 3
CMENT	1,83 845 6	1,372 68512 5	- 5,741 40350 9	3,708 50922 8	0,661 44040 1	0,024 44489 3	0,006 00285 8	0,003 11129 8	0,003 97053 3	0,276 16599 8
CIMSA	0,63 829 1	0,444 49683 3	- 4,493 18435	5,849 58258 7	0,861 16370 3	0,261 57060 7	0,210 21735	0,096 83852 1	0,181 03155 1	0,869 41673 2

GOLTS	1,14 490 9	0,880 48965 1	- 3,475 82767 6	2,462 26746 5	1,068 56229 6	0,147 89050 8	0,027 17979 3	0,012 40107 7	0,029 04330 2	1,341 99842
KONYA	3,61 682	2,711 03059 3	- 3,669 95318 9	4,107 16605 2	0,818 17334	0,133 36739 8	0,151 05161 8	0,101 48724	0,123 58640 7	0,217 75315 1
MRDIN	3,65 808 5	2,448 19464 1	- 2,715 82835 9	2,925 26343 2	0,587 05189 7	0,263 08521 1	0,272 61312 9	0,137 44804 2	0,160 03805 5	0,164 35310 6
NUHCM	2,67 564 5	2,108 83966	- 5,696 76363	3,256 48009 8	0,833 49956 6	0,214 76836 5	0,186 88758 8	0,119 65557 8	0,155 77072 3	0,301 82583 6
UNYEC	5,18 867 6	4,109 78648 6	- 4,126 61799 6	3,002 05618 5	0,882 40480 6	0,261 41115 6	0,232 43701	0,174 88284 9	0,205 10353 5	0,133 06908 9

2017	Cari Oran	Asit-Test Oranı	Stok Devir Hızı	Alacak Devir Hızı	Özser maye Devir Hızı	Faaliyet Kar Marjı	Net Kar Marjı	Aktif Karlılı ığı	Özser maye Karlılı ığı	Borç-Özser maye Oranı
ADANA	1,140 5010 2	0,870 99099 7	- 3,875 51557 1	2,9407 99622	0,431 23075	0,157 22220 3	0,259 32096 6	0,107 94696 5	0,111 82717 5	0,359 63543 5
AFYON	0,558 2323 9	0,525 72896 7	- 12,16 25115 9	2,2125 4085	0,722 57379 5	0,171 09215 6	0,023 32971 6	0,004 97085	0,016 85744 1	1,974 45320 9
AKCNS	0,842 0314 2	0,663 75656	- 8,036 84489 6	3,2318 58702	1,369 73637 8	0,141 67494 8	0,097 88914 1	0,077 59837 1	0,134 08231 7	0,727 90119 6
ASLAN	1,258 9292 2	1,119 90295 5	- 7,837 60044 5	2,0130 51874	1,091 34021 2	0,196 31326 9	0,121 70337 4	0,071 73429 9	0,132 81978 6	2,713 64236 2
BASCM	1,422 4571 9	1,010 73730 8	- 5,555 14414 2	3,5202 36486	1,118 95234 3	0,114 39954 2	0,082 38195 5	0,064 16287 7	0,092 18148 1	0,436 67935 9
BTCIM	0,889 8574 8	0,756 53486	- 9,354 97592 2	2,7940 32443	0,697 71898 3	0,086 82792 1	- 0,017 17152 5	- 0,005 28410 8	- 0,011 98089 9	1,267 34540 9

BSOKE	0,643 9171	0,497 30816 1	- 4,491 18358 2	5,1929 22952	0,308 08612 1	0,022 40789 3	- 0,235 47022 5	- 0,029 40155 7	- 0,072 54510 8	1,467 38999 8
BOLUC	1,219 7617 1	1,035 14320 5	- 7,075 40220 9	2,6917 42503	1,239 78303 7	0,287 89486 2	0,210 31708 8	0,150 32764 7	0,260 74755 9	0,734 52830 2
BUCIM	2,068 9709 9	1,439 02569 5	- 4,214 37587 8	3,1197 63815	1,649 63629 7	0,131 66391	0,077 24593 2	0,081 60597 4	0,127 42769 3	0,561 49957 5
CMENT	1,703 7716 3	1,266 28483 3	- 5,834 64224 8	3,1044 61562	0,738 94028 1	0,013 12971 5	0,036 41197 1	0,020 18887 2	0,026 90627 2	0,332 72785 7
CIMSA	0,801 7143 6	0,678 59361 6	- 7,465 10388 2	2,8278 35578	1,047 96996	0,000 22115 6	0,153 19671 6	0,070 42575	0,160 54555 7	1,139 03045 5
GOLTS	1,288 7842 2	1,006 78830 4	- 3,836 43115	2,5187 04381	1,235 00972 6	0,127 32170 6	0,023 31249 5	0,011 43157 7	0,028 79115 8	1,518 56388 7
KONYA	3,287 8363 8	2,459 66068 9	- 4,189 84235 4	3,5385 1243	0,972 06687 1	0,129 32470 5	0,124 09543 9	0,096 81233	0,120 62906 5	0,246 00932 2
MRDIN	2,807 4883 2	2,125 52254	- 3,922 37617 8	2,8940 51692	0,757 02835	0,240 93057 1	0,256 24138 5	0,157 50937 1	0,193 98199 3	0,231 55842 8

NUHCM	1,686 4858 1	1,359 93617 5	- 5,605 64493 4	2,6131 81064	0,890 26701 2	0,131 40083 8	0,149 53832	0,085 56918	0,133 12903 4	0,555 80588
UNYEC	3,755 9390 9	3,022 73352 1	- 4,442 37736 1	2,8515 4208	0,858 84096 9	0,229 29866	0,296 81541 9	0,202 33118 6	0,254 91724 2	0,259 90089 8

2018	Cari Oran	Asit- Test Oranı	Stok Devir Hızı	Alacak Devir Hızı	Özser maye Devir Hızı	Faaliy et Kar Marjı	Net Kar Marjı	Aktif Karlılı ğı	Özser maye Karlılı ğı	Borç- Özser maye Oranı
ADANA	2,8582 51038	2,386 30557	- 2,893 7237	4,0347 62384	0,5995 3739	0,1873 8462	0,0007 1536	0,0003 02352	0,0004 28885	0,4184 94874
AFYON	0,2810 50396	0,225 66299	- 8,414 1261	5,8694 16197	0,7528 51618	0,1357 66599	0,0223 91453	0,0059 31654	0,0168 57441	1,8419 46166
AKCNS	1,1517 40418	0,868 49111	- 5,511 6992	3,8644 01137	1,5489 55117	0,1551 85142	0,1036 95582	0,0823 39648	0,1606 19802	0,9506 98194
ASLAN	1,1138 3594	0,932 86722	- 4,566 7603	1,8496 33591	1,1635 49338	0,1883 93812	0,0897 07329	0,0488 13592	0,1043 78903	1,1383 16382
BASCM	1,4866 91526	0,912 2194	- 4,333 4662	4,3754 16385	1,1032 37115	0,0545 11564	0,0506 22811	0,0391 68169	0,0558 48964	0,4258 76312

BTCIM	0,6759 89226	0,461 4489	- 5,627 9315	4,5651 0837	0,9926 56809	0,1946 9616	- 0,0138 44302	- 0,0056 35164	- 0,0137 4264	1,4387 293
BSOKE	0,5794 5448	0,300 82931	- 2,641 9947	41,435 70364	0,5898 98583	0,1423 55142	- 0,2681 30773	- 0,0596 72485	- 0,1581 69963	1,6506 34748
BOLUC	1,0427 39949	0,764 42648	- 3,779 5818	2,8499 8276	1,3445 7884	0,2311 97712	0,1256 59321	0,0843 71552	0,1689 58865	1,0025 57264
BUCIM	3,3481 07436	1,886 2651	- 3,701 2331	4,7950 69731	1,7137 39452	0,1746 22345	0,0817 59534	0,1079 47271	0,1401 14539	0,2979 90568
CMENT	1,6636 76417	1,077 8677	- 4,077 0618	3,8456 46814	0,7861 35959	- 0,0912 41527	- 0,0056 91323	- 0,0031 71859	- 0,0044 74153	0,4105 77702
CIMSA	0,6543 88426	0,521 93643	- 6,801 2752	4,0479 34959	1,1711 89945	0,1857 02839	0,0911 34915	0,0444 67855	0,1067 36295	1,4003 02343
GOLTS	1,0920 59526	0,789 25093	- 3,868 5002	3,3070 97278	1,8419 89886	0,1726 81447	0,0046 20256	0,0030 61624	0,0085 10464	1,7797 21779
KONYA	3,2036 16833	1,987 61873	- 3,137 9839	4,1621 30033	1,0639 63284	0,0826 50586	0,0938 85257	0,0798 43105	0,0998 90467	0,2510 8445
MRDIN	2,6988 70037	1,897 29404	- 1,919 8734	3,0927 66194	0,7747 25347	0,1598 55102	0,1525 12832	0,0828 0795	0,1181 55557	0,4268 62477
NUHCM	1,6784 2107	1,243 67883	- 3,830 3477	3,3612 258	1,0241 06634	0,1851 96662	0,1283 69461	0,0773 00464	0,1314 64016	0,7006 88575

UNYEC	3,7559 3909	1,431 28634	- 4,318 9867	3,1890 66256	1,1587 3414	0,1590 25812	0,0808 63276	0,0646 72407	0,0936 99039	0,4488 25587

Sonuç

Nakit akış rasyo analizleri firmaların finansal durumlarını belirlemede ve nakit etkinliklerini ölçmede etkili bir araçtır. Likiditenin korunabilmesi için bir yandan şirkette hazır nakit bulundurulması gerekmektedir. Fakat yeterli kapasitenin üzerinde nakit bulundurulması uluslararasılaşan dünyada finansal yönetim anlamında gereksizdir. Paranın zaman değeri ve enflasyonun var olduğu durumlarda ise nakit varlıkların mümkün olduğunca etkin kullanılması gerekir.

Yapılan analizler yorumlanacak olursa 2016 yılında cari oran dengesinde en yakın şirket Batisöke Söke Çimento ve Aslan Çimento olmuştur. 2017 yılında Adana Çimento ve Bursa Çimento cari oran dengesine en yakın sonuçlara sahip olmuşlardır. 2018 yılında ise Göлтаş Göller Bölgesi Çimento ve yine aslan çimento olmuştur. Sektördeki diğer şirketlere bakıldığında ya kısa vadeli borçlarını ödemekte zorlanacakları ya da ellerinde fazlaca nakit bulundurdukları görülmektedir.

Stokların etkisiz eleman olduğu asit-test oranında ise 2016 yılında Ünye Çimento en fazla değeri vermiştir. Diğer şirketler ufak artı eksilerle ideal değere yakın sonuçlara sahipken Ünye Çimento kaynaklarıyla elindeki varlıkların arasındaki değerlendirmeyi yapmada sıkıntılı bir durumdadır.

Kaynakça

AYDIN, N. (2007). *Finansal Yönetim*. Anadolu üniversitesi.

BAŞAR, A. B., & AZGIN, N. (2016). İŞLETME PERFORMANSININ ÖLÇÜLMESİNDE NAKİT AKIŞ ANALİZLERİNİN ESASLARI VE BORSA İSTANBUL PERAKENDE SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA. *ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ*, 8(23), 779-804. doi:http://dx.doi.org/10.14520/adyusbd.53637

BHUNIA, A., MUKHUTI, S., & ROY, G. (2011). *India Current Research Journal of Social Sciences*, 3(3), 269-274.

ECER, F., & GÜNAY, F. (2014). Borsa İstanbul'da İşlem Gören Turizm Şirketlerinin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemiyle Ölçülmesi. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 35-48.

KADERLİ, Y. (2006). İMKB’de İşlem Gören Gıda Sektörü Şirketlerinin Finansal Performanslarının Ölçülmesi ve Özsermaye Karlılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İŞ-YL-2006_0002.

KARADENİZ, E., KOŞAN, L., GÜNAY, F., & DALAK, S. (2016). GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ YÖNTEMİYLE TURİZM ALT SEKTÖRLERİNİN FİNANSAL PERFORMANSLARININ ÖLÇÜLMESİ. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 1117-1134.

LAURA, N., DUMITRU, M., & RAZVAN, M. (tarih yok). *Free Cash Flow As Part of Voluntary Reporting. Literature Review*. 12 07, 2015 tarihinde <http://anale.steconomiecuoradea.ro/volume/2011/> adresinden alındı

Mackevicius, J., & SENKUS, K. (2006). The System of Formation and Evaluation of the Information of Cash Flows. *Journal of Business Economics and Management*, 7(4), 171-182.

ÖMÜRBEK, V., & KINAY, B. (2013). HAVAYOLU TAŞIMACILIĞI SEKTÖRÜNDE TOPSIS YÖNTEMİYLE FİNANSAL PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 343-363.

ÖNCÜ, M. A., ÇÖMLEKÇİ, İ., & COŞKUN, E. (2010). Havayolu Şirketlerinin Uyguladıkları Finansal Stratejiler Üzerine Bir Araştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

SARIKAMIŞ, C. (2007). Rasyo Analizi Uygulamasının Gelişimi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 44-45.

UYGURTÜRK, H., & KORKMAZ, T. (2012). Finansal Performansın TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi İle Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2).

HİZMET KALİTESİ BOYUTU OLARAK “BİLGİLENDİRME”

Ertuğrul ÇAVDAR

Kastamonu Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

Öz

Kalite kavramı geçmişten günümüze birçok farklı şekilde tanımlanmış olsada hiçbir zaman önemini yitirmemiştir. Sosyal ve kültürel değişimlerle birlikte, kar amacı gütsün ya da gütmeyen kalite odaklı yönetim anlayışı tüm örgütlerin önceliği haline gelmiştir. Müşteri memnuniyetini artırmak için kalite düzeyini artırmak, kalite düzeyini artırmak içinde kaliteyi anlamak gerekir.

Hizmet sektöründe kalitenin anlaşılması ve ölçülmesine yönelik birçok çalışma yer almaktadır. Bu çalışmalardan biriside ServQual ölçeğidir. Bu ölçeğe tanımlanan beş kalite boyutu, tüm hizmet sektörleri açısından kapsayıcı niteliğe sahip olarak genel kabul görmüştür.

Bu çalışmanın amacı, daha önce sosyal yardım hizmetleri ve icra dairesi hizmetlerine yönelik önem değerlendirmeleri dikkate alınarak, hizmet kalitesinin beş boyutuna ek olarak, yeni bir boyut olarak sunulan bilgilendirme boyutunun doğrulayıcı faktör analizi(DFA) ile test edilmesidir. Bu amaçla, sosyal yardım ve icra dairesi hizmetlerine ilişkin önem değerlendirmeleri ile mevcut hizmet kalitesini değerlendirmeye yönelik durum değerlendirmesini içeren dört farklı veri seti kullanılmıştır.

Yapılan analizlerde tüm DFA modelleri için ölçeklerin uyum iyiliği değerlerini sağladığı, bilgilendirme boyutunun hizmet kalitesi açısından yüksek bir etki gücüne sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgu bilgilendirme boyutunun da hizmet kalitesi açısından önem arz ettiğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler; Hizmet Kalitesi, Sosyal hizmetler, İcra dairesi hizmetleri, Bilgilendirme

Abstract

Although the concept of quality has been defined in many different ways from past to present, it has never lost its importance. Along with social and cultural changes, quality-oriented management approach has become the priority of all organizations, whether or not for profit. To increase customer satisfaction, it's needed to improve the quality level, and to understand the quality to increase quality level.

There are many studies in order to understand and measure the quality in the service sector. One of these studies is the ServQual scale. The five quality dimensions defined in this scale are generally accepted as inclusive for all service sectors.

The aim of this study is to test the information dimension presented as a new dimension in addition to the five dimensions of service quality by using confirmatory factor analysis (CFA), taking into consideration the importance assessments for social assistance services and enforcement services previously. For this purpose, four different datasets were used, which included importance assessments for social assistance and enforcement services and a situation assessment for assessing the quality of service available.

In the analyzes, it was seen that the scales provide goodness of fit values for all CFA models, and the information dimension has a high impact power in terms of service quality. This finding shows that the information dimension is also important in terms of service quality.

Key Words; Quality of service, Social services, Enforcement services, Information

Giriş

Hizmet kalitesini teknik kalite ve fonksiyonel kalite olmak üzere iki unsurdan inceleyen Gronroos (1984) teknik kaliteyi, müşterinin hizmetten temel olarak aldığı şey olarak tanımlarken, fonksiyonel kalitenin ise, hizmet sunum sürecine odaklandığını belirtmektedir. Hizmet kalitesi, müşterilerin beklentileri ile hizmet sağlayıcısının gerçek performansının karşılaştırılması sonucu belirlenir (Çatı, vd. 2008: 241). Hizmet kalitesinin yüksek olarak algılanabilmesi için beklentilerin aşılması gerekmektedir. Beklentilerin karşılanmaması durumunda ise hizmet kalitesi kabul edilemez olarak değerlendirilmektedir. Eğer beklentiler, algılanan hizmet ile karşılanırsa hizmet kalitesi tatmin edici olarak görülmektedir (Gümüšoğlu, vd. 2007: 126).

Parasuraman vd. tarafından ilk olarak 1985 yılında on kalite boyutu ile tanımlanan ServQual yöntemi 1988 yılındaki çalışma ile farklı hizmet gruplarının değerlendirilmesine yönelik olarak yeniden değerlendirilmiş beş boyuta indirgenmiştir. Literatürde farklı hizmet sektörlerinin kalitesinin değerlendirilmesinde ServQual ölçeğinin bu beş boyutunda yaygın olarak faydalanılmıştır. Farklı çalışmalarda hizmete özgü yeni boyutlar tanımlanmış olmakla birlikte genel hizmet kalitesinin değerlendirilmesinde bu beş boyut ortak kabul görmüştür. ServQual ölçeğinin beş boyutu:

Fiziksel özellikler; fiziksel olanaklar, ekipmanlar, hizmet ile ilgili diğer araçlar, çalışanların giyimi, dekorasyon ve iletişim araçları olarak tanımlanmaktadır.

Güvenilirlik; söz verilen hizmeti doğru ve güvenilir bir şekilde yerine getirebilme yeteneği ve müşterilerin yaşadığı problemlerin çözümü gibi konuları içermektedir. Performansın sürekliliği gerekmektedir.

Heveslilik; müşterilere yardım etme isteğinin bulunması, hizmetin doğru ve hızlı bir şekilde verilmesini içermektedir.

Güvence; çalışanların bilgili ve nazik olması, müşterilerde güven duygusu oluşturabilme becerileri, işgörenlerin müşteri sorularına cevap verebilme durumu bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Empati; hizmet sunanların kendilerini müşterilerini yerine koyabilmelerini, her bir müşteriye bireysel olarak ilgi göstermelerini ve müşteri gereksinimlerinin iş görenlerce bilinmesini içermektedir.

ServQual ölçeği hizmet kalitesini beklenen ve algılanan kalite arasındaki fark üzerinden tanımlanmaktadır. ServQual ölçeğinin ifadelerini kullanan diğer bir yöntem ise Cronin ve Taylor (1992) tarafından öne sürülen ServPerf ölçeğidir. ServQual'den farklı olarak sadece algılanan kaliteyi ölçmenin yeterli olduğu belirtilen çalışmada ServQual ölçeğinin 22 ifadesi tek bir boyut olarak değerlendirilmiştir.

Bülbül ve Demirer (2008) ServQual ve ServPerf ölçeklerini karşılaştırdıkları çalışmalarında ServPerf ölçeğinin ifade edildiği gibi tek bir boyuttan oluşmadığını, onunda beş boyuttan oluştuğunu ifade etmişlerdir.

Literatürde farklı hizmet sektörlerinde kalitenin ölçülmesi amacı ile ServQual, ServPerf yada bu ölçeklerden uyarlanmış birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Hizmet sektörlerinin kendilerine has farklı yönleri ölçeğe hizmete özgü ifadelerin eklenmesine neden olmuştur.

Çavdar v.d. (2017) hizmet kalitesi ölçümünde beş boyuta ek olarak “bilgilendirme” yide bir boyut olarak önermişlerdir. Sosyal hizmetler ve icra dairesi hizmetlerine yönelik, müşterilerin kalite boyutlarına ilişkin önem değerlendirmeleri üzerinden yaptıkları araştırmada, bilgilendirmenin her iki hizmet türü içinde önemli olarak değerlendirildiğini belirtmişlerdir. Çalışmada bilgilendirme boyutunu ölçmek üzere, kurumda bilgi alınabilecek birimler varlığı, hizmetten yararlanma koşullarına ilişkin gerekli bilgilendirmenin yapılması, devam eden süreçlerin durumuna ilişkin bilgilendirme yapılması ve hizmetle ilgili bilgi kaynaklarının yeterli olmasına ilişkin önem değerlendirmeleri kullanılmıştır.

Yapılan çalışma sonucuna göre hizmet kalitesi boyutlarına ilişkin önem değerlendirmeleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Kalite Boyutları Önem Değerlendirme Ortalamaları(Çavdar v.d., 2017:148)

	İcra daireleri (n=400)		Sosyal hizmetler (n=385)	
Kalite boyutu	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma
Fiziksel Özellikler	4,45	0,629	4,35	0,691
Güvenilirlik	4,33	0,606	4,47	0,618
Heveslilik	4,64	0,520	4,48	0,623
Güvence	4,55	0,569	4,48	0,626
Empati	4,59	0,534	4,47	0,643
Bilgilendirme	4,63	0,477	4,52	0,671
Toplam	4,53	0,569	4,46	0,647

Çalışma sonuçları, müşterilerin bakış açısından bilgilendirmenin hizmet kalitesindeki önemini ortaya koymaktadır.

Kıpçak v.d. (2019) yaptıkları çalışmada sosyal hizmet kalitesini değerlendirmek üzere bilgilendirmeyi de içeren altı boyutlu ölçeği kullanmışlardır. Bilgilendirmeyi içeren diğer bir çalışmada icra dairelerinin hizmet kalitesini ölçmek üzere Önal v.d. (2019) tarafından yapılan çalışmadır.

Araştırma sonuçları bilgilendirmenin hizmet kalitesi açısından önemini açıkça göstermekle birlikte, ayrı bir kalite boyutu olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini göstermemektedir. Yapılan bu çalışma önceki çalışmanın tamamlayıcısı nitelikte olup, DFA ile bilgilendirmenin ayrı bir boyut olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını incelemektedir.

Metodoloji

Çalışmada iki farklı hizmet sektörü için anket uygulaması sonucu elde edilen veriler kullanılmıştır. İcra daireleri ile ilgili olarak yapılan anket uygulaması Van, Bitlis, Malatya ve Gaziantep illerinde uygulanmıştır. Her ilde 100'er adet olmak üzere toplam 400 adet anket uygulanmıştır. Bu 400 anketin tamamı geçerli olarak analize dâhil edilmiştir. Anket uygulanan kişiler, icra dairelerinden hizmet alan kişiler arasından basit tesadüfî örneklem yöntemiyle seçilmiştir.

Sosyal hizmetlere yönelik anket uygulamasında ise Van il merkezi ve ilçelerinde sosyal yardım kurumlarından yardım alan bireylerle basit tesadüfî örneklem yöntemi kullanılarak toplam 390 anket yapılmış olup bunlardan 385 tanesi geçerli olarak analize dahil edilmiştir.

Ana kütle hacminin bilinmediği durumlarda %95 güven düzeyi için 385 örneklem yeterli görülmektedir (Brinkman, 2009:51). Her iki anket uygulaması içinde örneklem hacmi yeterlidir.

Anket uygulamalarında katılımcılardan hizmet kalitesine yönelik olarak altı hizmet kalitesi boyutunu içeren 26 ifade için iki farklı değerlendirme yapımları istenmiştir. İlk olarak belirtilen ifadelerin hizmet kalitesi açısından önem düzeylerini beşli likert ölçeği ile değerlendirmeleri istenmiştir. Sonrasında ise belirtilen ifadeler açısından aldıkları hizmetleri nasıl değerlendirdikleri yine beşli likert ölçeği kullanılarak sorulmuştur.

Çalışma daha önce Çavdar v.d.(2017) tarafından yapılan araştırmayı tamamlar niteliktedir. Bu kapsamda iki farklı hizmet sektörü için önem ve durum değerlendirmelerini içeren dört farklı veri seti kullanılarak, birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi(DFA) ile altı boyutu içeren ölçeğin geçerliliği test edilmiştir. Ayrıca ikinci düzey DFA ile bilgilendirme boyutunun hizmet kalitesini etkileme gücü ölçülmüştür.

Araştırma Bulguları

Araştırmada kullanılan veri setlerine ilişkin Cronbach's Alpha, KMO ve Bartlett değerleri Tablo 2'deki gibidir:

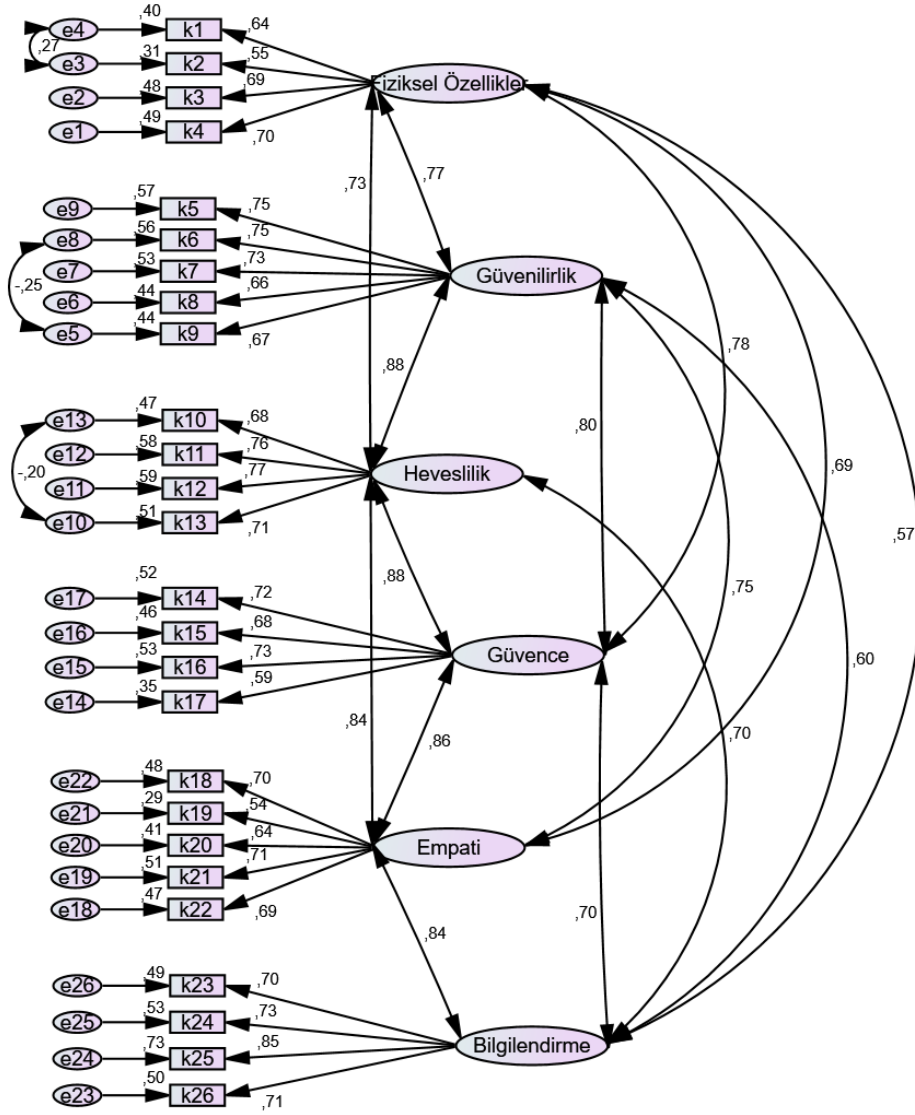
Tablo 2: Cronbach's Alpha, KMO ve Bartlett değerleri

	Kalite Boyutları	Cronbach's Alpha	KMO	p(Bartlett)
İcra daireleri	Önem değerlendirmeleri	0,91	0,93	0,000
	Durum değerlendirmeleri	0,91	0,96	0,000
Sosyal Hizmetler	Önem değerlendirmeleri	0,96	0,96	0,000
	Durum değerlendirmeleri	0,96	0,97	0,000

Bir değişkenin gerçek değerinin lme araçları ile doğru ve tam olarak llebilme derecesine lin güvenilirliği denir. (zdamar, 2016:75). Güvenilirlik analizinde genel olarak Cronbach's Alpha katsayısı kullanılır. (Saruhan ve zdemirci, 2011:140). Cronbach's Alpha katsayı değerlerinin 0,80 in üstünde olması lin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir(Kalaycı, 2014:405). Araştırmada kullanılan dört veri seti için güvenilirlik düzeyleri yüksek olarak bulunmuştur. Ayrıca her veri seti için yapılan ayrıntılı analizlerde leklerin güvenirliliğini düşüren ifade olmadığı tespit edilmiş olup, tüm ifadeler analizlere dahil edilmiştir.

Veri setlerine faktör analizinin uygulanabilirliğinin test edilmesi için KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) "rnekleme Yeterliliğinin lm Testi" ve Bartlett'in (Bartlett's Test of Sphericity) "Küresellik Testi"nden faydalanılmaktadır. Faktör analizi açısından KMO değerinin 0,9 ve üzeri olması mükemmel olduğunu belirtmektedir (Dağlı, 2015: 205). Bartlett'in küresellik testi ise korelasyon matrisindeki ilişkilerin faktör analizi yapacak ölçüde yeterli olup olmadığını test etmekte olup, bu test sonucunda $p < 0,05$ olması faktör analizi yapılabilceğini göstermektedir (Gürbüz ve şahin, 2016:311). Yapılan analiz sonucunda tüm veri setleri için KMO değerlerinin 0,9 un üstünde olduğu ve Bartlett'in küresellik test sonuçlarının anlamlı olduğu($p < 0.05$) görülmektedir. Veri setleri faktör analizi için uygundur.

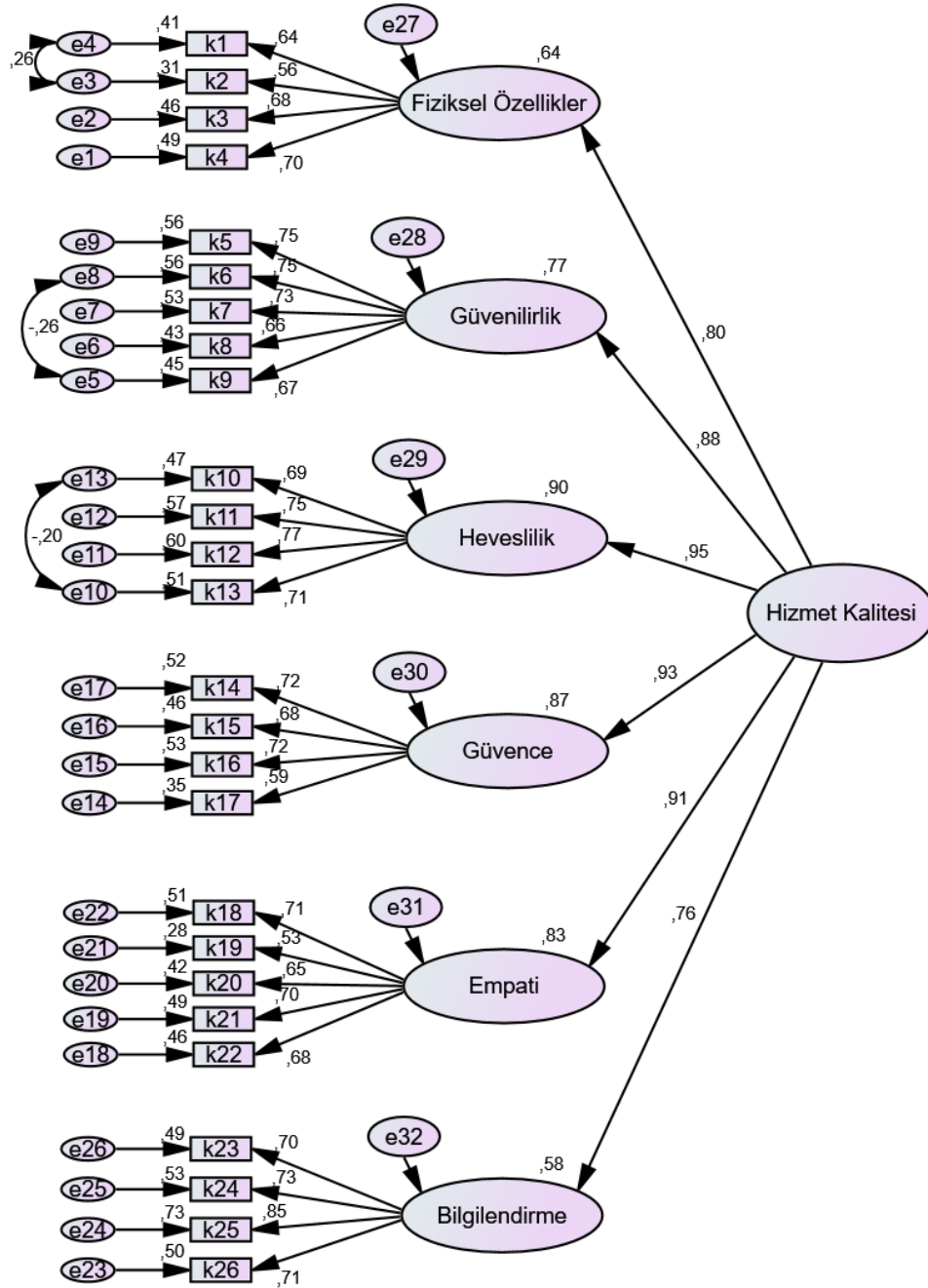

Diyafram 1: İcra daireleri hizmet kalitesi durum değerlendirmeleri birinci düzey DFA

İcra daireleri durum değerlendirme verileri üzerinden yapılan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) neticesinde ölçeğin faktör yükleri fiziksel özellikler boyutu için 0,55 ile 0,70 arasında, güvenilirlik boyutu için 0,66 ile 0,75 arasında, heveslilik boyutu için 0,68 ile 0,77 arasında, güvence boyutu için 0,59 ile 0,73 arasında, empati boyutu için 0,54 ile 0,71 arasında ve bilgilendirme boyutu için 0,70 ile 0,85 arasında elde edilmiştir.

Değişken	CMIN	DF	CMIN/DF	GFI	CFI	TLI	RMSEA	SRMR
İcra Daireleri Hizmet Kalitesi (Durum)	360,538	281	1,283	0.935	0.983	0.980	0.027	0.036

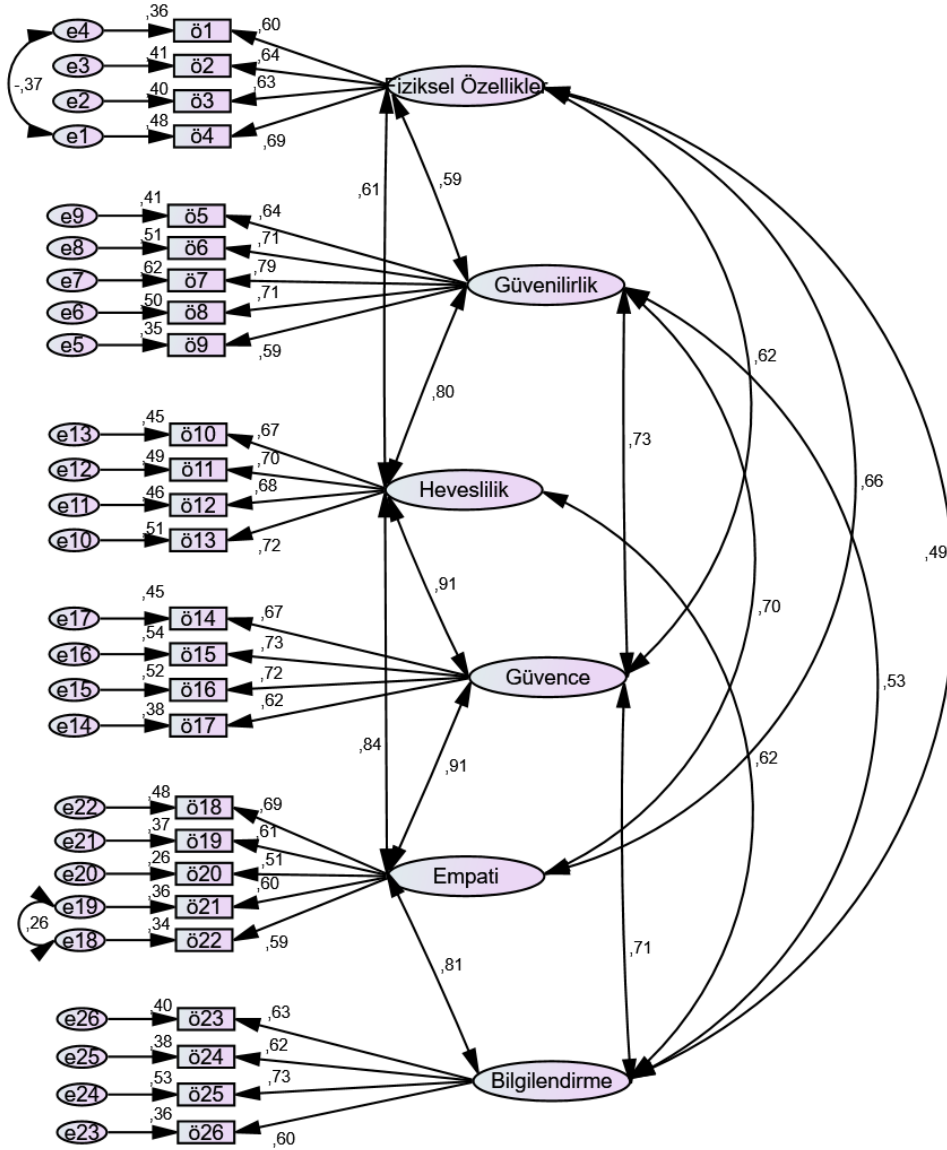
DFA sonucu ölçeğin uyum iyiliği değerlerini sağladığı ve iyi uyum gösterdiği görülmektedir.(Gürbüz ve Şahin, 2016:337)

Diyagram 2: İcra daireleri hizmet kalitesi durum değerlendirmeleri ikinci düzey DFA

Kalite boyutlarının hizmet kalitesini etkileme gücünü incelemek amacıyla ölçeğe 2. Düzey DFA yapılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde 0,95 tahmin değeri ile heveslilik boyutunun hizmet kalitesini etki gücünün en yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunu 0,93 oranı ile güvence, 0,91 oranı ile empati, 0,88 oranı ile güvenilirlik, 0,80 oranı ile fiziksel özellikler ve 0,76 oranı ile bilgilendirme takip etmektedir. Bu bulgular hizmet kalitesinde en fazla öneme sahip olan boyutun

heveslilik olduğu, en az öneme sahip olan boyutun ise bilgilendirme olduğu anlamına gelmektedir.

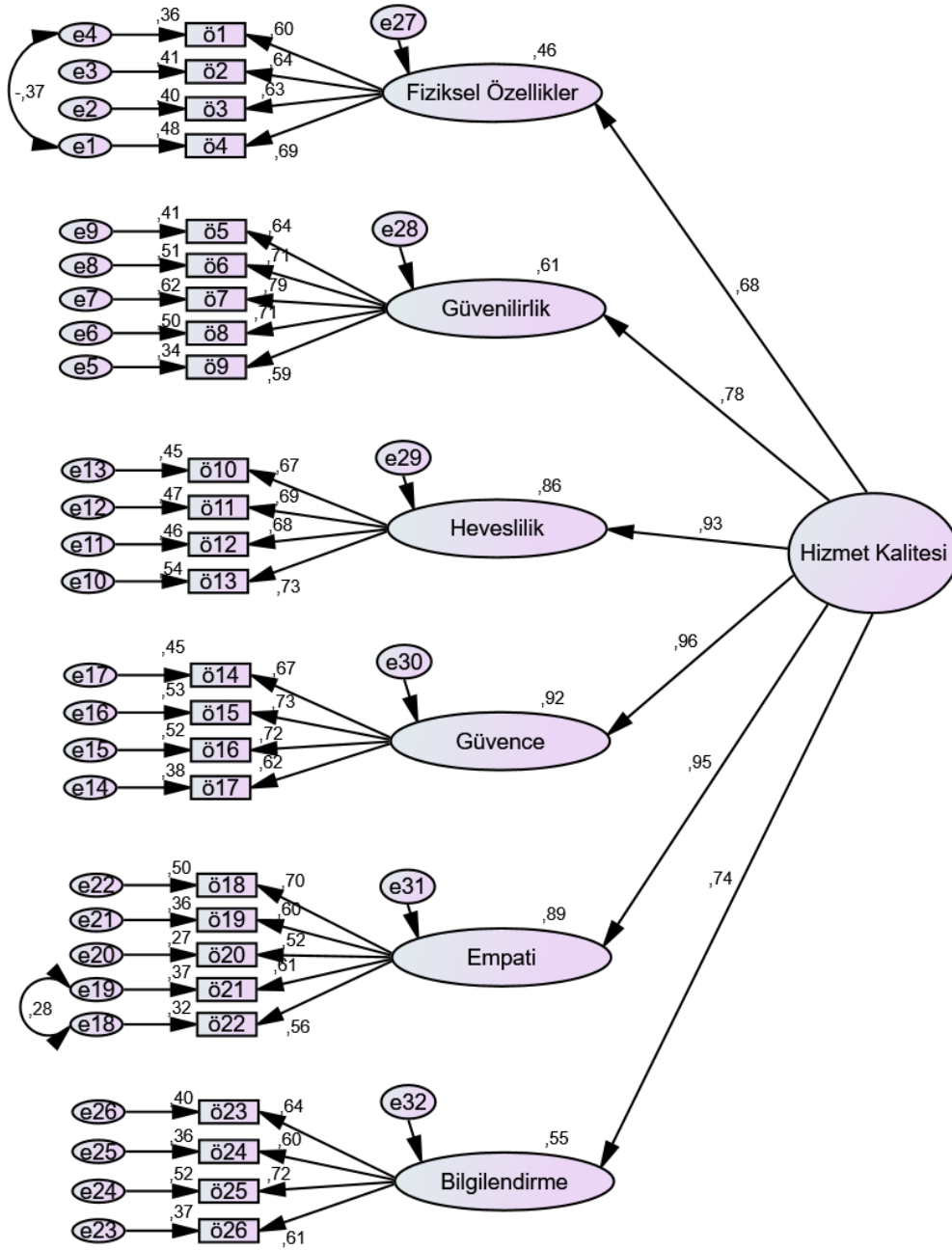
Diyagram 3: İcra daireleri hizmet kalitesi boyutları önem değerlendirmeleri birinci düzey DFA

İcra daireleri hizmet kalitesi önem değerlendirme verileri üzerinden yapılan DFA neticesinde ölçeğin faktör yükleri fiziksel özellikler boyutu için 0,60 ile 0,69 arasında, güvenilirlik boyutu için 0,59 ile 0,79 arasında, heveslilik boyutu için 0,67 ile 0,72 arasında, güvence boyutu için 0,62 ile 0,73 arasında, empati boyutu için 0,51 ile 0,69 arasında ve bilgilendirme boyutu için 0,60 ile 0,73 arasında elde edilmiştir.

Değişken	CMIN	DF	CMIN/DF	GFI	CFI	TLI	RMSEA	SRMR
İcra Daireleri Hizmet Kalitesi (Önem)	571,448	280	2,041	0.902	0.926	0.914	0.051	0.047

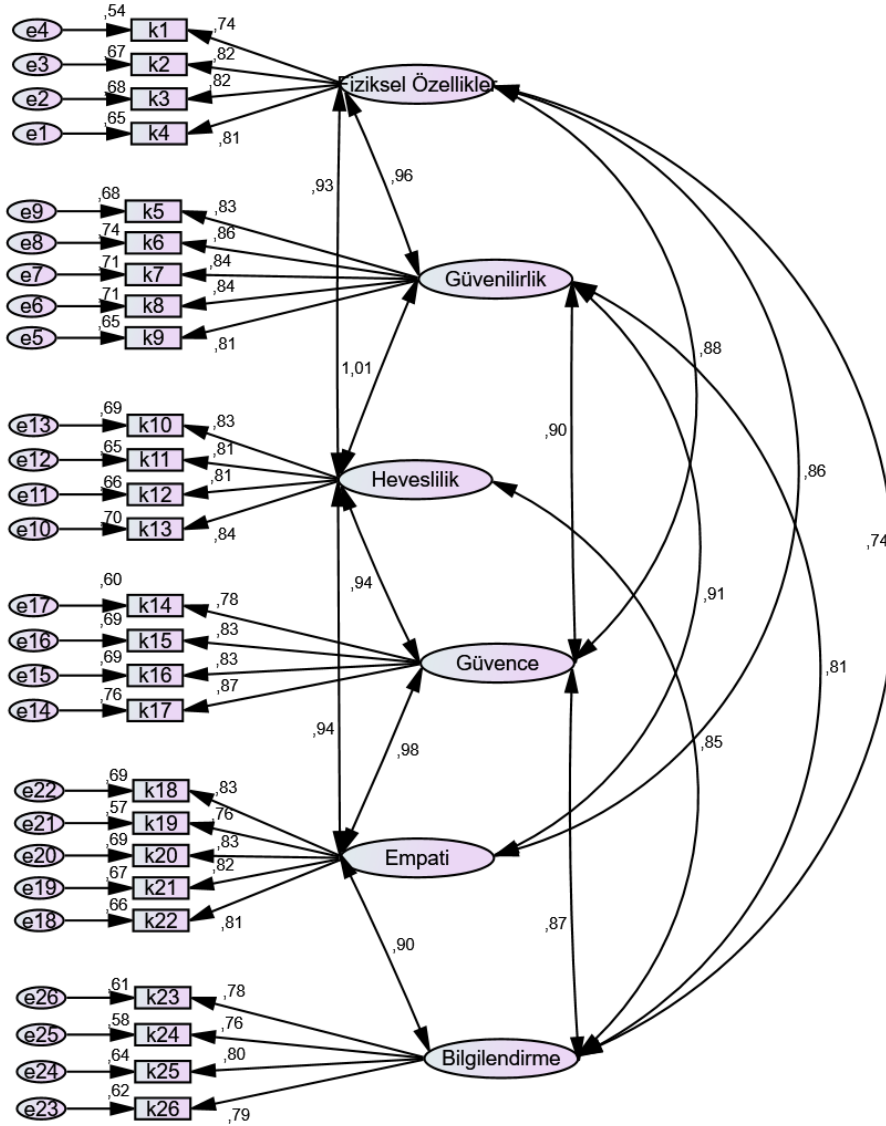
DFA sonucu ölçeğin uyum iyiliği değerlerini sağladığı ve kabul edilebilir uyum gösterdiği görülmektedir.

Diyagram 4: İcra daireleri hizmet kalitesi boyutları önem değerlendirmeleri ikinci düzey DFA

İcra daireleri hizmet kalitesi önem değerlendirme verileri üzerinden yapılan 2. düzey DFA sonuçları incelendiğinde 0,96 tahmin değeri ile güvence boyutunun hizmet kalitesine etki gücünün en yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunu 0,95 oranı ile empati, 0,93 oranı ile heveslilik,

0,78 oranı ile güvenilirlik, 0,74 oranı ile bilgilendirme ve 0,68 oranı ile fiziksel özellikler takip etmektedir.

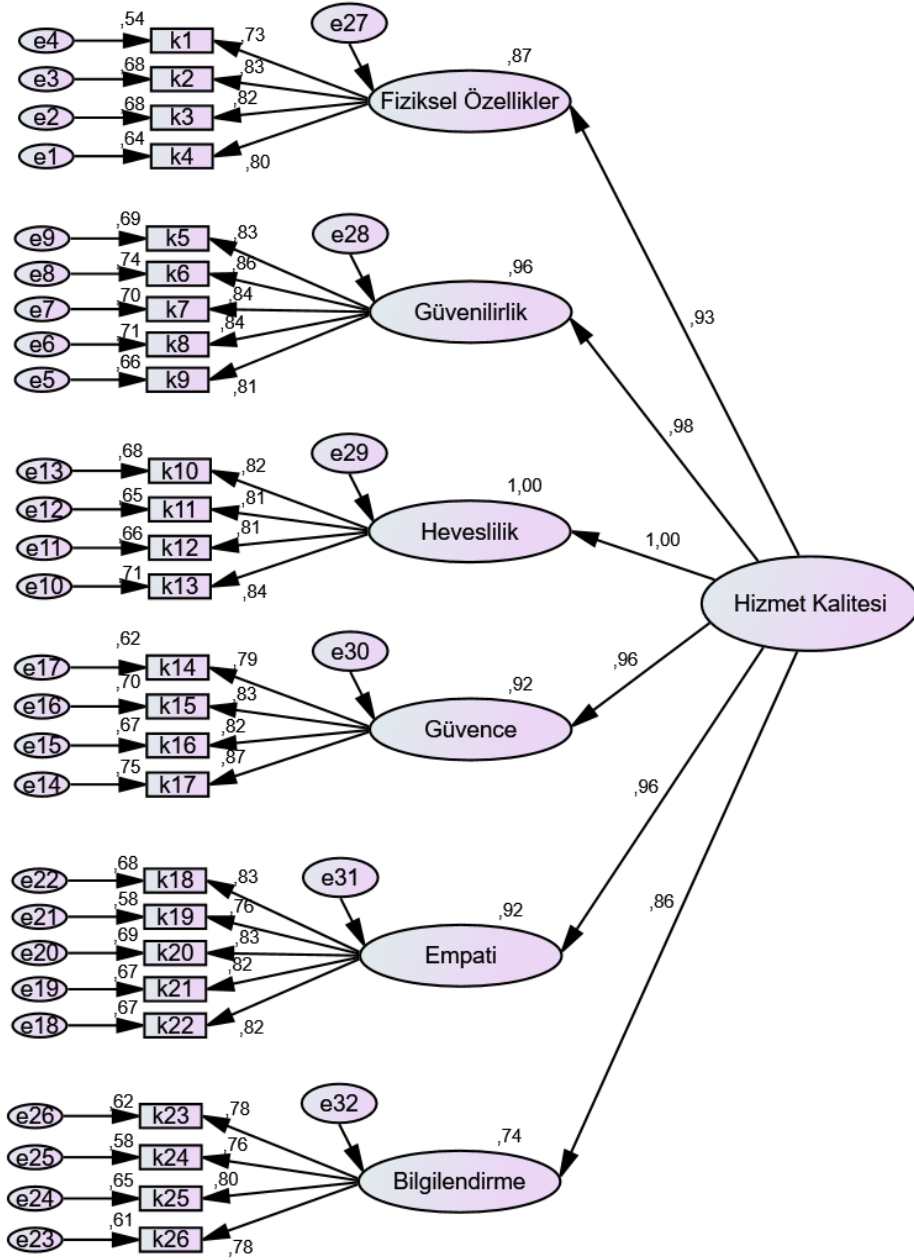
Diyafram 5: Sosyal yardım hizmet kalitesi durum değerlendirmeleri birinci düzey DFA

Sosyal yardım hizmetleri durum değerlendirme verileri üzerinden yapılan DFA neticesinde ölçeğin faktör yükleri fiziksel özellikler boyutu için 0,74 ile 0,82 arasında, güvenilirlik boyutu için 0,81 ile 0,86 arasında, heveslilik boyutu için 0,81 ile 0,84 arasında, güvence boyutu için 0,78 ile 0,87 arasında, empati boyutu için 0,76 ile 0,83 arasında ve bilgilendirme boyutu için 0,76 ile 0,80 arasında elde edilmiştir.

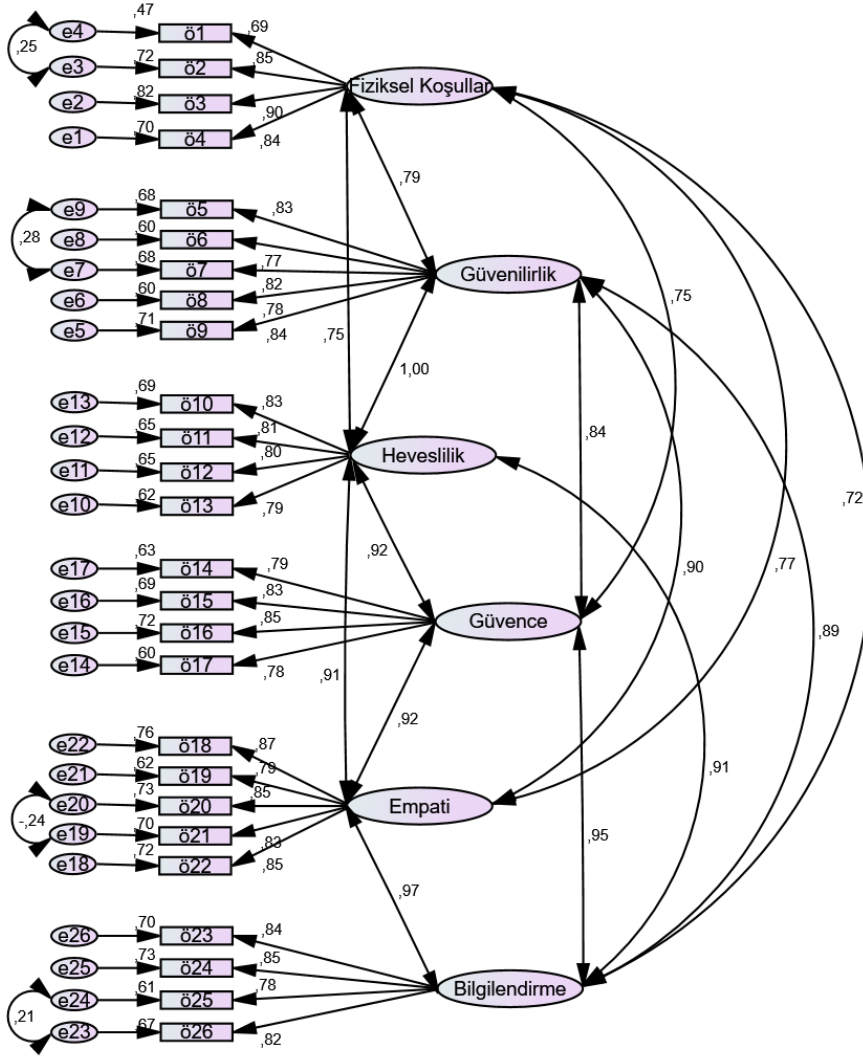
Değişken	CMIN	DF	CMIN/DF	GFI	CFI	TLI	RMSEA	SRMR
Sosyal Yardım Hizmet Kalitesi (Durum)	829,281	284	2,920	0.857	0.940	0.931	0.071	0.033

DFA sonucu ölçeğin uyum iyiliği değerlerini sağladığı ve kabul edilebilir uyum gösterdiği görülmektedir.

Diyagram 6: Sosyal yardım hizmet kalitesi durum değerlendirmeleri ikinci düzey DFA

Sosyal yardım hizmetleri durum değerlendirme verileri üzerinden yapılan 2. düzey DFA sonuçları incelendiğinde 1 tahmin değeri ile heveslilik boyutunun hizmet kalitesine etki gücünün en yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunu 0,98 oranı ile güvenilirlik, 0,96 oranı ile güvence ve empati, 0,93 oranı ile fiziksel özellikler ve 0,86 oranı ile bilgilendirme takip etmektedir.

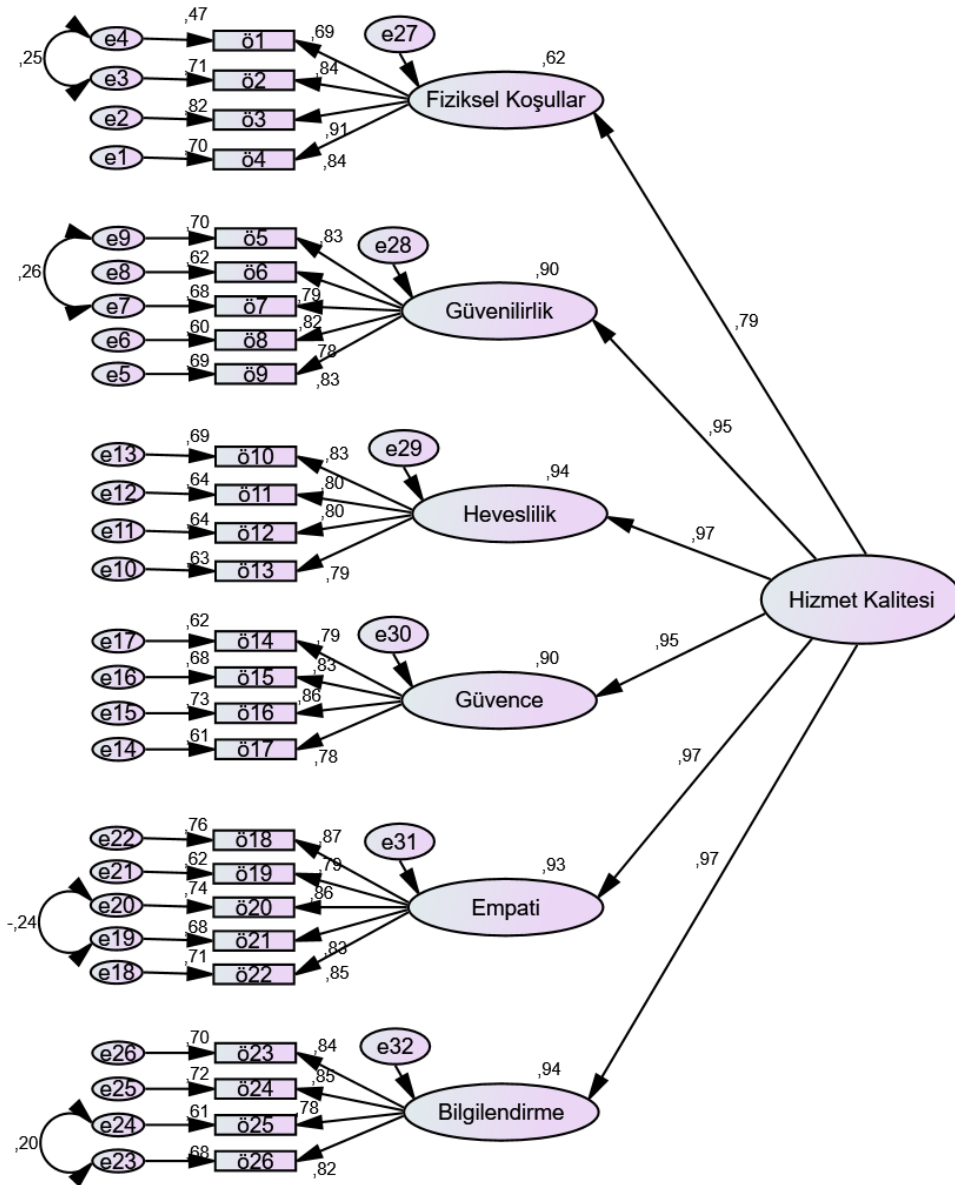

Diyaqram 7: Sosyal yardım hizmet kalitesi boyutları önem değerlendirmeleri birinci düzey DFA

Sosyal yardım hizmet kalitesi önem değerlendirme verileri üzerinden yapılan DFA neticesinde ölçeğin faktör yükleri fiziksel özellikler boyutu için 0,69 ile 0,90 arasında, güvenilirlik boyutu için 0,77 ile 0,84 arasında, heveslilik boyutu için 0,79 ile 0,83 arasında, güvence boyutu için 0,78 ile 0,85 arasında, empati boyutu için 0,79 ile 0,87 arasında ve bilgilendirme boyutu için 0,78 ile 0,85 arasında elde edilmiştir.

Değişken	CMIN	DF	CMIN/DF	GFI	CFI	TLI	RMSEA	SRMR
Sosyal Yardım Hizmet Kalitesi (Önem)	941,529	277	3,399	0.852	0.929	0.917	0.079	0.036

DFA sonucu ölçeğin uyum iyiliği değerlerini sağladığı ve kabul edilebilir uyum gösterdiği görülmektedir.

Diyagram 8: Sosyal yardım hizmet kalitesi boyutları önem değerlendirmeleri ikinci düzey DFA

Sosyal yardım hizmetleri önem değerlendirme verileri üzerinden yapılan 2. düzey DFA sonuçları incelendiğinde 0,97 tahmin değeri ile heveslilik, empati ile bilgilendirme boyutlarının hizmet kalitesine etki gücünün en yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunu 0,95 oranı ile güvenilirlik ile güvence ve 0,79 oranı ile fiziksel özellikler boyutu takip etmektedir.

Sonuç

Bu çalışma Çavdar v.d.(2017) tarafından daha önce yapılmış çalışmanın tamamlayıcısı nitelikte olup bilgilendirmenin hizmet kalitesi ölçümünde ayrı bir boyut olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini içermektedir. Çalışmada iki farklı hizmet sektörüne ait durum ve önem değerlendirmelerini içeren dört farklı veri seti kullanılmıştır. Yapılan analizlerde her dört veri seti için ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğu ve veri setlerinin faktör analizi için uygun olduğu bulunmuştur.

Çalışmada Bilgilendirme boyutuna yönelik ifadelerin ve altı boyutlu hizmet kalite ölçüm modelinin geçerliliğini ölçmek üzere birinci düzey analizleri ve Bilgilendirme boyutunun hizmet kalitesi ölçümündeki etkisini ölçmek üzere ikinci düzey DFA analizleri yapılmıştır. Tüm DFA sonuçları birlikte değerlendirildiğinde Sosyal yardım hizmetleri ve icra dairesi hizmetleri açısından bilgilendirme boyutunun da bir hizmet kalitesi boyutu olarak değerlendirilebileceği görülmektedir.

Ölçeğe yazarlar tarafından sonradan eklenmiş olan bilgilendirme boyutunun katsayı tahmin değerinin farklı veri setlerine bağlı olarak 0,76 ila 0,97 arasında değerler aldığı, hizmet kalitesi açısından yüksek bir etki gücüne sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu bulgu bilgilendirme boyutunun da hizmet kalitesi için önem arz ettiğini göstermektedir. Bu çalışma yazarlar tarafından yapılan daha önceki çalışmaları destekler niteliktedir. Hizmet kalitesine yönelik bundan sonra yapılacak çalışmalarda bilgilendirme boyutunun da değerlendirmeye dahil edilmesi gerek hizmet kalitesinin daha doğru ölçülmesi, gerekse hizmet kalitesinin ölçülmesinde bilgilendirme boyutunun tüm hizmet sektörleri açısından geçerliliğinin test edilmesi açısından faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Brinkman, W. (2009) *Design of a Questionnaire Instrument, Handbook of Mobile Technology Research Methods*, Nova Publisher, 51.
- Bülbül, H. ve Demirel, Ö. (2008) “Hizmet Kalitesi Ölçüm Modelleri SERVQUAL ve Serperf’in Karşılaştırmalı Analizi” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 20
- Cronin, J.J ve Taylor, A. (1992), “Measuring Service Quality: A Reexamination and Extension” *Journal of Marketing*, 56, 3
- Çatı, Kahraman (Ed.), Baydaş A.(Ed),(2008) *Hizmet Pazarlaması ve Hizmet Kalitesi*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara
- Çavdar, E., Kıpçak, E. ve Önal E., (2017) “Hizmet Kalitesinde Yeni Bir Boyut: Bilgilendirme”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 3, ss. 137-155
- Dağlı, A. (2015). Örgütsel Muhalefet Ölçeğinin Türkçe’ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 14 (53), 198-218
- Gronross, Christian (1994), “From Scientific Management to Service Management: A Management Perspective for the Age of Service Competition” *International Journal of Service Industry Management* Vol: 5, No: 1

- Önal, E., Çavdar, E. ve Kıpçak, E., (2019) “Service Quality of the Enforcement Offices: Comparison Between Existing and Pilot Application Offices of Turkey” , *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 9/1, s.s.1 49-169
- Gümüšoğlu, Ş., Pınar, İ., Akan, P. ve Akbaba, A. (2007), *Hizmet Kalitesi Kavramlar, Yaklaşımlar ve Uygulamalar*, Detay Yayıncılık, Ankara
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe, Yöntem, Analiz* (3. bs.), Seçkin Yayıncılık ,Ankara:
- Kalaycı, Ş. (2014), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kıpçak, E., Çavdar, E. ve Önal E., (2019) “Sosyal Hizmetlerde Kalite: Van İli Uygulaması”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 12/ 1
- Özdamar K. 2016. Eğitim, Sağlık ve Davranış Bilimlerinde Ölçek Ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi IBM SPSS, IBM SPSS AMOS ve MINITAB Uygulamalı, Nisan Kitabevi, 286s. Eskişehir.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V.A. ve Berry, L.L. (1985), “A Conceptual Model of Service Quality and its Implications for Future Research” *Journal of Marketing*, Vol. 49 No. 4, pp. 41-50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V.A. ve Berry, L.L. (1988), “SERVQUAL: a Multiple-item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality”, *Journal of Retailing*, Vol. 64 No. 1, pp. 12-37.
- Saruhan, Ş. C. ve Özdemirci, A. (2011). *Bilim, Felsefe ve Metodoloji*, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

HAYDAR ERGÜLEN ŞİİRİNDE HALK EDEBİYATI ÖRNEKLERİ

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN

Van YYÜ, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Mehmet TÛTAK

Van YYÜ, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Öz

1980 sonrası Türk şiirinin önemli isimleri arasında yer alan Haydar Ergülen, pek çok kaynaktan beslenen şiirleriyle edebiyat çevresinde isminden söz ettirmiş bir şairdir. Şiirlerinde geleneksel unsurlara yer veren günümüz şairlerini ‘geleneksel modern’ olarak niteleyen Ergülen, biçim ve muhteva özellikleri açısından modern Türk şiirinin önemli bir temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Geçmişten günümüze ortaya konan bütün şiir birikimini bir antoloji olarak gören Ergülen, şiirlerinde Türk edebiyatının iki temel kaynağı Divan ve Halk edebiyatı geleneklerinden beslenme gayreti içerisinde olmuştur. Ergülen’in bu çabası geleneksel olanı günümüze uyarlama, yeniden yorumlama ve modern bir terkibe ulaştırmaya yöneliktir.

Ergülen’in şiirlerinde inşa ettiği imge dünyası, kelimelerin ihtiva ettiği tarihsel belleğe ve geçmişin birikimine yaslanmaktadır. Şairin kolektif bir hafızaya göndermelerde bulunduğu bu tür şiirlerinde halk bilimi, halk edebiyatı unsurları ve halk şiiri özelliklerine sıkça yer vermesi önem arz etmektedir. Bilhassa aşk, ölüm, şarap, gül, yıldız, bahar, nar, elma, turna, hırka, abdal, su, ayna gibi imgeleri kullanırken bu imgelerin Halk şiirindeki kullanımlarını da içermesi dikkatlerden kaçmaz. Şiirlerinde bu imgelere yer verirken zaman zaman tasavvufi bir derinliğe ulaştığı ve mutasavvıflar arasında oldukça yaygın olan kullanımlara temas ettiği görülmektedir. Örneğin aşk konusunu ele alırken varlık-yokluk, hiçlik-boşluk gibi anlam ilişkilerini sorgulaması ve aşkı hiç var olmamak ile özdeş tutması; ölümü, beden-ruh ilişkisi, yeni bir varoluş hali veya ‘bedenin içinde hapsolmuş ruh’ imgesi ile birlikte kullanması bu bağlamda değerlendirilebilecek kullanımlardır. Biz bu çalışmamızda Ergülen’in Halk edebiyatı unsurlarından aldığı bazı motifleri modern şiirde nasıl değerlendirdiğini incelemeye çalışacağız. Çalışmamız Halk Edebiyatının Türk Şiiri Üzerine Etkileri, Haydar Ergülen’in Şiir Anlayışı ve Halk Edebiyatına İlişkin Düşünceleri, Haydar Ergülen Şiirinde Halk Edebiyatı Örnekleri şeklinde üç ana başlıktan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Haydar Ergülen, modern şiir, Halk edebiyatı, gelenek, motif, gül.

1. Halk Edebiyatının Türk Şiiri Üzerine Etkileri

Çağdaş Türk şiiri bilindiği üzere üç ana kaynaktan “divan edebiyatı, halk edebiyatı ve Batı edebiyatından yararlanarak gelişmiştir.” (Macit, 2005: 1) Tanzimat döneminden itibaren bu üç kaynak etkisini aynı zamanda göstermesine karşın halk edebiyatına dair çalışmaların istenen seviyelerde olmadığı da çok açıktır. “Bilhassa halk dilini ön plâna çıkaran ve batının ölçü fikri ile halk kültürünün malzemesini alarak eserlerinde ilk örneklerinin veren Şinasi ile halk kültürü ifade şekilleri vasıtasıyla çağdaş medeniyeti halka aşılamaaya çalışan Ahmet Midhat Efendi’nin şuurlu tutumlarını bu genel hükmün dışında bırakmak gerekir.” (Enginün, 1991: 335) Tanzimat döneminin iki önemli şairi Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın folkloru başlı başına edebi bir anlayış olarak ön plana çıkarma yönündeki çabaları zayıftır. Her ne kadar Ziya Paşa, Şiir ve İnşa’da “tabiata ittiba etmek, yani halka doğru gitmek ve halk lisanından, halk edebiyatından istifade etmek”(Köprülü, 1989: 303-304) sözleriyle halk edebiyatının asli şiirimiz olduğunu ifade etmiş olsa da daha sonraları bu sözlerini bir kenara bırakır ve Divan edebiyatı geleneğinin daha üstün olduğu düşüncesiyle *Harabat*’ı kaleme alır. Gelecekte Türk şiirinin asli ölçücüsün hece vezni olacağını belirten Namık Kemal de süreç içerisinde “halk ve tekke edebiyatlarını yok sayarak” (Yetiş, 1989: LIII) bu şiir anlayışına sırtını döner. Dönemin önemli şairlerinden Abdülhak Hâmit de *Sabr u Sebat*, *Macera-yı Aşk* ve *Zeynep* gibi bazı oyunlarında halk edebiyatı ve halk kültürüne özgü kimi söyleyişlere yer vermiştir. “Ancak Hâmit’te halk kültürünün tesiri sürekli olmadığı gibi şuurlu da değildir.” (Enginün, 1991: 330)

Servet-i Fünun dönemine gelindiğinde Halk edebiyatı açısından olumsuz bir tablo ile karşı karşıya kalınır. Dönemin sanatçıları büyük oranda folkloru yok sayarlar. Ancak gerek bu dönemde gerekse sonraki süreçte Mehmet Emin Yurdakul’un ayrı bir konumda olduğunu belirtmek gerekir. Zira “Yurdakul’un *Türkçe Şiirleri* (1897) gerek biçim ve gerekse içerik yönünden halk şiirinden izler taşır. Bu dönemde Rıza Tevfik’in heceyi son derece ahenkli bir kullanışa ulaştırması, Türk şiiri için yeni bir merhale olur.” (Uçman, 2004: 470)

II. Meşrutiyet döneminden sonra Türkçülük akımının etkisini göstermesiyle birlikte sanatçıların halk edebiyatı geleneği ve halk kültürüne yönelmeye başladıkları görülmektedir. Gerek muhteva gerekse de biçim açısından halk edebiyatı kaynaklarının yeniden gündeme geldiği bu süreç, Milli edebiyat döneminin özünü de teşkil eder. Özellikle sanatçıların “estetik zevklerini halkın canlı müzesinden alması” gerektiğinin önemine işaret eden Ziya Gökalp, (Kaplan, 1997: 219) bu düşüncesini kaleme aldığı eserler aracılığıyla hayata geçirir. Gökalp, “sözlü ve yazılı halk ürünlerinin, halk sorunlarının Avrupa edebiyatı yöntem ve estetiğiyle işlenmesi” (Alkan, 1995: 567) gerektiğini vurgularken Batı edebiyatının da tamamen dışlanmasına karşı olduğunu belirtir.

Halk edebiyatı biçim, zevk ve anlayışının etkin olarak kullanılmaya başlanması, Cumhuriyet’in ilanından sonraki süreçte mümkün olur. Milli edebiyat anlayışının kendisini “memleketçi edebiyat” adı altında gösterdiği Cumhuriyet’in ilk yıllarında Halk edebiyatı ve kültürü açısından önem arz eden çok sayıda çalışmaya imza atılır. “Fuat Köprülü’nün Nasrettin Hoca hikâyelerini nazma çekmesi, Velet Çelebi’nin bunları düzyazı şeklinde toplaması, Hamit Zübeyir’in Anadolu halk masal ve efsanelerini edebîleştirmek yolundaki deneyimleri, buna örnek gösterilebilir.”

(Boratav, 1991: 58) Bu çalışmaların yanında dönemin sanatçıları Halk edebiyatının önemine dair makaleler de kaleme alır. Örneğin Yakup Kadri, 1925'te *Türk Yurdu*'nda çıkan "Halk Edebiyatı" başlıklı makalesinde halk edebiyatının önemini savunur. (Koçak, 1998: 283) Esasen sanatçıların böyle bir yaklaşımı benimsemesinde yönetim mekanizmasının tutumunun önemli bir etkiye sahip olduğu açıktır. "19 Şubat 1932'de Türk Ocakları yerine ikame edilen Halk Evleri, Cumhuriyet ideolojisinin halka benimsetilmesinde önemli görevler üstlenir. Şehirlerde Halkevi, kasaba ve köylerde Halk odası kurularak yaygınlaştırılmaya çalışılan bu çalışmalarda tarih, dil, tüm güzel sanatlar, halkbilim, köy araştırma ve incelemeleri, uygulamaları, dergi yayınları, hemen her Halkevinde açılan kitaplıklar, okuma yazma kursları Halkevlerini, bölgelerinde birer kültür merkezi hâline getirmiştir." (Taştan, 2007: 1550) Halkevlerinin bu süreçte halk bilimi alanında yapılan çalışmalara öncülük ettiği bilinmektedir. Bu çalışmalardan birini yürüten Behçet Kemal Çağlar, 1940 yılında yayımlanan *Konuşmalar* adlı eserinde "divan edebiyatını yok saydığını ve halk edebiyatından başka hiçbir edebiyat tanımadığını belirtir." (Boratav, 1991: 94)

Cumhuriyet devri Türk edebiyatında Faruk Nafiz Çamlıbel, Kemalettin Kamu, Zeki Ömer Defne, Ömer Bedrettin Uşaklı, İbrahim Zeki Burdurlu, Osman Atılâ, Sabahattin Ali, Ahmet Kutsi Tecer ve Bedri Rahmi Eyüboğlu başta olmak üzere çok sayıda sanatçı, şiirlerinde halk edebiyatı geleneğine yer verir. (Yetiş, 2007: 543)

Hecenin geniş bir kadro tarafından kullanıldığı yıllarda Garipçiler, biçime dayalı şiir anlayışını bütünüyle yok sayarlar. Garipçilerin yanı sıra Nâzım Hikmet'in öncülüğünde toplumcu-gerçekçi (Marksist) bir anlayış, şiirde kendisini göstermeye başlar. (Canberk, 2001: 102-108) Böylece Halk şiiri anlayışı, ideolojinin merkeze alındığı bir bakış açısı etrafında yeniden şekillenir.

Cumhuriyet döneminde Halk edebiyatı şiir anlayışını da yakından ilgilendiren diğer önemli bir gelişme, İkinci Yeni şiir hareketinin etkili olmaya başlamasıdır. Halk edebiyatı ve kültürüne yönelik olumsuz bir bakış açısının ortaya konduğu bu dönemde özellikle Cemal Süreya'nın 1956 yılında kaleme aldığı "Folklor Şiire Düşman" yazısı çok ses getirmiştir: "..Bizde hâlâ folklor, halk deyimlerine şiirlerinde fazlasıyla yer veren şairlerin kısır bir yolda oldukları sanınsındayım. Çünkü folklorda şiirin bugünkü niteliğini taşıyacak yeti yoktur. Halk deyimlerinin havası şiirin kanat çırpmasına imkân vermeyecek kadar dar bir havadır." (Süreya, 1992: 23) diyen Süreya halk edebiyatı anlayışı ile yazılan eserlerin dar ve niteliksiz olduğunu iddia eder. Turgut Uyar da "Gene Halk Şiiri" adlı yazısında buna benzer bir yaklaşım sergileyerek kimi özelliklerinden ötürü halk şiiri ürünlerinin edebiyat yapıtı olamayacağını öne sürer: "Halk şiirinin çoğu zaman kişiliksizliği, ölçülerin ve değerlerinin değişmezliği, anonimliği bu yapıtların, bir edebiyat yapıtı olması şartlarını ortadan kaldırır." (A. Turgut, 1958: 11)

Cumhuriyet döneminin önemli bir edebiyat topluluğu olan Hisarcılar ise, "halk edebiyatı geleneğinden faydalanırken şiiri bir propaganda malzemesine indirgemezler." (Emiroğlu, 2000). Hisar şairlerinden "Mehmet Çınarlı ve Arif Nihat Asya'nın şiirlerinde, halk veya divan edebiyatlarından gelen, fakat onların kopyası olmayan milli bir hava vardır. Bekir Sıtkı Erdoğan ile Osman Atılâ, daha ziyade Ahmet Kutsi Tecer'in açtığı çığırda şiir yazan şairlerdendir." (Kaplan, 1997: 311)

Görüldüğü üzere Halk edebiyatı şiir geleneği üzerine yapılan tartışmalar Tanzimat'tan başlayarak günümüze kadar sürmüştür; kimi şairler Halk edebiyatını, folkloru tamamen yok sayarken kimi şairler de eserlerini Halk edebiyatı zevk, anlayış ve olanaklarına bağlı olarak oluşturmuştur. Ondan fazla şiir kitabıyla 1980 sonrası Türk şiirinin önemli isimleri arasında yerini alan Haydar Ergülen de şiirlerinde gerek içerik gerekse biçim açısından halk edebiyatı unsurlarından yararlanması açısından dikkat çeken bir şairdir.

2. Haydar Ergülen'in Şiir Anlayışı ve Halk Edebiyatına İlişkin Düşünceleri

Haydar Ergülen Türk şiirini yazıldığı ilk günden günümüze kadar bir bütün olarak tasavvur eder. Tarihsel bir süreklilik arz eden bu bakış açısında bütünü dışında kalan, onunla bağını koparan bir şair veya şiirin geleceğe ulaşamayacağına inanır. Bu sebeple kaleme aldığı şiirlerde gerek Halk gerekse de Divan edebiyatı geleneğinin şekil, ahenk ve söyleyiş özelliklerine yer vererek şiirin geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurma işlevini yerine getirmeye çalışmıştır.

Günümüzde ister Halk ister Divan edebiyatına ait unsurlara yer veren çağdaş şairler için “geleneksel olarak modern” (Ergülen, 2012: 27) ifadesini kullanan Ergülen, gelenekten beslenmesine rağmen modern bir terkip yaratma çabasındadır. Zira onun şiir anlayışı, şekil ve muhteva özellikleri açısından daha farklı bir biçim yaratmaya yöneliktir. Ergülen'e göre gelenekten yararlanmak, Türk şiirinin belirli bir dönemle sınırlanmak veya herhangi bir edebi anlayışa tamamen bağlanmaktan ötedir.

Ergülen bir söyleşisinde Türk şiiri içerisindeki yerini ifade ederken şiirini belirli bir döneme indirgemek istemediğini ancak yine de belli bir sınırlandırılma yapmak gerekirse gelenek ile bugün arasında herhangi bir noktada yer alabileceğini söylemiştir:

“Ne çok eski bir şair ne yeni bir şair olarak görüyorum. Hatta daha çok eskiye bağlı olduğumu düşünüyorum. Bu çok eski bir şiir yazdığım anlamına gelmiyor ama bağlandığım kaynaklar bizim eski şiirimiz. Yani gerek Cumhuriyet dönemi gerek öncesi şiirimiz. Eğer çok gerekiyorsa, zorlama olmayacaksa da seksenli yılların şairiyim.” (Genç Gelişim, 1)

Ergülen'in Halk edebiyatına ilişkin düşüncelerinin geleneğe ilişkin bakış açısıyla yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Ayvazoğlu'na göre geleneğe yaslanan bir sanatçının eserinde Yunus'tan Fuzuli'ye, Hacı Bayram'dan Necip Fazıl'a, Baki'den Behçet Necatigil'e, Nabi'den Mehmet Akif'e, Nedim'den Yahya Kemal'e, Şeyh Galip'ten Sezai Karakoç'a bütün bir şiir birikiminin aynı anda var olması şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte Ayvazoğlu, “geçmişin hal içinde varlığını hissetmek kadar, ebediyeti, sınırsız sınırlı olanda, yani bugünde bulmak, bu beraberliği hissedebilmek yazarı gelenekçi yapar. Aynı zamanda bir yazarın içinde yaşadığı zaman ve mekânın, yani çağdaşlığının keskin bir şekilde şuurunda olmasını sağlayan şey budur” (Ayvazoğlu, 1996: 13) der. Ergülen de Ayvazoğlu'na benzer düşüncelerle geleneğin bugün ile sahip olduğu güçlü bağa dikkat çeker:

“Gelenek” kavramını o ‘durmuş, oturmuş, tamamlanmış’ fiilleriyle ifade edilen olgun, ağırbaşlı, saygın ve pozitif yorumlarını unutmadan, ama fazla da itibar etmeden, ‘negatif’ bir yorumda bulunalım: Gelenek, artık ‘dünden’ çok ‘bugüne’ işaret ediyor, ‘yalnızca’ dememek için, ‘en

azından' şiirde diyerek, 'bugün'ün de 'yarın'a yani 'geleceğe' ilişkin bir 'tasarımdan' çok, bir 'vakıa' olduğunu da ekleyelim" (Ergülen, 2006: 14).

Ergülen şiirlerinde yeni bir anlam oluşturmaktan ziyade belirli durum ve eylem karşısındaki insanı ve onun konumunu değerlendirmeye çabalar. Anlama dönük bu çaba, bir anlamda insanın kendini arama ve tanıma isteği, kendi benine yaptığı bir yolculuktur. Şair bu anlamlandırma yolculuğunu çoğunlukla dikey bir boyutta, geçmişten günümüze uzanan bir düzlemde gerçekleştirir. Bu bakış açısını şiirine de aksettiren Ergülen için şiir birbirinden ayıramaz, belirli kesitlere ya da dönemlere indirgenemez bir mahiyettedir. Bu nedenle şiirin ihtiva ettiği bu yapıda Divan, Halk, tasavvuf ya da Cumhuriyet gibi müstakil bir dönemin, ezginin, zevkin, anlayışın, formun hükmü kalmadığı gibi şiirde ayırım yapma gereği de ortadan kalkar.

Şiir adına yapılanların ya da söylenen herhangi bir sözün kaynağının ne kadar geçmişe/eskiye dayandığının bir önemi kalmamakta, geçmişe atılan her adım yeni bir başlangıç anlamına gelmektedir. Bu nedenle o, şiirinin ne kadar eskiye giderse o kadar yeniye ulaşabileceğine inanır:

"Şiirim varsa, onun kendi bağlarından kopmadığını söyleyebilirim; 'avangardist' bir şiirin peşinden koşmam, hatta tam tersine, 'eski'ye, 'en eski'ye kadar gitmek, yani oraya dönmek isterim, '80 öncesine '80'den bile öncesine. Bu kadar arzuyla çıkılan bir yolculuğun ('eskiye dönüş') bir yerinde, ortasında, sonunda, 'ne kadar eskiye gidersen o kadar yeniye varırsın' denebilecek bir 'oluş' gerçekleşmiş olabilir mi onu da bilemem. (Akbayır, 2010: 316-317)

"Anlam vardır ama yitirilmiştir" (Doğan, 1997: 20) düşüncesinden hareketle böyle bir arayışı benimseyen Ergülen yitik olanı ortaya çıkarma çabasındadır. Ona göre ister Halk edebiyatı ister Divan edebiyatı olsun günümüz şairlerinin geçmişe yönelmeleri, geçmişin değerlerini tekrar açığa çıkarmaya yöneliktir: Ben duygu olarak da düşünce olarak da 'eski dünya'ya yakın duruyorum. En azından 1980 öncesi dünyaya, şu "1980 Yüzyılı"nın başlamasından önceki dünyaya (...) ve o dünyanın değerlerine, ahlakına bağlıyım hala. Yani 80 öncesinde kaldım. O yüzden yazdığım şiirlerde böyle bir dünyanın yıkımından duyulan derin üzüntü ve keder de okunabilir. (Acar, 2011: 36-45)

3. Haydar Ergülen Şiirinde Halk Edebiyatı Örnekleri

Bu bölümde zaman zaman "Halk şiiri, Divan şiiri, İkinci Yeni şiiri. 'Üç Tarz-ı Siyaset' gibi geleneği de (bir bakıma geleceği de) oluşturan ya da üçe çıkaran 'Üç Tarz-ı Şiir'imiz var artık" (Ergülen, 2006: 15) diyerek şiirimizde 'üç geleneğin' olduğunu ifade eden Ergülen'in şiirlerinde Halk edebiyatına ait hangi unsurlara (muhteva ve imge dünyası, nazım birimi, nazım şekilleri, mazmun sistemi, ölçüleri, ses ve ahenk olanakları, zevk ve dünya görüşü) yer verdiğine bakılacaktır.

3.1. Haydar Ergülen'in Şiirlerinde Halk Edebiyatı Muhteva Unsurları ve İmge Dünyası

Ergülen'in şiirlerinde yer verdiği imgelerin ihtiva ettikleri anlam, büyük oranda geçmişten günümüze biriktirdikleri anlam dizgesi ile ilişkilidir. Bu nedenle şiirlerinde kullandığı imgeler birer hafızaya sahiptir. Şiirlerinde aynı kelimeleri ısrarla kullanmasının 'her kelimenin bir

hafızasının olduğu’ anlayışından kaynaklandığını ifade eden Ergülen bir anıyı canlandırmayı amaç edinen bir kelimenin mutlaka geçmiş zamana uğraması gerektiğini söyler: “Benim bir anı olarak sakladığım, şiirlerimde bir anıyı canlandırmak üzere yer alan kelimelerin özellikle ‘geçmiş zaman’a, ‘eski dünya’ya dair hatırlattıklarıyla oluşuyor, var oluyor imgeler. O yüzden ‘imgeleri fazla yormamak’tan söz ediyorum, bu da bir bakıma geçmişi ve anıları fazla yormamakla eş anlamlı. İmgenin gerekliliği, şiir yazmak için kelimelerin gerekliliği ya da yaşamak için anıların, hatıraların gerekliliği gibidir. İmgelerle olan serüvenim bu yüzden anılarla olan serüvenimle aynı şeydir ya da benzerlikler taşır” (Gül, 2007: 66). Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere Ergülen kaleme aldığı şiirleri sadece belli bir birikime değil o birikimin işaret ettiği anlam dizgesine ve o anlamı oluşturan kolektif bir hafızaya da bağlamaktadır. Bu nedenle Ergülen’e göre bir imgenin yok olması aynı zamanda o imgenin tarihsel süreç içerisinde zamanın imbiğinden geçerek oluşturduğu anlamının da ortadan kalkması anlamını taşımaktadır. Ergülen’in şiirlerinde sıklıkla yer verdiği nar, üzüm, şarap, çöl, ayna, yol, kar, rüya, yıldız, bahar, turna, hırka, su, yağmur, deniz, kül, gökyüzü, tren, ahşap, mavi, gövde, heves, oda, ev, pul, mektup, zarf gibi kelime/imgeleri ve Zühre, Simurg, Anka gibi kavramları bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Ergülen’in şiirlerinde bu imgelere sıklıkla başvurmasının en önemli gerekçelerinden biri onların hayatla zayıflayan bağlarını yeniden güçlendirmek istemesidir.

“Ben, Haydar Ergülen / çocukluk, aşk, yokluk ve ölümden / dört kitaba heves ettim” (Ergülen, 2006a:117) dizelerinden de anlaşılabileceği gibi Ergülen’in şiirlerinde çoğunlukla değindiği temaların başında aşk, çocukluk ve ölüm gelir. Bu temalardan aşkı sıkça ele alan Ergülen bu konuda Halk edebiyatı geleneğine yakın kimi kullanımlara yer vermiştir.

“Yaratılışın sebebi olarak aşkı öne süren Hallâc-ı Mansur’a göre Hak Teâlâ ezelde cemâl sıfatının tecellisini celâl sıfatı üzerine galip kılmıştır ve aslında varlığın meydana gelmesi, aşk sıfatının diğer bütün sıfatlara tecellisi sebebiyledir” (Baltacı, 2014: 26). Ergülen de “Aşk dünyaya bizden önce gelmiş de erkenden” (Ergülen, 2010: 22) ve “Biz aşk olduğumuzda şiir henüz doğmamıştı” (Ergülen, 2011: 193) dizeleriyle aşkı yaratılışın başat nedeni olarak gören Hallâc-ı Mansur’un işaret ettiği anlama yaklaşır. “aşk hep eskidir, önce gelir geçer ama bir yere gitmez” (Ergülen, 2011: 123) ve “İlk ve son sebebi aşkı insanın” (Ergülen, 2006a:47) dizelerinde ise mutasavvıfların aşk anlayışına benzer bir yaklaşım sergiler. Zira “tasavvuf anlayışına göre evrenin oluşmasına ve Allah’ın tecelli etmesine aşk sebep olmuştur” (Albayrak, 2004: 35).

Ergülen’e göre aşk, maddi olanla açıklanamayacak bir nitelik arz etmektedir. Bu nedenle aşkı anlamlandırılmaya çalışanların ulaşabilecekleri tek yer yokluk ya da hiçlik olacaktır. Ergülen’in “Gövdeniz boşluğunuzu / bu kadar doldurmazdı / izin verseydiniz aşk / boşlukla doldururdu / yokluğun gövdesini” (Ergülen, 2014: 161), “aşk bir varlığa sığmaz / sürer yokluğa kadar” (Ergülen, 2014: 65), “Aşk: boşluğun efendisi” ve “boşluk: aşkın kendisi” (Ergülen, 2011: 170) dizelerinde dikkat çektiği bu hususlar, tasavvufi bir boyuta sahip olduğu kadar akıllara Ahmed Gazzali’nin “Aşk benim yüzümden yokluktan var oldu, aşk için âlemden maksat bendim” (Akt. Baltacı, 2014: 29) sözünü de getirmektedir.

Aşkın varoluştan soyutlanma, yokluk mertebesine erişme, maddi olanın ötesine geçme veya hiçlik/boşluğa ulaşma gibi anlamlar içerdiği düşüncesi, mutasavvıflar arasında oldukça yaygındır. Mevlânâ'nın "dünyadaki varlığını gölge olarak nitelerken, âşık olan kişinin de gölge olan bu varlığının dahi yokluk kapısına çıkacağını" (Kılıç ve Arslan, 2007: 333) belirtmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda Ergülen'in "*Sanırım Aşk Hiç Olmamaktır!*" (Ergülen, 2011: 87) dizesiyle Halk edebiyatı şairlerinde olduğu gibi aşkın tasavvufi boyutuna göndermede bulunduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Zira "tasavvufta ikilik yoktur, birlik vardır, yani hiçbir şey yoktur, yalnız Tanrı vardır. Fena Fillah, kulun Tanrı'da yok olmasıdır. İkilik ortadan kalkıp birliğe ulaşıncı Allah yüzünü gösterir: Gökteki her yıldızdan parlar, tabiattaki her çiçekten bakar, her güzel yüzde gülümser, her tatlı seste hitap eder, her şeyde Tanrı vardır ve O'ndan başka bir şey yoktur" (Eröz, 1990: 204).

Ergülen'in aşk temasından sonra en çok ele aldığı konuların başında ölüm gelmektedir. Ölümü, 'yaşamın öteki sureti' ve 'insanın en yalın hali' şeklinde ifade eden Ergülen, *Ölüm Bir Skandal* adlı eserinde sadece ölüm temini işlemiştir.

Türk şiirinde en çok irdelenen imgelerden biri olan ölüm, tasavvufi veya metafizik boyutlar da dâhil olmak üzere çok çeşitli şekillerde çok sayıda şiire konu edilmiştir. Özellikle 'her nefsin ölümü mutlak surette tadacak olması' gerçeğinden hareketle bedeni ruhun kafesi, dünyayı da bir sürgün yeri olarak gören tasavvuf ehli, ölümün bir son değil asıl vatana dönüş veya sevgiliye vuslat manasını taşıdığını düşünmüşlerdir. Ergülen de "*ölüm gelir bizi bulur gününde.*" (Ergülen, 2013: 45), "*ölümüne eşlik etmelidir. Ölümden başka hiçbir şeyim yok benim*" (Ergülen, 2006a: 13) ve "*işte, yüzünü saklamaktan yorulduğun dünya / işte ölüm, olağan maceralar içinde kayıp / -ölüm bir çandır oysa, ölçülü sessizliğiyle / aşktan bağışlanmış bir gövde seçer çarpışmak için- / yol gelip kapıya dayanır, dizilir ölümün bakışı geceye*" (Ergülen, 2013: 91) dizeleriyle ölümün karşı konulamaz mutlak gerçekliğine işaret etmiştir. Ancak ölümün son olmayıp sadece bir önsöz olduğunu vurgulaması da dikkat çekicidir:

ölüm nokta değil daha karabüyü içinde

hayata sınav gibi koşan yalnız ruhların

kalplerinde son bulan bir koşuya sürülmeleri

bir önsözdür: odalarda dua iç avhularda ceza bilgisi (Ergülen, 2013: 95)

Burada şairin ölümden sonra dirilme ya da ahirete gönderme yapıp yapmaması değil ölümü bir ara yol, yeni bir başlangıç ya da yeni bir varoluş olarak belirtmesi önemlidir:

ilk gömleği doğumdur çocuğun, beyaz

son gömleği ölümdür çocuğun, beyaz

iki gömlek arasında ne giyse çocuk

beyaz bir anı olarak hatırlar yaşadığını (Ergülen, 2006a: 18)

Bu dizelerde de hayatın iki temel gerçekliği, doğum ve ölüme vurgu yapan Ergülen, yaşam denen macerada ne yaşanırsa yaşansın asıl gerçekliğin değişmeyeceğini, hatırlarda kalacak tek şeyin bu iki temel olgu olacağını belirtir. Ergülen “ölümünden başka her şey ödünçtür” (Ergülen, 2012: 67) dizesiyle Âşık Selmanî’nin “*Bu dünyaya gelen insan / Çeküp göçin gitmektedir / Emanetin bilen insan / Geri teslim etmektedir*” (Sezgin, 1993: 90) deyişini ve “...ölümdür / hepimizin çobanı bu sürekli avında” (Ergülen, 2013: 236) dizeleriyle de Mesîhî’nin “*Gizlenmeyince yire meded yok Mesîhîyâ / Kim her ne yana kaçsan olur dîde-ban ecel*” (Mengi, 1995; akt. Yeniterzi, 1999: 118) şeklindeki dizelerini anımsatır. Diğer bir şiirinde yaşamın tam manasıyla anlaşılmasında ölümü etkili bir araç olarak niteleyen Ergülen, beden-ruh ilişkisine de yer verir:

*Bugün bir hasta bıraktılar evde, üstü
başı sarı sabır eski rayiha yerine,
ben çocuktum o hasta, tanrım yine o
yağmurun bende unuttuğu ölüyü buldum
durdum: Kaç ölüye ihtiyacı var insanın
hayat bu diye! Niye birbirinin ölüsünde
kalıyor yaşayanların gözü, herkes kendi
ölümünü sulasa bahçesinde ve kendi toprağını
sever gibi usul usul içine gömülse,
iki dünyada da bahçıvan sayılırdı şu
ruhu toprakla sıkıştırılmayı bekleyen adam,
o’ysa gövdesinin ruhuna kiraladığı odadan
sıklıkta: ‘Tanrım şu aldığın canın içinde
küçük bir odayı bile çok gördün bana’, (Ergülen, 2013: 207)*

Bu şiirde yer verilen ‘bedenin içinde hapsolmuş ruh’ imgesi, Halk edebiyatı şiir geleneğinde de yaygın bir etki alanına sahiptir. Ergülen’in “*Gövdenin zindanında / ruha açık görüş yasak!*” ve “*Açıl benden ey / ruhun teknesi gövde / yelkenini şişirecek / rüzgâr yok tende*” (Ergülen, 2014: 127) dizeleri de bu bağlamda değerlendirilebilir.

Ergülen’in şiirlerinde geleneksel anlamı çağrıştıracak biçimde kullanılan bir diğer imge ‘gül’dür. Gül, Halk edebiyatı şiir geleneğinde kullanılan temel benzetme öğelerinden biridir ve çeşitli özelliklerinden ötürü sevgili ile özdeşleştirilmiş bir motiftir. “Türk halk ve tekke edebiyatlarının hemen bütün ürünlerinde de güle yer verilmiştir. Gülün çeşitli özellikleriyle ele alındığı mâni, türkü, atasözü, deyim, ninni, ağıt, ilâhi, halk hikâyesi ve kıssalar bugün de Türk halkı arasında canlı olarak yaşamaktadır” (Kurnaz, 1996:221). Şiirlerinde eğilmezliği, sabırlı oluşu ve acılara dayanıklılığından ötürü zaman zaman ‘gül’ imgesine yer veren Ergülen “önemi yok esneyen

bahçede bir gülün terleyişinin” (Ergülen, 2013:116) ve *“uykulu gül / Bir daha kavuşamadığı / bahçenin rüyasıyla kapanıyor / yakandaki uykulu gül”* (Ergülen, 2014: 173) dizelerinde imgenin kalıplaşmış kullanım şekillerine yaklaşır. Ergülen’in bu bağlamda yer verdiği diğer imgeler elma ve nardır.

“Tek Tanrılı dinlere mensup halklarda, yaygın olarak, Âdem ile Havva’nın cennette yediği yasak meyve olarak kabul edilen elma; dünya halklarının mitolojilerinde kültürel bir imge olarak kullanılagelmıştır. Türk kültüründe de kayda değer bir yeri olan elma, Alevi-Bektaşî gelenekte Cebrail tarafından Hz. Ali’ye cennetten getirildiğine inanılan kutsal bir meyvedir” (Daşdemir, 2015: 83). Ergülen de elmayı çoğunlukla bolluk ve bereketi çağrıştıracak şekilde kullanmıştır ancak *“elma bir sırmış meğer ötesi derin / bir elmayı soyamadım erenler”* (Ergülen, 2012: 86) dizelerinde Hz. Âdem ile Havva’nın cennetten çıkarılıp dünyaya gönderilmesine neden olan ‘ilk günah’a işaret edilmiştir. ‘Cebrail cennetten elma getirdi’ dizesiyle bu meyvenin kutsiyetine dikkat çeken Pir Sultan Abdal da *“Elma’sın elma’sın rengini boya / Cümle melâikeler donunu geye / Kadrini bilmeyen kabuğun soya / Ali’ye terceman gelen elmalar”* (Öztelli, 1971: 102) diyerek elmanın örtülü sırlardan bahseder.

Ergülen Türk şiirinde farklı şekillerde kullanılan nar imgesine ise “Nar” adlı şiirinde “bir’in içindeki çokluk ve çokluğun içindeki birlik” anlamını taşıyacak biçimde yer vermiştir:

Kışbüyük geliyor nara gidelim

soğudu günlerin yüzü nara gidelim

narın bir diyeceği olur da bize

açılır yazdan binbir sıcak söz

dilimiz kurudu burdan nara gidelim (Ergülen, 2013: 204)

Narın Alevilikte ateş anlamını taşıması ve arınma ile ilişkilendirilmesine paralel olarak bu dizelerde kıştan ve soğukluktan nara gitme isteğini dile getiren Ergülen narı bu bağlamda bir anlam dizgesi içerisine yerleştirmiştir. Bir söyleşisinde narın özelliklerine değinirken şiir yazıyor oluşunun salt nar’a bağlanmasının dahi abartı sayılmayacağını ifade eder:

“Narın taşıdığı görsellik ve ortak kültür motiflerimizden biri olmasının yanı sıra, asıl taşıdığı anlamı da unutmamak gerek: Bir’in içindeki çokluk ve çokluğun içindeki birlik. Bu tam da benim hayat, dünya ve şiir görüşümü temsil ediyor çünkü. Bir arada farklılıklarımızla yaşamayı temsil ediyor, barış içinde zengin bir yaşamı temsil ediyor. Çok kültürlü, çok dilli, çoksesli, çok renkli bir ülkeden yana olmanın ateşli ve bereketli bir karşılığı nar. Öte yandan mensubu olduğum Alevi-Bektaşî inancının da en önemli simgelerinden biri ki Alevi tasavvufu, şiirleri, deyişleri, nefesleriyle narın kutsallığını da özel olarak vurgular. (...) ...üzümden şaraba, hevesten turnaya pek çok oluştaki kendini açan da nardır: “Narın bir evi var pek kalabalık / keşke biz de otursaydık orada!” Belki yalnızca bu istek ve hevesle, yani nar sebebiyle şiir yazdığım bile söylenebilir.” (Gül, 2007: 68)

Ergülen’in şiirlerinde Halk edebiyatına özgü özelliklere yer verdiğine dair diğer önemli bir gösterge sıkça kullandığı 7 ve 40 gibi sayısal sembollerdir. Kaynağını din veya mitolojiden alan ve derin, gizli, ezoterik ya da özel manalar barındırdığı düşünülen üç, beş, yedi, dokuz ve kırk gibi sayılar, Halk edebiyatında, tasavvuf geleneğinde; masal, hikâye, deyim ve atasözlerinden halk inançlarına kadar birçok alanda kullanılmıştır. Ergülen de “uçsuz bucaksız kanınızdan yedi kat tamam olduğu vakit” (Ergülen, 2013: 96), “çalışkan gecenin de yedi mührü var” (Ergülen, 2013: 112), “yedi denizden kovulmuş balık kederinde / (...) / yedi denizden kovulmuş değer her şeye” (Ergülen, 2014: 31), “ben gurbetten başka köpek tanımadım Ruth / yedi el ateş ettim, ben gurbeti öldürdüm” (Ergülen, 2014: 47), “-Kocayınca kelimeleri birbirine çatmayı / denedimse de, nafile. Aralarını öyle / açmışım ki, yedi kat yabancı gibi / şaşkın şaşkın baktılar birbirlerine.” (Ergülen, 2014: 138), “değil bu biliyorum, yedi kat değil / yedi kat giyinirsin üstüne, öyleyse / memelerin gökyüzünden yedi kat mavi / karnın yedi kat tazedir bu kırdan” (Ergülen, 2014: 154) dizelerinde yedi rakamına bu nedenle yer verdiğini söylemek mümkündür. Benzer bir şekilde “kırkinci odasında biter efsane / kırk gümüş, opal, inci, safir...” (Ergülen, 2013: 110), “saymadım ya, kırktan eksik değildi, elele ve asker” (Ergülen, 2013: 232), “Kırka bir kala yazmak istedim / bu şiirleri –kırktan sonra yazanı / hiçbir kitap almazmış- kırk olmadan / yazdırdığın için sana teşekkürler sevgili! / (...) / kırkıktan sonra yazana leyli meccani / derlermiş” (Ergülen, 2014: 150), “Yazılsa da ömrümün kırk yaprağı: Biri kalmış / bekliyor sonbaharı” (Ergülen, 2014: 266), “Kırk odalı ekimde kırk ayna; yüzüm bulutlu hepsinde” (Ergülen, 2014: 269) dizelerinde de kırk rakamına yer vermiştir.

Ergülen’in şiirlerinde halk deyişlerini anımsatan çok sayıda söyleyişe, sözlü kültüre ve onun ürünü olan halk inanışlarına da rastlanır. Bu yönde çağrışımsal bir içerik arz eden kelime, kelime grubu ya da dizelerden birkaçını şu şekilde sıralamak mümkündür: “‘alnında zühre yıldızı parlıyor/yolun su gibi açık’, ‘gözlerin mavi bugün kar yağacak’, ‘bir yıldız kayacak kendi ölümüm gibi’, ‘hangi yağmur bu kanı yuğabilir’, ‘ölülerin kırkına rastlayan bu yaz ikindisinde’, ‘ocakları şenlendi oğulları dönen evlerin’, ‘ayrılık nice acılardan süzülüp geldi’, ‘pırıltılı inciler döküyor kara gözleri’, ‘akşamın ince yeli’, ‘taştan oyulu yürek’, ‘ah, oğul gidenler geri dönmedi dönmedi geri’, ‘çırpınışı kesildi canevindeki kuşun’, ‘bre medine fukarası’, ‘yanan mumlara pervane oldun’, ‘kâlp kalesi beyiydim avcı ilmine kandım’, ‘var git oğlan sürgün ol kâlp ülkesine’, ‘senin serin saçlarına hukuksuz aşklarıyla asılacaklar’, ‘kalbimizin gam yükünden geçilmediği yalan’, ‘habis ot bahçeye kök salmış’, ‘gam yükü’, ‘ey aklım, elma desem de çıkma!’, ‘hicran kuyusuna kapattılar beni’, ‘Viranbağdan viran ruha sürgün bir kuş’, ‘cemi cümle bir sofrada’...”

Halk edebiyatı anlayışından söz ederken halk şiirini samimiyet ve olduğu gibi görünme ile özdeş tutan Ergülen, Neşet Ertaş merkeze alarak abdallık geleneğinin önemine de değinir. Bir şiirinde Halk edebiyatının önemli ustalarına ‘o nezahatli hüznle sevdim hem Ali Ekber Çiçeği / hem Neşet Ertaş’ı gönül dağını yıksa bile kalbime’ (Ergülen, 2013: 232) diyerek yer veren Ergülen ‘Abdal’ adlı şiirinde ise ‘Sürülecek bir boşluğu olanlar / derinden alırlar kelime / tarlasını, bense ovada, düzde / bire hiç veren o abdal...’ (Ergülen, 2013: 219) dizeleriyle abdalı bulut denizinde yürüyen, sır ehlinden mavi bir yolcu şeklinde niteler. “Abdalın soyunduğu elbise değildi, abdal dünyayı libas gibi soyunup bırakmıştı çarşıya” (Ergülen, 2006: 79) diyen Ergülen, ‘Neşet ile Gönül’ adlı

denemesinde Neşet Ertaş'ı "Neşet" yapan şeyin Ertaş'ın abdallık geleneğine bağlı olması ve halk ozanlarına özgü bir doğallığa sahip olmasıyla ilişkilendirir: "Neşet tam bir Orta Anadolu köylüsü gibi kullanıyordu Türkçe'yi, söz gelimi 'tane tane' demiyordu, 'dane dane benleri var yuzünde' diyordu, 'gönül' demiyordu, 'gonül' diyordu." (Ergülen, 2006: 526).

"Nar bir kitap olsaydı, herhalde 'Binbir Gece Masalları' olurdu" (Gül, 2007:108) diyen Ergülen'in şiirlerinde Zühre, Simurg, Anka gibi masal unsurlarına da rastlanır. Lina Samandre'nin Ruth'a olan aşkının anlatıldığı *Kabareden Emekli Bir 'Kızkardeş'* adlı şiir kitabında kullanılan 'semender/salamander', "İran mitolojisi ve yazınına ait, ateşten yaratıldığına, dolayısıyla yanmadığına inanılan" (Oktay, 2004: 280) masalsı bir varlıktır. Ergülen de Lina'nın Salamandre'i takma isim olarak tercih etmesini şöyle gerekçelendirir: "'Ateş ögesinin ruhu' olmak istedi, ateşle beslenmek ve derisini böylece yenilemek istedi. Simyacılar inanmakla kalmadı bir de Tanrı bilimcilere kulak verdi belki de, öyle ya Anka kuşu bedeninin dirilişine, Salamander ise bedeninateşte yaşayabileceğine bir işaret etti. Simurg'u, Anka kuşunu değil, Salamander'i seçti ve bedenini bu ateşte yaşatmayı denedi. (...) Lina'ya en yakın gelen simyacıların söylediğidir: Salamander, ateş ögesinin 'ruh'udur, tıpkı Lina Salamandre'in da bir 'şair ruhu' taşıması gibi" (Ergülen, 2014: 11). Ergülen'in 'Şahmelek Uyuyacak' adlı şiirde de masalsı bir anlatım söz konusudur:

*köleliği efsaneye saran bir yangın gecesi
alnımın açıklığından rüzgârlar dileyince,
aynaya bakmadan kılıç gibi kuşandım
suret oldum düzmece bir levent maskesine
suyu geçtim! yolcu oldum! inandım
(...)
kara harf, yanlış harf sen söyle beni!
cambazdı şahbazdı kara pusatlı
hem kaçıp hem süren avcı izinde
yoruldu, şahmelek oldu! (Ergülen, 2013:97)*

Bu şiirde 'köleliği efsaneye saran bir yangın gecesinde cambazlıktan nasipsiz meddah', 'kendi burcunda uyumaktan haksız ve kahraman' olarak nitelenen şiir öznesi, bilinmeyen bir zamanda, bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait olayların saydam, düşsel ve belirsiz macerasının odağındadır.

3.2. Haydar Ergülen'in Şiirlerinde Halk Edebiyatı Şekil ve Ahenk Unsurları

Ergülen'in şiirlerinde Halk edebiyatı bağlamında örnek teşkil eden diğer bir husus Halk edebiyatı geleneklerine ait şekil (nazım biçimleri, nazım türleri, nazım birimleri) ve ahenk (ölçü, kafiye, redif ve ses tekrarları) unsurlarına yer verilmesidir. Ergülen'in II. Yeni şiir geleneğinin imaj

dünyası, dil zevki ve söyleyiş biçimlerine bağlı yazdığı şiirlerin yanı sıra Halk edebiyatı nazım biçimlerinden türkü ve nefesi anımsatan şiirleri bulunmaktadır. Ergülen'in Üzgün Kediler Gazeli adlı eseri bu açıdan dikkat çekicidir. Halk ve Divan edebiyatı şiir geleneği ile çağdaş Türk şiiri anlayışının bir terkibi olan bu eser; 'nefesler', 'gazeller', 'bi'dolu', 'on dakika ara', 'başkasının şiirleri', 'ay antolojisi' ve 'diğerleri' olmak üzere yedi bölümden oluşur. Bu kitabın 'nefes' ismini alan ilk bölümü Halk edebiyatı şiir geleneğinin izlerini taşır. Nefes, güfteleri çoğunlukla Bektâşî tarikatına mensup şairler tarafından yazılmış ilâhilerdir ve genellikle tasavvuftaki vahdet-i vücûd, Alevî Bektâşî ilkeleri ve tarikat kuralları ile ilgilidir. Kendisiyle yapılan söyleşilerde kendisini bu geleneğin bir parçası olarak gördüğünü ifade eden Ergülen, bu bölümde 'İç Nefes', 'Kırık Nefes', 'Terzi Nefes', 'Gül Nefes', 'Pul Nefes', 'Ay Nefes', 'Asûde Nefes' ve 'Küs Nefes' olmak üzere yedi şiire yer vermiştir. Dörtlüklerle yazılan bu şiirlerin çoğunda kafiye ve hece ölçüsü kullanılmıştır:

ASÛDE NEFES

asû demdir nefes üzre hoş gelir

cem olana, dem duyana can olsun

asûmana nazar eyler düş gelir

gönül göze, kalp âleme tan olsun

asû demin geldi aşk deryasına

söz diline, aşk iline yâr olsun

tülden bir ruh doldu has odasına

üç perdelik dünyada bahtiyar olsun

asude-dil olmak pek müşkül derler

darda, zorda yardımcısı pir Hızır olsun

divan pazar olmuş, cahil münevver

akıl ile duygu ona güzel sır olsun

asûde-hal büyüsün haller içinde

adıyla yaşasın, halince asûde olsun

gül açılır gibi dostun yüzünde

Tanrının kondurduğu bir bûse olsun (Ergülen, 2012:17)

Bu şiirde 11’li hece ölçüsünün 11’li kalıbına ve çapraz kafiye yer veren şair, Halk edebiyatı şairlerine has samimi, coşkulu ve derin bir söyleyişe erişmiştir. Ergülen nefesin yanı sıra Halk edebiyatı nazım biçimlerinden türküye de yer vermiştir. Anonim Halk edebiyatında sıkça kullanılan “türküler Türk toplumunun özelliklerini, tarihini, gelenek ve göreneklerini en güzel şekilde yansıtan unsurlardandır. İnsana ait tüm duyguları içeren türküler, aynı zamanda Türk toplumunun kültürel ve sosyo-ekonomik yaşamını yansıtan değerlerdir” (Vural, 2011: 397). Bu açıdan Ergülen’in Halk edebiyatı ve kültürünün önemli bir unsuru olan bu nazım biçimine yer vermesi anlamlıdır. Şair, ‘Yarın Gece’ adlı şiirinde türkünün biçim ve söyleyiş özelliklerini başarılı bir şekilde yansıtmıştır:

*Yarın gece gideceğim bu kentten
Bir ırmağa yolcuyum sular çekiyor beni
Yüreğimden başka taşıyacak yüküm yok
Sayılmazsa göğsümden düşen kuş ölüleri*

*Sözüm yok işte yüzüm işte akşam
Sesimde anıların sessizliği*

(...)

*Kuşsuz bir kent gizli uzayan saçlarımda
Aştan ve anılardan bir avuç külüm şimdi
Ardımdan usulca akan küçücük sular
Bir onlar uğurluyor varacağım ırmağa*

*Sözüm yok işte yüzüm işte akşam
Sesimde anıların sessizliği (Ergülen, 2014: 223)*

Bu şiirde görüldüğü üzere şairin bent ve kavuştak bölümlerine yer vererek türkünün nazım biçiminin yapısal özelliklerine riayet ettiği görülmektedir. Türküye olan ilgisini ‘unuttun mu bir türkü söyledin / dönmeyen yolculara verip yüreğini’ şeklinde ifade eden Ergülen şiirine türkü olarak eklediği dörtlükte a-a-x-a uyak örgüsü ve 11’li hece ölçüsünü kullanmıştır:

*Yolcusun göğsünde bir can birikir
her yolcu yolunu içinde taşır
bir gölgeyle kaybolsan da gecede*

sesin kalır deli rüzgârın ulaşır. (Ergülen, 2013: 30)

‘Benim kimsem var mı sende? / Benim senden başka / kimsem yok bende’ (Ergülen, 2014: 112) dizeleriyle Yunus Emre’nin ‘Beni bende deme bende değilim / Bir ben vardır bende benden içeri’ deyişini akıllara getiren Ergülen şiirlerinde Halk edebiyatı şekil ve ahenk unsurlarından dörtlük, hece ölçüsü, kafiye ve redife de yer vermiştir.

sus, konuşan suyu dinle!

sus, yürüyen vakti dinle!

sus, kendi bahçeni dinle!

susulmuş aşktan geriye...

(...)

dur, yaklaşan günü dinle!

dur, geciken dünü dinle!

dur, senden önce gittiler

incinmiş gülü sevmeye... (Ergülen, 2014:65)

Dörtlük nazım birimi ve 8’li hece ölçüsünü kullanıldığı bu şiirinde ses tekrarlarının yanında uyak ve redife de rastlanır. Ergülen’in Halk edebiyatına özgü bir söyleyiş güzelliği oluşturmak amacıyla birçok şiirinde bu özelliklere başvurduğu görülmektedir. ‘kimsenin odası’ adlı şiiri de bu bağlamda değerlendirilebilecek bir şiirdir:

Herkesin odası başkası

herkes başkasının odası

böylece kimsenin odası

yok, başkasından başka (Ergülen, 2014:167)

Ergülen’in tek dörtlük esasına göre kaleme alınan ‘Mum Şehri’ şiirinde ise Âşık Sümmânî’nin ‘Vücudum şehrini seyran eyledim / bir köşenin yetmiş yedi yolu var / evvel altmış altısına uğradım / on birinin türlü türlü hali var’ dörtlüğünün ilk dizesine yer vermesi, Halk edebiyatı ve halk ozanlarına gösterdiği ilginin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir:

Akşam bizim hayal perdemizi ay ile

yakıp mum şehrinde vücûda geldi

“Vücûdum şehrini seyran eyledim”

ruhta çerağ söndü, şem-i gam geldi (Ergülen, 2014:178)

Ergülen'in halk şiiri geleneğinin ses ve söyleyiş özelliklerini yansıtan şiirlerinden biri de 'Bir Dem Süremedim...' adlı şiirdir. Pir Sultan Abdal'ın 'Karşıda görünen ne güzel yayla / Bir dem süremedim giderim böyle / Ala gözlü Pirim sen himmet eyle / Ben de bu yayladan Şah'a giderim' dizelerini anımsatan bu şiirde Ergülen gerek Halk edebiyatına gerekse de Alevi-Bektaşî geleneğine özgü söyleyişi başarılı bir şekilde yansıtmıştır:

Senin hırkan bende

ben dışındayım

Sıfat küskün bakar

yüzü yastayım

Çalındı eski bahçem

yok kirazdayım

Rüzgâr hanesinden uçmuş

dil ayazdayım

Aşk başından aşkın ise

çok hevesteyim

Canan bühtan etse

can telaştayım

Kim ki bende beni görse

kör bakıştayım

Suyun ırmağından geri

nice taşayım

Bilir isen bilmeze sor

kanlı yaştayım

“Bir dem süremedim...”

daha kıştayım (Ergülen, 2014:110)

Sonuç

1980 sonrası Türk şiirinin önemli temsilcileri arasında kabul edilen Haydar Ergülen yayımladığı çok sayıdaki şiir kitabı ile kendisinden sonra gelen genç kuşak üzerinde etkili olmuş bir şairidir. Ergülen’in böylesine bir etki alanı oluşturmada şiirini farklı kaynaklarla beslemesinin önemli bir paya sahip olduğu söylenebilir. Şiirinin kapılarını II. Yeni şiirinin yanı sıra Divan ve Halk edebiyatına da aralayan Ergülen, bu şiir geleneklerinden modern bir terkip yaratmayı başarmıştır. Bu açıdan Halk edebiyatı şiir geleneği bu terkinin yapılmasında önemli bir paya sahiptir.

Şiirlerinde imge dünyasını kelimelerin geçmişten günümüze taşıdıkları anlam dizgeleri üzerine inşa eden Ergülen, ‘her kelimenin bir hafızasının olduğu’ anlayışıyla imgelerin geçmiş zamandaki kullanımlarını dikkate almıştır. Bu bağlamda şiirlerinde nar, üzüm, şarap, çöl, ayna, yol, kar, rüya, yıldız, bahar, turna, hırka, su, yağmur, deniz, kül, gökyüzü, tren, ahşap, mavi, gövde, heves, oda, ev, pul, mektup, zarf gibi kelime/imgeleri ve Zühre, Simurg, Anka gibi kavramlara sıklıkla yer veren Ergülen zaman zaman bu imgelerin Halk edebiyatındaki geleneksel/yaygın kullanımlarına yaklaşmıştır.

Ergülen’in şiirlerinde Halk edebiyatına özgü özelliklere yer verdiğine dair diğer önemli bir gösterge sıkça kullandığı 7 ve 40 gibi sayısal sembollerdir. Halk edebiyatında, tasavvuf geleneğinde; masal, hikâye, deyim ve atasözlerinden halk inançlarına kadar birçok alanda kullanılan bu sayıları Ergülen de birçok şiirinde kullanmıştır. Bu ezoterik sembollerin yanında Ergülen halk deyişlerini anımsatan çok sayıda söyleyişe, sözlü kültüre ve onun ürünü olan halk inanışlarına; Zühre, Simurg, Anka gibi masal unsurlarına da yer vermiştir.

Ergülen’in şiirlerinde Halk edebiyatı bağlamında örnek teşkil eden diğer bir husus Halk edebiyatı geleneklerine ait şekil (nazım biçimleri, nazım türleri, nazım birimleri) ve ahenk (ölçü, kafiye, redif ve ses tekrarları) unsurlarına yer verilmesidir. Halk edebiyatı nazım biçimlerinden türkü ve nefesi anımsatan şiirler kaleme alan Ergülen bu şiirlerinde Halk edebiyatı şairlerine has samimi, coşkulu ve derin bir söyleyiş yakalamayı başarmıştır. Türkü ve nefesin yanı sıra Ergülen’in Halk edebiyatı şekil ve ahenk unsurlarından dörtlük, hece ölçüsü, kafiye ve redifin kullanıldığı çok sayıda şiiri mevcuttur.

Kaynakça

Acar, Zafer (2011). “Haydar Ergülen ile Söyleşi”, *Yedi İklim*, S.252, s.36-45.

Akbayır, Sıddık (2010). *Şiir Adımlı Bir Yolcu Haydar Ergülen*, Ferfir Yayınları, İstanbul.

Albayrak, Nurettin (2004). *Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul.

- Alkan, Erdoğan, (1995). *Şiir Sanatı*, Yön Yayıncılık, İstanbul.
- Ayvazoglu, Beşir (1996). *Geleneğin Direnişi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Baltacı, Halil (2014). Aşkın Kazandığı Tasavvufî Muhteva: Ahmed Gazzâlî, Baklî ve Irâkî Çizgisi, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 34, ss. 23-44.
- Boratav, Pertev Naili (1991). *Folklor ve Edebiyat I*, Adam Yayınları, İstanbul.
- Canberk, Eray, (2001). “1940 Kuşağı Şiiri ve Günümüz Şiirine Etkileri”, *Hece Dergisi* (Türk Şiiri Özel Sayısı), (53-55), Ankara.
- Daşdemir, Özkan (2015). Alevi-Bektaşî Geleneğinde Elma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, S. 37, s. 83-978.
- Doğan, Mehmet Can (1997). Haydar Ergülen ile söyleşi “Kırk Şiir ve Bir... Şair: Haydar Ergülen,” *Son Duvar Dergisi*, S.7, ss.25.
- Enginün, İnci (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ergülen, Haydar (2006). *Düzyazı: 100 Yazı*, Merkez Kitaplar, İstanbul.
- Ergülen, Haydar (2006a). *Ölüm Bir Skandal*, Merkez Kitaplar, İstanbul.
- Ergülen, Haydar (2010). *Zarf*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Ergülen, Haydar (2011). *Aşk Şiirleri Antolojisi*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Ergülen, Haydar (2012). *Üzgün Kediler Gazeli*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Ergülen, Haydar (2013). *Nar Toplu Şiirleri I*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Ergülen, Haydar (2014). *Hafız ile Semender Toplu Şiirler II*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Eröz, Mehmet (1990). *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Genç Gelişim, Haydar Ergülen ile Söyleşi, (Söyleşiyi yapan Seyfullah Aslan), <http://www.gencgelisim.com/v2/kategoriler/34-kultur-sanat/5628-haydar-ergulen-ile-soylesi.html>
- Gül, Meltem (2007). Bir Algılama Ortamı Olarak Haydar Ergülen Şiirlerinin Görsel Kurgulamaya Dönük Etkilerinin Uygulama Çalışmaları İçinde İzlenmesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Kaplan, Mehmet (1997). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, Cevdet ve Arslan, Hilal (2007). İslam Düşüncesinde Aşk Metafiziği (İbn Sînâ ve Mevlâna’da Aşk Felsefeleri), *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, 2, (4), C. 22, ss. 321-351.

- Koçak, Orhan (1998). “Şiirin İzlek Haritasında Değişmeler / Gelenekten ve Folklerden Yararlanma Tartışmaları”, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Edebiyatçılar Derneği Yayınları, Ankara.
- Köprülü, Fuat (1989). *Edebiyat Araştırmaları I*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Kurnaz, Cemal (1996). Gül, TDV İslam Ansiklopedisi, C.14. s. 219-222.
- Macit, Muhsin (2005). *Gelenekten Geleceğe*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Oktay, Ahmet (2004). *İmkânsız Poetika*, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Öztelli, Cahit (1971). *Pir Sultan Abdal*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Sezgin, Ahmet ve Yalçın, Cengiz (1993). *Türk Edebiyatında Ölüm Şiirleri Antolojisi*, Ünlem Yay., İstanbul.
- Süreya, Cemal (1992). *Folklor Şiire Düşman*, Can Yayınları, İstanbul.
- Taştan, Zeki (2007). Modern Şiirde Halk Edebiyatının Etkisine Bir Örnek: Süreyya Berfe-Gün Ola, 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10–15 Eylül 2007, Ankara, s. 1547-1569.
- Uçman, Abdullah (2004). *Rıza Tevfik’in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Uyar, Turgut (A. Turgut imzasıyla) (1958). “Gene Halk Şiiri”, Pazar Postası, 7 (28).
- Vural, Feyzan Göher (2011). Türk Kültürünün Aynası: Türküler, *Fine Arts*, S. 6/3, s. 397-411.
- Yeniterzi, Emine (1999). Dîvan Şiirinde Ölüme Dair Bazı Hususlar, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.5, s.115-139.
- Yetiş, Kâzım (1989). *Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Yetiş, Kâzım (2007). *Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: SİİRT ÖRNEĞİ

Asst. Prof. Meryem SALMAN

Siirt University, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

Abstract

Social media addiction is defined as a psychological problem like other addiction types (game addiction, shopping addiction, alcohol dependence, drug addiction, internet addiction). Nowadays, the group that mostly uses social networks is the young people.

This study was carried out to determine the social media addiction level of nursing undergraduate students. 561 students studying in the 1st, 2nd, 3rd and 4th grades at Siirt University, School of Health, Nursing Department in the 2016-2017 academic year constituted the population of this descriptive study. In the study, it was aimed to reach the entire population without performing sample selection, 348 students were reached, and the data were collected between March and April 2017. The information form created by the researcher and the "Social Media Addiction Scale (SMAS)" were used as data collection tools. The frequency distributions and percentage ratios of the data were taken. The data of the study were evaluated using the chi-square analysis, t-test, ANOVA and Kruskal-Wallis tests. More than half of the students who participated in the study were addicted at various levels (low, moderate, high, very high). In the study, the difference between the daily duration of using social media and addiction level scores was found to be statistically significant ($p<0.01$). The differences between social media usage purposes and gender were found to be statistically significant ($p<0.01$). It is estimated that the results of the study will constitute a source for similar studies. It is thought that it will be useful to develop social support programs for using social media in a purposeful and conscious way for students according to their addiction levels.

Key Words: Social Media, Addiction, Social Media Addiction, Student

1. Introduction

Çağımızda yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler iletişim teknolojilerinin de gelişmesini sağlamıştır. İçinde bulunduğumuz çağ artık bilgi ve teknoloji çağı olarak adlandırılmaktadır. Bilişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, bireylerarası etkileşimi ve sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamı yeniden biçimlendirmektedir. Yeni iletişim teknolojileri, insanlara, duygu ve düşüncelerini paylaşacakları bir medya olanağı sunmaktadır. Sosyal medya olarak adlandırılan bu ortam, günümüzde hızla artan bir etki alanına sahiptir. Sosyal medya, sürekli güncellenebilmesi, kolay erişilebilir olması bakımından en ideal ortam olarak kendini göstermektedir. İnsanlar sosyal medyada düşüncelerini yazmakta, çeşitli fotoğraf ve videolar paylaşabilmektedir (Andreassen et al, 2017; Andreassen ve Pallesen, 2014; Öztürk ve Talas, 2015).

2.Sosyal Medya ve Bağımlılık

Son yıllardaki bilişim ve iletişim teknolojilerindeki inanılmaz gelişim sosyal medyayı insanların birbirleriyle iletişim kurmada çok önemli ve etkin bir ortam haline getirmiştir. Dolayısıyla, bu kadar önemli ve etkin bir medya ortamı olan sosyal medyanın ne olduğu ve etkinliği üzerindeki tartışmalar sıklıkla yapılmaktadır. Günümüzde, yüz milyonlarca internet kullanıcısı, arkadaşlarıyla bağlantıda kalabilmek, yeni arkadaşlar edinebilmek, fotoğraflar, videolar, bloglar gibi kişisel olarak oluşturulan içerikleri paylaşmak için binlerce sosyal paylaşım sitelerini kullanmaktadır. Sosyal paylaşım siteleri kişisel bilgi profiller oluşturularak bu profillere arkadaşların ve meslektaşların davet edilmesine, birbirleri arasında anlık mesaj ve e-posta gönderilerek bağlantılarına olanak sağlayan uygulamalardır. Facebook gibi sosyal paylaşım siteleri sayesinde insanlar, birbirleriyle iletişim kurarlar ve ilişkiler oluştururlar. Bugün, milyonlarca genç yetişkin sosyal paylaşım sitelerini kullanmakta ve internet yoluyla sosyalleşme özellikle genç yetişkinler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Facebook ve Twitter gibi sosyal paylaşım sitelerinin kullanıcı sayıları her geçen gün artmaktadır (Aslanyürek et al,2015; Hacıfendioğlu, 2014; Kaplan and Haenlein, 2010; Caplan, 2010 ; Kim et al.2010; Kirschner & Karpinski,2010; Caplan, 2005)

Sosyal ağlar günümüzde en popüler iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. İletişimin tanımında da yer alan ortak duygu ve düşünce paylaşımı şimdilerde sosyal medya ile gerçekleşmektedir. Kişiler günlük hayatlarındaki sosyal ilişkilerini aynı ortamda bulunmadıkları durumlarda sosyal medya ortamında devam ettirmektedir. Bu durum, sosyal ağların neden bu kadar yoğun kullanıldığını açıklayıcı niteliktedir

İnsanların davranışları bir takım psikolojik sorunlar üretmektedir. Bu psikolojik sorunlardan biri de bağımlılıktır. Bugüne kadar literatürde rapor edilmiş oyun bağımlılığı, egzersiz bağımlılığı, cep telefonu bağımlılığı, alışveriş bağımlılığı, internet bağımlılığı ve facebook bağımlılığı gibi bağımlılık çeşitleri vardır (Bianchi ve Philips, 2005; Çam ve İşbulan, 2012; Tutgun 2015).

Günümüzde yapılan araştırmalar gençlerin büyük oranda sosyal medyayı kullandıklarını göstermektedir (Tutgun,2015;Vural ve Bat, 2010). Bu kullanımlarının çoğu örnekte aşırıya kaçtığı vurgulanmaktadır (Çam ve İşbulan, 2012). Az ve kalitesiz uyku, aşırı zihinsel meşguliyet, kullanımı kontrol etme veya limit koyma hakkındaki tekrarlayan düşünceler, erişim isteğini önlemede başarısızlık, internette her seferinde daha fazla vakit geçirmek, erişimde değilken arzulamak gibi sosyal medya kullanımdan kaynaklanan günlük yaşamı doğrudan etkileyen olumsuzluklar literatürde yer almaktadır(Çam ve İşbulan, 2012). Yakın zamanlardaki çalışmalar aşırı elektronik medya kullanımının günlük yaşam aktivitelerini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur Facebook internette en çok kullanılan sitelerden biri olmaya başladığından ve bağımlılık günlük yaşama zarar verdiğinden, araştırmalar özellikle de facebook bağımlılığının uyku alışkanlıkları ile direkt olarak bağlantılı olup olmadığı yönünde olmuştur (Tutgun,2015).

3. Araştırma Yöntem ve Bulguları

3.1.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacı; üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığını bazı değişkenlere(cinsiyet, yaş vb.) göre incelemektir. Sosyal medya bağımlılığı günümüzde dikkat çeken bir konu olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle; özellikle de gençler tarafından oldukça yaygın kullanılan sosyal medyaya olan bağımlılığın araştırılması önemli görülmektedir.

Araştırmanın evrenini, 2016-2017 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Siirt Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu Hemşirelik Bölümünde 1,2,3 ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan 561 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmada örneklem seçimine gidilmeyerek evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Veriler araştırmacı tarafından belirlenen günlerde, öğrencilerin ders saatleri bitimi sonrasında, sınıflara girilerek, araştırmacı tarafından araştırmanın amacı doğrultusunda bilgi verildikten sonra, derse gelen ve araştırmaya

katılmak isteyen öğrencilerden anket formları dağıtılarak toplanmıştır. Araştırmaya gönüllülük esasına göre katılan toplam 348 öğrenciden elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi formu ile Doktora Tezi aşamasında Aylin TUTGUN-ÜNAL tarafından geliştirilen “Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği” (SMBÖ) kullanılmıştır. Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (SMBÖ), 5’li likert tipinde dizayn edilmiş ve 41 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Meşguliyet, Duygu Durum Düzenleme, Tekrarlama ve Çatışma olmak üzere 4 alt boyutu bulunmaktadır. SMBÖ’den alınabilecek en düşük puan 41, en yüksek puan ise 205’tir. “Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği” (SMBÖ) puan aralıklarına göre

41-73 arası: “Bağımlılık yok”

74-106 arası: “Az bağımlı”

107-139 arası: “Orta bağımlı”

140-172 arası: “Yüksek bağımlı”

173-205 arası: “Çok yüksek bağımlı”

Şeklinde değerlendirilmektedir.

Ölçme aracında yer alan 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 numaralı maddeler “Meşguliyet” (Occupation) boyutu ile ilgili olup, sosyal medyanın kişiyi meşgul etme etkisini ölçmektedir. Ölçme aracında yer alan 13, 14, 15, 16, 17 numaralı maddeler “Duygu Durum Düzenleme” (Mood Modification) boyutu ile ilgili olup, sosyal medyanın kişinin duygularını etkilemesini ölçmektedir.

Ölçme aracında yer alan 18, 19, 20, 21, 22 numaralı maddeler “Tekrarlama” (Relapse) boyutu ile ilgili olup, kişinin sosyal medya kullanımını denetim altına alamaması, aynı dozda kullanımının tekrarlamasını ölçmektedir. Ölçme aracında yer alan, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41 numaralı maddeler “Çatışma” (Conflict) boyutu ile ilgili olup, sosyal medyanın kişinin hayatında olumsuz sonuçlara yol açmaya etkisini ölçmektedir.

Araştırmada anket aracılığıyla elde edilen verilerin analizi bilgisayar ortamında SPSS 18.0 programı ile yapılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 18 (PASW) istatistik programı kullanılmıştır. Araştırmada veriler frekans analizi, t-testi, varyans analizi gibi çeşitli teknikler ile analiz edilmiştir.

3.2. Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığının Çeşitli Değişkenlere Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı ölçek ve alt ölçekler ile Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. Sosyal Medya Bağımlılığının Cinsiyete Göre Farklılaşmasına Yönelik t-testi Sonuçları

Alt Ölçek/ Ölçek	Cinsiyet	N	Mean	ss	F	p
Meşgulliyet	Kadın	168	2.568	0,877	1.761	0.571
	Erkek	180	2.619	0.816		
Duygu Durum Düzenleme	Kadın	168	2.438	1.034	3.231	0.255
	Erkek	180	2.563	1.012		
Tekrarlama	Kadın	168	2.059	0.974	0.002	0.023*
	Erkek	180	2.306	1.038		
Çatışma	Kadın	168	1.892	0.786	0.044	0.007*
	Erkek	180	2.118	0.777		
Sosyal Medya Bağımlılığı	Kadın	168	2.177	0.743	0,294	0.035*
	Erkek	180	2.342	0.710		

Sonuçlar incelendiğinde, meşgulliyet ve duygu durum düzenleme boyutlarında cinsiyetler arası farklılık $p>0.05$ düzeyinde anlamlı olmamakla birlikte puan ortalamalarına bakıldığında farklılık gözlenmektedir. Yani, erkek öğrenciler kız öğrencilere göre sosyal medyada daha fazla meşgul olmaktadır. Duygu durum düzenleme boyutunda da erkek öğrenciler kız öğrencilere göre sosyal medyadan daha fazla duygusal destek almaktadır. Çatışma ve Tekrar boyutunda erkek öğrenciler açısından farklılığın önemli olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Buna göre, erkek öğrenciler kız öğrencilere göre sosyal medya ile daha fazla çatışma halinde olduğu, diğer bir ifade ile olumsuz etkilendiği söylenebilir. Tekrarlama boyutunu da erkek öğrenciler daha sık yaşamaktadır

($p < 0.05$). Toplam ölçek puanları incelendiğinde sonuç anlamlıdır ($p < 0.05$). Buna göre erkek öğrencilerin sosyal medya bağımlılık düzeyinin kız öğrencilerden fazla olduğu söylenebilir.

Tablo 3.2. Sosyal Medya Bağımlılığının Yaşa Göre Farklılaşmasına Yönelik Varyans Analizi Sonuçları

Ölçek	Yaş	N	Mean	ss	F	p
Sosyal Medya Bağımlılığı	17-19 Yaş	68	2.389*	0.743	2.487	0.060
	20-22 Yaş	217	2.282	0.729		
	23-25 Yaş	47	2.034*	0.677		
	26 Yaş ve üzeri	16	2.126	0.732		
Toplam		348	2.262	0.730		

Tablo 3.2 incelendiğinde, sosyal medya bağımlılığının yaşa göre farklılaştığı belirlenmiştir. Ortalama puanlar incelendiğinde ise, 20 yaşından küçük olanların daha büyük olanlara göre daha yüksek puan aldığı görülmektedir. Bu durum anlamlı bir farklılık yaratmıştır ($p < 0.05$). Tukey HSD analizi sonuçlarına göre 17-19 yaş grubu ile 23-25 yaş grubunun ortalamaları arası fark anlamlıdır (0.050) ($p < 0.05$).

Tablo 3.3. Sosyal Medya Bağımlılığının Günlük Kullanım Süresine Göre Farklaşmasına Yönelik Varyans Analizi Sonuçları

Ölçek	Günlük Kullanım Süresi	N	Mean	s	F	p
Sosyal Medya Bağımlılığı	1 Saatten az	53	1.777*	0.536	24.989	0.000*
	1-3 Saat	182	2.153	0.641		
	4-6 Saat	72	2.638*	0.718		
	7 Saat ve üzeri	41	2.713*	0.802		
Toplam		348	2.262	0.730		

Tablo 3.3’de görüldüğü gibi sosyal medya bağımlılığının günlük kullanım süresine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Ortalama puanlar incelendiğinde ise, günlük kullanım süresi arttıkça ölçek puan ortalamalarının da arttığı görülmektedir. Bu durum anlamlı bir farklılık yaratmıştır ($p<0.05$).

Tablo3.4.Sosyal Medya Bağımlılığının Ne Zamandan Beri Kullandığına Göre Farklaşmasına Yönelik Varyans Analizi Sonuçları

Ölçek	Kaç Yıldır Kullanılıyor	N	Mean	ss	F	p
Sosyal Medya Bağımlılığı	1Yıldan az	15	1.923*	0.724	2.285	0.079
	1-3 yıl	83	2.202*	0.699		
	4-6 Yıl	129	2.236*	0.719		
	7 Yıl ve üzeri	121	2.373*	0.751		
Toplam		348	2.262*	0.730		

Sonuçlar $p>0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olmasa da yıl sayısı arttıkça Sosyal Medya Bağımlılık Puan ortalamaları artış göstermektedir(Tablo3.4).

Tablo 3.5’de görüldüğü gibi sosyal medya bağımlılığının uygulama sayısına göre farklılaştığı belirlenmiştir. Ortalama puanlar incelendiğinde, uygulama sayısına arttıkça ölçek puan ortalamalarının da arttığı görülmektedir. Bu durum anlamlı bir farklılık yaratmıştır ($p<0.05$) (Tablo3.5).

Tablo 3.5. Sosyal Medya Bağımlılığının Kullanılan Sosyal Medya Uygulama Sayısına Göre Farklılaşmasına Yönelik Varyans Analizi Sonuçları

Ölçek	Kullanılan Araç Sayısı	n	Mean	ss	F	p
Sosyal Medya Bağımlılığı	1 adet	38	1.959*	0.742	6.081	0.000*
	2 adet	64	2.045	0.689		
	3adet	79	2.258	0.633		
	4 adet	81	2.286	0.696		
	5 adet	68	2.462*	0.733		
	6 adet	18	2.832*	0.889		
Toplam		348	2.262	0.730		

4.Sonuç

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeylerini incelemeye yönelik gerçekleştirilen araştırmaya 2017 yılında Siirt Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu’nda eğitim gören 348 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya dahil olan öğrencilerin %51.7’sini erkek öğrenciler,%48.3’ünü kız öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre; en yoğun kullanılan uygulamanın Facebook (%79.0) olduğu belirlenmiştir. Balcı ve Gölcü (2013) Selçuk Üniversitesi öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin %5.1’inin Facebook bağımlısı, %22.6’sının ise riskli kullanıcı durumunda olduğunu bulmuşlardır.

Öğrencilerin sosyal medya kullanım amaçları incelendiğinde “sohbet etmek için” kullanımın yaygın olduğu görülmektedir. Sosyal medyayı “yeni kişilerle tanışmak için” kullanan erkek öğrencilerin ($p=0.00$; $p<0.05$), “Marka/ürün bilgisi ve alışveriş için” kullanan kız öğrencilerin ($p=0.01$; $p<0.05$) daha fazla olduğu belirlenmiştir. Sonuçlar $p<0.05$ düzeyinde anlamlıdır. Filiz vd. (2014) 178 öğrenci ile yürüttükleri çalışmada sosyal ağ kullanım amacı ile internet bağımlılığı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğunu belirlemişlerdir.

Cinsiyet değişkeni ile kullanılan sosyal medya uygulama sayısı arasında (Pearson chi-square 0.017) fark anlamlıdır ($p<0.05$). Erkek öğrencilerin kullandığı sosyal medya uygulama sayısı kız öğrencilerden fazladır.

Sosyal Medya Bağımlılık Ölçeği(SMBÖ) puan ortalamaları erkek öğrenciler için 96.03, kız öğrenciler için 89.26 ‘dır. Bu sonuçlara göre öğrencilerin “Az Bağımlı” olduğu söylenebilir. Sonuçlar Tutgun-Ünal (2015) ve Çelik (2017)’in sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Bu sonuçlar sosyal medya bağımlılığı konusunda henüz riskli bir durum oluşturmamaktadır. Ancak koruyucu önlem olarak gençlere sosyal medyayı bilinçli kullanmaları yönünde “farkındalık” oluşturmak için eğitim,seminer vb etkinlikler düzenlenebilir. Bu çalışma Siirt Üniversitesi, Sağlık Yüksek Okulu, Hemşirelik Bölümü ile sınırlı olup; bundan sonra planlanacak araştırmalar farklı üniversiteler, farklı bölümler ve farklı illeri kapsayacak şekilde genişletilebilir.

5.Kaynakça

- 1.Andreassen, C. S., & Pallesen, S. (2014). Social network site addiction – An overview. *Current Pharmaceutical Design*, 20, 4053–4061.
- 2.Andreassen, C. S., & Pallesen, S. Griffiths, M.D. (2017). The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self-esteem: Findings from a large national survey. *Addictive Behaviors*, 64, 287–293.
- 3.Aslanyurek, M ., Gurdal, S.A., Dursun, S , Tuncel, E. , S., İzmirli Ayan, M. (2015). Sosyal medya gerçeği ve meslek yüksekokulu öğrencilerinin sosyal medya algısının değerlendirilmesi, *Electronic Journal Of Vocational Colleges*, (Aralık): 1-8
- 4.Balcı, Ş. & Gölcü, A. (2013). Facebook addiction among university students in Turkey: “Selçuk University Example”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 34, 255-278.
- 5..Bianchi, A. & Philips, J. G. (2005). Psychological predictors of problem mobile phone use. *CyberPsychology & Behavior*, 8, 39-51.
- 6.Çam, E., & Isbulan, O. (2012). A new addiction for teacher candidates: Social networks. *The Turkish Online Journal of Education Technology*, 11(3), 14–19.
- 7.Caplan, S. E. (2005). A social skill account of problematic internet use. *Journal of Communication*, 55(4), 721-736.
- 8.Caplan, S.E. (2010). Theory and measurement of generalized problematic internet use: A two step approach. *Computers in Human Behavior*, 26 (2010) 1089–1097.
- 9.Çelik,M.(2017). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılık Düzeylerinin İncelenmesi:Kültür Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. 1st International. Conference on New Trends in Communication. <http://hdl.handle.net/11467/1594>.
- 10.Filiz, O., Erol, O., Donmez, F.İ., Kurt, A.A. (2014). BOTE bolumu öğrencilerinin sosyal ağ siteleri kullanım amaçları ile internet bağımlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education*, 3(2): 17-28.
- 11.Haciefendioğlu,Ş.(2014). Sosyal Medyanın Marka Bağlılığına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Kocaeli. Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.Cilt/Sayı:28.ss:59-70.
- 12.Kaplan, M. And Haenlein,M. (2010), “Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media”, *Business Horizons*, 53, pp.59-68.

- 13.Kim, Won, Ok-RanJeongand Sang-Won Lee (2010), “On Social Web Sites”, Information Systems, 35, pp.215-236.
- 14.Kirschner, P. A. & Karpinski, A. C. (2010). Facebook and academic performance. Computers in Human Behavior, 26, 1237-1245.
- 15.Tutgun Unal, A. (2015). Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- 16.Öztürk,M.F.,Talas,M.(2015).Sosyal Medya ve Eğitim Etkileşimi./ Interaction of Social Media and Education. Zeitschrift für die Welt der Türken/ Journal of World of Turks. Vol. 7, No. 1.
- 17.Vural, Z. B. A., ve BAT, M. (2010) “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma” Journal of Yasar University, Sayı 5, ss.3348-3382.

TÜRK ÜNİVERSİTELERİNDEKİ AHISKALI ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK DAYANIKLIK DÜZEYLERİNİN BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Sebile DURSUN

Bursa Uludağ Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı Doç. Dr. Nagihan OĞUZ DURAN

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

Öz

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de yükseköğretime devam eden Ahıskalı öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesidir. Bu amaçla Türkiye’nin 33 ayrı devlet üniversitesinden toplam 393 öğrenciden veri toplanmıştır. Verilerin toplanmasında Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (PDÖ) ve Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır. Daha önce Türkçeye uyarlaması yapılmış olan PDÖ’nün Ahıskalı üniversite öğrencileri için herhangi bir çalışmada kullanılmamış olması nedeniyle, araştırmada ilk olarak PDÖ’nün geçerlik ve güvenirliği incelenmiş ve ölçeğin Ahıskalı öğrenciler için kullanılması uygun bulunmuştur. Ardından bir dizi bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu uygulanmıştır. Sonuç olarak, PDÖ toplam ve alt ölçek puanları bakımından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ailesi Türkiye’de yaşayanların PDÖ toplam, kontrol ve meydan okuma puanları ailesi diğer ülkelerde yaşayanlardan; Türkiye’deki eğitimlerine ilkökul düzeyinde başlayanların PDÖ toplam, kontrol ve meydan okuma puanları ise yükseköğretimde başlayanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek hesaplanmıştır. Türkiye’de yaşama süresi ile PDÖ toplam ve alt ölçek puanları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Psikolojik Dayanıklılık, Geçerlik, Güvenirlik

INVESTIGATION OF HARDINESS LEVELS OF AHISKA STUDENTS AT TURKISH UNIVERSITIES IN REGARD TO VARIOUS DEMOGRAPHIC VARIABLES

Abstract

The purpose of the present study was to examine hardiness levels of Ahiska students attending at Turkish universities in regard to various demographic variables. With this purpose, data were collected from a total of 393 students from 33 separate state founded Turkish universities. The Hardiness Scale (HS) and the Demographic Information Sheet were used for data collection. Since the HS,

which was previously adapted to Turkish, was not used in any study for Ahiska students, the validity and reliability of the HS were examined in the study, and the scale was found appropriate to use for Ahiska students. Then, a series of independent samples t-tests, analyses of variance, and Pearson Product-Moment Correlation were applied. As a result, there was no significant difference in HS total and subscale scores in terms of gender. HB total, control, and challenge scores were significantly higher for students whose families are living at Turkey, than whose families are living in other countries. HS total, control, and challenge scores of students began education from elementary school in Turkey, were significantly higher than scores of students began education from higher education. There were no significant relationship between the duration of residence at Turkey and the HS total and subscale scores.

Key Words: Ahiska Turks, Hardiness, Validity, Reliability

Giriş

Ahıska Türklerinin kim olduklarına dair çeşitli araştırmalar yapılmış ve görüşler ortaya atılmıştır. Ancak bu görüşler araştırmacıların bakış açılarına, Ahıska Türklerinin tarihsel gerçeklerini algılama ve bu gerçekleri özümseyerek yazıya dökme tarzlarına göre değişiklik göstere gelmiştir (Aydın, 2014). Ahıska Türkleri, günümüzde dağınık bir halde ondan fazla ülkede (Rusya, Azerbaycan, Türkiye, ABD, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan. vb.) yaşayan, anavatanı Osmanlı toprağı ve dili Türkçe olan bir millettir.

Ahıska Türklerinin sürgün ve göçebe hayatı 1828-1829 tarihleri arasında Osmanlı ve Rusya arasında yapılan savaş ile başlamıştır. Bu savaşta Ahıska bölgesinin Ruslara bırakılması ile Ahıska Türkleri için baskılar altında ve sıkıntılı geçen bir süreç başlamış ve bu süreç günümüze kadar devam etmiştir (Zeyrek 2006). Osmanlı ve Rusya'nın 1853-56 yılları arasında yaptıkları savaşta Ahıska Türklerinin Osmanlı yanlısı olduğunu ileri süren Rusların bu gerekçeyle Ahıskalı Türkleri cezalandırmaları sonucunda, Ruslar tarafından yapılan işkencelere dayanamayan Ahıska Türkleri Erzurum ilinin belirli ilçelerine sığınmışlardır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı'nın yenilmesi sonucunda ise Kafkasya bölgesinden Anadolu'ya topluluklar halinde göç etmeye başlamışlardır (Zeyrek 2006).

Birinci dünya savaşı yıllarında Gürcistan ve Ermenistan'da işkencelere maruz bırakılan Ahıskalı Türkler, 1921 yılından sonra ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin baskıları ve şiddeti ile karşı karşıya kalmış ve çeşitli biçimlerde ayrımcılığa maruz kalmışlardır (Zeyrek, 2006). Bolşevik lideri Stalin'in verdiği bir karar ile 14 Kasım 1944'te Ahıska Türkleri orta Asya'ya (Kırgızistan'a, Özbekistan'a ve Kazakistan'a) sürgün edilmiştir (Ağara, 2004; Seferov & Akış, 2008; Zeyrek, 2001).

Uzun yıllara yayılan bu sürgün ve işkence dönemine karşın, 1989 yılına kadar dünya kamuoyunda Ahıska Türkleri hakkında hiçbir malumat bulunmadığı görülmektedir. Bu görünmezlik, 1989 yılında Özbekistan'ın Fergana bölgesinde Ahıska Türkleri ve Özbekler arasında yaşanan olaylar nedeniyle

bozulmuş ve dünya kamuoyu Ahıska toplumunun varlığından haberdar olmuştur. Söz konusu olaylarda çok sayıda can ve mal kaybına uğrayan Ahıska halkı birkaç gün içinde yeniden sürgün edilerek Rusya'nın uzak bölgelerine gönderilmiştir (Zeyrek, 2006). Sürgün sırasında binlerce Ahıska Türkü hava şartları ve beslenme yetersizliği sebebiyle hayatlarını kaybetmiş ya da kaybolmuştur (Taşdemir, 2005; Zeyrek, 2001).

Türkiye'deki Ahıskalı Türkler 'in çoğu 1921 yılında Ahıska bölgesi Rusya'ya geçtiğinde Ardahan ve Artvin bölgelerinde yaşamaktadır (Seferov ve Akış, 2005). 1944 sürgününde Türkiye'ye geçen Ahıska Türkleri ise Bursa, İzmir, Artvin, Ardahan ve diğer illerde yaşamaya başlamışlardır. SSCB'nin bölünmesinin ardından sayıları 50.000'i aşan Ahıska Türkü Türkiye'ye yerleşmiştir. Böylelikle dünyada Ahıska Türklerin çoğunluğunun ikamet ettiği ülke, yaklaşık 200.000 nüfusu ile Türkiye Cumhuriyeti olmuştur (Seferov ve Akış, 2005).

Ahıska Türkleri ve Psikolojik Dayanıklılık

Ahıska Türklerinin yaşadığı sürgünler, göçler ve bunların beraberinde getirdiği bazı problemlerin bu topluluğun psikolojik sağlığı üzerinde olumlu ya da olumsuz çeşitli etkilerinin olacağı düşünülmektedir. Alanyazında sürgün ve göç yaşayan çeşitli yaş gruplarındaki bireylerin yeni kültüre uyum sağlayamama, kendi yaşamları üzerinde düşük kontrol hissi, ekonomik güçlükler, alıştıkları ortamdan ayrı kalma, yalnızlık, yabancılaşma ve kendini değersiz görme gibi duyguları yaşadıkları (Tuzcu ve Bademli, 2014), stres seviyelerinin arttığı (Akarçay ve Ak, 2018), mutluluk ve yaşam doyumu düzeylerinin ise azaldığı bildirilmektedir (Şahin, 2001).

Kişinin zorlu yaşam koşulları ile karşı karşıya kaldığında sergilediği dayanma gücü olarak ifade edilen psikolojik dayanıklılık pozitif psikoloji alanyazınında ele alınan konulardan biridir. Sıkıntı ve kaygı seviyesinin artmasına sebep olan bazı yaşam koşulları ile karşılaşan insanların ruh sağlıklarını koruyabilmeleri 1979 yılında Kobasa tarafından "Psikolojik Dayanıklılık" olarak adlandırılmıştır (Işık, 2016). Bunu izleyen yıllarda alanyazında psikolojik dayanıklılık üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Kobasa ve Gentry (1984) psikolojik dayanıklılığın kaygı ve stresin meydana getirdiği durumların zarar verici etkilerini azalttığını ve önlediğini belirtmişlerdir. Holahan ve Moos (1985) ise bu kavramı farklı bir bakış açısıyla ele almış ve "yaşama uyum sağlama" olarak ifade etmişlerdir. Yapılan diğer araştırmalarda psikolojik dayanıklılık kavramı bireylerin zorlu yaşam koşullarında kendilerine yönelik olumlu benlik algısı ve bakış açısı geliştirmeleri olarak belirtilmekle birlikte, araştırmaların genelinde stresli olay ve durumlar ile başa çıkmayı artırıcı bir karakter özelliği olarak tanımlanmaktadır (Işık, 2016).

Kobasa (1979) Psikolojik dayanıklılığı üç boyuttan oluşan bir kişilik özelliği olarak tanımlamıştır. Bu boyutlar *kendini adama*, *meydan okuma* ve *kontroldür*. İlk boyut olan *kendini adama*, insanların hayatın çeşitli alanları ile ilgilenme eğilimleri olarak ifade edilmektedir. Bu eğilim bireylerin kişilerarası ilişkilerine, ideoloji ve değer sistemlerine kendilerini adanmaları anlamına gelmekte ve kişilerin stresli yaşam olaylarının üstesinden gelebilmeleri için önemli bir güç kaynağı olarak işlev görmektedir

(Kobasa, Maddi ve Kahn, 1982). Kendini adama eğilimi yüksek olan kişiler, kendilerini ve çevrelerini ilginç ve zaman harcamaya değer olarak görürler (Işık,2016). Bu sebeple sergiledikleri tutumlarında ihtiyaç ve ilgilerine yönelik, meraklarını giderici ve anlamlı bir şeyler ararlar(Sinclair ve Tetrick, 2000).

İkinci boyut olan *meydan okuma*, değişimin tehdit edici bir unsur olmak yerine bireylerin yaşamı için gerekli ve doğal bir unsur ve gelişim için önemli bir uyarıcı olduğunu (Maddi ve diğ., 2006) ve bireylerindeğişikliğe olan ihtiyaç ve inançlarını (Holt vd.,1987; Akt. Terzi, 2008) ifade eder. Meydan okumada olayların gelişim ve değişimi teşvik edici algılanmasının sebebi bireylerin yaşadıkları durumları düzeltbileceklerine yönelik olan inançlarıdır(Kobasa, Maddi ve Kahn, 1982).

Üçüncü alt boyut olan *kontrol* ise, yaşam zorlukları ile karşı karşıya kalındığında, çaresiz kalmaktan ziyade yaşanan durumların sonuçlarını değiştirmeye olan inançları kontrol, öz disiplin, başarı yönelimi, özerklik ve içsel güdülenme, karar alma eğilimi, kişinin özgürlüğü ve seçenekler arasında kendine uygun olanı seçebilmeyi kapsar (Kobasa, 1979).

Genel olarak psikolojik dayanıklılık alinyasını incelendiğinde, psikolojik dayanıklılık düzeyi yüksek olan kişilerin olumsuz ve kaygı düzeyini artırıcı durumları uyum sağlamaya yönelik olarak değerlendirip, bu durumlarla etkili bir şekilde başa çıkma yöntem ve tekniklerini uygulayarak psikolojik ve fizyolojik sağlıklarını koruyabildikleri görülmektedir (Işık, 2016).

Türkiye’de Yükseköğretimdeki Ahıska Türkleri ve Psikolojik Dayanıklılık

Sürgün edildikleri ülkelerde farklı sebeplerle uzun yıllar yükseköğrenim kurumlarında eğitim alamayan Ahıska Türklerine, Türkiye’de burslu olarak eğitim hakkı verilmiştir. İlk kez 1995 yılında Ahıskalı öğrenciler bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti’ne gelmiştir (Davrişeva ve Darviş, 2018). Türkiye’dekiyükseköğretimkurumlarına devam eden tüm öğrenciler için olduğu gibi, Ahıskalı öğrencilerin akademik gelişimleri, başarıları ve psikolojik sağlıkları da bu kurumların yöneticileri, psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) servislerinin çalışanları ve bu alandaki araştırmacıların ilgi alanına girmesi gereken konulardır.

Bireyi rahatsız eden, stres ve kaygı düzeylerini tetikleyen yaşantılar, bireyin dayanıklılık düzeyini de etkilemektedir. Ahıska Türklerinin geçmişi düşünüldüğünde pek çok sıkıntı ve zorlu yaşam koşulu görülmektedir. Bu bakımdan, Türkiye’deki Ahıska Türkü üniversite öğrencilerinin, alanyazında bu tür koşullarla karşılaşan bireylerin kendi ruh sağlıklarını korumak için geliştirdikleri bildirilen psikolojik dayanıklılık (Kobasa, 1979, Kobasa, Maddi, ve Kahn, 1982) düzeylerinin ve bunun ilişkili olduğu çeşitli değişkenlerin araştırılarak belirlenmesi, bu gruba yönelik olarak yürütülecek PDR hizmetleri bakımından önemli görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’deki Ahıska Türkü üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesidir. Ayrıca, araştırmada psikolojik dayanıklılık düzeyini ölçmek amacıyla kullanılan ölçeğin, daha önce Türk dili ve kültürüne uyarlaması yapılmış olmakla birlikte, Türkiye’de yükseköğretime devam eden Ahıskalı öğrenciler için herhangi bir

çalışmada kullanılmamış olduğu görüldüğünden, geçerlik ve güvenirliğinin, Ahıskalı öğrenciler için yeniden incelenmesine gerek görülmüştür.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma tarama modelindedir. Araştırmada, Türkiye’deki yükseköğrenim kurumlarında öğrenimlerini sürdüren Ahıskalı öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin çeşitli demografik değişkenler dikkate alınarak, olduğu biçimiyle betimlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Türk üniversitelerinde eğitim gören, 393 Ahıskalı öğrenciden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin 193’ü kadın, 200’ü erkektir. Yaşları 17 ile 31 ($\bar{X}=20,76$; $SS=2,54$) arasında değişmektedir. Çalışma grubunun demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzdelik değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzdelikler

Demografik Özellik		n	%
Cinsiyet	Kadın	193	49,1
	Erkek	200	50,9
Sınıf	1	168	42,7
	2	89	22,6
	3	78	19,8
	4	45	11,5
	5	10	2,5
	Diğer	3	,8
Öğrenim	Ön Lisans	52	13,2

Durumu	Lisans	341	86,8
Ailenin Yaşadığı Yer	Türkiye	172	43,8
	Türkiye dışı	221	56,2
Türkiye’de eğitime başlanılan kademe	İlkokul	93	23,7
	Ortaokul	34	8,7
	Lise	50	12,7
	Üniversite	216	55,0

Tablo 1’de görüldüğü gibi, katılımcıların cinsiyete göre dağılımı hemen hemen eşittir. Sınıf düzeyi bakımından birinci sınıf öğrencileri (%42,7) diğer sınıflardaki öğrencilerden daha fazladır. Katılımcıların çoğu lisans öğrencilerinden (%86,8) oluşmuştur. Katılımcıların yarıdan fazla bir kısmı (%55) Türkiye’deki eğitimlerine üniversite düzeyinde başlamıştır. Ailesi Türkiye dışındaki ülkelerde yaşayan öğrencilerin sayısı (%56,2) ailesi Türkiye’de yaşayanlardan (%43,8) daha fazladır.

Ölçme Araçları

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (PDÖ)

Psikolojik Dayanıklılık düzeyini ölçmek amacıyla Kobasa (1979) tarafından geliştirilmiş, 21 madde ve 3 alt boyuttan (meydan okuma, kendini adama ve kontrol) oluşan, 5’li likert tipinde puanlanan öz-bildirim türünde bir ölçme aracıdır. PDÖ’de tüm alt boyutlar 7’şer maddeden oluşmaktadır. Kendini adama boyutu 1, 2, 3, 5, 6, 18 ve 21.maddeleri; Kontrol boyutu 4, 10, 11, 12, 15, 19 ve 20. maddeleri; Meydan okuma boyutu ise 7, 8, 13, 14, 16 ve 17. maddeleri kapsamaktadır. PDÖ’nün iki maddesi (2. ve 15.maddeler) ters puanlanmaktadır. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar, psikolojik dayanıklılık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. PDÖ’nün Türkçe ’ye uyarlanması Işık (2016) tarafından yapılmıştır. Uyarlama çalışmasında uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ($\chi^2/df= 2,76$; GFI= .89; RMR= .06; CFI=.91; RMSEA= .06) kabul edilebilir uyum göstermiş, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları da ölçek geneli ($\alpha=76$) için iyi, alt boyutlar için (kendini adama $\alpha=62$; kontrol $\alpha=69$ ve meydan okuma $\alpha=74$) orta ve iyi düzeyde bulunmuştur.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin veri toplamak amacıyla geliştirilmiş olan form, katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim gördükleri üniversite, fakülte, kademe, sınıf, ailelerinin yaşadığı yer (Türkiye/ Türkiye dışı), Türkiye’de yaşadıkları süre ve Türkiye’de eğitime başladıkları kademe ile ilgili soruları kapsamaktadır.

İşlem

PDÖ’yü bu araştırmada kullanmak için ölçeği Türkçeye uyarlayan Şerife Işık’tan e-posta yolu ile gerekli izinler alınmıştır. Uygulamalar 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde, Türkiye’de bulunan 35 ayrı devlet üniversitesinde ve 15 ayrı fakültede öğrenim gören ve araştırmaya gönüllü olarak katılan Ahıskalı öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların bir kısmına (n= 173) ölçme araçları elden dağıtılmış, bir kısmına (n=220) ise Google formlar üzerinden PDÖ’yü ve Kişisel Bilgi Formu ’nu içeren bir link oluşturularak ve sosyal medya aracılığıyla paylaşarak uygulanmıştır. Elden dağıtılan formlar katılımcılar tarafından yaklaşık 10 dakika içerisinde doldurulmuştur.

Veri Analizleri

PDÖ’nün Ahıskalı öğrenciler için yapı geçerliliğini incelemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmış, güvenirliğini incelemek amacı ile Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Betimleyici istatistiklere ek olarak, araştırmada öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin demografik değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. PDÖ toplam ve alt ölçek puanları ile Türkiyede yaşama süresi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Momentler Korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Analizler SPSS 23.0 ve AMOS 24 programları kullanılarak yapılmıştır. Analizlerde .001, .01 ve .05 anlamlılık düzeyleri esas alınmıştır.

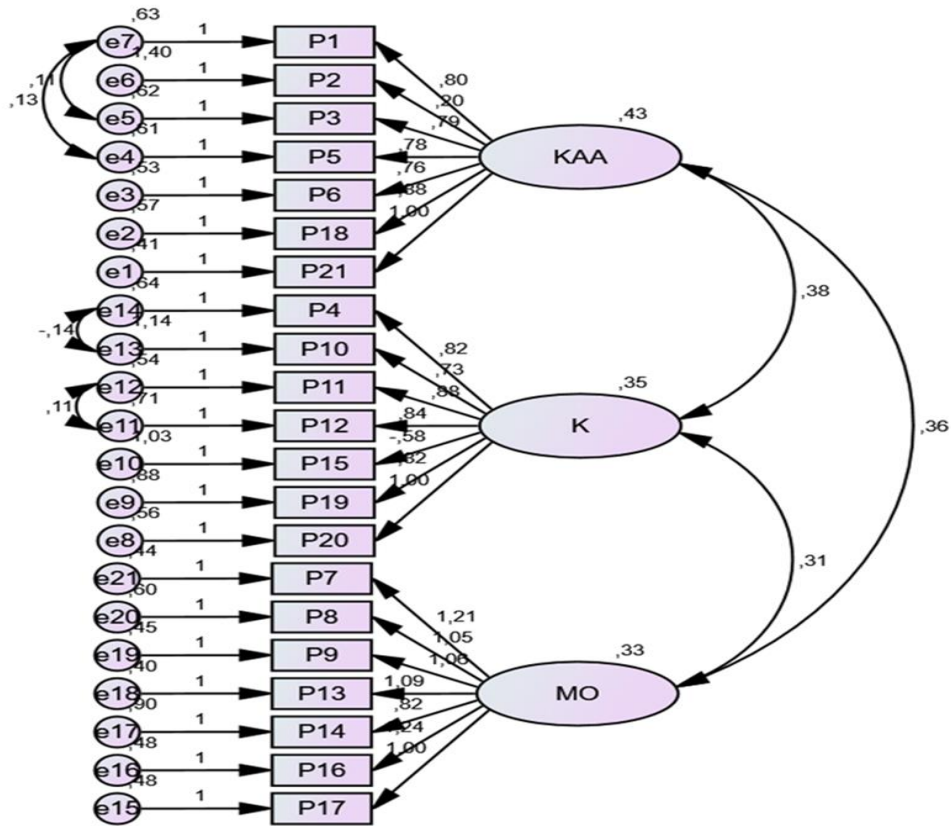
Bulgular

PDÖ’nün Geçerlik ve Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Araştırmada öncelikle PDÖ’nün Türkiye’deki Ahıskalı üniversite öğrencileri için kullanılmasının uygun olup olmadığının anlaşılması için DFA yapılarak ölçeğin bu gruptaki geçerliği incelenmiştir. Alinyazına göre, DFA bulgularının kabul edilebilir olması için yapıya ilişkin CFI (Comparative Fit Index), GFI (Goodness-Of-Fit Index) RMR (RootMeanSquareResidual) ve RMSEA (RootMeanSquareError of Approximation) gibi uyum göstergelerinin kabul edilebilecek seviyede olmaları beklenmektedir. Schermelleh-Engel ve Moosbrugger (2003)’e göre GFI’nın .90- .95 arasında, CFI’nın .95-.97 arasında ve RMSA’nın .05-.08 arasında bulunması kabul edilebilir olarak değerlendirilmektedir. Jöreskog ve Sorbom (1993)’e göre hesaplanan χ^2/df oranının 5’ten küçük olması, GFI ve CFI değerlerinin .90’dan yüksek olması, RMR ve RMSEA değerlerinin ise .05’ten düşük bulunması, model veri uyumunu göstermektedir. Ayrıca GFI’nın .85’ten, RMR ve RMSEA değerlerinin

.10'dan düşük çıkması, model-veri uyumu için kabul edilebilir alt sınırlar olarak belirlenmiştir (Anderson ve Gerbing, 1984; Cole, 1987).

Üç alt boyutu olan PDÖ'nün yapısını doğrulamak amacı ile uygulanan DFA sonucunda yapıya ilişkin uyum indeksleri $\chi^2/df=2.17$, CFI=.92, GFI=.91, RMR=.04 VE RMSEA=.06 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler kabul edilebilir düzeyde bir uyumu göstermektedir. PDÖ için yol diyagramı Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. PDÖ için yapılan DFA sonucu elde edilen yol diyagram

Araştırmada PDÖ'nün geneli ve alt boyutlarının güvenirliğini incelemek amacıyla Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. İç tutarlılık katsayısı Kendini adama alt boyutu için $\alpha = .72$, Kontrol alt boyutu için $\alpha = .59$, Meydan okuma alt boyutu için $\alpha = .83$ ve ölçeğin geneli için $\alpha = .87$ olarak hesaplanmıştır.

Bu sonuçlara göre, PDÖ'nün Türkiye'deki Ahıskalı üniversite öğrencilerinde uygulanabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu kabul edilmiştir.

PDÖ Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

PDÖ'nün toplam ve alt boyut puanlarının katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla Bağımsız Örneklem t-testi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. PDÖ Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi

Puan	Cinsiyet	n	X	SS	Sd	t	p
Kendini Adama	Erkek	200	20,70	3,89	391	,196	,845
	Kadın	193	20,78	3,95			
Kontrol	Erkek	200	17,32	3,52	391	-1,253	,211
	Kadın	193	16,87	3,66			
Meydan Okuma	Erkek	200	21,45	4,32	391	1,712	,088
	Kadın	193	22,26	5,09			
Toplam	Erkek	200	59,00	10,07	391	,330	,742
	Kadın	193	59,35	11,38			

*p<,05

Tablo 2'ye göre, bu araştırmada PDÖ toplam [$t(191) = 330, p=,742$] puanı bakımından kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Benzer biçimde, alt boyut puanları bakımından, kendini adama [$t(191)= ,196 p=,845$], kontrol [$t(191)= -1,253, p=,211$] ve meydan okuma [$t(191)= 1,712, p=,088$] alt boyutlarının hiçbirinde kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p<,05$).

PDÖ Puanlarının Ailenin Yaşadığı Yere Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

PDÖ'nün toplam ve alt boyut puanlarının katılımcıların ailelerinin yaşadığı yere göre incelenmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t-testi yapılmış ve sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. PDÖ puanları için ailenin yaşadığı yere göre t-testi sonuçları

Puan	Ailenin yaşadığı yer	N	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Kendini Adama	Türkiye	172	21,16	3,56	387	1,917	,056
	Türkiye dışı	221	20,42	4,15			
Kontrol	Türkiye	172	17,63	3,57	367	2,605	,010*
	Türkiye dışı	221	16,69	3,57			
Meydan Okuma	Türkiye	172	22,95	4,37	382	4,177	,000*
	Türkiye dışı	221	21,00	4,83			

*p<,01

Tablo 3'te görüldüğü gibi, toplam [t (191) p=,001], [t(191)=2,605, ve meydan okuma [t(191)=4,177, p=,000] alt boyut puanları bakımından ailesi Türkiye'de yaşayanlar lehine anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur. Kendini adama [t(191)=1,917, p=,056] alt boyutunda ise ailesi Türkiye'de ve Türkiye dışında yaşayanlar arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamıştır.

PDÖ Puanlarının Türkiye'de Eğitime Başlama Kademesine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

PDÖ'nün toplam ve alt boyut puanlarının katılımcıların Türkiye'de eğitime başladıkları kademeye göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bir dizi ANOVA yapılmış ve sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. PDÖ Puanlarının Türkiye’de Eğitime Başlama Kademesine Göre İncelenmesine ilişkin ANOVA sonuçları

Puan	Kademe	$\bar{x}$	SS	F	p	Fark (Scheffee)
PDÖ	İlkokul	62,19	9,54		,000*	1-4
Toplam	Ortaokul	57,11	10,48	6,075		
	Lise	62,12	10,16			
	Üniversite	57,51	10,99			
Kendini	İlkokul	21,19	3,41		,082	-
Adama	Ortaokul	19,82	3,91	3,075		
	Lise	21,92	3,45			
	Üniversite	20,42	4,15			
Kontrol	İlkokul	18,04	3,56		,002**	1-4
	Ortaokul	16,50	3,40	5,132		
	Lise	18,00	3,64			
	Üniversite	16,58	3,52			
Meydan	İlkokul	23,56	4,03		,000*	1-4
Okuma	Ortaokul	21,05	4,96	7,441		
	Lise	22,72	4,50			
	Üniversite	21,04	4,81			

* p<.001

**p<.01

Tablo 4’te görüldüğü gibi, PDÖ’ nün toplam ve alt boyut puanları bakımından Türkiye’de eğitime başlanılan kademelere göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Uygulanan Levene testlerinin sonucunda PDÖ puanlarının varyansları homojen bulunduğundan, Türkiye’de eğitime başlama kademelerine göre PDÖ toplam ve alt boyut puanlarındaki anlamlı farkın kaynağını bulmak amacıyla Scheffe testi uygulanmıştır. Scheffe testi sonuçlarına göre Türkiye’de Eğitime ilkököl kademesinde başlayanların PDÖ toplam ($\bar{x}$ = 62,19), kontrol ($\bar{x}$ = 18,04) ve meydan okuma ($\bar{x}$ =23,56) puanları, eğitime üniversite ($\bar{x}$ =57,51) kademesinde başlayanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($p < ,05$) daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgular, Türkiye’deki Ahıskalı üniversite öğrencilerinin bu ülkedeki eğitimlerine, ilkököl ve lisede başlamalarının diğer kademelerde başlamalarına nazaran psikolojik dayanıklılık genel, kontrol ve meydan okuma puanları bakımından avantaj yarattığını, kendini adama puanları bakımından ise böyle bir avantaj yaratmadığını göstermiştir.

PDÖ Puanlarının Türkiye’de Yaşama Süresi ile İlişkisine İlişkin Bulgular

PDÖ toplam ve alt boyut puanları ile Türkiyede yaşama süresi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Momentler Korelasyon katsayıları hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. *PDÖ puanlarının Türkiye’de yaşama süresi ile ilişkisi*

	PDÖ	Kendini	Kontrol	Meydan
	Toplam	Adama		Okuma
Türkiye’de	.05	.07	.03	.04
yaşama süresi				

Tablo 5’te görüldüğü gibi PDÖ toplam ($r=.05$) ve de alt boyut puanlarının hiçbirinin Ahıskalı öğrencilerin Türkiye’de yaşama süresi ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır ($p> .05$).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada Türkiye’de yükseköğrenime devam eden Ahıskalı öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada psikolojik dayanıklılığı ölçmek amacıyla kullanılan PDÖ (Kobasa, 1979)’nün Türkiye’deki üniversite

öğrencilerinde kullanılmak üzere geçerli ve güvenilir olduğuna ilişkin araştırma bulguları (Işık, 2016) bulunmakla birlikte, daha önce Ahıskalı üniversite öğrencileri için herhangi bir çalışmada kullanılmaması nedeniyle, öncelikle bu ölçeğin Ahıskalı öğrenciler için geçerlik ve güvenilirlik kanıtları incelenmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek amacıyla yapılan DFA sonucunda PDÖ'nün 21 madde ve üç alt boyuttan oluşan orijinal modele uyumunun kabul edilebilir düzeyde olduğu ($\chi^2/df=2,17$; GFI=.91; CFI=.92; RMSEA=.06; RMR=.04) bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin güvenilirliği için ölçek geneli ve alt boyutlar için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmış ve bu değerlerin PDÖ toplam ve üç alt boyut puanı için orta ve iyi düzeylerde olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar PDÖ'nün, Türkiye'de yükseköğrenimlerine devam eden Ahıskalı öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini ölçmek için kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçeğin aracı olduğunu göstermiştir.

Araştırmada, demografik değişkenlere göre yapılan karşılaştırmalar incelendiğinde, PDÖ toplam ve alt boyut puanları bakımından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Buna göre Ahıskalı üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeyleri kadın veya erkek olmaları bakımından farklılaşmamaktadır. Bu bulgu alanyazındaki psikolojik dayanıklılığın cinsiyete göre farklılaşmadığına ilişkin bulgular ile tutarlılık göstermektedir (Bayrakdaroglu, 2014; Bektaş ve Özben, 2016; Gökmen, 2014; Sezgin, 2012). Alanyazında psikolojik dayanıklılığın cinsiyete göre farklılaşmadığına ilişkin araştırma bulguları da mevcuttur (Batan, 2016; Çetin, Yeloğlu ve Basım, 2015; Güngörmüş ve ark. 2015). Söz konusu araştırmalarda psikolojik dayanıklılığın erkeklerde kadınlardan daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Bunun sebebi olarak ise erkeklerin bulundukları ortama ve çevreye göre uyum düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olması bildirilmekte ve bu durumun erkeklerin kadınlara göre duygulara odaklı davranışlardan ziyade daha çok mantık odaklı tepkiler vermeleri ile açıklanmaktadır. Toplumsal cinsiyete uygun bu durum ve açıklamalara karşın, bu araştırmada Ahıskalı yükseköğretim öğrencilerinde psikolojik dayanıklılık cinsiyet bakımından anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Araştırmanın bir başka bulgusu, ailesi Türkiye'de yaşayan Ahıskalı öğrencilerin PDÖ toplam, kontrol ve meydan okuma puanlarının ailesi Türkiye dışında yaşayanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu yönündedir. Buna göre ailesi Türkiye'e yaşayan Ahıskalı öğrencilerin psikolojik dayanıklılıkları ailesi farklı bir ülkede bulunanlardan daha yüksektir. Terzi (2008)'ye göre bireyin ailesi ile beraberken elde ettiği sosyal destek, karşılaştığı stresli durumu ve bunun olası olumsuz sonuçlarını denetim altına almasını sağlamakta ve bireye sorunlar karşısında yalnız olmadığı duygusunu yaşatarak geleceği daha olumlu algılamasına neden olmaktadır. Böylece bireyin psikolojik dayanıklılık düzeyi artmakta ve birey olumsuz yaşam koşulları karşısında kendini daha çabuk toparlayabilmektedir.

Ayrıca, araştırmada ailesi Türkiye'de yaşayan Ahıskalı öğrencilerin, zorlular karşısında çaresiz kalmak yerine, durumun sonuçlarını değiştirmeye dair inanç, öz-disipline, başarı yönelimine, özerklik ve içsel güdülenmeye ve karar alma eğilimine sahip oldukları anlamına gelen kontrol puanları (Kobasa, 1979) da ailesi Türkiye dışındaki ülkelere bulunan öğrencilerin puanlarından yüksek bulunmuştur. Alan yazında ailesi yanında olan ve aile desteği gören öğrencilerin başarı yönelimleri ve içsel güdülenmeleri arasında doğrudan bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Yakından aile desteği gören öğrencilerin daha

başarılı oldukları çalışma sonuçlarında bildirilmektedir (Çalışkan ve Ayık, 2015) . Benzer biçimde, araştırmada, ailesi Türkiye’de yaşayan Ahıskalı öğrencilerin meydan okuma puanlarının da ailesi başka ülkelerde yaşayanlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, alanyazında bireylerin ailelerinin yanında bulunmasının getirdiği manevi desteğin bu bireylerin kendilerini adama, meydan okuma ve öz güven/ öz yeterlilik düzeylerini olumlu yönde etkilediğini bildiren bulgularla (Bilge, Dost ve Çetin, 2014) tutarlıdır. Öte yandan ailelerinin Türkiye’de yaşayıp yaşamamasının bu öğrencilerin kendini adama puanlarında anlamlı bir farklılık yaratmamış olması aynı bulgularla tutarlık göstermediğinden, bu durumun açıklanabilmesi için gelecek araştırmalarda sadece ailenin Türkiye’de bulunup bulunmamasının ötesinde, bireye kendini adama yönünde oluşturduğu model vb. değişkenler açısından daha ayrıntılı incelemeler yapılmasında yarar görülmektedir.

Türkiye’deki eğitimlerine hangi eğitim kademesinden başladıkları da bu araştırmada Ahıskalı üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulunan değişkenler arasındadır. Daha önce Kemal ve Oğuz Duran (2019) tarafından yapılan bir araştırmada, bu bulgudan farklı biçimde, Ahıskalı yükseköğretim öğrencilerinin Türkiye’deki eğitimlerine başladıkları kademe ile psikolojik sağlamlık (resilience) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ahıskalı öğrencilerin psikolojik dayanıklılığını incelemek amacıyla yapılan bu araştırmada, Türkiye’de eğitime ilkökul düzeyinde başlayanların PDÖ toplam, kontrol ve meydan okuma puanlarının, yükseköğretim düzeyinde başlayanlardan anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulguya dayanarak, Türkiyede eğitime ilkökul düzeyinde başlamanın, Ahıskalı öğrencilerin buradaki yaşama ve eğitim sistemine daha erken uyum sağlamalarını kolaylaştırdığı düşünülebilir..

Son olarak, araştırmada Ahıskalı öğrencilerin Türkiye’de yaşama süreleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri (genel ve alt boyut puanları) arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Kemal ve Oğuz Duran (2019)’nın araştırma bulgularında da benzer biçimde Ahıskalı yükseköğretim öğrencilerinin Türkiyede yaşama süreleri ile mutluluk ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Buna göre, bu araştırmada, daha uzun ya da daha kısa süredir Türkiye’de yaşıyor olmanın Ahıskalı öğrencileri psikolojik olarak daha mutlu, sağlam ya da dayanıklı kılmadığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu, psikolojik dayanıklılık düzeyinin yalnızca bir yerde yaşama süresi ile açıklanamayacağı ve bunun dışındaki başka faktörlerden (bulundukları ülkedeki yaşam koşulları, ekonomi, eğitim, kültürel faktörler vb.) etkilenebileceği ile açıklanabilir.

Tüm bu bulguların, Türkiye’de yükseköğrenimlerine devam eden Ahıskalı öğrencilerin rehberlik ve psikolojik danışma gereksinimlerine ve bu konuda sağlanabilecek hizmetlere ışık tutacağı umulmaktadır. Örneğin, müdahale hizmetleri bakımından düşünüldüğünde, bu araştırmanın bulgularına göre psikolojik dayanıklılık bakımından kadın veya erkeklerin birbirlerine göre daha dezavantajlı görünmemesi dikkate alınarak, yapılacak çalışmalarda her iki gruba benzer hizmetler sunulabilir. Ayrıca, bu araştırmanın Ahıskalı öğrencilerin ailelerinin Türkiye’de olmamasının bir dezavantaj gibi görünmesi yönündeki bulgusu dikkate alınarak, ailesi başka bir ülkede yaşayan Ahıskalı öğrenciler risk grubu olarak kabul edilebilir ve bu öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyini arttırmaya yönelik

tedbirler düşünülebilir. Benzer biçimde, bu araştırmada ilkokul veya lisede değil de yükseköğretimde Türkiye’de eğitime başlamanın psikolojik dayanıklılık düzeyi bakımından bir dezavantaj olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, yükseköğretim aşamasında Türkiye’ye eğitime gelen Ahıskalı öğrencilerin psikolojik dayanıklılığının artırılmasına yönelik destek yükseköğretimde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri kapsamında sağlanabilir.

Bu araştırma kapsamında elde edilen bulguların bazı sınırlılıklarının bulunduğu da göz önüne alınmasında yarar görülmektedir. Örneğin, bu araştırmada kullanılan PDÖ’nün psikometrik özelliklerini Ahıskalı öğrenciler için incelemek amacıyla yalnızca DFA ve iç tutarlık katsayılarının hesaplanması yöntemlerine başvurulmuştur. Ölçeğin zamana bağlı olarak kararlı ölçümler ortaya koyup koymadığını belirlemek için test-tekrar test güvenilirliğine bakılması vb. yöntemler başka araştırmaların konusu olabilir. Ayrıca, bu araştırmada PDÖ’nün geçerlik ve güvenilirliği yaşları 17-31 arasında değişen Ahıskalı üniversite öğrencileri ile incelendiğinden, bu bulguların farklı gelişim evrelerindeki Ahıskalı bireylere genellenebilmesi için bu evreleri temsil edecek örneklemeler üzerinde gerçekleştirilecek yeni çalışmalara ihtiyaç olacaktır. Son olarak, bu araştırmanın sadece Türkiye’de yükseköğrenime devam eden Ahıskalı öğrenciler ile yapılmış olduğu düşünülerek, başka ülkelerde yükseköğrenime devam eden Ahıskalı öğrenciler için geçerli olmayacağı hatırd tutulmalıdır. Bu sınırlılığın aşılabilmesi için benzer çalışmaların farklı ülkelerdeki Ahıskalı üniversite öğrencileri ile tekrarlanması yerinde olacaktır.

Kaynakça

- Agara, İ. (2004). Ahıska Türkleri (Sürgününün 60. Yılı Anısına) İnsanlık Dramı. Akarçay, P., Ak, G. (2018). Sosyolojik, psikolojik ve kuramsal açıdan göç olgusu, küreselleşmenin insani ve vicdani boyutu. *Kesit Akademi Dergisi*, 14, 188-202
- Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1984). The effect of sampling error on convergence, improper solutions, and goodness of fit indices for maximum likelihood confirmatory factor analysis. *Psychometrika*, 49, 155-173.
- Aslan, K. (1995). Ahıska Türkleri. Ankara: Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını, No: 1.
- Aydın, A. (2013). “Ahıska Türklerinin Dünü, Bugünü ve Yarını”. Yeni Türkiye, Türk Dünyası Özel Sayısı II. No. 54, s. 2665-2674.
- Badalov, Ç. (2004). Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri. Çimkent.
- Batan, S. N. (2016). Yetişkinlerde Psikolojik Dayanıklılık ve Dini Başa Çıkmanın Yaşam Doyumuna Etkileri (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi). <http://katalog.marmara.edu.tr>
- Bayrakdaroglu, S. (2014), “Tekvancıların Psikolojik Sağlık ve Öz-Anlayış Düzeylerinin Takım Sporcularıyla Karşılaştırılması”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

- Bayraktar, R. (1999). Ahıska (21. Yüzyılda İnsanlık Dramı).İstanbul: İhlas Matbaacılık.
- Bektaş, M., & Özben, Ş. (2016). Evli Bireylerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (1).
- Bilge, F., Dost, T. M., & Çetin, B. (2014). Lise Öğrencilerinde Tükenmişliği ve Okul Bağlılığını Etkileyen Faktörler: Çalışma Alışkanlıkları, Yetkinlik İnancı ve Akademik Başarı. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 14 (5),1709-1727
- Cole, D. (1987). Utility of confirmatoryfactoranalysis in test validationresearch. Journal of ConsultingandClinicalPsychology, 55, 584-594.
- Çalışkan, N., & Ayık, A. (2015). Okul Aile Birliği ve Velilerle İletişim. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(2), 69-82.
- Çetin, F., Yeloğlu, H.O., & Basım, N. (2015). Psikolojik Dayanıklılığın Açıklanmasında Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Rolü. Bir Kanonik İlişki Analizi Türk Psikoloji Dergisi,30 (75), 81-92
- Devrişeva, H., & Derviş, L. (2018) “Türkiye’de Ahıskalı Öğrenciler Tarafından Ahıska Türkleri Üzerine Yazılan Tezler”.Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11, 18-29.
- Gökmen, B. (2014), “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Psikolojik Dayanıklılık ve İş Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (İstanbul Örneği)”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güngörmüş, K., Okanlı, A. & Kocabeyoğlu, T. (2015). Hemşirelik Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ve Etkileyen Faktörler. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 6 (1), 9-14
- Işık, Ş. (2016). Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması, TheJournal of Happiness&Well-Being, 4(2),165-182.
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1993). LISREL 8: Structuralequationmodelingwiththe SIMPLIS commandlanguage. Chicago: SSI Scientific Software International Inc.
- Kaba, İ., & Keklik, İ. (2016). Öğrencilerin Üniversite Yaşamına Uyumlarında Psikolojik Dayanıklılık ve Psikolojik Belirtiler. Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2 (2).
- Kemal, N. & Oğuz Duran, N. (25-27 Haziran 2019). Türkiye’de Yükseköğretimdeki Ahıskalı Öğrencilerin Mutluluk ve Psikolojik Sağlamlık Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, Nevşehir.
- Kobasa, S. C., Maddi, S. R., & Kahn, S. (1982). Hardinessandhealth: A prospectivestudy. Journal of Personalityand Social Psychology, 42, 168-177.

Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of psychological research online*, 8(2), 23-74.

Seferov, R. (2005). “Sovyet Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Nüfusunun Etnik Yapısındaki Değişimler”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayını. Sayı:17, s. 395-410.

Sezgin, F. (2012), “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin İncelenmesi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 20(2), 489-502.

Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 57-67

Terzi, Ş. (2008). “Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ve Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 29, 1-9.

Terzi, Ş. (2016). Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29).

Tuzcu, A., & Bademi, K. (2014). Göçün Psikososyal Boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6 (1), 56-66

Ülker-Tümlü, G. & Reçepoğlu, E. (2013), “Üniversite Akademik Personelinin Psikolojik Dayanıklılık ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3, 205-213. Doi: 10.5961/Jhes.2013.078.

Üredi, I., & Erden, M. (2009). Öz-Düzenleme Stratejileri ve Motivasyonel İnançlarının Yordayıcısı Olarak Algılanan Anne Baba Tutumları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(4), 781-811.

Zeyrek, Y. (2001). Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri. Ankara. *Bizim AHISKA (2005-2006): Üç Aylık Kültür Dergisi*. Uluslararası Ahıska Türk Dernekleri Federasyonu’nun Yayın Organı, Sayı: 1-6, Ankara: Kozan Ofset Yayınları.

TEKSTİL ÜRÜNLERİ İHRACATINDA DIŞ ÇEVRE FAKTÖRLERİNİN FİRMA PERFORMANSINA ETKİLERİ VE KAHRAMANMARAŞ TEKSTİL SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Dr. Haydar İnce

İstiklal Üniversitesi, Elbistan Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü

Öz

Tekstil ürünleri ihracatı, ülkemizin önemli bir ihracat kalemini oluşturmaktadır. Her sektörde olduğu gibi tekstil sektöründe de artan rekabet şartlarına göre pozisyon almak hem ülkemiz ekonomisi, hem de bu sektörün gelişimi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda değişen dış çevre faktörlerinin firmaları nasıl etkilediği ve bu konuda uygulanan stratejiler, uluslararası pazarlamada çok önemlidir. Bu konudaki çalışmalarda verilerin ortaya konulması, sadece sektörde faaliyet gösteren firmaları değil, ülke genelinde uygulanan siyasi ve ekonomik politikaları da yakından ilgilendirmektedir. Alınacak tedbirler noktasında makro göstergelerin yol gösterici olması, ülke kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada, ülkemizin önemli tekstil ürünleri üretim merkezlerinden olan ve yapılan ihracatın önemli bir bölümünü oluşturan K.Maraş İli'nde, ihracata yönelik faaliyet gösteren firmaların ihracat pazarlamasında dış çevre faktörlerinin neler olduğu, bunların firma performansına etkileri konusundaki eğilimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tekstil sektöründe üretim yapan firma adedi 470'tir. Bunların içerisinde özellikle ihracata yönelik üretim yapan, üretim ve çalışan işçi sayısı açısından 50 adet büyük firma araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmadaki veriler, anket yöntemiyle toplanmış ve SPSS istatistik programı yardımıyla analizleri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pazarlama Karması, Uluslararası Pazarlama, Tekstil Sektörü, K.Maraş.

THE EFFECTS OF EXTERNAL ENVIRONMENTAL FACTORS ON COMPANY PERFORMANCE IN TEXTILE PRODUCTS EXPORT AND A RESEARCH ON KAHRAMANMARAŞ TEXTILE INDUSTRY

Abstract

Exports of textile products constitute an important export item of our country. As in every sector, taking position according to the increasing competition conditions in the textile sector is important both for our country's economy and the development of this sector. In this context, how changing external environmental factors affect the companies and the strategies applied in this regard are very important in international marketing. The presentation of data in these studies is not only related to the companies operating in the sector,

but also the political and economic policies implemented throughout the country. The fact that the macro indicators are guiding in terms of measures to be taken will contribute to the development of the country. In this study, it is aimed to reveal the external environmental factors in export marketing of the companies operating in exportation and their tendencies about the company performance in Kahramanmaraş which is one of the important textile products production centers of our country and which constitutes a significant part of the exportation. The number of companies that produce only in the textile sector throughout the province is 470 in total. Among these, 50 big companies in terms of workers and production capacity were included in the research, which are especially engaged in export oriented production. The data in the study were collected by survey method and analyzed with the help of SPSS statistical program.

Key Words: Export marketing, International Marketing, Textile Industry, External Environmental Factors

1. Giriş

Dünya'daki bütün siyasi ve ekonomik gelişmeler, küreselleşmenin etkisiyle birlikte ülkelerarası ilişkilere yön vermektedir. Dolayısıyla dış ticarete ve pazarlama faaliyetlerinde de bunların etkisini görmek mümkündür. Ülkelerin birbirlerine uyguladıkları yaptırımlar, ambargolar, ithalat-ihracat yasakları, kotalar, tarifeler ticareti etkilediği gibi bacasız sanayi denilen turizm bile bu gelişmelerden nasibini almaktadır. Bu bağlamda çevresel faktörler veya dış çevre faktörleri dediğimiz unsurlar da firmaların yapmakta olduğu ithalatı ve ihracatı önemli ölçüde değiştirmektedir. İhracat yapılacak olan ülkelerin, ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal özellikleri ile birlikte bu ülkelerin uyguladığı yasalar bahsedilen dış çevre faktörlerini oluşturmaktadır. Firmalar bu faktörleri dikkate alarak ihracat stratejilerini belirlemek durumundadır. Bu itibarla belirledikleri hedef pazarın gerektirdiği şartların gözönüne alınması önemlidir. Tekstil sektörü ülkemizde olduğu kadar K.Maraş İli için de önemli bir yere sahiptir. Şehirde bu sektörde faaliyet gösteren ve sayıları gün geçtikçe artan firmalardan dolayı tekstil ihracatı 600 milyon dolara ulaşmıştır. Bu çalışmada tekstil sektöründe faaliyet gösteren firmalar içerisinde ihracat yapan firmaların dış çevre faktörlerinden nasıl etkilendiği ve ihracat performansı ile ilişkisi konusunda firma yöneticilerinin görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Tekstil Ürünleri İhracatı

Tekstil sektörü sağladığı istihdam imkanı, üretimdeki katma değeri, uluslararası ticaretteki ağırlığı nedeniyle ekonomik kalkınmada önemli rol oynayan bir sektördür(Çetin ve Ecevit, 2008:117). Gerek Dünya'da gerekse ülkemizde sanayileşme politikalarından en çok etkilenen tekstil sektörü, ilk yıllara oranla sermaye yoğun teknolojiye doğru ilerlemektedir(Çütüçü ve Çelik, 2016:19). Dünyanın önde gelen tekstil üreticilerinin üretim

maliyeti yapısı incelendiğinde gelişmekte olan ülkelerde işçi ücretlerinin düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. Tekstil sektörü açısından bakıldığında Dünya’da işgücü maliyetleri yönüyle üretim, gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşmaktadır. İhracat potansiyeli yönüyle Çin, Dünya tekstil ihracatının %35’ini; daha sonra gelen Hindistan ise %5.6’sını oluşturmaktadır. İhracat içerisinde dokuma, iplik, mensucat ilk sırayı almaktadır.

(https://ekonomi.isbank.com.tr/ContentManagement/Documents/sr02_tekstilsektoru.pdf,25.06.2019).

Dünya’nın 5.büyük hazır giyim ihracatçısı olan ülkemizde ihracatın %80 gibi önemli bir bölümü pamuklu ürünlerden oluşmaktadır(Erkan, 2011:99). Türk tekstil sektörü, Avrupa’nın en büyük iplik, ev tekstili ve kot kumaş üretim kapasitesine sahiptir. 2013 yılında ise Dünya’nın en büyük 2.halı yer kaplaması ihracatçısı konumuna gelmiştir. Türkiye’de dış ticarete önemli bir ihracat kalemi olan tekstil sektöründe 2017 yılı rakamlarına göre, yurtdışına gerçekleştirilen tekstil ürünleri ve hammadde ihracatı 10,1 milyar dolar; genel ihracat içerisindeki payı ise %8.7’dir. 2018 yılı ocak ayı ihracatı ise 862 milyon dolardır. Bu ihracatın yaklaşık 480 milyon doları 28 AB ülkesine, kalanı ise Ortadoğu ülkeleri, Afrika ülkeleri, Amerika ve Türk Cumhuriyetleri’nden oluşmaktadır(İTKİP, 2019). K.Maraş İli’nde ise tekstil ürünleri ihracatı 600 milyon doları aşmış durumdadır. Türkiye’nin en büyük 4. tekstil ürünleri ihracatçısı konumunda ve Türkiye pamuk ipliği üretiminin %36’sı, denim üretiminin %25’i, dokuma mensucat üretiminin %13’ü, örme mensucat üretiminin %12’sini gerçekleştirmektedir(www.kmtso.org.tr, 25.06.2019).

3. İhracatta Dış Çevre Faktörleri

Ülkeler Dünya’daki ekonomik ve siyasi gelişmelerden nasıl etkileniyorsa, firmalar da bu tür gelişmelerden etkilenmektedir. Uluslararası pazarlamada göz önünde bulundurulması gereken faktörler, ekonomik ve demografik çevre koşulları, kültürel ve sosyal çevre koşulları, politik ve yasal koşullardır(Tekin ve Zerenler, 2012:359). İhracat stratejileri belirlenirken bu hususlara dikkat edilmesi gerekir. Uluslararası pazarlamada çevresel faktörlerin Dünya ekonomisini, milli ekonomiyi, Dünya siyasetini ve ekonomik karar süreçlerini belirlediği görülmektedir(Meissner, 2018:30). Diğer taraftan ülkeye özgü özelliklerle ilgili tecrübe, yabancı ülke pazarını daha iyi anlamayı sağlayacaktır. Firmalar ihracat performansını artırmak için kendi kültürlerine yakın ülkeleri tercih etmektedirler(Kahveci, 2012:19). Özellikle dış pazarla ilgili ticaret engelleri, vergi düzenlemeleri, rekabet şartları, ekonomik durum ve talep ihracat performansının artmasında belirleyicidir(Perçin, 2005:141).

İhracat pazarlaması, sınır ötesi ticaretin ve piyasanın değişen şartlarına göre pazar stratejilerinin düzenlenmesini içermektedir(Ringle, 2013:35). Bu bakımdan firmaların uluslararası çevre yapısına göre, farklı çevre analizi ve ekonomik büyüme ve sosyo-kültürel gelişmeleri takip etmesini zorunlu kılmaktadır(Hummel, 2018:27). Atabay(2004)'a göre ise, dışsal faktörler denilen (ihracat pazarının özellikleri, ürün özellikleri, pazarın gelişmişlik düzeyi, rekabet, pazara giriş engelleri ve marka-ürün) ihracatın belirleyicisidir. Firmanın dışında kalan çevre dış çevre olarak adlandırılmakta ve şu bileşenlerden oluşmaktadır(Sarı, 2007:38):

- Ekonomik Bileşen: Ekonomide kaynakların nasıl kullanıldığını ve dağıtıldığını belirtir
- Sosyal Bileşen: İçinde bulunulan toplumun karakteristik özelliklerini tanımlar
- Politik Bileşen: Hükümet meseleleriyle ilgili bileşenleri içerir
- Yasal Bileşen: Bireylerin uymak zorunda olduğu hukuk kurallarından oluşur

Can(2012), Uluslararası İşletmecilik adlı eserinde dış çevresel faktörleri sosyo-kültürel güç, politik güç, fiziksel ve çevresel güç, ekonomik güç, işgücü, finansal güç, hukuki güç kavramlarıyla açıklamaya çalışmış; ekonomik güç unsuru ile ilgili olarak firma yöneticilerinin ihracat yapılacak ülkenin ekonomisinin hangi durumda olduğunu bilmesi gerektiğini, bunun ise yatırım kararlarını belirleyeceğini söylemektedir(Can, 2012:335).

4. Kahramanmaraş Tekstil Sektöründe Dış Çevre Faktörleri ile İlgili Bir Araştırma

Kahramanmaraş tekstil sektöründe son 30 yılda çok büyük gelişmeler kaydeden bir ilimizdir. Özellikle devlet teşviklerinin büyük oranda yatırıma dönüşmesi hem üretim kapasitesi hem de istihdam açısından ekonomiye çok büyük katkılar sağlamıştır. K.Maraş Ticaret ve Sanayi Odası'nın 2019 yılı Ocak ayı verilerine göre tekstil ürünleri ihracatı 600 milyon dolara ulaşmıştır.

4.1.Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Kahramanmaraş İli'nde tekstil sektöründe faaliyet gösteren ve ihracat yapan firmaların dış çevre faktörlerinin neler olduğu, bu faktörlerin firma performansına etkileri konusunda firma yöneticilerinin eğilimlerini ortaya koymak çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın ana kütlesini K.Maraş'ta tekstil sektöründe ihracata yönelik faaliyet gösteren firmalar oluşturmaktadır. Sektörde üretim yapan 470 firmadan kapasite yönüyle büyük olan 48 adet firma seçilmiş ve anket çalışması yapılmıştır(*). Anket formunun ilk bölümünde firma

genel bilgilerine yer verilmiştir. İkinci bölümdeki sorular ihracat faaliyetleri ve karşılaşılan engellerle ilgilidir. Sorular beşli likert ölçeğinde (1.Kesinlikle Katılmıyorum, 2.Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5.Kesinlikle katılıyorum) hazırlanmıştır. Seçilen 48 firma içerisinde 40 adedinden geri dönüş sağlanmıştır. Elde edilen veriler SPSS istatistik programı yardımıyla analize tabi tutulmuş ve değerlendirilmiştir.

4.2.Araştırmanın Bulguları

İhracatta rol oynayan faktörlere bakıldığında Tablo 1’de en önemli faktörün müşterinin istek ve ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Toplumsal pazarlamanın esası müşteri memnuniyeti olduğu göz önüne alınırsa bu sonucun normal olduğu söylenebilir. İşletme sahibi ve yöneticilerin kişisel deneyimleri de yine ikinci sırada yer almaktadır. Görüşmelerde, profesyonel yöneticilerin firmalarda daha fazla çalışmaya başlamasıyla firma performansının arttığı ifade edilmiştir. Tablo bunu ispat eder niteliktedir.

Tablo.1.İhracatta Rol Oynayan Faktörler

	N	Ortalama	St.Sapma
Müşterinin istek ve ihtiyaçları	40	4,25	0,63
İşletme sahibi ve yöneticilerin kişisel deneyimleri	40	4,17	0,84
Teknolojik gelişmeler	40	3,90	0,81
Aracıların istek ve önerileri	40	3,15	1,05
Rakip firma faaliyetleri	40	2,95	1,13
Toplam			

Tablo 2’de ise ihracatta bilgi toplama kaynakları yer almaktadır. Burada dikkat çeken şey, fuar ve sergilerin ön plana çıktığıdır. Burada gerçekleşen karşılıklı görüşmeler ve yeni ürünlerin tanıtımı ihracat performansı açısından çok önemlidir. Özellikle dil bilen elemanların bu konudaki katkısı oldukça fazladır. En az etkisi olan faktörün devlet kuruluşları olduğu görülmektedir.

Tablo.2.İhracatta Bilgi Toplama Kaynakları

	N	Ortalama	St.Sapma
Fuar ve sergiler	40	4,68	0,57
Kişisel ziyaret	40	4,05	0,68

Müşteriler	40	3,67	0,86
İhracatçı işletmeler	40	3,57	0,81
Bağımsız kuruluşların çalışmaları	40	2,60	0,63
İnternet	40	2,58	1,61
Devlet kuruluşları	40	2,47	0,88
Toplam			

(*) Anket formu Kılıç(2007)'den derlenmiştir.

Tablo 3 firmaların ihracatta büyüme ile ilgili ne tür stratejilerin uygulandığını göstermektedir. Tabloda ürünlerle ilgili dört strateji de yer almasına rağmen en çok rağbet edilen ve piyasada ağırlık kazanan unsurun, yeni ürünleri mevcut pazara satma olduğu(4,05) görülmektedir. Yeni pazarlar bulma da diğer tercih edilen stratejidir. Bunun sebebi firmaların mevcut müşteri portföyünü kaybetmemek ve müşteri sadakatini sağlamak olduğu söylenebilir.

Tablo.3.İhracatta Büyüme Stratejileri

	N	Ortalama	St.Sapma
Yeni ürünleri mevcut pazara satma	40	4,05	0,74
Yeni ürünlerle yeni pazar bulma	40	4,02	0,73
Mevcut ürünlerle yeni Pazar bulma	40	3,90	0,49
Mevcut ürünlerle mevcut pazara daha fazla satış	40	3,45	0,71
Toplam			

Tablo 4 firmaların ihracatta etkilendiği dış çevre faktörlerini göstermektedir. Tabloya göre, 4,38 ortalamayla ihracat yapılan ülkenin yasal kolaylık sağlaması ilk sırayı almıştır. Çünkü günümüz dış ticaretinde ülkelerin başka ülkelere uyguladığı kotalar, tarifeler ve vize zorluğu gibi unsurlar ülkelerarası ticaretin en büyük engelidir. Bu konuda sağlanan kolaylıklar önemli hale gelmiştir. İkili ticari ve siyasi ilişkilerde de ele alınan hususlar genel olarak bu nokta etrafında toplanmaktadır. İhracat yapılan ülkenin kültürel ve toplumsal

özellikleri en az etkilenilen dış çevre faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan moda eğilimlerinin hemen hemen bütün ülkelerde yaygın olmasıyla açıklayabiliriz. Yani giyim kuşam artık tüm ülkelerde(istisnalar hariç) sürekli takip edilen ve aynı zamanda taklit edilen bir özelliktir.

Tablo.4.İhracatta Dış Çevre Faktörleri

	N	Ortalama	St.Sapma
İhracat yapılan ülkelerin yasal kolaylık sağlaması	40	4,38	0,49
İhracat yapılacak ülkeye giriş engelleri	40	4,12	0,79
İhracat yapılacak ülkenin ekonomik özellikleri	40	4,10	0,67
İhracat yapılan ülkelerdeki ekonomik gelişmeleri yakından takip etme	40	3,85	0,69
İhracat yapılacak ülkenin politik özellikleri	40	3,75	0,86
İhracat yapılacak ülkenin kültürel ve toplumsal özellikleri	40	3,37	1,21
Toplam			

Tablo.5 Tablo.4'te gösterilen dış çevre faktörleriyle firmaların ihracat performansları arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Buradaki ilişki Spearman Korelasyon Katsayısı hesaplanmak suretiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Katsayı tabloda görüldüğü gibi 0,771 olarak hesaplanmıştır. Bu rakam dış çevre faktörleriyle ihracat performansı arasında doğru yönlü ve güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo.5. İhracatta Dış Çevre Faktörleri ve İhracat İlişkisi

	N	Ortalama	St.Sapma
İhracat yapılan ülkelerin yasal kolaylık sağlaması	40	4,38	0,49
İhracat yapılacak ülkeye giriş engelleri	40	4,12	0,79
İhracat yapılacak ülkenin ekonomik özellikleri	40	4,10	0,67
İhracat yapılan ülkelerdeki ekonomik gelişmeleri yakından takip etme	40	3,85	0,69
İhracat yapılacak ülkenin politik özellikleri	40	3,75	0,86
İhracat yapılacak ülkenin kültürel ve toplumsal özellikleri	40	3,37	1,21

Spearman Korelasyon Katsayısı(*0.771)

*0.81-1.00 Çok Güçlü, 0.61-0.80 Güçlü, 0.41-0.60 Orta, 0.21-0.40 Zayıf, 0,00-0.20 Yok

4.3. Araştırmanın Analizi

Araştırmada ihracatta dış çevre faktörlerinin ihracat performansına etkisi, daha doğrusu bir ilişki olup olmadığı Spearman Korelasyon Katsayısı ile test edilmiştir. Korelasyon katsayısı, hesaplama neticesinde 0,771 olarak hesap edilmiş ve bu rakamın dış çevre faktörleriyle ihracat performansı arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bunların yanında firmalarda, ihracatta rol oynayan faktörlerin neler olduğu, bilgi toplama kaynakları, büyüme stratejileri frekans tablolarıyla sunulmuştur. Tablolarda ankete katılan firma yöneticilerinin verdikleri yanıtlar, ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanarak frekans şeklinde sunulmuştur. Spearman Korelasyon Katsayısı formülü aşağıdaki gibidir(Gegez, 2012:281)

$$r = 1 - \frac{6\sum(xi-yi)^2}{n(n^2-1)}$$

r:Spearman Korelasyon Katsayısı, n: Gözlem sayısı Xi,Yi:Değişkenler

Sonuç

Günümüzdeki pazarlama anlayışına göre müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Firmalar pazarlama faaliyetlerinde bu özellikleri dikkate alarak stratejilerini belirlemektedir. Dolayısıyla ürün ve hizmet pazarlamasında ihracatı etkileyen dış çevre faktörlerin belirlenmesi ve buna uygun önlemler alınması son derece önemlidir. Kahramanmaraş tekstil sektöründe profesyonel yöneticilerin firmalarda çalışmaya başlamasıyla bu sürecin daha iyi yönetildiği gözlemlenmiştir. Bilgi, beceri ve donanımları sayesinde gerek dış ticarete gerekse iç ticarete sürece katkı sunmaktadır. Firmalar dış ticarete bilgi toplama kaynağı olarak fuar ve sergileri tercih etmektedirler. Yurtdışında yapılan bu tür organizasyonlar, firmaların ürün ve hizmetlerini tanıtmaya, ayrıca sergilenen tekstil makinaları ve yeni ürünleri tanıma fırsatı vermektedir. Görüşmelerde yabancı dil bilen elemanların daha çok tercih edildiği ve bu tür faaliyetlere katkı sunduğu gözlemlenmiştir. Tekstil ürünleri ihracatında büyüme stratejisi olarak yeni ürünleri mevcut müşterilere satma fikri ön plana çıkmaktadır. Toplumsal pazarlamanın bir gereği olarak ta mevcut müşterilerin muhafaza edilmesi ve müşteri memnuniyeti bu noktada önem arz etmektedir. Sürdürülebilir rekabet açısından müşteri sadakati firmaların en çok dikkat edeceği husustur. İhracatta dış çevre faktörleri içerisinde ihracat yapılan ülkelerin sağlayacağı yasal kolaylıklar ön sırada yer almaktadır.

Sonuç olarak tekstil sektöründe ihracat yapılan ve yapılacak ülkelerle ilgili sağlanan yasal kolaylıklar, sözkonusu ülkelerin ekonomik özellikleri ve buradaki ekonomik gelişmelerin takibi, politik, kültürel ve toplumsal özellikleri firmaların ihracat performansını etkileyen önemli faktörlerdir. İhracat yapılan ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi konjonktür ülke ilişkilerini etkilediği gibi firmaların dış ticaretini de etkilemektedir. Bu açıdan yapılan görüşmeler ve ikili ilişkilerde bu hususların mutlak surette dikkate alınması son derece önemlidir.

Kaynakça

- ATABAY, İsmail (2004). İhracat Performansını Etkileyen Faktörler(Zeytinyağı Sektöründe Bir Araştırma). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi(7)12, s.17-44.
- MEİSSNER, G., Hans(2018). Strategisches Internationales Marketing. Walter de Gruyter GmbH&Co KG.
- CAN, Esin (2012). Uluslararası İşletmecilik(4.Baskı). İstanbul: Beta Basım.
- ÇETİN, Murat ve ECEVİT, Eyyup (2008). İhracatın Sürükleyici Gücü Olarak Tekstil Sektörü: Kahramanmaraş İli Örneği. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi, İkt.ve İdari Bil.Fak. Dergisi, (15)2, s.115-132.
- ÇÜTCÜ, İbrahim ve ÇELİK, Mücahit (2016). İnovasyonun Tekstil İhracatına Etkisi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Uygulaması. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, s.15-42.
- ERKAN, Birol (2011). Türkiye'nin Tekstil ve Hazır Giyim İhracatında Uluslararası Rekabet Gücünün Belirlenmesi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, s.93-110.
- GEGEZ, A. Ercan (2012). Pazarlama Araştırmaları(3.Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın A.Ş.
- HUMMEL, R.Thomas (2018). Internationales Marketing. Walter de Gruyter GmbH&Co KG.
- KAHVECİ, Eyup (2012). İşletme Stratejileri ve İhracat Performansı İlişkileri. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Yıl 4, Sayı 6.
- PERÇİN, Selçuk (2005). İhracat Performansını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Firmaların İhracat Performansı Ölçülerine Göre Sınıflandırılmasındaki Rolü: İSO 1000 Sanayi Firmaları Uygulaması. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (9), s.139-155.
- RİNGLE, Günther (2013). Exportmarketing. Springer- Verlag
- SARI, Bektaş (2007). Uluslararası Stratejik Pazarlama Açısından İhracat Pazarlama Stratejileri ve İhracat Pazarlama Planlaması. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, Pazarlama Bilim Dalı, İzmir.
- TEKİN, Mahmut ve ZERENLER, Muammer (2012). Pazarlama(1.Baskı). Konya: Günay Ofset.

YÜCEL, Atilla (2019). İhracat Pazarlaması Stratejileri ile Firma Performansı İlişkisi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 29, Sayı 1, s. 205-225.

file:///C:/Users/pc-1/Downloads/Tekstil%20İhracat%20Değerlendirme%20Notu%20-%20%20Ocak%202018%20(1).PDF, 25.06.2019

https://ekonomi.isbank.com.tr/ContentManagement/Documents/sr02_tekstilsektoru.pdf,25.06.2019

<http://www.kmtso.org.tr/haber/2341/tekstil-sektoru-nefes-aldi>,25.06.2019.

SPORCULARIN ALGILADIKLARI ÖRGÜTSEL STRES İLE ROL BELİRSİZLİĞİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Burcu GÜVENDİ

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Spor Bilimleri Fakültesi

Öz

Bu çalışma sporcuların algıladıkları örgütsel stres ve rol belirsizliğinin bazı bağımsız değişkenlere göre incelenmesi ve aralarındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Araştırmaya yaş ort. $21,53 \pm 5,11$ olan, ortalama $10,86 \pm 4,87$ yıldır spor yapan, 44'ü basketbol, 63'ü futbol ve 70'i voleybol branşlarından oluşan 53 sporcunun milli olduğu 100 kadın 77 erkek olmak üzere toplamda 177 takım sporcusu katılmıştır. Araştırmada veri toplamak üzere sporcular için örgütsel stres ölçeği ve sporcularda rol belirsizliği ölçeği kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmış ve elde edilen p değerleri incelendiğinde ise verilerin nonparametric dağılıma uygun olduğu görülmüştür ($p < 0.05$). Verilerin analizinde frekans, yüzdelik gibi betimleyici istatistikler ile Mann Whitney U, Kruskal Wallis ve Spearman Korelasyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular: Ölçek ortalama değerlerine göre sporcuların örgütsel stres ölçeğinin antrenör davranışları, yönetim ve finansman, sağlık ve beslenme ve karara katılma boyutlarında nadiren stres algıladıkları, seyirci davranışlarından ise hiçbir zaman stres algılamadıkları görülmüştür. Rol belirsizliğinde ise ortalama puanlara bakıldığında kısmen katıldıkları belirlenmiştir. Korelasyon analizine göre rol belirsizliği ile örgütsel stres ölçeğinin antrenör davranışları, yönetim-finasman ve karara katılma alt boyutları ile pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Cinsiyete göre erkeklerin örgütsel stres ölçeğinin yönetim ve finansman boyutunda algıladıkları stres kadınlardan anlamlı düzeyde yüksektir. Branşa göre rol belirsizliği ölçeğinde anlamlı farklılık saptanmıştır. Basketbolcuların ve voleybolcuların futbolculara göre daha fazla belirsizlik yaşadıkları belirlenmiştir. Yaşa ve spor yılına göre ölçek puanlarında anlamlı farklılık görülmemiştir.

Sonuç: Sporcularda rol belirsizliği arttıkça algıladıkları streste artmaktadır. Bu durum sporcunun rol belirsizliği durumunda kendisinden beklenen davranışları yapamaması ya da zorlanması sonucunda yetersizlik duygusuna kapılması ve kulüp içinde algıladığı stresinde artmasına şeklinde görülebilir. Ayrıca finans olarak daha fazla maaşların ya da primlerin alındığı futbolda rol belirsizliğinin diğer branşlara göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Stres, Rol belirsizliği, Spor

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL STRESS AND THE ROLE UNCERTAINTY PERCEIVED BY ATHLETES

Abstract

Purpose: This study was conducted to investigate the organizational stress and role uncertainty perceived by athletes according to some independent variables and to investigate the relationship between them.

Method: 44 athletes from basketball, 63 athletes from football and 70 athletes from volleyball, in which 53 of them play in national teams, total of 177 team athletes, 100 women and 77 men, whose average age is (21.53 ± 5.11), the average years of active in sports are (10.86 ± 4.87) participated to the study. In the study, organizational stress scale and role uncertainty scale for athletes were used to collect data. Kolmogorov-Smirnov test was used to determine whether the data showed normal distribution, and when the obtained p values were examined, it was found that the data were suitable for nonparametric distribution ($p < 0.05$). Descriptive statistics such as frequency and percentage and Mann Whitney U, Kruskal Wallis and Spearman Correlation analysis were used in the analysis of the data.

Findings: According to the mean values of the scale, it was observed that athletes rarely perceived stress in the behaviors of the organizational stress scale in terms of coach behaviors, management and finance, health and nutrition and decision-making, and never perceived stress from the behaviors of the audience. When the mean scores in the role uncertainty are considered, it was found that they partially agreed. According to the correlation analysis, it was found that there was a low positive correlation with role uncertainty and organizational stress scale with coach behaviors, management-financing and decision-making sub-dimensions. According to the gender, the stress perceived by men in the organizational and financial dimension of the organizational stress scale is significantly higher than that of women. Significant differences were found in the role uncertainty scale according to the branch. It was determined that basketball players and volleyball players experienced more uncertainty than football players. There was no significant difference in scale scores according to age and number of years the players were active in sports. Conclusion: As the role uncertainty increases in athletes, their perceived stress increases. This can be seen as an insufficiency of the athlete as a result of inability or difficulty in performing the behaviors expected from him in case of role uncertainty, and an increase of athlete's perceived stress within the club. In addition, the role uncertainty in football, where more salaries or premiums were received financially, was lower than in other branches of sports.

Key Words: Stress, Role uncertainty, Sports

Giriş

Stres, bireyde gerilime, üzüntüye ve çöküntüye yol açan ve bireyi tehdit eden, zorlayan tehlikelere karşı gösterilen bedensel ve ruhsal bir tepkidir (Pehlivan, 1995). Günlük yaşamımızın kaçınılmaz bir gerçeği olan stres, aniden veya kendiliğinden oluşmaz (Aslan ve Ağiroğlu-Bakır, 2018). İnsanların karşılaştığı toplumsal ve teknolojik değişimlerin, aile ilişkilerinin ve ekonomik durumların her biri stres kaynağıdır (Demir, 1997). Kişinin çevre ile ilişkisi şeklinde ifade edilen örgütsel stres, bireysel farklılıklardan ve psikolojik özelliklerden

etkilenen, çevre, durum veya olayın sonucu olarak ortaya çıkan bir tepkidir (Akgündüz, 2006). Spor alanında örgütsel stresin nedenlerinin araştırıldığı çalışmalar incelendiğinde sporcuların genellikle; sporcu seçimi, finansman, barınma, antrenman ortamı, beslenme, hedef ve beklentiler, antrenör davranışları, yönetici davranışları, iletişim, rol gibi faktörleri stres yaratan faktörler olarak algıladıkları görülmüştür (Üzüm, 2010). Sportif açıdan ele alındığı zaman sporcuların algıladıkları stresle baş edebilmeleri sportif performans açısından oldukça önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Holt ve Hogg, 2002).

Katz ve Kahn (1977) yaptıkları çalışmada, sporcuların karşılaştıkları rol çatışması ve rol belirsizliğinin, sporcu ve takımlarda negatif duyguların artmasına neden olduğunu bildirmişlerdir (Katz ve Kahn, 1977). Kişinin ne yapması gerektiğini bilmemesi olarak tanımlanan rol belirsizliğine ilişkin, literatürde çeşitli tanımlamaların yapıldığı görülmektedir (Aydın ve Burmaoğlu, 2018). Rol, bireyin bulunduğu statü sınırları içinde neyi yapabileceği veya neyi yapamayacağı şeklindeki belirlenmiş davranışlarının toplamıdır. Rolün açıkça tanımlanmadığı veya üstlenilen rolün yeterince bilinmediği durumlarda rol belirsizliği görülür (Erdoğan, 1994, s.89; Paksoy, 1986, s.103). Takımdaki rollerin açık ve net bir şekilde açıklanması, performans kriterlerinin bütün oyuncular tarafından açıkça bilinmesinin ve benimsenmiş olmasının, takım içerisindeki görev ve sosyal bütünlüğüne dair olumlu algılar geliştirilmesine katkı sağlayabileceği söylenebilir (Çepikkurt ve Pehlivan, 2018). Sporcular, antrenörler ve takım arkadaşlarıyla pozitif olarak referans etkileşiminde bulunamazlar ise rol çatışması, rol belirsizliği ve rol stresi gibi negatif durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Aydın ve Burmaoğlu, 2018). Davarcı (2008) tarafından yapılan çalışmanın hipotezi günlük yaşamda bile kişileri olumsuz olarak etkileyen rol belirsizliğinin bir maç sırasındaki oyuncuyu da olumsuz etkileyeceği ve bunun tüm takımı dolayısıyla da grup bütünlüğü algılarını olumsuz etkileyeceği şeklinde belirlenmiştir. Çepikkurt ve Pehlivan (2018) rollerini bilen ve performanslarına dair değerlendirme kriterleri konusunda fikir sahibi olan basketbolcuların başka bir ifade ile takım içerisindeki rol belirsizliğinin düşük olduğunu düşünen basketbolcuların kendi takımlarındaki görev bütünlüğünü ve sosyal bütünlüğü yüksek algıladıkları görülmüştür. Bu bağlamda çalışmanın amacı Sporcuların algıladıkları örgütsel stres ve rol belirsizliğinin cinsiyet, branş, yaş ve spor yılı değişkenlerine göre incelenmesi ve örgütsel stres ve rol belirsizliği arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmaya yaş ort. $21,53 \pm 5,11$ olan, ortalama $10,86 \pm 4,87$ yıldır spor yapan, 44'ü basketbol, 63'ü futbol ve 70'i voleybol branşlarından oluşan 53 sporcunun milli olduğu 100 kadın 77 erkek olmak üzere toplamda 177 takım sporcusu katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak üzere sporcular için örgütsel stres ölçeği ve sporcularda rol belirsizliği ölçeği kullanılmıştır.

Sporcularda Rol Belirsizliği Ölçeği: Beauchamp ve Bray (2001) tarafından Spora uyarlanan Rol Belirsizliği envanteri Davarcı (2008) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Faktör analizi sonucunda envanterin 2 faktör ve 7 maddeden oluştuğu görülmüştür. Bu faktörler "Rolün Gerektirdiklerini Bilme" ve "Rol Sorumluluğu ve Performans Ölçütü" olarak isimlendirilmiştir. Ölçek toplam puan üzerinden de hesaplanmaktadır.

Sporcular için Örgütsel Stres Düzeyi Belirleme Ölçeği: Üzüm, Mirzeoğlu, Polat ve Akpınar (2018) tarafından geliştirilen ölçek 30 madde ve Antrenörün davranışları, yönetim ve finansman, sağlık ve beslenme, seyirci davranışları ve son olarak karara katılma olmak üzere 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5 likert tipi ölçektir. ‘‘1 hiçbir zaman’’, ‘‘2 nadiren’’, ‘‘3 ara sıra’’, ‘‘4 genellikle’’ ve ‘‘5 her zaman’’ olarak ifade edilmektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmış ve elde edilen p değerleri incelendiğinde ise verilerin nonparametric dağılıma uygun olduğu görülmüştür ($p < 0.05$). Verilerin analizinde frekans, yüzdelik gibi betimleyici istatistikler ile Mann Whitney U, Kruskal Wallis ve Spearman Korelasyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Sporcuların algıladıkları örgütsel stres ve rol belirsizliğinin bazı bağımsız değişkenlere göre incelenmesi ve aralarındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmaya ait bulgular aşağıdaki gibidir;

Tablo 1. Demografik Özelliklere Ait Analiz Sonuçları

	N	Min.	Max.	Ort.±Std. Sp.
Yaş	177	16,00	40,00	21,53±5,11
Spor Yılı	177	5,00	30,00	10,86±4,87
Takımda Oynama Süresi	177	1,00	13,00	2,97±2,71
Antrenör İle Çalışma Süresi	177	1,00	10,00	2,22±1,95
			F	%
Cinsiyet	Kadın		100	56,5
	Erkek		77	43,5
Brans	Basketbol		44	24,9
	Futbol		63	35,6
	Voleybol		70	39,5

Yaş	16-18 Yaş	60	33,9
	19-21 Yaş	56	31,6
	22 ve Üzeri	61	34,5
Spor Yılı	5-8 Yıl	67	37,9
	9-12 Yıl	58	32,8
	13 ve Üzeri	52	29,4

Tablo 2. Ölçek Alt Boyutlarına Ait Ortalama Değerler Analiz Sonuçları

		N	Ort±Std. Sp	
Sporcuların Algıladıkları Örgütsel Stres Ölçeği	Antrenör Davranışları	177	1,97±,779	Nadiren
	Yönetim ve Finansman	177	2,31±1,20	Nadiren
	Sağlık ve Beslenme	177	1,93±,835	Nadiren
	Seyirci Davranışları	177	1,63±,751	Hiç bir zaman
	Karara Katılma	177	2,49±1,36	Nadiren
Rol Belirsizliği Ölçeği	Rol Belirsizliği Toplam	177	4,97±,679	Kısmen Katılıyorum

Tablo 2’de yer alan ölçek ortalama değerlerine göre sporcuların örgütsel stres ölçeğinin antrenör davranışları, yönetim ve finansman, sağlık ve beslenme ve karara katılma boyutlarında nadiren stres algıladıkları, seyirci davranışlarından ise hiçbir zaman stres algılamadıkları görülmüştür.

Tablo 3. Sporcuların Algıladıkları Örgütsel Stres Ölçeği ile Rol Belirsizliği Ölçeği Korelasyon Analiz Sonuçları

			Antrenör Davranışları	Yönetim ve Finansman	Sağlık ve Beslenme	Seyirci Davranışları	Karara Katılma
Spearman's Rho	Rol Belirsizliği Toplam	r	,148*	,182*	,072	,026	,194**
		p	,049	,015	,338	,728	,010
		N	177	177	177	177	177

Tablo 3' de yer alan sporcuların algıladıkları örgütsel stres ölçeği ile rol belirsizliği ölçeği korelasyon analizine göre; rol belirsizliği ile örgütsel stres ölçeğinin antrenör davranışları, yönetim-finasman ve karara katılma alt boyutları ile pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Sporcuların Algıladıkları Örgütsel Stres Ölçeği ile Rol Belirsizliği Ölçeği Mann-Whitney U testi Analiz Sonuçları

	Cinsiyet	N	Sıra Değerler Ort.	U	Z	p
Antrenör Davranışları	Kadın	100	90,40	3710,000	-,415	,678
	Erkek	77	87,18			
Yönetim ve Finansman	Kadın	100	81,61	3110,500	-2,206	,027
	Erkek	77	98,60			
Sağlık ve Beslenme	Kadın	100	85,92	3541,500	-,918	,359
	Erkek	77	93,01			
Seyirci Davranışları	Kadın	100	91,47	3603,500	-,754	,451
	Erkek	77	85,80			
Karara Katılma	Kadın	100	89,37	3813,500	-,109	,913
	Erkek	77	88,53			

Rol Belirsizliği Toplam	Kadın	100	93,57	3393,500	-1,359	,174
	Erkek	77	83,07			

Tablo 4’de cinsiyete göre, sporcuların algıladıkları örgütsel stres ölçeğinin antrenör davranışları, sağlık ve beslenme, seyirci davranışları ve karara katılma alt boyutlarında anlamlı farklılık görülmezken, yönetim ve finansman alt boyutunda anlamlı farklılık belirlenmiştir. Buna göre, erkeklerin yönetim ve finansman boyutundan algıladıkları stres kadınlardan daha fazladır. Cinsiyete göre rol belirsizliği ölçeğinde de anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 5. Sporcuların Algıladıkları Örgütsel Stres Ölçeği ile Rol Belirsizliği Ölçeği Kruskal Wallis testi Analiz Sonuçları

	Branş	N	Sıra Değerler Ort.	X ²	p	U-testi
Rol Belirsizliği Toplam	Basketbol	44	97,65	6,641	,036	Basketbol<futbol Voleybol<Futbol
	Futbol	63	75,78			
	Voleybol	70	95,46			
Antrenör Davranışları	Basketbol	44	95,90	2,379	,304	_____
	Futbol	63	92,08			
	Voleybol	70	81,89			
Yönetim ve Finansman	Basketbol	44	79,25	3,235	,198	_____
	Futbol	63	97,06			
	Voleybol	70	87,88			
Sağlık ve Beslenme	Basketbol	44	80,90	2,947	,229	_____
	Futbol	63	97,32			
	Voleybol	70	86,61			
Seyirci Davranışları	Basketbol	44	78,80			

	Futbol	63	99,28	4,800	,091	_____
	Voleybol	70	86,16			
Karara Katılma	Basketbol	44	91,88	,302	,860	_____
	Futbol	63	89,60			
	Voleybol	70	86,65			

Tablo 5’de branşa göre, sporcuların algıladıkları örgütsel stres ölçeğinin alt boyutlarında anlamlı farklılık görülmezken, branşa göre rol belirsizliği ölçeğinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Buna göre, basketbolcuların ve voleybolcuların futbolculara göre daha fazla belirsizlik yaşadıkları belirlenmiştir.

Tablo 6. Sporcuların Algıladıkları Örgütsel Stres Ölçeği ile Rol Belirsizliği Ölçeği Kruskal Wallis testi Analiz Sonuçları

	Spor yılı	N	Sıra Değerler Ort.	X ²	p
Rol Belirsizliği Toplam	5-8 yıl	67	91,84	2,059	,357
	9-12 yıl	58	81,23		
	13 ve üzeri	52	94,01		
Antrenör Davranışları	5-8 yıl	67	90,40	2,864	,239
	9-12 yıl	58	80,44		
	13 ve üzeri	52	96,74		
Yönetim ve Finansman	5-8 yıl	67	90,15	2,444	,295
	9-12 yıl	58	81,21		
	13 ve üzeri	52	96,21		
Sağlık ve Beslenme	5-8 yıl	67	83,15	4,737	,094
	9-12 yıl	58	84,19		
	13 ve üzeri	52	101,90		

Seyirci Davranışları	5-8 yıl	67	88,70	,500	,779
	9-12 yıl	58	92,34		
	13 ve üzeri	52	85,66		
Karara Katılma	5-8 yıl	67	85,67	,951	,621
	9-12 yıl	58	87,84		
	13 ve üzeri	52	94,58		

Tablo 6’de spor yılına göre, sporcuların algıladıkları örgütsel stres ölçeğinin alt boyutlarında ve rol belirsizliği ölçeğinde anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p<0.05$).

Tablo 7. Sporcuların Algıladıkları Örgütsel Stres Ölçeği ile Rol Belirsizliği Ölçeği Kruskal Wallis testi Analiz Sonuçları

	Yaş	N	Sıra Değerler Ort.	X ²	p
Rol Belirsizliği Toplam	16-18 yaş	60	80,88	2,672	,263
	19-21 yaş	56	96,13		
	22 ve üzeri	61	90,45		
Antrenör Davranışları	16-18 yaş	60	81,15	2,222	,329
	19-21 yaş	56	91,58		
	22 ve üzeri	61	94,35		
Yönetim ve Finansman	16-18 yaş	60	86,14	,449	,799
	19-21 yaş	56	88,49		
	22 ve üzeri	61	92,28		
Sağlık ve Beslenme	16-18 yaş	60	81,91	2,791	,248
	19-21 yaş	56	87,64		

	22 ve üzeri	61	97,22		
Seyirci Davranışları	16-18 yaş	60	85,92	1,919	,383
	19-21 yaş	56	96,57		
	22 ve üzeri	61	85,08		
Karara Katılma	16-18 yaş	60	78,98	3,759	,153
	19-21 yaş	56	91,97		
	22 ve üzeri	61	96,13		

Tablo 7’de sporcuların yaşlarına göre, sporcuların algıladıkları örgütsel stres ölçeğinin alt boyutlarında ve rol belirsizliği ölçeğinde anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p < 0.05$).

4. Tartışma ve Sonuç

Sporcuların algıladıkları örgütsel stres ve rol belirsizliğinin cinsiyet, branş, yaş ve spor yılı değişkenlerine göre incelenmesi ve örgütsel stres ve rol belirsizliği arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmanın sonuçlarına göre; rol belirsizliği ile örgütsel stres ölçeğinin antrenör davranışları, yönetim-finance ve karara katılma alt boyutları ile pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre sporcuların rol belirsizliği arttıkça algıladıkları strese artmaktadır diyebiliriz. Üzümlü (2010) çalışma sonucunda sporcularda rol belirsizliği ile sporcularda takım birlikteliği arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu ve rol belirsizliği arttıkça grup bütünlüğünün azaldığını ifade etmiştir. Çepikurt ve Pehlivan (2018) rol sorumluluğu ve performans ölçütü boyutunun grubun bireysel çekiciliği-sosyal, grup bütünlüğü-sosyal ve grup bütünlüğü-görev boyutlarıyla düşük ve pozitif yönde anlamlı ilişkiye sahip olduğu görülmüştür.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, erkeklerin yönetim ve finansman boyutundan algıladıkları stres kadınlardan daha fazladır. O halde erkeklerin parasal konulara daha fazla odaklandığı söylenebilir. Özellikle yüksek bütçelere transfer olan sporcuların sahada daha iyi performans göstermesi düşüncesi sporcularda stres yaratabilmektedir. Akgeyik’ de (2018) çalışmasında kulüp düzeyinde, yetenekli oyuncu ve finansman gücü başarıyı yaratan iki başat faktör olduğunu ve finansal gücün yetenekli futbolcuları transfer etmeyi ve takımda tutmayı desteklediği belirtmiştir (Akgeyik, 2018). Eraslan (2016) tarafından yapılan çalışmada stres/rahatsızlık algısında kadın kick boks sporcularının daha yüksek puana sahip oldukları belirlenmiştir. Üzümlü’nün (2010) çalışmasında ise cinsiyete göre antrenör davranışları alt boyutunda kadınların ortalama puanlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu araştırmada cinsiyete göre rol belirsizliği ölçeğinde anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p > 0.05$). Bu çalışmadan farklı olarak, Aydın ve Burmaoğlu (2018) tarafından yapılan çalışma sonucunda voleybolcuların cinsiyetlerine ilişkin rol belirsizliklerinde hücum esnasında cinsiyetin rol belirsizliğine etkisinin olmadığı, savunmada ise katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin rol belirsizliklerinde, kadınların “rol sorumluluklarının kapsamıyla ilgili belirsizlikler” faktörünün erkeklerden

anlamli derecede yuiksek olduğu görülmüstür.  epikkurt ve Pehlivan (2018) yaptıkları çalışmada kadın basketbolcuların kendi rollerine ilişkin sorumlulukları ve performanslarının hangi     tlere bağlı olarak değerlendirildiği konusunda fikir sahibi olduklarını ancak rolün gerektirdikleri konusunda ise daha az bilgiye sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Araştırmada branşa göre, sporcuların algıladıkları örgütsel stres  l eğinin alt boyutlarında anlamli farklılık görülmezken, basketbolcuların ve voleybolcuların futbolculara göre daha fazla rol belirsizliği yaşadıkları görülmüstür. Bu durumun, voleybol ve basketbol branşında uzun boylu oyuncular dışında diğer oyuncuların birbirlerinin mevkilerinde oynamaya daha yatkın iken futbolda daha fazla kalıplaşmış bir mevki anlayışı bulunmasından kaynaklanabileceği söylenebilir. Bu çalışmadan farklı olarak üzüm (2010) tarafından yapılan çalışmada basketbolcuların antrenör davranışlarından diğer branşlara göre daha çok stresli olduğu, sağlık ve beslenme alt boyutunda basketbolcuların futbolculara göre daha fazla stresli olduğu ve seyirci davranışları alt boyutunda ise voleybolcuların basketbol ve futbolculara göre daha az stresli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada sporcuların yaşlarına ve spor yıllarına göre, sporcuların algıladıkları örgütsel stres  l eğinin alt boyutlarında ve rol belirsizliği ölçeğinde anlamli farklılık tespit edilmemiştir. Bu  alışma ile benzer olarak, Eraslan (2016) sporcuların yaşlarına ve sporla ilgilenme yıllarına göre algılanan stres düzeylerinin istatistiksel olarak anlamli farklılık göstermediği belirlenmiştir.  z m (2010) Antrenör davranışları alt boyutunda, spor yaşı 11 yıl ve üzeri olan sporcular, spor yaşı 6-10 yıl arasında olan sporculara göre daha stresli bulunmuştur. Seyirci davranışları alt boyutunda ise, spor yaşı 0-5 yıl arasında olan sporcular ile 11 yıl ve üzeri olan sporcuların 6-10 yıl arasındaki sporculara göre daha stresli olduğu sonucuna ulaşılmıştır

Yapılan literatür çalışmasında; Toros (2011) takım sporlarında başarı elde edebilmek için takımların göstermiş oldukları birliktelik, takımdaşlık duygusu ve birbirine bağlılığın gerekli olduğunu ve antren rlerinden, yuiksek sıklıkta demokratik davranış, eğitim- ğretim, ödüllendirici davranış, sosyal destek ve olumlu ve bilgilendirici geri bildirim kalıpları algılayan sporcuların turnuva sonunda takım sargınlık ve kolektif yeterlik algılarının yükseldiğini belirtmiştir. Ergün ve Eyisoy (2018) sporcuların antrenör ve yöneticileri ile de yapılan görüşmelerde oyunculara görevlerinin tam olarak ifade edilmesi ve tanımlanmasının olumlu sonuçlar doğurduğu ve yaş grubu itibariyle henüz kendi öz yönetim özelliklerini geliştirme fırsatları olmadığından belirlenmiş görev kimliği altında çalışmanın oyuncu motivasyon ve performansında artış sağladığını belirtmiştir. Sonuç olarak, Sporcularda rol belirsizliği arttıkça algıladıkları streste artmaktadır. Bu durum sporcunun rol belirsizliği durumunda kendisinden beklenen davranışları yapamaması ya da zorlanması sonucunda yetersizlik duygusuna kapılması ve kulüp içinde algıladığı stresinde artmasına şeklinde g r lebilir. Ayrıca finans olarak daha fazla maaşların ya da primlerin alındığı futbolda rol belirsizliğinin diğer branşlara göre daha düşük olduğu görülmüstür.

Kaynakça

Akgeyik, T. (2018) Futbolda Başarıyı Etkileyen Faktörler (Türkiye Süper Lig Takımları  zerine Ampirik Bir Araştırma). *Emek ve Toplum*, 7(18), 396-413

Akgündüz, S. (2006). * rg tsel Stres Kaynaklarının  alışanların İş Tatmini  zerindeki Etkisi ve Banka  alışanları için Yapılan Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzm r.

- Aydın, Ü., & Burmaoğlu, G. E. (2018). 15-18 Yaş Voleybolcuların Rol Karmaşası Algıları. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(26), .499-512.
- Beauchamp, M. R., & Bray, S. R. (2001). Role Ambiguity and Role Conflict Within Interdependent Teams. *Small Group Research*, 32:133.
- Çepikkurt, F., & Pehlevan, Z., (2018). Kadın Basketbol Takımlarında Rol Belirsizliği ve Grup Bütünlüğü Arasındaki İlişki. *Sport Sciences (Nwsasps)*, 13(2), 1-9.
- Davarcı, S. (2008). *Sporcularda Rol Belirsizliğinin Grup Bütünlüğüne Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin
- Demir, K. (1997). *Ortaöğretim Okullarında Yönetici ve Öğretmenlerin İş Stresi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Eraslan, M. (2016). Yaş ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre Kick Boks Sporcularının Algılanan Stres Düzeylerinin İncelenmesi. *Journal Of Human Sciences*, 13(3), 5069-5077.
- Ergün, E., & Eyisoy, M. E. (2018). Takım Çalışması Özelliklerinin Takım Performansına Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *BMIJ*, 6(4), 1455-1475
- Gümüştekin, G. E., & Öztemiz, A. B. (2005). Örgütlerde Stresin Verimlilik ve Performansla Etkileşimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 271-288.
- Holt, N. L., & Hogg, J. M. (2002). Perceptions of Stress and Coping During Preparations For The 1999 Women's Soccer World Cup Finals. *Sport Psychologist*, 16, 251-271.
- Katz, D. & Kahn, R. (1977). Örgütlerin Toplumsal Psikolojisi. (Çev.): Halil Can ve Yavuz Bayar). Ankara: Todaie Yayınları, No:167.
- Pehlivan, İ. (1995). *Yönetimde Stres Kaynakları*. Ankara: Pegem Yayınları, Personel Geliştirme Merkezi, No:16.
- Turhan, T. (2011). Genç Erkek Basketbolcularda, Turnuva Öncesi ve Turnuva Sonrası Sporcuların Algıladıkları Antrenörlük Davranışı, Hedef Yönelimleri, Takım Sarginlığı, Algılanan Motivasyonel İklim ve Kolektif Yeterlik Arasındaki Farklılığın Analizi. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 2(1), 27-39.
- Üzüm, H. (2010). *Elit Sporcuların Örgütsel Stres Düzeyleri İle Örgütsel Bağlılık İlişkisinin İncelenmesi*. Doktora Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Bolu.
- Üzüm, H., Mirzeoğlu, N., Polat, E., & Akpınar, S. (2013). Development Of Organizational Stress Scale For Athletes. *Nigde University Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 7(2), 137-150.

